

หลักพระพุทธศาสนาที่ยังเข้าใจผิดกันอยู่

ธรรมบรรยายประจำวันเสาร์ ภาคอาสาฬหบูชา ปี ๒๕๒๕

ของ

พุทธทาสภิกขุ

ธรรมทานมูลนิธิ

จัดพิมพ์ด้วยศรัทธาบริจาคของ คุณพรจันทร์ วัฒนศิริชัยกุล

ร่วมกับดอกผลทุน “ธรรมทานปริวรรตน์”

เป็นการจัดพิมพ์ครั้งแรก ของหนังสือธรรมโฆษณ์ หมวดที่ ๒. ชุด ปกรณ์พิเศษ

หมายเลขประจำเล่ม ๑๔. น บนพื้นแถบสีแดง จำนวน ๑,๕๐๐ เล่ม

๒๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๓

ฉบับที่ระลึกครบ ๑๐๐ ปี พุทธทาสภิกขุ

[ลิขสิทธิ์ไม่สงวนสำหรับการพิมพ์แจกเป็นธรรมทาน, สงวนเฉพาะการพิมพ์จำหน่าย.]

ธรรมนูญมูลนิธิ ไชยา

จัดพิมพ์

พิมพ์ครั้งแรก ๒๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๓

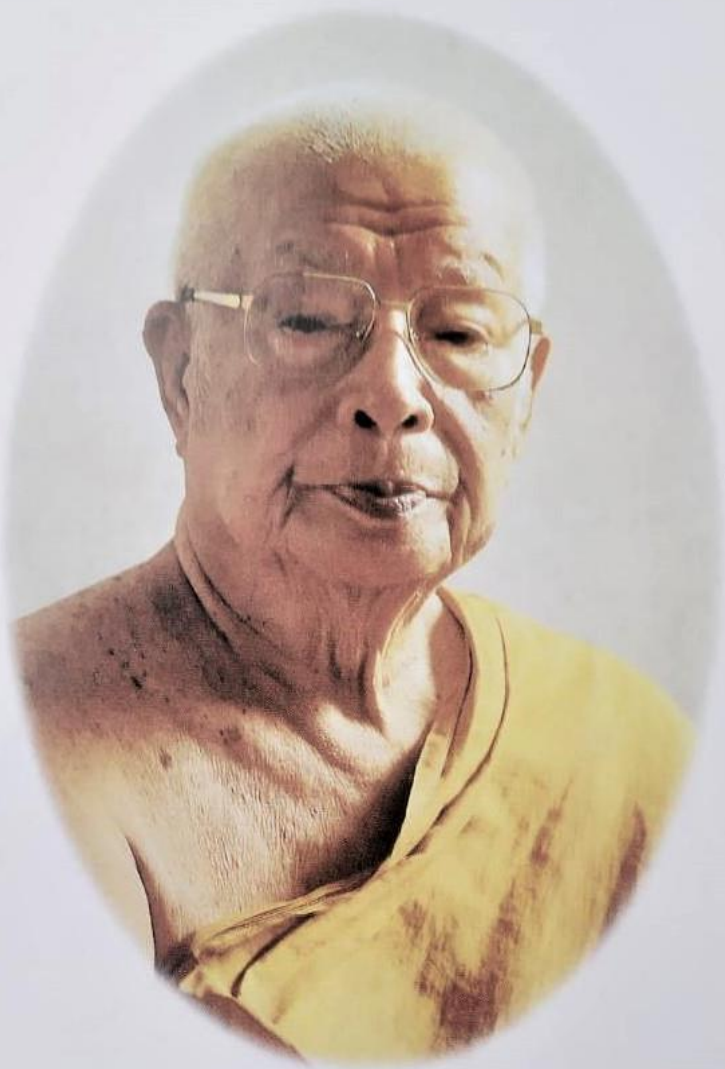
จำนวน ๑,๕๐๐ เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ ๒ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๑

จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ ๓ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๘

จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม

พุทธทาสจักอยู่ไปไม่มีตาย
แม้ร่างกายจะดับไปไม่ฟังเสียง
ร่างกายเป็นร่างกายไปไม่สำเอียง
นั่นเป็นเพียงสิ่งเปลี่ยนไปในเวลา
พุทธทาสคงอยู่ไปไม่มีตาย
ถึงดีร้ายก็จะอยู่คู่ศาสนา
สมกับมอบกายใจรับใช้มา
ตามบัญญัติของคัมภีร์พุทธไม่หยุดเลย

พุทธทาสยังอยู่ไปไม่มีตาย
อยู่รับใช้เพื่อนมนุษย์ไม่หยุดเฉย
ด้วยธรรมโฆษณ์ตามที่วางไว้อย่างเคย
ไอ้เพื่อนเอ๋ยมองเห็นไหมอะไรตาย
แม้ฉันทายกายลับไปหมดแล้ว
แต่เสียงสั่งยังแจ้วแว่วหูสทหาย
ว่าเคยพลอดกันอย่างไรไม่เสื่อมคลาย
ก็เหมือนฉันไม่ตายกายธรรมยัง

ทำกับฉันอย่างกะฉันทันนั้นไม่ตาย
ยังอยู่กับท่านทั้งหลายอย่างหนหลัง
มีอะไรมาเสียใค้ให้กันฟัง
เหมือนฉันนั่งร่วมด้วยช่วยชี้แจง
ทำกับฉันอย่างกะฉันทันไม่ตายเกิด
ย่อมจะเกิดผลสนองหลายแขนง
ทุกวินาทีตสนทนาอย่าเลิกแล้ง
ทำให้แจ้งที่สุดได้เลิกตายกัน.

พุทธทาส อินทปญฺโญ

อนุสัญญา

การที่นานาชนชาติ ได้ยินยอมลงนามสำเร็จ
แก่การจัดพิมพ์หนังสือ ธรรมนูญประชาคมโลกนี้ ซึ่ง
มาในครั้งที่ ๑ นี้ ซึ่ง ๑๓๓ มาจากอนุสัญญา ทั้งโดย
ส่วนตัว และในนามของพวกตนไว้ซึ่งกันและกัน
ในขณะนั้นเป็นที่ยอมรับได้เสมอ แม้จะกลายเป็น
โลกมนุษย์ ๑๓๓ มาจากโลกนี้ ๑๓๓ มาจากธรรมนูญ
เป็นอันจบ ๑๓๓.

๑๓๓ มาจากโลก ยังไม่สามารถตั้งอยู่ในฐานะ
พหุภาคีสันติภาพของโลกได้ แต่กลายเป็น
ข้อแย้งเล็กน้อย เคารพตามที่ได้เขียนไว้และกัน
มากกว่า. ถ้าสันนิษฐานไว้ยังเป็นหนึ่ง
อันจะเป็นความหวัง หรือที่หนึ่งของโลก, แต่
ก็ยังไม่เห็นที่เข้ากันได้ อย่างเพียงพอ
ความเข้าใจกัน และประสาธนาอันลึกซึ้งมาก. กิจ-
กรรมธรรมนูญประชาคมโลกนี้ ๑๓๓ มาจาก
แก่สันนิษฐานอันหนึ่ง.

๑๓๓ มาจากโลก ล้วนแต่มีธรรมนูญเป็นหนึ่ง
ที่สามารรถนำเอามาใช้ได้ ก็จะได้
โลกนี้. ๑๓๓ มาจากโลก มี ๑๓๓ มาจาก
๑๓๓ มาจาก ๑๓๓ มาจาก ๑๓๓ มาจาก
๑๓๓ มาจาก ๑๓๓ มาจาก ๑๓๓ มาจาก

คำปรารภของคณะกรรมการ

ธรรมนูญเรื่อง “หลักพุทธศาสนาที่ยังเข้าใจผิดกันอยู่” นี้ เป็นธรรมเนียมขยายประจำวันเสาร์ ภาคอาสาพหุชา ระหว่างวันที่ ๓ กรกฎาคม ถึงวันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๒๕ รวม ๑๑ ครั้งบรรยาย มีจำนวนหน้า ๓๕๐ หน้าโดยประมาณ.

หนังสือเล่มนี้ จัดเข้าเป็นชุดธรรมนูญ หมวดที่ ๒ ชุดปกรณ์พิเศษ หมายเลขประจำเล่ม ๑๔. ๓ บนพื้นแถบสีแดง ลำดับพิมพ์ออกเล่มที่ ๓๕, พิมพ์ขึ้นด้วยศรัทธาบริจาคของท่านบดี คือ **คุณพรจันทร์ วัฒนศิริชัยกุล** ตามวัตถุประสงค์ที่ได้กล่าวไว้ในคำปรารภของท่านบดีแล้ว.

ธรรมะที่ยังเป็นเพียงถ้อยคำอยู่ในหนังสือ นั้น ยังช่วยใครไม่ได้, เมื่อใดถ้อยคำนั้น มีคนเอาไปคิด ไตร่ตรอง เห็นด้วย แล้วพากันปฏิบัติตาม เมื่อนั้นธรรมะเหล่านั้น จะกลายรูปจากที่เป็นเพียงคำพูด มาเป็นองค์ธรรมที่สามารถคุ้มครองผู้ปฏิบัติธรรมนั้น ๆ ให้รอดพ้นจากทุกข์ได้. จึงหวังอย่างยิ่งว่า หนังสือเล่มนี้จะให้ประโยชน์เป็นแนวทางในการศึกษาและปฏิบัติธรรม แก่ผู้สนใจได้อีกเล่มหนึ่ง.

คณะกรรมการ ไชยา

๒๓ สิงหาคม ๒๕๔๓

คำปรารภ

“หลักพุทธศาสนาที่ยังเข้าใจผิดกันอยู่” เป็นชุดบรรยายธรรมของท่านอาจารย์ ที่ท่านมหาปริชาได้ถอดเทปไว้. ข้าพเจ้าและคุณกรกช จิตธรรม ได้ไปติดต่อกับที่สวนอุสม เพื่อนำต้นฉบับมาตรวจทานกับเทป, เมื่อได้อ่านเพียง ๒-๓ ตอน ก็รู้สึกพอใจ เลื่อมใสศรัทธา ในวิสัยทัศน์ของท่านอาจารย์ ที่เห็นภัยอันใหญ่หลวงของวงการพุทธศาสนา ว่าถ้าท่านไม่ริตรอนส่วนเกิน เพิ่มเติมส่วนที่ขาดหายไป และแก้ไขส่วนที่พวกเราชาวพุทธอีกจำนวนไม่น้อย ที่ยังเข้าใจศาสนาของตน ๆ คลาดเคลื่อนกันอยู่แล้วไซ้ ต่อไป “พุทธศาสนา” คงไม่เหลือเค้าโครงหรือเอกลักษณ์ของพุทธศาสนาที่มีลักษณะเด่นเฉพาะตัว คือ “พิสูจน์ได้” นั่นเอง. ข้าพเจ้าจึงใคร่พิมพ์หนังสือเล่มนี้เป็นธรรมทาน เพื่อให้สาธุชนได้ศึกษาว่า หลักพุทธศาสนาที่เราเข้าใจกันอยู่นั้น ผิดหรือคลาดเคลื่อนไปจริงหรือไม่!

หนังสือเล่มนี้พิมพ์ขึ้นโดยวัตถุประสงค์ ๓ ประการ :-

๑. เพื่อร่วม “ฉลอง ๑๐๐ ปี พุทธทาส (๒๕๔๕)” ที่เหล่าสาธุศิษย์ดำริจะพิมพ์ “ธรรมเนียมของพุทธทาส” ให้ครบ ๑๐๐ เล่ม ถวายเป็นอาจาริยบูชาแด่ท่านอาจารย์ ซึ่งถือว่าเป็นผู้ให้กำเนิดทางจิตทางวิญญาณของข้าพเจ้า.

๒. เพื่ออุทิศกุศลผลบุญอันเกิดจากการนี้ ให้คุณพ่ออืดเปี้ยะ แซ่ลี และบรรพชนผู้ล่วงลับ, ให้คุณแม่เตียง แซ่เตีย, พี่วรรณวิมล ผู้ร่วมทุกข์ร่วมสุขในปัจจุบัน ตลอดจนพี่น้องลูกหลานในตระกูล “วัฒนศิริชัยกุล” ทุกคน รวมทั้งครูอาจารย์ มิตรสหายผู้ร่วมเกิดแก่เจ็บ ตาย.

๓. เพื่อเป็นธรรมทานแก่สาธุชน ให้ได้พบชีวิตที่สงบเย็นในชาตินี้โดยทั่วกัน.

พรจันทร์ วัฒนศิริชัยกุล

๑ สิงหาคม ๒๕๔๓

สารบัญ

หลักพุทธศาสนาที่ยังเข้าใจผิดกันอยู่

	หน้า
๑. อิทปิปัจเจตนาในฐานะสิ่งสูงสุดแห่งพระพุทธศาสนา	๑
๒. จิตว่าง หรือสุญญตาวินัย จำเป็นสำหรับมนุษย์	๔๑
๓. จิตว่าง หรือสุญญตาวินัย จำเป็นสำหรับมนุษย์ (ต่อ)	๖๓
๔. สันโดษไม่เป็นอุปสรรคแก่การพัฒนา	๕๕
๕. การอยู่ด้วยปัจจุบัน ไม่มีอดีต ไม่มีอนาคต	๑๒๑
๖. เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า “การเกิด”	๑๔๗
๗. เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า “พระเจ้า”	๑๗๕
๘. เรื่องเกี่ยวกับนิพพานในทุกแง่ทุกมุม	๒๐๗
๙. เรื่องเกี่ยวกับสังสารวัฏฏ์	๒๓๕
๑๐. เรื่องที่เกี่ยวกับโลกและธรรม	๒๗๑
๑๑. พุทธศาสตร์กับไสยศาสตร์	๓๐๓

[โปรดดูสารบัญละเอียดในหน้าต่อไป]

สารบัญละเอียด

หลักพระพุทธศาสนาที่ยังเข้าใจผิดกันอยู่

หน้า

๑. อิทปปัจจยตาในฐานะสิ่งสูงสุดแห่งพระพุทธศาสนา

อิทปปัจจยตา เป็นเรื่องหัวใจของพระพุทธศาสนา	....	....	....	....	....	๒
อิทปปัจจยตา เป็นพระเจ้าของพุทธศาสนา อย่างวิทยาศาสตร์	....	....	....	....	....	๓
พระพุทธเจ้าทรงค้นพบสังขธรรม คืออิทปปัจจยตา	....	....	....	....	....	๔
เหตุผลที่ถือว่า อิทปปัจจยตาเป็นพระเจ้าตามกฎธรรมชาติ	....	....	....	....	....	๕
พระเจ้าที่เป็นกฎของธรรมชาตินี้สบลักวิทยาศาสตร์	....	....	....	....	....	๖
ทรงจัดอิทปปัจจยตาเป็นอาทิพรหมจรรย์ หลักธรรมสำหรับดับทุกข์	....	....	....	....	....	๗
อิทปปัจจยตา หลักธรรมข้อเดียวที่ทรงนำมาสาธยาย	....	....	....	....	....	๘
พระพุทธศาสนามีพระเจ้าอย่างกฎของธรรมชาติ	....	....	....	....	....	๑๐
มีคนจัดศาสนาตามความคิดนึกของเขา	....	....	....	....	....	๑๐
อิทปปัจจยตา เป็นพระเจ้าของสากลจักรวาล	....	....	....	....	....	๑๑
ในทุก ๆ ปริมาณของสิ่งที่ประกอบกันขึ้น มีกฎอิทปปัจจยตาสงอยู่	....	....	....	....	....	๑๒
อิทปปัจจยตา เป็นกฎของธรรมชาติมีอยู่ก่อนสิ่งใด, เป็นเหตุให้เกิดสากลจักรวาล	....	....	....	....	....	๑๓
อิทปปัจจยตา เป็นพระเจ้าผู้สร้าง-ผู้ควบคุม-ผู้ทำลาย [เกิดขึ้น – ตั้งอยู่ – ดับไป]	....	....	....	....	....	๑๔
พึงรู้อิทปปัจจยตาโดยภาษาศาสตร์	....	....	....	....	....	๑๗
อิทปปัจจยตาเฉพาะเรื่องที่เป็นความทุกข์ของมนุษย์เรียกปฏิจจสมุปบาท	....	....	....	....	....	๑๘
ความหมายของ อิทปปัจจยตา ต่างกว่าปฏิจจสมุปบาท เล็กน้อย	....	....	....	....	....	๑๙

เมื่อเห็นตามที่เป็นจริงของธรรมชาติเรียกว่า เห็น ตถตา	๒๑
คำแทน “อิทัปปัจจยตา” มีอยู่หลายคำ	๒๒
เมื่อเป็นกระแสนของอิทัปปัจจยตา ทุกสิ่งจึงเป็นสูญญตา	๒๒
อิทัปปัจจยตา คือธรรมชาติมีอยู่ก่อนสิ่งใด	๒๓
เป็นสิ่งสูงสุดจนพระพุทธเจ้าเคารพ ทั้งๆ ที่ท่านเป็นผู้ค้นพบเอง	๒๕
สรุปความชาวโลกควรรู้จักอิทัปปัจจยตา ในฐานะ :-	
๑. กฎของธรรมชาติ มีอยู่ก่อนการเกิดปรากฏการณ์ธรรมชาติ	๒๖
๒. อิทัปปัจจยตา เป็นธรรมในความหมายที่ ๒ ในพุทธศาสนา	๒๗
๓. อิทัปปัจจยตา คือพระเจ้าในพุทธศาสนา	๒๘
๔. อิทัปปัจจยตา เป็นพระเจ้าของสากลจักรวาล	๒๙
๕. อิทัปปัจจยตา เป็นพระเจ้าของนักวิทยาศาสตร์ เข้าใจได้ ยอมรับได้	๒๙
๖. อิทัปปัจจยตา เป็นผู้จัดการ-สร้าง-ครอง-จัด โลก อย่างมีอำนาจเหนือโลกแท้จริง	๒๙
๗. อิทัปปัจจยตา เป็นสิ่งที่โลกต้องบูชาอ่อนน้อมตามวิธีพุทธศาสนา คือการทำตาม	๓๐
๘. อิทัปปัจจยตา คืออาทิพรหมจรรย์ ก ข ก กา	๓๐
๙. อิทัปปัจจยตา เป็นหลักการดับทุกข์ของทุกคนในสากลจักรวาล	๓๒
๑๐. อิทัปปัจจยตา เป็นอมิตายุ อมิตากะ ที่แท้จริงของความหมายนั้น	๓๒
๑๑. อิทัปปัจจยตา สิ่งอยู่ในทุกๆ ปริมาณของสรรพสิ่ง	๓๓
๑๒. ในด้านวัตถุ-อิทัปปัจจยตา สิ่งอยู่ในทุกๆ ปริมาณของวัตถุ	๓๕
๑๓. กฎทุกกฎ ขึ้นอยู่กับกฎอิทัปปัจจยตา [ฟิสิกส์-เคมี-กลศาสตร์-เทคนิค]	๓๕
๑๔. ในด้านจิตใจ-กฎทางจิตทุกกฎ ก็ขึ้นอยู่กับกฎอิทัปปัจจยตา	๓๕
๑๕. สุข ทุกข์ สิ่งสำคัญของมนุษย์ โดยกฎอิทัปปัจจยตา มิใช่กรรมเก่า	๓๖
สุข ทุกข์ เป็นไปตามกฎอิทัปปัจจยตา มิใช่อิศวรบันดาล	๓๖
๑๖. สิ่งที่มีมนุษย์ต้องดำรงจิตให้ถูกต้องตามกฎของสิ่งนั้น คือ อิทัปปัจจยตา	๓๗
๑๗. จิต วิวัฒนาการถึงมรรค ผล นิพพาน โดยกฎอิทัปปัจจยตา	๓๘

๒. จิตว่าง หรือ สุญญตาวិหาร จำเป็นสำหรับมนุษย์

[พุดมาสัก ๑๕ ปี จึงมีผู้เข้าใจเรื่องจิตว่างกันขึ้นมาตามลำดับ ดึกว่ารอ]	๔๒
มีคนหลายพวกเข้าใจผิดเรื่องจิตว่าง	๔๒
จิตว่าง เป็นหัวใจของพุทธศาสนาและเป็นเรื่องสำคัญที่สุด ที่ทุกคนต้องมี	๔๓
จิตว่างอย่างวิปัสสนา คือพิจารณาเห็น โลกทั้งหมดว่างจากตัวตน-ของตน	๔๔
ปฏิบัติสมุปปันนธรรม ทุกสิ่งในโลกไม่มีตัวเอง ต้องอาศัยสิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้วเกิดขึ้น	๔๕
พิจารณาอายตนะภายใน ๖ – ภายนอก ๖ อาศัยธาตุตามธรรมชาติทำหน้าที่	๔๖
จิตว่างตามธรรมชาติ เป็นประภัสสร ที่ยังมีกิเลสเกิดแทรก	๔๗
ความรู้สึก ตัวกู-ของกู เพิ่งเกิดเป็นคราว ๆ	๔๘
ความหมายของคำว่า “จิต” – ของคำว่า “ว่าง”	๔๙
จิตว่าง : ว่างจากความรู้สึกประเภทตัวตน-ของตน	๕๐
จิตว่าง : จิตใจสดชื่นผ่องใส เยือกเย็นเป็นสุข เป็นที่พอใจแห่งตน	๕๑
ความหมายของคำว่า “สุญญตาวิหาร” – ความว่าง	๕๒
ว่างจากเหตุ-กิเลส, ว่างจากผล-ทุกข์ คือนิพพาน	๕๓
ว่าง – ไม่ใช่สูญเปล่า	๕๓
ว่าง – ว่างจากความมีอะไรที่เป็นตัวตน ถือว่าตัวตน	๕๔
ว่าง – ว่างจากกิเลสทั้งหลายทั้งปวง	๕๕
ว่าง – ว่างจากความทุกข์ ที่เป็นความรู้สึกทุกข์ทรมานใจ	๕๖
ว่าง – มิใช่ว่างจากความคิด สติปัญญา : กลับมีสติปัญญาเต็มที่	๕๗
ว่าง – มิใช่ว่างจากสติสัมปฤติ : มีสติที่กำหนดอารมณ์อย่างใดอยู่	๕๗
ว่าง – มิใช่ว่างเอง : นอนหลับ-เคลิ้ม-สลบ	๕๗
ว่าง – มิใช่ว่าง เพราะการใช้ยาบังคับ	๕๘
คุณค่า หรือประโยชน์ของความว่าง	๕๘
ต้องมีนิพพานชั่วคราว ที่หล่อเลี้ยงชีวิต โดยจำเป็น	๕๘

หมดสัญญาตา – หมดศาสนา [พระพุทธเจ้าได้ตรัสอุปมาเรื่องสัญญาตา กับเรื่องกลอง]	๗๘
เบื้องต้นของสัญญาตา คือ อนิจจัง–ทุกขัง–อนัตตา....	๗๙
จงเป็นปัจจัยแก่นิพพาน	๘๐
ทุกสิ่งมีความเป็นเช่นนั้น คือเป็นอิทัปปัจจยตา	๘๑
ทั้งความทุกข์และความสุข ก็เป็นเช่นนั้นเอง	๘๒
อยู่ตรงกลาง จะไม่ยึดถืออะไร คือยังว่าง หรือปรกติ ดีกว่า	๘๓
ไม่ยึดถือสิ่งที่ยาวให้ยึดถือ ตรงนั้นอยู่ด้วยความว่าง	๘๓
พุทธบริษัทต้องรู้เรื่องสัญญาตา–ความว่าง	๘๔
พระพุทธเจ้าทรงเคารพกฎอิทัปปัจจยตา	๘๕
อิทัปปัจจยตา–กฎของธรรมชาติที่มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง	๘๖
การเป็นอยู่ด้วยจิตว่าง มีได้ทุกอิริยาบถ ทุกกาลละ–ทุกเทศะ	๘๗
เจ็บไข้ด้วยจิตว่าง : ไม่มีตัวกู–ของกู ว่า กูเจ็บ กูจะตาย	๘๘
เห็นแจ้ง : ทุกข์มี–ผู้ทุกข์ไม่มี, การทำมี–ผู้ทำไม่มี	๘๙
พระพุทธเจ้าทรงยืนยันว่า พระองค์อยู่ด้วยสัญญาตาวิหารตลอดเวลา	๙๐
วิธีศึกษา ปฏิบัติ : ตั้งจิตไว้ถูกต้อง คือในสัญญาตานุปัสสนาญาณ	๙๑
เรื่องที่ทำเป็นจะต้องเอามาสอนฆราวาส คือเรื่องสัญญาตา	๙๒

๔. สันโดษไม่เป็นอุปสรรคแก่การพัฒนา

[ปรารภทบทวน เรื่องที่ยังเข้าใจผิดกันอยู่ ในระหว่างพุทธด้วยกัน]	๙๕
ความเข้าใจผิดขัดแย้งกันอยู่โดยหลักธรรมะในพุทธศาสนามีแต่โทษ....	๙๖
เล่าเรื่องที่เคยเกิด รัฐบาลไม่ต้องการให้สอนเรื่องสันโดษ	๙๗
สันโดษ : ยินดีด้วยสิ่งที่มีอยู่–สิ่งที่ได้แล้ว–สิ่งที่ทำแล้ว	๙๘
พอใจในสภาพที่เป็นอยู่แล้ว ความทุกข์ที่มี–ไม่มาก เจ็บดีกว่าตาย	๙๙
ทำจิตใจพอใจภาวะรอบตัวได้ เป็นทรัพย์อย่างยิ่ง	๑๐๐
ความพอใจเป็นกำลังใจสำหรับทำต่อไป	๑๐๑

มีค้นหา-ความอยาก เมื่อใด “เวลา” เกิดขึ้นทันที	๑๓๒
ผู้ใดหมดความอยาก ผู้นั้นกลับกินเวลา	๑๓๓
การอยู่นอกอำนาจเวลา คืออยู่อย่างพระอรหันต์	๑๓๔
เป็นพระอรหันต์ : ไม่มีอดีต – อนาคต – ปัจจุบัน	๑๓๕
อยู่เป็นปัจจุบันดีที่สุด คือจิตกำหนดที่อุเบกขา หยุดอยู่ในสมาธิ	๑๓๘
นิพพาน เป็นปัจจุบันที่สุด ตลอดกาลตามธรรมชาติ	๑๓๙
อดีต หรือ อนาคต เป็นเพียงบันทึกเรื่องราว	๑๔๐
“เช่นนั้นเอง” ช่วยให้เราอยู่ด้วยจิตปรกติ	๑๔๐
“เช่นนั้นเอง” และ “ความว่าง” เป็นปัจจุบันอย่างยิ่ง คือความที่ไม่เปลี่ยนแปลง	๑๔๑
มูลเหตุที่ทำให้เข้าใจผิด : การศึกษาในปัจจุบันมีแต่ภาษาคน	๑๔๒
ความรู้ในพุทธศาสนาสูงพอ สอนให้อยู่เหนือเวลา	๑๔๓
เวลาบีบคั้นเกินไป จึงทรมาณจิตอยู่เสมอ	๑๔๔
ให้รู้ทำ “ภัทเทภรัตติคาถา” ก็จะไม่เสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์ พบพุทธศาสนา	๑๔๕

๖. เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า “การเกิด”

การเกิด มีอยู่ ๒ ปัญหาใหญ่ ๆ	๑๔๘
ปัญหาที่มีมาแล้วแต่ครั้งพุทธกาล [ตายแล้วเกิด – ไม่เกิดฯ]	๑๔๙
การเกิดตามหลักของชาวพุทธ แบ่งแยกเป็น ๒ ชั้น : สมมติ – ปรมาตถ์	๑๕๒
พระพุทธเจ้าตรัสอนุโลมตามที่เขาเชื่อกันอยู่ก่อน	๑๕๓
แม้ที่นี่ เดี่ยวนี้ ก็ไม่มีคนเกิดอยู่	๑๕๔
ถ้ามีคน เกิด ก็มีทุกข์, ไม่มีคน ไม่มีเกิด ดีกว่า	๑๕๕
โดยศีลธรรม ความคิดที่ว่า ตายแล้วเกิด มีประโยชน์กว่า	๑๕๖
ชนิดของการเกิด	๑๕๗
อาการที่เกิด ตามหลักในพระคัมภีร์ มี ๔ ประการ	๑๕๙
ความคิดเกี่ยวกับ “โอปปาติกะ” ๒ ชนิด	๑๕๙

โอบปาติกะ : ชนิดเกิดทางฝ่ายจิต อยู่ในวิสัยที่เราควบคุมได้	....	....	....	....	....	๑๖๐
การอุบัติแห่งพระพุทธเจ้า เป็นชนิด “โอบปาติกะ”	....	....	....	....	....	๑๖๑
มนุษย์ต้องจัดการปรับปรุงควบคุมให้จิตนี้เกิดสูงขึ้นไป คือกิเลสลดลง	....	....	....	....	....	๑๖๒
การเกิดชนิดไหนที่เป็นทุกข์ –ทางกาย–ทางจิต–ทางวิญญาณ	....	....	....	....	....	๑๖๒
เกิดแห่งอะไรที่เป็นปัญหา คือการเกิดทุกข์นั่นเอง	....	....	....	....	....	๑๖๓
ทุกข์ในความหมายไหน : ลูกศรเด็กเล่น หรือ ชนิดอาบยาพิษ	....	....	....	....	....	๑๖๔
เมื่อเผชิญกับความเจ็บไข้–การบาดเจ็บ อย่างมี “ตัวกู”เกิดขึ้นสำหรับจะตาย	....	....	....	....	....	๑๖๔
ปฏิจักษมุขบาท อย่างใจความสั้น ๆ [ลำดับแห่งการเกิดตัวกู–ของกู ที่เป็นทุกข์]	....	....	....	....	....	๑๖๕
เราจะดับทุกข์อย่างไรดี คือดับอาการทุกข์ หรือ ดับต้นเหตุแห่งทุกข์	....	....	....	....	....	๑๖๖
ดับโง่ – ดับตัวตน – ดับสิ่งที่จะเป็นทุกข์ นั่นคือดับทุกข์แท้จริง	....	....	....	....	....	๑๖๗
ทุกข์เกิดได้ โดยไม่มีตัวตน ก็ ดับทุกข์ได้ โดยไม่ต้องมีตัวตน	....	....	....	....	....	๑๖๘
จิต นี้เย็นได้ คือนิพพานได้ เมื่อหมดไฟกิเลส	....	....	....	....	....	๑๖๙
เราเลิกกรรมทั้งหลายได้เมื่อเข้าถึงความไม่มีตัวตน คือ “สุญญตา”	....	....	....	....	....	๑๗๐
พวกไหน ๆ ก็ต้องดับทุกข์ตามกฎที่บัญญัติ	....	....	....	....	....	๑๗๑
เหนือโลก –อยู่เหนือความทุกข์ โดยประการทั้งปวง	....	....	....	....	....	๑๗๒

๗. เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า “พระเจ้า”

[ปรารภทบทวน โทษของสิ่งที่ยังเข้าใจผิดกันอยู่]	....	....	....	....	....	๑๗๕
รู้จักคำว่า “พระเจ้า” ให้ถูกต้องจะมีความสุข	....	....	....	....	....	๑๗๘
อะไรคือพระเจ้า โดยภาษา คือ “ สิ่งสูงสุด ”	....	....	....	....	....	๑๗๙
ทุกชีวิตมีพระเจ้า และรู้สึกได้เอง	....	....	....	....	....	๑๘๐
พระเจ้า มาจากสัญชาตญาณแห่ง “ความกลัว”	....	....	....	....	....	๑๘๑
พระเจ้าของโลกปัจจุบัน : บางพวกมีพระเจ้า บางพวกไม่มีพระเจ้า	....	....	....	....	....	๑๘๒
พุทธบริษัทมีพระเจ้าอย่างที่ป็นกฎธรรมชาติ	....	....	....	....	....	๑๘๔
กฎที่บัญญัติ มีความหมายครบตามที่เขาบัญญัติเรื่องพระเจ้า	....	....	....	....	....	๑๘๖

พุทธบริษัท เคารพพระธรรมเป็นพระเจ้า อย่างพระพุทธเจ้าท่านเคารพ	....	....	๑๘๗
รู้จักพระเจ้า ว่ามี ๒ ชนิด จะไม่ต้องเถียงกัน	....	....	๑๘๘
เหตุที่เถียงกันว่า พุทธศาสนา มีหรือไม่มีพระเจ้า ก็เพราะไม่รู้จักพระเจ้า	....	....	๑๘๙
คนไทยแต่เดิม นับถือพระเจ้าอย่างผีสาว เทวดา มาเปลี่ยนเมื่อนับถือพุทธศาสนา	....	....	๑๙๐
ชาวพุทธแท้จริง มีพระเจ้าอย่างที่พระพุทธเจ้าท่านมี	....	....	๑๙๑
ชาวพุทธพื้นเมือง มีพระเจ้าอย่างบุคคลเป็นไสยศาสตร์	....	....	๑๙๒
พระเจ้าแท้จริงที่สุด คือกฎอื้ที่ปัจเจกตา	....	....	๑๙๒
ที่กล่าวว่า พุทธศาสนาไม่มีพระเจ้า ถูกแล้ว	....	....	๑๙๓
เพราะไม่ใช่พระเจ้า อย่างที่ฝรั่งมี หรือ รู้จัก	....	....	๑๙๓
เลือกเอา จะมีพระเจ้าอย่างบุคคล หรือ กฎของธรรมชาติ อันเลียบขาด เทียงตรง	....	....	๑๙๕
การพยายามทำตาม คือบูชาอย่างแท้จริง	....	....	๑๙๖
ชาวพุทธต้องไม่ทำผิดในเรื่องพระเจ้า	....	....	๑๙๖
พระพุทธเจ้าทรงแจ้งข่าวให้รู้เรื่องอื้ที่ปัจเจกตา แล้วให้ปฏิบัติตามเพื่อพ้นทุกข์	....	....	๑๙๘
สรุปความไม่ต้องเถียงกันว่า มี หรือ ไม่มี “พระเจ้า” จะเลวกว่าแมว	....	....	๑๙๙
สุข ทุกข์ ของมนุษย์ขึ้นอยู่กับพระเจ้าอย่างกฎอื้ที่ปัจเจกตา	....	....	๒๐๐
ทุก ๆ ปริมาณที่ประกอบกันเข้าเป็นร่างกายขึ้นอยู่กับกฎอื้ที่ปัจเจกตา	....	....	๒๐๑
คนในโลกกำลังคือดิ่งต่อพระเจ้า เพราะไม่รู้จักพระเจ้าอื้ที่ปัจเจกตา ก็ต้องรับทุกข์	....	....	๒๐๒
ความคิดทุกขณะจิต เป็นไปตามกฎอื้ที่ปัจเจกตา	....	....	๒๐๓
ชาวพุทธต้องมีพระเจ้า อื้ที่ปัจเจกตา อยู่ในดวงใจ	....	....	๒๐๔
ไม่ควรวิวาทกันเรื่อง “พระเจ้า” เพราะต่างก็มีพระเจ้าของตน	....	....	๒๐๕
หมดปัญหาทางสังคมเกี่ยวกับพระเจ้า	....	....	๒๐๖

๘. เรื่องเกี่ยวกับนิพพานในทุกแง่ทุกมุม

[ปรารถนาทบทวน โทษของความเข้าใจผิด และ ขัดแย้งกัน]	....	....	๒๐๗
สังคมอยู่ปรกติได้ด้วย สามัญญตาวัตร-กรรม-ทัญญู	....	....	๒๐๘

นิพพาน “ที่สามัญชน หรือ คนโง่รู้จัก”	๒๐๘
นิพพานของพุทธชน หรือ นิพพานที่คนโง่ไม่รู้จัก :-	๒๑๐
ความว่างจากกิเลสเผา คือนิพพานที่หล่อเลี้ยงชีวิตเราให้อยู่รอดได้ที่นี่ เดียวนี้	๒๑๑
คนเรานั้น ไม่ได้มีกิเลสเผาอยู่ตลอดเวลา กิเลสจรมมาเป็นครั้งคราว	๒๑๒
ชนิดของนิพพาน	๒๑๓
นิพพาน โดยศัพท์	๒๑๔
นิพพาน : เย็นของวัตถุ-กาย-จิต-วิญญาณ	๒๑๕
นิพพานต้องหาพบ ที่-จาก-ในวัฏฏสงสาร	๒๑๖
เห็นนิพพานที่ความทุกข์ : ดับไฟ มีที่ไฟ	๒๑๗
นิพพานเป็นสันติภูมิ โลก คือคนจะเห็นจะพบได้เอง ที่นี่และเดี๋ยวนี้	๒๑๗
นิพพาน ไม่ใช่เรื่องหนีโลก-ทิ้งโลก-ทอนกำลังของนักพัฒนา แต่เสริม	๒๑๘
นิพพาน อยู่ที่ “ตายเสียก่อนตาย สบายดี”	๒๑๙
การที่พูดว่า “ไปนิพพาน” นี้คิดเกินคิด	๒๒๐
การพูดว่า นิพพาน “ถึงได้โดยไม่ต้องไป” นี้ถูกถึงที่สุด	๒๒๐
“ดับขันธด้วยนิพพานธาตุ” -ตายด้วยนิพพานธาตุ นี้ถูก	๒๒๑
การพูดว่า “นิพพานเป็นเมืองแก้ว-โลกอุดร” [สมมติ -ไสยศาสตร์]	๒๒๓
นิพพาน อยู่ที่ดับแห่งกิเลส อยู่ที่จิตใจ รู้สึกได้ที่จิตใจ	๒๒๓
การพูดว่า “พระเจ้าเข้าสู่นิพพาน” [เป็นสมมติ มีลักษณะไสยศาสตร์]	๒๒๔
พระอรหันต์จริง ท่านไม่ไปไหน ไม่เข้าสู่อะไร	๒๒๔
การพูดว่า “นิพพานไม่มีการตาย-ถึงได้ก่อนกายตาย” นี้ถูกที่สุด	๒๒๕
นิพพาน: ว่างอย่างยิ่ง โดยปรมัตถโวหาร หมายถึงไม่มีความทุกข์	๒๒๖
สิ่งที่เป็นปัจจัยแก่นิพพาน ที่นี่-เดี๋ยวนี้ คือนิพพานปัจจุโย โหตุ	๒๒๖
เรื่องที่เป็นปัจจัยแก่นิพพานมีมาก คือทุกเรื่องที่ทำไปแล้ว เพื่อตัดทอนทำลายกิเลส	๒๒๗
ในอนาคตกาล หมายความว่าหลังจากนี้ทันที ก็ได้	๒๒๘
จะลูถึงนิพพาน เมื่อประพตติกระทำอย่างถูกต้อง ในขณะแห่งผัสสะ	๒๒๙

หลักพระพุทธศาสนาที่ยังเข้าใจผิดกันอยู่

- ๑ -

ที่ลานหินโค้ง, ๓ กรกฎาคม ๒๕๒๕

อิทัปปัจจยตา ในฐานะสิ่งสูงสุดแห่งพระพุทธศาสนา

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๑ ในวันนี้, เป็นการเริ่มต้นของภาคนี้ ซึ่งเป็นที่เข้าใจกันได้ว่าเราจะเปลี่ยนเรื่องใหม่. เรื่องที่จะพูดต่อไปในภาคนี้ อาตมามีความเห็นว่ายากจะพูดหรือควรจะพูด

หลัก
พระพุทธศาสนาที่ยังเข้าใจผิดกันอยู่ ซึ่งก็มีอยู่มากมาย. และ การเข้าใจผิดกันอยู่

นี้ เห็นได้ว่าเป็นเรื่องที่มีแต่ทางเสียหาย ไม่ได้รับประโยชน์ที่ควรจะได้รับ ประโยชน์อย่างแท้จริงจากพระพุทธศาสนา, และยังเสียเกียรติของประเทศผู้นำ ในทางศาสนา ซึ่งแสดงอาการเหมือนอย่างกับว่ายังงโง่ในอะไรอยู่ หรืออย่างน้อยก็ ยัง รู้ผิด และเข้าใจผิดบางอย่างอยู่; ดังนั้น จึงควรจะช่วยกันจัดการชำระสะสางให้ หหมดไป.

ในเรื่องแรก ในวันแรก หรือเรื่องแรกนี้ อาตมาจะยกเรื่องอิทัปปัจจยตา ขึ้นมากล่าว. ท่านทั้งหลายบางคนไม่เคยได้ยินคำว่า “อิทัปปัจจยตา” เลย และก็ไม่ว่าจะมีพูดกันที่ไหน. นี้ขอให้ได้ยินคำนี้และรู้ว่ามีความสำคัญอย่างไร.

อิทัปปัจจยตาเป็นเรื่องหัวใจของพระพุทธศาสนา

ในการบรรยายครั้งแรกนี้ อาตมาให้หัวข้อว่า อิทัปปัจจยตาในฐานะ สิ่งสูงสุดแห่งพระพุทธศาสนา ซึ่งจะได้อธิบายให้เห็นว่าสำคัญที่สุด หรือสูงสุด อย่างไม่.

ท่านสังเกตดูจะเห็นว่า พวกเรายังไม่เคยสนใจในเรื่องอิทัปปัจจยตา ทั้งที่เป็นเรื่องหัวใจของพระพุทธศาสนา, และยังเอามาพูดอย่างมีความเข้าใจผิด จนต้อง ทุ่มเถียงกัน; เรื่องนั้นก็คือเรื่องปฏิจจสมุปบาทนั่นเอง, ทุ่มเถียงกันไม่เพียงพอ ยัง มีการด่าทอกันในเรื่องนี้ด้วย จึงเห็นว่าเป็นเรื่องเสียหาย; ควรจะเอามาพูดกันให้ เป็นที่เข้าใจ จึงยกเอามาเป็นเรื่องแรกในบรรดาเรื่องทั้งหลาย ที่จะต้องพูดกัน ต่อไป.

ขอให้ท่านทั้งหลายสนใจฟังให้ดี และทำในใจอยู่ว่า เรากำลังพูดกันถึงเรื่อง อิทัปปัจจยตา เป็นคำที่แปลก เป็นเสียงที่แปลก สำหรับคนไทย; แม้ว่าจะเป็นพุทธบริษัท แต่ก็ยังเป็นพุทธบริษัทที่ยังไม่รู้เรื่องที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา จงพิจารณาเถิดว่า มันเป็นที่น่าละอายหรือไม่ ? และสักเพียงไร ?

เรื่องนี้เป็นเรื่องกว้างขวาง จะพูดในคราวเดียวจบนี้ คงจะยากแต่ก็จะได้พูดไปตามลำดับที่เห็นว่าควรพูดก่อน พูดหลังอย่างไร, และหาวิธีพูดตามลำดับให้เข้าใจได้ง่ายและกว้างขวางในลักษณะครอบโลก หรือครอบจักรวาลกันทีเดียว; เพราะว่ามันเป็นเรื่องสูงสุด, เป็นเรื่องครอบโลกครอบจักรวาลนั่นเอง.

อิทัปปัจจยตาเป็นพระเจ้าของพุทธศาสนา

ประเด็นแรก ที่จะพูดก็คือ อิทัปปัจจยตาในฐานะพระเป็นเจ้าของพุทธศาสนา. คนบางคนไม่เห็นด้วย แล้วจะคัดค้านเต็มที่ในข้อที่ว่า พุทธศาสนาไม่มีพระเจ้า พระเจ้าไม่มีในพุทธศาสนา นั่นมันเป็นเพราะคนนั้นมันโง่เอง : มันโง่ในความหมายของคำว่าพระเป็นเจ้าอย่างหนึ่ง, แล้วโง่ต่อหัวใจของพุทธศาสนาอยู่ด้วย.

คำว่า “พระเจ้า” นั้น จำกัดความกันอย่างง่าย ๆ ก็จะได้ว่าสิ่งสูงสุด สิ่งที่สูงสุด. กฎอิทัปปัจจยตานี้เป็นสิ่งสูงสุด ในฐานะที่เป็นกฎของธรรมชาติ เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงเคารพในทันทีที่ทรงค้นพบ. สิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงเคารพในฐานะเป็นสิ่งสูงสุดนี้ ไม่ควรจะเรียกว่าพระเจ้า หรือพระเป็นเจ้าอย่างไร หรือว่าคนมันเคยชินกันแต่พระเจ้าในความหมายภาษาคน : พระเจ้ารูปร่างอย่างนั้นอย่างนี้, อยู่ที่นั่น

ที่นี่, เป็นผู้สร้างโลก, เป็นผู้ควบคุมโลก, เป็นผู้บันดาลสิ่งต่าง ๆ, เป็นผู้ให้รางวัลก็มี เมื่อชอบใจขึ้นมา; เป็นที่อ้างของคนโง่ ว่าขอให้พระเจ้าช่วยบันดาล ให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้.

เดี๋ยวนี้, เราจะเอาความหมายของคำว่า “พระเจ้า” ก็ คือสิ่งสูงสุด.

พระพุทธเจ้าทรงค้นพบสังขารม คืออิทัปปัจจยตา

เอาตามเรื่องของพระพุทธศาสนา ก่อน คือพระพุทธเจ้าออกผนวชบำเพ็ญความเพียรตลอดเวลานาน จนถึงวันสุดท้ายที่จะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ท่านค้นหาหลักธรรมะ โดยนัยที่เรียกว่า อิทัปปัจจยตา นั่นเอง คือในคืนที่จะตรัสรู้ นั้น ท่านก็ยังค้นเรื่องนี้ โดยนัยเป็นต้นว่า :-

- ความทุกข์ทั้งปวงมาจากอะไร ? จึงค้นพบว่ามาจากชาติ.
- ชาติมาจากอะไร ? ชาติมาจากภพ.
- ภพมาจากอะไร ? มาจากอุปาทาน.
- อุปาทานมาจากอะไร ? มาจากตัณหา.
- ตัณหามาจากอะไร ? มาจากเวทนา.
- เวทนามาจากอะไร ? มาจากผัสสะ.
- ผัสสะมาจากอะไร ? มาจากอายตนะ.
- อายตนะมาจากอะไร ? มาจากนามรูป.
- นามรูปมาจากอะไร ? มาจากวิญญูญาณ.
- วิญญูญาณมาจากอะไร ? มาจากสังขาร.

- สังขารมาจากอะไร ? มาจากอวิชชา.

นี่สายหนึ่งเป็นอย่างนี้; ท่านค้นไปค้นมาอยู่แต่ในปัญหานี้. ในปฐมยาม ข้อความในพระบาลีนั้นว่า ค้นไปในฝ่ายตามลำดับ คือกล่าวไปตามลำดับ, ในมัชฌิมยาม ค้นไปในทางทวนลำดับ, ในปัจฉิมยามอันสุดท้าย ค้นทั้งในฝ่ายตามลำดับ และทวนลำดับ อย่างนี้ก็มี.

บางคัมภีร์ระบุว่า ท่านค้นทั้งตามลำดับ และทวนลำดับ; ทุก ๆ ยาม : ในปฐมยามได้ความรู้มาเท่าไร สรุปความเสียครั้งหนึ่ง เป็นพุทธอุทยานของยามนั้น, ในมัชฌิมยามค้นได้ความลึกซึ่งอย่างไร สรุปเป็นความรู้เสียชั้นหนึ่ง เป็นพุทธอุทยาน ในมัชฌิมยามนั้น, ในปัจฉิมยามค้นได้ความลึกซึ่งถึงที่สุด ทรงออกอุทยานสำหรับปัจฉิมยาม.

ขอให้ท่านทั้งหลายไปดูเอาเอง ในข้อความนี้ที่มีอยู่ในพระบาลี หรือในแบบเรียนทั่ว ๆ ไป เรียกว่าท่านค้นทบทวนไป-มา เรื่องการเกิดขึ้นแห่งความทุกข์ การดับลงแห่งความทุกข์ ซึ่งมักจะเรียกกันว่า ปฏิจจสมุปบาท; แต่แท้จริงนั้นเป็นเรื่องอันเดียวกัน : ถ้าเกี่ยวกับความทุกข์ของมนุษย์โดยเฉพาะ ก็เรียกว่าเรื่อง ปฏิจจสมุปบาท, ถ้าเป็นเรื่องทั่วไปของทุก ๆ เรื่อง ก็เรียกว่า อิทัปปัจจยตา.

ในที่สุด ท่านก็ค้นพบความลึกซึ่งทั้งหมดของปฏิจจสมุปบาท หรืออิทัปปัจจยตา ครั้นพบหมด ซึ่งเป็น การตรัสรู้; แล้วในเวลาอันใกล้เคียงกันนั้นทรงฉงน ทรงคิดขึ้นมาว่า การรู้ธรรมะนี้ถึงอย่างนี้แล้ว จะเคารพใคร ? เพราะจะอยู่โดยไม่มีที่เคารพนั้นก็ไม่ได้, ในที่สุดก็ตกลงพระทัยว่า ถ้าในธรรมอันใดที่เราได้ตรัสรู้แล้ว เราพึงสักการะเคารพธรรมะนั้น เข้าไปอาศัยแล้วอยู่เถิด.

นี่ท่านทั้งหลายทั้งปวง จงฟังให้ดี ๆ พระพุทธองค์ตรัสรู้ธรรมะนี้; ครั้นตรัสรู้แล้วเกิดสงสัยว่า ต่อไปนี้จะเคารพใครดี, กลับพบว่า จะเคารพธรรมะที่ได้ตรัสรู้แล้วนั่นเอง, พระองค์ก็ตกลงพระทัยเช่นนั้น.

เรื่องในคัมภีร์ยังมีนอกออกไปว่า ท้าวสหัมบดีพรหมก็มาเฝ้า แล้วก็ยืนยันว่า เช่นนั้นถูกแล้ว. พระองค์ก็ตรัสเล่าให้ภิกษุทั้งหลายฟังในเวลาต่อมา ว่า ภิกษุทั้งหลาย, เราเข้าใจในการเชื่อเชิญของพรหม และการกระทำที่สมควรแก่เรา, เราได้ตรัสรู้ธรรมใด เราก็สักการะเคารพธรรมนั้น เข้าไปอาศัยธรรมนั้นอยู่แล้ว ดังนี้.

ขอให้ท่านทั้งหลายสังเกตดูให้ดีว่า สิ่งที่ทรงพบนั่นเอง ทรงค้นพบมา ด้วยพระองค์เองนั่นดี นั่นเอง ก็กลายเป็นสิ่งที่พระองค์ทรงเคารพเหนือสิ่งใด.

นี่เราลองคิดดูอย่างคร่าว ๆ ก่อนว่า สิ่งสูงสุดที่พระพุทธเจ้าทรงเคารพ นั้น จะเรียกว่า “พระเจ้า” ได้หรือไม่? ในฐานะที่เป็นที่เคารพของพระพุทธเจ้าทั้งที่ เราก็มักเรียกว่าสิ่งสูงสุด หรือเป็นพระเจ้าในพระพุทธศาสนา.

สิ่งที่เรียกว่าอิทัปปัจจยตานี้ ไม่ได้เป็นคน หรือไม่ได้เป็นคล้าย ๆ คน ไม่ได้เป็นเทวดาอย่างพระเป็นเจ้าในศาสนาอื่น ๆ. พระเป็นเจ้าในทุก ๆ ศาสนา นั้น เขาพูดเอาไว้อย่างคน : มีความรู้สึกอย่างคน, มีที่อยู่อย่างคน, มีชอบ มีไม่ชอบ, มีรัก มีโกรธอย่างคน, นั่นพระเจ้าที่เป็นคนเป็นอย่างนั้น; ขอให้จัดไว้เสีย พวกหนึ่งว่า นั่นพระเจ้าอย่างบุคคล.

ทีนี้ กฎของอิทัปปัจจยตานี้ ไม่ได้เป็นบุคคล; แต่เป็น กฎ คือ เป็นกฎของธรรมชาติ; ทำไมจะไม่เรียกว่าพระเจ้าเล่า ?

ใน ข้อแรก ก็คือว่า เป็นกฎที่อยู่เหนือสิ่งใด ที่บันดาลให้ทุกสิ่งเป็นไป ควบคุมสิ่งทั้งปวง อยู่ในที่ทั้งปวง ทำหน้าที่อย่างเดียวกันกับที่พระเจ้า หรือ พระเป็นเจ้าในศาสนาใด ๆ เขาพูดกัน. เขาพูดกันว่า พระเป็นเจ้าทำอะไรได้บ้าง; เช่นสร้างขึ้นมา เช่นควบคุมไว้ เช่นยุบเลิกทำลายเสีย เช่นว่ามีอยู่ในที่ทั่วไป รู้ทุกสิ่ง มีอำนาจเหนือทุกสิ่ง เหล่านี้เป็นต้น; แล้วก็ไม่เห็นจริงสักที ไม่เห็นจริงสักที; ไม่เห็นจริงเท่ากันกับพระเจ้านี้ คือพระเจ้าอิทัปปัจจยตานี้ ทำหน้าที่เหล่านั้นได้จริง. พระเจ้าที่เป็นกฎอิทัปปัจจยตาทำอย่างนั้นได้จริง ยิ่งกว่าพระเจ้าที่เขาพูด ๆ กัน; จะทำได้อย่างไร เดียวก็จะได้อธิบายกันต่อไป.

ในที่นี้เป็นการเริ่มความเข้าใจว่า พุทธศาสนาก็มีสิ่งที่ทำหน้าที่พระเจ้า เหมือนพระเป็นเจ้า; หากแต่ว่าไม่ใช่บุคคล. เราก็มียุทธเจ้าได้ทั้งที่เป็นบุคคล และอย่างไรไม่ใช่บุคคล; อย่างไรจะเก่งกว่า ? เดียวก็จะได้พิจารณากัน, อย่างไรควรจะเรียกว่าพระเจ้านั้นแหละ เดียวก็จะได้พิจารณากัน. พระเจ้าอย่างที่เป็นกฎธรรมชาตินี้ นักวิทยาศาสตร์ยอมรับได้ เพราะมันอยู่ในลักษณะของวิทยาศาสตร์; จะเป็นได้อย่างไร เดียวก็จะได้พูดกัน.

นี่พระพุทธเจ้าทรงเคารพกฎอิทัปปัจจยตาในฐานะเป็นสิ่งสูงสุด. พระพุทธองค์ทรงค้นพบด้วยพระองค์เอง ทรงค้นพบแล้วก็เคารพ; ครั้นเคารพแล้ว ก็เปิดเผยแก่โลก ทรงสั่งสอนโลกให้เข้าใจเรื่องนี้ ว่า ทุกเรื่องไม่พ้นไปจากเรื่องอิทัปปัจจยตา, เรื่องสุข เรื่องทุกข์ เรื่องอะไรก็ตามที่เป็นไป เปลี่ยนแปลงไป มีอยู่เกี่ยวข้องกับโลกทุกเรื่อง ล้วนแต่เกี่ยวข้องกับกฎอิทัปปัจจยตา, หรือเป็นไปตามกฎของอิทัปปัจจยตา, จึงเรียกว่า พระเจ้าของพระพุทธศาสนาอย่างวิทยาศาสตร์ คือเป็นพระเจ้าที่นักวิทยาศาสตร์ยอมรับได้ทันที ไม่มีคัดค้านเลย.

ทรงจัดอิทัปปัจจยตาเป็นอาทิพรหมจรรย์

พระองค์ก็ได้ทรงนำเอามาตั้งไว้ในฐานะเป็นอาทิพรหมจรรย์. อาทิพรหมจรรย์ แปลว่า เบื้องต้นของพรหมจรรย์ คือเบื้องต้นของศาสนาสำหรับดับทุกข์ทั้งปวง. นี้ควรจะรู้ไว้ว่าอาทิพรหมจรรย์นั้นเป็นอย่างไร ?

เล่าเรื่องรวมกันไปก็ว่า ธรรมะชื่ออิทัปปัจจยตานี้ แม้แต่พระองค์ก็ทรงนำมาสาธยายอยู่ด้วยพระองค์เอง; เหมือนเราคนบุญชน วางขึ้นมาก็ท่องอะไรเล่น ร้องเพลงเล่น หรือเด็ก ๆ นักเรียนก็ต้องท่องสูตรคูณเป็นต้น. พระพุทธเจ้าท่านทรงทำอย่างนี้กับสิ่งอะไร ? พระพุทธเจ้าท่านทรงทำอย่างนี้กับสิ่งที่เรียกว่าอิทัปปัจจยตานั่นเอง.

เรื่องในพระบาลีมีว่า วันหนึ่งพระองค์ประทับอยู่พระองค์เดียว ก็ทรงสาธยายบทอิทัปปัจจยตานี้ขึ้นมา เช่นว่า :-

จกฺขุอํจ ปฏฺิจฺจ รุเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิอํจํ ติณฺณํ ฌมฺมานํ สงฺกตฺติ ผสฺ-
โส ผสฺสปจฺจยา เวทนา เวทนาปจฺจยา ตณฺหา ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานํ อุปาทานปจฺจยา
ภโว ภวปจฺจยา ชาติ ชาติปจฺจยา ชรามรณํ โสภปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา สมภ-
วุนฺติ.

นี่เรื่องตา แล้วก็ว่าเรื่องหู เรื่องจมูก เรื่องลิ้น เรื่องกาย เรื่องใจ จนครบทุกเรื่อง.

นี่ฟังดูเถิดว่า ถ้าไม่สำคัญจริง ๆ แล้ว พระพุทธเจ้าท่านก็จะไม่ทรงเอามาท่องเล่นเหมือนกับคนทั่วไป เขาร้องเพลงเล่น. เพราะความกดดันจากภายใน

มันอยากจะว่าอะไรเล่น มันก็ร้องเพลงเล่น, แต่พระองค์ทรงสาธยายกถุอิทัปปัจจยตาอย่างกับว่าร้องเพลงเล่น.

ทั้งนี้มันมีความสัมพันธ์กันมาก ที่ว่า เมื่อเที่ยวคั่น ก็เที่ยวคั่นเรื่องนี้, ครั้นได้ตรัสรู้ ก็คือตรัสรู้เรื่องนี้, ครั้นตรัสรู้แล้วก็เคารพเรื่องนี้; อย่างที่พระองค์ได้ตรัสไว้เองว่า เคารพสิ่งนี้, เคารพสิ่งนี้แล้วก็นำมาเปิดเผย มาแสดง มากระทำให้ปรากฏแก่สัตว์โลกทั้งหลายให้รู้เรื่องนี้ คือเรื่องเกิดทุกข์ และดับทุกข์ ตามกฎเกณฑ์อันนี้.

นี่มันเกี่ยวข้องกันอยู่กับพระองค์ไปทุก ๆ แ่ง ทุก ๆ มุม จึงถึงกับว่า ทรงนำมาสาธยายโดยไม่เจตนาอะไร; ทรงสาธยายอยู่อย่างนี้พระองค์เดียว แล้วทรงเหลียวไปเห็นภิกษุองค์หนึ่งมาแอบฟังอยู่ข้างหลัง, ท่านก็ตรัสว่า เอ้า, ดีแล้วเธอมาอยู่ที่นี่, นี่เป็นอาทิพรหมจรรย์, นี่เป็นอาทิพรหมจรรย์ จงจำเอาไป : เอาไปเล่าเรียน เอาไปศึกษา เอาไปปฏิบัติสิ่งนี้ ในฐานะที่เป็น อาทิพรหมจรรย์.

คำว่าอาทิพรหมจรรย์ แปลตามตัวหนังสือก็ว่า เบื้องต้นของพรหมจรรย์; แต่ที่จริงมันไม่เป็นเช่นนั้น มันเป็นจุดตั้งต้นจริง ๆ แต่แล้วมันเป็นไปตลอดสายเป็นทั้งหมดจนวาระสุดท้าย. เรื่องอิทัปปัจจยตานี้เป็นหลักธรรมะที่เป็นจุดตั้งต้นและเป็นไปเรื่อย จนถึง อันดับสุดท้าย จนถึงนิพพาน ด้วยอาการของอิทัปปัจจยตา.

นี่เป็นเรื่องตัวพระศาสนานั่นเอง; แต่แล้วท่านตรัสในขั้นแรกนี้ว่า เป็นจุดตั้งต้น เทียบกันได้กับว่า ก ข ก กา ของพระศาสนา, แล้วก็เรียน ก ข ก กา,

แล้วก็เรียนทุกอย่างเกี่ยวกับ ก ข ก กา, แม้จะเป็นผู้แตกฉานในหนังสือหนังสือห้าหลักเท่าไร มันก็ไม่พ้นจากเรื่องของ ก ข ก กา, ข้อนี้เป็นฉันทา ก็ขอให้รู้จักอทิปปัจจยตาในฐานะที่คริสต์เรียกว่าอาทิพรหมจรรย์อย่างนี้. นี่แหละ อทิปปัจจยตาในฐานะเป็นพระเป็นเจ้าในพระพุทธศาสนา ทำนองเดียวกับที่ในศาสนาอื่น; เช่นพระยะโฮวาเป็นพระเจ้าของศาสนายิว และศาสนาคริสต์ียน, พระอัลล่าห์เป็นพระเป็นเจ้าในศาสนาอิสลาม, พระพรหม พระนารายณ์ พระอิศวรเป็นต้น เป็นพระเป็นเจ้าในศาสนาพราหมณ์.

ศาสนาใด ๆ เขาก็มีสิ่งสูงสุดเป็นพระเป็นเจ้ากันทั้งนั้น; ส่วนพุทธศาสนานั้นก็มีพระเป็นเจ้าเหมือนกัน แต่ยิ่งไปกว่า คือเก่งกว่า สามารถกว่า หรือจริงกว่า. จะจริงกว่าอย่างไร เดี่ยวจะได้พูดกัน; แต่ขอให้รู้ไว้ก่อนว่าพระพุทธศาสนานี้ ก็มีพระเป็นเจ้าชนิดที่เขามีกันในศาสนาอื่น ๆ; ผิดกันตรงที่ว่าเขามีพระเป็นเจ้าอย่างบุคคล แต่เรามีพระเป็นเจ้าอย่างกฎของธรรมชาติ.

ทำไมไปเรียกกฎของธรรมชาติว่าพระเป็นเจ้า ? ก็เพราะมันทำหน้าที่ได้ตามที่พระเป็นเจ้าที่เป็นคน ๆ ทำได้; หรือที่พูดกันว่าทำได้อย่างไร แต่พระเป็นเจ้าที่เป็นกฎธรรมชาตินี้ทำได้เช่นนั้น แต่จริงกว่านั้น มากกว่านั้น แน่นอนกว่านั้น. เดี่ยวจะได้พูดกัน ว่าทำไมพระเป็นเจ้าที่เป็นกฎของธรรมชาตินี้ ทำหน้าที่พระเป็นเจ้าได้ยิ่งกว่าพระเจ้าชนิดที่เป็นบุคคล.

นี่เป็นข้อแรก ให้พุทธบริษัทรู้ไว้ว่า พุทธศาสนาก็มีพระเป็นเจ้า หรือมีพระเป็นเจ้า แต่ไม่ใช่เป็นบุคคล. อย่าไปเดินตามกัน ถ้าพูดตรง ๆ ก็ว่า อย่าไปโง่ตามหลังฝรั่ง พวกที่พูดว่าพุทธศาสนาไม่มีพระเป็นเจ้า. เขาจัดศาสนาทั้งหลายไว้เป็น

๒ ประเภท ว่าศาสนาที่มีพระเป็นเจ้า กับศาสนาที่ไม่มีพระเป็นเจ้า; แล้วเขาก็จัดพุทธศาสนาไว้ในฐานะที่เป็นศาสนาที่ไม่มีพระเป็นเจ้า, เขาเรียกว่า *Atheism* คือไม่มีพระเจ้า, พวกอื่น ๆ เขามีพระเจ้า เรียกว่า *Theism*. เราก็เลยเรียนตามที่ฝรั่งเขียนให้เรียนนี้ ว่าพุทธศาสนาไม่มีพระเป็นเจ้า.

แล้วฝรั่งก็พาลกล่าวต่อไปว่า ถ้าไม่มีพระเจ้าก็ไม่ใช่ *Religion* คือไม่ใช่ศาสนา; ถ้าไม่มีพระเจ้า ก็ไม่ใช่ *Religion* คือไม่ใช่ศาสนา; ฉะนั้น ฝรั่งเขาจึงจัดพุทธศาสนาให้เป็นเพียงระบบปรัชญาาระบบหนึ่งเท่านั้น ไม่เป็นศาสนา. นี่ยิ่งโง่ไกลขึ้นไปอีก เพราะไม่รู้ว่สิ่งทีเรียกว่ศาสนานั้นคืออะไรกัน? ถ้าเอาตามทีพวกฝรั่งเองกล่าวไว้เป็นหลักฐานอยู่ ก็มีอยู่ว่ สิ่งทีเรียกว่ *Religion* นั้น คือระบบการปฏิบัติทีทำมนุษย์ให้ถึงซึ่งสิ่งสูงสุด, ระบบปฏิบัติทีทำมนุษย์ให้เข้าสัมพันธ์กันกับสิ่งสูงสุด; คำว่ *Religion* ให้ความหมายอย่างนี้.

ถ้าพูดอย่างนี้ พุทธศาสนาก็เป็น *Religion* เพราะว่พุทธศาสนานี้ก็มีระบบปฏิบัติทีปฏิบัติแล้วทำให้มนุษย์สัมพันธ์กันกับสิ่งสูงสุด คือพระนิพพาน; เมื่อพระนิพพานสูงสุดยิ่งกว่อะไร พุทธศาสนาก็เป็นศาสนายิ่งกว่ศาสนาอื่น เพราะว่ให้เข้าถึงสิ่งสูงสุดทีแท้จริง.

นี่แหละ คือข้อทีจ้งรู้กันไว้ ว่พุทธศาสนาก็มีพระเจ้า คือมีกภูอิทัปปัจจยตาเป็นสิ่งสูงสุด; เราก้เป็นศาสนาทีสมบูรณ์ ไม่เป็นเพียงระบบปรัชญา อย่างทีพวกฝรั่งเขากำหนดให้. นี่เป็นประเด็นทีแรก ทีจะให้ท่านท้งหลายทราบไว้ว่ พุทธศาสนาก็มีพระเจ้า เรียกว่อิทัปปัจจยตา หรือว่อิทัปปัจจยตาในฐานะทีเป็นพระเป็นเจ้าในพระพุทศาสนา และเป็นอย่างวิทยาศาสตร์ คือไม่ต้องเป็นอย่างบุคคล แต่เป็นกฎของธรรมชาติ.

อิทัปปัจจยตาเป็นพระเจ้าของสากลจักรวาล

ที่นี้ ประเด็นที่ ๒ ต่อไปก็จะพูดว่า อิทัปปัจจยตาในฐานะเป็นพระเป็นเจ้าของสากลจักรวาล; นี่ขยายออกไปหมดทั่วสากลจักรวาล ไม่ใช่เป็นพระเจ้าอยู่แต่ในพุทธศาสนา, ไม่ใช่เป็นพระเจ้าของพุทธศาสนาในวงจำกัด; แต่ว่าอิทัปปัจจยตาเป็นพระเจ้าของสากลจักรวาล คือกฎของอิทัปปัจจยตานั่นแหละเป็นพระเจ้าและมีอยู่ทั่วสากลจักรวาล.

กฎอิทัปปัจจยตามีง่าย ๆ ว่า อิติ อิมสมิ สติ อิทั โหติ อย่างนี้เป็นต้น ซึ่งแปลว่า เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้ก็มี, เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น, เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี, เมื่อสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้ก็ดับไป, มีใจความสั้น ๆ อย่างนี้ : ว่าไม่มีอะไรที่จะเป็นตัวตนของมันเองโดยส่วนเดียว มันมีการอาศัยกันในฐานะเป็นเหตุผล คือเป็นปัจจัยแก่กันและกัน, และทุกสิ่งก็เป็นไปตามปัจจัย.

กฎของปัจจัยนั้นเป็นกฎสูงสุด เป็นกฎที่ทำให้ทุกสิ่งเป็นไป; นี้เราเรียกว่า อิทัปปัจจยตา เป็นกฎของธรรมชาติ มีอำนาจเฉียบขาดอยู่อย่างนี้, และกฎนี้ควบคุมอยู่ในทุก ๆ ปริมาณของสิ่งที่ประกอบกันเป็นจักรวาล.

ท่านทั้งหลายที่เคยได้ยิน ได้ฟัง เรียนรู้มาแล้ว ว่าจักรวาลนั้นมีเท่าไร ใหญ่เท่าไร มันจะมีกี่จักรวาลก็ตามใจ; ทุก ๆ จักรวาล หรือหลาย ๆ โลก ประกอบกันเป็นจักรวาล. แต่ละโลกมันก็มีส่วนย่อยที่สุดของมัน ที่เรียกว่าปริมาณ, ปริมาณที่ประกอบกันเป็นอนุ, อนุประกอบกันเป็นธาตุ, ธาตุประกอบกันเป็นระบบ ที่จะเป็นเนื้อหนังร่างกาย มีชีวิตจิตใจ. คู่กันที่สุดที่ปริมาณก็แล้วกัน : สัตว์

คน

หรือแม้แต่พืช ต้นไม้ นี่ก็มีปริมาณเป็นส่วนเล็กที่สุดที่ประกอบกันขึ้นมา; ในทุก ๆ ปริมาณนั้น มีกฎของอิทัปปัจจยตาส่งอยู่.

ขอให้ท่านเข้าใจเรื่องนี้หรือมองดูเรื่องนี้ ด้วยตาปัญญา ไม่ต้องเชื่อใคร; มองให้รู้ว่าทุก ๆ ปริมาณ ที่ประกอบกันขึ้นเป็นโลกเป็นจักรวาลนี้ มันควบคุมอยู่หรือมันสร้างขึ้นมาจากกฎธรรมชาติ. โดยกฎของธรรมชาติ มันสร้างขึ้นมาแล้วมันก็ควบคุมอยู่ นี่ กฎของธรรมชาติที่เรียกว่าอิทัปปัจจยตานั่นแหละ มันส่งอยู่ในทุก ๆ ปริมาณของสิ่งที่มีมันประกอบกันขึ้นเป็นจักรวาล.

เราคนเดียวนี้มันนึกเกินไป เมื่อเราพูดถึงว่า ทุกจักรวาลนี้ ท่านลองคิดดู : ทุกจักรวาล ทุก ๆ ปริมาณในจักรวาลนั้น มันถูกควบคุมอยู่โดยกฎของธรรมชาติที่เรียกว่าอิทัปปัจจยตา ที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบ และทรงเคารพในทันที และทรงเปิดเผยสั่งสอนต่อมา.

อิทัปปัจจยตามีอยู่ก่อนสิ่งใด, เป็นเหตุให้เกิดจักรวาล

ทีนี้ว่า ทำไมเป็นอย่างนั้น ? ก็เพราะว่า กฎอิทัปปัจจยตานี้มันมีอยู่ก่อนสิ่งใด ๆ, ก่อนสิ่งใดเกิด เป็นกฎของธรรมชาติที่มีอยู่ก่อนปรากฏการณ์ธรรมชาติใด ๆ จะเกิดขึ้น.

ถ้าท่านจะถามว่า ธรรมชาติเหล่านี้มาจากไหน ? ก็ตอบได้อย่างไม่ต้องคิดว่า มาจากกฎของธรรมชาติ. กฎของธรรมชาติมีอำนาจที่จะทำให้สิ่งที่เป็นธรรม-

ชาติเกิดขึ้นมา; ก็เห็นได้ทันทีว่า กฎของธรรมชาตินั้นต้องมีอยู่ก่อนธรรมชาติ, สิ่งที่มีอยู่ก่อนธรรมชาตินั้น คือกฎของธรรมชาติ, กฎนั้นก็คือสิ่งที่เรียกว่าอิทัปปัจจยตา.

นี่ อิทัปปัจจยตาเป็นกฎธรรมชาติ ที่มีอยู่ตั้งแต่ก่อนมีสิ่งใด ๆ ใครตอบได้ว่าเมื่อไร ? นี่เหลือวิสัยที่จะคำนวณด้วยความรู้ของคนสมัยนี้ มันมีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวงเกิดมา ก่อนจักรวาลเกิดขึ้นนะ. เดียวนี้เพียงแต่ว่าดวงอาทิตย์เกิดมาเมื่อไร ก็ไม่รู้กันเสียแล้ว, แล้วระบบดวงอาทิตย์ ระบบทั้งหลายทั้งหมดทั้งสิ้น เกิดขึ้นเมื่อใด ก็ไม่มีใครรู้; มันเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นโดยกฎของธรรมชาติ.

เอาเป็นว่า กฎของธรรมชาตินั้นมีอยู่ก่อนธรรมชาติทั้งปวง และเป็นเหตุให้เกิดสิ่งทั้งปวง. อิทัปปัจจยตามีอยู่ก่อนสิ่งใด ๆ ในสากลจักรวาลและเป็นเหตุให้เกิดสากลจักรวาล, เกิดสากลจักรวาล.

อิทัปปัจจยตาเป็นพระเจ้าผู้สร้าง – ผู้ควบคุม – ผู้ทำลาย

ฉะนั้นเราจะมองกฎธรรมชาติอันนี้ในฐานะเป็นผู้สร้างจักรวาลจะได้หรือไม่ ? ในศาสนาที่มีพระเจ้า เขาก็พูดว่า พระเจ้าเป็นผู้สร้างจักรวาล. เราก็ตอบว่าพระเจ้าอิทัปปัจจยตานี้ เป็นผู้สร้างจักรวาล, เป็นผู้ควบคุมจักรวาล, เป็นผู้ที่ยกเลิกทำลายล้างจักรวาล ในลักษณะที่เรียกว่า เกิดขึ้น-ตั้งอยู่-ดับไป.

กฎแห่งการเกิดขึ้น-ตั้งอยู่-ดับไป, เกิดขึ้น-ตั้งอยู่-ดับไป, **นี่คืออำนาจของอิทัปปัจจยตา.** ฉะนั้น เมื่อกฎนี้มีการบังคับให้สิ่งทั้งปวงต้องเกิดขึ้น-ตั้งอยู่-ดับไป, นี่มันก็คือธรรมชาติที่เกิดขึ้น-ตั้งอยู่-ดับไป, ธรรมชาติที่เกิดขึ้นมา ก็ตั้งอยู่-ดับไป, ฉะนั้นไม่มีอะไรที่จะไม่เกิดขึ้น-ตั้งอยู่-ดับไป, เพราะว่ามันสร้าง

ขึ้นมาหรือสร้างตัวเองขึ้นมา หรือว่าเกิดขึ้นมาจากกฎของอิทัปปัจจยตา. กฎอิทัปปัจจยตา มันทำให้เกิดขึ้นมา ทำให้เปลี่ยนไป ทำให้ดับลง, ทำให้เกิดขึ้นมา ทำให้เปลี่ยนไป ทำให้ดับลง, ทั้งจักรวาล ทุก ๆ จักรวาล มีอยู่ที่ร้อย ก็พันจักรวาล อย่าไปรู้มันเลย; เพราะว่าเพียงแต่โลกนี้โลกเดียวเล็กน้อย เป็นส่วนหนึ่งของจักรวาลเดียว เราก็ไม่ค่อยจะรู้กันเสียแล้ว.

ในที่นี้ ก็พูดว่า ทุกจักรวาลนะมันเป็นไปตามอำนาจกฎอิทัปปัจจยตา เราจึงเรียกว่ากฎอิทัปปัจจยตาเป็นพระเจ้าของสากลจักรวาล มีลักษณะเป็น *Omnipresence* คืออยู่ในที่ทุกแห่ง มีปริมาณอยู่ที่ไหน มันก็มีกฎนี้อยู่ที่นั่น, เป็น *Omnipotence* – อำนาจสูงสุดเหนือสิ่งใด เพราะมันเป็นกฎที่ทำให้ธรรมชาติเกิดขึ้น และทำให้ธรรมชาติเป็นไป ทุกอย่างรวมอยู่ภายใต้อำนาจของกฎนี้, เรียกว่า *Omniscience* คือมันรู้ทั้งหมด รู้เรื่องทั้งหมด เพราะว่าทุกสิ่งทุกอย่างมันเกิดมาจากกฎอันนี้.

รู้กฎอันนี้จึงเสมือนกับรู้เรื่องทั้งหมด รู้เรื่องที่จะเกิดดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ เกิดโลก เกิดแผ่นดิน เกิดอะไรก็ตาม เกิดดิน น้ำ ลม ไฟ โรคภัยไข้เจ็บ กระทั่งอะไรที่มนุษย์มีความรู้ สมัยนี้อวดเก่งคุยโตว่าไปโลกพระจันทร์ก็ได้ ความรู้อย่างนี้ยังชีพง มันยังนึกเดียว ไม่เหมือนกับว่ากฎอิทัปปัจจยตามันรู้ทุกสิ่ง มันจึงสามารถสร้างทุกสิ่ง แม้ความคิดของมนุษย์ในปัจจุบันนี้ จะเลิกลอยสักเท่าไร มันก็รวมอยู่ในเรื่องอิทัปปัจจยตาสร้าง หรือจัดสรรขึ้นมา. ฉะนั้น ท่านจึงให้คำนิยามแก่พระเป็นเจ้าว่าเป็น *Omniscience* คือมันรู้ทุกอย่าง ไม่มีอะไรที่ไม่รู้ ไม่ยกเว้นอะไร.

นี่คุณให้คิดเถิดว่า อิททัปปัจจยตา กฎของธรรมชาติ ชื่อนี้มันแหละ คือ พระเจ้าของสากลจักรวาล.

นี่เราพูดมา ๒ ประเด็นแล้วนะ ว่าอิตทัปปัจจยตา – พระเจ้าของพุทธศาสนา ที่พุทธบริษัทโง่ ๆ มันไม่รู้ เพราะว่ามันไม่เคยมาสนใจทั้งที่เรื่องมันมีอยู่ในพระไตรปิฎกนั่นเอง. นี่มันฟังเป็นของแปลก คำแปลก; พอเอาตมาเอามาพูดก็ว่านี่ไปเอาเรื่องนอกศาสนามาพูด เป็นเรื่องของเซนบ้าง เป็นเรื่องของมหายานบ้าง; มันนะพุทธบริษัทโง่ มันว่าเอาเองอย่างนั้น. ที่จริงมันเป็นเรื่องที่มีอยู่ในพระไตรปิฎก อย่างนี้, แล้วก็เอามาเล่าให้ฟัง.

สรุปความว่า มันมีสิ่งหนึ่ง ซึ่งพระพุทธเจ้าท่านทรงค้นจนพบ คือการตรัสรู้ของท่าน; พอท่านค้นพบสิ่งนั้น ท่านก็เคารพสิ่งนั้นทันที, แล้วท่านก็เอาเรื่องของสิ่งนั้นมาบอกให้พวกเราได้รับรู้กัน แล้วปฏิบัติตามเพื่อจะดับทุกข์ทั้งปวง; เพราะว่า จะดับทุกข์ทั้งปวงได้นั้น ต้องทำให้ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของอิตทัปปัจจยตา, เพราะว่าความทุกข์มันเกิดขึ้นมาตามกฎเกณฑ์ของอิตทัปปัจจยตา. สำหรับความทุกข์นั้นจะดับลงไป มันต้องดับลงไปโดยกฎของอิตทัปปัจจยตา.

เรากล้าพูด กล้าทำทายเป็นอย่างนี้, ทั่วทั้งสากลจักรวาล จะพูดว่า ท่านจะเป็นเจ๊ก เป็นแขก เป็นฝรั่ง เป็นอะไรก็ตาม ท่านก็ต้องดับทุกข์โดยวิธีการอันนี้. ท่านจะถือศาสนาไหนก็ตาม กล้าทำอย่างนี้ว่า ท่านจะถือศาสนาอะไรก็ตาม, ความทุกข์อันแท้จริงของท่าน ก็จะต้องดับลงไปโดยกฎของอิตทัปปัจจยตา. อย่างที่กล่าวไว้เป็น เรื่องของปฏิจจสมุปบาทว่า อย่าได้ทำผิดในขณะแห่งผัสสะ แล้วจะไม่

เกิดทุกข์; ถ้าทุกข์, ความทุกข์จะเกิดขึ้นนั้น ก็เพราะทำผิดในขณะที่แห่งผัสสะ, ผิดต่อกฎของอิทัปปัจจยตาฝ่ายที่จะดับทุกข์; พุคอย่างนี้มันเป็นการจ้วงจาบ.

ที่นี้ จะพูดตัดบทในวงใน, ในวงแคบว่า คนมันจะโง่อยู่ว่า เชื่อว่าตายแล้วเกิดก็ดี, อีกพวกหนึ่งจะโง่ เชื่อว่าตายแล้วไม่เกิดก็ดี, ทั้ง ๒ พวกนี้มันก็ยังต้องดับทุกข์ โดยกฎเกณฑ์ของอิทัปปัจจยตา. คนจะเชื่อไปทางไหน, จะโง่ไปทางไหน, อย่างไร ทางไหน ก็สุดแท้ แต่ก็อย่าง ๆ ก็ตาม มันจะต้องดับทุกข์ โดยกฎเกณฑ์ของอิทัปปัจจยตา เรื่องเดียวกันเท่านั้น เรื่องอื่นดับทุกข์ไม่ได้. ฉะนั้น เรื่องบุญ เรื่องกุศล เรื่องบาป เรื่องอะไรก็ตาม มันก็ขึ้นอยู่กับอิทัปปัจจยตาทั้งนั้น; เราจะต้องรู้ให้เพียงพอ. ยังมีข้อที่จะต้องพูดกันต่อไป อยากจะให้รู้เรื่องอิทัปปัจจยตาโดยภาษาเสียก่อน.

อิทัปปัจจยตาโดยภาษาศาสตร์

ที่นี้ ประเด็นที่ ๓ ก็จะพูดเรื่อง อิทัปปัจจยตาโดยภาษาศาสตร์หรือโดยศัพท์ศาสตร์.

อิทัปปัจจยตานี้มีหลายชื่อ มีความหมายหลายอย่างนั่นเอง, แล้วความหมายหนึ่ง ก็ตั้งชื่อให้ได้อย่างหนึ่ง; คำว่า อิทัปปัจจยตา นี้ ตัวหนังสือนี้แปลว่า ความที่สิ่งนี้สิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น. ให้ท่านนั่งว่าไป : เพราะมีสิ่งนี้สิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น, ภาวะที่มีสิ่งนี้สิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น; ให้นั่งว่าจนตาย นั่นคืออิทัปปัจจยตา, เพราะความที่มีสิ่งนี้สิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น; เอ้า, นั่งว่าจนตาย, จะว่าได้ที่โกฏ ก็แสน ก็ล้านครั้ง; และถ้า

ท่านว่าอย่างนั้นด้วย และมีสติปัญญาเพียงพอด้วย ท่านก็จะมองเห็นได้เลยว่า เพราะว่ามีสิ่งนี้สิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น.

นี่พื้นซีเมนต์ หิน ไม้ อิฐ เหล็ก ประตู นี่มันมีสิ่งนี้สิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น, มีสิ่งนี้สิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น; แม้สิ่งที่ไม่มีชีวิตอย่าง หินนี้ มันจะเกิดขึ้นมาได้อย่างไร ? ปูนจะเกิดขึ้นมาได้อย่างไร ? เหล็กจะเกิดขึ้น ในโลกอย่างไร ? ไม้จะเกิดขึ้นมาในโลกอย่างไร ? ก็เพราะมันมีสิ่งนี้สิ่งนี้เป็น ปัจจัย สิ่งนี้สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น; ที่มันเกิดขึ้นไปเป็นสิ่งต่าง ๆ อยู่ในโลกที่ไม่มีชีวิตนะ.

นี่นั่งว่า : เพราะความที่มีสิ่งนี้สิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น; แล้ว เรามีปัญญาฉลาด มองเห็นทุกสิ่งรอบตัวเราว่า มันกำลังไหลอยู่อย่างนั้นนะ, มัน กำลังไหลอยู่อย่างนั้น.

คำพูดที่ฉลาดที่สุดของคนคนหนึ่ง เขาพูดว่า “ทุกอย่างไหล ทุกอย่าง ไหล” : นักปราชญ์กรีก พ้องสมัยกันกับพระพุทธเจ้า เขาบัญญัติศัพท์ว่า ทุกอย่าง ไหล, *Panta Rhei* เป็นภาษากรีกว่า ทุกอย่างไหล. เขาเห็นความจริงข้อนี้ แต่พูด อะไรไม่ได้มากกว่านี้ มันก็พูดเพียงเท่านั้น ว่า ทุกอย่างไหล. คำสอนข้อนี้ก็เข้ามา มีส่วนอยู่ในพระพุทธศาสนา ก็ออกฉนวนิจจัง ว่า ทุกอย่างไหล. คนนั้นเป็น นักปราชญ์ชาวกรีกพ้องสมัยกันกับพระพุทธเจ้า.

เดี๋ยวนี้ก็กลัวว่าพุทธบริษัทเหล่านี้จะโง่กว่านายคนนั้น ถ้าคนเหล่านี้ไม่ มองเห็นว่าทุกอย่างไหล. **ทุกอย่างไหล นั่นคืออิทัปปัจจยตา** : เพราะมีสิ่งนี้เป็น ปัจจัย สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น, เพราะมีสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น, ว่าให้ทยอยกันไป :

เพราะมีสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น และสิ่งนี้ที่เกิดขึ้นก็เป็นปัจจัยสิ่งนี้ต่อไป จึงเกิดขึ้น; เรื่อยไปอย่างนี้ นั่นแหละคืออิทัปปัจจยตา.

นี่จำไว้ว่า คำว่า อิทัปปัจจยตา มันเป็นอย่างนี้ : เพราะมีสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น. คุณที่ไม่มีชีวิตก่อน แล้วคุณในตัวเรา, คุณในตัวเรานี้ จะแยกคุณเป็นผม ขน เล็บ ฟัน หนัง อะไรก็ได้, ก็ส่วนก็ได้; แล้วจะพบว่า เพราะมีสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น. เพราะมีสิ่งนี้เป็นปัจจัย ส่วนที่ประกอบกันเป็นผม มันก็เกิด ต้องเกิด ผม, แล้วเกิดอะไรต่อจากผม ? เพราะผมเป็นปัจจัย เกิดอะไรต่อไป ? อย่างน้อยก็ว่า เป็นรังแห่งเหาก็ได้; เพราะมีสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น ทั้งผม ขน เล็บ ฟัน หนัง, ทุกอย่างที่เป็นรูป เป็นรูปธรรม.

อิทัปปัจจยตาเฉพาะเรื่องที่เป็นความทุกข์ของมนุษย์ เรียก ปฏิจจสมุปบาท

ที่นี้ ที่เป็นนามธรรมก็เหมือนกันแหละ ที่จะเป็นจิต เป็นวิญญาณ เป็นผัสสะ เป็นเวทนา มันก็เพราะอันนี้ทั้งนั้น : เพราะสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น. ถ้าท่านเห็นจริงแล้วก็จะรู้สึกเหมือนกับว่า ในร่างกายเราทั้งร่างนี้ มันมีการไหลไปวนเวียนอย่างน่าตกใจแหละ ว่าสิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงเกิดขึ้น, สิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงเกิดขึ้น, แยกออกไปเป็นส่วนของผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ก็ร้อยก็ตาม มันจะมีอาการว่าไหลไปตามเหตุปัจจัยนี้ มันเป็นความไหลที่นำกลัวที่สุดในร่างกายของคนคนหนึ่ง ของทุกคนในโลกก็เป็นอย่างนี้, ของสัตว์เดรัจฉาน : หมู หมา กา ไก่ ก็เป็นอย่างนี้,

ของต้นไม้ต้นไถก็เป็นอย่างนี้. นี่บรรดาสิ่งที่มีชีวิตก็เป็นอย่างนี้, สิ่งที่ไม่มีชีวิตก็เป็นอย่างนี้. นี่คืออทิทัปปัจจยตา และกฏอทิทัปปัจจยตา ที่ทำให้มันเป็นไปอย่างนั้น; กฏของอทิทัปปัจจยตาบังคับให้ธรรมชาติเป็นไปตามนั้น.

สิ่งต่าง ๆ ที่มันมีอยู่นี้ มันเป็นผลผลิตของกฏอทิทัปปัจจยตา ซึ่งเราเรียกในที่นี้ว่า “พระเป็นเจ้า”, พระเป็นเจ้าในพุทธศาสนา, พระเป็นเจ้าของสากลจักรวาล. เอ้า, จำคำว่าอทิทัปปัจจยตาไว้อย่างนี้.

ที่นี้ อทิทัปปัจจยตา นี้หมายความว่าทุกอย่าง ใช้แก่ทุกอย่าง; แต่ถ้าจะใช้เฉพาะเรื่องคน เฉพาะเรื่องของคน เฉพาะเรื่องที่มีความทุกข์ของคนของมนุษย์ จะเปลี่ยนชื่อเรียกเป็นปฏิจสุมุปาบาท หรือจะเรียกให้เต็มทีก็ว่า อทิทัปปัจจยตา ปฏิจสุมุปาบาท อย่างนี้. ถ้าพูดอทิทัปปัจจยตาเฉย ๆ มันหมายถึงใช้แก่ทุกสิ่ง ไม่ยกเว้นอะไร, มีชีวิตหรือไม่มีชีวิตอะไรก็ตาม แก่ทุกสิ่ง, ความที่มันปรุงแต่งกันไป. แต่ถ้าจะใช้เฉพาะเรื่องของคน และเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความทุกข์เกิดขึ้น – ดับไปแล้วเปลี่ยนชื่อใหม่ เรียกว่า ปฏิจสุมุปาบาท, หรือจะเรียกให้เต็มทีก็ต้องเรียกว่า อทิทัปปัจจยตาปฏิจสุมุปาโท : เอามาบวกกันเข้าทั้งสองคำนี้. พระพุทธเจ้าท่านก็ทรงใจอย่างนี้มากเหมือนกัน เรียกว่าอทิทัปปัจจยตาปฏิจสุมุปาโท, แต่ว่าเราไม่อยากจะให้มันยาว เพราะชี้แจงพูดอย่างนี้ ก็เรียกแต่ว่า “ปฏิจสุมุปาบาท” ก็ได้, ถ้ามันหมายถึงแต่เรื่องความทุกข์ของคน; แต่ถ้าหมายถึงทั้งหมดไม่ยกเว้นอะไร ก็เรียกว่า “อทิทัปปัจจยตา”. ฉะนั้นเราจึงรู้ว่า อทิทัปปัจจยตาเป็นตัวกฏธรรมชาติทั้งหมด, เพื่อทั้งหมด; ปฏิจสุมุปาบาทเป็นกฏธรรมชาติ ที่ใช้เฉพาะเกี่ยวกับความทุกข์ของมนุษย์.

เอ้า, ทีนี้ ใจความสำคัญของสิ่งนี้ก็คือน่า อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น; ปฏิจ-
สมุรบพาทนะ แปลว่า อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น : ปฏิจจะ แปลว่า อาศัยกัน, สมุรบพาท
แปลว่า เกิดขึ้น; ปฏิจสมุรบพาท แปลว่า อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น.

อิทัปปัจจยตา นั้นแปลว่า เพราะสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น, เพราะ
สิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น. ส่วนคำว่า ปฏิจสมุรบพาท นั้นแปลว่า อาศัยกันแล้ว
เกิดขึ้น. อิทัปปัจจยตา นั้นแปลว่า เพราะมีสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น
ความหมายมันเหมือนกัน; แต่มีอะไรแปลกไปนิดหน่อย พอสังเกตได้ กว้าง แคบ
กว่ากัน.

ทีนี้ รวมความเสียก็เรียกว่า ความที่มันมีเหตุมีปัจจัยแก่กันและกัน
ปรุ้งแต่่งให้เกิดของใหม่ออกมาเสมอ, ลักษณะนี้สำคัญที่สุด; ใครไม่มองเห็นคน
นั้นไม่เป็นพุทธบริษัท อย่าหาว่าอาตมาด่านะ; อยากจะพูดว่า ใครไม่มองเห็น
ลักษณะนี้แล้วคนนั้นไม่ใช่พุทธบริษัท ถ้าเป็นพุทธบริษัทจะต้องมองเห็นลักษณะ
อันนี้ของสิ่งทั้งปวง : จะดูที่คน จะดูที่หมา ที่แมว ที่ต้นไม้ต้นไม้ แผ่นดิน อะไรก็
ตาม จะมองเห็นลักษณะที่ว่า เพราะอาศัยสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น, เพราะอาศัยสิ่งนี้
สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น. นี้พุทธบริษัท เป็นผู้รู้ เป็นผู้ตื่นจากหลับ คือหายโง่; เป็นผู้รู้ เป็นผู้
ตื่น เป็นผู้เบิกบาน เพราะเห็นสิ่งนี้ ก็เลยเป็นผู้รู้ ผู้ตื่นจริงๆ ไม่หลับตา ไม่นอน
หลับ.

เมื่อเห็นตามที่เป็นจริงของธรรมชาติ เรียกว่าเห็น ตถตา

ทีนี้ เมื่อเห็นอย่างนี้แล้ว ก็เรียกว่า เห็นตามที่เป็นจริงของธรรมชาติ, เห็นตามที่เป็นจริงของธรรมชาติ คือเห็นตถตา. ตถตา แปลว่า *ความเป็นเช่นนั้นเอง*; ตถาคาก็ได้ ตถาคาก็ได้ ตถาเลย ๆ ก็ได้. ในบาลีมีพบบททั้ง ๓ รูปแหละ ว่า ตถาคาก็ได้ แปลว่าเช่นนั้น, ตถาคาก็ความเป็นเช่นนั้น, ตถาตา ก็แปลว่าความเป็นเช่นนั้น; ที่เอามาบอกให้จำกันง่าย ๆ ว่า “เช่นนั้นเองโวย, เช่นนั้นเองโวย, เช่นนั้นเองโวย”.

ถ้าโง่ มันก็ไม่เห็น “เช่นนั้นเองโวย” ของทุกสิ่ง; ถ้าไม่โง่ มันก็จะเห็น “เช่นนั้นเองโวย” ของทุกสิ่ง. คุณเข้าไปที่ผม ก็เห็นเช่นนั้นเองของความเป็นผม, ที่ชน เล็บ ฟัน หนัง กระดูก ก็เห็นเช่นนั้นเองของแต่ละสิ่ง ๆ.

ทีนี้ คุณเช่นนั้นเองที่ความรู้สึกเวทนา สัญญา ก็เห็นเช่นนั้นเอง, คุณที่ความสุข เอ้า, มันก็เช่นนั้นเอง, คุณที่ความทุกข์ ก็เห็นเช่นนั้นเอง, คุณที่ความเจ็บไข้ ก็เช่นนั้นเอง, คุณที่ความตาย ก็เช่นนั้นเอง, คุณที่ความหาย ก็เช่นนั้นเอง, ไม่หาย ก็เช่นนั้นเอง. ถ้าคนมันไม่โง่เสียอย่างเดียว แล้วก็มองเห็น “เช่นนั้นเอง” ของทุกสิ่ง ไม่ยกเว้นอะไร. นี่ก็เห็นอิทัปปัจจยตา หรือเห็นปฏิจัสมุปบาท หรือจะเรียกว่า เห็นตถตา ตถตา ตถตา – มันเป็นเช่นนั้นเอง.

ถ้าตัวมันไม่รัก มันก็ไม่มีเรื่องร้องไห้อยู่ มันก็เช่นนั้นเอง, ตัวไปมีเมียใหม่ มันก็เห็นเช่นนั้นเอง, หรือเมียมันมีชู้ ตัวมันก็ว่าเช่นนั้นเอง. มันไม่มีใครฆ่าใคร, มันไม่มีใครโกรธใคร, มันไม่มีใครแปลกใจอะไร แม้ว่าจะถึงขนาดนั้น.

นี่ เห็นเช่นนั้นเอง คือเห็นอิทัปปัจจยตา เห็นพระเจ้าอันสูงสุด ว่ามันมีอยู่อย่างนี้หรือมันกำลังให้เป็นไปอย่างนี้. เราเห็นเช่นนั้นเอง ก็จะเห็นอิทัปปัจจยตา.

คำแทน “อิทัปปัจจยตา” มีอยู่หลายคำ

ที่นี้ คำที่มันแทนกันได้ก็มีอยู่หลายคำ ไม่จำเป็นจะต้องพูด; เพียงแต่พูดไว้มันก็คิดเหมือนกัน : ตถาคตา แปลว่า ความเป็นเช่นนั้นเอง, อวิตถตา – ไม่ผิดไปจากความเป็นอย่างนั้น, อนัญญตถตา – ไม่เป็นอื่นแปลกไปจากความเป็นอย่างนั้น, ไม่อื่นจากนั้น นี่ก็คือเช่นนั้นเอง, เช่นนั้นเอง. และชัมมัฏฐิตตา – เป็นความตั้งอยู่ตามธรรมดา, ชัมมนิยามตา – เป็นกฎตายตัวของธรรมชาติ, อนัตตา – ไม่มีตัวตน เพราะมันมีแต่กระแสแห่งเช่นนั้นเอง, กระแสแห่งอิทัปปัจจยตา เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี, เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี มันจึงไม่ใช่อัตตา. ร่างกายก็ดี จิตใจก็ดี ล้วนแต่เป็นกระแสแห่งอิทัปปัจจยตา ดังนั้น มันจึงไม่มีอัตตา. พระพุทธเจ้าท่านจึงตรัสว่า ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา ไม่มีอะไรที่จะเป็นอัตตา.

เมื่อเป็นกระแสของอิทัปปัจจยตา ทุกสิ่งจึงเป็นสุญญตา

ที่นี้ ถ้าเรียกให้สูงขึ้นไปอีกก็ว่า เป็นสุญญตาไว้. สุญญตา แปลว่าว่าง, ว่าง ว่างจากตัวตน; ไม่มีตัวตน มันจะมีอะไร ก็มีแต่กระแสแห่งอิทัปปัจจยตา เป็นกระแสแห่งการปรุงแต่งไม่หยุด ในนั้นไม่มีตัวตน ฉะนั้น จึงเรียกว่าว่าง. เห็นว่างนี้ไม่ใช่เห็นว่าไม่มีอะไรเลย มันมีแต่การไหลไปแห่งสิ่งทั้งปวง ตามกฎของอิทัปปัจจยตา, ว่างจากตัวตน ว่างจากอะไร ๆ ที่ควรจะยึดถือว่าเป็นตัวตน; นี่คืออิทัปปัจจยตา.

ที่นี้ ที่เอามาสวด พระสวดกัน เอามาท่องเดียว แต่จะไม่ถือว่าเป็นความพลั้งพลาดของใคร. แต่เขาเอามาสวดท่องเดียว ในพระบาลีที่เต็มทีนั่นะมีอยู่

แล้วมันจะมีเต็มว่า อุปฺปาทา วา ตถาคตานิ – พระตถาคตจะเกิดขึ้นก็ดี, อนุปปาทา วา ตถาคตานิ – พระตถาคตจะไม่เกิดขึ้นก็ดี, ฌิตฺวา สว ชาติ – ธรรมชาตุนั้นมีอยู่แล้ว, ฌมฺมฏฺฐิตตา – ความตั้งอยู่ตามธรรมดา, ฌมฺมนิยามตา – เป็นกฎตายตัวธรรมดา, อิหฺป-ปัจจยตามีอยู่อีกคำไม่เอามาสด; สวดฌมฺมนิยามตาเพียงว่า ฌมฺมนิยามตา แล้วก็เลื่อนไปสวด สงฺขารา อนิจฺจา ทุกฺขา ฌมฺมา อนตฺตา ไปโน้น.

นี่บทที่เขาเอามาให้พระสวดกันจนชินหูชาวบ้านนั้น มันอีกบทหนึ่ง มันข้ามไปเสียทางโน้น ไม่มาสู่อิหฺปปัจจยตา; ส่วนบทที่สำคัญ ที่มีอยู่เต็ม ๆ, เมื่อ ฌมฺมนิยามตา แล้วมันอิหฺปปัจจยตา แล้วก็ขึ้นปฏิจฺจสมฺปบาท : อวิชชาปัจจยา สังขาราไปเลย. ถ้าอย่างนี้มันง่ายแหละ คนจะรู้ได้ว่า เรื่องมันต้องไปจนจบอิหฺปปัจจยตาหรือปฏิจฺจสมฺปบาท. ฉะนั้น อยากจะให้เอาธรรมนิยามที่เต็ม ๆ เต็มที่อย่างนี้มาสดกัน แทนธรรมนิยามครึ่งท่อน หรือมีความหมายน้อยกว่าที่จะสวดอย่างนี้.

อิหฺปปัจจยตา คือธรรมชาตุมียู่ก่อนสิ่งใด

นี่เอามาบอกให้รู้ว่า พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสว่า “ตถาคตจะเกิดขึ้นก็ดี, ตถาคตทั้งหลาย พระพุทธเจ้าทั้งหลาย จะเกิดขึ้นก็ดี จะไม่เกิดขึ้นก็ดี, ธรรมชาตุนั้นมีอยู่แล้ว ธรรมชาตุนั้นก็คืออิหฺปปัจจยตา;” จะเรียกว่า ฌมฺมฏฺฐิตตา ฌมฺมนิยาม-ตา ก็ได้, จะเรียกว่า อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา ก็ได้, แต่ถ้าจะชี้ให้ชัดเจนไป เห็นชัดละก็ชี้ไปที่อิหฺปปัจจยตา. นี่คือนิยามอิหฺปปัจจยตานั้นมีอยู่ก่อนแล้ว พระพุทธเจ้าจะเกิด หรือพระพุทธเจ้าจะไม่เกิด ก็ไม่มีปัญหาอะไร, กฎนั้นมีอยู่แล้ว มีอยู่ก่อนแล้ว ก็เรียกว่ามีอยู่ก่อนสิ่งใด. พระพุทธเจ้าเพิ่งจะเกิด เมื่อไม่นานมานี้; แต่ท่านไปตรัส

รู้สิ่งนั้นซึ่งมีอยู่ก่อน ซึ่งมีอยู่อย่างที่ไม่คำนึงถึงว่าพระพุทธเจ้าจะเกิด หรือพระพุทธเจ้าจะไม่เกิด สิ่งนั้นก็มิมีอยู่ก่อน. หมายความว่า แรกเริ่มเดิมทีมีสิ่งนี้อยู่แล้ว.

สิ่งที่มีอยู่ก่อนสิ่งใดนั้น เป็นสิ่งที่เขาบัญญัติกันในทุกศาสนา เช่นในศาสนาคริสต์นิกายนี้ เขาถือว่าเขาไม่ได้เรียกว่าพระเจ้านะ เขาเรียกว่า *word* แปลว่า คำ คำสั่ง หรือว่าคำบอก. แรกเริ่มเดิมที พระคำนั้นมีอยู่แล้ว – *At the beginning the word was*, แรกตั้งต้นพระคำมีอยู่แล้ว; ในศาสนาคริสต์เขาก็ว่าอย่างนี้, แล้วเขาก็ว่า พระคำหรือคำ นั้นอยู่กับพระเจ้า, แล้วต่อมาพระเจ้ากับพระคำ, พระคำกับพระเจ้า นั้นเป็นสิ่งเดียวกัน ก็เรียกว่า *God* คือพระเจ้า; ในที่สุดเหลือแต่พระเจ้าที่แรกมีอยู่แต่พระคำ พระคำก็คือคำพูด คำที่คนพูดนี้.

แล้วในคัมภีร์ฮินดูที่เป็นที่ยึดถือของฝ่ายซิกข์ นี้ก็เหมือนกัน; แรกเริ่มเดิมทีมีแต่ ศพฺท เป็นภาษาสันสกฤต. ศพฺท คือ สพฺท ในภาษาไทยก็ว่าศัพท์ ศัพท์แสง ศัพท์คำนั้นแหละ. ศัพท์ที่แปลว่าคำนั้นแหละ ในภาษาสันสกฤตเรียกว่า ศพฺท. คัมภีร์ซิกข์เขาว่าแรกเริ่มเดิมที ศพฺท หรือ สพฺท แล้วแต่จะใช้ภาษาไหน มันมีอยู่ก่อนแล้ว; หมายความว่าคำพูดหรือคำสั่ง มันมีอยู่ก่อนแล้ว.

ส่วนของเราเนี่ย กฏอิทัปปัจจยตาเป็นผู้พูด หรือผู้สั่ง หรือว่ากฏนั้นแหละ เป็นตัวคำสั่ง หรือคำพูด เรื่องมันก็เลยตรงกันแหละ. จะถืออย่างคริสต์นิกายหรืออย่างซิกข์ หรือถืออย่างพุทธเราเนี่ย, แรกเริ่มเดิมทีสิ่งที่เรียกว่าคำสั่ง มันมีอยู่ก่อนแล้ว คือกฏนั่นเอง.

ทีนี้ กฎอิตทัปปัจจยตามันมีอยู่แล้ว, อย่างพระบาลีนี้ที่ว่า ตถาคตจะเกิดขึ้น หรือตถาคตจะไม่เกิดขึ้น **ธรรมชาตุนั้นมีอยู่แล้ว.** ธรรมชาตุนั้น คือกฎอิตทัปปัจจยตา เป็นธาตุแห่งธรรม เป็นธาตุของธรรม หรือธรรมชาติ เป็นตัวธาตุของธรรม, ธา-ตุ, ธา-ตุ ไม่ใช่ทาสจี๋ข้านะ ธาตุ ธา-ตุ, ธาตุของธรรมมีอยู่แล้ว คืออิตทัปปัจจยตา; นี้ เรียกว่ามันมีอยู่ก่อนสิ่งใด.

ฉะนั้น ขอให้เข้าใจคำว่าอิตทัปปัจจยตา เป็นคำกลาง เป็นคำประธาน ว่า มันมีอยู่แล้วก่อนแต่ที่พระตถาคตจะเกิดขึ้น. พระตถาคตจะเกิด หรือพระตถาคตจะไม่เกิด สิ่งนี้มีอยู่แล้ว ว่าอิตทัปปัจจยตา, หรือถ้าขยายออกไปก็ว่า รัมมัญญิตตา รัมมนิยามตา อิตทัปปัจจยตา; ขยายออกไปอีกก็คือ ตถา - ความเป็นเช่นนั้นเอง, ตถตา - ความเป็นเช่นนั้นเอง, อวิตถตา - ไม่ผิดไปจากความเป็นเช่นนั้น, อนัญญฤตตา - ไม่เป็นอย่างอื่นไปจากความเป็นเช่นนั้น. **นี่คำว่า อิตทัปปัจจยตา มีความหมายอย่างนี้ และรวมกันหมดทุกคำได้; จะเป็นคำปฏิเสธสมุปบาท มันก็คือ**

อิตทัปปัจจยตา, จะเป็นรัมมัญญิตตา ก็คือเป็นอิตทัปปัจจยตา, จะเป็นรัมมนิยามตา ก็คืออิตทัปปัจจยตา.

นี่ขอให้รู้จักกับสิ่งที่เรียกว่าอิตทัปปัจจยตา ว่ามีความหมายอย่างนี้กันเสียที, สูงสุดจนพระพุทธเจ้าเคารพ ทั้ง ๆ ที่ว่าท่านเป็นผู้ค้นพบเอง พอค้นพบ ก็เลยเคารพสิ่งนี้ทันทีว่าเป็นสิ่งสูงสุด; คือทรงถือหลักว่า จะอยู่โดยไม่มีที่เคารพนั้นไม่ได้ แล้วท่านก็ต้องลองสอดส่องค้นหาว่าจะเคารพอะไรดี? ก็หาไม่พบ พบแต่ว่าต้องเคารพสิ่งนี้, สิ่งที่ตรัสรู้ขึ้นมา. ท่านจึงตรัสว่า ภิภุขุทั้งหลาย, ความคิด

อันนี้ได้เกิดขึ้นแก่เราว่า ถ้าใจธรรมอันใดที่เราได้ตรัสรู้แล้ว เราพึงสักการะเคารพธรรมนั้น เข้าไปอาศัยแล้วอยู่เถิด.

คำว่า “เข้าไปอาศัยธรรมนั้นแล้วอยู่เถิด” คือว่า ให้ถือเป็นที่พึง ถ้าต้องการที่พึง. ถ้าว่าต้องการจะอยู่ มันต้องยึดถือหลักอันนั้น อาศัยแล้วอยู่เป็นไป. แต่ถ้าว่าดับแล้ว นิพพานแล้ว มันก็ไม่มีปัญหาเรื่องนี้; แต่ถ้าว่าสัตว์ทั้งหลายที่ยังต้องการจะอยู่ จะเป็นไป จะก้าวหน้า ไปสู่พระนิพพาน แล้วก็ต้องอาศัยกฎเกณฑ์อันนี้.

สรุปความ อิทัปปัจจยตาที่ชาวโลกควรรู้จัก

เฮ้อ, ทีนี้จะสรุปความ แต่ว่าคำสรุปความนี้ มันก็มีหลายประเด็นหน่อยนะ. ทนฟังหน่อยก็แล้วกันว่า อิทัปปัจจยตาที่เราไม่ค่อยรู้จักกัน แล้วบางคนจะไม่ยอมรับว่าเป็นหลักธรรมในพุทธศาสนา; ฟังเสียงมันแปลก เลยจัดให้เป็นนอกพุทธศาสนาไปเสียนั่นแหละ เามาพิจารณาโดยสรุปกันอีกทีว่า :- คนในโลกจะถือศาสนาอะไรก็ตามใจเขาเถิด แต่เขาควรจะรู้จักอิทัปปัจจยตา; เพราะว่ามันคือตัวเขา สิ่งที่เป็นตัวเขา ควบคุมเขาอยู่. ทั้งโลกไม่ว่าจะถือศาสนาอะไร เขาควรจะรู้จักอิทัปปัจจยตา; ทั้งเนื้อทั้งตัวของเขาเป็นตัวอิทัปปัจจยตา ควบคุมอยู่โดยกฎของอิทัปปัจจยตา; นี้คนทั้งโลกควรจะรู้อย่างนี้. พุทธบริษัทผู้เป็นเจ้าของคำคำนี้ ไม่รู้จักความจริงอันนี้ก็ไม่เป็นพุทธบริษัท อย่าเสียใจไปเลย.

ทีนี้ รู้จักอิทัปปัจจยตาในฐานะเป็นกฎของธรรมชาติ. นี้พูดสรุปให้สั้น ๆ เข้ามาทีละข้อนะ รู้ อิทัปปัจจยตา นี้ว่า เป็นกฎของธรรมชาติ มีอยู่ก่อนการเกิดของชาติใด ๆ. ธรรมชาติที่เป็นปรากฏการณ์นั้นนะ คือธรรมชาติที่

เกิดขึ้นมา; ทีนี้ กฎอัทปปัจจยตานั้นะ มันมีอยู่ก่อนการเกิดของสิ่งใด ๆ เรียกว่า มันเป็นกฎแห่งการเกิดของทุกสิ่ง.

ตรงนี้เพี้ยนนะ เรื่องนำห้วงมันเกิดขึ้น เขาเรียกว่า *God*, พระเป็นเจ้า เขาเรียกว่า *God* แต่เราเรียกในที่นี้ว่ากฎ กฎของธรรมชาติ. คนที่เป็นฝรั่ง เป็นเพื่อนกัน เป็นคริสเตียน เขามาพูดกันเรื่องนี้, อาตมาก็บอกเขาว่า พวกพุทธเราก็มี *God* อย่างของพวกท่าน แต่เราออกเสียงมันสั้น เราออกเสียงสั้น ๆ กระซาก ๆ คำว่า *God* จึงเหลือแต่กฎ จะได้ฮากันใหญ่. นี่มันเป็นบังเอิญว่า ถ้าในภาษาไทยแล้วมันไปตรงกันได้ คือกฎ กับ *God*, ให้ความรู้ที่อัทปปัจจยตา เป็นกฎของธรรมชาติ มีอยู่ก่อนการเกิดสิ่งใด ๆ.

ทีนี้ ข้อต่อไป ให้ความรู้ที่อัทปปัจจยตาเป็นธรรมะในความหมายที่ ๒. ธรรมะ ธรรมะคำนี้มี ๔ ความหมาย : ธรรมะคือตัวธรรมชาติ, ธรรมะคือ ตัวกฎของธรรมชาติ, ธรรมะคือหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ, ธรรมะคือผลที่เกิดจากหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ. ถ้าท่านผู้ใดต้องการจะรู้จักธรรมะในความหมายที่สมบูรณ์หมดสิ้นแล้ว แล้วก็ให้รู้เถิดว่า ธรรมะมันมี ๔ ความหมาย :-

ความหมายที่ ๑ **ธรรมะคือตัวธรรมชาติ** ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมะ, รูปธรรม นามธรรมอะไร ทั้งเนื้อทั้งตัวของเรานี้ก็เป็นธรรมชาติ.

ความหมายที่ ๒ คือ **กฎของธรรมชาติ** ที่ควบคุมธรรมชาติเหล่านั้นอยู่ เนื้อตัวของเราเป็นธรรมชาติ แล้วมีกฎของธรรมชาติควบคุมเนื้อตัวทั้งหมดนี้. ฉะนั้นเนื้อตัวนี้ มันจึงเจริญเปลี่ยนแปลง กินอาหาร อาบ ถ่าย อะไรไปตามเหตุตามปัจจัยนั้น ตามกฎของธรรมชาติ; เพราะมีกฎของธรรมชาติควบคุมอยู่ มัน

จึงเติบโตขึ้นมาเป็นหนุ่มเป็นสาว แก่เฒ่าแล้วก็ตายไปอย่างนี้ โดยกฎของ
ธรรมชาติ.

ที่นี้ ธรรมะในความหมายที่ ๓ : **หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ** สิ่งที่มี
ชีวิตทั้งปวงต้องรับรู้ข้อนี้ ก็จะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ มิฉะนั้น
แล้วชีวิตนั้นจะต้องตาย.

ที่นี้ ความหมายที่ ๔ ว่า **ผลจากหน้าที่นั้น** จะมีโดยสมควรแก่การ
ปฏิบัติหน้าที่ : ผิดก็ผิด, ถูกก็ถูก, มากก็มาก, น้อยก็น้อย; ฉะนั้น ผลตามกฎ ผล
จากการปฏิบัติตามกฎของธรรมชาตินั้นก็มีอยู่ ก็เรียกว่าธรรมะเหมือนกัน.

ธรรมะมี ๔ ความหมาย คือตัวธรรมชาติ, ตัวกฎของธรรมชาติ, ตัว
หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ, แล้วก็ผลที่เกิดมาจากหน้าที่. ที่นี้ ความหมายที่ ๒
ก็กฎของธรรมชาตินั้นแหละ คืออิทัปปัจจยตา; แต่มันเกี่ยวข้องกับหมดเลย เกี่ยวข้อง
ทั้ง ๔ ความหมายแหละ : ตัวธรรมชาติ มันก็อยู่ใต้กฎอิทัปปัจจยตา, หน้าที่ก็
เป็นไปตามกฎอิทัปปัจจยตา, ผลที่จะเกิดขึ้นมาจากการทำหน้าที่ มันก็เกิดขึ้นมา
ตาม

กฎอิทัปปัจจยตา; แต่ถ้าเราจะพิจารณาเอาชื่อกันแล้ว ก็เอาความหมายที่ ๒ ว่า
ธรรมะคือกฎของธรรมชาติ.

ที่นี้ ต่อไปคำว่า **อิทัปปัจจยตา** คือพระเจ้าในพุทธศาสนา อย่างที่
มาแล้ว ให้รู้ว่าในพุทธศาสนาก็มีสิ่งสูงสุด ตามความหมายคำว่า “พระเจ้า” ใน
ศาสนาอื่น; แต่ว่าของเราไม่เป็นคน เป็นกฎของธรรมชาติ. เขาจะว่าเป็นคนก็

ตามใจเขา. แต่ว่าเรามีสิ่งซึ่งสามารถจะทำหน้าที่พระเจ้าอย่างนั้นได้โดยสมบูรณ์เหมือนกัน. นี้เรียกว่า อิทัปปัจจยตาในฐานะเป็นพระเจ้าในพุทธศาสนา ทำให้พุทธศาสนาก็มีพระเจ้า.

เรื่องนี้ขอพูดเสียให้เสร็จไปเลยว่ามีอะไร ไม่มีความรู้สักอันใด ที่จะว่าไม่มีพระเจ้า เพราะว่าความรู้สักของสิ่งที่รู้สึกได้ คือสิ่งที่มีชีวิตจิตใจคิดนึกได้ มันจะรู้สึกว่ามีสิ่งใดสิ่งหนึ่งสูงสุดอยู่เสมอไป; จะเป็นมด แมลง ปู ปลา อะไรก็ตาม มันจะรู้สึกว่ามีสิ่งสูงสุดที่มันต้องกลัว ต้องวิ่งหนี ต้องยอมแพ้เสมอไปแหละ. เพราะฉะนั้น พระเจ้านี้มันเกิดมาจากความรู้สึกตามสัญชาตญาณของสิ่งมีชีวิต ว่ามันมีสิ่งสูงสุดที่เราต้องกลัว.

ฉะนั้น พระเจ้าจึงมีด้วยกันแก่สิ่งที่มีชีวิตคิดนึกได้ทุกตัวเลย; แต่ว่าจะ เป็นพระเจ้าต่ำ ๆ อย่างเด็ก ๆ หรือพระเจ้าอย่างความหมายสูงขึ้นไป จนกระทั่งสูงสุด. นี้พุทธบริษัทเจริญสูงสุดด้วยปัญญาแล้ว ก็มี พระเจ้าในอันดับสูงสุด คือกฎของอิทัปปัจจยตา. ที่นี้มันก็เป็น พระเจ้าของสากลจักรวาล ด้วย เพราะว่าสิ่ง อยู่ในทุก ๆ ปริมาณที่ประกอบกันขึ้นเป็นสากลจักรวาล จะในสสารหรือในพลังงาน หรืออะไรก็สุดแท้ มันมีกฎอันนี้สิ่งอยู่เสมอ.

ที่นี้ คู่ต่อไป เป็นพระเจ้าของนักวิทยาศาสตร์; ถ้าว่าคนเขามีสติปัญญา เป็นนักวิทยาศาสตร์, นักวิทยาศาสตร์นี้ค้นหาว่าอะไรสูงสุด? ในที่สุดจะค้นพบว่า กฎของธรรมชาติไว้อยู่. กฎของธรรมชาติก็คือกฎอิทัปปัจจยตา; เพราะฉะนั้น อิทัปปัจจยตาจึงเป็นพระเจ้า ชนิดที่นักวิทยาศาสตร์ยอมรับได้.

นักวิทยาศาสตร์ปัจจุบันนี้มิเท่าไรก็ตาม เขาไม่เชื่อพระเจ้าอย่างที่พูดในคัมภีร์โบราณโบราณนั้น; แต่เขาต้องยอมรับทันทีว่าพระเจ้าอย่างนี้เขายอมรับได้ คือกฎของอิทัปปัจจยตา ตามกฎเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ที่มันไม่ขัดกันเลย. นี่พระเจ้าของนักวิทยาศาสตร์ แล้วก็สามารถค้นพบมองเห็นโดยนักวิทยาศาสตร์อย่างนี้.

เดี๋ยวนี้คุณให้ละเอียดออกไปว่า อิทัปปัจจยตานั้นแหละเป็นผู้จัดการโลก. โลกนี้จะเป็นไปตามกฎอิทัปปัจจยตา ทำผิด ทำถูก, ทำครึ่งผิดครึ่งถูกตามกฎของอิทัปปัจจยตา แล้วโลกนี้จะต้องเป็นไปตามสิ่งเหล่านั้น เช่น เดียวนี้ในโลกมีการศึกษาผิด ส่งเสริมกิเลส โลกก็เลวร้ายจนจะเป็นมิกสัญญอยู่แล้ว เห็นไหมเล่า? โลกจัดการศึกษาผิด มันก็มีผลขึ้นมาให้เป็นโลกของกิเลส แล้วก็เลวร้ายแล้วก็เบียดเบียน.

นี่ อิทัปปัจจยตาจัดโลก มันเนื่องกันกับสิ่งที่มีอยู่ในโลก แล้วมันเกิดการจัดโลกกันผิด ๆ อย่างนี้ ตามกฎของอิทัปปัจจยตามันก็ต้องได้ผลอย่างนี้; เมื่อไรจัดโลกกันเสียให้ถูกต้องตามกฎของอิทัปปัจจยตา แล้วเราก็จะมีสันติภาพอันถาวร. เดียวนี้เรามีไม่ได้ เพราะว่าเราโง่ จัดโลกนี้ผิดจากกฎของอิทัปปัจจยตา.

เพราะฉะนั้นคุณต่อไป อิทัปปัจจยตาเป็นสิ่งที่โลกต้องบูชาเป็นสิ่งสูงสุด. คำว่าบูชาบวงสรวงใช้ได้; ถ้าทำถูกต้องแก่สิ่งสูงสุด. สิ่งที่ควรบูชาก็คือกฎของอิทัปปัจจยตา, แล้วต้องอ่อนนอบ; ภาษาศาสนาเขาเรียกว่าอ่อนนอบ อย่างพวกชาวคริสต์ เขาก็อ่อนนอบพระเจ้า แล้วพวกเราก็มองว่าเราไม่มีพระเจ้า เราก็ไม่อ่อนนอบ.

อาตมาต้องขอภัยที่จะต้องพูดว่า ไอ้พวกโง่ที่มันเห็นว่าไม่มีพระเจ้าแล้วไม่อ่อนนอบ. มันมีพระเจ้าอย่างนี้อยู่แล้ว แล้วเราต้อง อ่อนนอบพระเจ้า ก็คือว่า

ขอทำตาม ขอประพฤติตาม ขอพยายามทำให้ถูกต้องตามกฎหมายเกณฑ์นี้ทุกอย่าง; นี้พุทธบริษัทมีพระเจ้า บุษวาพระเจ้า อ่อนวอนพระเจ้า หมายความว่าอย่างนี้. ฉะนั้นขอให้ทุกท่านทุกคนจงอ่อนวอนพระเจ้าสูงสุด คือกฏอิทัปปัจจยตา ด้วยการพยายามให้สุดความสามารถ สุดชีวิตจิตใจ ที่จะประพฤติให้ถูกต้อง ให้ตรงตามกฏของอิทัปปัจจยตา.

อ้าว, ทีนี้มองต่อไปตามลำดับ : อิทัปปัจจยตาคืออาทิพรหมจรรย์อย่างที่กล่าวมาแล้วเมื่อตะกี้เนาะ. นี่สรุปความอีกที อิทัปปัจจยตาเป็นอาทิพรหมจรรย์ เป็นเงื่อนไขของพรหมจรรย์. พุทธภาษัตถมคคา ๆ หน้อยก็ว่า เป็น ก ข ก กา ของพระพุทธศาสนา ที่จะต้องเรียนเป็นสิ่งแรก; แม้ว่าจะเป็นสิ่งสูงสุดเท่าไรก็ตาม แต่เป็นสิ่งที่ต้องเอามาเรียนเป็นสิ่งแรก เหมือนกับ ก ข ก กา. พุคกับฝรั่งก็ว่า นี่เป็น ABC ของพระพุทธศาสนา คือเรื่องอิทัปปัจจยตานี้แหละ.

เดี๋ยวนี้พวกฝรั่งเขาจะด้วยอะไรก็ตามเถอะ, เขาไม่เรียนเรื่องอิทัปปัจจยตา; เขาเข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนา แต่เขาไม่เรียนเรื่อง ABC ของพระพุทธศาสนา. เขาไปตั้งต้นเรียนประวัติศาสตร์ประเทศอินเดีย ปรัชญาของประเทศอินเดียทุกแขนง, ความเป็นมาอะไรในอินเดีย, เรียนจนเกือบตายเสียเวลาไปตั้งครึ่งอายุก็ได้, แล้วก็ไม่ได้อ่านไปตรงจุดอิทัปปัจจยตา หรือปฏิบัติสมุปปาตนั้น. เขาจะไปเรียนเรื่องศีล เรื่องสมาธิ เรื่องปัญญา เรื่องพระพุทธ เรื่องพระธรรม เรื่องพระสงฆ์ ในท่าทางลักษณะอย่างอื่น, ไม่เรียนในลักษณะที่เป็นอิทัปปัจจยตา.

ทีนี้ เขาก็ไม่รู้พระพุทธศาสนา : ไม่รู้จักตัวอิทัปปัจจยตา ซึ่งเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา; เขาก็รู้พระพุทธศาสนาไม่ได้; แต่เขาก็ไปเขียนตำรากัน

ยกใหญ่. พวกฝรั่งเขียนตำราพุทธศาสนากันยกใหญ่ แล้วมีบทผิคนกรรจ์ทุกเล่ม คือว่าเรื่องกรรมกับเรื่องเกิดใหม่ นี่เขียนเป็นฮินดูไปหมด, การเกิดใหม่อย่างแบบ ฮินดูไปหมด. เรื่องกรรมก็สอนทำดี ดี ทำชั่ว ชั่ว, ไม่สามารถจะใช้กฎอิทัปปัจจยตาอยู่เหนือดี เหนือชั่ว. ฝรั่งรู้พุทธศาสนาเรื่องกรรม ก็เพียงว่าทำดี ดี, ทำชั่ว ชั่ว, เขาไม่รู้ว่าด้วยอำนาจของกฎอิทัปปัจจยตา ซึ่งศึกษาคดีแล้ว เราจะอยู่เหนือดี เหนือชั่ว พันดี พันชั่ว ยกเลิกกรรมดี ยกเลิกกรรมชั่วได้หมด.

นี่ฝรั่งมาเรียนพุทธศาสนาครึ่งท่อน รู้กรรมดี-ดี, กรรมชั่ว-ชั่ว, แล้วไม่รู้จักอยู่เหนือกรรม, แล้วก็ไปเขียนเวียนว่ายตายเกิดเหมือนศาสนาพราหมณ์, ไม่รู้ว่าเราไม่มีตัวตน จะเวียนว่ายตายเกิดโวย นี่ใช้คำหยาบคายหน่อย. มันไม่มีตัวตน สำหรับจะเวียนว่ายตายเกิด แล้วจะมาเขียนให้เวียนว่ายตายเกิด มันก็เป็นศาสนาพราหมณ์ หรือศาสนาฮินดูไป. แต่เขาเอาเรื่องอย่างนี้มาเขียนไว้ในบทหนึ่งสองบทในเรื่องพุทธศาสนาที่เขาเขียนขึ้น. ฉะนั้นหนังสือพุทธศาสนาที่ฝรั่งเขียนขึ้นนั้น ระวังให้ดี มันจะมีผิคนอยู่ ๒ บทนี้, อื่น ๆ ก็พอจะถูก หรือใช้ได้.

ทีนี้ ต่อไปก็ว่า **อิทัปปัจจยตาเป็นหลักดับทุกข์ของทุกคนในสากลจักรวาล.** สากลจักรวาล หมายความว่าเขาจะเป็นเทวดา เป็นมนุษย์ เป็นพรหม เป็นอะไรก็ตามใจเขา, ในโลกนี้ เขาจะเป็นจีน เป็นแขก เป็นฝรั่ง ถือศาสนาคริสต์ ถือศาสนาอิสลาม ถือศาสนาอะไรก็ตามใจเขา; แต่การที่จะดับทุกข์ได้จริงนั้น ต้องเป็นเรื่องของอิทัปปัจจยตา คือรู้โดยจริงโดยตรงว่า ทุกข์นี้มันเกิดขึ้นมาจากอะไร? ทำอย่างไรมันจึงจะไม่เกิด? ฉะนั้น จึงทำที่เดียวตลอดโลก ทำที่เดียวตลอดสากลจักรวาลว่า ใครจะเป็นอย่างไร ใครจะเชื่ออะไร มีลัทธิอะไรก็ตามใจ; แต่ว่าเรื่องดับทุกข์แล้ว ต้องทำอย่างนี้เท่านั้น อย่างอื่นไม่มี **คือทำให้ถูกในเรื่อง**

ของผัสสะ, อย่าเกิดเวทนา ตัณหา อุปาทาน ซึ่งเป็นความโง่ มันก็ดับทุกข์แหละ. จะสมัครถือศาสนาชื่ออื่นก็ตามใจ แต่ว่าดับทุกข์ต้องเป็นอย่างนี้. นี่เรากล้าทำอย่างนี้ ทำชนิดที่ว่ายิ่งกว่าเอาชีวิตเป็นประกันเสียอีก ว่าการดับทุกข์ไม่มีทางอื่นหรือนอกจากการกระทำให้ถูกต้องตามกฎของอิทัปปัจจยตา.

ที่นี้ก็คู่ต่อไปว่า กฎอิทัปปัจจยตา ธรรมชาติอันสูงสุดนี้ เป็นอมิตายุ เป็นอมิตากะ อย่างแท้จริงตามความหมายนั้น ๆ.

ข้อนี้ก็บางคนจะฟังไม่ออก ว่าสายมหายานหรือสาขานั้น เขาบัญญัติสิ่งสูงสุดว่าพระพุทธเจ้าอมิตากะ พระพุทธเจ้าอมิตายุ ซึ่งเป็นพระพุทธเจ้าที่ให้กำเนิดพระพุทธเจ้าธรรมคา ๆ อย่างนี้. คือว่าเขามีอาทิพุทธะ แล้วก็มีความของอาทิพุทธะ ทำให้เกิดพระพุทธเจ้า อมิตากะ เป็นต้น. ที่นี้ ฉานหรืออำนาจบารมีของอมิตากะนี้ ทำให้เกิดพระพุทธเจ้าเป็นมนุษย์; อย่างพระพุทธเจ้าของเราที่นี้ ก็เป็นพระพุทธเจ้ามนุษย์ ฉะนั้นเขามีพระพุทธเจ้าระดับอมิตากะ อมิตายุ.

อมิตายุ ก็คือมีอายุตลอดกาล มีอายุไม่ต้องวัด ไม่ต้องคำนวณว่าเท่าไร ? อมิตากะ ก็มีแสงสว่างที่วัดไม่ได้ คำนวณไม่ได้ เป็นความรู้แจ้งที่วัดไม่ได้นี้เรียกว่าอมิตากะ, ที่มีอายุนับไม่ได้เรียกว่าอมิตายุ.

ผู้ที่ถือศาสนาพุทธแบบนี้ ที่เขาทำให้สำเร็จรูป สำเร็จรูปว่า แก่ทองว่า นโม อมิตากะ, นโม อมิตากะ, นโม อมิตากะ, ก็ همینครั้งก็ไม่รู้ แล้วก็ไปสวรรค์แน่ หรือไปนิพพานแน่; คล้าย ๆ กับว่ามันให้ท่องจนรู้ว่า สิ่งที่มีแสงสว่างไม่จำกัดนั้นคืออะไร ? สิ่งที่มีอายุไม่จำกัดนั้นคืออะไร ? ที่นี้ คนนั้นก็ท่อง ๆ ท่อง ๆ เป็นหมื่นครั้ง แสนครั้ง จนกระทั่งวันหนึ่ง มันรู้ว่าสิ่งที่มีอายุไม่จำกัดนั้นคือ

อะไร, สิ่งที่มีแสงสว่างไม่จำกัดนั้นคืออะไร; มันก็รู้ได้เหมือนกัน นี่เรียกว่าเป็นสิ่งสูงสุดของพุทธบริษัทสาขานั้น. เราจะบอกว่าอิทัปปัจจยตานั่นแหละคืออมิตายุ – มีอายุไม่จำกัด, เป็นอมิตากะ – คือมีแสงสว่างไม่จำกัด.

สรุปความว่า อิทัปปัจจยตานั่น คือ พระพุทธเจ้าอมิตากะ พระพุทธเจ้าอมิตายุ ที่แท้จริงตามความหมายของคำนั้น ๆ.

ทีนี้ก็ให้มองในแง่ที่ว่า อิทัปปัจจยตาลงอยู่ในสรรพสิ่ง กฎอิทัปปัจจยตาที่พวกนั้นเรียกว่าพระเจ้าอมิตากะ พระเจ้าอมิตายุนั้นสิงอยู่ในสรรพสิ่ง. นี่เป็นลักษณะที่สำคัญที่สุด ความหมายที่สำคัญที่สุดของความเป็นพระเจ้า; ถ้าพระเจ้าจริงก็ต้องไปสิงอยู่ในทุกสิ่งได้จริง. ทีนี้ พระเจ้าอิทัปปัจจยตามันไปสิงอยู่ในทุกสิ่งได้จริง คือมันอยู่ในทุก ๆ ปริมาณที่มันประกอบกันขึ้นเป็นสิ่งที่ทั้งปวง; ฉะนั้นสิ่งที่ทั้งปวงมันจึงเป็นไปตามกฎนั้น คือเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป.

หรือว่าคนเรามี กฎอิทัปปัจจยตาลงอยู่ในปริมาณ ในอนุของชีวิต ของร่างกาย, ร่างกายมันจึงรู้จักเติบโตเป็นหนุ่มเป็นสาว รู้จักต้องการจะสืบพันธุ์ แล้วก็ทำการสืบพันธุ์อย่างนี้เป็นต้น; กระทั่งว่าไปควบคุมอยู่ได้ในทุก ๆ ปริมาณของคนที่เกิดขึ้นแล้ว ของคนที่จะเกิดต่อไป ของคนที่อยู่ในครรภ์. นี่พระเจ้าอย่างที่เขาพูดกันในคัมภีร์นั้น มันไปอยู่ได้หรือ? พระเจ้าอิทัปปัจจยตานี้มันไปสิงอยู่ในทุก ๆ ปริมาณ; แม้ทุก ๆ ปริมาณที่มันประกอบกันขึ้นเป็นกองจีหมาที่ همینจะตายนี่นะ. พระเจ้าอย่างโน้นไปสิงอยู่ได้หรือ? แต่พระเจ้าอิทัปปัจจยตานี้ไปอยู่ได้; เพราะมันอยู่ได้ในทุก ๆ ปริมาณ ไม่ว่าในปริมาณเหล่านั้นมันจะประกอบกันขึ้นเป็นอะไรอยู่ในบัดนี้, แม้ในอุจจาระของคนนี้ ในทุก ๆ ปริมาณที่ประกอบกันขึ้น

เป็นอูจาระของคน ก็มีพระเจ้าอิทัปปัจจยตาสั่งอยู่ มันจึงเป็นไปอย่างนั้น ซึ่งมันจะเปลี่ยนเป็นอะไรต่อไปก็สุดแท้.

นี่พวกที่เมืองจีน เขาชอบพูดประโยคนี้อันว่า อำนาจสิ่งสูงสุด หรือธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะ มีอยู่แม้ในกองจีหมา.

เดี๋ยวนี้เราจะเอาว่า พระเจ้าที่แท้จริงคือกฎอิทัปปัจจยตา ไปควบคุมอยู่ได้ในทุก ๆ ปริมาณของกองจีหมา ซึ่งพระเจ้ายะโฮวา พระเจ้าอัลล่าห์ พระเจ้าพระพรหม พระอิศวร อยู่ไม่ได้หรอก แล้วก็ไม่มีใครเชื่อว่าจะอยู่ได้. นี่พระเจ้ากฎอิทัปปัจจยตานี้จึงเด็ดขาดกว่า สำคัญกว่าหรือจริงกว่า, จึงขอให้เข้าใจจนถึงอย่างนี้ซิ ว่ามันมีสิ่งหนึ่งซึ่งมีอำนาจเลียบขาดสั่งอยู่ในทุก ๆ ปริมาณ ที่ประกอบกันขึ้นเป็นทุกสิ่งในสากลจักรวาล.

ที่นี้ ก็จะดูต่อไป โดยแยกเป็นวัตถุ และจิตใจ, แยกเป็นด้านวัตถุ : ทุกสิ่งที่เป็นปริมาณทางวัตถุ ก็บันดลให้วัตถุนั้น ๆ เป็นไปตามกฎนั้น ๆ; ฉะนั้น วัตถุธาตุทั้งหลายในสากลจักรวาล ก็เป็นไปตามเรื่องตามลักษณะของวัตถุ โดย กฎของอิทัปปัจจยตาที่ควบคุมวัตถุ. ฉะนั้น กฎทุกกฎทางวัตถุ จะเป็นกฎทางฟิสิกส์ ทางเคมี ทางเทคนิค เทคโนโลยีอะไรก็ตาม กฎทุกกฎนั้นมันขึ้นอยู่กับกฎ **คือ** อิทัปปัจจยตา, กฎทุกกฎในทางวัตถุในโลกนี้ ขึ้นอยู่กับกฎอิทัปปัจจยตา.

ที่นี้ ก็ดูทางจิต ดูด้านฝ่ายจิต ฝ่ายจิตฝ่ายวิญญาณที่เป็นนามธาตุ ไม่ใช่วัตถุธาตุ, กฎทางจิตทุกกฎก็ขึ้นอยู่กับกฎอิทัปปัจจยตา. การที่จะเกิดความคิดนึกขึ้นมา การที่จะคิดนึกว่าอย่างไร ก็เป็นไปตามกฎของอิทัปปัจจยตาทางฝ่ายจิต.

ฉะนั้น สภาพจิตที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ก็เป็น ฝีมือของอิทัปปัจจยตามาทำหน้าที่ วิญญาณ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจได้ ก็โดยกฏอิทัปปัจจยตา ถูกกันเข้าก็เป็นผัสสะ, ผัสสะก็เป็นผลของอิทัปปัจจยตา, เป็นเวทนาก็เป็นผลของอิทัปปัจจยตา, เป็นสัญญาก็เป็นผลของอิทัปปัจจยตา, เป็นสังขาร – ความคิดนึกทั้งหลายก็เป็นอิทัปปัจจยตา, เป็นตัณหา – ความอยาก ก็คืออิทัปปัจจยตา, มีความอยากแล้ว ก็มีความยึดถือ คืออุปาทาน ก็เป็นอิทัปปัจจยตา.

ขอให้มองให้เห็นว่า ทั้งหมดนี้มันอยู่ใต้อำนาจของกฏอิทัปปัจจยตาโดยกฏอิทัปปัจจยตา เพื่อกฏอิทัปปัจจยตา ของกฏอิทัปปัจจยตา; นี้ทางฝ่ายจิต.

เอ้า, ทีนี้ดูเข้าไปถึงสิ่งที่มีปัญหาของพวกเรา สำหรับคนในโลก คือเรื่องความสุขและความทุกข์, ในโลกนี้ไม่มีเรื่องอะไรสำคัญเท่ากับเรื่องความสุข ความทุกข์ของคน; ทีนี้ขอให้รู้ว่า **ความสุขความทุกข์นี้ มันเป็นไปตามกฏของอิทัปปัจจยตา.** นี่พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้ชัด ๆ อย่างนี้ บางคนบางพวกถือว่าสุขหรือทุกข์ที่เราได้รับอยู่นี้ เป็นผลของกรรมเก่า; นั่นมันเป็นมิจฉาทิฎฐิ มันไม่รู้ว่าเป็นผลของอิทัปปัจจยตา. ถ้าความสุขความทุกข์ของเราเป็นผลของกรรมเก่าแล้ว มันก็เลิกไม่ได้; เดียวนี้เราเอาอิทัปปัจจยตาเลิก เลิกผลกรรมเก่าได้หมด หรือว่ากรรมเก่ามันจะให้ผลเดี๋ยวนี้แบบนี้; เราสู้ได้ด้วยกฏของอิทัปปัจจยตา ควบคุม ผัสสะ เวทนา อะไรได้ มันก็ไม่มีความสุข ทุกข์ ฉะนั้น กรรมเก่ามันก็เป็นหมันไป.

ถ้าใครเชื่อว่า สุข ทุกข์เป็นผลของกรรมเก่า นั่นนะ เป็นคนโง่ในลัทธิอื่น ไม่ใช่ในพุทธศาสนา, ในพุทธศาสนาต้องมีกฏของอิทัปปัจจยตาควบคุมสิ่งที่ให้เกิดความสุขหรือความทุกข์. ความทุกข์เกิดมาจากการทำผิดในผัสสะในสาย

แห่งอิทัปปัจจยตา, ความสุขเกิดมาจากการกระทำถูกในสายแห่งอิทัปปัจจยตา; ในขณะที่แห่งผัสสะ ทำถูกก็เป็นสุข, ในขณะที่แห่งผัสสะ ทำผิดก็เป็นทุกข์.

ฉะนั้น คำว่า “เป็นผลของกรรมเก่า” นั้นนะ มันไม่ถูก มันเป็นลัทธิอื่นนอกพุทธศาสนา. เอาที่มันมาในรูปผลของกรรมเก่า เราก็สู้ได้ด้วยการปฏิบัติโดยกฎของอิทัปปัจจยตา ตะเพิดไล่กลับไปได้. ถ้ามันเป็นผลของกรรมเก่าจริงแล้วเราก็ทนรับไปสิ, ทนรับไปสิ ป่วยการ; เราไม่ต้องทนรับหรอก เราจะขจัดความทุกข์ออกไปเสียได้ คือสร้างไอ้ความไม่ทุกข์หรือความสุขขึ้นมาได้; ฉะนั้น อิทัปปัจจยตา เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดสุขหรือทุกข์ แล้วแต่ทำผิดหรือถูกอย่างไร.

ทีนี้ บางพวกเขาถือว่า สุขหรือทุกข์นี้ เป็นสิ่งบันดาลของอิสวร, อิสวรนะ คือพระเจ้านะ. ความสุขหรือความทุกข์นี้ เป็นการบันดาลของพระเจ้า; มีคนเชื่อ ก็อ่อนวอนพระเจ้าแบบนั้น; แต่ไม่เหลียวดูพระเจ้าอิทัปปัจจยตา ฉะนั้น ไสยศาสตร์จึงเกิดขึ้น, เรื่องของไสยศาสตร์จึงเกิดขึ้น เพราะอ่อนวอนพระเจ้าแบบนั้นซึ่งมันไม่จริงนะ. พระเจ้าแบบไหนมันจะทำอะไรได้ ถ้าเราปฏิบัติอย่างถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของอิทัปปัจจยตาที่จะให้ไม่เกิดทุกข์ เราก็ไม่เกิดทุกข์. พระพรหม พระอิสวร พระนารายณ์ จะมาระดมช่วยกันทำให้เกิดทุกข์ ก็ไม่เกิดหรอก, เกิดทุกข์ไม่ได้ ถ้ายึดมันอย่างถูกต้องในพระเจ้าอิทัปปัจจยตา.

ทีนี้ อีกพวกหนึ่งเขาว่า สุข ทุกข์ไม่มีเหตุปัจจัย มันเกิดได้เอง; นี่ยังบรมโง่ ว่ามีสิ่งที่เป็นไปได้เองโดยไม่ต้องเกี่ยวกับเหตุปัจจัย. กฎอิทัปปัจจยตานี้คือกฎแห่งเหตุและปัจจัย : เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น, เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึง

เกิดขึ้น. ฉะนั้น ความสุขและความทุกข์ เป็นสิ่งที่มีเหตุมีปัจจัย, เราจัดการให้ถูกต้องกับสิ่งที่เป็เหตุเป็นปัจจัย เราก็จะได้ตามที่เราต้องการ.

ความเข้าใจผิดที่ถือกันมาผิด ๆ เช่นว่า สุข ทุกข์เกิดมาแต่กรรมเก่า นี้ก็ผิด เป็นลัทธิอื่น, สุข ทุกข์มาจากการบันดาลของพระเจ้า ของพระอิศวรนะ ก็ผิด เป็นลัทธิอื่น, สุข ทุกข์ไม่มีเหตุปัจจัย มันเกิดขึ้นได้เอง ก็ผิด เป็นลัทธิอื่น; เว้นแต่จะพูดว่า สุขหรือทุกข์นี้ มันเนื่องอยู่กับการกระทำที่ผิดหรือถูกต้องของอิทัปปัจจยตา นี้คือพุทธศาสนา.

ฉะนั้น ความสุขและความทุกข์ เป็นสิ่งที่เราควบคุมได้ ปรับปรุงได้ แก้ไขได้ ยกเลิกได้; นี้เรียกว่า อำนาจของอิทัปปัจจยตา ควบคุมความสุขและทุกข์ของมนุษย์.

ที่นี้ หน้าที่ของมนุษย์จะต้องดำรงชีวิตของตนให้ถูกต้อง ตามกฎของอิทัปปัจจยตา. ถ้าใครดำรงชีวิตไม่ถูกต้องตามกฎของอิทัปปัจจยตา มันก็ต้องได้รับโทษ, ได้รับโทษคือทุกข์ : นับตั้งแต่นอนไม่หลับ เป็นโรคประสาท เจ็บไข้เป็นตายไปตามเรื่องของคนที่ดำรงชีวิตไม่ถูกต้องตามกฎของอิทัปปัจจยตา; มนุษย์จะต้องดำรงชีวิตจิตใจ ร่างกาย อะไรทั้งหมด ที่เรียกว่าชีวิตนี้ ให้ถูกต้องตามกฎของอิทัปปัจจยตา.

เฮ้, สิ่งสุดท้ายที่จะต้องทำไว้ในใจ ต้องเข้าใจ ก็คือว่า จิตมนุษย์มีวิวัฒนาการถึงมรรค ผล นิพพานได้โดยกฎของอิทัปปัจจยตา. นี่เป็นสรุปสุดท้ายว่า สิ่งที่มนุษย์ถือเป็นจุดปลายทาง คือพระนิพพาน – สภาพที่อยู่เหนือความทุกข์เหนือกิเลส โดยประการทั้งปวงนั่นนะ; วิวัฒนาการนั้นเป็นไปตามกฎของอิทั-

ปัจจัยตา ทำจิตหรือชีวิตให้เจริญ ๆ ๆ ตามกฎของอิทัปปปัจจัยตา ในที่สุดก็จะถึงนิพพาน.

กฎของอิทัปปปัจจัยตามีอยู่ตั้งแต่ก่อนมีสิ่งใด แล้วก็มีอยู่ในทุกสิ่งจนกระทั่งบัดนี้; ฉะนั้น ความหวังที่จะบรรลุนิพพาน, บรรลุมรรค ผล นิพพานจึงยังคงมีได้ มีอยู่. ฉะนั้น การปฏิบัติเพื่อนิพพานนั้น จึงไม่พ้นสมัย ไม่เหลือวิสัยของคนเรา เพราะเรามีกฎอิทัปปปัจจัยตาใช้ในการปฏิบัติ จึงเรียกว่าไม่เหลือวิสัยของคนเรา แล้วก็ไม่พ้นสมัย เพราะว่ากฎอิทัปปปัจจัยตามีอำนาจเหนือสิ่งทั้งปวงทุก ๆ สมัย ไม่มีอดีต ไม่มีปัจจุบัน ไม่มีอนาคต สำหรับกฎอิทัปปปัจจัยตา. ดังนั้นจึงพูดว่า ไม่ว่าที่ไหน ไม่ว่าเมื่อไร สามารถจะใช้กฎของอิทัปปปัจจัยตาให้เกิดวิวัฒนาการทางจิต จนบรรลุมรรค ผล นิพพานได้. นี้เรียกว่า สิ่งที่เราควรจะต้องรู้จักหรือรู้สึกเกี่ยวกับอิทัปปปัจจัยตา ดังตัวอย่างที่นำมา รวมกันแล้วเป็น ๑๗ หัวข้อ.

นี่ขอให้คนทุกคนในโลกรู้จักถึงสูงสุดของตนเอง คือพระเจ้าอิทัปปปัจจัยตาโดยนัยดังที่กล่าวมา, อย่าให้คำว่าอิทัปปปัจจัยตาเป็นคำแปลกหู, อย่าให้คำว่าอิทัปปปัจจัยตาเป็นของต่างประเทศ ไม่ใช่พุทธศาสนา, แต่ให้รู้ว่า **นี่คือหัวใจของพุทธศาสนา** คือเรื่องอิทัปปปัจจัยตา เป็นทั้งหมดในพระพุทธศาสนา, และถือว่าเป็นจุดตั้งต้น เป็น ก ข ก กา ที่เราจะต้องตั้งต้นเรียนพระพุทธศาสนา; แล้วเราก็จะไม่เสียทีที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์และพบพระพุทธศาสนา เพราะว่าเราได้ใช้สิ่งที่สามารถจะทำให้ดับทุกข์ได้โดยประการทั้งปวง.

ฉะนั้น ไปศึกษาเรื่องอิทัปปปัจจัยตา ว่าความทุกข์เกิดขึ้นได้อย่างไร ? อิทัปปปัจจัยตาข้อที่ว่า ความทุกข์จะดับลงอย่างไร ? ดับลงอย่างไร ? แล้วก็ปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎเกณฑ์อันนั้น ซึ่งสรุปแล้วเหลือคนเดียว คือ **ประพฤติให้ถูกต้อง**

ในขณะที่แห่งผัสสะ. ผัสสะทางอายตนะนี้ มีผัสสะที่ไหน เมื่อไรดำรงจิตให้ถูกต้อง จะไม่เกิดความทุกข์; ถ้าดำรงจิตผิด ตั้งจิตไว้ผิด ในขณะที่แห่งผัสสะ จะต้องเป็นทุกข์. เรื่องมีเท่านี้.

ฉะนั้น จึงหวังว่า ท่านทั้งหลายทุกคนจะรู้จักเรื่องอิทัปปัจจยตา แล้วเอาไปใช้ให้เป็นประโยชน์ สมกับที่ได้เป็นพุทธบริษัทด้วยกันจงทุกคน. เวลาที่สำคัญที่สุด คือเวลาที่เกิดผัสสะ : ตากระทบรูป, หูกระทบเสียง, จมูกกระทบกลิ่น, ลิ้นกระทบรส, ผิวกายกระทบกับสิ่งที่มากระทบผิวกาย, ความรู้สึกเกิดขึ้นในจิตใจ; นี่เป็น ๖ คู่, ถึงกันเข้าแล้วตามคู่ของมัน ก็เรียกว่าผัสสะ; เวลานั้นสำคัญมาก ถ้าทำผิดในเวลานั้น ก็เป็นทุกข์, ทำถูกในเวลานั้น ก็ไม่เป็นทุกข์. ผิดหรือถูกนั้นก็คือกฎของอิทัปปัจจยตา : ถูกในฝ่ายที่ดับทุกข์ ก็ดับทุกข์ ถูกในฝ่ายที่ทำให้เกิดทุกข์ มันก็เกิดทุกข์.

เอาละ, เป็นอันว่าเราได้พูดกันถึงสิ่งที่สำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนา คือสิ่งที่เรียกว่า อิทัปปัจจยตา. อาตมาขอยืนยันว่า เป็นสิ่งสูงสุด และสำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนา, และขอทำให้ท่านทั้งหลายเอาไปสอบถามนักศึกษา ครูบาอาจารย์ คนไหนในโลกนี้ ว่ายังมีอะไรที่มันสูงสุด สำคัญที่สุด ยิ่งไปกว่าเรื่องอิทัปปัจจยตา? นี่ขอทำไว้อย่างนี้, แล้วถ้าไปหาแล้วมันไม่มี แล้วก็จึงรีบยินดีใช้กฎของอิทัปปัจจยตาในฐานะเป็นสิ่งสูงสุดและสำคัญที่สุด ให้ได้จงทุก ๆ คนเถิด.

การบรรยายเรื่องอิทัปปัจจยตา ในฐานะสิ่งสูงสุดแห่งพระพุทธศาสนา ก็สมควรแก่เวลาแล้ว. ขอยุติการบรรยาย เปิดโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย สวดบท

พระธรรมส่งเสริมกำลังใจ ในการที่จะประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎแห่งอิทัป-
ปัจจัยตาสืบไป ณ กาลบัดนี้.

หลักพระพุทธศาสนาที่ยังเข้าใจผิดกันอยู่

- ๒ -

ที่ลานหินโค้ง, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๒๕

จิตว่าง หรือสุญญตาวិหารจำเป็นสำหรับมนุษย์

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา ในวันนี้, อาตมาก็จะได้กล่าวข้อความที่เป็น **หลักพุทธศาสนาที่ยังเข้าใจผิดกันอยู่** ต่อไปตามเดิม; โดยเฉพาะในวันนี้จะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า **จิตว่าง หรือสุญญตาวิหารจำเป็นสำหรับมนุษย์.**

ขอทำความเข้าใจให้เป็นที่แจ่มแจ้งว่า การบรรยายชุดนี้ทั้งชุด, จะพูดกันแต่เรื่องหลักธรรมะที่ยังเข้าใจผิดกันอยู่ คือเข้าใจไม่ตรงกัน ถึงกับขัดแย้งกัน; จะได้อ่านไปทีละเรื่อง จนกว่าจะเห็นว่าหมดสิ้นเรื่องที่เรากำลังเข้าใจผิดกันอยู่. ใน

การบรรยายครั้งนี้ จะพูดถึงเรื่อง จิตว่าง ซึ่งกำลังเข้าใจผิดกันอยู่เป็นอย่างมาก ทั้งที่เป็นเรื่องสำคัญ หรือ เป็นเรื่องหัวใจของพระพุทธศาสนา.

เรื่องจิตว่างนี้ อาตมาได้เริ่มพูดครั้งแรกเมื่อประมาณสัก ๑๕ ปีมาแล้ว; ก่อนหน้านั้นไม่มีใครพูดคำนี้ พูดครั้งแรกก็ไม่มีผู้เข้าใจ, เข้าใจผิด และกล่าวหาต่าง ๆ นานา, พูดเรื่อย ๆ มาประมาณ ๑๕ ปี จึงค่อยมีผู้เข้าใจเพิ่มขึ้นบ้าง; จึงเห็นว่าเป็นการดีแล้ว ที่ได้เริ่มพูดเสียตั้งแต่เมื่อ ๑๕ ปีมาแล้ว พอจะมีผู้เข้าใจบ้างในบัดนี้. ถ้ารอไว้พูดบัดนี้ มันก็ต้องรออีก ๑๕ ปีข้างหน้า จึงจะมีผู้พอเข้าใจได้บ้าง; เราก็คงจะตายกันเสียก่อนหลายคนทีเดียว ก่อนแต่ที่จะได้ยินเรื่องนี้.

มีคนไม่เข้าใจอยู่หลายพวก : พวกที่ค้านก็มี, พวกที่เอาไปล้อเล่นก็มี, พวกที่ด่าเลยก็มี, พวกที่ใส่ร้าย แกล้งว่าร้ายให้เป็นเรื่องเสียหายก็มี; เกี่ยวกับเรื่องจิตว่าง.

บางพวกนั้นเขาเข้าใจว่า ถ้าจิตว่างมีไม่ได้, จิตต้องไม่ว่าง คือต้องมีความคิดนึก นี้ก็ถูก; แต่ว่าคำว่า “ว่าง” ของเราไม่ได้หมายความว่าอย่างนั้น ไม่ได้หมายความว่า ไม่ได้คิดนึกอะไร. เขาถือว่าถ้าจิตว่าง ไม่มีความคิด, ร่างกายก็เป็นท่อนไม้ ก็จะทำการงานอะไร ๆ ก็ไม่ได้; แต่เราบอกเขาว่า **จงทำงานทุกชนิดด้วยจิตว่าง เขาก็ฟังไม่ถูก.** บางพวกก็หาว่า ถ้าจิตว่าง ไม่มีตัวตนของตนแล้ว ก็จะไม่รับผิดชอบอะไร ไม่ขวนขวายอะไร ไม่พัฒนาอะไร มันก็กลายเป็นคนไม่สมประกอบไป.

บางคนเขาก็ว่า ถ้าจิตว่างจะไม่รักชาติ ไม่รักศาสนา ไม่รักพระมหากษัตริย์ ไม่รักแม้แต่ครอบครัวของตน; ดังนี้ก็มี. มีบางคนเขากล่าวหา

เคลียดเลยไปว่าเรื่องจิตว่างนี้ไม่ใช่หลักพระพุทธศาสนา; เป็นเรื่องที่ถูกพูดว่าเอาเอง เป็นเรื่องหลอกคนเล่นมากกว่า.

จิตว่างเป็นหัวใจของพุทธศาสนา

นี่แหละ ขอให้ท่านทั้งหลายสังเกตดู ว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องที่ยังเข้าใจผิดกันอยู่อย่างไร? อาตมายืนยันว่า เรื่องนี้เป็น เรื่องสำคัญที่สุด เป็นหัวใจของพุทธศาสนา; ทุกคนต้องมี และสำคัญถึงกับว่า ถ้าไม่มีจิตว่างบ้างแล้ว คนก็ตายหมดแล้ว; คนรอดชีวิตอยู่ได้เพราะว่าจิตว่างเป็นคราว ๆ ตามสมควรที่มันได้พักผ่อน. ถ้าจิตว่าง คือมันกลัดกลุ้มอยู่ด้วยความรู้สึกเกี่ยวกับตัวตน ของตนแล้ว คนก็เป็นบ้า; อย่างน้อยที่สุดก็เป็นโรคประสาท และเมื่อเป็นไม่มีหยุดไม่มีหย่อน มันก็ตาย. นี่เป็นเรื่องที่จะต้องรู้ไว้ว่า ชีวิตรอดอยู่ได้ เพราะจิตมีความว่างที่ถูกต้องตามธรรมชาติ เป็นครั้งคราวอยู่เสมอไป จึงมีความพักผ่อนของร่างกาย แล้วก็มีความสุขในขณะนั้น และก็เป็นจิตที่สามารถคิดนึกอะไรได้ดีที่สุด เพราะจิตว่างจากการรบกวน. ขอให้ฟังด้วยดีเป็นลำดับไป เพื่อให้เข้าใจเรื่องนี้ให้จนได้.

ที่นี้ ก็จะพูดถึงเรื่องว่าง เรื่องจิตว่าง. ว่าง นี้คือว่างทางจิตใจ ทางความคิดนึก; จะแบ่งเป็นพวก ๆ ก็ได้ : ว่างอย่างมีสมาธิก็ได้, ว่างอย่างมีวิปัสสนาก็ได้, ว่างอย่างว่างตามธรรมชาตินี้ก็ได้อีก :-

ว่างอย่างสมาธิ ก็เมื่อบุคคลอยู่ในฌาน โดยนับตั้งแต่รูปฌาน ฌานที่ ๑ ขั้นต้นที่สุด. เมื่อมีการอยู่ในฌาน มันก็มีความว่างจากกิเลสประเภทตัวตน จิตไปกำหนดอยู่เสียที่องค์ฌาน หรืออารมณ์นิมิตของสมาธิ ความคิดเห็นว่าตัวตน ย่อม

ไม่เกิด; แม้แต่ความคิดว่า กูจะเข้าฌาน กูจะเป็นสมาธิ อย่างนี้ก็ไม่มี. ถ้าความคิดว่า กูจะเป็นสมาธิ กูจะได้สมาธิ อย่างนี้แล้ว ไม่มีทางที่จะเป็นสมาธิได้; ฉะนั้น ต้อง ลืม “กู” เสียให้หมด เหลือแต่ “จิต” ล้วน ๆ กำหนดอยู่ที่นิมิต หรืออารมณ์ของสมาธิ; จนกระทั่งเกิดองค์ฌาน และเป็นฌานในที่สุด.

ฉะนั้น ในฌานทุกชนิด จิตมีลักษณะว่างจากตัวตน เรียกในบาลีว่า “สุญญตาในภายใน” คือไม่มีใครมารู้ของเราได้ นี่ก็เป็นความว่าง; ตอนนี้ก็ไม่มีกิเลส ไม่มีนิวรณ์ คือความครุ่นแห่งจิต เนื่องด้วยความคิดเรื่องตัวตน หรือเรื่องของตน. ในความรู้สึกอย่างนี้มีความสุขด้วย; แล้วมีความตั้งมั่นแห่งจิต ซึ่งเป็นความอดทนด้วย และมีจิตที่่องไวในหน้าที่ของจิต เรียกว่า “กัมมณียะ”; จิตจะทำอะไรตามวิถีทางของจิต จะทำได้ดี. ถ้าจิตไม่เป็นสมาธิ ก็ทำอะไรไม่ได้ ไม่ได้ดี.

ขอให้สังเกตดูเถิดว่า เมื่อจิตมีลักษณะเป็นสมาธิ คือว่างจากการรบกวนของนิวรณ์ และกิเลสแล้ว มันก็ทำอะไรได้ดี แล้วก็ทำงานด้วยจิตว่างได้; ยิ่งถ้าเป็นงานทางจิต เพื่อการบรรลุมรรค ผล นิพพานแล้ว ก็ยิ่งทำได้ดี; มันบอกอยู่ในตัวว่า ถ้าไม่ว่างมันก็ไม่เป็นสมาธิ หรือว่าถ้าเป็นสมาธิมันก็คือว่างนั่นเอง; อย่างนี้เราเรียกว่า จิตมันว่างอย่างสมาธิ หรือประเภทสมาธิ.

ที่นี้ ก็จะมาถึง ว่างอย่างวิปัสสนา คือการเห็นธรรมะอย่างแจ่มแจ้ง. ข้อนี้เกี่ยวกับพิจารณาแล้วเห็น, พิจารณาโลก ดูโลก เห็นว่าโลกนี้ว่างจากตัวตน ว่างจากของของตน ตามพระบาลีที่ว่า *อตฺเตน วา อตฺตนิเยน วา สุ๑โ โลกโ*. โลกนี้ทั้งโลก ไม่ว่าอะไรบรรดาโลกทั้งหมดนี้ ว่างจากตัวตน คือไม่มีตัวตนของมันเอง มีแต่กระแสแห่งอิทัปปัจจยตา ปรุงแต่งไปตามกฎของธรรมชาติ ไม่มีอึดตา

ตัวตนของโลก และก็ไม่มีอะไรที่ควรจะยึดถือว่าเป็นของของโลก เพราะว่าโลกมัน ก็ไม่มีตัวตนเสียแล้ว แล้วจะมีอะไรเป็นของโลกได้.

นี่เมื่อเห็นโลกตามที่เป็นจริง ก็จะรู้สึกว่าการที่มันว่างจากตัวตน และ ว่างจากของตน. โลกนี้เป็นเพียงปฏิจสมุปบันนธรรม; “ปฏิจสมุปบันนธรรม” ของเรื่องให้ทุกคน แม้ลูกเด็ก ๆ เหล่านี้ ฟังคำนี้แล้วจำไว้ให้ได้เถิด จะมีประโยชน์ มากในอนาคต. ปฏิจสมุปบันนธรรม แปลว่า สิ่งที่อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น สิ่งที่อาศัย กันแล้วเกิดขึ้น; โลกนี้ไม่มีอะไรนอกจากปฏิจสมุปบันนธรรม เพราะมันไม่มี ตัวเอง มันต้องอาศัยสิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้วเกิดขึ้น อาศัยสิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้วเกิดขึ้น; จงดู ไปทั่วทั้งหมด บรรดาสิ่งที่มีอยู่ในโลก แม้ที่สุดแต่ก้อนหิน ก้อนดิน เม็ดกรวด เม็ดทรายนี้ มันก็มีได้เป็นได้เอง มันต้องอาศัยสิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้วเกิดขึ้น ด้วยเหตุปัจจัย ทั้งหลาย; กระทั่งว่ามันเป็นต้นไม้แบบนี้ มันก็ต้องอาศัยอะไรหลาย ๆ อย่าง เกิดขึ้น อาศัย เกิดขึ้น อาศัย เกิดขึ้น; เป็นสัตว์เครื่องจางวิ้งได้ มันก็อาศัยปัจจัยอันใดอันหนึ่งจึง เกิดขึ้น; แม้คนเรานี่ ก็อาศัยปัจจัยอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วเกิดขึ้น.

นี่ส่วนย่อย ๆ ก็ล้วนแต่เป็นอย่างนี้ ทั้งโลกก็เป็นอย่างนี้, ต่อให้ทั้งสุริย-จักรวาล ทั้งดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาวอะไรทั้งหลาย ทั้งหมดทั้งจักรวาล นั้นนะ มันก็เป็นสิ่งที่อาศัยปัจจัยแล้วเกิดขึ้น.

ถ้าใครเชื่อว่าอาศัยพระเจ้าเกิดขึ้น ก็ยังถูกอยู่นั่นแหละ; แต่เราว่าอาศัย กฏแห่งอิทัปปัจจยดาเหมือนกับพระเจ้า; กฏอิทัปปัจจยดานี้เหมือนกับพระเจ้า. กฏอิทัปปัจจยดาทำให้สิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้น; อย่างว่าไม่เคยมีดวงอาทิตย์ ไม่เคยมีสุ

ริย-จักรวาล กฎของอิทัปปัจจยตาก็ทำให้เกิดมีขึ้นมาจนได้; เมื่อได้ลูกโลกกลม ๆ ขึ้นมาแล้ว ก็เป็นเหตุปัจจัยให้เกิดอะไรต่าง ๆ ขึ้นมาในโลก อย่างที่พวกเขาเคยเรียนมาแล้วว่า ทีแรกโลกก็เป็นดวงไฟ ค่อยเย็นลง ค่อยแข็ง ค่อยสลายตัวเป็นธาตุต่าง ๆ แล้วเป็นสิ่งต่าง ๆ นี่มันอาศัยอะไรเป็นปัจจัยแล้วเกิดขึ้น.

ฉะนั้นช่วยจำคำนี้ไว้ให้ดี แม้มันจะฟังยากสักหน่อย ปฏิจฺจ แปลว่า อาศัยแล้ว, สมฺบุปนฺน แปลว่า เกิดขึ้นแล้ว; ปฏิจฺจสมฺบุปนฺน แปลว่า อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น. ไม่มีอะไรละที่จะไม่เป็นอย่างนี้ นอกจากสิ่งสิ่งเดียว คือสิ่งที่ตรงกันข้ามคือพระนิพพาน นอกนั้นมันก็จะเป็สิ่งทีอาศัยกันแล้วเกิดขึ้น.

ในร่างกายของเธอทุก ๆ เซลล์ ก็เป็นสิ่งที่อาศัยปัจจัยแล้วเกิดขึ้น; ทุก ๆ อณู ทุก ๆ ปริมาณ ก็เป็นสิ่งที่อาศัยปัจจัยแล้วเกิดขึ้น. นั่นมันเป็นทุกสิ่งอย่างนี้; แล้วมันเป็นทุกสิ่งที่ปรากฏแก่เรา หรือที่เราถือว่าเป็นตัวเรา ถือว่าเป็นของเรา. นี่มันถือผิด หรือถือถูก ก็คิดดูให้ดี, มันถืออยู่ เชื้ออยู่ อย่างคัดค้านกันกับความจริงของธรรมชาติ. เรื่องธรรมะเป็นเรื่องบอกหลักความจริงของธรรมชาติ ว่าทุกอย่างพวกนี้เป็นพวกที่อาศัยปัจจัยแล้วเกิดขึ้น; พอเราเห็นอย่างนี้ เราก็รู้สึว่ามันว่างจากตัวตน ว่างจากตัวตนของมัน มันเป็นเพียงการไหลเวียนไปของสิ่งที่มีเหตุมีปัจจัยปรุงแต่งกันแล้วเกิดขึ้น ปรุงแต่งกันแล้วเกิดขึ้น ปรุงแต่งกันแล้วเกิดขึ้นอย่างไม่มีที่สิ้นสุด. ถ้าเห็นอย่างนี้ ก็เรียกว่าเห็นว่าง เห็นความว่างโดยทางของวิปัสสนา.

ฉะนั้น เอามาพิจารณาดูทุกสิ่ง จะดูที่สิ่งทีเราสัมผัสด้วยตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, เรามีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, เราสัมผัส รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ

ธรรมารมณ์ ทั้งหลายที่มีอยู่ในโลก; ถ้าเรามีปัญญาจริง เราจะเห็นว่าอารมณ์ทั้งหลายเหล่านั้น รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ทั้ง ๖ ประการนั้นมันเป็นสิ่งที่อาศัยปัจจัยแล้วเกิดขึ้น อาศัยปัจจัยแล้วเกิดขึ้น; มันว่าง อย่าไปหลงรักสิ่งที่เป็นการว่าง คือ รูปที่สวยงาม เสียงที่ไพเราะ กลิ่นที่หอม รสที่อร่อยสัมผัสที่นิ่มนวล ความรู้สึกแห่งจิตใจที่ถูกต้อง เป็นต้น.

หรือว่าจะมาคู่กันที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจเอง มันก็เป็นอย่างนั้น; ตา ก็ไม่มีตัวตนอันแท้จริงที่ไหน มันอาศัยธาตุตามธรรมชาติซึ่งเป็นรูปธาตุ ทำดวงตา ทำเส้นประสาทที่ตา ทำอะไรทุกอย่างที่เป็นอวัยวะของตา แล้วก็ได้อาศัยธาตุอันประหลาดชนิดหนึ่ง ที่เรียกว่า “วิญญาณธาตุ” อาศัยอยู่ด้วย; เมื่อตาเห็นรูป มันก็วิญญาณธาตุทำหน้าที่ปรากฏตัวออกมา มันก็เห็นแหละ ตามธรรมชาติมันเป็นอย่างนั้นเอง; ไม่ใช่มีตัวผู้เห็น ไม่ใช่มีตัวตนผู้เห็น มันมีการเห็นได้ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ; เพราะมันมีตาที่ครบชุด และมีอารมณ์ข้างนอก คือรูปเข้ามากระทบตา วิญญาณธาตุที่คอยทำหน้าที่ทางตา มันก็ทำหน้าที่ ตาจึงเห็นรูป, ตาจึงเห็นรูป; ความรู้สึกนี้ส่งไปที่จิต จิตก็รู้สึก ทั้งที่จิตนั้นไม่ต้องเป็นตัวตน ไม่ต้องเป็นบุคคล จิตก็รู้สึกการเห็นทางตา รู้สึกโง่ ๆ ไปเองว่า สวยบ้าง ไม่สวยบ้าง อย่างนี้เป็นต้น.

ถ้าเห็นอย่างนี้ก็เห็นความว่างโดยวิถีทางของวิปัสสนา จะดูไปที่อะไรก็ได้ จะดูรวมกลุ่มก็ได้ จะดูแยกสิ่งก็ได้; ดูภายในกายเราก็ได้ ภายนอกกายเราก็ได้, ที่ผู้อื่นก็ได้ ทั้งโลกก็ได้; เมื่อเห็นภายในแล้วก็จะเห็นภายนอกได้ เช่น เห็นว่าตัวเราว่างอย่างไร ตัวผู้อื่นก็ว่างอย่างนั้น; โลกนี้ว่างอย่างไร โลกอื่นก็ว่างอย่างนั้น;

ก็เลยเห็นว่างั้นไปหมด ตามความรู้แจ้งที่เกิดขึ้นแก่ปัญญา เห็นว่ามันว่าง คือไม่มีตัวตน.

ทีนี้ ที่ว่า ว่างตามธรรมชาติ นี่ต้องรู้สึกไปหน่อยที่ว่า จิตตามธรรมชาติ นั้นเป็นประภัสสร คือไม่มีอะไรทำให้เศร้าหมอง, มันก็ไม่เกิดความรู้สึกเป็นกิเลส เป็นนิวรณ์อะไรหมด อย่างนี้เรียกว่า “ประภัสสร” เป็นมาแต่ท้องแม่ แต่ในท้องแม่. ความเป็นประภัสสรนั้นเสียไปเป็นคราว ๆ คือมีอะไรปรุงแต่งให้เกิดนิวรณ์ หรือ เกิดกิเลสขึ้นในจิต; ความเป็นประภัสสรนั้นก็เสียไปเป็นคราว ๆ เป็นจิตเศร้าหมอง กระทั่งเกิดรู้สึกเป็นตัวกู-ของกู. เช่น มันได้สัมผัสอะไรแล้วพอใจ มันก็เกิดตัณหา-อยากได้ มันก็เกิดอุปาทาน-ยึดถือว่ามีตัวกูอยากได้; มันจึงเกิดความรู้สึกลม ๆ แล้ง ๆ ขึ้นมาว่า “ตัวกู” แล้วก็ “กูก็อยากได้”, อยากได้เอามาเป็นของกู; ความรู้สึก ว่าตัวกูหรือของกู มันเป็นเรื่องลม ๆ แล้ง ๆ; แต่ในความรู้สึกของเราไม่เป็นเช่นนั้น ไม่มีใครยอมรับ หรือยอมเชื่อง่าย ๆ ว่า ตัวกู-ของกูนี้เป็นเรื่องลม ๆ แล้ง ๆ; เพราะว่ามันเป็นเรื่องที่รุนแรงที่สุด ในความรู้สึกของจิตของมนุษย์. ไปดูเอาเองก็แล้วกัน เกิดความรู้สึกเป็นตัวกู เป็นของกูขึ้นมาแล้ว มันร้ายกาจสักเท่าใด มันไม่ยอมใคร.

เพราะฉะนั้น ให้มองให้เห็นว่า ความรู้สึกว่าตัวกู-ของกู นี่เพิ่งเกิดเป็นคราว ๆ, ถ้ามันไม่มาเกิดในจิต จิตนั้นก็ประภัสสร คือว่างอยู่ตามธรรมชาติ อย่างนี้เราเรียกว่า มันว่างเองอยู่ตามธรรมชาติโดยไม่ต้องทำอะไร, สมาธิก็ไม่ต้องทำ วิปัสสนาก็ไม่ต้องทำ; ถ้าเหตุที่จะมาทำจิตให้สูญเสียความเป็นประภัสสรไม่มี จิตมีความเป็นประภัสสรอยู่ตามธรรมชาติแล้ว มันก็ว่างโดยธรรมชาติอย่างนี้.

ว่าง จึงเกิดมีได้หลายความหมาย : ว่างเพราะจิตเป็นสมาธิก็ได้, ว่างเพราะจิตมีวิปัสสนาก็ได้, ว่างเพราะจิตกลับเป็นประภัสสรตามธรรมชาติเดิมของจิตอย่างนี้ก็ได้; เรียกว่า “จิตว่าง” ทั้งนั้น.

แต่พึงดูให้ดีๆ จิตว่างโดยสมาธิ มันก็กำหนดอยู่ที่อารมณ์ของสมาธิ รู้สึกอยู่ที่สมาธิ, ไม่ใช่มันไม่มีความคิดนึกอะไร มันยังมีความรู้สึกอยู่ คิดนึกอยู่, ถ้าจะพูดว่า คิดนึกอยู่ก็ได้เหมือนกัน.

จิตที่ว่างด้วยอำนาจของวิปัสสนา มันก็พิจารณาอยู่อย่างแยกกาย มันไม่ได้ว่าง มันไม่ได้เป็นก้อนหินหรือเป็นก้อนไม้ มันพิจารณาอยู่โดยแยกกาย แล้วมันก็เห็น คือเป็นญาณ เป็นความรู้ที่อยู่โดยแยกกาย มันไม่ได้ว่างเป็นก้อนหินที่ไม่มีจิต.

และจิตที่เป็นประภัสสรก็เหมือนกัน ไม่มีกิเลสเกิดขึ้น เป็นจิตสะอาดเกลี้ยงเกลาตามธรรมชาติ มันก็คิดนึกรู้สึกได้ตามแบบของธรรมชาติของจิต เพราะคำว่า “จิต” นั้นแปลว่า “คิด” อยู่แล้ว; ถ้าคิดไม่ได้ก็ไม่ใช่จิต, ฉะนั้น สิ่งที่เรียกว่า “จิต” ต้องคิดได้. นอกจากนั้นยังแปลว่า “เป็นผู้ก่อ” คือทำให้เกิดเรื่องก็มี, ทำให้ “วิจิตร” คือเป็นความสวยงาม อย่างนี้ก็มี. ความหมายของคำว่า “จิต” มีหลายความหมาย เดียวนี้เอาแต่ว่าคิดได้ก็แล้วกัน คือรู้สึกได้และคิดได้. ฉะนั้น ความรู้สึกได้ ความคิดได้ มันต้องมีอยู่ตลอดเวลาของจิต; แต่ทำไมเราเรียกว่า “จิตว่าง” ?

ว่าง ในที่นี้มีความหมายว่า ว่างจากความรู้สึกที่ทำให้วุ่น; ใครชอบวุ่นบ้าง. ขอให้เปรียบเทียบดูว่า จิตที่วุ่นวายเป็นไฟนี้ เปรียบเป็นบ้านี้ จิตนี้มันเป็นจิต

วุ่น; ใครชอบบ้าง ? ใครชอบจิตเครียด จิตวุ่น จิตกลุ่ม ? ไม่มีเลย. "ไอ้ที่เครียด วุ่น กลุ่ม นั้นเป็นเรื่องของตัวกู-ของกู, พอเรื่องตัวกู-ของกูออกไป เราก็มิจิตที่ปรกติ จิตปรกติ; เราชอบจิตปรกติ ชอบจิตที่ไม่วุ่นวาย จิตที่ไม่กลุ่ม.

จิตที่ไม่วุ่นวาย ไม่กลุ่มนั้นแหละ เราจะเรียกว่า "จิตว่าง" ในที่นี้; มันก็ยังคงนึกรู้สึกอะไรได้ ไม่เป็นก้อนหินไปหรอก, แล้วยังจะสบาย รู้สึกสบาย; จิตปรกตินั้นสบาย เป็นสุข เขือกเขิน เท่านั้นที่พอแล้ว ได้ประโยชน์พอแล้ว.

ที่นี้ ยังมีตึกว่านั่นก็ว่า มันสามารถจะมองเห็นอะไรสักซึ่ง เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา, เห็นธรรมะอันลึกซึ่งจนหลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่น; ฉะนั้น จิตที่ว่างจากนิเวศน์ ว่างจากกิเลส ว่างจากความรู้สึกประเภทตัวตน-ของตน นั้นมีประโยชน์มาก : ทำให้เราอยู่เป็นสุข ทำให้เรานึกอะไรได้ดี ทำให้ก้าวหน้า สูงขึ้นไป ๆ ในเรื่องอันลึกซึ่ง, จะถึงนิพพาน หรือจะถึงพระเจ้าได้ก็เพราะจิตชนิดนี้. ฉะนั้น จึงถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด จำเป็นที่สุดสำหรับมนุษย์ จึงเอามาพูดให้ ฟัง; ไม่ใช่จิตว่างแล้วจะไม่คิดนึกอะไรได้ แล้วจะไม่รู้สึกผิดชอบ-ชั่วดีอะไร, นั้นเป็นคำโต้แย้งของพวกจิตว่างอันธพาล.

มีคนพวกหนึ่งไม่เข้าใจคำว่า "จิตว่าง" ก็คิดต่อต้าน เกลียดชัง แล้วยัง ไล่ร้าย; เขาจึงอ้างจิตว่างชนิดนั้นขึ้นมา จิตว่างชนิดที่ว่าจะฆ่าสัตว์ไม่บาป จะฆ่า ใครไม่บาป แล้วเกณฑ์ให้คนจิตว่างนี้ไม่ทำประโยชน์อะไร; เขาตีความหมายผิด; ทั้งหมดนี้เราเรียกว่า "จิตว่างอันธพาล ของคนอันธพาล" สำหรับจะมาด่าเรา คัดค้าน เรา สื่อเรา มุ่งร้ายทำลายเรา อย่างนี้ก็มิได้อยู่.

นี่คือเรื่องจิตว่าง ถ้าว่างจะมีความสุข, ถ้าว่างจะมีความทุกข์ ทนทรมาน เครียด ร้อน กลุ้ม; ถ้าว่างจะเป็นสุข ไม่กลุ้ม ไม่อะไรหมด ประกตีสบายดี เยือกเย็นดี; ถ้าจะคิดนึก จะทำอะไร ก็คิดนึกได้ดี ทำอะไรได้ดี, เห็นธรรมะอันลึกซึ้ง คิดอะไรได้เหมือนกับว่าเป็นปราชญ์ เก่งกว่าเครื่องคอมพิวเตอร์ตั้งร้อยเท่า พันเท่า จิตว่างนี้.

ที่นี้ ที่สำคัญกว่านั้นอีก ก็คือว่า มันหล่อเลี้ยงชีวิตเราอยู่นะ; เช่นเดียวกับถ้าเราขาดน้ำ เราจะตายในไม่กี่ชั่วโมงนะ เพราะว่าถ้าเราไม่มีน้ำ; ถ้าจิตของเรา

ไม่ว่าง เราจะเป๋นบ้าภายในไม่กี่ชั่วโมงเหมือนกันแหละ; มันต้องมีความว่างที่คอยมาถ่วงไว้ให้พอดี คิดนึก หรือถึงกับกลุ้มไปก็ได้พักหนึ่ง แล้วก็ตกลงมาสู่ความว่าง แล้วก็พักผ่อน แล้วก็กลายเป็นจิตปรกติตามเดิม แล้วก็ค่อยคิดกันใหม่. ที่นี้ถ้าว่ากลุ้ม จิตกลุ้ม จิตเครียด จิตว่างไม่ว่างเสียเลย วันเดียวเท่านั้นแหละ มันผิดไปเป็นคนละคนแล้ว มันเป็นคนบ้า; พอหลายวันเข้ามันก็บ้าโดยสมบูรณ์ แล้วมันก็จะต้องตายด้วย เพราะมันทรมานเกินไป.

ฉะนั้นขอให้ทุกคน ดำรงจิตของตนให้ดี ๆ ให้มีลักษณะที่เรียกว่า “จิตว่าง” ให้พอกัน.

ว่างตามธรรมชาติมันก็มีอยู่แล้ว เช่น เวลาเรานอนหลับ ก็ว่างเหมือนกัน แต่ว่างอีกแบบหนึ่ง ไม่ใช่ต้องการในที่นี้; เพราะนอนหลับนั้นไม่คิดอะไร แล้วเป็นเรื่องของธรรมชาติ, หมาแมว ก็ทำเป็น ไม่ยกมาเป็นคุณธรรมอะไร; แต่มันก็ช่วยให้ชีวิตพักผ่อน ไม่เป๋นบ้าได้เหมือนกัน, ฉะนั้นคนจึงต้องนอนหลับ

และพักผ่อน. แต่ที่ว่าแม้ว่าจะนอนหลับชนิดนั้น มันไม่พอที่จะทำให้จิตปรกติ ต้องมีความว่างชนิดที่เรียกว่า “โดยการควบคุมอย่างดี อย่างถูกต้อง ของพระธรรม” : อย่าให้เกิดนิวรรณ์ อย่าให้เกิดกิเลส; ถ้ามันเต็มอยู่ด้วยนิวรรณ์และกิเลส มันหลับไม่ได้ มันนอนหลับไม่ได้ เป็นบ้ำอย่างที่ว่ามา แล้วมันนอนหลับไม่ได้; นิวรรณ์ และกิเลสทำให้มันนอนหลับไม่ได้ มันก็ต้องขาดการพักผ่อนตามธรรมชาติ และขาดการพักผ่อนที่จำเป็นนี้ด้วย มันก็ต้องเป็นบ้าและตาย.

ฉะนั้น ขอให้มองเห็นว่า จิตที่ว่าง หรือความว่างของจิตนั้น เป็นสิ่งจำเป็นที่มนุษย์จะต้องมี เป็นสิ่งที่คอยหล่อเลี้ยงมนุษย์เอาไว้ ให้มีความปรกติ ให้สดชื่น ให้แจ่มใส ให้เจริญ ให้รุ่งเรือง ให้งดงาม; ไม่ต้องดูที่ไหน ดูที่จิตใจของตนนั่นแหละ; เมื่อไรจิตใจสดชื่นส่องใส เยือกเย็นเป็นสุข เป็นที่พอใจแห่งตน แล้วก็มองดูให้ดี ๆ เอะ จิตชนิดนี้ไม่มีกิเลส ไม่มีนิวรรณ์ ไม่มี ความกักตักลุ่มอยู่ด้วยกิเลสว่าตัวกูว่าของกู อย่างนั้นอย่างนี้. เมื่อเห็นว่าจิตว่างนี้มีประโยชน์ ก็จะได้พยายามทำให้มันมีขึ้นมาให้เพียงพอ.

เฮ้า, จะขอถือโอกาสพูดเรื่องความหมายของคำว่า “ว่าง” อีกสักหน่อย เพื่อให้เข้าใจยิ่งขึ้น จะพูดถึงความหมายของคำว่า “ว่าง”. คำว่า “ว่าง” นี้ มาจากพระบาลีว่า “สุญฺญตา” หรือ “สุญฺญํ”, สูญฺญะ แปลว่า “ว่าง”, สูญฺญตา แปลว่า ความว่าง. คนรุ่นก่อน ๆ ได้ยินคำว่า “สูญฺญตา” อยู่มาก เพราะมีเรื่องพูด เรื่องเทศน์อะไรอยู่มาก; แต่สมัยนี้เขาไม่ค่อยพูด เขาไม่ค่อยเทศน์ จนกว่าเราเอามาพูดเมื่อสัก ๑๕ ปีมาแล้วนั้น กลับถูกหาว่าเป็นเรื่องบ้า เป็นเรื่องหลอก; คนจึงไม่ค่อยได้ยินคำว่า “สูญฺญตา” หรือ “สูญฺญะ, สูญฺโญ, สูญฺญัง” อะไรอย่างนี้.

นี่ขอบอกให้รู้ว่า ความหมายของคำว่า “สุญญะ” นี้เข้าใจผิดกันอยู่. ที่ถูกนั้นคำว่า “สุญญตา” นั้นแปลว่า “ความว่าง”, “สุญญะ” แปลว่า “ว่าง” เช่น สุญญากาศนี้ ก็ต้องแปลว่า อากาศที่ว่าง ไม่ใช่ไม่มีอากาศ; ฉะนั้น “สุญญะ” แปลว่า “ว่าง” มันมีความว่างอยู่ ไม่ใช่ไม่มีอะไรเลย.

ทีนี้คนที่เขาแปลเอาเองตามชอบใจนะ เขาแปลว่า สุญแปลว่า; ที่จริงคำแรกเขาแปลถูก, สุญญะ แปลว่า สุญ, มันไม่ได้แปลหรอก เอาตามตัว, แต่ที่ไปเติมคำว่า “แปลว่า” เข้าไปนั้น มันบ้ามันผิดหมด; สุญแปลว่า สุญแปลว่า ไม่มีค่าอะไรเลย ไม่มีประโยชน์อะไรเลย; เดียวนี้ก็ยังแปลกันอย่างนี้. แม้คนที่ได้เล่าเรียนศึกษามา เป็นครูบาอาจารย์ ก็แปลสุญญตา ว่าสุญแปลว่า อยู่那儿แหละ น่าสังเวช น่าสลดใจ; แม้ในกรุงเทพฯ ดงนักศึกษานั้นแหละ ก็ยังมีนักศึกษาครูบาอาจารย์ แปลคำ สุญญะ ว่าสุญแปลว่า; มันบ้าเกินร้อยเปอร์เซ็นต์ ถ้าแปลสุญญะว่าสุญแปลว่านะ, เพราะที่ถูกมันแปลว่าว่าง มันไม่ได้ไม่มีอะไรเลยอย่างนั้น มันมีความว่างที่เป็นประโยชน์อยู่.

เดี๋ยวนี้ก็ควรจะเข้าใจถูกกันเสียที เพราะการศึกษามีมากพอแล้ว; รู้ว่าสุญญะ แปลว่า ว่าง, ไม่ได้แปลว่า สุญแปลว่า, ใครแปลว่า สุญแปลว่า ก็อย่าไปพูดกับมัน; มันผิดเหลือที่จะพูดกันได้แล้วแหละ, ถ้าแปลสุญญะว่าสุญแปลว่า.

ทีนี้ มีบาลี เช่นว่า นิพพานํ ปรมํ สุ๐๐๐ – นิพพานเป็นสุญญะอย่างยิ่ง จะแปลว่าอะไร ? แปลว่านิพพานสุญแปลว่าอย่างยิ่ง อย่างนั้นคือคนบ้า; ว่านิพพานเป็นของสุญแปลว่าอย่างยิ่ง มันก็บ้า ไม่มีประโยชน์อะไร.

นิพพาน เป็นสิ่งสูงสุด มีค่าสูงสุด ฉะนั้น เราต้องแปลนิพพานว่า ว่างอย่างยิ่ง; สุนฺญะอย่างยิ่ง คือว่างอย่างยิ่ง, ว่างจากอะไรล่ะ ? ใครอยากว่างจากอะไร ? ถามตัวเองดู ทุกคนอยากว่างจากอะไร ? มันอยากว่างจากสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา สิ่งที่ไม่พึงปรารถนา; ทุกคนอยากจะทำให้ว่างเสียจากสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา มันก็ได้แก่กิเลส หรือความทุกข์ หรือสิ่งรบกวนอื่น ๆ ปัญหาต่าง ๆ นะ เราอยากจะว่างเสียให้หมด; ทีนี้ พระนิพพานนั่นแหละ ว่างจากสิ่งเหล่านั้นอย่างยิ่งเลย พระนิพพานจึงมีค่ามีประโยชน์. คนนั้นมันจะมาแปลว่า นิพพานสูญเปล่าอย่างยิ่ง มันทำลายความหมายของนิพพานหมด.

ยังมีบาลีอื่น ๆ อีกมาก ที่แสดงให้เห็นว่า ว่างนี้ไม่ใช่สูญเปล่า; พระพุทธเจ้าท่านประทับวันคืนล่วงไปด้วยสุนฺญตาวิหาร คือจิตที่รู้สึกอยู่ต่อสุนฺญตาทั้งวันทั้งคืน, พระพุทธเจ้าท่านมีจิตรู้สึกอยู่ต่อสิ่งที่เรียกว่า “สุนฺญตา”; ดังนั้นท่านจึงตรัสยืนยันว่า “ตถาคตอยู่ด้วยสุนฺญตาวิหาร” อยู่ด้วยความรู้สึกที่สุนฺญตา คือจิตว่างจากสิ่งรบกวน เห็นว่าทุกสิ่งมันว่างจากตัวตนอยู่; เพราะมันเห็นมาแล้ว และเห็นอยู่ ลืมตาที่ไรก็เห็นเมื่อนั้น.

ทีนี้ ถ้าจะมาพูดว่า พระพุทธเจ้าอยู่ด้วยจิตที่คิดว่าสูญเปล่า ๆ สูญเปล่า, ก็คิดดูซิ คนนั้นทำให้พระพุทธเจ้าหมดราคา หรือทำให้พระพุทธเจ้าเป็นคนบ้าไปแล้ว; นี่มันเป็นคนเลวเองถึงขนาดนั้น ที่จะมาอธิบายว่า พระพุทธเจ้าอยู่ด้วยความรู้สึกที่สูญเปล่า ๆ ๆ; มันผิดถึงขนาดเกินร้อยเปอร์เซ็นต์อย่างนี้.

พระพุทธเจ้าท่านอยู่ด้วยความรู้สึกที่ว่าง, ว่างจากสิ่งรบกวน คือว่าทุกอย่างว่างจากตัวตน; เพราะฉะนั้น ในครั้งแรกนี้ ท่านทั้งหลายจงรู้จักความหมายของคำว่า “สุนฺญตา” เสียให้ถูกต้องก่อน. สุนฺญตาแปลว่าว่าง, ว่างจากสิ่งที่ไม่พึง

ปรารถนา นั้นแหละเป็นความหมายที่ถูกต้อง. “ว่างจาก”, คำว่า “ว่าง” นี้ว่างจาก ความหมายแห่งตัวตน. ที่ว่าว่างนี้ ทุกสิ่งมันว่างจากความหมายแห่งตน, ว่างจาก ความหมายแห่งของตน ของของตน.

ไอ้สิ่งที่เราเห็นง่าย เราอาจจะนึกได้เท่าที่ความรู้ของเรามี เช่นว่าก้อนหิน อยู่นี้; ก้อนนี้ ท่านที่เคยศึกษาเล่าเรียนมาอย่างนี้ ก็พอจะนึกได้ว่า ก้อนหินนี้ ไม่ใช่ตน ก้อนนี้ว่างจากความหมายแห่งตัวตน และก้อนนี้ว่างจากความหมายว่า ของตน คือของตัวมันเอง.

แต่พอไม่ใช่ก้อนหิน พอมาเป็นลูก เป็นหลานเข้าเท่านั้นแหละ หรือ เป็นตัวเราเอง; เราไม่เห็นหรือว่ามันว่างจากตัวตน หรือว่างจากของตน เหมือน ที่เรามองก้อนหิน; เรามามองเป็นตัวตนของเรา อะไร ๆ ที่เป็นตัวตนและเป็น ตัวตนของเรา คือของตน; นี่ความรู้รู้สึกว่าตัวตนว่าของตน มันมีขึ้นมาอย่างนี้ได้ ตามธรรมชาติ โดยที่ไม่ต้องเป็นของจริง. เพราะว่าจิตนี้มันคิดอะไรได้ มันคิดไป อย่างผิด ๆ มันก็เป็นผลผิดขึ้นมา, มีตัณหา – ออยาก แล้วมันก็มีอุปาทาน – ยึดสิ่งที่ ออยากนั้นว่า เป็นตน หรือเป็นของตน; นี่ตามธรรมชาติมันเป็นได้แบบนี้. ฉะนั้น ความคิดที่จิตมันจะคิดว่า ตัวตนและของตน มันจึงมีได้ง่าย และก็มิได้ทั่วไปใน ทุกสิ่ง.

ความหมายของคำว่า “ว่าง” นี้ก็คือ ว่างจากความหมายแห่งตัวตนและ ของตน จึงเรียกว่า “ว่าง”; ว่างจากความคิดว่าตัวตน, ว่างจากสัญญา – ความสำคัญ ว่าตัวตน, ว่างจากอุปาทาน – คือยึดมั่นว่าตัวตน, ว่างจากอหังการะมมังการะมานา- นุสัย – คือว่างจากความเคยชินที่จะยึดถือว่าเราว่าของเรา ขยายความออกไปได้มาก แต่สรุปแล้วก็ว่างจากความคิดว่าเป็นตัวตน หรือเป็นของของตน. ในชั้นเล็ก ๆ ก็

ดี, ในชั้นใหญ่ ๆ ก็ดี ล้วนแต่ว่ามันเป็นเรื่องที่เป็นตัวตน หรือเป็นของของตน ให้เกิดทุกข์ทั้งนั้น; ฉะนั้น ว่างเสียทุกระดับ. ว่างจากกิเลส ว่างจากความทุกข์ นี้ น่าสนใจ; สรุปแล้วมันมาว่างจากกิเลสทั้งหลายทั้งปวง.

ถ้าขึ้นชื่อว่ากิเลสแล้ว มีความหมายแห่งตัวตนทั้งนั้น, โลกะ ก็จะได้มาเป็นของตน, โทสะ มันก็โกรธเพราะไม่ได้มาเป็นของตน, โมหะ มันก็หลงไหลวนเวียนเข้าใจว่าตน แล้วก็สนใจอยู่นั่นแหละ แม้จะยังไม่ชัดเจนว่าจะเอา หรือจะอย่างไร นี่มันก็หลงอยู่ว่าตัวตน.

กิเลสทุกประเภทมันเป็นเรื่องของตัวตน, ว่างเสียจากกิเลส จิตก็ไม่เศร้าหมอง และจิตก็เป็นสุข จิตก็ปรกติ; นี่ว่างจากกิเลส.

ทีนี้ ว่างจากความทุกข์ คือความรู้สึกที่เป็นทุกข์ทรมานใจนะ ว่างเสียด้วย. คำว่า “ความทุกข์” นั้นมีอยู่ ๒ ความหมาย; ถ้าเอาไปปนกันแล้วจะยุ่ง เช่นพูดว่า สังขารเป็นทุกข์ นี้มีอยู่ ๒ ความหมาย คือสังขารไม่เที่ยงแล้วก็เป็นทุกข์ ถ้าอย่างนี้ก่อนหินี้ก็ไม่เที่ยง ก่อนหินี้ก็เป็นทุกข์; คำว่าเป็นทุกข์ในกรณีนี้หมายความว่า มี ลักษณะแห่งความทุกข์. ส่วนความทุกข์อีกแบบหนึ่งนั้น ไปยึดถือเข้าแล้วเป็นความทุกข์อยู่ในหัวใจของคนผู้ยึดถือ; แม้ก่อนหินี้แหละ ถ้าเราไปยึดถือว่าของเราเข้า มันจึงจะมีความทุกข์ ที่ทุกข์อยู่ในหัวใจ เป็นภายในเหลือที่จะทนได้; ความทุกข์อย่างนี้หมายความว่า เป็นทุกข์ทรมานใจ.

นี่ความทุกข์ในความหมายแรก แก่สิ่งภายนอก แก่สิ่งที่ไม่มีชีวิตจิตใจ โดยถือหลักว่า ถ้าไม่เที่ยงแล้วก็เป็นทุกข์; คำว่า “ทุกข์” ในกรณีอย่างนี้ ไม่ได้มีความหมายเป็นทุกข์ในจิตใจของใคร แต่มันมีลักษณะแห่งความทุกข์; เมื่กรวด

เมื่อทราบดีว่า ไบไบ ก้อนหิน อะไรนี้ มัน มีลักษณะแห่งความทุกข์ เพราะมันไม่เที่ยง; ถ้าว่ามันเป็นสิ่งที่มิมีชีวิตจิตใจ มันก็ต้องเป็นทุกข์แหละ เพราะมันไม่เที่ยง.

ฉะนั้น คำว่า “ทุกข์” หรือทุกข์เฉย ๆ คำนี้ ความหมายหนึ่งแปลว่า มีลักษณะแห่งความทุกข์, ความหมายหนึ่งว่าเจ็บปวดแก่จิตใจ ทรมานแก่จิตใจ. ฉะนั้นถ้าจิตว่าง ก็ไม่มีลักษณะแห่งความทุกข์ ที่เป็นความเจ็บปวดแก่จิตใจ; ถ้าจิตว่างด้วยปัญญา แล้วมองเห็นสิ่งทั้งปวงว่ามีลักษณะแห่งความทุกข์ ไปยึดถือเข้าไม่ได้ จะเป็นทุกข์, แล้วก็เห็นว่ามิใช่ลักษณะแห่งความทุกข์แล้ว ก็ไม่ไปยึดถือมัน ก็มีประโยชน์อยู่นั้นแหละ มันเป็นการทำให้ไม่เกิดความทุกข์ ในทุก ๆ ความหมายแหละ, ถ้าจิตว่าง; ที่นี้ ฝ่ายผิด ฝ่ายอันธพาล ที่เขาอยากจะขัดคอนั้น เขาพูดไปอีกอย่างหนึ่ง.

ว่างนี้ มิใช่ว่างจากความคิด รู้สึกอะไรเลย, ไม่เป็นท่อนไม้ อย่างแล้ว, ไม่ได้กลายเป็นท่อนไม้ มิใช่ว่างโดยไม่มีความคิด มิใช่ว่างโดยไม่มีสติปัญญา; มันว่างอย่างมีความคิดที่ฉลาด มีสติปัญญา แล้วมีสติปัญญาเต็มทีเสียด้วย; ทุกคนแหละ จะเป็นนักเรียนหรือเป็นผู้ใหญ่ ก็คิดดูเถิดว่า เมื่อจิตเรากลุ่มอยู่ด้วยความกุ่มอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น เรามีสติปัญญาเมื่อไรเล่า จะฝันมีบ้างมันก็กระท่อนกระแท่น; ต่อเมื่อเราจิตว่าง หรือเกลี้ยงจากความกุ่มเหล่านั้นแล้ว นั้นจิตจะมีสติปัญญา, จะทำบทเรียนในห้องเรียนได้ดีที่สุด จะสอบได้ เมื่อถึงคราวสอบได้ได้ดีที่สุด; ถ้าจิตของเราว่างหรือเกลี้ยง จากสิ่งรบกวนเหล่านี้ แล้วมันมีสติปัญญาของมันเอง.

ความโง่มาจากความกุ่มที่เป็นกิเลส : เป็นโลภะบ้าง, เป็นโทสะบ้าง, เป็นโมหะบ้าง นี้เรียกว่า “กิเลส”; เกิดแล้วกุ่ม พอกุ่ม จิตก็ไม่มีสติปัญญา;

กวาดออกไปเสียให้หมด จิตก็เกลี้ยง เกลี้ยงก็มีสติปัญญา ทำงานด้วยสติปัญญาต่อไปได้; ดังนั้น ความว่างของจิตนั้นจึงมีประโยชน์ คือทำให้จิตนั้นมีสติปัญญาเต็มที่ ทำงานในหน้าที่ของจิตได้ดี แล้วก็มีความสุขอยู่ในนั้นด้วย.

จิตว่างนี้ ไม่ใช่ปราศจากสติสมปฤติ ถึงกับสลบไสลไป, ปราศจากสติสมปฤติ ไม่มีความรู้สึกตามปรกติ นั้นมันเป็นเหตุอื่น ไม่ใช่จิตว่างในความหมายนี้; ถ้าจิตว่างจากกิเลสในความหมายนี้ แล้วจิตกลับมีสติสมปฤติ ยิ่งกว่าสติสมปฤติชนิดไหนหมด; คนเราจะมีสติสมปฤติ คือความรู้สึกที่ปรกตินี้ ก็ต่อเมื่อจิตว่างจากความก่อกวนด้วยกิเลส. ฉะนั้น ขอให้สังเกตดูให้ดีว่า จิตจะแจ่มใส ผ่องใส มีสติสมปฤติ ปรกตินี้ ก็เมื่อว่างจากสิ่งที่มาทำให้ก่อกวนเป็นตัวกู – ของกู.

จิตว่างที่เราพูดนี้ ไม่ใช่ว่างเอง เช่นนอนหลับ เช่นบางทีก็นั่งง่วง เคลิ้มไปหรือบางคนก็สลบไปด้วยเหตุใดก็ตาม; อย่างนี้ไม่ใช่จิตว่างในที่นี้, นี้มันว่างตามธรรมชาติที่เราไม่ได้ทำ.

ที่นี้ ยังมีว่าง สมมติว่า ถ้าเดี๋ยวนี้เขาจะเก่งจนทำยาเม็ดให้เรากิน กินแล้วจิตว่าง เกลี้ยงอย่างนี้ ก็ไม่ใช่, ไม่ใช่จิตว่างชนิดที่กำลังพูด ไม่ใช่จิตว่างในพระพุทธศาสนา; ต่อให้นักวิทยาศาสตร์ทำยาเม็ดให้เรากิน กินแล้วว่าง ไม่มีความทุกข์ร้อนอะไรเลย มันก็ไม่ใช่จิตว่างชนิดนี้; มันจะเป็นยาเสพติดอะไรชนิดหนึ่งซึ่งให้โทษไปในที่สุด. ฉะนั้น เราจึงไม่หวังพึ่งว่า นักวิทยาศาสตร์จะทำยาเม็ดกินแล้วว่างเป็นนิพพาน นั้นอย่าไปหวัง มันบ้าเลย มันเป็นไปได้; มันต้องเป็นเรื่องที่ทำถูกต้องตามทางจิตอย่างเดียว. นี่คือความหมายของคำว่า “ว่าง” หรือ “สุญญตา”

ตามหลักแห่งพระพุทธศาสนา มีความหมายอย่างนี้; ไม่ใช่มีความหมายตามพวกจิตว่างอันธพาลเขาพวกกัน.

ทีนี้ ก็จะดูกันไปในแง่ของคุณค่า หรือประโยชน์ของความว่าง; ความว่างของจิตว่างนี้ มีคุณค่าอย่างไร ? มีประโยชน์อย่างไร ? เท่าที่พูดมาแล้ว ท่านทั้งหลายก็เข้าใจได้บ้างอยู่แล้ว ว่ามันมีความสุข หรือมันมีสมรรถภาพทางจิตดี. เดียวนี้เราอยากจะระบุให้ชัดเจนไปว่า ประโยชน์ คุณค่า อาณิสงส์ ของความว่างของจิตนั้น ก็คือว่า เหมือนกับได้รับนิพพานมาเต็มกิน เป็นตัวอย่างอยู่เป็นระยะ ๆ; เมื่อใดจิตว่างจากกิเลส เมื่อนั้นเราได้รับรสของพระนิพพาน คือความว่างจากกิเลส เป็นนิพพานน้อย ๆ เป็นนิพพานชั่วคราว เป็นนิพพานตัวอย่าง วันละหลาย ๆ หน.

ขอให้จิตว่างจากกิเลสเถอะ เมื่อใดก็เมื่อนั้นแหละ จะได้รับชิมรสของพระนิพพาน; เรามีนิพพานชั่วคราวมาหล่อเลี้ยงให้เราสบาย ให้ปรกติสุขเป็นอย่างน้อย จำเป็นที่จะต้องมีพระนิพพานชนิดนี้มาหล่อเลี้ยงไว้บ่อย ๆ ในวันหนึ่งกินหนึ่ง เราจะได้เป็นปรกติ; มิฉะนั้นเราก็จะเคลิบเคลิ้ม จะเป็นโรคประสาท จะเป็นบ้า หรือถึงกับตายไปเลย เพราะไม่มีความปรกติเข้ามาช่วยผสมกันอยู่ในชีวิตนี้. ความมีจิตว่างนั้นแหละ เหมือนกับพระนิพพานน้อย ๆ เข้ามาแทรกอยู่ในชีวิตนี้ ทุกวัน ทุกเดือน ทุกปี อยู่ตลอดเวลาที่แล้วก็แล้วกัน. นี้ประโยชน์.

แล้วประโยชน์ต่อไปอีกก็จะมีสติปัญญาสูงกว่าธรรมดา. คนทั่วไปเขาจะมีสติปัญญาได้เท่าไรก็รู้ ๆ กันอยู่; แต่ถ้าอยากให้มีมากกว่านั้นหลายเท่า เหมือนกับว่า มีสติปัญญาอย่างกับเป็นปาฏิหาริย์ ก็ขอให้ทำจิตว่าง ให้มีจิตว่างเถอะ; พอจิตว่างแล้วโดยธรรมชาติ มันจะเรียกมาซึ่งสติปัญญา เหมือนกับว่า

ปาฏิหาริย์; อยากจะเรียนดี อยากจะพูดดี อยากจะเขียนดี อยากจะแต่งร้อยกรองดี อะไรดีก็เถอะ, ขอให้ทำให้จิตมันว่างเถอะ แล้วสติปัญญาในหน้าที่การงานนั้นจะมีมาเหมือนกับปาฏิหาริย์; ความคิดนึกอย่างลึกซึ้งที่ดี ที่วิเศษ นั้นมันออกมาได้เฉพาะเมื่อจิตว่างจากกิเลส จิตรอดตัวจากการบีบคั้นของกิเลส. ถ้ากิเลสหรือนิเวรณียังจี๋คอกอยู่ แล้วก็ไม่มีหวัง ไม่มีทางที่จะคิดดี อะไรดี รู้สึกลึก; แม้แต่จะเขียนหนังสือให้ดีก็ทำไม่ได้, แม้แต่จะพูด จะเทศน์ให้ดี มันก็ทำไม่ได้หรอก; ฉะนั้น เราจึงมีอานุภาพของจิตว่างนี้ มาใช้เพื่อทำงานในหน้าที่ของเราให้ดี.

ที่นี้ จิตว่างนี้ ก็คือว่า เป็นพระนิพพาน ที่เราต้องการเมื่อไรก็ได้เมื่อนั้น; พูดแล้วจะไม่มีใครเชื่ออีกแหละ เป็นพระนิพพาน ชนิดที่เราต้องการเมื่อไรก็จะได้เมื่อนั้นแหละ; ถ้าใครต้องการพระนิพพานเมื่อไร ? ที่ตรงไหน ? ก็จงทำให้จิตว่างเถอะ จะได้ชิมรสของพระนิพพานที่นั่นและเมื่อนั้น; นี่ประโยชน์สูงสุดของจิตว่าง.

ที่นี้ จะพูดเหมือนกับพูดตลกก็ได้ ว่า เมื่อจิตว่างแล้วก็มัจจุราชน่าไม่พบหรอก มัจจุราชน่าจะตามหาเราไม่พบ; ถ้าเมื่อจิตว่างจากตัวตน จะไม่รู้สึกลึกมีความตาย จะไม่มีความตาย.

พระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสไว้ อย่างนั้นว่า สุ๐โ๓ โลก๐ อเวกข๐ ส๐ โมฆ๐ ราช๐ สทา ส๐ โต – ท่านมีสติเห็นโลกโดยความเป็นของว่างอยู่เถิด แล้วมัจจุราชน่าจะตามหาท่านไม่พบ; อยู่ด้วยการเห็นโลก คือทุกสิ่งเป็นของว่าง แล้วจะไม่รู้สึกลึกมีความตาย. พญามัจจุราชน่าจะตามหาบุคคลผู้มีจิตว่างนั้นไม่ได้ เพราะว่าหลบพ้นมือมัจจุราชไป

ทีเดียว; ให้มีจรรยาเที่ยวตามหาเท่าไร ที่ไหน ก็ไม่พบ, ไม่พบตัวคนที่มีจิตว่าง เพราะเขาวางจากตัวตนและของตน; เพราะฉะนั้นจึงอยู่เหนือความเกิด แก่ เจ็บ ตาย.

จิตว่าง นี้อยู่เหนือความเกิด แก่ เจ็บ ตาย. เรื่องนี้อยากจะพูดอีกครั้งหนึ่งว่า เราชอบสวดกันแต่ว่า เรามีความเจ็บเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไปได้, เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้, เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้, มันก็จริงซิ เพราะมันมีเรานี่, มันก็โง่สมน้ำหน้ามัน, มันก็ได้เกิด แก่ เจ็บ ตาย สมน้ำหน้าที่มันมีเรา, มันมีเรา คือมีตัวตน, มันไม่ว่างนี้ มันก็ต้องเกิด แก่ เจ็บ ตาย.

ทีนี้ พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า “มมอฺหิ อานนฺท กัลยาณมิตฺตํ อากมฺม ชา ติขฺมมา สตุตา ชาตียา ปริมุจฺจนฺติ ฯลฯ” – ก่อนอานนท เมื่อไรสัตว์ได้อาศัยเราเป็นกัลยาณมิตรแล้ว, สัตว์ที่มีความเกิดเป็นธรรมดา จะพ้นจากความเกิด, ที่มีความแก่เป็นธรรมดา จะพ้นจากความแก่, ที่มีความเจ็บเป็นธรรมดา จะพ้นจากความเจ็บ, ที่มีความตายเป็นธรรมดา จะพ้นจากความตาย.

ทำไมจึงพ้นจากความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ได้, เมื่อมีพระพุทธเจ้าเป็นกัลยาณมิตร ? ก็พระองค์ทรงสอนให้มีความว่างจากตัวตนนี้ พระพุทธองค์ทรงสอนให้คนรู้จักหายตัว : ว่างจากตัวตนนี้ แล้วความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ก็หาเขาไม่พบ คือเขาไม่มีตัวสำหรับจะเกิด แก่ เจ็บ ตาย; นั่นคือความว่างแห่งตัวตน. ทำจิตให้ว่างจากตัวตนอย่างนั้นเถิด ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย จะไม่มาครอบงำเรา; นี่อานิสงส์แห่งความว่าง คุณจะไม่ต้องมีมากกว่านี้ก็ได้ เพราะว่าเท่านี้มันก็มากเหลือเกินแล้ว.

ที่นี้ ก็จะดูลักษณะเฉพาะ ลักษณะที่จะเป็นเครื่องสังเกตของจิตว่าง. จิตว่างมีลักษณะอย่างไร ? จิตเมื่อเห็นความจริงของทุกสิ่งแล้ว มันไม่จับฉวยอะไร; เพราะว่าสิ่งทุกสิ่งนั้นว่างจากตัวตนและของตน จิตไม่จับฉวยสิ่งนั้นเป็นตัวตนเป็นของตนด้วย; ฉะนั้น จิตนั้นจึงว่าง มันก็ไม่เกิดนิเวรณ ไม่เกิดกิเลส ไม่เกิดอุปกิเลส ไม่เกิดอนุสัย ไม่เกิดอาสวะ แก่จิตนั้น, นี้เรียกว่า “จิตว่าง”; ลักษณะจิตว่างอย่างนี้คือ อิสระ.

(ต้องหยุดบรรยายเท่านั้น เพราะฝนตก)

หลักพระพุทธศาสนาที่ยังเข้าใจผิดกันอยู่

- ๓ -

ที่เรือ, ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๒๕

จิตว่างหรือสูญญตาวิหาร จำเป็นสำหรับมนุษย์ (ต่อ)

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ เป็นครั้งที่ ๓ แห่งภาคอาสาฬหบูชา ในวันนี้, อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่อง *หลักพระพุทธศาสนาที่ยังเข้าใจผิดกันอยู่* ต่อไปตามเดิม. หัวข้อเฉพาะวันนี้ก็คือเรื่อง “*สูญญตาวิหาร*” ต่อจากการบรรยายครั้งที่ ๒ ซึ่งบรรยายไม่ทันจะจบ ฝนก็ตกลงมาเสียก่อน; ยังเหลืออยู่เท่าไร ก็จะได้บรรยายต่อไปในวันนี้.

สุญญตาวิหาร – การมีชีวิตอยู่ด้วยจิตที่ว่าง หรือด้วยความว่างที่มีอยู่ในจิต นี้เรียกว่า “สุญญตาวิหาร”; “มีชีวิตอยู่ด้วยจิตว่าง” พวกกันธรรมดา ๆ, พวกเป็นบาลีก็ว่า “สุญญตาวิหาร”, พวกเป็นไทย ๆ ก็ว่า มีชีวิตอยู่ด้วยจิตว่าง. ความมีชีวิตอยู่ด้วยจิตว่างนี้ มันจำเป็นสำหรับมนุษย์เรา; ถ้าเราอยู่ด้วยจิตที่วุ่นวาย มันก็เป็นบ้าเป็นโรคประสาท, เราต้องมีเวลาที่จิตว่างมากพอสมควร; เวลาที่จิตวุ่นนั้นมันก็มีบ้างเป็นธรรมดา แต่ถ้าไม่มีเสียเลย ก็ไม่เป็นไร ก็ยิ่งดี.

ในที่นี้ขอให้มองเห็นว่า เวลาที่จิตว่างนั้นแหละ เป็นเวลาที่ทำให้มีความสุข เราควรมีชีวิตชนิดนั้นตลอดไป; แต่ตามธรรมชาตินั้น คนบุญชนก็มีไม่ได้ มันมีกิเลสมาทำให้จิตใจวุ่นวาย, เมื่อจิตวุ่นวาย หมดเหตุหมดปัจจัยของมันแล้ว มันก็กลับหยุด มันก็ว่างตามธรรมชาติ. เดียวนี้เราให้ว่างยิ่งไปกว่านั้น คือไม่มีความคิดนึกประเภทที่เป็นตัวกู-ของกู มีความคิดนึกแต่ชนิดที่เป็นสติปัญญา รู้สิ่งทั้งปวงตามที่เป็นจริง แล้วก็ทำไปตามที่ควรจะทำ; ไม่ต้องมีความหมายมันแห่งจิตใจ ว่าเป็นตัวกูกระทำ ทำมาเพื่อเป็นของกู โดยเต็มความรู้สึกก็ดี โดยครึ่งความรู้สึกก็ดี; ถ้ามีความหมายมันเป็นตัวกู-เป็นของกูแล้ว เรียกว่าอยู่ด้วยจิตวุ่น มีความทุกข์.

ที่นี้ ก็จะพูดถึงเรื่องที่ยังค้างอยู่ ว่า ลักษณะของจิตว่าง เป็นอย่างไร โดยละเอียด :-

จิตว่าง ก็คือกำลังไม่มีนิรวรณ ไม่มีอุปกิเลส ไม่มีอนุสัย ไม่มีอาสวะ; ข้อนี้บางสำนักเขาถือว่า จิตว่างไม่ได้ : ต้องมีอนุสัย มีอาสวะอยู่ตลอดชีวิต ไม่มีเวลาที่ว่าง. เดียวนี้เราบอกให้ทราบว่ แม้แต่อนุสัย แม้แต่อาสวะ ก็ไม่ได้มีอยู่เป็นประจำ เพราะว่าไม่มีอะไรที่เที่ยง, ไม่มีอะไรที่เป็นสัสตตะ คือเที่ยงแท้; กิเลส

อนุสัย อาสวะ ก็อาศัยเหตุปัจจัยเกิดขึ้นเป็นคราว ๆ หมดเหตุหมดปัจจัยก็ดับไป. เดียวนี้เราจะอาศัยเหตุปัจจัยที่เราทำขึ้น หมายความว่าประพฤติปฏิบัติขณินิตที่จะไม่ให้โอกาสเกิดอาสวะ หรือเกิดอนุสัย หรือแม้แต่เกิดกิเลสตามธรรมดา เพราะมีสติสัมปชัญญะเพียงพอ; แม้แต่ของเล็กน้อย เช่นนิวรรณ์ทั้ง ๕ นี้ก็ไม่ให้เกิดอย่างนี้เรียกว่า “ลักษณะของจิตว่าง”.

ที่นี้ คู่อีกมุมหนึ่ง จิตว่างนี้กำลังเป็นอิสระ; จิตของบุุณชนธรรมดาไม่ว่างก็หมายความว่า ไม่เป็นอิสระ เพราะถูกตัณหา หรืออุปาทาน ยึดเอาตัวไป. ตัณหา มีอย่างไร ก็ลากคอคนนั้นไปตามความต้องการของตัณหา คนนั้นมีอุปาทาน – ยึดมันถือมันว่าจะอะไร ว่าเป็นอย่างไร, อุปาทานนั้นก็ผูกมัดรัดรั้งบุคคลนั้นอยู่; เขาอยู่ด้วยตัณหาและอุปาทาน เรียกว่าไม่มีอิสระ ไม่เป็นอิสระ. ถ้าจิตว่างจากตัณหา จากอุปาทาน เรียกว่า จิตกำลังมีความเป็นอิสระ; ถ้าท่านรู้จักสิ่งที่เรียกว่าตัณหา อุปาทานดี, ท่านก็จะรู้จักความว่างจากตัณหาและจากอุปาทานนั้นได้เหมือนกัน แล้วก็รู้เอาเองว่า เมื่อจิตว่างจากตัณหาอุปาทาน แล้วมีอิสระอย่างไร.

ที่นี้ คู่อีกมุมหนึ่ง ลักษณะของคำพูด, เราอยากจะพูดว่า ลักษณะของจิตว่างนั้น คือจิตมันเกลี้ยง. ในความหมายธรรมดา ถ้าไม่เกลี้ยง มันก็สกปรกอยู่ด้วยอะไรบางอย่าง แปรเปื้อนอยู่ด้วยอะไรบางอย่าง ลูบไล้ฉาบทาอยู่ด้วยอะไรบางอย่าง หุ้มห่ออยู่ด้วยอะไรบางอย่าง มันไม่เกลี้ยง. สิ่งสกปรกนั้นแหละเรียกว่า กิเลส, คำว่า “กิเลส” แปรว่า “ของสกปรก”; ถ้ากิเลสเข้ามาเกี่ยวข้องกับ มันก็ไม่เกลี้ยง เพราะมันเลอะเทอะไปด้วยกิเลส ซึ่งเป็นของสกปรก, ไม่สะอาด ก็คือไม่เกลี้ยง. จิตที่ เกลี้ยงจากสิ่งสกปรก ที่เป็นกิเลส ก็ดี ที่เป็นความทุกข์ ก็ดี, เกลี้ยงไปเสีย เป็นจิตเกลี้ยง; นี้ก็เรียกว่า ลักษณะของจิตว่างด้วยเหมือนกัน.

คู่ต่อไป จิตมีความสงบ ไม่มีอะไรรบกวน, ถ้ามีของรบกวน มันก็ไม่สงบ, นี้พูดภาษาธรรมดา ก็พูดอย่างนี้; จิตของคนธรรมดาแม้ระแวงภัย ระแวงภัย อยู่เสมอ ระแวงความไม่ปลอดภัยว่าจะมีมาอยู่เสมอ; ดังนั้นเมื่อมีอะไรแปลกมา นิดเดียว มันก็สะดุ้ง. นี้คนเรามีจิตที่สะดุ้งระแวงภัยอยู่ หวาดเสียวอยู่ แล้วถ้าเห็นว่าสู้ไม่ได้ก็วิ่งหนี; ถ้ามันสะดุ้ง หวาดเสียว วิ่งหนี, นี้ไม่เรียกว่า “สงบ”; ไม่มีกิเลสที่เป็นเหตุให้สะดุ้ง หวาดเสียว และวิ่งหนี ก็เรียกว่า “เป็นจิตที่สงบ”.

คู่อีกทีหนึ่ง ก็เป็น จิตที่เย็น เย็นเพราะไม่มีของร้อน, ของร้อนก็คือ กิเลสนั่นเอง; ให้มันร้อนที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เพราะทำอะไรผิดทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้ก็เป็นของร้อน; หรือมีโลภะ โทสะ โมหะ เกิดขึ้นในจิตใจ มันก็เป็นของร้อน; ถ้าอย่ามีกิเลส ก็คือไม่มีร้อน, ไม่มีร้อน นั่นแหละเรียกว่า เย็น.

คำว่า “นิพพาน” แปลว่า “เย็น”, เมื่อไรจิตปราศจากกิเลส ไม่มีของร้อน ก็เย็น, เมื่อนั้นเรามีนิพพาน ถึงแม้จะเป็นนิพพานน้อย ๆ นิพพานชั่วขณะ ก็ยังเรียกว่านิพพานอยู่นั่นแหละ, เรียกว่า นิพพานชั่วขณะ ก็ได้, เรียกว่านิพพานบังเอิญ เล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ได้; แม้จะเป็นนิพพานชั่วขณะเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็มีลักษณะของจิตว่างอยู่อย่างเต็มที่.

คู่ต่อไป ก็คือ จิตหยุด หยุดจากการท่องเที่ยว, จิตของคนเราท่องเที่ยวไปด้วยตัณหา ด้วยกิเลสตัณหา, โดยเฉพาะก็คือตัณหา. ความอยากของเรา ดึงจิตใจให้เที่ยวไปตามความหมายของความอยาก; ฉะนั้น จิตจึงไม่หยุดอยู่ได้ เพราะมันมีกิเลสดึงไป ลากออกไป ไสหัวไป แล้วแต่จะเรียกด้วยคำไหน ตามความมากความน้อยแห่งตัณหา นั่น ๆ; เพราะฉะนั้นจิตจึงมีการท่องเที่ยว ท่องเที่ยวไปในอารมณ์

ต่าง ๆ : เป็นรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ชัมมารมณฺ, อาศัยตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นเครื่องติดต่อกัน เกิดขึ้นเป็นตัณหาแล้ว มันก็ดึงไปสู่อารมณ์นั้น ๆ.

อย่างมีคำเปรียบในพระบาลีว่า จับสัตว์มา ๖ ชนิด : งูที่อยู่ในโพรง, กระจังที่อยู่ในน้ำ, นกที่อยู่ในอากาศ, ลิงที่อยู่บนต้นไม้, สุนัขจิ้งจอกที่อยู่ในป่าช้า, สุนัขบ้าน อยู่ที่บ้าน; สัตว์เหล่านี้มันก็มีที่ไปที่อาศัยของมัน จับมาผูกติดเป็นพวงกันแล้วมันก็ดึงกัน เช่นว่า นกจะบินขึ้นบนฟ้า ก็ดึงไปทางฟ้า, สัตว์ที่อยู่ที่บ้าน ก็จะดึงเข้ามาบ้าน, สัตว์ที่อยู่ป่า ก็จะดึงไปป่า, สัตว์ที่อยู่ป่าช้า ก็จะดึงไปป่าช้า; นี้เรียกว่า “จิตนั้นมันถูกดึงอยู่ ถูกกระชากอยู่ ตามตัณหาที่เกิดขึ้นทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ”. ลองหลับตานึกดูถึงภาพพจน์เหล่านี้ว่า มันจะเป็นอย่างไร มันจะหยุดได้อย่างไร เพราะมีของดึง ลาก กระชากอยู่หลายทิศทาง นี้เรียกว่าไม่ว่าง; พอไม่มีการดึงไปในทำนองนี้ ก็ได้ว่าง ก็ได้หยุด เรียกว่าได้หยุด; หยุดนั้นก็คือว่าง, ว่างก็คือไม่ถูกดึง มันก็หยุด.

จิตของคนเรามันไม่หยุด ตามปรกติของบุุณชนนั้นไม่หยุด คือมันไม่ว่าง; ถ้าทำให้ว่างได้ มันก็คือหยุด – หยุดจากการถูกดึงไปนั้นที่ ไปนี้ที่ คือไม่ท่องเที่ยวไปที่ไหน ๆ ไม่ท่องเที่ยวไปในอารมณ์แห่งกามภพ แห่งรูปภพ แห่งอรุภพ ดังนี้ เป็นต้นเรียกว่า “หยุด”.

คู่ต่อไป จิตที่สว่าง. จิตที่ไม่ว่างนั้นสว่างไม่ได้ เพราะมันปั่นป่วนอยู่ด้วยสิ่งรบกวน หรือกิเลส มันจึงไม่มีความสว่างไสว; เพราะฉะนั้นจิตต้องว่าง พอว่างก็จะมีแสงสว่างเหมือนกับไม่มีอะไรบัง มันก็มีแสงสว่าง; เอาสิ่งที่บังออกเสีย แสงสว่างก็ทำหน้าที่ได้, สิ่งอะไรมาบัง มันก็ไม่มีแสงสว่าง; จิตก็เหมือนกัน ถ้า

มันก็มีกิเลสอย่างใดอย่างหนึ่งเข้ามาบัง มาหุ้ม มันก็ไม่มีแสงสว่าง มันก็เป็นจิตที่โง่เขลา ไม่มีปัญญา ไม่มีปฏิภาณ; นี้เรียกว่า ลักษณะของจิตที่ว่าง.

ที่นี้ จะมีความหมายที่ลึกซึ้งอีกสักความหมายหนึ่งว่า จิตที่ว่างนั้น มันก็เป็นเกพลี ๆ, นี้คงจะเป็นคำแปลกลสำหรับท่านทั้งหลาย. คำว่า “เกพลี” ไม่เคยได้ยิน แม้มีอยู่ในพระบาลีพระไตรปิฎก เขาก็ไปแปลเป็นภาษาไทยเสีย เลยไม่ได้ยินคำว่า “เกพลี” เป็นไวพจน์ของพระอรหันต์, เกพลี แปลคำว่า ทุกสิ่ง หรือ รวมกันทุกสิ่ง คือทั้งหมด มีความเป็นทั้งหมด นั้นเรียกว่าเกพลี.

พอจิตว่าง ก็เข้าหาความว่างทั้งหมด คือทุกสิ่งมันว่าง. ถ้าเปรียบเทียบอย่างวัตถุว่า อากาศ สุญญากาศอะไร มันว่างไปทั้งหมด, จิตของเราไม่ว่าง ถูกกักขังเก็บไว้เป็นส่วนหนึ่ง, พอมันไม่ถูกกักขัง มันหลุดออกไปได้ มันก็รวมกับความว่างอันใหญ่; นี้ทางวัตถุ มองเห็นอย่างนี้ได้ง่าย ๆ.

ทางจิตก็เหมือนกัน จิตถูกกักขังด้วยตัณหา อุปาทาน มันก็ไม่ว่าง; พอมันไม่ถูกกักขังด้วยอุปาทาน มันก็เข้าสู่ความว่าง เป็นอันเดียวกันหมด ซึ่งจะเรียกว่านิพพานก็ได้, เพราะท่านก็กล่าวไว้พอเป็นหลักว่า นิพพานเป็นความว่างอย่างยิ่ง. นี้เรียกว่าความว่างจากกิเลสอย่างยิ่งโดยประการทั้งปวง นั้นมันก็มีอยู่; ถ้าจิตของผู้ใดว่างจากกิเลส จิตนั้นก็รวมกับความว่างทั้งปวง ความว่างทั้งหมด, ความว่างทั้งหมดเป็นอันเดียวกัน นี้ก็เรียกว่า “เกพลี” – เป็นคำแทนชื่อของพระอรหันต์ เพราะพระอรหันต์เข้าถึงซึ่งความว่างอันนี้.

ในที่นี้ ก็จะพูดว่า ความว่างหรือจิตที่ว่าง จนรวมกับความว่างทั้งหมด นั้นแหละเรียกว่า “เกพลี”; ความว่างทั้งหมด เรียกว่าเกพลี; เมื่อจิตนี้หลุดจากความผูกพัน แล้วไปรวมกับความว่างทั้งหมด ก็เรียกว่าจิตนั้นเป็นเกพลี; ถ้าเป็นเด็ดขาดถาวรไม่เปลี่ยนแปลง ก็คือเป็นพระอรหันต์; ฉะนั้น ผู้มีจิตว่าง ก็คือผู้ที่เข้าถึงสิ่งที่เรียกว่าเกพลี คือความว่างสากลทั่วไปในที่ทุกหนทุกแห่ง. มีความหมายลึกมาก คือสภาพที่ไม่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง ไม่ใช่สังขาร เป็นวิสังขาร เป็นอมตะ เป็นนิพพานไปทางโน้น; เมื่อจิตว่าง จิตนั้นก็สัมผัสความว่างอันใหญ่ยิ่ง, ฉะนั้น จิตที่ว่างออกไปได้ ก็เป็นจิตเกพลี จิตที่เข้าถึงสิ่งเดียวสิ่งหนึ่ง ซึ่งเป็นความว่าง.

นี่เป็นตัวอย่างที่เราจะพิจารณาให้เห็นว่า ความว่างนั้นเป็นอย่างไร มันกำลังว่างจากกิเลส จากนิวรณ์, มันเป็นอิสระจากกิเลส โดยเฉพาะค้นหา อุปาทาน นั้นแหละ เป็นความไม่เป็นอิสระ, มันกำลังเกลี้ยง ไม่มีกิเลส ไม่มีความทุกข์, มันกำลังสงบ ไม่มีอะไรรบกวน, มันกำลังเย็น ไม่มีความร้อน ไม่มีของร้อน, มันกำลังหยุด ไม่ท่องเที่ยว ไม่วิ่งไป ไม่วิ่งมาเหมือนจิตของคนธรรมดาที่วิ่งไปวิ่งมา, มันสว่าง คือมันรู้ทุกสิ่งที่จะรู้ได้ตามธรรมชาติ, และมันเป็นเกพลี คือมันเข้าถึงความว่างสากล. ทั้งหมดนี้เราเรียกว่า ลักษณะของจิตว่าง.

ลองไปสังเกตดู เทียบเคียงดูว่า เรามีกันบ้างไหม แม้จะมีบ้างก็ยังคงดีกว่าไม่มี; ฉะนั้น ขอให้สนใจว่า เราจะมีเวลาที่มีจิตว่าง ในลักษณะเหล่านี้บ้างตามสมควร.

ความว่างกับจิตว่าง ไม่ใช่สิ่งเดียวกันแต่ก็แยกจากกันไม่ได้

อยากจะให้เข้าใจยิ่งขึ้นไปอีก ก็จะใช้คำพูด ๒ คำนี้แหละ มาอธิบายว่า ความว่างกับจิตว่าง; ความว่างมันอย่างหนึ่ง จิตว่างมันเป็นอย่างหนึ่ง, จิตว่างก็เมื่อมีความว่างเข้ามาในจิต; ถ้าความว่างเข้ามาในจิต จิตก็เป็นจิตว่าง, จิตว่างกับความว่าง หาใช่สิ่งอันเดียวกันไม่ แต่มันก็ไม่แยกจากกันหรอก ถ้าจิตว่าง; ถ้าจิตว่างมันก็มีทั้งจิตว่าง และทั้งความว่าง รวมอยู่ที่นั่น; ความว่างมีอยู่ในจิต จิตมันจึงว่าง.

ถ้าเป็นเรื่องวัตถุ ก็หมายความว่าไม่ติดธุระอะไร ก็ “ว่าง”; ถ้าเป็นเรื่องจิตใจ ก็หมายความว่าจิตไม่ยึดถืออะไร จิตไม่มีอุปาทานในอะไร จิตไม่ไปหมายมั่นเข้าที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งว่า มันเป็นตัวเรา หรือเป็นของเรา นี้เรียกว่าจิตไม่ยึดถือในสิ่งใด นั่นเป็นจิตว่าง.

ความว่าง ถ้าอยู่เฉย ๆ มันก็ไม่มีประโยชน์อะไร, แต่ถ้าความว่างมันมีในจิต จิตจะได้รับประโยชน์ ได้รับความพอใจ; ถ้าความว่างอยู่เฉย ๆ ก็ไม่มีประโยชน์อะไรกับใคร, ถ้าความว่างเข้ามาในจิตของผู้ใด ผู้นั้นจะได้รับประโยชน์จากความว่าง คือไม่ถูกรบกวนด้วยกิเลส นั่นแหละ ก็เป็นจิตอย่างที่ว่ามาแล้ว : จิตเป็นว่าง จิตเป็นอิสระ จิตเกลี้ยง จิตสงบ จิตเย็น จิตหยุด จิตสว่าง จิตเป็นเกพลีอย่างนี้เป็นต้น.

ความว่างทำให้จิตว่าง เพราะจิตเห็นความว่าง จิตจึงพอใจในความว่างแล้วก็ไม่ยึดถือสิ่งใด; มีพระบาลีกล่าวไว้เป็นหลักว่า “เห็นว่าโลกนี้ว่าง” โลกนี้หรือโลกไหน หรือทั้งหมดทุกโลกมันว่าง ไม่มีสิ่งที่ควรถือว่าตัวเราหรือว่าของเรา หรือถือเอาไม่ได้ จะถือเอาเป็นตัวเราหรือของเราไม่ได้; เมื่อจิตเห็นอย่างนี้ จิตก็ไม่ยึดถืออะไรว่าตัวเราว่าของเรา, นี้เรียกว่าจิตมันว่าง. เพราะมันเห็นความว่าง

มันรู้จักความว่าง ก็พอใจที่จะว่าง แล้วก็รักษาความว่างไว้ คือไม่ยึดถือสิ่งใด ไม่ไปจับฉวยสิ่งใด, รักษาความว่างเอาไว้ได้ ก็เป็นจิตที่รู้สึกปราศจากความทุกข์.

คำว่า “สุญญตา” หรือสุญญะ, สุญญตา แปลว่า ว่าง, อย่าแปลว่า สูญเปล่า; คนโบราณเคยทำผิดในข้อนี้ แปล สุญญะ หรือ สุญญตา ว่า สูญเปล่า, สูญญะหรือสูญ, ศูนย์ หรือ สุญญะ ไม่ได้แปลว่าสูญเปล่า, แปลว่า มันว่าง, ว่างจากสิ่งที่ควรยึดถือเอา; ถ้ายึดถือเอาจะเป็นทุกข์ เพราะฉะนั้น จึงไม่ยึดถือเอา มันก็ว่าง, เป็นของสูญ หมายความว่า เป็นของว่าง; ถ้าแปลว่าของสูญเปล่า ไม่มีราคาอะไร จะผิดเอามากทีเดียว เพราะว่าถ้ามันมีความว่างเข้ามาอยู่ในจิตแล้ว จิตนี้มันก็เป็นสุขสบาย.

ดังนั้น เราจึงพูดถึงจิตว่าง ดึกว่าที่จะไปพูดถึงความว่าง เพราะความว่างมันไม่มีประโยชน์อะไร, ถ้าจิตว่างนั้นมันเป็นสุขไม่มีทุกข์ เราจึงพูดถึงจิตว่างกัน ดึกว่าที่จะพูดถึงความว่าง, แต่แล้วจิตว่าง มันก็ต้องมีความว่างอีกเหมือนกัน; ถ้าพูดถึงจิตว่าง มันก็รวมคำว่าความว่างอยู่แล้วในคำพูดนั้น ๆ ที่พูดว่าจิตว่าง.

นี่รู้จักเปรียบเทียบความหมายของคำว่า “ความว่าง” กับ “จิตว่าง”, จิตมีความว่าง จึงจะเป็นจิตว่าง ความว่างมาทำให้จิตว่าง; แล้วจิตว่างก็เป็นสุขแก่ความรู้สึกของจิตนั้น. ไม่ต้องมีตัวเราหรอก เพราะความทุกข์หรือความสุข มันอยู่ที่จิตนั้นแหละ; ถ้าจิตมันรู้สึกเป็นสุขก็พอแล้ว ไม่ต้องมีอะไรเป็นตัวเรา. แต่จิตมันคิดเอาเอง จิตที่ยังโง่เขลามันคิดเอาเองว่ามีตัวเรา เพราะเราคิดได้จึงถือว่ามีตัวเรา เพราะเรารู้สึกนั้นนี้ได้, เพราะจิตรู้สึกนั้นนี้ได้ จิตมันก็นึกเอาเองว่าเรามีตัวเรา; นี่เป็นเรื่องหลอกลวง เป็นเรื่องที่เรียกว่ามายา. มายาไม่ใช่ของจริง แต่หลอกลวงให้เห็นเป็นว่ามีจริงหรือเป็นของจริง.

อ้าว, ทีนี้ก็จะพูดถึงสุญญตา – ความว่าง, สุญญตาหรือความว่าง; ความว่างของจิตว่าง ถ้าเป็นถึงที่สุด, ท่านจัดไว้ ๔ อย่าง เรียกว่า “จตุโกฎิกาสุญญตา”, จตุโกฎิกาสุญญตา แปลว่า สุญญตาซึ่งมียอดสุด ๔ อย่าง. โกฎิ แปลว่า ยอดสุด เหมือนกับยอดมณฑป, จตุโกฎิกา – มียอด ๔ ยอด, สุญญตา – ความว่าง มียอด ๔ ยอด, พุดง่าย ๆ ก็คือ ๔ ชนิด; ถ้าถึงที่สุดจึงจะเรียกว่าโกฎิกา. ทีนี้ความว่างที่ถึงที่สุดนั้นมีอยู่ ๔ ชนิด ท่านจึงเรียกว่า “จตุโกฎิกาสุญญตา”.

ข้อที่แรก ความหมายแรก ว่าไม่มีอะไรที่เป็นตัวเรา, ไม่มีอะไรที่เป็นตัวเรา; จิตรู้สึกว่ามีอะไรที่เป็นตัวเรา, ที่เป็นบาลีก็ว่า *อหํ กุวจินิ, อหํ กุวจินิ – ไม่มีอะไรที่เป็นตัวเรา.* เมื่อใดจิตมันรู้สึกเข้าไปข้างในว่า ไม่มีอะไรที่เป็นตัวเรา, นี้เรียกว่าความว่าง ยอดสุดอันที่หนึ่ง.

ทีนี้ อันที่สอง ไม่มีความกังวลในสิ่งใด หรือต่ออะไร ว่าเป็นตัวเรา; นี้หมายถึงความกังวลในสิ่งใด หรือต่ออะไร ที่ว่าเป็นตัวเรานั้นไม่มี. ข้อแรกว่า ไม่มีตัวเรา, ข้อสองว่าไม่มีกังวลว่าตัวเรา มีเท่านั้นเอง. ทีนี้ ข้อสามว่า ไม่มีอะไรที่เป็นของเรา ไม่มีอะไรที่เป็นของเรา. แล้ว ข้อสี่ว่า ไม่กังวลว่ามีอะไรเป็นของเรา.

นาหํ กุวจินิ – ไม่มีอะไรที่เป็นตัวเรา, น กุสสจิ กิณฺณตฺสุมิ – ไม่กังวลในสิ่งใดว่าเป็นตัวเรา, น จ มม กุวจินิ – ไม่มีอะไรที่เป็นของเรา, กิสมิณฺฺจ กิณฺณนตฺถิ – ไม่กังวลในสิ่งใดว่าเป็นของเรา. เรียกว่า ๔ : สองคู่ – นับเป็นสี่.

คู่ตัวเรา ก็คือว่า ไม่รู้สึกว่ามีอะไรเป็นตัวเรา, แล้วก็ไม่ต้องกังวลว่าจะมีอะไรที่เป็นตัวเรา; นี้คู่แรก.

คู่ที่สองว่า ไม่มีอะไรที่เป็นของเรา, แล้วก็ไม่มีกังวลว่าจะอะไรจะเป็นของเรา.

มันเรื่องตัวเรากับเรื่องของเรา มีอยู่ ๒ เรื่อง, แต่ละเรื่องแยกออกเป็น ๒ ว่าตัวเรา หรือกังวลว่าตัวเรา, ของเรา หรือกังวลว่าของเรา. นี่ไปนึกสังเกตเอาเอง ว่าที่ในใจของเรามันเคยเกิดความรู้สึกอย่างไรใหม่ : มันจะมีตัวเรา, หรือกังวลว่าจะมีตัวเรา; มันจะรู้สึกว่าเป็นของเรา นั่นก็ของเรา เคยชินอยู่ หรือจะกังวลว่ามันเป็นของเราอยู่. ความรู้สึกลงไปตรง ๆ ก็มี ที่นี้ความรู้สึกโดยอ้อมเป็นเพียงความกังวลก็มี. เราก็ไม่มีความรู้สึกทั้งที่โดยตรงและโดยอ้อม ว่าเป็นตัวเราหรือว่าเป็นของเรา; มันจึงเกิดออกมาเป็น ๔ แขนง, ๔ แฉก, ๔ ยอด, เป็น ๔ ยอด สุญญตาค่า ๔ ยอด :- ยอดที่ ๑ ไม่รู้สึกว่ามีตัวเรา, ยอดที่ ๒ ไม่กังวลว่าเป็นตัวเรา, ยอดที่ ๓ ไม่รู้สึกว่ามีของเรา, ยอดที่ ๔ ไม่กังวลว่ามีของเรา.

เพื่อให้มันเกลี้ยง เพื่อให้มันสิ้นเชิง : ไม่มีตัวเรา-ไม่มีของเรา แล้วยังไม่มีการกังวลว่าจะเป็นอย่างนั้นอีกด้วย เต็ดขาดลงไปเลย ไม่มีความสงสัย ลังเล กังวล แบ่งไว้ว่ามันอาจจะทำอะไรที่เป็นตัวเราหรือเป็นของเรา. ไปทดสอบจิตใจของตัวเองดูว่า มันไม่รู้สึกว่ามีเราหรือมีของเรา, แม้แต่จะสงสัยลังเลอยู่ว่าจะเป็นอย่างนั้น มันก็มีได้มี. นี่ยอดสุด สุดยอดของสุญญตาค่า, สุญญตาค่า ๔ ยอด เรียกไว้ในพระบาลีอย่างนี้; ความว่างถึงที่สุด ๔ ความหมายอย่างนี้.

ฆราวาสควรจะรู้เรื่องนี้หรือไม่ ท่านคิดเอาเอง, ขนบธรรมเนียมประเพณี บางคราว บางครั้ง บางพวก เขาถือว่าฆราวาสไม่ต้องรู้เรื่องนี้; อาตมาเคยถูกตำหนิ พวกกรุงเทพฯ เขาตำหนิ ว่าเอาเรื่องที่สูงเกินไปมาสอนฆราวาส ก็รวมเรื่องสุญญตาค่านี้

อยู่ด้วย ก็ช่างหัวเขาเป็นไร 'ไม่รู้' ไม่ใช่. เรายังมีความเห็นว่า ฆราวาสก็ต้องรู้เรื่อง สุนทรียา เพราะการที่ไม่รู้เรื่องสุนทรียานั้น มันทนทุกข์ทรมาน จึงถือว่า สุนทรียา เป็นเรื่องเกื้อกูลแก่ฆราวาส เป็นเรื่องที่มีประโยชน์แก่ฆราวาส.

ครั้งหนึ่ง ฆราวาสพวกหนึ่ง มีหัวหน้าเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า, ทูลถาม พระพุทธเจ้า ถึงเรื่องที่เป็นประโยชน์ที่สุด เกื้อกูลที่สุด แก่ความเป็นฆราวาส หัวหน้าคนนั้นเป็นฆราวาส ขอให้พระพุทธเจ้าบอกเรื่องที่เป็นประโยชน์ที่สุดแก่ ฆราวาส ที่ยังมีบุตร-ภรรยา ยังลูปไล้ของหอม ยังประดับประดาแต่งเนื้อแต่งตัว; เขากราบทูลชด้อย่างนั้นว่า ยังอยู่กับบุตร-ภรรยา ยังลูปไล้ของหอม ยังแต่งเนื้อ แต่งตัว, พวกข้าพระองค์เป็นอย่างนี้; ขอให้พระองค์ทรงบอกธรรมะที่มีประโยชน์ ที่สุดแก่พวกข้าพเจ้า.

พระพุทธเจ้าท่านตรัสเรื่องสุนทรียา, ว่า สุนทรียาเป็นประโยชน์แก่ ฆราวาส คือท่านตรัสว่า *เย เต สุตตุนตา ตถาคตภาสิตา คมภีรา คมภีรตถา โลกุตตรา สุตฺตปฺปฎิสิยุตตา* ว่า เรื่องใด, สุตตันตะแปลว่าเรื่องราวใด ๆ, ที่ตถาคตได้กล่าว ไว้แล้ว เป็นเรื่องลึก มีอรรถอันลึก เหนือโลกเนื่องอยู่ด้วยสุนทรียา นี่เป็นประโยชน์ แก่พวกเธอทั้งหลาย. เรื่องสุนทรียาเต็มทีเลย ตรัสว่าเป็นประโยชน์แก่ฆราวาส.

ทีนี้ ฆราวาสชุนั้นแหละเขาว่า แหม ลึกมากเกินไป, ขอให้ลดลงมา อย่าให้สูงถึงขนาดนั้นเลย; พระพุทธเจ้าก็ตรัสถึงเรื่องโสตาปัตติยงคะ ๔ อย่าง : ก็ให้มีความเชื่อความเลื่อมใส ในพระพุทธหนึ่ง, ในพระธรรมหนึ่ง, ในพระสงฆ์ หนึ่ง, มีศีลบริสุทธิไม่เป็นที่ตำหนิหนึ่ง; ฆราวาสเหล่านั้นก็บอกว่า เอ้า, ลืออย่างนี้ ถืออยู่แล้ว ปฏิบัติอยู่แล้ว. พอพระพุทธเจ้าลดลงมาให้ถึง ๔ อย่างนี้ ฆราวาส

พวกนั้นก็กลับทูลว่า ถืออยู่แล้ว ปฏิบัติอยู่แล้ว ก็เลยไม่รู้จะมีอะไรที่จะแบ่งให้อีก ก็กลายเป็นเรื่องสัจธรรมนั่นเอง. นี่ขอให้รู้เถิดว่า พระพุทธเจ้าแท้ ๆ ท่านยังตรัสเรื่องสัจธรรม หรือเนื่องกันอยู่กับสัจธรรม ว่าเป็นสิ่งที่ประเสริฐยิ่งกว่าทุกสิ่งทุกอย่าง; นี่พวกเรารู้กันไว้อย่างนี้ด้วย.

คนที่เป็ฃรราวาส โดยเฉพาะที่มีชื่อเสียงที่สุด คือ อนาถปิณฑิกเศรษฐี, พระพุทธเจ้าก็ดี พระสาวกองค์อื่น ๆ ก็ดี สอนอนาถปิณฑิกเศรษฐีแต่เรื่องอื่น ไม่ได้พูดถึงเรื่องสัจธรรม; พอถึงวันสุดท้ายที่เขาเจ็บหนักจะตาย พระสารีบุตรไปเยี่ยม แล้วก็พูดเรื่องสัจธรรมให้ฟัง; อนาถปิณฑิกเศรษฐี คนเจ็บหนักนี้ก็ร้องไห้ ว่า นานมาแล้วที่ว่าได้ฟังพระพุทธเจ้าสอน พระสาวกองค์นั้นสอน พระสาวกองค์นี้สอน แต่ไม่มีเรื่องสัจธรรมเลย, เพิ่งมาพูดวันนี้ แล้วก็ตายอยู่แล้ว แล้วก็ตายจริง ๆ ด้วย; ฉะนั้น ได้ฟังเรื่องสัจธรรมในเวลาอันสั้น และได้รับประโยชน์ช่วงเวลาอันสั้น, นี้ก็เสียใจแล้วก็ร้องไห้; ถ้าว่าได้ฟังเรื่องสัจธรรมมาแต่เนิ่น ๆ ก็จะได้รับประโยชน์จากเรื่องสัจธรรมอันสูงสุดนี้มาแต่เนิ่น ๆ และนานแล้ว ยาวแล้ว นั่นแหละจึงจะพอใจ; เดียวนี้มาเกี่ยวข้องกับเรื่องสัจธรรมนิดเดียว แล้วก็ตาย, อย่างนี้ก็เลยเสียใจแล้วก็ร้องไห้; นี่เป็นฃรราวาส.

เฮ้, ท่านที่เป็นฃรราวาสก็ควรจะนึกถึงข้อนี้ไว้บ้าง ให้รู้เรื่องสัจธรรมเอาไว้แต่เนิ่น ๆ ก่อนแต่ตาย ให้มันยาว ๆ ไว้นักหน่อย, มันจะได้รู้เรื่องสัจธรรมจะดับทุกข์ด้วยเรื่องสัจธรรมเป็นเวลานาน; เดียวจะไปรู้เรื่องสัจธรรมวันที่จะตายแล้วก็ตายเสีย, มันก็ได้ชิมของคินิดเดียว ได้ชิมของคินิดเดียว; ฉะนั้น ควรจะรู้จักของดีไว้แต่เนิ่น ๆ นาน ๆ ยาว ๆ แล้วก็อยู่ด้วยจิตที่เป็นสัจธรรมนี้ให้นาน ให้ยาว, จะเรียกโดยสมมติว่า มีโชคดี มีลาภ มีโชคดี ได้อยู่กับสัจธรรมนาน ๆ หรือยาว ๆ.

ฆราวาสอยู่ในกองทุกข์นี้ ฆราวาสต้องเรียกว่าอยู่ในกองทุกข์ยิ่งกว่าบรรพชิต, เพราะฉะนั้นฆราวาสนั้นแหละควรจะรู้เรื่องความดับทุกข์ก่อน หรือมากกว่าบรรพชิต; เพราะฆราวาสเป็นทุกข์มากกว่าบรรพชิต เพราะว่าฆราวาสอยู่กับกองทุกข์ และมีความทุกข์มากกว่าบรรพชิต; ฉะนั้น ฆราวาสจึงควรที่จะได้รู้เรื่องดับทุกข์นี้ก่อน และมากกว่าบรรพชิต. ฉะนั้น ฆราวาสทั้งหลายจะจัดตัวเองไว้อย่างไร ตามใจ, แต่อาตมาคิดว่า มันควรจะเป็นอย่างนี้ : ผู้ที่อยู่กลางกองทุกข์นั้นแหละ ควรจะได้รู้เรื่องความดับทุกข์ ก่อนพวกที่ไม่ได้อยู่ในกองทุกข์หรือว่าอยู่มากนะ; นี้ผู้ที่อยู่ในกองทุกข์และอยู่มากเสียด้วย ก็ควรจะรู้เรื่องดับทุกข์นี้โดยเร็วและมาก. ดังนั้น ขอให้เข้าใจเถิดว่า เรื่องสุญญตานั้นนะ แม้จะสูงสุดลึกซึ้งเท่าไร ก็ยังเป็นเรื่องของฆราวาส จำเป็นสำหรับฆราวาส ฆราวาสควรจะรู้; คนเจ็บหนักก็ต้องการหมอก่อน ก่อนคนเจ็บน้อย, ต้องกินยาก่อนคนเจ็บน้อย; ฉะนั้น ฆราวาสมีความทุกข์มาก ก็ควรจะรู้เรื่องนิพพานหรือเรื่องโลกุตระมาก, อย่างนี้จึงจะยุติธรรม.

มีพระบาลีตรัสทำนองเป็นทำนองว่า คนในอนาคคนะ จะมีคนที่ไม่สนใจเรื่องสุญญตา นั้นแหละจะฉิบหายหมด ศาสนาจะฉิบหายหมด; เมื่อใดคนไม่สนใจเรื่องสุญญตา เมื่อนั้นจะหมดศาสนา ก็เขาไปสนใจเรื่องที่ไม่ใช่สุญญตา ไม่ใช่ของเก่าที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ไปสนใจของใหม่; ของใหม่นี้ ท่านก็แสดงไว้ด้วยคำว่า กวิกตา กาวะยุยา จิตตกุขรา ฯลฯ – เป็นของที่พวกกวี, กวี พวกกวีนี้คือพวกนักปราชญ์ทางหนังสือ : เขาร้อยกรองขึ้นใหม่ ไพเราะโดยตัวหนังสือ ไพเราะโดยตัวอักษร คือคำพูดใหม่ ๆ ที่ไพเราะมาก นั้นแหละไปสนใจ เขาชอบ, แล้วก็ไปสนใจนอกแนวของพระนิพพานด้วยซ้ำไป เป็นของที่พวกสาวกกล่าว ไม่ใช่

พระพุทธเจ้ากล่าว. หมายความว่าพวกสาวกชั้นหลังนี้ เขาอธิบายดับทุกข์ด้วยเรื่องอื่น ไม่ใช่เรื่องสุญญตา; อธิบายให้น่าฟัง ให้ไพเราะโดยตัวหนังสือ โดยพยัญชนะให้มน่าน่าฟังเหมือนกับเป็นกาพย์กลอน เหมือนกาพย์กลอน ร้อยกรองอะไรที่มันไพเราะ. นี่ถ้ามาสนใจเรื่องใหม่ ๆ อย่างนี้ แล้วก็ไม่ได้สนใจเรื่องสุญญตานั้นแหละจะเลอะเทอะหมด, พอมาสนใจเรื่องไพเราะ เรื่องของใหม่ไพเราะนี้ มันก็เริ่มเลอะเลือน.

พุทธบริษัทต้องยึดหลักเดียว คือ สุญญตา

ความไพเราะทำให้หลักธรรมะเลอะเลือน, เมื่อธรรมะเลอะเลือน วินัยก็เลอะเลือน, วินัยเลอะเลือน ธรรมะก็เลอะเลือน, ธรรมะเลอะเลือน วินัยก็เลอะเลือน, มันช่วยกันเลอะเลือนลงมา ทั้งธรรมะและวินัย. นี่เรียกว่าศาสนาเลอะเลือนกันหมด เพราะไม่มีหลักสุญญตา, เพราะไม่มีสุญญตาอยู่เป็นหลัก. ฉะนั้น พวกเราจงยึดหลักไว้ให้ได้สักหลักอย่างมั่นคง คือว่ามันต้องสุญญตา คือว่าง – ไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไรว่าเป็นตัวเรา – ของเรา; หลักเดียว หลักใหญ่ หลักสำคัญ หลักแน่นแฟ้นของพระพุทธศาสนา ก็คือคำว่า “สุญญตา” – ไม่มีอะไรที่ควรยึดถือหมายมั่นว่า เป็นตัวเรา หรือเป็นของเรา.

ถ้ามาถึงหลักอันนี้แล้ว จะตรงกันหมด ทั้งมหายานทั้งเถรวาท หรือว่า ครึ่งเถรวาทครึ่งมหายาน แขนงไหน สาขาไหน พวกไหน ลัทธินิกายไหน มันจะมีเรื่องสุญญตากันทั้งนั้นแหละ; พอไม่มีเรื่องสุญญตา ก็ไม่ใช่พุทธศาสนาหรอก.

ฉะนั้น พวกมหาชนเสียอีก ยิ่งเน้นนักเรื่องสุญญตา, แม้จะมีคำอธิบายข้างเคียง ไกล ๆ ไปเท่าใด แต่หัวใจมันยังคงสุญญตานั้นเอง.

ฉะนั้น คำตอบที่ถูกต้อง มันจะวิ่งไปหาสุญญตาหมด ไม่ว่าจะถามมาอย่างไร ? จะตั้งปัญหาขึ้นมาอย่างไร ? แจ่มไหน ? มุมไหน ? มากมายเท่าใด ? แต่คำตอบที่ถูกต้อง มันจะวิ่งไปยังจุดจุดเดียว คือสุญญตา.

ฉะนั้น ขอให้รู้เถิดว่า คำว่า “สุญญตา” คือหัวใจของพระพุทธศาสนา และของเก่าแท้; นี่ถ้าเราเอาสุญญตาออก เอาอะไรเข้าไปแทนแล้วก็จะหมด หมดตัวแท้ของพระพุทธศาสนา.

พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสอุปมาไว้อีกเรื่องหนึ่ง คือเรื่องกลอง; กลองที่ศักดิ์สิทธิ์ของพวกนักรบในอินเดียสมัยโบราณ พวกนักรบ พวกกษัตริย์ที่เป็นนักรบ, เขามีกลองศึกอันศักดิ์สิทธิ์ แล้วก็มอบหมายสืบต่อ ๆ กันมา ไม่สร้างใหม่; ไม่สร้างใหม่ เขาถือว่ามันศักดิ์สิทธิ์, สร้างใหม่ไม่ศักดิ์สิทธิ์. ทีนี้ กลองใบเก่าเนะมันก็เริ่มมีผุพัง หรือเสียเป็นบางส่วน เขาก็เปลี่ยนเอาเนื้อไม้ใหม่มาใส่แทน; แล้วมันก็ผุพังบางส่วนอีก เอาเนื้อไม้ใหม่มาใส่แทน; ทำอย่างนี้เรื่อยไป จนกลองทั้งลูกไม่มีเนื้อเก่าเหลืออยู่เลย.

ข้อนี้ คือ พุทธศาสนาที่ถูกทำให้สูญเสียบางเดิมแท้ เพราะเอาเรื่องที่ไม่ใช่สุญญตาเข้าไปจุด ๆ, ส่วนเรื่องสุญญตานั้นหายไป ๆ หายไปไม่มีเค้าเงื่อนของสุญญตาเหลืออยู่เลย พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้อย่างนี้. ขอให้สังเกตดูให้ดี ฟังดู

ให้ดี : เอาเรื่องสุญญตาออก แล้วก็เอาเรื่องตัวกู-ของกูเข้าไปแทน เอาเรื่องตัวตนเข้าไปแทน; เอาเรื่องว่างจากตัวตนออกเสีย หมายความว่า เอาเรื่องอนัตตาออกเสีย เอาเรื่องอัตตาเข้าไปแทน; เอาเรื่องอนัตตาออกเสีย เอาเรื่องอัตตาเข้าไปแทน, ทำอย่างนี้คือจะหมด หมดพระพุทธศาสนา.

ฉะนั้น สรุปความว่า แม้เป็นฆราวาสนี่ ก็ต้องรู้เรื่องสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือเรื่องสุญญตา.

เบื้องต้นของสุญญตา คืออนิจจัง – ทุกขัง – อนัตตา

เดี๋ยวนี้เราได้ฟังกันแต่เบื้องต้นของสุญญตา คือได้ฟังแต่อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา, อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ได้ยินแต่ ๓ คำนี้. ๓ คำนี้รวมเข้าไปแล้วก็ เป็นสุญญตา; อนิจจัง – ไม่เที่ยง, ทุกขัง – น่าเกลียด น่าระอาเป็นทุกข์, อนัตตา – มิใช่ตัวตน ๆ. เอาอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา รวมเข้าเป็นอันเดียว แล้วคำว่า “สุญญตา” จะเกิดขึ้น.

สุญญตา คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา, ถ้าใครไปพยายามให้เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ให้ดีถึงที่สุด ก็จะเห็นสุญญตา ว่ามันว่างจากตัวตน; อนิจจัง มันก็ว่างจากตัวตน เพราะมันเปลี่ยนเรื่อย, ทุกขัง ก็เป็นของที่ดูแล้วน่าเกลียดน่าชัง ใครไปยึดถือเอา มันกัศเอา เพราะมันเปลี่ยนแปลง, แล้วมันไม่มีอันไหนส่วนไหน ที่จะเรียกว่าตัวตนได้ นี่คือ อนัตตา. อนัตตาเพราะไม่มีอันไหน ส่วนไหน แม้แต่นิดเดียว ว่าจะเป็นตัวตนได้ จึงเรียกว่าว่างจากตัวตน.

ถ้าจะถือเอาความหมายให้ง่ายให้ชัดสักหน่อย ก็ว่างจากตัวตน, สุธัญญา - ว่าง, ว่างจากอะไร? ว่างจากตัวตน, เมื่อว่างจากตัวตนแล้ว ของตนมันก็ไม่มี; ของตนนี้มันอาศัยตัวตน ถ้าตัวตนไม่มี ของของตนมันก็ไม่มี; ฉะนั้น เราว่างจาก ตัวตนก็พอแล้ว ของตนก็พลอยว่างไปด้วยกัน. ฉะนั้น ถ้าเราอยู่ด้วยสติปัญญา มองเห็นว่า ทุกอย่างรอบตัวเรา : ข้างในเรา ข้างนอกเรา ทุกหนทุกแห่งนั้นนะ มัน มีลักษณะแห่งสุธัญญาไปเสียทั้งนั้น; เมื่อจิตมันเห็นว่าทุกอย่างเป็นสุธัญญาอย่างนี้ แล้ว จิตก็ไม่วิ่งไปจับเอาอะไรมาเป็นของตน. จิตไม่วิ่งไปเอาอะไรมาเป็นของตน นี้คือจิตว่าง. ฉะนั้น จิตว่างจะต้องมองเห็นไอ้ทุกสิ่งเป็นสุธัญญา ทุกสิ่งเป็นของ ว่างจากตัวตน, จิตก็เลยหยุดเฉย ไม่ไปเที่ยวจับเอาอะไร เข้ามายึดถือให้เป็นของดี ของสุข ของอะไร คือเป็นของตน.

ฉะนั้น เราก็ทดสอบตัวเองดูบ้าง ว่าจิตของเรากำลังไปหวังเอาอะไรเป็น ตัวตน, ถ้ามันถูกแท้ ถูกต้องจริงแล้ว มันจะไม่ไปหวังเอาอะไรมาเป็นตัวตน แม้แต่ พระนิพพาน; แม้แต่ นิพพาน แม้แต่สิ่งที่เรียกว่า “นิพพาน” นี้ จิตก็จะไม่ไปหวังเอา มาเป็นของตน, แล้วการที่จิตไม่ไปเอาอะไรมาเป็นของตน แม้แต่ นิพพานนั้นแหละ คือ นิพพานแหละ. การที่จิตไม่ไปเอาอะไรมาเป็นตัวตน แม้แต่พระนิพพานนะ นั้นแหละเป็นนิพพานของจิต; จิตที่เย็นเพราะมันไม่ไปเอาอะไรมาเป็นของตน เพราะว่ามันเอามาเป็นของตนไม่ได้, ทุกสิ่งมันเป็นของมัน เป็นตถตาของมัน ไป เอามาเป็นของเราไม่ได้.

ฉะนั้น ท่านจึงไม่ให้หมายมั่นสิ่งใด ๆ ว่าเป็นของตน ตั้งแต่ต่ำที่สุด จนกระทั่งสูงที่สุด คือพระนิพพาน; อย่าไปหมายมั่นเอามาเป็นของตนเลย นี่จิตนี้

ว่างและจิตนั้น คือจิตที่กำลังอยู่กับนิพพาน. ถ้ามันจะหมายมั่นเอานิพพานเป็นของตน มันก็นิพพานในความหมายมัน ไม่ใช่ นิพพานจริง; นิพพานจริงคือไม่ยึดเอาอะไรเป็นของตน นี่นิพพานจริง. ทีนี้จิตมันโง่ไปหลงสมมตินิพพาน เอานิพพานเป็นของตน มันก็นิพพานไม่ได้.

ข้อนี้ระวังให้ดี ที่ว่า นิพพานปัจจุโย โหตุ - จึงเป็นปัจจัยแก่นิพพาน หมายความว่าให้มันเป็นปัจจัยแก่การที่จะปล่อยวางหมดเลย ไม่เอาอะไรไว้เป็นของตน นั่นแหละคือนิพพาน; แล้วอย่าเอานิพพานมาเป็นของตนเข้าอีก มันจะเป็นนิพพานหลอก. นิพพานจริงนั้นใครเอามาเป็นของตนไม่ได้ แต่ว่าทำให้เป็นอย่างนั้น คือว่างจากความยึดมั่นถือมั่นได้ แล้วอย่าไปยึดถือเอาความไม่ยึดมั่นถือมั่นมาเป็นตัวตนเข้าอีก; เพียงแต่ไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไรว่าเป็นตัวเป็นตน อย่างนี้ก็พอแล้ว; อย่าไปยึดเอาสิ่งนั้นมาเป็นตัวตนของใคร หรือของเรา หรือของใครเข้าอีก, มันไม่ได้. ฉะนั้น ปล่อยให้ว่าง เป็นว่างไป, จิตถึงความว่าง ไม่มีความทุกข์ก็พอแล้ว จิตไม่มีความทุกข์ก็พอแล้ว. อย่าเอาจิตเป็นตัวตน หรืออย่าเอาความว่างเป็นตัวตนอะไรขึ้นมาอีก; อย่าเอาตัวจิตเองเป็นตัวตน อย่าเอาความว่างของจิตเป็นตัวตน, อย่าเอาความสุขที่จิตได้รับเพราะว่างนั้นมาเป็นของตน ก็เรียกได้ว่าไม่ต้องมีอะไรเป็นของตน, ให้มีอะไร ๆ เป็นเช่นนั้นเอง ๆ เช่นนั้นเอง ๆ ของมันเรียกว่า “ตถตา ๆ”, “ตถตา” ก็ได้ ความเป็นเช่นนั้นเอง; ถ้าจิตมันมองเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง มันก็ไม่คิด มันก็รู้ได้ว่าเอามาเป็นของเราไม่ได้ เพราะมันเป็นเช่นนั้นเอง.

ทุกสิ่งมีความเป็นเช่นนั้น ตามกฎอิทัปปัจจยตา

ฉะนั้น ความเป็นเช่นนั้นเอง จะต้องรู้จักให้ดี มันจะเนื่องกันแหละ, ถ้าเราเห็นว่าง ทุกอย่างว่างจากตัวตน ก็แปลว่าทุกสิ่งมันเป็นเช่นนั้นเอง คือว่างจากตัวตน; นี้เรียกว่าเห็นความเป็นเช่นนั้นเองของทุกสิ่ง : ความเป็นเช่นนั้นเองของจิต ความเป็นเช่นนั้นเองของร่างกาย ความเป็นเช่นนั้นเองของความรู้สึกนึกคิดทั้งหลาย ความเป็นเช่นนั้นเองของการที่มันเกี่ยวข้องปรุงแต่งซึ่งกันและกัน และ ความที่มันไม่เกี่ยวข้องไม่ปรุงแต่งซึ่งกันและกัน. ทุกอย่างมันเป็นเช่นนั้นเอง ตามกฎของอิทัปปัจจยตา.

อิทัปปัจจยตา – เพราะมีสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น, เพราะมีสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้ก็เกิดขึ้น, เพราะไม่มีสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้ก็ไม่เกิดขึ้น, นี้ก็เรียกว่า “อิทัปปัจจยตา”; เพราะมันเป็นเช่นนั้น มันไม่เป็นอย่างอื่น จึงเรียกว่า “ตถตา”, ตถตา คือความเป็นเช่นนั้น; เมื่อมันเป็นเช่นนั้น มันก็ไม่มีส่วนที่เราจะดึงเอาอะไรมาเป็นของเราได้ ก็เลยไม่เอามา เรียกว่า “ปล่อยวาง” ก็คือว่าง; จิตมันว่าง มันไม่ดึงเอาอะไรมาเป็นตัวตน – ของตน เพราะมันเห็นตถตา ว่าทุกสิ่งมีความเป็นเช่นนั้น คือเป็นอิทัปปัจจยตา ตามกฎของอิทัปปัจจยตา.

ทั้งความทุกข์และความสุข ก็เป็นเช่นนั้นเอง

นี่คำว่า “อิทัปปัจจยตา” นั้นมันแปลว่า “มีความเป็นเช่นนั้น” เพราะมันมีสิ่งนั้น ๆ เป็นปัจจัย, ความเป็นเช่นนั้นมันมีได้ทุกอย่าง ๆ; ความเป็นเช่นนั้น เป็นเช่นนั้น เป็นเช่นนั้นแล้วไปจบเอาที่ความทุกข์ก็มี มันมีผลเป็นความทุกข์ เพราะมัน

เป็นไปตามสายของความทุกข์ เหตุปัจจัยของความทุกข์; หรือว่าเป็นเช่นนั้นเอง ๆ แล้วไปจบที่ความสุขก็มีนะ.

คำว่า “ตถตา” นี้ไม่ได้หมายความว่า สุขหรือทุกข์โดยเฉพาะ, มันจะเป็นอย่างนั้น ๆ อย่างนั้น ๆ ไปแบบนั้น แล้วมันก็ปรากฏออกมาเป็นสิ่งที่เราเรียกกันว่า “ความทุกข์” ที่เราไม่ชอบ; หรือมันก็เป็นเช่นนั้น ๆ เช่นนั้น ๆ จนมีสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นมาชนิดที่เราชอบ เราเรียกว่า “ความสุข”. นี่ขอให้ดูเถิดว่า ทั้งความสุขและความทุกข์ ก็เป็นเช่นนั้นเองด้วยกัน, ความทุกข์ก็เป็นเช่นนั้นเอง ความสุขก็เป็นเช่นนั้นเอง ตามกฎของความเป็นเช่นนั้นเอง คือตามกฎของอิทัปปัจจยตา.

เมื่อจิตนี้ไม่ชอบความทุกข์ มันก็ไม่ทำไปในทางที่จะให้เป็นทุกข์, มันก็ปฏิบัติตามกฎอิทัปปัจจยตา ที่ไม่เกิดทุกข์; อิทัปปัจจยตาที่ทำให้เกิดทุกข์ มันก็ไม่เอามันรู้อยู่ เพราะมันรู้เป็นหลักเสียแล้วว่า ไม่มีอะไรที่จะยึดถือให้เป็นตัวตน – ของตน, พอไปยึดถือให้เป็นตัวตน – ของตน มันก็กัดเอาทุกที่ เจ็บปวดทุกที่ มีความทุกข์ทุกที่ นี่มันก็เข็ดหลาบ, มันมีความรู้ที่ถูกต้อง มันก็เข็ดหลาบ, ที่นี้มันก็หันไปในทางที่ไม่กัด ไม่ทำให้เจ็บปวด; ฉะนั้น เราจะต้องเดินให้ถูกทาง ถูกสายของ

อิทัปปัจจยตาที่ไม่กัด ไม่ขบ ไม่กัดให้เจ็บปวด แล้วก็ว่าง อยู่ด้วยความว่าง.

บางคนเขาไม่เข้าใจเรื่องนี้ เขาชอบไม่ว่าง : เช่น อร่อย สนุกสนาน ในทางกามารมณ์ ทางอะไรก็ดี ซึ่งไม่ว่าง, เขากลับว่าดี เขากลับว่ามันอร่อย เขากลับว่าดี ถ้าอย่างนี้ก็ไม่เห็นความว่าง. มันจะอร่อยหรือไม่อร่อย ก็เป็นเรื่องของ

อิทัปปัจจยตา, เราอยู่ตรงกลางดีกว่า : อยู่ตรงกลางระหว่างความอรร้อย และความไม่อรร้อย นั้นแหละจะเป็นความถูกต้อง; ถ้าอรร้อยก็ยึดถือเอาอย่างอรร้อย ถ้าไม่อรร้อยก็ยึดถืออย่างไม่อรร้อย นี่ยึดถือทั้งนั้น, ไปอยู่ตรงกลางจะไม่ยึดถืออะไร อย่ายึดถืออะไร นั่นจึงจะอยู่ตรงกลาง.

ดูกันด้วยของง่าย ๆ ที่เด็กพอจะเข้าใจได้ก็ได้กระมัง เด็ก ๆ พอจะเข้าใจได้ เช่นว่าอ้อม, อ้อมกับไม่อ้อม, เด็ก ๆ เขาก็จะเลือกเอาข้างอ้อม แล้วความที่อ้อมนั้นมันสงบหรือเปล่า? ความที่อ้อม ๆ อ้อมนะ สงบหรือเปล่า มันต้องรู้สึก ๆ รู้สึกชนิดที่รู้สึกอ้อม มันก็รับกวนจิต. ถ้าหิวมันก็รับกวนจิต ถ้าอ้อมมันก็รับกวนจิต; เพราะฉะนั้น เราอย่าเอาที่อ้อม อย่าเอาที่หิว, เอาที่อยู่ตรงกลาง คือยังว่างหรือปรกติดีกว่า. นี้อย่าเอาที่สุข อย่าเอาที่ทุกข์, เอาที่ตรงกลาง คือไม่สุขไม่ทุกข์ มันก็จะไม่กัศเอา.

ขอให้สังเกต ให้รู้จักตัวเองเสียก่อน ตัวเองเสียก่อน, ตัวเองมันชอบอรร้อย ชอบสุข ชอบสนุก ชอบ... แล้วถือนั่นเราต้องการ, หาว่าไม่ว่างนั่นคือตัวที่ไม่ว่างไม่ว่างที่สุด; อ้อมก็ไม่ว่าง หิวก็ไม่ว่าง อ้อมอีกอัด อรร้อยอยู่มันก็ไม่ว่าง, จิตมันไม่ว่าง หิวมันก็ไม่ว่าง, ตรงที่มันไม่อ้อมและมันไม่หิว ตรงนั้นมันว่าง; ฉะนั้น อย่าไปยึดถืออะไร อย่าไปยึดถือในอ้อมหรือในหิว อย่าไปยึดถือในอรร้อยหรือไม่อรร้อย, ไม่ยึดถือสิ่งที่ยาวให้ยึดถือแล้วก็ใช้ได้ เรียกว่าอยู่ด้วยความว่าง.

ไม่ต้องเชื่อตามข้อความที่นำมากล่าวนี้ก็ได้ แต่ขอให้ไปดูเอาเอง ว่าอรร้อยหรือได้อย่างใจนั้น มันวุ่นวายอย่างไร? ไม่อรร้อยหรือไม่ได้อย่างใจ มันวุ่นวายอย่างไร? มันวุ่นวายด้วยกันทั้งนั้นแหละ แต่มันวุ่นวายคนละรูปแบบ; มัน

ไม่ถูกปรุงด้วยความอร่อย ไม่ถูกปรุงด้วยความไม่อร่อยดีกว่า เรียกว่าจิตนี้อย่าถูกรบกวนด้วยความอร่อยหรือความอึด จิตนี้อย่าถูกรบกวนด้วยความไม่อร่อย หรือความหิว จิตอย่าถูกรบกวนด้วยเรื่องอะไรเลย นั่นแหละคือจิตว่าง; จิตไม่ถูกรบกวนนั่นแหละ คือจิตมันว่าง ภาวะอย่างนั้นแหละเป็นความไม่ทุกข์ ไม่มีทุกข์ที่แท้จริง; อึดหรือหิวนี้มันรบกวนเท่านั้นแหละ, รวยหรือจนนี้ก็รบกวนเท่านั้นแหละ, อย่างรู้สีกว่าร่ำรวย อย่างรู้สีกว่ายากจน, นั่นแหละจะไม่รบกวน.

พุทธบริษัทต้องรู้เรื่องสูญญตา – ความว่าง

นี่ขอให้เข้าใจเรื่องความว่างพอสมควรเถิด มิฉะนั้นจะเสียทีที่เป็นพุทธบริษัท เป็นพุทธบริษัทไม่รู้เรื่องความว่าง มันเสียทีที่เป็นพุทธบริษัท; เหมือนกับที่เขาว่า เสียชาติ เสียที เสียชาติเกิด เพราะมันไม่รู้สิ่งที่จะต้องรู้; แล้วพุทธบริษัทนี้ระวังให้ดี ถ้าไม่รู้เรื่องสูญญตา เรื่องความว่าง มันเสียชาติที่เป็นพุทธบริษัท; อาตมาจึงเอามาพูด. จะแก้ตัวว่าไม่รู้ไม่ได้, ไม่รู้มันก็มีผลร้ายอยู่นั่นแหละ แล้วมันควรจะรู้; จะแก้ตัวว่าข้าพเจ้าไม่รู้ ขอให้ยกเว้นให้ข้าพเจ้าไม่ต้องเป็นทุกข์, อย่างนี้ไม่ได้หรอก; กฎของอิทัปปัจจยตามันยอมให้ไม่ได้. พระเจ้าก็ยอมให้ไม่ได้ ที่ว่าจะแก้ตัวว่าฉันไม่รู้ แล้วอย่าให้ฉันเป็นทุกข์เลย มันพูดกันไม่ได้.

มันเป็นกฎที่ตายตัว : ถ้าทำอย่างนี้ จะต้องเกิดผลอย่างนี้, ถ้าทำอย่างนี้ จะต้องเกิดผลอย่างนี้, ถ้าทำอย่างนี้ จะต้องเกิดผลอย่างนี้; นี่คือพระเจ้าอิทัปปัจจยตา พระอิทัปปัจจยตาเป็นเจ้า – กฎอิทัปปัจจยตา. นี่คือธรรมชาติที่เด็ดขาด ธรรมชาติที่เด็ดขาด

คืออิทัปปัจจยตา, เรียกอีกชื่อหนึ่งเรียกว่าปฏิจสุมุปปาท. ความทุกข์เกิดขึ้นมาอย่างไร แล้วดับไปอย่างไร นี่คือกฎอิทัปปัจจยตา; ถ้าเกี่ยวกับความทุกข์ของคน ก็เรียกว่า “ปฏิจสุมุปปาท”.

พอพระพุทธเจ้าค้นพบอิทัปปัจจยตาในวันที่ตรัสรู้ ในวันที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ คือวันที่ท่านค้นพบกฎอิทัปปัจจยตา พระพุทธเจ้าก็เคารพทันทีเลย พระพุทธเจ้าก็เคารพกฎอิทัปปัจจยตาทันที. นี่หลายคนคงจะได้เคยอ่านพุทธประวัติเรื่องนี้ แต่ไม่จำไว้ ไม่จำไว้ หรือไม่เข้าใจก็ได้; ไปอ่านเถิด พุทธประวัติเล่มไหนก็ตาม พอพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว ท่านคิดว่าเราจะเคารพใครดี ในที่สุดก็เคารพสิ่งที่ตรัสรู้นั่นเอง แล้ว สิ่งที่ตรัสรู้นั้น ก็คือกฎอิทัปปัจจยตานั่นเอง; ฉะนั้น เราก็ควรจะรู้จักสิ่งสูงสุดที่พระพุทธเจ้าก็ยังเคารพ แล้วเราจะไม่เคารพกันอย่างไร. นี่เราก็ปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎของอิทัปปัจจยตา ฝ่ายที่จะไม่เกิดทุกข์, ฝ่ายที่ทำให้เกิดทุกข์จะเอาไปทำไม; ฝ่ายที่จะไม่ให้เกิดทุกข์จะเป็นอย่างไร จะต้องทำอย่างไรนี้ เรารู้ แล้วเราก็เชื่อฟัง แล้วก็เคารพในฐานะเป็นสิ่งที่สูงสุดต้องเคารพ. เคารพคืออย่าไปติดกับมัน, อย่าไปติดกับมัน ขอมทำตามนี้เรียกว่า “เคารพ”; เคารพพระเจ้าอิทัปปัจจยตา.

อิทัปปัจจยตา กฎของธรรมชาติที่มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง

เราบูชาพระเจ้าอิทัปปัจจยตาด้วยการปฏิบัติให้ถูกต้อง; เราอ่อนน้อมก็ได้ จะใช้คำว่าอ่อนน้อมก็ได้ คือการยอมปฏิบัติให้ถูกต้องอย่างยิ่ง นี่คือการอ่อนน้อม. พระเจ้าอิทัปปัจจยตาเป็นสิ่งสูงสุด แม้แต่พระพุทธเจ้าก็เคารพ, เป็นกฎของธรรม-

ชาติที่มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง; กฎเรื่องนี้คือเรื่องของสิ่งที่มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง จึงสูงสุดยิ่งกว่าสิ่งใด แล้วมันเทียบขาดตรงที่ว่า เป็นอิทัปปัจจยตานั้นแหละ : มันเพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี, ก็เป็นมาอย่างนี้ตลอดเวลา; ในร่างกายเรานี่ เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี, ถ้าเราทำผิด มันก็เกิดเรื่องยุ่งขึ้นมาทันที จะเป็นทุกข์ โดยเฉพาะไปยึดถือเอาสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เป็นของเรา ให้เป็นของเรา ให้เป็นของฉัน ไม่ให้เป็นไปตามกฎอิทัปปัจจยตา; อย่างนี้จะถูกมัดจะต้องเป็นทุกข์.

ถ้าจะไม่ให้เป็นทุกข์ จะต้องปฏิบัติให้ถูกตามกฎของอิทัปปัจจยตา แล้วก็จะเห็นว่ามันเป็นเช่นนั้นเอง แล้วก็เห็นว่ามันว่างจากตัวตน ว่างจากของตน คือสูญญตา. จะเห็นตถตา – ความเป็นเช่นนั้นเอง แล้วจะเห็นสูญญตา – ว่างจากตัวตน แล้วจะเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา คือกิริยาที่มันเป็นไป ก็เลยไม่ต้องหลงไม่ต้อง

ยึดถืออะไรด้วยความหลง. นี้เรียกว่ารู้จักความว่าง จนจิตไม่ยึดถืออะไร แล้วจิตว่าง, ก็อยู่ด้วยจิตว่าง คือไม่มีความทุกข์เลย.

จิตว่างนี้แสนที่จะฉลาด แล้วก็ทำอะไร ก็ไม่ผิดจากกฎอิทัปปัจจยตา; จิตที่ว่าง ที่เป็นอิสระ ที่สงบ ที่เกลี้ยง มันจะทำอะไรโดยไม่ผิดต่อกฎของอิทัปปัจจยตา, ดังนั้นจิตชนิดนี้จึงไม่อาจจะมีความทุกข์ ไม่อาจจะมีความทุกข์ ทำอย่างไร ๆ ก็จะไม่มีความทุกข์.

เราต้องการจะไม่มีความทุกข์ เราก็เป็นอยู่ด้วยจิตว่างซี เรียกว่าสุญญตา-
วิหาร : อยู่ด้วยความว่าง อยู่ด้วยจิตที่มีความว่าง; ถ้าเราต้องการจะไม่มีทุกข์
เลย จงอยู่ด้วยจิตที่มีความว่าง. เป็นอยู่ด้วยจิตว่าง มีชีวิตอยู่ด้วยจิตว่าง นี้เรียกว่า
อยู่ด้วยจิตว่าง.

พระพุทธเจ้าท่านประกาศพระองค์เองว่า “อยู่ด้วยสุญญตาวิหาร” คือมี
จิตว่างอยู่ตลอดเวลา, ไม่ให้มีอะไรมากระทบ จนเป็นจิตที่ไม่ว่าง.

ฉะนั้น ขอให้อยู่ด้วยจิตว่าง ซึ่งเราจะทำได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ ทุก
อิริยาบถ ทุกเวลา ๆ ไม่ว่าเมื่อไร; เราจะอยู่ด้วยจิตว่าง ทุกที่ ทุกหนทุกแห่ง ทุก
สถานที่ที่อยู่ด้วยจิตว่าง; หรือจะแยกเป็นอิริยาบถว่า : ยืน เดิน นั่ง นอน, แต่ละ
อิริยาบถก็อยู่ด้วยจิตว่าง : เดินอยู่ก็จิตว่าง ยืนอยู่ก็จิตว่าง นั่งอยู่ก็จิตว่าง นอนอยู่ก็
จิตว่าง คือไม่เกิดความรู้สึกโง่ ๆ โง่เขลาว่าอะไรเป็นของตน; ไม่มีอะไรจะยึดไว้
เป็นของตน อยู่ทุก ๆ อิริยาบถ.

เราอยู่ด้วยอะไรกันบ้างล่ะ ลองคิดดู ที่เรามีชีวิตอยู่นะ, เราทำงาน เอ้า,
เราทำงาน ไม่ยกเว้นทุกคนทำงาน, เมื่อทำงานก็ต้องทำด้วยจิตที่ฉลาด คือว่าง จิต
ว่าง, อย่าทำด้วยจิตหนักอึ้ง อย่าทำด้วยจิตครัดเครียด อย่าทำด้วยจิตยึดถือ หมายมัน
อะไรอยู่; เมื่อทำงานก็ขอให้ทำด้วยจิตที่ว่าง ที่โปร่ง อย่างที่ว่าเมื่อตะกี้นี้. เมื่อ
ทำงานก็ทำด้วยจิตว่าง.

ที่นี่ เมื่อนั่งพักผ่อน หยุดงาน พักผ่อน ก็ให้หยุดด้วยจิตว่าง; ถ้าจิตไม่ว่าง ไม่มีพักผ่อน, ไม่ทำงาน มานั่ง แต่นั่งด้วยจิตว่าง, ไม่พักผ่อน; ฉะนั้น เมื่อว่าง เมื่อนั่งพัก ก็ให้พักด้วยจิตว่าง.

ที่นี่ เมื่ออะไรอีกล่ะ? เมื่อรับแขก, เมื่อแขกมาหา เราจะต้องรับแขก ก็ต้องรับแขกด้วยจิตว่าง.

เมื่อทำงานก็จิตว่าง เมื่อพักผ่อนก็จิตว่าง เมื่อรับแขกก็ต้องด้วยจิตว่าง, ถ้าจิตไม่ว่าง หงุดหงิด ๆ อยู่ด้วยเรื่องอะไรแล้ว มันก็มีความทุกข์แหละ. ข้อนี้ พระพุทธเจ้าเอง ท่านก็ตรัส, ตรัสไว้ว่า “เมื่อตถาคตต้องออกมาพบปะ ตอบปัญหา ของคนเป็นอันมาก : ของราชา ของอำมาตย์ ของมหาราชา ของเคียรถีย์ ของสาวกของเคียรถีย์มากมายก่ายกอง, พระพุทธเจ้าท่านรับแขก แล้วก็คุยกับแขก สนทนากับแขก, แต่ท่านยืนยันว่า ตลอดเวลาที่มีจิตว่าง ก็จะไม่เกิดความรู้สึกเป็นเรื่องตัวตน – ของตน”; นี่หมายความว่า แม้มันจะยุ่งอย่างไร มันจะมีเรื่องยุ่งมากอย่างไร จิตก็ยังคงว่าง.

ที่นี่ ที่ว่าจะต้องทำให้ดีที่สุด ก็เมื่อเจ็บไข้, เมื่อเจ็บไข้เป็นเรื่องสำคัญที่สุด; ขอให้เจ็บไข้ด้วยจิตว่างเถิด มันจะหายเร็ว หรือถ้าจะตายก็ตายดี. ถ้าใครอยากหายเร็ว อยากตายดี ก็จงมีจิตว่างอยู่ตลอดเวลาที่เจ็บไข้, เห็นว่าความเจ็บไข้มันเช่นนั้นเองโง่. ความเจ็บไข้เป็นตถตา คือเช่นนั้นเองโง่, ไม่มี ความหมายอะไรที่จะมาข่มเหงบีบบังคับน้ำใจของเรา ความเจ็บไข้กลายเป็นของธรรมดาไป คือเป็นอิทัปปัจจยตา เป็นของธรรมดา, มันเป็นตถตา มันเป็นอย่างนั้นเอง ก็เลยไม่มีความหมายที่จะต้องไปกลัวมัน หรือว่าไปเป็นทุกข์กับมัน. ถ้า

มันหาย ก็เช่นนั้นเองอีกแหละ ไม่ยินดีกับมัน, มันก็เป็นเรื่องที่ไม่ต้องมาทำอะไรให้เราวุ่นวาย หรือว่ามีจิตจรูกรุ่น จิตลิงโลด ยินดีปรีดา. มันเจ็บไข้ มันก็เช่นนั้นเอง, มันหาย มันก็เช่นนั้นเอง, มันไม่หาย มันก็เช่นนั้นเอง.

นี่ถ้าเจ็บไข้ ก็ขอให้เจ็บไข้ด้วยจิตที่มันปรกติ คงที่, **ไม่มีตัวกูไม่มีของกู ว่าตัวกูเจ็บ, ไม่มีตัวกู-ของกู ว่ากูจะตาย.** นี่ไม่มีอะไรจะยึดถือเป็นตัวกู-ของกู มันก็เลยว่างกันไปหมด, ฉะนั้นเรียกว่า จงเจ็บไข้ด้วยจิตว่าง.

ทำงาน ก็ทำงานด้วยจิตว่าง, พักผ่อน ก็พักผ่อนด้วยจิตว่าง, รับแขก ก็รับแขกด้วยจิตว่าง, พอเจ็บไข้จะตาย ก็ด้วยจิตว่าง, ถ้าตายไปก็เลิกกัน ถ้าหายมาก็ยังว่างอยู่นั่นแหละ. นี่ไม่มีความทุกข์ที่จะเกิดขึ้นได้ในตรงไหนเลย เป็นผู้ที่ไม่มีความรู้สึกสิ่งใด ๆ ว่าเป็นตัวตน หรือเป็นของตน.

ท่านมีคำพูดที่คนสมัยนี้ฟังไม่เข้าใจว่า ความเจ็บไข้ นั้นมันก็มี แต่ตัวตน ผู้เจ็บไข้ นั้นไม่มี. นี่ฟังดูให้คิดเถิด ความเจ็บไข้ นั้นมี มีอยู่อย่างที่เราเห็น ๆ อยู่นี้เป็นความเจ็บไข้, แต่บุคคลผู้เจ็บไข้ นั้นไม่มี เพราะมีแต่อิทัปปัจจยตา คือการปรุงแต่งไปตามกฎอิทัปปัจจยตา : ตัวคน ตัวผู้ที่เป็นเจ้าของความเจ็บไข้ นั้นไม่มี ความเจ็บไข้ ก็เป็นอิทัปปัจจยตา ที่เราสมมติเรียกว่าผู้เจ็บไข้ ก็เป็นอิทัปปัจจยตา. นี่เรียกว่าอาการที่เจ็บไข้ นั้นมี แต่บุคคลผู้เจ็บไข้ นั้นไม่มี, เราว่าเอาเอง เราโง่เอง ว่ากูเจ็บ กูจะตาย, “กู” นี้ ว่าเอาเอง; ที่จริงตัวกู นั้นมันไม่มี.

นี่ลองจำคำพูดที่ฟังดูแล้วคล้ายกับบ้า ๆ บอ ๆ นี้ไว้ซิ จะช่วยได้มากทีเดียวแหละ ว่าความเจ็บไข้มี แต่คนที่เจ็บไข้ นั้นไม่มี, **ความทุกข์มี แต่บุคคลที่**

เป็นทุกข์นั้นไม่มี. ความทุกข์มี รู้สึกอยู่เป็นความทุกข์ แต่บุคคลที่เป็นผู้ทุกข์ หรือเป็นเจ้าของความทุกข์มันไม่มีนี่ มันเป็นเพียงความรู้สึกของจิตเท่านั้นเอง.

การกระทำสิ่งต่าง ๆ มี แต่ผู้กระทำมันไม่มี มันผลัดกันไปตามกฎของอิทัปปัจจยตา ไม่มีบุคคลที่เป็นตัวตนอันแท้จริง ซึ่งเป็นผู้กระทำ เขาเรียกการกระทำ หรือกรรมนั้นมันมี แต่ผู้กระทำกรรมนั้นไม่มี; ฟังดูเหมือนกับบ้าไร้ไทม์.

ความดับเย็นมี แต่ผู้ดับเย็นไม่มี, นิพพานมี แต่ผู้นิพพานนั้นไม่มี. นี้เรียกว่าเรื่องสุญญตา.

การเดินนั้นมี แต่ผู้เดินไม่มี, การเดินมาวัดนี้มันมี แต่ผู้เดินมาไม่มี เพราะที่ผู้เดินมานั้นไม่ใช่บุคคล มันเป็นอิทัปปัจจยตา. ถ้าเห็นได้แบบนี้ แล้วก็เรียกว่าเห็นสุญญตา, ถ้าเห็นสุญญตา จิตมันก็ว่าง. นี้ขอให้ฝึกฝนอยู่อย่างนี้ แล้วมันก็ว่าง จิตมันว่าง ไม่จับฉวย มันก็ไม่มีปัญหา.

พระพุทธองค์อยู่ด้วยสุญญตาวิหารตลอดเวลา

นิพพานํ ปรมํ สุตฺถํ เขาถอดความมาจากพระบาลีว่า นิพพานนี้ ว่างอย่างยิ่ง : นิพพาน – ว่างจากกิเลส, นิพพาน – ว่างจากความทุกข์, นิพพาน – ว่างจากตัวตน, นิพพาน – ว่างจากการปรุงแต่งทั้งปวง, นิพพาน – ว่าง. แล้วที่มันว่างนั้นแหละ เรียกในภาษาธรรมดาว่ามีความสุข เพราะไม่ถูกรบกวน ไม่มีอะไรรบกวน; ความว่างไม่มีอะไรรบกวน นี้เป็นความสุข. จึงพูดว่านิพพานที่ว่างอย่างยั้งนั้นนะ มันจึงเป็นความสุขอย่างยิ่ง.

นิพพาน – ว่างอย่างยิ่ง แต่ที่มันจะรู้สึกอยู่ตามธรรมดาของชีวิตที่ยังมีชีวิตมีอายตนะนั้น มันก็มีได้; เช่นว่า รู้สึกมีอะไรมากระทบกระทั่งร่างกายอย่างนั้น อย่างนี้ก็มิได้, แต่ไม่ยึดถือเอา. ดังนั้นมันจึงไม่มีกิเลส จึงไม่มีความทุกข์ แม้จะมีความหิว ความกระหาย ความเจ็บไข้ ความอ่อนเพลียก็มี; ก็มีตามธรรมชาติของชีวิตที่มันยังเป็นไปตามธรรมชาติ นั่นมันยังมี เพราะว่าร่างกายนี้มันยังเป็นตามธรรมชาติที่จะต้องรู้สึกว่าจะหิว จะกระหาย จะถ่ายอุจจาระ จะถ่ายปัสสาวะ จะอย่างนั้นจะอย่างนี้ มันก็มีแหละ มันก็เท่านั้นแหละ; มีความรู้สึกเท่าที่ร่างกายรู้สึกอยู่ตามธรรมชาติ แต่ไม่มีตัวฉันที่เป็นอย่างนั้น, เพราะฉะนั้นไม่ใช่ความทุกข์ ไม่ใช่ความทุกข์หรือ เป็นเพียงความกระวนกระวาย, ลึกว่าความกระวนกระวายตามธรรมชาติ แต่อย่าไปรับเอามาเป็นของเรา.

ถ้ามันรู้สึกลำบากบ้าง เรื่องความหิว ความกระหาย เรื่องความเจ็บ เรื่องความใคร่ เรื่องกิน เรื่องถ่าย ที่ไม่เป็นไปโดยสะดวก, มันก็มีตามธรรมชาติ ก็ให้เห็นเป็นอทิปปัจจยาตามธรรมชาติ; อย่าเอามาเป็นความทุกข์ หรืออย่าไปยึดถือให้เป็นกิเลส แล้วก็มีความทุกข์. เราจงปฏิบัติกันอย่างนี้.

เป็นอันว่า เรื่องสุญญตาวินัยนี้ จำเป็นสำหรับผู้ที่จะไม่เป็นทุกข์, ผู้ที่ต้องการจะไม่เป็นทุกข์ ก็จงอยู่อย่างสุญญตาวินัย คือจิตอยู่ด้วยความว่าง จิตมีความว่าง จิตไม่ยึดถือสิ่งใด ๆ; นี้อยู่ด้วยจิตที่ไม่ยึดถือสิ่งใด ๆ ว่าเป็นตัวตนว่าเป็นของตน, กิเลสไม่เกิด ความทุกข์ไม่เกิด. นี้เรียกว่าอยู่ด้วยสุญญตาวินัย ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงยืนยันว่า พระองค์อยู่ด้วยสุญญตาวินัยตลอดเวลา.

นี่เรารู้ไว้ แล้วพยายามปฏิบัติให้ได้ จะไม่เสียทีที่มีพระพุทธศาสนา คือว่าได้มีโชคที่ได้รู้พระพุทธศาสนา ได้ปฏิบัติพระพุทธศาสนาแล้วก็ไม่เป็นทุกข์. พุดอย่างนี้

มันคล้าย ๆ กับมีตัวตนไปเสียอีก มีฉันผู้ได้โชคดี นี่ก็มีตัวตนไปเสียอีก, ฉะนั้นอย่าพูดไปถึงนี้เลย พูดว่าจิตมันรู้ มันฉลาด, มันรู้ ไม่โง่ มันไม่จับเอาสิ่งใดเป็นตัวตน แล้วก็มันเป็นจิตที่ไม่ต้องมีความทุกข์ไปจนตลอดเวลา วาระสุดท้าย; กระทั่งจิตดวงสุดท้ายเลย วินาทีสุดท้าย ไม่ต้องเป็นทุกข์.

ภราวาสจำเป็นต้องรู้เรื่องสูญญตา

เอาละ เป็นอันว่าเรื่องสูญญตา หรือว่ามีชีวิตอยู่ด้วยสูญญตานี้ เป็นเรื่องที่พุทธบริษัทต้องรู้ แม้เป็นพุทธบริษัทภราวาส; เราไม่เชื่อที่เขาห้ามว่าอย่าเอามาสอน, เรื่องนี้สูงเกินไปอย่าเอามาสอน เราไม่เชื่อ, ถ้าใครจะห้ามอย่างนั้นเราไม่เชื่อ. เราเห็นว่าเป็นเรื่องที่ต้องจำเป็นจะต้องเอามาสอน เพราะว่าภราวาสอยู่ด้วยความทุกข์ ต้องเอาเรื่องดับทุกข์มาสอนภราวาส แล้วเรื่องที่ดับทุกข์ได้ ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่าเรื่องสูญญตา; สูญญตาคืออย่าไปเอาอะไรมาเป็นตัวกู-ของกู ให้มันเป็นของตามธรรมชาติที่เรียกว่าอัมปิปัจจยตา หรือตถตา.

แล้วอย่าเอามาเป็นเรื่องล้อเล่น ว่าสูญญเปล่า ๆ กูก็ไม่คิดนึกอะไร อยากทำชั่วก็ทำ อยากทำดีก็ทำ ไม่อยากทำอะไรก็ไม่ทำ นี่เป็นเรื่องสูญญเปล่า; อย่างนี้มันเป็นสูญญตาอันธพาล. เรื่องความว่าง หรือว่าจิตว่างของคนอันธพาล คือไม่รู้ไม่ชี้อะไรหมด, มันสูญญตานี้ ๆ กูก็ไม่ต้องรู้ต้องชี้อะไรหมด; นี่เป็นเรื่องสูญญตาอันธพาล. สูญญตาที่ถูกต้องมีประโยชน์ ต้องรู้จักทำให้มีสูญญตา คือความไม่ยึดถือใด ๆ อยู่ในจิต แล้วก็ไม่มีประโยชน์ คือไม่เป็นทุกข์.

ฉะนั้น ขอให้เราได้ช่วยกันศึกษาเรื่องสูญญตา เราได้ช่วยกันปฏิบัติเรื่องสูญญตา แล้วเราได้รับผลจากการปฏิบัติในเรื่องสูญญตา จนได้อยู่ด้วยสูญญตาวิหาร

คือมีชีวิตอยู่ด้วยจิตว่าง ก็จะไม่เป็นโรคประสาทเหมือนคนเดี๋ยวนี้. เดี่ยวนี้คนเป็นโรคประสาทกันจะทั้งโลกอยู่แล้วนะ เพราะมันสูญญตาไม่เป็น, ไปดูเถิด มันจะเป็นโรคประสาทกันทั้งโลกอยู่แล้วนะ เพราะว่ามันสูญญตาไม่เป็น; เรื่องมีเท่านี้.

ฉะนั้น ขอให้ท่านทั้งหลายทุกคน ได้เข้าใจเรื่องสูญญตาเพิ่มขึ้น ๆ แล้ว ได้รับผลประโยชน์จากความรู้นี้เพิ่มขึ้น ๆ ก็จะไม่เสียทีที่เกิดมาเป็นมนุษย์และได้พบพระพุทธศาสนา.

การบรรยายนี้สมควรแก่เวลาแล้ว อาตมาขอยุติการบรรยายเปิดโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลายได้สวดบทพระธรรม ที่จะส่งเสริมกำลังจิตใจในการศึกษาปฏิบัติสูญญตานี้สืบต่อไป.

หลักพระพุทธศาสนาที่ยังเข้าใจผิดกันอยู่

- ๔ -

ที่ลานหินโค้ง, ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๒๕

สันโดษไม่เป็นอุปสรรคแก่การพัฒนา

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๔ ในวันนี้, อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่อง **หลักพระพุทธศาสนาที่ยังเข้าใจผิดกันอยู่** ต่อไปตามเดิม. แต่มีหัวข้อเฉพาะในวันนี้ว่า **สันโดษไม่เป็นอุปสรรคแก่การพัฒนา**.

ขอทบทวนความเข้าใจอีกครั้งหนึ่งว่า มีหลักธรรมะหลายข้อที่เรากำลังเห็นขัดแย้งกันอยู่ คืออธิบายต่างกันบ้าง, ถี้อเอาความหมายต่างกันบ้าง แล้วก็เกิดการกระทบ หรือขัดแย้งต่อกัน ซึ่งไม่เป็นผลดีเลย. ตัวอย่างที่แล้่วมา เช่นเรื่อง

จิตว่าง บางคนก็ว่า จิตว่างเป็นสิ่งที่มิไม่ได้ก็มี, หรือเป็นสิ่งที่บ้าบอ ใช้ประโยชน์อะไรไม่ได้ ให้โทษไปเสียก็มี.

เรื่องสั้นโดยนี้ ก็เคยถึงกับมีการห้ามไม่ให้พระเทศน์, ไม่ให้พระสั่งสอนประชาชนโดยรัฐบาลยุคหนึ่ง โดยว่าเป็นสิ่งที่ทำให้คนไม่ก้าวหน้า. และความเห็นของบางคนว่า ไม่ควรสอนปรมาตธรรม คือธรรมะชั้นสูงแก่บุคคลทั่วไป เพราะว่ามีประโยชน์ จะทำให้เขาไม่ทะเยอทะยานทำกิจการงานให้ใหญ่โตไพศาลออกไป ดังนี้ เป็นต้น. มีอยู่หลายหัวข้อด้วยกัน ซึ่งเราจะได้นำเอามาวินิจฉัยกันทีละข้อ กว่าจะหมดสิ้นปัญหาเหล่านี้.

การที่มีความเข้าใจผิดขัดแย้งกันอยู่อย่างนี้ โดยหลักธรรมะในพระพุทธศาสนา และเป็นพระพุทธภาษิตโดยตรงอย่างนี้ มันมีโทษ, ไม่มีคุณ มีแต่โทษ.

มีโทษข้อแรก ก็คือ ทำให้เราทะเลาะกันเอง : แบ่งกันเป็นพวก ๆ แล้วก็ทะเลาะกันเอง ที่เป็นบุคคลต่อบุคคลก็ทะเลาะกันถึงกับชกต่อยกันก็มี, ที่เป็นพระเป็นฌรก็มี, มันน่าหัวถึงขนาดนั้น ไม่มีเรื่องอะไรที่จะทะเลาะ ชกต่อยกันแล้วกลายเป็นมามีเรื่องอธิบายธรรมะไม่เหมือนกัน เถียงกันว่าอย่างนั้นผิด ว่าอย่างนี้ถูก. นี่เป็นสิ่งที่มิแล้วจริง ไม่ใช่สมมติเอามาหลอกท่านทั้งหลาย; อาตมาก็เคยผ่านมาแล้ว. นี้เรียกว่ามันเป็นโทษ ทำให้เราได้ทะเลาะกัน.

และยังมีโทษข้อที่ ๒ คือทำให้เราไม่ได้รับผลจากธรรมะข้อนี้ในพระพุทธศาสนา, มีธรรมะก็เพื่อจะให้ได้รับผลเป็นความดับทุกข์ เป็นความสงบสุข; แต่มากลายเป็นเรื่องทะเลาะวิวาทกัน ทำให้ไม่ได้รับผลจากพระศาสนา. แล้วเราก็ไม่สามารถจะสืบอายุพระศาสนาของเราได้ เพราะมีแต่ทะเลาะขัดแย้ง

กันเรื่องความหมายของธรรมะนั้น ๆ ที่นี้คนต่างศาสนาเขาก็จะหัวเราะเยาะ ว่าคนเหล่านี้ทะเลาะกันด้วยเรื่องศาสนาของตนเอง. นี่มันมีโทษ. มีเหตุผลที่เราควรจะทำจัดสิ่งเลวร้ายเช่นนี้ให้หมดไป, อย่าให้เหลืออยู่เป็นโทษแก่เราเลย; จึงขอร้องให้ท่านทั้งหลายสนใจฟังให้ดี. นักเรียนทั้งหลายก็ควรจะสนใจเรื่องนี้, แม้ในฐานะเป็นเรื่องของภาษา เรียนภาษาก็ยังได้ เช่นคำว่าสันโดษนี้มันคืออะไร? ในวันนี้จะทำความเข้าใจเรื่องสันโดษที่ยังเข้าใจผิดกันอยู่.

เคยมีการห้ามไม่ให้สอนเรื่องสันโดษ

ครั้งหนึ่ง อาตมาไปแสดงปาฐกถาที่กรุงเทพฯ ในระยะที่เขาห้ามสอนสันโดษนั้นแหละ, ห้ามในนามรัฐบาล ขอให้คณะสงฆ์หยุดสอนเรื่องสันโดษ; อาตมาก็ได้พูดถึงเรื่องนี้ ในฐานะที่ว่าไม่ถูก. การห้ามสอนเรื่องสันโดษนั้น มันเป็นเรื่องบ๊อบบ คือเป็นเรื่องที่ห้ามคำสอนของพระพุทธเจ้า. แล้วอาตมายังว่า เรื่องที่สอนว่า “งานคือเงิน เงินคืองาน” นั้นแหละไม่ควรจะสอน, ตอนนั้นเขากำลังสอนเรื่องงานคือเงิน เงินคืองานกันอยู่. เคยมีเรื่องมาอย่างนี้.

แล้วนี่ก็ได้มีผู้ส่งข่าวให้ทราบว่า หัวหน้ารัฐบาลเรียกเอาเทพบัณฑิตเฉียงนั้นไปฟัง ไปเปิดฟัง; ในที่สุดก็สั่งหัว ว่าไม่มีเรื่องอะไร คือไม่เป็นอะไร. เพราะว่าเราไม่ได้มีเรื่องที่จะไปว่าใคร เพียงแต่พิสูจน์ความจริงของคำสอนในพระพุทธศาสนาข้อนี้.

รัฐบาลนั้นยังไม่ทราบว่า คอร์รัปชันทั้งหลายนั้นนะ เกิดมาจากการไม่สันโดษ; แม้เดี๋ยวนี้แหละ ท่านทั้งหลายลองสังเกตดูให้ดีเถอะจะพบว่า ถ้ามันมี

คอร์รัปชันที่ไหน แล้วมันมีมูลมาจากการไม่สันโดษของคนที่ทำคอร์รัปชันนั่นเอง : มีเงินเดือน มีฐานะ มีอะไรพอกินพอใช้ เหลือกินเหลือใช้ ก็ยังทำคอร์รัปชัน, รวยแล้วก็ยังโกง. นี่เพราะว่ามันไม่สันโดษยังไง.

เราควรจะเข้าใจเรื่องนี้กันเสียให้ถึงที่สุด ซึ่งจะได้วินิจัยเป็นเรื่อง ๆ หรือเป็นตอน ๆ ไป; ขอให้ฟังให้ดี. จะพูดกันถึงคำว่าสันโดษ, *สันโดษ* คำพูดคำนี้แปลว่าอะไร? ตัวหนังสือมันแปลว่า *ยินดีด้วยสิ่งที่มีอยู่* ยินดีด้วยสิ่งที่มีอยู่ ตัวหนังสือมันมีอย่างนี้. ทีนี้เรามักจะไปเติมเอาเอง ว่าเอาตามมีตามได้ ไม่ต้องขวนขวายอะไรอีก. นี่ความเข้าใจผิด ที่ไปเติมเข้าว่า “สิ่งที่มีอยู่ตามมีตามได้ ไม่ต้องขวนขวายอะไรอีก”. ถ้าอย่างนี้ไม่ถูกต้องตามพระพุทธประสงค์ของพระพุทธองค์. พระพุทธองค์ไม่ได้ประสงค์ว่า “ไม่ต้องขวนขวายอะไรอีก” แต่ว่าสิ่งที่มีอยู่หรือได้มานั้นต้องพอใจ ต้องยินดี. นี่เมื่อเป็นคำสอนชั้นโลก ๆ ชั้นชาวบ้าน ประชาชน บุญชนทั่วไปก็สอน อย่างนี้ว่า “ยินดีสิ่งที่มีอยู่”; แล้วเรามาเติมว่าตามมีตามได้ แล้วก็ไม่ต้องขวนขวายให้เหน็ดเหนื่อยอีกต่อไป, นี่มันผิด ผิดจากของเดิม ผิดจากพระพุทธประสงค์ของเรื่องสันโดษ.

“พึงยินดีด้วยสิ่งที่มีอยู่” นี่มันมีความหมายที่ลึกอยู่บ้าง ว่าถ้าเราไม่ยินดีอะไรเสียเลย, ได้มาเท่าไร อย่างไร ก็ไม่ยินดี; แล้วคนนั้นมันจะเป็นอย่างไร? มันก็ไม่มีอะไรที่เป็นเครื่องทำความพอใจให้แก่ตน ก็อยู่โดยปราศจากความพอใจ มันก็หาความสุขไม่ได้, เพราะว่า *ความสุขนั้นมันเกิดมาจากความพอใจ* : รู้สึกพอใจในความปลอดภัยของตัว, ยินดีในความดีความงามของตัว; พอใจในเรื่องอย่างนี้จึงจะมีความสุขอยู่ได้.

อย่างที่เคยพูดมาแล้วหลายครั้งหลายหนแล้วว่า ความสุขจะต้องเกิดมาจากความพอใจเสมอ; เรื่องทางโลกก็อย่างนั้น เรื่องทางธรรมะก็อย่างนั้น. ถ้าทางโลกก็พอใจสิ่งของที่ได้มา ก็เป็นสุข, ทางธรรมก็พอใจคุณธรรมที่ได้บรรลุ แล้วก็ เป็นสุข. สิ่งที่ได้แล้วก็พอใจ. สิ่งที่ทำแล้วก็พอใจ แม้แต่สถานะที่เรากำลังเป็นอยู่เดี๋ยวนี้ เราก็พอใจ. เช่นว่าเรายังเป็นคน ยังไม่ได้เป็นเทวดา เราก็ต้องพอใจความที่ได้เป็นคน; ก็เป็นคนให้ดีที่สุดก็แล้วกัน แม้ยังไม่ได้เป็นเทวดาก็ช่างหัวมัน.

สิ่งที่กำลังเป็นอยู่มีอยู่นี้ จะต้องพอใจ, แม้ว่าเรื่องของความทุกข์; มีความทุกข์บ้างนี่ ก็ควรจะพอใจ มันดีกว่าที่จะมีความทุกข์มากมาย. เมื่อความเจ็บปวดอะไรเกิดขึ้น เราก็ควรจะพอใจที่มันไม่ถึงกับตาย, มันยังไม่ตาย ไม่ถึงกับตาย ก็ควรจะพอใจว่านี่ดี ยังคืออยู่ที่ไม่ถึงกับตาย; ก็ยังทำให้รู้สึกพอใจและเป็นสุขได้.

เราหาความสุขได้จากความเจ็บไข้ด้วยซ้ำไป คิดดูสิ เพราะรู้สึกว่ามันดีกว่าตาย แล้วก็ยินดี แล้วก็พอใจ. ความทุกข์ที่ไม่มากนัก มันดีกว่าความทุกข์ที่มาก หรือความเจ็บไข้ นี่มันยังดีกว่าความตาย. เมื่อได้ความเจ็บไข้ ไม่ต้องตาย มันก็ควรจะพอใจ, แล้วมันก็ได้ความสุข คือมีความยินดี นั่นแหละคิดดูให้ดี ถ้ามันนี่ออกว่า นี่มันดีกว่าตาย แล้วมันก็ได้รับประโยชน์ คือเป็นความสุขบ้าง ไม่เดือดร้อนมากเหมือนกับคิดว่าจะต้องตาย.

แม้กินข้าวกับเกลือ ก็ดีกว่าจะไม่มียะไรกินเสียเลยนี่, ลองคิดดู; เมื่อคนไม่มองในส่วนที่มีอยู่ แต่มองไปทางอื่น มันก็กินไม่ลงเหมือนกัน. ฉะนั้นถ้าว่าคนมองลงมาที่ว่ามีอยู่ กินข้าวกับเกลือ, พอใจแล้วกิน มันก็อร่อยได้ มันไม่ใช่จะ

อร้อยไม่ได้ มันอยู่ที่ความพอใจ.

เราต้องมองในแง่ที่ว่า มันทำความพอใจให้ได้; สิ่งที่มีอยู่นั้นต้องให้มันทำความพอใจให้แก่เราได้ แล้วทุกสิ่งที่มีอยู่ มันล้วนแต่ทำความพอใจให้แก่เรา.

แม้ที่สุดแต่ก้อนหินที่เกาะกะนั้น ถ้าเราพอใจได้ ก็มีส่วแห่งความพอใจคือสบายใจ หรือเป็นสุขชนิดหนึ่ง. แต่ถ้าเราคิดไม่เป็น เราเห็นว่ามันเกาะ เกาะ รำคาญ มันก็บ้าเอง คือเป็นทุกข์เอง. แต่ถ้าเห็นว่ามันยังมีประโยชน์ มันน่าดู มันใช้ประโยชน์ก็ได้, มันเป็นเครื่องประดับพื้นที่นี่ให้น่าดู มันก็ทำให้เกิดความพอใจได้. มันจะทำให้จิตมันยินดีหรือยินร้าย ได้ทั้งนั้นแหละ, มันแล้วแต่ความโง่หรือความฉลาด.

สันโดษเป็นทรัพย์อย่างยิ่ง

ที่นี้ ถ้าเราทำอะไรที่มีอยู่รอบตัวเราทั้งหมดนี้ ให้เป็นที่พอใจอย่างใดอย่างหนึ่ง ในแง่ใดแง่หนึ่ง มันก็สบาย, มันก็ร่ำรวย ร่ำรวยเกินกว่าที่จะร่ำรวยอย่างที่พระบาลีว่า *สนฺตุฏฺฐ๐๐๐ ปรมฺมํ ธนํ - สันโดษเป็นทรัพย์อย่างยิ่ง.*

นี่อย่างว่านั่งอยู่ตรงนี้ : ก้อนหินก็น่าพอใจ ดินไม้ก็น่าพอใจ เม็ดทรายนี้ก็น่าพอใจ ใบไม้แห่ง ๆ นี้ก็น่าพอใจ; ถ้ามันเป็นศิลปะ เป็นศิลป์ มันก็พอใจได้ทั้งนั้น. คนโง่เสียอีกที่มันจะพอใจอะไรไม่ได้.

ไปที่บ้านที่เรือนซึ่งมีอะไรมาก ถ้าเรารู้สึกพอใจว่ามีอยู่ เป็นประโยชน์

มันก็เป็นคนรวยทันที; ถ้าเห็นว่าทั้งหมดนี้ล้วนแต่นำรำคาญ ไม่ชอบใจ ไม่รัก ไม่พอใจอะไรทั้งหมด; ไปซื้อหามาแพง ๆ เมื่อวานนี้เอง วันนี้ก็ไม่พอใจแล้ว, ทั้งบ้านทั้งเรือนไม่มีอะไรเป็นที่พอใจ มันคงจะเป็นคนจนที่ยิ่งกว่าคนขอทาน แล้วมันจะเลยนั้นไปอีก คือมันจะเป็นคนบ้า.

คนขอทาน มันก็ต้องมีความพอใจอะไรตามที่มันมีแหละ, อย่างน้อยเสื้อผ้า กางเกงขาด หรือว่ามีห้าสตางค์ สิบลบาท; คนขอทานมันก็ยังพอใจได้ สงบสุขอยู่ได้ ไม่คืนรรคนระวนระวาย. แต่ว่าคนรวย มีอะไรก็เต็มบ้านเต็มเรือนไปแล้ว แต่มันก็ยังไม่พอใจ มันก็เป็นคนจนยิ่งกว่าคนขอทาน.

ฉะนั้น ขอให้สังเกตใจความของพระพุทธภาษิตข้อนี้ให้ดี ๆ ว่า *สันตุฎฐ ๐๐๐ ปรมั ธนํ* – ความยินดีด้วยของที่มีอยู่นั้นเป็นทรัพย์อย่างยิ่ง. และถ้ามีทรัพย์มากแต่ไม่พอใจไม่ยินดี มันก็เท่ากับไม่มีทรัพย์, จะมีทรัพย์สักร้อยล้าน พันล้าน ก็ไม่ให้เกิดความพอใจยินดีได้ มันก็เท่ากับไม่มีทรัพย์.

ขอให้เรารู้จักว่า ความพอใจในสิ่งที่มีอยู่ นั้นมันเป็นการหล่อเลี้ยงให้เรา มีกำลังใจ มีความสุขสำหรับจะมีชีวิตอยู่ แล้วสำหรับจะทำให้ดียิ่งขึ้นไป ให้มากยิ่งขึ้นไป. ส่วนที่ควรจะมีมากขึ้นไป ก็ทำให้มากขึ้นไป เช่น ทรัพย์สมบัติ เงินทองข้าวของ; ในส่วนที่จะทำให้ดียิ่งขึ้นไป เช่น การมีธรรมะ ปฏิบัติธรรมะ บรรลุธรรมะ ก็ควรจะให้สูงขึ้นไป ให้ยิ่งขึ้นไป โดยมีทุนสำรอง คือความพอใจในส่วนที่เราทำได้แล้วเท่าไร.

สันโดษมีความหมายกว้างไกลให้ไม่หยุดกับที่ในสิ่งเป็นกุศล

พระบาลีก็มีอยู่ว่า *ไม่หยุดพอใจเพียงเท่านั้น* ถ้าว่าเป็นกุศล หมายความว่า สิ่งที่เป็นกุศล พระพุทธเจ้าท่านไม่ได้สอนให้หยุดเสียเพียงเท่านั้น; แม้ว่าจะสอนให้พอใจในกุศลบุญที่ทำขึ้นมาได้; แต่ก็ไม่ได้สอนให้หยุดเสียเพียงเท่านั้น, ให้สืบต่อการปฏิบัติสูงขึ้นไป ๆ จนกว่าจะถึงที่สุด คือไม่มีที่ไปอีกแล้ว เช่น ได้บรรลุมรรค ผล นิพพาน แล้ว มันก็ไม่มีที่ไปอีกแล้ว มันก็หยุดของมันเอง; แต่ว่าถ้ายังไม่ถึงที่สุด ก็ยังไม่หยุด ยังไม่หยุด. ฉะนั้น จึงสอนความไม่สันโดษในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่ต้องสันโดษในกุศลธรรมทั้งหลาย. นี่เป็นฝ่ายที่จะก้าวหน้า แต่ว่าที่มีอยู่แล้วเท่าไรก็ต้องพอใจ คือไม่หยุดเสีย, คือไม่หยุดการที่จะทำต่อไปอีก; แต่ที่มีอยู่แล้วก็ต้องพอใจ. นั่นแหละคนที่จะมีใจคอเยือกเย็นเป็นสุข เหมือนกับคนที่มีการพัสสมบัติมาก เป็นกำลังใจสำหรับทำต่อไป; ทำได้เท่าใดให้เป็นกำลังใจสำหรับจะทำต่อไป. ถ้ามันไม่มีความพอใจ มันก็มีความอยาก มีความต้องการ เผลอกลายเป็นคนหิวเป็นเปรต, หิวเป็นเปรตอยู่ หิวจนเป็นบ้า ไม่ต้องสงสัย; ถ้ามันไม่รู้สึกรู้สีกพอใจอะไรเสียเลย มันจะหิวจนเป็นบ้า.

เราทำนา พอไถนาเสร็จ, นี่สมมติว่าไถนาเสร็จ, ก็ควรจะพอใจว่า การไถนานี้มันเสร็จ; แล้วก็อ้อมอ้อมใจว่า การไถนามันเสร็จ. ครั้นดำข้าวเสร็จก็พอใจว่ามันดำข้าวเสร็จ, ข้าวออกงามดี ดูแลน้ำท่าให้่งอกงามดีก็พอใจ, ข้าวออกรวงก็พอใจ, เกี้ยวข้าวก็พอใจ. มันมีแต่ความพอใจ คือเป็นคนรวยทุกขั้นตอน ไม่ต้องหิวจนเป็นบ้า.

ฉะนั้นถ้าคนหนึ่งมีความรู้สึกไม่พอใจเอาเสียเลย : ไถนาแล้วมันก็ไม่

พอใจ ว่ายังอีกมากนัก ยังไม่ได้ทำ, ดำนาแล้วก็ไม่พอใจ ไม่อึ้งใจ ทุกขั้นตอนไม่มีความอึ้งใจ นี่คือการไม่ถูกต้องตามหลักธรรมะสำหรับมนุษย์ทั่วไปจะต้องมี.

เป็นมนุษย์ธรรมดาสามัญ เป็นชาวบ้าน เป็นชาวไร่ เป็นชาวนา ควรรู้จักทำจิตใจให้พอใจ ทุกขั้นตอนที่ทำขึ้นมาได้ เรียกอย่างเอาเปรียบหน่อยก็ว่า เป็นสุขไปพลาง ทำงานไปพลาง; แม้จะเป็นการเรียนการศึกษาของเด็กนักเรียน ก็จะต้องทำให้มีผลจนกล่าวได้ว่า เป็นสุขไปพลาง เรียนหนังสือไปพลาง เป็นสุขไปพลาง เรียนหนังสือไปพลาง. ถ้าว่าเป็นคนทำงานหนัก เหงื่อไหลอยู่ ก็เป็นสุขไปพลาง ทำงานไปพลาง.

เรื่องนี้ได้อธิบายไว้อีกทางหนึ่งแล้วว่า การทำงานนั้นแหละเป็นการปฏิบัติธรรมะ; นั้นเป็นความพอใจที่พิเศษออกไป แยกออกไป, พิเศษออกไปว่าทำงานนั้นคือการปฏิบัติธรรมะ; พอได้ทำงานแล้วรู้สึกว่าได้เป็นการปฏิบัติธรรมะนั้นก็พอใจ, นี่พอใจอีกชนิดหนึ่งในความหมายหนึ่ง. สันโดษนี้ พอใจว่าเราได้ทำแล้ว ส่วนที่เราได้ทำแล้วก็พอใจ, แม้จะทำงานหนักเหงื่อไหลไคลย้อยอยู่ก็พอใจ, ได้ทำเข้าไปเท่าไรก็พอใจเท่านั้น; แล้วพอใจอีกส่วนหนึ่งต่างหากบวกเข้าไป คือว่าการทำงานนี้เป็นการปฏิบัติธรรมในพระศาสนาก็ยิ่งพอใจ. นี้เรียกว่าทำงานไปพลาง เป็นสุขไปพลาง ไม่ต้องตกรอกทั้งเป็น.

ถ้ามันไม่พอใจ มันไม่ชอบใจ มันฝืนทำ มันก็คือตกรอกทั้งเป็น; ไม่เท่าไรมันจะต้องเจ็บไข้ได้ป่วย แล้วจะต้องตาย, คนนั้นไม่ต้องมีใครแข่ง ไม่ต้องมีใครแข่งหรือ มันจะต้องตายเองแหละ เพราะมันไม่มีอะไรหล่อเลี้ยงจิตใจ; เมื่อมีจิตใจที่แพบเหี่ยวหิวอยู่อย่างนี้ จิตก็ทรุดโทรมลง ร่างกายก็ทรุดโทรมลง โรคภัย

ไข้เจ็บก็มาหา ในที่สุดมันก็ต้องตาย.

ทีนี้ คนที่รู้จักพอใจ มันก็ยิ้มเสมอ, มันยิ้มเสมอไม่ว่าอะไรมันจะเกิดขึ้น; มันจะป้องกันโรคร้ายไข้เจ็บ มีความสุขอยู่ในการทำงานนั่นเอง ไม่ตกนรกทั้งเป็น.

นี่ให้ดูให้คิดว่าทรัพย์สมบัติอย่างยี่งั้น คือความพอใจหรือสิ่งที่ให้ความพอใจ; ถ้าไม่มีสิ่งที่ให้ความพอใจเลย ก็คือไม่มีทรัพย์สมบัติเลย. ฉะนั้น เราต้องทำให้ทุกสิ่งที่เกี่ยวข้องกับเรานั้น เป็นสิ่งที่ให้ความพอใจแก่เราไปหมด : เนื้อตัวร่างกาย ชีวิตจิตใจนี้ เราพอใจ; ได้เกิดมาอย่างนี้ ได้เป็นลูกคนนั้น ได้เป็นหลานคนนี้ ก็พอใจ, ไม่ต้องเกิดเป็นเทวดาดอก. เดียวนี้มันกำลังเป็นอย่างนี้อยู่ ก็ขอให้ได้รับความพอใจในความเป็นอย่างนี้อยู่.

ขอให้เกิดความพอใจสำหรับเป็นบพเรียน เป็นบพศึกษา ให้รู้จักความสุขนี้มากขึ้น ๆ แล้วจะได้สิ่งพิเศษสูงขึ้นไป ว่าเห็นอนิจจังของความพอใจ. ถ้าไม่มีความพอใจเสียเลย มันจะไปรู้จักอนิจจังของความพอใจอย่างไรได้; เราต้องมีความสุขอยู่เรื่อย ๆ จนเราเห็นอนิจจังของความพอใจ.

นี่กระโดดไกลแล้ว เป็นเรื่องกระโดดไกลมากแล้ว, มันจะกระโดดออกไปนอกโลกแล้ว มันจะไปสู่โลกุตระแล้ว. ฉะนั้น อยู่ด้วยความพอใจ เป็นสุขดีกว่า; เมื่อจิตมีพื้นฐานแห่งความพอใจนั้น ปัญญาเกิดง่าย.

ไปดูเถอะ หลักธรรมะในพุทธศาสนา นี้ หมวดไหน ข้อไหน ในพระไตรปิฎก; ถ้าจะเกิดปัญญาหลุดพ้นแล้ว ก็จะมีความสุขก่อนเสมอ; มีความสุขแล้วก็จะเกิดปัสสัทธิ แล้วก็จะเกิดสมาธิ แล้วจะเกิดปัญญา แล้วก็หลุดพ้น; ถ้าไม่มีความสุขก็ไม่มีความสุข. จำไว้ว่า ความสงบที่เป็นสมาธินั้นต้องมาจาก

ความสุข นี้เป็นขั้นต่อกันอยู่อย่างนี้, ทุกข้อ ทุกหมวดธรรมะที่เป็นการหลุดพ้น.

ทำให้ไปดูในพระไตรปิฎกเอง ว่าจะต้องมีอะไรที่ทำให้เกิดปราโมทย์, เกิดปราโมทย์แล้วปีติ, ปีติแล้วเป็นสุข, เป็นสุขแล้วปัสสัทธิ คือระงับ, ปัสสัทธิแล้วจะสมาธิ แล้วจะยถาภูตญาณทัสสนะ; อย่างนี้ทั้งนั้น.

ฉะนั้น ขอให้ถือเอาประโยชน์จากความสุขให้เต็มที่ คืออย่าเอาแต่เพียงว่าเป็นสุขสบายอยู่ในโลกนี้; ให้ถือว่าความสุขนั้นเป็นเหตุให้เกิดปัสสัทธินะ จิตที่จะมั่นคงและเฉลียฉลาดนะ. ถ้าเราต้องการจิตที่มั่นคงบริสุทธิ์ เฉลียฉลาดแล้ว ก็ต้องมีความสุขที่ถูกต้องอย่างใดอย่างหนึ่ง, มีความปราโมทย์ในการที่ได้ทำดี ไม่มีโทษ แล้วก็ปีติ แล้วก็สุข; ถ้าสุขนี้จะปัสสัทธิ สมาธิ แล้วมีปัญญา.

มีชีวิตเย็นที่เป็นความหมายแห่งนิพพานด้วยมีสันโดษ

ฉะนั้น ขอให้มีความพื้นฐานของจิตใจตลอดเวลา ทั้งกลางวันและกลางคืนด้วยความพอใจและเป็นสุข; ถ้าอยู่ด้วยความรู้สึกชนิดนี้แล้ว สมาธิหรือปัญญาจะไหลออกมาเมื่อไรก็ได้ โดยง่ายที่สุดแหละ. ขอให้อยู่ด้วยพื้นฐานของความพอใจสบายใจ เยือกเย็นใจ; สมาธิและปัญญานั้นจะออกมาเมื่อไรก็ได้. ฉะนั้น ขอให้รู้จักใช้ประโยชน์ในเรื่องนี้.

แปลว่าเดี๋ยวนี้เป็นคนจนนี้ จะมีชีวิตเย็นเป็นนิพพานได้ ถ้ารู้จักหาอุบายให้ “จิต” มีความพอใจ เป็นสุขในการทำงาน, ในขณะที่ทำการงาน; ได้ทำไรก็พอใจเป็นสุขเท่านั้น แล้วก็ทำต่อไป เรียกว่าทำงานด้วยความสุข แล้วก็มีความ

เย็นใจ ซึ่งมีความหมายแห่งนิพพาน.

หัวใจที่เย็นนั้นแหละ คือความหมายแห่งนิพพาน แม้จะไม่สมบูรณ์ ยังไม่สมบูรณ์ถึงที่สุด มันก็มีความหมายแห่งนิพพาน; ความเย็นนอกเย็นใจนั้นแหละ คือความหมายของนิพพาน. ฉะนั้นให้ทุกคนอยู่ด้วยความเย็นนอกเย็นใจ, อย่าอยู่ด้วยความร้อนใจ คือรู้จักทำ รู้จักจัด รู้จักปรับปรุงจิตใจ. ไม่ต้องถึงกับใช้คำว่า “หลอก” มันแล้ว ไม่ต้องใช้คำว่าหลอก; ใช้คำว่า “ปรับปรุงหรืออุบาย” อย่างไม่อย่างหนึ่ง ที่ทำให้จิตใจพอใจเป็นสุข สำหรับจะทำงานหนัก ๆ ยิ่งขึ้นไปก็ได้, สำหรับจะพิจารณาธรรมะให้ยิ่งขึ้นไปก็ได้. ตอนนี้อย่าเอาความสุขใจ ความเย็นใจนี้เป็นแผ่นดินอยู่อาศัย เหยียบอยู่บนแผ่นดิน คือความเย็นใจของจิตใจ แล้วก็เจริญอกงามก้าวหน้าต่อไป.

นี่จะเป็นผลสำหรับคนทั่วไป นับตั้งแต่ชาวไร่ชาวนา จนถึงพ่อค้า จนถึงใครก็ตามเถอะ, แล้วก็ตั้งแต่วัยเด็ก ๆ มาเลย. เด็ก ๆ ควรจะรู้จักพอใจในสิ่งที่มี ในสิ่งที่ได้, ทำตนให้สงบ มีจิตใจสงบ ให้เป็นสุข; เขาก็จะมีความสุขทางกาย และทางใจ มีสุขภาพอนามัยดี แล้วจะดีไปถึงทางจิตใจ คือเขาจะไม่ต้องขโมย. คนที่มันขโมย เพราะมันไม่พอใจที่มีอยู่แล้ว, มันอยากได้อะไรเกินควร ไม่ได้มันก็ต้องขโมย. แล้วมันจะไม่โกรธใครง่าย ๆ นะ, เด็กที่มีความเย็นใจ พอใจในสิ่งที่ถูกต้องของตัวเองนั้น จะเป็นคนใจเย็น ไม่จี้โกรธ แล้วก็มันไม่จี้ขโมย แล้วมันก็จะไม่ทำอะไรที่เหลว ๆ อีกหลายอย่าง. นี่อานิสงส์ของความพอใจในความดีที่ตัวมีอยู่.

ขอให้คนทั่วไปรู้จักสิ่งที่เรียกว่าสันโดษ, สันโดษกันในลักษณะอย่างนี้ ให้เพียงพอ; คือยินดีด้วยสิ่งที่มีอยู่ สิ่งที่ได้มาแล้ว สิ่งที่ทำเสร็จแล้ว สภาพที่เรา

เป็นอยู่แล้ว : เป็นหญิง เป็นชาย เป็นอุบาสก เป็นอุบาสิกา เป็น... สุดแท้เถอะ
ที่มันเป็นอยู่แล้วนี่, ควรจะพอใจว่าต้องใช้สิ่งนี้แหละ ให้เป็นประโยชน์มากที่สุด.

เดี๋ยวนี้เขาน้ำก้นใหญ่แล้ว เขาอยากเป็นกะเทย, เขาอยากจะเป็นอะไร ๆ
ที่ไม่น่าออกชื่อกันอยู่ เต็มไปทั่วโลกแล้วแหละเดี๋ยวนี้. นั่นแหละดูความที่มันไม่
รู้จักสันโดษ พอใจในภาวะที่มันเป็นอยู่.

สันโดษทำให้มีกำลังใจที่จะพัฒนา

ที่นี้ ก็จะมาถึงตัวปัญหา ที่มันเกิดขัดแย้งกันกับพวกชาวโลก หรือ
นักการเมือง ที่เขาว่าสันโดษนี้มันทำให้ไม่พัฒนา ฉะนั้น อย่าสอนให้คนสันโดษ
เพราะจะไม่พัฒนา.

อาตมาไปเถียงเขาว่า สันโดษนั่นแหละจะทำให้พัฒนา คือยินดีตามที่มี
ได้มาแล้ว มีมาแล้ว มันก็ยังมีกำลังใจที่จะทำให้มากขึ้นไป. ฉะนั้น ความสันโดษ
นั้นเป็นรากฐานของการพัฒนา ไม่อย่างนั้นก็ไม่ว่าจะพัฒนาไปทำไม.

เดี๋ยวนี้มันได้ชิม ได้ชิม ได้ดื่ม ได้กิน ได้ชิมผลที่ทำมาได้แล้ว, แม้จะ
น้อยก็เถอะ; มันหามาได้น้อยมันก็ดีใจ มันก็พอใจ, เป็นเครื่องพิสูจน์ว่า นี่มันมี
ผลเป็นที่พอใจ เราควรจะหาให้มาก ทำให้มาก, แต่ก็ไม่ลืมที่จะพอใจเท่าที่มันได้
มาแล้ว เพื่อให้มันอิ่มใจ เพื่อให้มันเป็นกำลังใจสำหรับจะพัฒนาต่อไป.

ถ้ามองกันในแง่นี้ ความสันโดษไม่ได้เป็นอุปสรรคของการพัฒนา;
แต่จะพัฒนาสนุก พัฒนาสนุกเหมือนที่ได้มาแล้ว : มันเป็นสุขไปพลาง ทำงาน

ไปพลาด, มันรวยไปพลาด หาเพิ่มไปพลาด, มันจะพัฒนาสนุก ไม่ได้เป็นอุปสรรคแก่การพัฒนา.

คนบางคนมันฟังไม่ได้ศัพท์จับไปกระเดียด, มันฟังคำว่าสันโดยไม่เข้าใจ ได้ความไปเสียอีกอย่างหนึ่ง : สันโดยตามมีตามได้ ไม่ต้องชวนขวยอะไร; นั่นมันฟังไม่ได้ศัพท์แล้วมันจับเอาไปยึดถือ เอาตามมีตามได้ ตามที่ได้มาเองนอนอ้าปากให้เงินไหลเข้ามาเอง. อย่างนี้มันก็จะไปไม่ได้ดอก มันไม่มีส่วนแห่งการพัฒนา.

ระวังจะทำให้พระพุทธเจ้ากลายเป็นคน “พูดผิดสอนผิด”

ฉะนั้นที่เขาไปเข้าใจว่าสันโดยเป็นอุปสรรคแก่การพัฒนา เขาเป็นคนที่ว่าฟังไม่รู้ ฟังไม่ทันรู้ แล้วจับเอาไปยึดถือ แล้วก็ว่าเอาเอง; ทำให้พระพุทธเจ้ากลายเป็นอะไรไปเสียแล้ว. คนพวกนี้เลวร้ายก็มากน้อย มันทำให้พระพุทธเจ้าแท้ ๆ กลายเป็นคนพูดผิด, พระพุทธเจ้าพูดผิดไปเสียอีก เพราะคนเหล่านี้มันฟังไม่รู้เรื่อง; ตัวมันเองเป็นคนถูก ให้พระพุทธเจ้าเป็นผู้พูดผิด สอนผิดอะไรไปเสีย.

ฉะนั้นขอให้ ให้ความเป็นธรรม คือยุติธรรม จะฟังอะไรก็ขอให้ฟังให้ถูกต้อง ให้มันถูกต้องตามความเป็นจริง แล้วจึงพูด; แล้วจะไม่ต้องเกิดปัญหาขึ้นมาว่า พุทธศาสนาสอนผิด.

ที่ปรึกษาของรัฐบาลในขณะนั้นนะ เขาบอกรัฐบาลผู้มีอำนาจว่า ข้อนี้สอนไม่ได้ ห้ามไม่ให้สอนเรื่องสันโดย มันก็คล้ายกับว่าคัดค้านพระพุทธเจ้า.

ตัวเองเรียนมาอย่างหละหลวม ฟังไม่ศัพท์จับเอาไปกระเดียด แล้วก็มาพูดให้ พระพุทธเจ้ากลายเป็นคนพูดอะไรผิด ๆ ไปเสีย. นี่มันเป็นบาปกรรมของคนนั้น ที่จะทำลายมนุษย์.

ถ้ามนุษย์ไม่รู้จักอึดใจในสิ่งที่ตนกระทำ หรือตนมี หรือตนได้อยู่แล้ว ก็จะบ้ำกั้นหมดทั้งโลกแหละ; นี่กล่าวพูดอย่างนี้เลย. ถ้าใครไม่รู้จักพอใจในสิ่งที่ มีอยู่ หรือได้อยู่แม้แต่นิดเดียว แล้วมันเป็นบ้ำกั้นหมดทั้งโลกแหละ, มันมีจิตใจที่ ผิดปกติ : เห็นดำเป็นขาว เห็นขาวเป็นดำ เห็นอะไรไขว้เขวจากความจริงไปหมด มันก็เป็นบ้ำกั้นหมดทั้งโลก.

ในเมื่อพระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ดีแล้ว ถูกต้องแล้ว : ตัวความพอใจ ในสิ่งที่มีอยู่นั้นแหละ เป็นทรัพย์สมบัติอย่างยิ่ง. ขอให้สาวกทุกคนของพระพุทธ- เจ้าเข้าใจถูกต้อง และใช้ข้อนี้ให้เป็นประโยชน์.

หลักตัดสินว่าอย่างไรถูก – ผิด ของพุทธศาสนา

เฮ้, ทีนี้จะคู่ต่อไปถึงหลักของพระพุทธศาสนา. พระพุทธศาสนาก็มี หลักว่าอย่างนั้น ว่าอย่างนั้น มีหลัก; ถ้าผิดไปจากอย่างนั้นละก็ไม่ใช่, ถ้าถูกต้อง ตามหลักอย่างนั้นแล้วก็เป็นใช่. ฉะนั้น ขอให้ได้ฟังกันดูบ้างว่า หลักของพุทธ- ศาสนานั้นเป็นอย่างไร ? มีอยู่อย่างไร ? เกี่ยวกับสันโดษ.

เมื่อพระพุทธเจ้าได้ตรัสหลักธรรมวินัย แก่พระนางปชาบดีโคตมี ๘ ประการ เป็นหลักธรรมวินัยในศาสนาว่า :-

ไม่ทำให้เกิดความยินดีพอใจในสิ่งที่มีอยู่. อสนฺตุฏฺฏ๐๐๐ยา - ไม่สันโดษ, นี้เป็นไปเพื่อความไม่สันโดษ คือไม่พอใจในสิ่งที่มีอยู่; นี้ไม่ใช่ธรรม ไม่ใช่วินัยในพระพุทธศาสนา.

ขอให้ปรารถนาน้อยแต่สมควร, ไม่ปรารถนาใหญ่; แล้วก็ให้สันโดษ - ยินดีตามที่มีอยู่เป็นอยู่, อย่าไม่รู้จักสันโดษเสียเลย.

นี่ที่เรียกว่า ตัวพระพุทธศาสนามีหลักเกณฑ์อยู่ ๘ ประการนั้น; มีอยู่ ๒ ประการที่เกี่ยวกับสันโดษหรือไม่สันโดษ. ฉะนั้น ถ้าทำไปโดยไม่มีความสันโดษ ก็ไม่ใช่พุทธศาสนา.

ขอให้ดูให้ละเอียดลออ แล้วก็ชำระสะสางแก้ไข ชำระสะสางสิ่งที่มันผิด ๆ ให้ถูกเสีย, แก้ไขให้ถูกเสียในเรื่องที่เกี่ยวกับสันโดษหรือไม่สันโดษ. พอใจมากไป อยากมากไป มันก็ไม่ไหว; พอใจมากไป มันก็ยังไม่เป็นอะไร แต่มันก็เข้าไปไม่ได้. ฉะนั้นเราก็พอใจเท่าที่มันจะเป็นไปได้, พอใจเต็มเท่าที่มันจะเป็นไปได้. แต่แล้วก็มีคำว่าไม่เกียจคร้าน ต้องไม่เกียจคร้านจึงจะเป็นพระพุทธศาสนา, ต้องเลี้ยงง่ายจึงจะเป็นพุทธศาสนา; แล้วมันก็เกี่ยวเนื่องกันไปหมดแหละ : ถ้าคนเลี้ยงยาก มันก็สันโดษอยู่ไม่ได้ ต้องเลี้ยงง่ายจึงจะสันโดษอยู่ได้; แล้วก็ไม่เกียจคร้าน ก็หมายความว่า ทำสิ่งที่ควรจะทำนั้นให้เพิ่มมากขึ้น. นี่เป็นเรื่องที่เราจะต้องชำระสะสาง ให้รู้ว่า ความพอใจในสิ่งที่มีอยู่นั้น เป็นหลักธรรมะสูงสุด เป็นหัวใจของพระศาสนา.

ปฏิบัติถึงขั้นโลกุตระก็มีสันโดษ

ทีนี้ ก็อยากจะให้ดูเลยไปถึงขั้นสูงสุด ก็ขั้น โลกุตตระ ขั้นโลกุตระก็ ยังมีสันโดษ, ขั้นที่หลุดพ้นแล้ว หลุดพ้นเป็นพระอรหันต์สิ้นอาสวะแล้ว ก็ยังมี เรื่องสันโดษ; และสันโดษแท้จริง บริสุทธิ์ สูงสุด, สันโดษแท้จริง บริสุทธิ์ สูงสุด, ย้ำกัน ๒ - ๓ หนดิใหม่ ? สันโดษที่แท้จริง บริสุทธิ์ และสูงสูดนั้น จักมีเมื่อสิ้น อาสวะ; ในขณะที่แห่งความสิ้นอาสวะนั้นแหละ จักมีสิ่งที่เรียกว่าสันโดษ : เป็น สุขพอใจในความสิ้นอาสวะนั้นอย่างยิ่ง.

มีพระบาลีอยู่เหมือนกัน เกี่ยวกับข้อนี้ในสังยุตตนิกาย, คือพิจารณารูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ๕ ประการนี้ตามที่เป็นจริงคืออะไร ? ว่าเกิด มาจากอะไร ? มีความหลอกลวงให้โทษอย่างไร ? แล้วก็มีทางออกอย่างไร ? รู้จักขั้นทั้ง ๕ ตามที่เป็นจริง แล้วก็จะหมดราคะในขั้น ๕, หมดราคะในขั้น ทั้ง ๕ ไม่กำหนดยินดีในขั้นทั้ง ๕ เหมือนที่แล้ว ๆ มา.

บุรุษกำหนดยินดีในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ, ยินดีว่าเป็น ของตน ยินดีว่าเป็นตัวตน; นี้เรียกว่าราคะทั้งนั้นแหละ. ฉันทราคะกำหนดเพราะ ความพอใจในขั้นทั้ง ๕ อยู่เป็นประจำ; นี้แหละบุรุษ.

เดี๋ยวนี้มาพิจารณาศึกษาเรื่องขั้น ๕ จนเห็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็น ต้น ก็เรียกว่าหมดความยินดีหลงใหลในขั้น ๕; เรียกว่า ราโค ปหีนो รูปธาตุยา เวทนาธาตุยา สอฺธฺาธาตุยา สงฺขารธาตุยา วิอฺธฺาณธาตุยา, ก็ขั้นทั้ง ๕ นั้นแหละ เดี่ยวนี้เขาละราคะ กำหนด ยึดถือในขั้นทั้ง ๕ ได้แล้ว.

รากสุส ปหานา โวสุสขุชิตารมมณฺเฑ - เพราะละราคะนั้นเสียได้ อารมณ์ก็ถึง ซึ่งความขาด ขาดลง ขาดตอนลง, อารมณ์จะขาดลง อารมณ์จะไม่สืบต่อ อารมณ์จะ

ไม่ทำหน้าที่ต่อไปได้.

ปตฺถิฏฺโถ วิธฺวามสฺส น โหติ - เมื่อเป็นอย่างนี้ ที่ตั้งของวิญญานก็ไม่มี; เห็นเบญจขันธ์ไม่เป็นที่น่ายึดถือแล้ว ไม่มีราคะในเบญจขันธ์แล้ว อารมณ์ต่าง ๆ ก็ จะขาดการเกี่ยวข้อ ขาดตอน; เพราะมันจะเข้ามาหาคนที่ไม่มี ความกำหนดด้วยความพอใจนั้น มันเข้ามาไม่ได้นี่. อารมณ์ทั้งหลายมันขาดตอน ขาดการเกี่ยวข้อ กับคนชนิดนี้, แล้วนั่นแหละคือที่ตั้งของวิญญานไม่มี - ปตฺถิฏฺโถ วิธฺวามสฺส น โหติ.

ตทปฺปตฺถิฏฺโถ วิธฺวาม อวิรุพฺหํ - วิญญานที่ไม่มีที่ตั้งที่อาศัยอย่างนี้ แล้ว ย่อมไม่งอกงาม. อวิรุพฺหํ หมายความว่ามัน ไม่เจริญงอกงาม ขึ้นไปได้ เพราะ วิญญานนั้นขาดที่ตั้งที่อาศัยเสียแล้ว.

อนภิสฺสขจฺจ วิมฺหุตํ - เพราะไม่ปรุงแต่ง, เพราะไม่งอกงาม เพราะขาด การปรุงแต่งแล้ว, มันก็หลุดพ้น มันก็หลุดพ้น.

วิมฺหุตตฺตฺตา ๐๐๓ - เมื่อมันหลุดพ้นแล้ว มันก็ทรงตัว ทรงตัวเป็นอิสระ; ก่อนนี้ทรงตัวอยู่ไม่ได้ เพราะถูกปรุงแต่ง ถูกปรุงแต่งอย่างนั้นอย่างนี้. เดียวนี้มัน หลุดพ้น แล้วมันก็ ๐๓ คือมันทรงตัว เป็นตัวอิสระของมันเองได้.

๐๓ตฺตฺตา สนฺตุสฺสิตํ - เมื่อมันทรงตัวของมันได้ มันก็สันโดษ, มันก็เป็น สันโดษ. สนฺตุสฺสิตํ - พอใจในตัวมันเอง, ความรู้สึกพอใจในตัวเองที่หลุดพ้นแล้ว ที่ เป็นอิสระนี้ก็เกิดขึ้น.

สนฺตุสฺสิตตฺตา น ปรีตฺสฺสตี - เมื่อสันโดษแล้วก็ไม่สะดุ้ง, หมคนิสัยที่เคย

สะดุ้ง. เมื่อก่อนนี้เรามีอะไรหนอยก็สะดุ้ง อะไรหนอยก็สะดุ้งด้วยวิชา. เดียวนี้มันไม่อาจจะสะดุ้ง ไม่มีนิสสัยที่สะดุ้ง เพราะมันอ้อมเสียแล้วด้วยความที่หลุดพ้น.

อปริตสฺสํ ปุจฺจตุตทํ เหว ปรีนิทฺทพายติ – เมื่อไม่สะดุ้งก็ปรีนิทฺทพานเฉพาะตน , ปรีนิทฺทพาน คือดับเย็นเฉพาะตน ดับเย็นเฉพาะตน.

นี่ไปฟังดูให้ดีกว่า ในขั้นที่บรรลุมรรคผล เป็นสิ้นอาสวะนั้น มันยังมีความรู้สึกสันโดษ พอใจในความสิ้นอาสวะนั้นขึ้นมาได้ในตัวมันเอง โดยไม่ต้องเจตนา โดยไม่ต้องอยาก; เพราะจิตมันหลุดพ้นทรงตัวอยู่ได้ เป็นอิสระ; เพราะความทรงตัวอยู่ได้เป็นอิสระ ไม่มีกิเลสหรือความทุกข์อะไรเบียดเบียน มันจึงสันโดษ – ยินดีในสภาวะเช่นนั้นที่มีอยู่.

นี่คิดว่ามันจบด้วยสันโดษนะ ชีวิตนี้, จบด้วยความเป็นพระอรหันต์นั่นแหละ แต่มันมีระยะขั้นตอนอย่างที่แสดงไว้ในพระบาลีอย่างนี้เอง.

ทบทวนอีกทีก็ได้ว่า มันไม่มีราคะในเบญจขันธ์ ไม่กำหนดยินดีในเบญจขันธ์; เมื่อไม่มีราคะ, อารมณ์ที่จะมาแวดล้อมปรุงแต่ง มันขาด ขาด ขาดจากกัน เข้ามาไม่ได้, นี้เรียกว่าวิญญานไม่มีที่ตั้ง หรือที่ตั้งของวิญญาน นั้นไม่มีแหละ.

วิญญานเมื่อไม่ได้อารมณ์เข้ามาปรุงแต่ง มันก็ไม่มีรากฐาน ไม่มีที่ตั้ง; วิญญานไม่มีที่ตั้งมันก็หยุดงอกงาม; ไม่มีการปรุงแต่งงอกงาม มันก็หลุดพ้นแหละ : ไม่มีอะไรมาปรุงแต่งพั้วพัน คอยปรุงแต่งให้เกิดใหม่ ๆ อยู่เสมอ ขาดการปรุงแต่งชนิดนั้น ก็เรียกว่ามันหลุดพ้น; เมื่อหลุดพ้น มันก็ทรงตัวเองเป็นอิสระ; ทรงตัวเองเป็นอิสระได้อย่างนี้มันก็ยินดี ยินดี, ยินดีในความเป็นอย่างนี้ของมันเอง, นี้

หมายถึงจิตนะ คำว่ามันนี่คือของจิตนะ; มันยินดีก็ไม่สะอึ้ง; ไม่สะอึ้งก็นิพพาน
 ปรีนิพพานเฉพาะตน.

ประโยชน์ของสันโดษมีได้ตลอดชีวิต จนเป็นพระอรหันต์

นี่ขอให้เห็นว่า สันโดษนี้มีประโยชน์ เป็นผลดีตั้งแต่เป็นเด็ก ๆ ทารก
 มาทีเดียว แล้วก็ใช้เป็นประโยชน์เรื่อยไป ๆ เรื่อยไป ๆ ก็ก้าวหน้าทั้งทางโลก ทั้ง
 ทางธรรมะ; แล้วก้าวหน้าทางธรรมะ นี้ไปจบลงที่มีความสันโดษ – ยินดีในความ
 หลุดพ้นจากการปรุงแต่งของกิเลสทั้งหลาย. เรียกว่าเรามีสันโดษกันตลอดสาย,
 ตลอดสายตั้งแต่ต่ำสุด จนถึงสูงสุด.

ความพอใจในสิ่งที่มีอยู่นะ มันสำคัญอย่างนี้ มีความสำคัญอย่างนี้ จะ
 ช่วยให้เด็ก ๆ เจริญขึ้นมาอย่างถูกต้อง อย่างสมดุล ไม่มากไม่น้อย ไม่ขาดไม่เกิน;
 มีมาด้วยเหตุผล เจริญขึ้นมาได้ : เจริญฝ่ายโลก ก็ต้องเจริญด้วยอาการที่สันโดษ
 หล่อเลี้ยงอยู่, เจริญด้วยธรรมะ ก็เจริญด้วยอาการที่สันโดษหล่อเลี้ยงอยู่. เพราะมี
 หลักว่า ในส่วนกุศลธรรมนั้นไม่ต้องหยุด, ไม่ต้องหยุด คือไม่ต้องใช้คำว่า “สันโดษ”
 ในชนิดที่หยุดเสีย คือไม่พอใจเพียงเท่านั้นในกุศลธรรมทั้งหลาย.

นี่ก็แปลว่าสร้างกุศลธรรมทั้งหลายยิ่ง ๆ ขึ้นไป, กุศลธรรมก็เจริญ ๆ
 เจริญขึ้นมาตามลำดับ จนมาถึงขั้นที่ว่าหลุดพ้น : เห็นสิ่งทั้งปวงไม่เที่ยง เป็น
 ทุกข์ เป็นอนัตตา เป็นสูญญตา เป็นตถตา เป็นอิทัปปัจจยตา เป็นต้น; แล้วราคะ
 – ความกำหนัดในสิ่งนั้น ๆ ก็สิ้นไป, ราคะที่เคยกำหนัดในสิ่งนั้น ๆ สิ่งทั้งปวงนั้น
 ก็สิ้นไป. นี้เรียกว่าด้วยอำนาจของสันโดษ หรือเป็นกรรมวิธีที่มันเกี่ยวกับสันโดษ

อยู่ตลอดเวลา. พอสิ้นราคะซึ่งเหมือนกับเครื่องติดต่อกันแล้ว มันก็ขาด, ขาดกัน
หย่าขาดกันจากอารมณ์ หย่าขาดจากอารมณ์ทั้งหลาย; ไม่มีที่ตั้งสำหรับวิญญาณ
ไม่มีอารมณ์ ก็คือไม่มีที่ตั้งสำหรับวิญญาณ; วิญญาณก็ไม่งอกงาม มันก็เลยหลุด
พ้น แล้วก็ทรงตัวอยู่ได้อย่างอิสระที่สุด ไม่มีอะไรกระทบกระทั่ง. ตอนนี้เกิด
ความรู้สึกยินดีในภาวะเช่นนั้นของตนเอง. นั่นคือสันโดษอันสูงสุดอันสุดท้าย เมื่อ
เป็นพระอรหันต์.

พูดอย่างนี้มันเกิน มันเกินหัวข้อที่ตั้งไว้, เราพูดกันว่าสันโดษไม่เป็น
อุปสรรคของการพัฒนา; นี่พูดเลยไปจนถึงเป็นพัฒนา ๆ พัฒนา ๆ พัฒนาอัน
สุดท้าย ก็เป็นพระอรหันต์ ซึ่งมีสันโดษหล่อเลี้ยงอยู่เรื่อยไป; เป็นกำลังใจที่
หล่อเลี้ยงให้มีความพากเพียร ให้มีความบากบั่น ให้มีความก้าวหน้าเรื่อย ๆ ไป
จนในที่สุดได้พอใจกับภาวะสุดท้าย. ภาวะสุดท้ายคือความเป็นอิสระ ดับทุกข์
ดับกิเลส ดับอะไรสิ้นเชิง, ไม่ต้องห่วงไปไปตามอารมณ์ในโลก; ตอนนั้น
รวยใหญ่ เป็นมหาเศรษฐี, เมื่อสิ้นอาสวะเป็นพระอรหันต์.

สันโดษไม่เป็นอุปสรรคทั้งทางโลกทางธรรม

นี่พอจะเห็นได้แล้วกระมังว่า สันโดษไม่ได้เป็นอุปสรรคของการพัฒนา
คือทำให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป ในทางโลกก็ดี ไม่เป็นอุปสรรค, ในทางธรรมะก็ดี ไม่
เป็นอุปสรรค, ในอย่างโลกียะก็ไม่มีอุปสรรค, ในอย่างโลกุตระก็ไม่มี
อุปสรรค; เป็นอันกล่าวได้ว่า สันโดษไม่เป็นอุปสรรคแห่งการพัฒนาโดยประการ

ทั้งปวง.

นี้อาตมาอยากจะพูดเพียงข้อเดียว ในการบรรยายคราวหนึ่ง ๆ นี้. เดี่ยวนี้อยากจะพูดเพียงข้อเดียว ไม่อยากจะพูดหลายข้อให้เวียนหัว; แต่แม้ข้อเดียว ข้อเดี่ยวนี้นั้นก็มีหลายแง่หลายมุมหลายขั้นตอน, แต่มันไม่ก้าวกายสับสนอะไรกัน คงจะไม่เวียนหัว. ถ้าใครมันยังเวียนหัวอย่างนี้อีก ก็เรียกว่ามันจีเวียนหัวเต็มทีแล้ว ช่างหัวมันเถิด.

นี่ว่า ให้ดูให้ดีว่าความยินดีพอใจในสิ่งที่เป็นอยู่ มีอยู่ 'ได้อยู่' นั้นนะเป็น กำลังหล่อเลี้ยงความสดชื่นของจิตใจ เหมือนกับเราเอาน้ำรดต้นไม้; เอาน้ำ รดต้นไม้ นั่นนะ ต้นไม้เป็นอย่างไร? มันสดชื่น, แล้วมันก็มีกำลังที่จะงอกงาม. ฉะนั้น ขอให้เราเอาสิ่งที่เรียกว่าสันโดษ คือความพอใจในสิ่งที่เรากระทำอย่าง ถูกต้องและดีแล้ว มาเหมือนกับเป็นน้ำ; ความพอใจนั้นเหมือนกับเป็นน้ำ มารด ชีวิตนี้ให้มันสด มันจะไฉ่งอกงาม ไม่ตาย, คือมันไม่ตายแล้วก็งอกงาม.

นี่ขอให้เราทุกคนอยู่ด้วยความสด อย่างนี้สิเรียกว่ามีนิพพานในปัจจุบัน. นิพพานแปลว่าเย็น เย็นอยู่ที่นี้เย็นอยู่เดี๋ยวนี้ เรียกว่ามีนิพพานในปัจจุบัน. อะไร ๆ ให้มันเย็นไปหมดเถอะ, เหลียวไปยังสิ่งใดก็ให้ได้รู้สึกเย็น, ยินดีด้วยกับสิ่งเหล่านั้น ที่มันมีอยู่ที่นี่ อย่ามีอะไรที่น่ารำคาญ.

ช่วยจำไว้ อย่าให้มีอะไรที่น่ารำคาญ ไม่ฮึดฮัดเอาคนนั้นคนนี้ : เดี่ยว เก่งไม่ร่อยบ้าง บ้านไม่สะอาดบ้าง อะไรบ้าง มันฮึดฮัด ๆ อยู่อย่างนี้; อย่างนี้ มันไม่มีความสันโดษเลย มันเหมือนกับเอาน้ำร้อนไปรดต้นไม้แหละ แล้วมันจะ

ได้ผลเป็นอย่างไร ? ก็ขอให้ลองคิดดู.

ถ้ามองเห็นว่าเสื่อมมันขาด, เสื่อมผืนนั้นมันขาด ขาดकर่งกระริง แล้วรู้สึกอย่างไร ? รู้สึกรำคาญ มันก็บ้าไปเอง, แต่ถ้าเห็นว่า เฮ้อ, มันก็เป็นอย่างนั้นแหละ; มันสอนอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ให้เราไม่ดีหรือ ? จะไปรำคาญมันทำไม ? มันไม่มีอะไรที่จะต้องรำคาญ จะต้องหวาดกลัว.

ความเจ็บไข้มาสอนให้เราฉลาดขึ้น

แม้ความเจ็บไข้เกิดขึ้นก็ไม่ต้องหวาดกลัว ไม่ต้องรำคาญ ไม่ต้องเป็นทุกข์ มันมาสอนเราให้ฉลาดขึ้น; ฉะนั้นการที่เราได้ความเจ็บไข้ ได้ความเจ็บไข้ นั้นนะ มันดีนะ ได้ครูอาจารย์ที่ดีมาสอนเราเนี่ย มันก็มีประโยชน์; แม้แต่ความเจ็บไข้มันก็มีประโยชน์ มาสอนเราให้ฉลาด ให้จิตใจนี้หลุดพ้นโดยเร็ว. เป็นอันว่าไม่ต้องมีอะไรที่ต้องไปฮึดฮัด ฮึดฮัด ขัดใจ เคียดร้อนกับมัน; ให้มันกลายเป็นการได้ที่มีประโยชน์ไปเสียหมด.

ถ้าถูกขโมยขึ้นบ้านเอาของไป จะคิดอย่างไรจึงจะไม่เคียดร้อนเล่า ? ถ้ามันยังมีความหวังแหวงแหวงอะไรอยู่ มันก็เคียดร้อนวุ่นวาย, แต่ถ้าคิดว่ามันเช่นนั้นเอง มันมาสอนให้เราฉลาด; เพราะเรามันโง่ เก็บรักษาไม่ดี, ต่อไปนี้เราก็จะฉลาดขึ้น เราก็ขบใจขโมย.

คุณมันจะไม่มีอะไรแล้ว ที่จะต้องฮึดฮัด ขัดใจ เป็นทุกข์กับมัน; ทุกอย่างมันจะมาช่วยให้เราฉลาดขึ้น, ยินดีต่อทุกสิ่ง que เข้ามาเกี่ยวข้องกับเรา เพราะเราสามารถที่จะพลิกมันให้กลายเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ ซึ่งคนโง่ทำไม่ได้. คนโง่ทำ

ไม่ได้ พระณรง โง ๆ ก็ทำไม่ได้ มันฮึดฮัด ฮึดฮัด เราร้อนอยู่เสมอแหละ มันทำไม่ได้ดอก.

ถ้ามีจิตใจชนิดที่ไม่ลี้กซึ่งพอ ไม่มองเห็นความจริงข้อนี้พอ มันก็ต้องโกรธ ก็ต้องวุ่นวาย; ไม่สามารถจะใช้สิ่งที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ได้. หรือสิ่งที่เข้ามาหา มันเป็นสิ่งที่ต้องมีหรือป้องกันไม่ได้ มันต้องเข้ามาหา เช่น ความเจ็บไข้ เป็นต้น มันต้องเข้ามาหา มันต้องป้องกันไม่ได้, มันต้องมากลายเป็นสิ่งที่เรามีอยู่แหละ; เราก็ต้องใช้สิ่งที่มีอยู่นี้ให้เป็นประโยชน์ ให้เป็นประโยชน์ จนเกิดความพอใจว่า มันมาให้ประโยชน์ มันมาสอนให้ฉลาด. นี้จะไม่มีปัญหาอะไรเหลือ เพราะเรื่องมันก็มีเท่านั้นเอง. สิ่งที่จะเข้ามาหาเรา ก็มีเรื่องที่มาให้ยินดีบ้าง ให้ยินร้ายบ้าง.

ที่นี้ ทั้งยินดีและยินร้าย เราใช้ให้เป็นประโยชน์หมด, ไม่มีอะไรที่ไม่เป็นประโยชน์ ก็เลยมีแต่ผลดี : รวยกันใหญ่ตอนนี้. อะไรจะเข้ามาเป็นของร้าย หรือเป็นของดี ก็มาสอนให้เราฉลาดทั้งนั้น; แต่ถ้าเราไม่ทำอย่างนั้นแล้ว ทั้งของร้ายและของดี มันมากัดเราทั้งนั้นแหละ; ทั้งชั่วทั้งดีมันกัดเอาทั้งนั้นแหละ. แต่ถ้าเรารู้จักต้อนรับแล้ว ทั้งชั่วและทั้งดี ทั้งดีทั้งชั่วมันไม่กัดเรา, มันมาสอนให้เราฉลาด. ฉะนั้นความฉลาดนี้ต้องเรียกว่าพัฒนาแล้ว พัฒนาแล้วเรื่อย ๆ ไปจนกว่าจะสูงสุด.

สันโดษเคยถูกห้ามสอนในยุคหนึ่งสมัยหนึ่ง

นี่วันนี้เอาตมาก็พูดเรื่องความสันโดษ ซึ่งยังเข้าใจผิดกันอยู่ จนถึงกับผู้มี

อำนาจห้ามพระเทศน์สอนเรื่องสันโดษในยุคหนึ่งสมัยหนึ่ง; อย่าต้องออกชื่อสมัยไหนเลย แล้วอาตมาก็ไปโดนมาแล้วด้วย. แต่เดี๋ยวนี้ก็มาบอกให้รู้ว่า เรายังทำถูกต้องอยู่, เรายังกระทำกันถูกต้องอยู่ คือสอนสันโดษ ให้มีสันโดษเป็นน้ำเย็นหล่อเลี้ยงชีวิต ให้สดชื่นอยู่เรื่อย ๆ ไปเรื่อย ๆ ไปจนถึงที่สุด สันโดษเป็นครั้งสุดท้ายเมื่อกิเลสดับลง, มีความขาดสูญแห่งกิเลสอาสวะนั้นแหละ ตอนนั้นแหละ สันโดษแวนสุดท้าย แวนสุดท้าย มีความสุขเย็น เป็นชีวิตเย็น เป็นนิพพานในปัจจุบัน; ท่านใช้คำว่า “ในปัจจุบัน” นะ ในเรื่องนี้นะ; ปัจจุบันคือเดี๋ยว ประทับอยู่ที่คือดับเย็นที่รู้สึกอยู่ในใจของตน ของคนที่ยังมีชีวิตอยู่.

การบรรยายสมควรแก่เวลาแล้ว อาตมาขอยุติการบรรยายนี้ด้วยความหวังว่า ท่านทั้งหลายทุกคน ๆ จะรู้จักนำเอาสิ่งที่เรียกว่า “สันโดษ” นี้ไปใช้เป็นประโยชน์แห่งตน ๆ ให้เป็นชีวิตที่สุด ที่สดเย็น ไม่เหี่ยวแห้ง อยู่ตลอดทุกทิพาราตริกาล. ต่อไปนี่ก็เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย จะได้สวดบทพระธรรมคณสาชยาย ส่งเสริมกำลังใจในการปฏิบัติธรรมะ เพื่อความงอกงามก้าวหน้าในทางแห่งพระศาสนาของสมเด็จพระบรมศาสดา สืบต่อไป.

หลักพระพุทธศาสนาที่ยังเข้าใจผิดกันอยู่

- ๕ -

ที่ลานหินโค้ง, ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๒๕

การอยู่ด้วยปัจจุบัน ไม่มีอดีต ไม่มีอนาคต

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๕ ในวันนี้, อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่อง *หลักพระพุทธศาสนาที่ยังเข้าใจผิดกันอยู่* ต่อไปตามเดิม; จะมีหัวข้อย่อยเฉพาะครั้งนี้ว่า **การอยู่ด้วยปัจจุบัน ไม่มีอดีต ไม่มีอนาคต.** นี้เป็นหัวข้อที่ท่านทั้งหลายจะต้องกำหนดไว้ให้ดี เพราะหัวข้อนี้เป็นหัวข้อที่เรากำลังเข้าใจผิดกันอยู่; เข้าใจผิดนี้มันก็มีแต่โทษ คือว่าเราเข้าใจผิดในพุทธภยิตนั้นแล้ว ก็เอามาใช้เป็นประโยชน์ไม่ได้; มันเสียเวลาเปล่า เป็นหมันเปล่า มันยังมีโทษ

ถึงกับว่าเอามาเถียงกัน ถึงกับทะเลาะวิวาทกันด้วยสิ่งที่เราเข้าใจผิดกันอยู่ จึงเป็นหน้าที่ที่จะต้องพยายามแก้ไขความเข้าใจผิดเหล่านั้นให้หมดไป.

ควรทำความเข้าใจภาษาของพระพุทธเจ้าให้ถูกต้อง

การเข้าใจผิดต่อหลักพุทธศาสนาของตนเอง นี่เป็นเรื่องน่าเวทนา น่าสงสารยิ่งกว่าสิ่งใด. ขอให้คิดดูเถิด ว่าเราเป็นพุทธบริษัท, แล้วเข้าใจผิดต่อหลักพุทธศาสนาของพุทธบริษัทเอง ก็คือจ้อเป็นนกแก้วนกขุนทอง มันก็น่าสังเวชหลายชั้นหลายซ้อนนะ.

การเข้าใจผิดนี้ เนื่องจากพระพุทธเจ้าได้ตรัสข้อความเหล่านั้น ด้วยความหมายที่พิเศษ ด้วยภาษาพิเศษ เช่นภาษาธรรม, ไม่ได้พูดภาษาคนธรรมดา แต่พูดภาษาธรรม พูดภาษาของคนที่รู้ความจริงแล้ว, และบางทีก็เป็นการตรัสเฉพาะกรณีนั้น ๆ ไม่ทั่วไปในกรณีอื่นก็มี; ฉะนั้น มันจึงเป็นถ้อยคำที่แปลกกัน. บางทีก็ตรัสกันคนละระดับ : พูดสำหรับคนที่มีธรรมะสูงแล้ว ก็ใช้คำพูดอย่างหนึ่ง, คนที่ไม่มีธรรมะเลย ก็ใช้คำพูดอีกอย่างหนึ่ง, หรือบางทีก็ทรงมุ่งหมายพิเศษ จะแสดงความหมายอะไรพิเศษ คำที่ตรัสนั้นมันก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง.

ที่แล้วมาเราเข้าใจไม่ตรงกัน เช่น เรื่องจิตว่าง โลกว่าง หรือความว่าง หรือการมีชีวิตอยู่ด้วยความว่าง; อย่างนี้เป็นต้น ซึ่งได้อธิบายแล้วในการบรรยายครั้งที่แล้วมา.

ทีนี้ วันนี้หัวข้อที่จะพูดก็คือเรื่องอยู่ด้วยปัจจุบัน โดยไม่ต้องมีอดีต หรืออนาคตมารบกวน. นี่มันฝืนความรู้สึกของคนสามัญ เพราะคนสามัญเขาเข้าใจเอา

เองว่า เราต้องเอาอดีตมาเป็นครู เอาอนาคตมาเป็นความหวัง. ปัจจุบันนี้เราก็กำลังทำหน้าที่อยู่อย่างใดอย่างหนึ่ง มีความอาลัยอาวรณ์ในอดีต แล้วก็หวังอะไรอยู่ในอนาคต; นี่เขามันต้องทำอย่างนี้.

แต่ทีนี้ก็มีถ้อยคำอีกคำหนึ่งหรืออีกประโยคหนึ่ง ซึ่งพระพุทธองค์ได้ตรัสว่า “บุคคลไม่ควรตามคิดถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้วด้วยอาลัย ไม่พะวงถึงสิ่งที่ยังไม่มาถึงแล้วให้กำหนดอยู่ที่ปัจจุบันให้ดีที่สุด”. นี่คนบางคนเขาว่า มันเป็นไปได้ที่เขา รอดอยู่ได้ทุกวันนี้ก็เพราะเขาหวังปัจจุบัน ให้ทำการงาน หรือว่าคิดถึงอดีตเอามาเป็นครู แม้จะต้องกังวลอยู่กับอดีตและอนาคต ก็ยังพอใจ.

ทีนี้ พระพุทธเจ้าท่านทรงมุ่งหมายพิเศษว่า เวลาที่เราจะอยู่กันอย่างไม่มี ความทุกข์เลยนั้นนะ จะต้องเป็นอย่างไร จะต้องทำอะไรเกี่ยวกับอดีต ปัจจุบัน หรืออนาคต. ฉะนั้น ขอให้นึกถึงบทสวดมนต์ที่เราสวดกันอยู่เป็นประจำ ที่ เรียกว่า ภัทเทภรัตตคาถา. คนประจำวัดนี้ก็สวดกันได้ทุกคน เรียกว่า ภัทเทภรัตตคาถา

– อดีต นานาวาณเมยฺย นปฺปฏิกฺขฺเข อนาคตํ ซึ่งแปลว่า ไม่กังวลถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว และ ก็ไม่หวังถึงสิ่งที่ยังไม่มา; นี้อยู่ด้วยปัจจุบัน อย่างเห็นแจ่มแจ้งอยู่ในสิ่งที่ เป็นปัจจุบัน ชัดเจน แจ่มแจ้ง แน่วแน่ ไม่มัวนอนแง่นคลอนแคลน; พยายามทำอย่างนั้นให้ ยิ่ง ๆ ขึ้นไป. ฟังดูมันก็ยังยุ่ง แต่จะบอกเป็นใจความสั้น ๆ ว่า ถ้าเราต้องการจะ อยู่อย่างมีความสุข สงบเย็น กันสักวันหนึ่ง เรียกว่าสักวันหนึ่งก็ได้ นั่นเราจะต้องทำ อย่างที่ว่านี้.

ภทท นั้นแปลว่า เจริญงดงาม เป็นสุขสบาย, เอกรัตต นั้นแปลว่า คืบหนึ่ง. ในภาษาบาลีนี้ ถ้าจะนับว่ากี่วัน ๆ เขาชอบใช้คำว่า “กัคคิน” คือใช้คำว่า “คืบ” เป็นเครื่องนับ. พวกเราสมัยนี้ใช้คำว่า “วัน” เป็นเครื่องนับ เช่นว่า เราจะจากบ้านไปสัก ๓ วัน, เราก็จะพูดว่า จะไปสัก ๓ วัน; แต่ถ้าเป็นภาษาโบราณในอินเดียครั้งพุทธกาลนี้ เขาจะพูดว่า จะไปสัก ๓ คืบ. นี้เพราะฉะนั้น วันหรือคืบนี้ เป็นเครื่องหมายนับรอบ ๒๔ ชั่วโมง. ฉะนั้น เอกรัตต – ราตรีเดียว คืบเดียว นั้น ก็หมายความว่า ๒๔ ชั่วโมง. ภทเทกรัตต – จะมีความสุขความเจริญสักคืบหนึ่ง คือสักวันหนึ่ง หรือสัก ๒๔ ชั่วโมง.

ไม่มีอดีต – อนาคต มีแต่ปัจจุบัน เป็นภทเทกรัตต

ภทเทกรัตตตะคาถาที่ใช้สวดมนต์ก็มี ใช้สวดทำวัตรก็มี เป็นคำสอนพิเศษที่พระพุทธเจ้าสอนให้สำหรับผู้ที่ต้องการจะอยู่ด้วยชีวิตที่ประเสริฐที่สุดสักวันหนึ่ง. พุทธธรรมดาสามัญก็ว่า เราอยากจะมีชีวิตที่ดีที่สุดกันสักวันหนึ่งไว้ จะทำอย่างไร.

ที่นี้ก็ทำวันหนึ่งได้ ทำหลายวันมันก็ได้, แต่เดี๋ยวนี้ที่อยู่กันนี้ กี่วัน ๆ มันก็ไม่ได้นี่ จึงต้องพูดว่า มาอยู่กันให้ดีที่สุด เป็นสุขที่สุดกันสักวันหนึ่งไว้, หรือจะแปลว่าสักช่วงขณะหนึ่งไว้ สักครู่หนึ่งไว้ สักชั่วโมงหนึ่งไว้ ก็ได้. ถ้าจะอยู่อย่างมีชีวิตที่เป็นสุข เจริญ, ภททะ แปลว่า เจริญ หรือที่เราแปลว่าก็น่าชม; ถึงแม้จะมีชีวิตอยู่วันเดียวก็น่าชม. คำว่าภททะมันหมายความว่าอย่างนั้น จะใช้ทับศัพท์ว่าภททะก็ได้ แปลว่าเจริญ. ภททะชีวิต – มีชีวิตที่ภททะกันสักวันหนึ่งไว้.

ท่านก็ลองคิดเองเถิดว่า ตลอดเวลาที่เราเป็นอยู่นี้ เรามีสักวันหนึ่งใหม่ ที่มีชีวิตอันประเสริฐ จนเรียกได้ว่าเป็นภักทธะชีวิต, ภักทธะชีวิต. ถ้ามีได้เป็นที่พอใจ ก็แล้วไปไม่ต้องพูดกัน; แต่ถ้ายังไม่มี ยังหาไม่พบ ก็มาพูดกัน; นี่คือสิ่งที่เรากำลัง จะพูดกัน ว่าเราจะมีการเป็นอยู่ที่เป็นสุขสูงสุด เป็นที่พอใจของเราสักวันหนึ่ง.

เข้าใจให้ถูกต้องในเรื่องหลักธรรมเกี่ยวกับเวลา

เรื่องที่จะต้องพูดให้เข้าใจต่อไปอีกก็คือว่า มันเกี่ยวกับเวลา คือเรื่อง เวลานั้นเอง : เวลาที่เป็นอดีต เวลาที่เป็นปัจจุบัน เวลาที่เป็นอนาคตนั้นนะ มันคือ อะไรกันแน่ ? ทำไมท่านจึงบอกให้ว่า อยู่กับปัจจุบัน แล้วก็ไม่มีอดีต ไม่มี อนาคต; อย่างนี้แล้วละก็จะดีที่สุด. จะพูดถึงประโยชน์ก็จะประโยชน์ที่สุด, จะพูดถึงมีความสุขก็มีความสุขที่สุด.

เราจะมีชีวิตอย่างไร ? จึงจะเป็นชีวิตที่มีแต่ปัจจุบัน และก็ไม่มีอดีต ไม่มีอนาคต. พูดคร่าว ๆ ก่อนก็ว่า ถ้าเรามีอดีต ก็เรื่องในอดีตมารบกวน, เรื่อง หนหลังมารบกวน เราก็หาความสงบสุขไม่ได้; ฉะนั้น ถ้าใครมีเรื่องอดีตมารบกวน อยู่ในจิตใจ หาความสงบสุขไม่ได้, ก็เข้าใจความข้อนี้เสียสิว่า เรามีอดีต เราเป็นคนมี อดีตมารวมอยู่ด้วย มารบกวนเราอยู่ตลอดเวลา.

ที่นี้ อนาคตก็เหมือนกัน ใครมีอนาคตที่หวัง หวังอย่างยิ่ง หวังอยู่ เหมือนที่เขาเรียกกันว่าสร้างวิมานในอากาศนั้น; ถ้ามีความหวังต่ออนาคตอย่างนั้น อยู่ อนาคตนั้นแหละรบกวน, อนาคตมันรบกวน ไม่เป็นความสงบสุข; พูดให้ชัด กว่านั้นก็ว่าความหวังนั้นแหละมันรบกวน.

แต่เดี๋ยวนี้โรงเรียน การศึกษานะ เขาสอนกันว่าให้มีชีวิตอยู่ด้วยความหวัง. เข้าใจว่าลูกเด็ก ๆ ทั้งหลายที่นั่งอยู่ที่นี้คงจะถือหลักอันนี้, ครูเขาว่าหรือเพื่อนเขาว่า ว่าชีวิตอยู่ด้วยความหวัง เราตั้งความหวัง หวังอย่างยิ่ง; กลายเป็นว่าชีวิตอยู่ด้วยความหวัง. ก็ได้เหมือนกัน, แต่ดูให้ดีเถิดว่า มันเป็นอย่างไบบ้าง : ชีวิตอยู่ด้วยความหวัง มันเย็นหรือมันร้อน.

ความหวังนั้น ก็คือความต้องการอะไรสักอย่างหนึ่ง แล้วยังไม่ได้ แล้วก็หวังอยู่เรื่อยนั่นนะ; นี่มันเป็นอย่างไรบ้าง มันสบายดีหรือว่ามันรบกวน. คนเป็นโรคประสาทกันก็เพราะความหวังนั่นเอง; ความหวังทรمانจิตใจ ไม่ประสบความสำเร็จตามความหวัง นานเข้ามันก็เป็นโรคประสาท มันเป็นมากถึงอย่างนั้น.

ทำด้วยความหวัง ก็ผิดหวังทันที

เราหวังอะไรก็ได้, เราคิดดูให้ดีว่า เราควรจะได้อะไร ? เราหวังอะไร ? พอคิดเสร็จแล้วเราก็อ่าหวังมันเลย ทำก็แล้วกัน; กระทำ ๆ กระทำตามที่เราควรจะทำ อย่าเอาความหวังมาทรمانใจเรา. พอเราหวัง เราก็ผิดหวังทันที.

ไป สังกัดดูเถอะว่า พอเราหวังเท่านั้น เราก็ผิดหวังทันทีที่เราหวัง เพราะมันยังไม่มา มันยังไม่ได้. นี่เราจะไปหวังให้ผิดหวังทำไม เพราะความผิดหวัง หรือยังไม่ได้ตามที่หวังนั้นมันทรمانใจเรา มันกัดเรา.

ฉะนั้น เราไม่ต้องหวัง เราคิดดี ว่าเราต้องการอะไร, เราคิดเสร็จแล้วเราก็ทำ; ทีนี้ก็ทำไปด้วยกำลัง ด้วยสติ ด้วยปัญญา. ทำด้วยสติปัญญาไม่กัด; ถ้าทำด้วยความหวังแล้วมันกัดขบ มันกัด มันขบ. มีชีวิตอยู่ด้วยความหวังนั้นแหละ

ความหวังมันจะกัด มันจะขบอยู่ตลอดเวลาเลย; มันเป็นตัวร้าย ความหวัง. ที่นี้เราไม่มีชีวิตอยู่ด้วยความหวัง เรามีชีวิตอยู่ด้วยสติปัญญา ๆ, ระลึกไว้ดีแล้วก็ทำไป ๆ เราไม่ต้องหวัง ให้มันกัดเรา; ที่นี้สิ่งเหล่านั้นมันก็ดำเนินไป ๆ จนถึงเวลาที่มันมีผล มันก็ได้ผลแหละ.

ในเรื่องนี้ พระพุทธเจ้าท่านก็ได้ตรัสไว้เหมือนกันว่า **แม่ไก่มันไขออกมาแล้วมันก็ฟักไข่** : นอนทับไขเท่านั้นแหละ มันไม่ต้องหวังว่าลูกไก่จะออกมา. ไม่มีแม่ไก่บ้าตัวไหนที่มันจะหวังว่า ลูกไก่จะออกมา ลูกไก่จะออกมา, แล้วมันก็นอนทับไขให้ลูกต้อง ๆ ให้ลูกต้อง จะเห็นว่ามันคุ้มบ้าง มันเขี้ยวบ้าง มันพลิกบ้าง มันอะไรบ้าง มันก็ทำให้ลูกต้อง แล้วพอถึงเวลา ลูกไก่มันก็ออกมา.

ฉะนั้น อย่าทำอะไรด้วยความหวัง ๆ ให้ความหวังมันกัดเอา ๆ กัดเอา ๆ ไม่เท่าไรจะเป็นโรคประสาท ไม่เท่าไรจะเป็นบ้าหรือว่าอาจจะตาย; นี่เรื่องอนาคตเป็นอย่างนี้. หรือเราเป็นชวานา : เราก็กินแล้วก็ดำข้าว แล้วก็ปลูกต้นข้าว อย่าไปหวังว่าข้าวจะออกมา ๆ ข้าวจะออกมา มันจะเป็นชวานาบ้า. คือต้องรู้จักดำรงจิตใจให้ถูกต้อง ว่าเมื่อคิดก็คิดแหละ คิด ๆ คิด ๆ ครอบถ้วน รอบคอบ, จะคิดหน้าคิดหลัง คิดตรงกลาง คิดข้างบน คิดข้างล่าง : คิดให้ถูกต้องหมดแล้วสรุปความที่เราต้องทำอย่างนี้แล้ว; **ที่นี้เราก็กินด้วยสติปัญญา อย่าทำด้วยความหวัง.** ทำด้วยความหวังคือทำด้วยความหิว, ความหิวมันไม่ใช่ของสนุก มันเป็นทุกข์; นี่คำสอนของพระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้อย่างนี้. แต่คนเดียวนี้ คนในโลกคนเดียวนี้ เขาไม่พูดอย่างนี้ เขาไม่สอนอย่างนี้; เขาสอนเด็ก ๆ ให้อยู่ด้วยความหวัง ให้ทำด้วยความหวัง ให้มันกัดเอา ๆ. ที่นี้ความหวังนั้นนะ มันผิดหวังเพราะมัน

ไม่มาทันตามที่หวัง ก็เท่ากับผิดหวัง, พอเราลงมือหวัง มันก็ผิดหวัง, ทนอยู่ไม่ได้ก็จโมยแหละ, ก็ต้องทำชั่วอย่างใดอย่างหนึ่ง เพราะมันยังไม่ได้ตามที่หวัง. ฉะนั้น เราทำจิตใจปรกติ อย่าให้อนาคตมันทรมาณใจเรา; อย่าให้ความหวังถึงสิ่งในอนาคตนั้น มันทรมาณจิตใจของเรา.

อย่าคิดถึงเรื่องอดีต อนาคต มาทรมาณใจ

ภัทเทภรัตตคาถา ข้อที่หนึ่งว่า **อดีต นานวาคเมยฺย - ไม่คำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว** คือไม่เอามาอาลัยอาวรณ์ถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว; มันแล้วก็แล้วไปแล้ว เอามาอาลัยอาวรณ์ให้เป็นทุกข์ทำไมเล่า; ฉะนั้น สิ่งที่ล่วงไปแล้วก็เป็นอันว่าอย่าเอามาทรมาณใจ. ที่ผิดพลาดไปแล้วก็อย่าเอามาทรมาณใจ ที่ทำผิดไปแล้วก็เลิกนึกถึง, ถือแต่ว่าจะไม่ทำให้ผิดอีก จะไม่ผิดซ้ำอีก เท่านั้นพอแล้ว ไม่ต้องเอามาทรมาณใจ. แล้วเหตุที่จะเข้ามาข้างหน้า ก็ไม่เอามาทรมาณใจ.

แล้วคุณอยู่แต่ว่า เดียวนี้ะ ปัจจุบันนี้ะ เราจะทำอะไร ? ก็คือเราทำไปตามที่เราคิดดีแล้ว; คิดดีแล้ว คิดแล้วคิดอีก คิดดีแล้ว. อย่างเราเรียนหนังสือเป็นนักเรียน, เราก็ทำให้ดีที่สุดที่เราจะต้องเรียนอยู่เดี๋ยวนี้ เรียนอยู่เดี๋ยวนี้ทำให้ดีที่สุด. สิ่งรบกวนในอดีต หรือสิ่งที่หวังในอนาคต อย่าเอามา อย่าเอามาทรมาณจิตใจ มันไม่มีประโยชน์อะไร, ดังนั้นเราจึงมีความสบายใจ.

ถ้าเราเอาเรื่องอดีตมารบกวน เอาเรื่องอนาคตมารบกวน เราจะไม่มี ความสบายใจ : เราจะมีความสะดุ้งกลัว หวาดเสียว ว่าจะไม่สำเร็จหรือว่ามันจะเป็นไปในทางที่เราไม่ต้องการ ไม่ประสงค์.

นี่ขอให้เอาเรื่องจริง ๆ ที่มันเกิดขึ้นแล้วแก่เราทุกคนเป็นหลัก; ถ้ายังไม่เคยมี ต่อไปนี่ก็ลองสังเกตสิ. เราอย่าให้ความคิดหนหลังมาทรมานใจเรา อย่าให้ความคิดในอนาคตมาทรมานใจเรา เราทำดีที่สุดอยู่แต่ปัจจุบัน; ถ้าอย่างนี้ก็เรียกว่าเวลาไม่กักรเรา แต่เราเสียอีกกลับกินเวลา.

เฮ้, โหนพุดแล้วก็พุดให้หมด ว่ามีพระบาลีอยู่ว่า *เวลากินสรรพสัตว์* และตัวมันเอง. เวลาวันคืนล่วงไป เราเรียกว่าเวลา แล้วกินสรรพสัตว์ คือให้สัตว์ล่วงเวลา ล่วงเวลาไปหาความแตกดับหรือความตาย อย่างนี้ก็เรียกว่า เวลากินสรรพสัตว์; แล้วมันกัดเจ็บปวดตรงที่เราหวังเกี่ยวกับเวลา มันยังไม่ได้สิ่งที่เราต้องการ. นี่เวลามันกักรเรา เพราะว่าเราไม่ได้สิ่งที่เราต้องการทันใจเรา เวลามันกักรเรา เราก็เจ็บปวด.

ผู้ไม่มีความอยาก เป็นผู้ไม่มีเวลา เวลาไม่มีค่าสำหรับเขา

เราทำอย่างไรอย่าให้เวลามันกักรเรา? ก็คือเรารู้เรื่องของเวลา แล้วเราก็ไม่ทำอะไรด้วยความหวัง ทำด้วยจิตที่แจ่มแจ้ง เป็นจิตที่รู้เฉลียวฉลาด แจ่มแจ้งอยู่ในสิ่งที่เราทำ แล้วก็ทำ; ไม่ให้เวลาเข้ามาแทรกแซง ไม่ให้เวลาเข้ามามีความหมาย เวลาไม่มีความหมายสำหรับเรา. สิ่งที่เราเรียกว่าเวลาไม่มีสำหรับเรา เพราะเดี๋ยวนี้เราไม่คำนึงถึงอดีต ไม่คำนึงถึงอนาคต ก็ไม่มีความอยาก.

ความอยากมันมีอยู่ที่เมื่อต้องการสิ่งที่จะได้ข้างหน้า, ถ้าเราไม่คิดถึงสิ่งที่จะได้ข้างหน้า เราก็ไม่มีความอยาก; เมื่อไม่มีความอยาก เวลามันก็ไม่มี.

นี่ลูกเด็ก ๆ ทั้งหลายคงจะรู้จักเวลาแต่ที่เครื่องบอกเวลา เช่นนาฬิกา เป็นต้น, วัน คีน เดือน ปี เป็นต้น; นั้นมันเป็นเครื่องบอกเวลา เครื่องกำหนดเวลา. อย่างนี้ไม่เคยกักรอก ไม่กักรเรา กักรเราไม่ได้ เพราะมันเป็นเพียงเครื่องบอกเวลา.

ความหมายอันแท้จริงของสิ่งที่เรียกว่า “เวลา”

ทีนี้ ตัวเวลาจริง ๆ มันอยู่ที่ไหนล่ะ ? ตัวเวลาจริง ๆ, บางคนเขาพูดว่า เวลาตัวจริงนั้นไม่มี อย่างนี้ไม่ถูก เราไม่เห็นด้วย. เราว่าเป็นคนไม่รู้ ที่จะพูดว่า เวลามันไม่มี. เวลามันมี เป็นสิ่งที่มี แต่มันจะมีเฉพาะคนโง่ เฉพาะคนโง่, เวลาจะมีเฉพาะคนโง่ ถ้าคนฉลาดแล้วเวลาไม่มี; คนโง่มันไปต้องการนั้นไปต้องการนี้ ไปหวังนั้นไปหวังนี้ นั้นมันเป็นคนโง่; ถ้ามันเป็นคนโง่อย่างนี้แล้วก็เวลามันมี เพราะเรามันมีความอยาก.

จุดตั้งต้นจากความอยาก จนกว่าเราจะได้รับสิ่งที่เราอยาก; นั้นแหละคือตัวเวลา. เราอยาก นี่เป็นจุดตั้งต้น, แล้วกว่าเราจะได้สิ่งที่เราอยาก นั้นเป็นจุดฝ่ายข้างปลาย; ระหว่างนั้นคือเวลา; มันจะมีความหมายเพราะเราอยาก. ถ้าเราไม่อยาก มันก็ไม่มีเวลา คือมันไม่มีจุดตั้งต้นและมันไม่มีจุดสุดท้าย; ถ้าเราไม่อยาก. ฉะนั้น เวลาจะมีเฉพาะคนโง่ที่กำลังมีความอยาก กำลังมีความหวังเท่านั้นเอง.

ท่านจึงพูดไว้เลยว่า พระอรหันต์ไม่มีเวลา พระอรหันต์อยู่เหนือเวลา. ความหมายเกี่ยวกับเวลาไม่ใช่แก่พระอรหันต์ เพราะพระอรหันต์ไม่มีเวลา. หรือว่าเครื่องวัด เครื่องกำหนด มาตรฐานกำหนดอะไรต่าง ๆ ที่มีอยู่ ใช้ไม่ได้กับพระอรหันต์; พระอรหันต์อยู่เหนือการที่จะถูกวัดด้วยเครื่องวัดใด ๆ ทั้งสิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับเวลา เพราะเวลาจะมีตัวเวลา มีความหมายแห่งเวลาอะไรขึ้นมาต้อง

มีความอยาก. ถ้าจะมีความอยากต้องมีความโง่ คือมันไม่รู้ว่าไม่ต้องอยาก ไม่ต้องอยาก; ไม่มีสิ่งไหนที่ควรจะอยาก อย่าไปอยาก อย่าอยากสิ; อย่างนี้เรียกว่าไม่โง่. ถ้ามันยังโง่อยู่ มันจะรู้สึกว่ามีอะไรที่อยาก ที่น่าอยาก ที่ต้องอยาก แล้วก็อยาก ๆ อยาก ๆ อยากเอาด้วยความโง่.

มันมีความอยาก แล้วก็จุดตั้งต้นที่มันเริ่มอยาก แล้วว่ามันจะได้สิ่งนั้นมา, นั่นแหละคือความหมายของเวลา ซึ่งกั๊ก ๆ กั๊กหัวใจของคนนั้น; กั๊กหัวใจของคนโง่ที่มีความอยากและหวังที่จะมีการได้สิ่งนั้นในเวลาหนึ่ง.

เป็นภทเทภรัตต์ ไม่มีอดีต ไม่มีอนาคต มีแต่ปัจจุบัน

ที่นี้ ธรรมะก็สอนว่า ไม่ต้องอยาก ไม่ต้องอยาก, รู้ว่าควรทำอะไร ทำอย่างไร ทำที่ไหน ทำเมื่อใด ก็ทำก็แล้วกัน; อย่ามีความอยากที่เป็นจุดตั้งต้น แล้วก็จะได้ตามอยาก; นี้เรียกว่าเขาไม่มีเวลา เขาจะไม่มีการเสียเวลา เขาจะไม่เป็นทุกข์เพราะเวลา เพราะว่าเขาอยู่เหนือเวลา อยู่เหนือความหมายของเวลา เวลาไม่มีสำหรับเขา; แล้วคนนี้จะมีความสุขสบายใจก็มากน้อยแล้ว. คนที่เวลาไม่กั๊กเอา เพราะเขาอยู่เหนือเวลา : ไม่มีมีความอยาก ความหวังอะไรมาทรมานใจเขา เขาจะเป็นสุขเท่าไร ? จะเยือกเย็นเท่าไร ? จะสวยงามเท่าไร ? นั่นแหละคือ ภทเทภรัตตะ - มีชีวิตอยู่ได้อย่างนั้นแม้เพียงวันเดี๋ยวก็น่าชม, มีชีวิตที่อยู่เหนือความอยากเหนืออดีต เหนืออนาคตนะ แม้มีชีวิตอยู่เพียงวันเดี๋ยวก็น่าชม.

นี่กลัวว่าจะสวดมนต์บทธื สวดกันแล้วสวดกันอีกทั้งพระทั้งเณร ทั้ง อุบาสก อุบาสิกา แล้วมันก็ยังโง่ ไม่รู้หรือกว่าอะไร; แล้วบางคนอาจจะสงสัยไป พลังว่า เอ๊ะ, นี่ไม่ให้สนใจอดีต สนใจอนาคต แล้วมันจะอยู่กันได้อย่างไร, ทั้งที่ ตัวเองสวดพระบาลีบทธือยู่. ฉะนั้นขอให้ดูให้ดี ให้เข้าใจให้ดีว่า พระพุทธเจ้า ท่านตรัสว่า ถ้าจะอยู่กันอย่างงดงาม นำขึ้นออกขึ้นใจกันสักวันหนึ่ง แล้วแกก็จะอยู่กันอย่างนี้เถิด; อย่าอยู่อย่างคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว อยู่อย่างไม่ต้องหวังถึงสิ่งที่ยังไม่มาถึง, อะไรมีอยู่ที่นี้ ปัจจุบันนี้ จงทำกับมันให้ดี, ไม่มีความหมายแห่งอดีตเข้ามา รบกวน ไม่มีความหมายแห่งอนาคตเข้ามา รบกวน จิตก็ไม่ถูกรบกวน; จิตก็ เข้มแข็ง มีกำลัง มีอำนาจ ทำสิ่งที่ปัจจุบันได้ดี; ที่ดีกว่านั้นอีก ก็คือเป็นสุข ด้วย เป็นสุขด้วย ถ้าเป็นผู้ทำงานก็ทำงานได้ดี. ถ้าไม่ต้องทำงาน ก็คือเป็นสุขอย่างยิ่ง เรียกว่า ภัทเทกะรัตโต - มีชีวิตอยู่แม้เพียงราตรีเดียวก็น่าชม.

นี่เป็นเรื่องเปรียบเทียบ คนชนิดนี้อยู่เพียงวันเดียวก็มีค่ามากกว่าคนชนิด โนน, อยู่ร้อยปี พันปี ก็ไม่มีค่าอะไร; เพื่อให้สาวกของพระองค์มีชีวิตอยู่เพียงวันเดียวก็มีค่ามาก ท่านจึงสอนอย่างนี้. แล้วเราได้เป็นอย่างนี้กันหรือเปล่า? แล้วก็ ไปเข้าใจให้ชัดเจนว่า ถ้าเราอยู่ได้อำนาจของเวลา เรียกว่าเป็นทาสของเวลา แล้ว เราก็จะถูกเวลากัดกินเอาให้เราลำบาก. ความอาลัยอาวรณ์ในอดีตก็มากัดกิน ๆ, ความหวัง หวังในอนาคตก็มากัดกิน ๆ แล้วเราจะมีความสุขได้อย่างไร?

สิ่งที่เรียกว่าเวลา นั้น จะมีได้เฉพาะคนที่มีความอยากด้วยความโง่; คน โง่นั้นเองมันจึงอยาก พออยากแล้วความหมายแห่งเวลาก็เกิดขึ้นทันที. ถ้าเราไม่ อยากอะไร ไม่ต้องการอะไรเวลาไม่มี เวลาไม่เกิดสำหรับบุคคลนั้น. แต่โดยเหตุ ที่คนธรรมดาสามัญทุกคนมีความอยาก มีความต้องการ ดังนั้น เวลามันจึงมีสำหรับ

ทุกคนที่เป็นคนธรรมดาสามัญ ที่ยังโง่อยู่ ยังอยากอยู่ ยังต้องการอยู่; ฉะนั้น ทุกคนในโลกจึงมีเวลา.

เวลาที่เขายาก ขณะที่มีความอยากและต้องการจะได้ให้สมอยากนั้นนะ คือเวลา; พอไม่มีความอยาก เวลาไม่มี เวลาหายไปหมด เวลาไม่มีความหมาย; ฉะนั้นเวลาจะมีเฉพาะเมื่ออยากหรือเมื่อต้องการจะได้. นี่เราอยู่อย่างไม่อยากอะไร ไม่ต้องการจะได้อะไร, เวลาก็ไม่กินเรา แต่เราจะเป็นผู้กินเวลา.

ผู้ใดหมดความอยาก ผู้นั้นกลับกินเวลา

พระพุทธเจ้าท่านจึงตรัสว่า ผู้กำจัดตัณหาเสียได้เป็นผู้กินเวลา. เวลากินคน กินสรรพสัตว์อยู่, แต่ผู้ใดหมดตัณหา ลินตัณหา ผู้นั้นจะกลับกินเวลา คือเวลา เป็นเรื่องเล็กน้อย เป็นเรื่องหัวเราะเยาะเล่น เป็นเรื่องของเด็กกอมมือไปเลย ไม่มากัดเรา ไม่มากินเรา; มันกลับกันอยู่อย่างนี้.

ถ้ามีความอยากก็มีเวลา แล้วก็กัดกินผู้อยาก; ถ้าหมดความอยาก ก็ไม่มีเวลา ผู้นั้นกลับกินเวลา หมายความว่าทำให้เวลามันล่องไปโดยไม่มี ความหมายอะไรแก่เรา เวลาไม่มีแก่เรา เวลาไม่ทำอะไรแก่เรา เราอยู่เหนือเวลา. ผู้ใดอยู่เหนือเวลาอย่างนี้ เรียกว่ามีชีวิตอยู่เพียงวันเดี๋ยวก็น่าชม.

ทีนี้ ต้องเข้าใจไปถึงที่ว่า เมื่อตะกี้ที่ว่า จะไม่มีเวลานี้ต้องไม่มีอดีต ต้องไม่มี ความหมายแห่งอดีต ต้องไม่มี ความหมายแห่งอนาคต จึงจะเรียกว่าไม่มีเวลา.

เครื่องกำหนดเวลา เช่น นาฬิกาเป็นต้น, มันเป็นเครื่องกำหนดเวลา ซึ่งไม่รู้จะไปใช้กับเวลาไหน แล้วแต่จะเอาไปใช้; หรือว่าฤดูฝนปีละครั้ง นี่ก็เป็นเครื่องกำหนดเวลา, หรือว่าพระอาทิตย์โผล่มาให้เห็นวันละครั้ง ๆ นี่ก็เป็นเครื่องกำหนดเวลา; อย่างนี้เป็นเครื่องกำหนดเวลา. แต่ตัวเวลาที่แท้จริงนั้น คือจุดระหว่างความอยากกับความได้สมอยากของคนโง่ ของคนอยาก ของคนที่มีความอยาก.

ฉะนั้น เครื่องกำหนดเวลาก็เอาไว้กำหนดเวลา พอจะได้พูดกันรู้เรื่องว่า มันจะกินเวลาเท่าไร ? ถ้ามันมีเวลา; แต่ถ้าสำหรับผู้ที่ไม่มีความอยาก ไม่มีเวลา เช่น พระอรหันต์เป็นต้นนี้ มันไม่มีความหมาย. วัน คิน เดือน ปี ไม่มีความหมาย, นาฬิกาไม่มีความหมาย เอาไปทิ้งให้หมกก็ได้ มันไม่มีเรื่องเกี่ยวกับเวลา หรือปัญหาของเวลา. แต่ถ้าเป็นคนธรรมดาจะต้องทำงานเพื่อประโยชน์ ได้รับประโยชน์ แล้วมันยังต้องมีเวลา, ยิ่งเขาอยู่กันผูกพันกันเป็นสังคม เป็นหมู่คน ทำงานเนื่องกัน แล้วเครื่องกำหนดเวลาก็ยิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง.

ฉะนั้น เราารู้เสียว่า เวลานั้นสำหรับคนโง่ มีความอยากแล้วโง่, นาฬิกาแขวนข้อมือมันสำหรับคนโง่ สำหรับคนอยาก; สำหรับคนที่ไม่โง่ ไม่อยาก แล้วไม่ต้องแขวนหอรอก เพราะมันไม่ต้องการอะไร. วัน คิน เดือน ปี มันไม่มีสำหรับคนที่ไม่อยากหรือไม่ต้องการอะไร, แล้วคนนั้นสบายก็มากน้อยล่ะ ?

ฉะนั้น ถ้าว่ามีชีวิตอยู่วันเดียว ก็จะเจริญ กิ่งดงามนะ, นั่นหมายความว่า เป็นพระอรหันต์ลองดูวันเดียวก็แล้วกัน มีชีวิตอยู่วันเดียวก็เจริญ คือเราลองเป็นพระอรหันต์ดูสักวันหนึ่ง แล้วก็ทำอย่างที่ว่านี้ ได้วันเดียวก็เจริญ. แต่สำหรับพระอรหันต์ท่านไม่ใช่วันเดียว ท่านตลอดไปเลย ท่านจะมีชีวิตที่สงบเย็นเป็นสุขดงาม

ที่สุดตลอดไปเลย จึงไม่ได้ใช้คำว่าวันเดียว. แต่ทีนี้สำหรับคนธรรมดาที่ยังไม่เป็นพระอรหันต์นี้ ลองกำหนดกันว่าสักวันหนึ่งเกิด, ภัทเทกะรัตโต วันเดียวก็น่าขมนี่กันคู่สักวันเกิด ก็คือทำอย่างนี้.

การอยู่เหนืออำนาจเวลา คืออยู่อย่างพระอรหันต์

ฉะนั้น ถ้าใครอยากจะเป็นพระอรหันต์ หรือเหมือนพระอรหันต์สักวันหนึ่ง ก็คือทำอย่างนี้ คือทำอย่างที่อยู่เหนือเวลา อยู่เหนือความหมายของเวลา อยู่เหนือคุณค่าของเวลา, ไม่มีความอยาก ไม่มีกิเลส ไม่มีตัณหา ไม่มีอุปาทาน ไม่มีกรรมโลภ ไม่มีกรรมโกรธ ไม่มีกรรมหลง เพราะมันอยู่เหนือเวลา.

ที่มันจะมีความโลภหรือมีตัณหาได้นะ เพราะว่ามันต้องการเวลาให้ทันแก่ความต้องการของมัน มันยังอยากอยู่; ถ้ามันไม่มีเวลา มันก็ไม่ว่าจะอยากไปทำไม. เรื่องความโกรธก็เหมือนกัน มันไม่ได้ทันเวลาก็โกรธ; เรื่องความหลง มันก็ไม่ว่าจะอย่างไรให้ทันแก่เวลา มันก็โง่.

ฉะนั้น ถ้าเราไม่ต้องการอะไรเสียอย่างเดียว ก็ไม่มีปัญหาเรื่องความโลภ ความโกรธ ความหลง; ไม่มีปัญหาว่าทันแก่เวลาหรือไม่ทันแก่เวลา, ไม่มีปัญหาว่าได้หรือเสีย, แพ้หรือชนะ อะไรมันก็พลอยไม่มีไปหมด.

เรารู้เรื่องเวลา ว่าเราจะอยู่ให้ดีที่สุดสักวันหนึ่ง แล้วก็อย่าอยู่ด้วยอดีตหรืออนาคต แต่อยู่ด้วยปัจจุบัน. แต่ถ้าเรายังมีอยู่ เราจึงอยู่ด้วยปัจจุบัน ฉะนั้นเราจึงเป็นพระอรหันต์ได้วันเดียวหรือได้ชั่วระยะ ๆ หนึ่ง.

เป็นพระอรหันต์ ไม่มีอดีต – อนาคต – ปัจจุบัน

ทีนี้ ถ้าเราจะเป็นพระอรหันต์ตลอดไป ไม่ชั่ววันเดียว จะต้องทำอะไร ? ก็คือเลิกปัจจุบันเสียด้วยสิ ให้เลิกตัวปัจจุบันนั้นเสียด้วย; อดีตก็ไม่มี ปัจจุบันก็ไม่มี อนาคตก็ไม่มี เพราะว่าไม่มีตัวกู; เพราะว่าไม่มีตัวกูที่เป็นอยู่ มันไม่มีตัวเราที่เป็นอยู่ ดังนั้นมันจึงไม่มีปัจจุบัน. เพราะว่าไม่มีตัวเราที่เป็นอยู่ มันก็ไม่มีการอยู่ที่ปัจจุบัน ไม่มีตัวกูที่กำลังเป็นอยู่ที่ปัจจุบัน. เมื่อไม่มีตัวกูแล้ว อดีตก็ไม่มี อนาคตก็ไม่มีเอง; ยกเลิกหมดทั้งอดีต ทั้งปัจจุบัน ทั้งอนาคต ก็เป็นพระอรหันต์สมบูรณ์ อยู่เหนือเวลาหมดสิ้นเชิง ไม่มีอะไรที่จะกล่าวว่ อดีต หรือปัจจุบัน หรืออนาคต.

แต่ถ้ายังไม่เป็นพระอรหันต์ถึงขนาดนั้น จะเป็นเพียงภัทเทกรัตโต – ราตรีเดียวก็น่าชม, นี่มันยังมีปัจจุบันเหลืออยู่ เป็นเครื่องกำหนดอยู่ เพราะว่ามีตัวเราอยู่ ยังมีตัวเราเหลืออยู่; แต่ถ้าจะให้ตัวเราอยู่ที่ที่สุด เราก็มีแต่ปัจจุบัน อย่ามีอดีต อย่ามีอนาคต.

ขอให้เข้าใจว่า ที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า อยู่อย่างราตรีเดียวก็น่าชมนะ มีแต่ปัจจุบัน ไม่มีอดีต ไม่มีอนาคต; นั้นนะมันเป็นสิ่งที่ทำได้. เมื่อเราจะพักผ่อนจิตใจ อดีตไม่มารบกวน อนาคตไม่มารบกวน มีแต่ปัจจุบัน กำหนดแต่ส่วนที่เป็นปัจจุบัน; สิ่งที่ถูกกำหนดนั้นมันก็ไม่ได้รบกวน มันเป็นแต่เพียงรู้สึ่ว่าเราทำอะไรอยู่ มันก็เลยเป็นผู้มีความสุขความเจริญอยู่ อย่างที่มีตัวตนหรืออย่างมีบุคคล ที่เรียกว่ามีราตรีเดียวก็เจริญ ราตรีเดียวก็น่าชม. แปลว่าไม่ได้เพิกถอนความหมายของเวลาจนสิ้นเชิง ก็ยังมีปัจจุบันเป็นเครื่องกำหนดอยู่; แต่ถึงอย่างนั้นก็พูดได้ว่าปัจจุบันนั้นนะ ไม่ได้ทรมาณจิตใจเขาหรอก.

เราอยู่กับที่ปี ๆ ก็สิบปีแล้ว มันยังไม่มี ยังไม่เคยมีความสุข; เราลองอยู่อย่างมีความสุข ดูสักวันหนึ่งเป็นไร ก็คือการทำอย่าให้มีอดีตและอนาคต; กำหนดอยู่แต่สิ่งที่ต้องเห็น ต้องดู ต้องทำอยู่เฉพาะหน้า ด้วยไม่มีความรู้สึกอยากได้อะไร ต้องการอะไร. ที่จริงถ้าจะให้ถึงที่สุด มันก็ต้องทำด้วยความรู้สึกที่ว่า ไม่มีตัวตนเหมือนกัน. แต่เดี๋ยวนี้มันยังละไม่ได้ ยังมีตัวตนอยู่ ก็อย่าให้อดีตและอนาคตมารบกวน; ให้มีแต่จิตใจอย่างเดียว กระทำอยู่ในสิ่งที่ต้องทำ ต้องรู้ต้องเห็นนั่นนะ อยู่อย่างเดียวกันก็ไม่มีความทุกข์; เป็นผู้ที่อยู่ด้วยความสุข แม้วันเดี๋ยวก็ยังไม่ชม.

อยู่กับปัจจุบันที่ดีที่สุด ก็คือสมาธิ, มีสมาธิ กำหนดสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นอารมณ์ของจิต สำหรับจิตจะอยู่ที่นั่น; แล้วทำสมาธิสำเร็จ ก็มีผลของสมาธิที่เรียกว่า วิตก วิจารณ์ ปีติ สุข เอกัคคตา, วิตก วิจารณ์ ปีติ สุข เอกัคคตา ซึ่งเป็นผลของสมาธิ. แล้วเอกัคคตานี้ มีจิตเดียว จิตกำหนดอยู่ที่สิ่งเดียว นั่นก็เป็นแต่เพียงการกำหนด ไม่มีความหมายแห่งอดีตหรืออนาคต. จิตที่หยุดอยู่ในสมาธิ มันก็เรียกว่าอยู่กับปัจจุบัน ไม่มีอดีต ไม่มีอนาคต.

ที่นี่ ถ้ายังต่ำไป ยังต่ำอยู่ ก็เลื่อนขึ้นไปเป็นไม่มีวิตก วิจารณ์ เป็นทุติยฌาน; มันก็เป็นปัจจุบันที่เข้มข้นขึ้นไป กระทั่งไม่มีปีติ ไม่มีสุข มีแต่อุเบกขากับเอกัคคตา. ส่วนที่เป็นอุเบกขานั้นเป็นปัจจุบันที่สุด, เป็นปัจจุบันที่สะอาดที่สุด ที่กำหนดได้ แล้วจะไม่มีความทุกข์ หรือว่าปฏิกิริยาที่เป็นทุกข์แต่ประการใด เรียกว่าอยู่ด้วยอุเบกขา. จิตที่อยู่ด้วยอุเบกขา วางเฉยได้ต่อสิ่งทั้งหลายทั้งปวง นี้เรียกว่าอยู่ด้วยปัจจุบันเท่านั้น, อดีต อนาคต ไม่อาจจะแทรกแซงเข้ามาได้.

ที่นี้ อุเบกขา นี้ จะทำให้ยิ่งขึ้นไป ยิ่งขึ้นไปจนถึงกับว่าสูงสุด เป็นอุป-
 ฌาน เป็นสมาบัติ ก็ยังเป็นอุเบกขาหรือว่าเป็นปัจจุบันที่ละเอียด ที่ละเอียด
 ยิ่งขึ้นไปอีก เป็นปัจจุบันที่สูงที่สุด เป็นปัจจุบันที่ละเอียดสูงสุด คือไม่มีทางที่จะเกิด
 ความรู้สึก เป็นอดีตหรืออนาคต. และระหว่างนั้น ระหว่างที่กำหนดอยู่อย่างนั้น ก็
 ไม่มีทางที่จะเกิดตัวตนเหมือนกัน จะไม่เกิดความรู้สึกเป็นตัวตน เหมือนกับพระ
 อรหันต์ที่ตัดขาดแล้วจากอุปาทาน ไม่มีตัวตน. แต่เดี๋ยวนี้มันขาดจากตัวตนชั่วเวลา
 ที่เรากำหนดอยู่อย่างนี้, พอเราไม่กำหนดอย่างนี้ มันก็กลับมาอีก; ฉะนั้น จึง
 เรียกว่าแม้แต่วันเดียวก็ยังดี คือชั่วแต่ที่มันกำหนดได้นะ จะเป็นวันเดียว หรือสอง
 วัน หรือชั่วโมงเดียว นี่ก็ยินดีนะ, ใช้คำว่าอย่างนี้จะฟังง่าย.

อยู่กับปัจจุบันดีที่สุด

คือจิตอยู่กับอุเบกขา เอกัคคตา เป็นอารมณ์

ที่ว่าจะเป็นผู้มีชีวิตอันสูงสุดคู่สักวันหนึ่ง หรือคู่สักครึ่งวัน หรือว่าคู่สัก
 ชั่วโมงหนึ่ง ก็ขอให้ทำอย่างนี้ คือมีจิตกำหนดอยู่แต่ที่ปัจจุบัน อดีตไม่รบกวน
 อนาคตไม่รบกวน; แล้วสิ่งที่เรียกว่าปัจจุบันนั้น ก็คือสิ่งใดที่จิตกำหนดอยู่ ก็
 เรียกว่าปัจจุบันได้, แล้วถ้ากำหนดไป ๆ จนมันวางเฉยในสิ่งนั้น ๆ ได้ อันนั้นยัง
 เป็นปัจจุบันอย่างยิ่ง.

แล้วอุเบกขาหรือความวางเฉยนั้น ก็มีหลายระดับ มากขึ้นไปตามที่จิต
 เป็นสมาธิมากขึ้นไปเท่าไร. กำหนดอยู่ที่อุเบกขา ที่เป็นอารมณ์เอกอารมณ์เดียว

เป็นเอกัคคตา อย่างนี้เรียกว่าเป็นปัจจุบันที่สุด ไม่เกิดกิเลส ตัณหา อุปาทานใด ๆ ได้ นี้เรียกว่าอยู่เหนือเวลา ขณะเวลา.

ถ้าเป็นพระอรหันต์ก็เลิกหมด ทั้งอดีต ปัจจุบัน และอนาคต. ถ้าเป็นเพียงภทเทภรัตตะอย่างที่ว่านี้ เอาปัจจุบันอย่างเดียวไว้, อดีตและอนาคตก็ไม่มี. แต่ถ้าทำเรื่อยไป ๆ นี่ก็มันจะเจริญงอกงามก้าวหน้า นี่มันก็ไปตามแนวทางของธรรมะที่จะตัดกิเลสให้หมดสิ้นได้ ก็กลายเป็นพระอรหันต์ในที่สุด. เดียวนี้ยังเป็นพระอรหันต์ไม่ได้ ก็จะลองอยู่อย่างพระอรหันต์หรือคล้ายพระอรหันต์ คู้ตัก วันหนึ่ง ๆ วันหนึ่ง. นี้เรียกว่าอาการของภทเทภรัตโต อยู่ด้วยสิ่งเป็นปัจจุบัน, ภทเทภรัตโตอยู่ด้วยอุเบกขาจิต. แต่ถ้าเป็นพระอรหันต์ก็อยู่ด้วยนิพพานซึ่งเป็นปัจจุบันยิ่งกว่าสิ่งใด.

นิพพานเป็นปัจจุบันที่สุด ตลอดกาลตามธรรมชาติ

ถ้าพูดว่า อะไรเป็นปัจจุบันที่สุด แล้วก็ต้องตอบว่า พระนิพพาน เพราะพระนิพพานนะ ไม่มี ความหมายว่า เกิดขึ้น-ตั้งอยู่-ดับไป, ไม่มี ความหมายว่า เกิดขึ้น-ตั้งอยู่-ดับไป, ความที่ไม่มีอะไรปรุงแต่งพระนิพพาน พระนิพพานจึงไม่เกิดขึ้น-ตั้งอยู่-ดับไป; พระนิพพานจึงมีลักษณะที่เรียกได้ว่าเป็นปัจจุบันตลอดเวลา. การมีพระนิพพานเป็นอารมณ์ของพระอรหันต์นั้น เรียกว่าท่านอยู่กับปัจจุบันได้ถึงที่สุด ตลอดเวลาจริง ๆ ด้วย.

ฉะนั้น ผู้ที่กำหนดปัจจุบันอยู่ จึงมีอยู่เป็น ๒ พวก : ถ้าเป็นพระอรหันต์ ท่านอยู่ด้วยนิพพานซึ่งเป็นปัจจุบัน; ถ้ายังไม่ถึงพระอรหันต์ ก็อยู่กับการกำหนดสิ่งที่กำหนดอยู่ ในลักษณะที่เป็นอุเบกขาก็แล้วกัน. ถ้าใครทำจิตให้เป็นอุเบกขาได้อย่างไร, กำหนดอุเบกขานั้นอยู่ อดีตจะไม่รบกวน อนาคตจะไม่รบกวน; เขาก็จะเป็นภทเทกะรัตโต แม้มีชีวิตอยู่วันเดียวก็น่าชม.

ไม่ใช่เป็นเรื่องเสียหาย ไม่ใช่เป็นคนโง่ คนบ้า, ไม่รู้เรื่องอนาคต ไม่รู้เรื่องปัจจุบัน. คนพวกนี้ถ้าเขาจะต้องการรู้เรื่องอนาคต หรือรู้เรื่องปัจจุบันเขาก็ทำได้ เพราะไม่ได้เป็นคนโง่ ไม่ใช่คนผิดปรกติ. ถ้าเขาจะระลึกถึงอดีต เพื่อเอามาเป็นครูแก่ปัจจุบัน เขาก็ทำได้; แต่ว่าอดีตนั้นจะไม่มาทำให้เขาเป็นทุกข์.

คนบุญชนเมื่อนึกถึงอดีต แล้วก็เอาเรื่องในอดีตมาฟื้นฟูความจำ ทำให้เป็นทุกข์ เพราะเคยผิดพลาดมาแล้ว; ถึงแม้ว่าอดีตเคยเป็นสุข มันก็มาทำให้บ้ำอีกครั้งหนึ่ง ไม่ใช่ความสงบ. หรือว่าคนที่เป็นภทเทกะรัตโตนี้ เขาอยากคำนวณอะไรในอนาคต เขาก็คำนวณได้, เขาจะคิดถึงสิ่งที่เป็นอนาคตก็ได้ และไม่มาทำให้เขาเป็นทุกข์ได้ เพราะเขาไม่ได้คิดอย่างความหวัง; เขาคิดอย่างที่ว่ามันเป็นอย่างไร? มันควรจะเป็นอย่างไร? จะจัดให้มันเป็นอย่างไร? ดังนั้น มันจึงเป็นเพียงส่วนประกอบของความคิดเพื่อจะกำหนดลงไปว่า เขาควรจะทำอย่างไร? ควรจะได้อะไร? ควรจะเป็นอย่างไร? ตามที่ถูกที่ควร. แต่อย่าลืมว่าเขาไม่หวังนะ : เขาไม่หวังด้วยกิเลสตัณหา, ไม่อยากด้วยตัณหา ไม่หวังด้วยอาสา ไม่ยึดมั่นด้วยอุปาทาน. แม้เขาจะคิดถึงอนาคตเพื่อวางแผนทำอะไร ๆ ก็ทำได้ แต่ไม่เป็นทุกข์; ไม่ใช่ความหวังที่จะมากัดเจ้าของให้เป็นทุกข์.

ฉะนั้นเราจะอยู่ในโลกนี้ ปัจจุบันนี้ เป็นคนธรรมดานี้ได้ โดยที่ที่ไม่มีอดีต ไม่มีอนาคต ชนิดที่มันจะกัดเอา; ไม่มีอดีตอนาคตชนิดที่จะทำอันตรายแก่จิตใจของเรา. อดีตจึงเป็นเพียงบันทึก, อดีตจึงเป็นเพียงบันทึกความจำ จะเอามาใช้เมื่อไรก็ได้; และอนาคตจึงเป็นเพียงแผนการของสิ่งที่เราควรจะทำที่เราสร้างไว้, ไม่หวังว่าจะได้ด้วยกิเลสตัณหา เพราะเราไม่มีความโง่พอที่จะมีตัวตน หรือว่าจะได้อะไรมาเป็นของตน; เรารู้ว่าทุกสิ่งมันเป็นอย่างนั้นเอง.

“เช่นนั้นเอง” ช่วยให้เราอยู่ด้วยจิตปรกติ

นี่เรื่องอย่างนั้นเอง ตถาตา – อย่างนั้นเอง เคยพูดกันมาก็ครั้ง ๆ แล้ว, ระวังกันให้ดี จำให้ดี จำกันไว้ให้ดี มันจะช่วยป้องกันมิให้เกิดความหวังชนิดโง่ชนิดที่เป็นทุกข์ให้เกิดเวลาขึ้นมากัดกินเอา. มันเช่นนั้นเอง มันก็เช่นนั้นเอง จะไปหลงรักอะไรกะมันเล่า, เขาจะไม่หลงโกรธ หลงเกลียด หลงกลัว หลงอะไรหมดทุกอย่าง; ตถาตาช่วยให้เราอยู่ด้วยจิตปรกติ : อดีตก็ไม่ทำอันตราย อนาคตก็ไม่ทำให้เกิดอันตราย ปัจจุบันก็ไม่ก่อให้เกิดปัญหาชนิดที่จะเป็นอันตราย.

ฉะนั้นรักษาความรู้เรื่องตถาตา, ตถาตานี้ไว้ให้ดี ๆ, แล้วเราจะไม่อาลัยอาวรณ์ด้วยอดีต เพราะมันเช่นนั้นเอง, แล้วเราจะไม่หวังเป็นบ้า เรียกว่าวาควิมานในอากาศ ในอนาคต เพราะว่ามันเป็นเช่นนั้นเอง; แล้วก็อยู่ด้วยความเป็นเช่นนั้นเอง คือความรู้ว่ามันเป็นเช่นนี้เอง : ไม่ก่อให้เกิดความอยาก กิเลส ตัณหาอะไรขึ้นมา มันก็เรียกว่าเป็นปัจจุบัน.

หรือจะพูดเอาเปรียบหน่อยก็ว่า **เช่นนั้นเองคือปัจจุบันอย่างยิ่ง**; ถ้าไม่เช่นนั้นเองมันก็เปลี่ยนสิ ถ้าเปลี่ยนก็ไม่ใช่ปัจจุบันสิ. ปัจจุบันอันแท้จริง ก็คือความที่ไม่เปลี่ยน, ความที่ไม่เปลี่ยนนั่นแหละคือปัจจุบัน. ตัวเช่นนั้นเอง ตัวเช่นนั้นเอง ความหมายที่ว่ามันเป็นเช่นนั้นเองนั่นแหละ มันไม่เปลี่ยน, คือมันไม่เปลี่ยน มันก็เป็นเช่นนั้นเอง แล้วมันก็เป็นปัจจุบัน เพราะมันคงที่อยู่เป็นปัจจุบัน. ถ้าคิดอะไรไม่ออกก็คิดถึงความหมายของคำว่า “เช่นนั้นเอง”.

ขอให้รู้จักสิ่งที่เรียกว่าตถตา คือเช่นนั้นเองนั่นแหละไว้ให้ดี ๆ, มันไม่มีการเปลี่ยนแปลง ดังนั้นมันจึงเป็นปัจจุบัน หรือว่าเพราะมันเป็นเช่นนั้นเอง เห็นเช่นนั้นเองแล้ว มันก็มีประโยชน์ คือไม่อยากอะไร.

ผู้ที่เห็นความเป็นเช่นนั้นเองของสิ่งใด เขาก็จะไม่อยากอะไรเกี่ยวกับสิ่งนั้น, ถ้าเขาเห็นความเป็นเช่นนั้นเองของทั้งหมดของทุกสิ่ง เขาก็ไม่อยากจะไรในทั้งหมดในทุกสิ่ง; เมื่อเขาไม่อยากก็ไม่มีเวลา เวลาไม่ทำอะไรได้แก่ผู้ที่ไม่อยาก เวลาไม่ทำอะไรได้ ไม่มีอำนาจอะไรแก่ผู้ที่ไม่มีความอยาก. เช่นนั้นเองทำให้ไม่อยาก, เมื่อไม่อยาก เวลาทำอะไรไม่ได้; เขาก็ไม่มีความทุกข์เกี่ยวกับเวลา เพราะว่าเขาเป็นคนที่ไม่มีอดีต เป็นคนที่ไม่มีอนาคต. นี้เรียกว่าการเห็นเช่นนั้นเองนั้นมีประโยชน์ที่สุด.

หรือจะดูกันอีกทีหนึ่งก็จะเห็นว่า **ความว่างนั่นแหละ เป็นปัจจุบันที่สุด**. ไม่มีอะไรที่เป็นปัจจุบันมากเท่ากับความว่าง เพราะความว่างนี้มีได้เกิดขึ้น-ตั้งอยู่-ดับไป; มันไม่มีอะไรที่จะเปลี่ยนแปลงในความว่าง. นิพพานก็ว่างอย่างยิ่ง ใน

ความว่างไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง เพราะฉะนั้น ความว่างจึงเป็นปัจจุบันอย่างยิ่ง. ถ้าจิตของเรากำหนดอยู่ที่ความว่าง ก็คือกำหนดอยู่ที่ปัจจุบันอย่างยิ่ง มันก็ไม่เกิดความอยาก ไม่มีปัญหาเกี่ยวกับเวลา ไม่มีอดีต ไม่มีอนาคต ที่จะมารบกวน. นี่เรื่อง ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นเรื่องฝ่ายธรรมะ ฝ่ายพระศาสนา เป็นคำสอนในพระศาสนา.

การศึกษาในปัจจุบัน ไม่สอนเรื่อง “การอยู่เหนือเวลา”

ส่วนการศึกษาปัจจุบันของชาวบ้าน ของโลกปัจจุบันนั้น เขาอาจจะพูดกัน อย่างอื่น เขาไม่พูดกันอย่างนี้; เราเอามาใช้กันไม่ได้. เราสามารถจะอยู่เหนือเวลาได้ แต่ชาวบ้านทั่วไปหรือการศึกษายุคปัจจุบันไม่ได้สอนให้คนอยู่เหนือเวลาได้; สอนได้ก็แต่เพียงให้คนรีบทำอะไร รีบทำให้เสร็จ ๆ ให้ทันเวลา ทำเร็ว ๆ; นี่มันจึงได้เป็นโรคประสาทกันเต็มบ้านเต็มเมือง เพราะไม่มีความรู้เรื่องที่อยู่เหนือเวลาเอาเสียเลย. นี่การศึกษาของโลกปัจจุบันนั้นไม่สูงพอที่จะทำให้คนเรามีความรู้เรื่องการอยู่เหนือเวลา.

ความรู้ในพุทธศาสนาสูงพอที่จะทำให้เราสามารถอยู่เหนืออำนาจของเวลา. ความรู้ในโลกปัจจุบันนี้ ไม่อาจจะทำให้รู้ได้ว่าเวลา คืออะไรด้วยซ้ำไป. ความรู้วิทยาศาสตร์ปัจจุบันนี้ ไม่ทำให้เรารู้ได้ว่าเวลา คืออะไร เพราะเขาเอาแต่วัตถุเป็นหลัก; อดีก็เป็นแต่เครื่องกำหนดเวลา. แต่ความรู้ในทางธรรมะ ทางศาสนา นี้ สอนให้เรารู้ได้ว่าเวลานั้นคืออะไร. คือบัญญัติลงไปได้เลยว่า เวลานั้น คือจุดระหว่างความอยากตั้งต้นกว่ามันจะได้รับผลของความอยาก นั่นคือเวลา; คือความอยากยังไม่ได้ตามความต้องการของความอยาก นั่นคือความหมายของเวลา.

ถ้าไม่มีความอยากก็ไม่มีเวลา ไม่มีความหมายของเวลา, ไม่มีเวลา. เวลาจะมีค่ามีอำนาจขึ้นมาได้ ก็ต้องมีความอยากของบุคคลนั้น.

ฉะนั้น มันจึงน่าหัวว่า อยู่ในโลกด้วยกันนี้ แต่บางคนอยู่ใต้อำนาจของเวลา บางคนอยู่เหนืออำนาจของเวลา. คนบุญชนทั่วไปอยู่ใต้อำนาจของเวลา ถูกเวลาบีบคั้นกัดกินอยู่; แต่พระอรหันต์อยู่เหนืออำนาจของเวลา เวลาไม่บีบคั้นกัดกินท่านได้. แล้วเราก็อยู่ในโลกเดียวกัน : พวกหนึ่งอยู่ใต้อำนาจของเวลา พวกหนึ่งอยู่เหนืออำนาจของเวลา; คนที่อยู่ใต้อำนาจของเวลา มันก็ทนทรมาณไป ต้องทนทรมาณไปตามอำนาจความบีบคั้นของเวลา, เขามีอดีต ปัจจุบัน และอนาคต.

เดี๋ยวนี้เรามาเป็นคนที่อยู่เป็นสุข อยู่เหนือเวลากันเสียบ้าง สักวันหนึ่ง สักคืนหนึ่งจะเป็นไรไป, มาเป็นภทเทกะรัตโต – มีชีวิตที่ดีที่สุดกันสักวันหนึ่ง เอาใหม่ล่ะ ? ก็คือมามีชีวิตอยู่เหนือเวลาเหมือนพระอรหันต์กันเสียบ้าง; สักวันหนึ่ง สักคืนหนึ่ง แม้แต่สักชั่วโมงหนึ่งก็ยังดี ดีกว่าเปล่ากรรมัง.

ฉะนั้น ขอให้เป็นที่สนใจว่า เราจะได้รับประโยชน์ มีความสุขจริงจากชีวิตของเรา, จะต้องรู้จักทำชีวิตให้อยู่เหนือการบีบคั้นของเวลา เพราะเราไม่โง่และไม่อยากอะไรเข้า. ชีวิตนี้จึงอยู่เหนือการบีบคั้นของเวลา อย่างน้อยก็ได้รับประโยชน์ คือไม่มีความทุกข์, และถ้าว่าเราทำเรื่อย ๆ ไป มันก็จะดียิ่ง ๆ ขึ้นไป จนหมด หหมดอำนาจของเวลาโดยสิ้นเชิง; หรือว่าเรารู้จักทำบ้าง บางครั้งบางครั้งว มันคุ้มเราให้อยู่เป็นผาสูกได้ ไม่ต้องละอายแมว.

คำนี้จะพูดอยู่เสมอ ใครจะชอบหรือไม่ชอบก็ตามใจ : ให้อพวกละอายแมว ให้อนไม่หลับ เป็นโรคประสาทบ้าง; ต้องละอายแมวบ้าง เพราะคน

เวลานั้น เวลามันบีบคั้นเกินไป. สัตว์เดรัจฉานมันไม่มีความอยาก มันไม่มีความต้องการมากเหมือนมนุษย์ เวลาที่บีบคั้นสัตว์เดรัจฉานไม่ได้มากเหมือนมนุษย์; สัตว์เดรัจฉานไม่เป็นโรคประสาทโวย แต่คนเป็นโรคประสาทให้ละอายแหม่วโวย ให้ละอายหมาด้วยก็ได้; เพราะไม่เห็นแหม่วหรือหมาเป็นโรคประสาท เพราะการบีบคั้นของเวลา.

จึงหวังว่าเราควรจะรู้จักความหมายของพระพุทธภาษิตข้อนี้ ว่าท่านตรัสไว้อย่างถูกต้องที่สุด : เรามีชีวิตประเสริฐได้ โดยที่ไม่อาศัยในอดีต โดยไม่หวังในอนาคต; แต่พวกนักศึกษาในปัจจุบันนี้ไม่เข้าใจ แล้วมันไม่เห็นด้วย แล้วมันค่าอาตมา, ไม่ได้ค่าพระพุทธเจ้า เพราะมันไม่รู้ว่า คำนี้ พระพุทธเจ้าตรัส. เขาเข้าใจว่าท่านพุทธทาสแห่งสวนโมกข์กล่าว เขาเลยเอาไปเขียนค่าในหนังสือพิมพ์เลย, นี้ก็ไม่ใช่ว่าจะเพื่อแก้แค้นหรือเพื่ออะไร ไม่ใช่; แต่บอกให้รู้ว่าการศึกษาในโลกสมัยนี้ มันไม่พอนี้ ไม่พอที่จะรู้ว่า เราสามารถที่จะอยู่นอกอำนาจอดีต นอกอำนาจอนาคตได้ เพราะการอยู่อย่างนั้น ไม่ทำให้เสียหายอะไร ไม่ทำให้ขาดทุนอะไร ไม่ทำให้หยุดพัฒนา ไม่ได้ทำให้เสียประโยชน์ใด ๆ แต่จะทำให้สบายดี.

ให้รู้ทำ “ภัทเทภรัตติกาธา”

ก็จะไม่เสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา

นี่จึงขอให้รู้จักปฏิบัติธรรมะข้อนี้ คือภัทเทภรัตโต, ภัทเทภรัตติกาธา ที่เราสวดมนต์กันอยู่ทุกวันนี้ว่า มันเป็นสิ่งที่เราจะต้องมี จะต้องได้ จะต้องทำให้

ได้. วันหนึ่งคืนหนึ่ง เราเป็นผู้เจริญด้วยกรรมกันเสียบ้างบ่อย ๆ, วันหนึ่งคืนหนึ่ง แม้ไม่ตลอดทุกวันไป ก็จะไม่เสียที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ และพบพระพุทธศาสนา; ไม่ต้องโง่ถึงหาว่า คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าผิด เหมือนกับที่คราวหนึ่งเขาว่า สันโดยเป็นคำสอนที่ผิด เป็นศัตรูของการพัฒนา. เดียวนี้เขาก็เข้าใจว่า ถ้าเราไม่ระวังในอดีต ไม่ระวังในอนาคต เราก็จะหมดเนื้อหมดตัว ไม่มีฟ้าจะนุง, จะเลวจะยากจน จนไม่มีฟ้าจะนุง, ถ้าไม่ระวังอดีต ไม่ระวังอนาคต; แต่หาไม่รู้ไม่ว่าที่เราไปผูกพันกันอยู่กับมัน เราต้องเป็นโรคประสาท ต้องเป็นบ้าและตาย มันยิ่งกว่าเสียอีก.

ธรรมะนี้จะไม่มีการผิดออก หรือว่าที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้ นั้น ไม่มีทางผิดหรอก; เรายังไม่ต้องเชื่อท่านก็ได้ แต่เราลองเอาไปสังเกตดู ไปคิดดู ไปใคร่ครวญดู ไปลองปฏิบัติดู จะรู้ว่าไม่ผิด. ฉะนั้น อย่ากลัวคิดว่าพระพุทธเจ้าตรัสอะไรแล้ว ก็ยังมีผิด, แล้วผู้ที่เอามาพูดต่อ มากล่าวต่อ ก็ถูกหาว่า ว่าเอาเอง, หรือว่าผิด ๆ โดยว่าเอาเอง.

อาตมามีเจตนามุ่งหมายที่จะทำความเข้าใจกัน ในหลักของพระพุทธศาสนาที่เรากำลังเข้าใจผิดกันอยู่ ต่อไปที่ละเรื่อง ๆ ทีละเรื่องจนกว่าจะหมดในเรื่องที่เรากำลังเข้าใจผิดกันอยู่. ในวันนี้ก็พูดเรื่อง ภัทเทกะรัตโต – มีชีวิตอันประเสริฐที่สุด คุณสักวันหนึ่งเป็นไร; มีชีวิตที่ประเสริฐสูงสุด คุณสักวันหนึ่งเป็นไร. นี่คือเรื่องนี้ : โดยเพิกถอนอิทธิพลของอดีตและอนาคตออกไปเสีย หยุคอยู่กับปัจจุบันอันบริสุทธิ์; แล้วก็ไม่มีความทุกข์ เรียกว่าดวงงามอย่างยิ่ง น่าชมอย่างยิ่ง เรียกโดยภาษาบาลีว่า ภัทเทกะรัตโต – มีชีวิตอยู่เพียงวันเดียวก็น่าชม.

การบรรยายนี้สมควรแก่เวลาแล้ว อาตมาขอยุติการบรรยายเป็นโอกาสให้
พระคุณเจ้าทั้งหลาย สวดสาธยายบทพระธรรม ที่เป็นเครื่องส่งเสริมกำลังใจในการ
ประพฤติปฏิบัติธรรม ให้ก้าวหน้าสืบต่อไปในบัดนี้.

หลักพระพุทธศาสนาที่ยังเข้าใจผิดกันอยู่

- ๖ -

ที่ลานหินโค้ง, ๗ สิงหาคม ๒๕๒๕

เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า “การเกิด”

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๖ ในวันนี้, อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่อง **หลักพระพุทธศาสนาที่ยังเข้าใจผิดกันอยู่** ต่อไปตามเดิม. ในวันนี้มีหัวข้อย่อยว่า **เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า “การเกิด”** คือเรื่องเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า “การเกิด”.

ต้องขออภัยลูกเด็ก ๆ ทั้งหมด วันนี้มากันเยอะ ฉันต้องกล่าวธรรมะไปตามลำดับที่ค้างไว้; จะมาพูดกันเฉพาะเรื่องสำหรับผู้แรกเรียน มันก็ทำไม่ได้.

แต่ถึงอย่างนั้น ถ้าพวกเขาพยายามตั้งใจฟังให้ดี, เรื่องที่เกี่ยวกับการเกิดนี้ ก็คงจะ 'ได้รับประโยชน์' ไม่น้อยเหมือนกัน. ขอให้เธอตั้งใจฟังให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้.

เรื่องหลักธรรมะที่ยังเข้าใจผิดกันอยู่นี้ เป็นเรื่องสำคัญ คือว่ามันทำลายความเป็นพุทธบริษัทเราเอง. พวกพุทธบริษัทยังเข้าใจหลักธรรมะผิดกันอยู่ ชัดแย้งกันอยู่ แล้วก็ทะเลาะวิวาทกัน มันก็สูญเสียความเป็นพุทธบริษัท, คนต่างชาติ ต่างศาสนา ก็จะพากันดูหมิ่นได้; แล้วพวกพุทธบริษัทนั้น ก็ไม่ได้รับประโยชน์อะไรจากพระศาสนาของตน; ดังนั้น จึงเป็นเรื่องที่เราจะต้องเอามาพูดกันให้แจ่มแจ้ง ให้เป็นที่เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง ไม่มีส่วนที่จะต้องขัดแย้งกันอยู่.

“การเกิด” มีอยู่ ๒ ปัญหาใหญ่ ๆ

เรื่องที่เราจะมาพูดนี้ ก็เป็นเรื่องที่มีอยู่จริง กำลังมีอยู่จริง, ได้พูดติดต่อกัน มาตามลำดับ. บัดนี้ก็มาถึงเรื่องเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า “การเกิด”; เราจะได้พูดกันถึง เรื่องที่เกี่ยวกับการเกิด ในทุกแง่ทุกมุม. ถ้าแยกออกเป็นปัญหาใหญ่ ๆ แล้ว ก็พอจะมีอยู่สัก ๒ ปัญหา คือเถียงกันอยู่ว่า คนตายแล้วเกิดหรือไม่เกิด นี่ก็ปัญหาหนึ่ง, อีกปัญหาหนึ่งก็ว่า การเกิดชนิดไหนที่เป็นความทุกข์ ซึ่งเป็นสิ่งที่จะต้องศึกษาและดับเสียให้ได้; เพราะว่าคำว่า “การเกิด” นั้นมันมีหลายชนิดเหลือเกิน.

ต่อไปนี่ก็จะได้พูดถึงปัญหาข้อแรก คือปัญหาที่ว่า คนตายแล้วเกิดอีกหรือไม่? ปัญหาข้อนี้มีมาแล้วแต่ครั้งพุทธกาล เคยวินิจฉัยกันแล้วทุกแง่ทุกมุมในครั้งนั้น; ปราภุเรื่องราวอยู่ในพระบาลี เขาเอามาคิดกันทุกแง่ทุกมุมเท่าที่จะคิดกันได้ จึงเกิดเป็น ทิฏฐิ - ความเห็นที่ยุติหลาย ๆ อย่างตกลงกันไม่ได้.

บางพวกถือว่ายตายแล้วเกิด, บางพวกถือว่ายตายแล้วไม่เกิด, บางพวกถือว่ายเกิดบ้าง ไม่เกิดบ้าง, บางพวกถือว่ายไม่ควรจะกล่าวว่ายเกิดหรือไม่เกิด. นี่เป็นหัวข้อใหญ่ ๆ ที่เขาถือเป็นพวก ๆ กันอยู่ในครั้งพุทธกาล.

เราลองฟังให้ดีว่า มีเหตุผลอย่างไร ? หรือเป็นเรื่องเหลวไหลทั้งหมด เป็นพุทธศาสนาหรือไม่ ? เป็นพุทธบริษัทรวมอยู่ในพวกไหน ? ก็เราเป็นพุทธบริษัท ก็ต้องรู้ว่าเรานั้นรวมอยู่ในพวกไหน : พวกที่ถือว่ายตายแล้วเกิด หรือว่ายตายแล้วไม่เกิด หรือว่ายตายแล้วเกิดบ้างไม่เกิดบ้าง เกิดก็ไม่ใช่ ไม่เกิดก็ไม่ใช่. ข้อนี้พวกคนนอกศาสนาเขามีตัวมีตนที่แน่นอน ถือว่ามีตัวมีตน : พวกหนึ่งก็ถือว่ายตัวตนนั้นไปเกิด พวกหนึ่งถือว่ายไม่เกิด พวกหนึ่งว่ายเกิดบ้างไม่เกิดบ้างเท่า ๆ กัน พวกหนึ่งว่าย เกิดก็ไม่ใช่ ไม่เกิดก็ไม่ใช่. แต่ไม่มีใครพูดอย่างพระพุทธเจ้าตรัส คือ ตรัสในข้อที่ว่า มันไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล, เราไม่เรียกว่าใครตาย ใครเกิด, มันมีแต่กระแสเป็นไปแห่งอิทัปปัจจยตา หรือปฏิจสมุปบาท.

ที่นี้เขาว่า นั่นพูดอย่างพระพุทธเจ้าตรัส มันสูงเกินไป, พูดอย่างชาวบ้านพูด ถ้าพูดอย่างชาวบ้านพูด พระพุทธเจ้าท่านก็ไม่ตรัสว่า “ตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิด โดยส่วนเดียว”; ท่านตรัสว่า “มันแล้วแต่เหตุแล้วแต่ปัจจัย” : ถ้าปัจจัยของเราให้เกิดมี มันก็เกิด, ปัจจัยให้เกิดไม่มี มันก็ไม่เกิด.

ที่พูดว่า “เกิดบ้าง ไม่เกิดบ้าง” ก็พูดตายตัวไม่ได้, เป็นคำพูดที่ไม่ถูกต้องควรจะถือว่ามันอยู่ที่เหตุปัจจัยมีหรือไม่มี. นี้เรียกว่าปัญหาที่มีอยู่ตั้งแต่ครั้งพุทธกาล มีมาจนถึงบัดนี้ แล้วก็ไม่ได้เกี่ยวกับพุทธศาสนา.

ยังมีปัญหาปลีกย่อยออกไปอีกว่า เกิดได้เองหรือมีผู้อื่นช่วยทำให้เกิดมีสิ่งอื่นทำให้เกิด; นี้เขาก็มีลัทธิถือไปตามแบบของเขาเป็นพวก ๆ ไป เป็นลัทธิ ๆ ไป.

พระพุทธเจ้าท่านจะไม่ตรัสว่า มันเกิดเองหรือมีผู้ใดมาทำให้เกิด มันเป็นเพียงสิ่งที่ เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของอิทัปปัจจยตา คือกฎของธรรมชาติที่มีอยู่ว่า “เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี, เพราะสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี”. ฉะนั้น เราจึงไม่อาจจะพูดได้ว่า มันเกิดเองหรือมีใครมาทำให้เกิด.

ทีนี้ก็ยังมีความ เกิดครั้ง ๆ กลาง ๆ เรียกว่า สัมภเวสี – ตายแล้วเที่ยว แสวงหาที่เกิด ยังไม่ได้เกิดอย่างนี้ก็มี, แล้วไปเกิดสมบุรณ์เป็นภูตสัตว์ เป็นสัตว์ที่ เกิดแล้วเต็มที่อยู่อย่างนี้ก็มี. ข้อนี้มันขึ้นอยู่กับคำพูด, คำพูดคำเดียวกัน ตีความหมาย ไม่เหมือนกัน; พวกที่เชื่อว่ามิจิต มิวิญญาณ ลอยเกิด ไปเกิด, ยังไม่ได้เกิด ก็เที่ยว ลอยแคว้งคว้างเป็นสัมภเวสีอยู่อย่างนี้ก็มี, นั่นมันก็ยังมิตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เที่ยวลอยแคว้งคว้างอยู่อย่างนั้น. อย่างนี้ในพุทธศาสนาไม่มี.

ถ้าจะพูดถึงสัมภเวสี ก็คือจิตที่ยังไม่ขึ้นถึงระดับ ที่จะรู้สึกเป็นตัวตน หรือเป็นของตน; จิตที่กำลังปรุงแต่งไม่ถึงระดับสุดท้ายที่จะเป็นตัวตนหรือเป็น ของตน จิตในระดับนี้จะเรียกว่าสัมภเวสีก็ได้. ดังนั้น แม้แต่คำว่าสัมภเวสี ก็คือผู้ แสวงหาที่เกิดนี้ มันก็ยังมีความหมาย, ขอให้กำหนดไว้ด้วย.

ทีนี้ ปัญหาที่ว่าตายแล้วเกิดหรือตายแล้วไม่เกิดนี้, เป็นปัญหาสำหรับ ใคร ? เป็นปัญหาสำหรับใคร ? สำหรับสัตว์ทั่วไปก็มี ว่าสัตว์ทั่วไปตายแล้วเกิด หรือไม่เกิด ? อย่างนี้ก็มี; หรือว่าผู้ที่สำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว ตายแล้วเกิด หรือไม่เกิด ? อย่างนี้ก็มี, เพราะว่าคำว่า ตถาคต นั้นมีความหมายกำกวม.

คำว่า ตถาคต แปลว่า สัตว์ทั่วไป ก็ได้ เพราะสัตว์มันไปอย่างสัตว์มา อย่างสัตว์ ตามความหมายของคำว่าตถาคต, อย่างนี้ก็แปลว่าสัตว์. ปัญหาที่เกิดขึ้น ว่า สัตว์นั้นตายแล้วเกิดหรือไม่เกิด ?

แต่คำว่าตถาคตนั้น ยังมีความหมายอื่นอีก แปลว่าผู้ถึงซึ่งตถา, ตถา แปลว่า ความหยุด เป็นเช่นนั้นเอง, คต แปลว่า ถึงแล้ว, ตถาคต แปลว่า ผู้ถึงซึ่งตถา; ถ้าพูดกันอย่างนี้ คำว่าตถาคต หมายถึงพระอรหันต์ รวมทั้งพระพุทธเจ้าด้วย.

ปัญหานั้นก็จะมามีว่า พระอรหันต์ตายแล้วเกิด หรือไม่เกิด ? คนก็ยังถามกันอยู่; ล้วนแต่ไม่ใช่พุทธศาสนาทั้งนั้น.

ปัญหาปลีกย่อยเกี่ยวกับข้อนี้ ก็ยังมีว่า อะไรไปเกิด ? คนที่เขาเชื่อลัทธิโบรมโบราณในอินเดีย เขาว่า “วิญญาณ” นั้นแหละไปเกิด; แต่ในพุทธศาสนาไม่มีวิญญาณชนิดนั้น มีแต่วิญญาณทางอายตนะ ๖. ถ้าว่าจะให้วิญญาณเกิด ก็หมายถึงวิญญาณปรุงแต่งให้เกิดพฤติกรรมของจิต ทางอายตนะ จนเป็นเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ตัณหา อุปาทาน; นี่ก็พอจะเปรียบเทียบกันได้ว่า วิญญาณให้เกิดหรือไปเกิด. แต่ วิญญาณชนิดที่ถือว่าไปเกิด มาเกิด ลอยเกิด นั้นไม่ใช่พุทธศาสนา.

ยังมีปัญหาที่กว้างออกไป ซึ่งควรจะนำมาพิจารณาด้วย. ลัทธิศาสนาบางศาสนา เขามีหลักว่า คนตายลง เกิดใหม่, แล้วก็ไปอ ไปรอกันอยู่ จนกว่าจะได้รับคำพิพากษาโทษ ว่าเขาควรจะไปเกิดในนรกนิรันดรหรือสวรรค์นิรันดร; ได้รับคำพิพากษาครั้งเดียว แล้วก็ไป เกิดตามคำพิพากษา เช่นพิพากษาให้คนนี้ไปเกิดในนรกเป็นนิรันดร ก็เป็นนรกนิรันดร, ถ้าไปเกิดในสวรรค์นิรันดร ก็เป็นสวรรค์นิรันดร, เรื่องมันจบไม่มีการเปลี่ยนแปลงอีก อย่างนี้ก็มี; ก็มีในบางลัทธิหรือบางศาสนา.

ส่วนบางศาสนาไม่ถืออย่างนั้น ไม่มีการเกิดไปรอคำพิพากษานิรันดร เช่นนั้น; นั่นนะ ท่านทั้งหลายลองพิจารณาตนเองเถิดว่า มันมีปัญหาสลับซับซ้อน กากวม ยุ่งยากสักเท่าใด ? ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเกิด.

การเกิดตามหลักชาวพุทธแบ่งแยกเป็น ๒ ชั้น

ที่นี่ เมื่อเราจะมาพูดกันตามหลักเกณฑ์ของชาวพุทธเรา ตามหลักของ ศาสนาที่มีอยู่จริงในพระคัมภีร์ หรือที่ชาวพุทธรับถือกันอยู่, เกี่ยวกับเกิดหรือไม่ เกิด ? คำถามนี้ต้องแบ่งเป็น ๒ พวก คือพูดกัน อย่างสมมติ พวกหนึ่ง, พูดกัน อย่างปรมาัตถ์ ความจริงแท้สูงสุด ก็อย่างหนึ่ง. พูดกันง่าย ๆ ก็พูดว่า สำหรับคน ยังไม่รู้แล้วพูดนี้ ก็พูดไปอย่างหนึ่ง, คนที่รู้ถึงที่สุดแล้วพูด ก็พูดไปอีกอย่างหนึ่ง. ที่จะเห็นได้ง่าย ๆ ก็คือว่า คนที่มันไม่รู้ว่ามีตัวตน มันก็ว่ามีตัวตน ก็พูดไปอย่าง หนึ่ง; ส่วนคนที่รู้แล้วว่า มันไม่มีตัวตน, ไม่มีสิ่งที่เรียกว่าตัวตน, คนพวกนี้ก็ต้อง พูดไปอีกอย่างหนึ่ง.

เพราะฉะนั้น ต้องระวังให้ดีว่า พวกชาวบ้าน ปุถุชนคนธรรมดาทั้งหลาย เขาก็ต้องพูดอย่างแบบปุถุชนคนธรรมดา เรียกว่าพูดอย่างสมมติ คือยอมรับว่ามี ตัวตน. คนเขาถือว่ามีตัวมีตน มีคนตายแล้วเกิดอย่างนี้, พูดกันจนไม่มีใครคิดเป็น อย่างอื่นแล้วอย่างนี้ก็มี, เป็นประโยชน์ในทางศีลธรรม เรียกว่าคำพูดชั้นศีลธรรม; เพื่อให้คนมีศีลธรรม ยังไม่ถึงความจริงสูงสุด ก็ต้องพูดว่า ตายแล้วเกิดนั่นแหละ ดีกว่า, เพราะทำให้คนกลัวบาปกรรมได้มากกว่า. คำพูดว่า “ตายแล้วเกิด” จึงมี ประโยชน์ในทางศีลธรรมสำหรับคนธรรมดาทั่วไป แต่มันไม่ใช่ความจริง.

ถ้าพูดตามความจริง ก็เป็นประเภทความจริงสูงสุด คือปรมาตม์ คือหลักธรรมะที่สอนว่า “ไม่มีตัวตน”, ไม่มีสัตว์ บุคคลที่เป็นตัวตน มีแต่การปรุงแต่งของธาตุ ที่เป็นเหตุปัจจัยตามธรรมชาติเท่านั้น หามิตัวมีตนไม่. พูดอย่างนี้ชาวบ้านฟังไม่ถูก คนทั่วไปฟังไม่ถูก ก็ต้องเก็บไว้ก่อน, แม้จะเป็นความจริงสูงสุดที่สุด ก็ยังต้องเก็บไว้ก่อน, พูดไม่ได้; จะพูดได้ก็ต่อเมื่อจิตใจของผู้ฟังมันสูงขึ้นไปแล้วทันกันเท่านั้นแหละ ที่จะฟังถูกว่าไม่มีตัวตน. โดยปรกติแล้วมันเหมาะที่จะพูดไปในทางที่เป็นประโยชน์อย่างไร, ถ้าพูดว่า “ตายแล้วเกิด” มีประโยชน์ มันก็ต้องพูดกันอย่างนั้น.

ก่อนแต่พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นในประเทศอินเดียนั้น เขาถือกันว่า ตายแล้วเกิด มีตัวตน มีวิญญาณเกิด นั่นแหละเป็นส่วนมาก เพราะมันเป็นประโยชน์กว่าอย่างอื่น. ทีนี้พอพระพุทธเจ้าตรัสรู้ เป็นพระพุทธเจ้าขึ้นมาในหมู่คนที่เขาเชื่อกันอยู่อย่างนี้ อย่างแน่นแฟ้นแล้ว, ท่านจะทำอย่างไร? ท่านก็ไม่ไปเลิกของเขา ท่านก็ผสมโรงสวมรอยว่า เอ้า, ถ้าว่าตายแล้วเกิด ก็ควรจะรู้ว่าทำอย่างไร จึงจะเกิดดีที่สุด; ก็เลยสอนเรื่องทำให้เกิดดีที่สุด ว่าทำอย่างนั้น ๆ จะเกิดดีที่สุด, จะไม่มีความทุกข์แก่ผู้ใดเลย.

ฉะนั้น คำสอนหรือคำพูดสำหรับตายแล้วเกิดดีที่สุด ก็มีอยู่ทั่ว ๆ ไปในพระไตรปิฎกของเรา, เพื่อผสมโรงกับประชาชนคนธรรมดา ที่เขามีความเชื่ออย่างนั้นอยู่แล้ว; แต่เรื่องแท้ ๆ เรื่องจริงแท้ของพระพุทธศาสนานั้น ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล, มีการปรุงแต่งเปลี่ยนแปลงไป ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล; แล้วคนก็ไปจับฉวยเอาเอง ว่าส่วนนั้น ตอนนั้น จะเรียกว่าคน, ส่วนนั้น ตอนนั้น จะเรียกว่าเกิด, ส่วนนั้น ตอนนั้น จะเรียกว่าตาย, ส่วนนั้น ตอนนั้น จะเรียกว่าเกิดใหม่. นี่คนเขา

กำหนดกันเอง, ก็ได้; แต่มีปัญหาอยู่ว่า จะได้ประโยชน์อะไร? ถ้าคนจะต้องการดับทุกข์สิ้นเชิง ไม่มีความทุกข์เหลือจริง ๆ แล้ว, จะต้องถือหลักเกณฑ์อย่างไร? ถือว่ามีตัวตนหรือไม่, หรือว่ามีตัวตนครึ่ง ๆ กลาง ๆ. ฉะนั้น จึงพูดกันเป็น ๒ อย่าง : พูดสำหรับคนธรรมดา ก็พูดอย่างหนึ่ง สำหรับผู้รู้จริง ก็พูดอย่างหนึ่ง.

เดี๋ยวนี้ก็มีได้มีคนเกิดอยู่ อย่างนี้ไม่มีใครฟังถูก, เดี่ยวนี้ไม่ได้มีคนเกิดอยู่ สิ่งที่เกิดอยู่และนั่งอยู่เต็มไปหมดในบริเวณนี้ไม่ใช่คน เป็นเพียงกระแสแห่งอิทัปปัจจยตา. อย่างนี้ใครฟังถูกก็คน ที่นั่งกันอยู่ตรงนี้ ใครฟังถูกก็คน? ถ้าจะมีใครมาพูดว่า “ทั้งหมดที่นั่งกันอยู่ที่นี่ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เป็นแต่เพียงธรรมชาติ ชั้นธ ชาติ อุอายตนะ ประูแต่งกันมาตามเหตุตามปัจจัย กำลังไหลไปในลักษณะแห่งความเปลี่ยนแปลง ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล แม้เดี๋ยวนี้”.

นี่ถ้าไม่เข้าใจก็ไม่เป็นไร รับฟังไว้ก่อน, คงจะเข้าใจได้เมื่อศึกษาถึงที่สุด ศึกษามากจนถึงที่สุด, สักวันหนึ่งก็จะเข้าใจได้ว่า ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล มีแต่สิ่งที่เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย. นี้ขอให้รับฟังไว้ก่อน ลูกเด็ก ๆ ทั้งหลายเยอะเยอะนี้ ฟังไว้ก่อนเถอะว่า พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า “ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล รวมทั้งว่า ไม่มีใครตาย ไม่มีใครเกิด หรือไม่มีใครเกิดใหม่ มีแต่กระแสการประูแต่งแห่งชั้นธ ชาติ อุอายตนะ ตามธรรมชาติ โดยธรรมชาติ ตามกฎของธรรมชาติ”; การไปยึดถือสิ่งเหล่านั้นว่าสัตว์ ว่าบุคคล ขึ้นมานั้นแหละ เป็นจุดตั้งต้นของความทุกข์ ก็ว่ามันมีตัวกู มันมีของกู และมีปัญหาแก่ตัวกู ปัญหาแก่ของกู, มันก็เป็นการตั้งต้นแห่งความทุกข์.

แต่เมื่อมันเข้าใจไม่ได้ มันก็ช่วยไม่ได้, ก็ยังมีความคิดอย่างนั้นอยู่ ยึดถืออย่างนั้นอยู่ ก็ไปปรับปรุงเอาเองสิ, จะต้องทำอะไรจึงจะเป็นผลดีแก่บุคคลที่มีความเชื่อว่า “มีตัวมีตนเกิดอยู่” แล้วจะตาย แล้วจะเกิดอีก, เกิดอยู่ แล้วจะตาย แล้วจะเกิดอีก. ต้องมีความรู้สักอย่างหนึ่ง ที่จะทำให้คนเหล่านี้ไม่เป็นทุกข์ จึงจะเรียกว่าเป็นพุทธบริษัท คือดับทุกข์ได้.

ถ้ามีคนเกิดก็มีทุกข์, ไม่มีคน ไม่มีเกิด ดีกว่า

ความเข้าใจหรือความรู้แจ้งเกี่ยวกับความเกิดนี้, มันสำคัญอย่างนี้ : ถ้ารู้ถูกต้อง มันจะไม่เกิดความทุกข์เลย, ถ้ารู้ไม่ถูกต้อง มันก็ต้องมีความทุกข์, มีความรู้สึกที่เป็นทุกข์ เพราะมันไม่ตรงกับความจริงแท้ของธรรมชาติ.

ถ้ามีคนมันก็ต้องมีเกิดมีตาย, ถ้าไม่มีคนมันก็ไม่เกิดไม่มีตาย; แล้วชนิดไหนที่เป็นทุกข์? พระพุทธเจ้าท่านสอนว่า ให้รู้แจ้งตามที่เป็นจริงว่า ไม่มีคน ไม่มีเกิด ไม่มีตาย, นี้ดีกว่า มัน จะได้ไม่เป็นทุกข์. คนธรรมดาเขามีคน เขามีเกิด มีแก่ มีเจ็บ มีตาย เขาก็ต้องเป็นทุกข์; ถ้าเขารู้เพียงเท่านั้น เขามีความรู้เพียงเท่านั้น เขาก็ต้องเป็นทุกข์แหละ, เว้นไว้แต่เขาจะเลื่อนขั้นขึ้นไปยิ่งกว่านั้น.

ดังนั้น พระพุทธเจ้าท่านจึงได้ตรัสว่า “ถ้าสัตว์ทั้งหลายได้อาศัยเราเป็นกัลยาณมิตรแล้ว สัตว์ที่มีความเกิดเป็นธรรมดา ก็จะพ้นจากความเกิด, สัตว์ที่มีความแก่เป็นธรรมดา ก็จะพ้นจากความแก่, สัตว์ที่มีความตายเป็นธรรมดา ก็จะพ้นจาก

ความตาย, สัตว์ที่มีโสกะ ปรีทเวะ ทุกกะ โทมนัส อุปายาสะ เป็นธรรมดา ก็จะพ้นจากโสกะ ปรีทเวะ ทุกกะ โทมนัส อุปายาสะ” คือพ้นจากทุกข์ทั้งปวง.

นี่เข้าใจว่าลูกเด็ก ๆ เหล่านี้คงฟังไม่เข้าใจ ว่าจะพ้นจากความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ได้อย่างไร ? ถ้าจะพูดให้เข้าใจได้ ก็จะพูดว่า พ้นจากปัญหาทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกันอยู่กับความเกิด แก่ เจ็บ ตาย; ปัญหาของเราเนื่องมาแต่ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ที่ทำให้เรากลับ ทำให้เราเป็นทุกข์, ถ้าทำให้หมดปัญหาที่มาจากความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ได้ ก็เรียกว่าเขาพ้นแล้วจากความเกิด แก่ เจ็บ ตาย.

เดี๋ยวนี้ยังมีปัญหาเกี่ยวกับความเกิด แก่ เจ็บ ตาย อยู่เป็นอันมาก : ต้องเจ็บไข้ ต้องเป็นทุกข์ ต้องแก่ชราที่เราไม่อยากจะแก่ แล้วเราก็ต้องตายชนิดที่เราไม่อยากจะตาย, เรายังสะดุ้งต่อความตาย อะไรชนิดหนึ่งก็กลัวตาย. นี่เรียกว่ามีปัญหิต่าง ๆ เกี่ยวกับความเกิด แก่ เจ็บ ตาย, ถ้าพ้นจากปัญหาเหล่านี้ทั้งหมดได้ จะสบายสักเท่าไร ? นั่นแหละคือความมุ่งหมายของการเรียนธรรมะ วัชรธรรมะ เพื่อจะอยู่เหนือปัญหาทุกชนิดของความเกิด แก่ เจ็บ ตาย.

โดยศีลธรรม ความคิดที่ว่า ตายแล้วเกิด มีประโยชน์กว่า

สรุปความว่า มีสอนกันอยู่เป็น ๒ พวก, ตั้งแต่ดั้งเดิมมา : พวกหนึ่งว่าตายแล้วเกิด, พวกหนึ่งว่าตายแล้วไม่เกิด, แล้วเราจะเลือกเอาอย่างไร ? เราควร จะเลือกว่า ความเชื่ออย่างไหนมีประโยชน์แก่เรา เราเลือกเอาอย่างนั้น, เรา มองเห็นไม่ได้ หรือว่าเราจะให้ใครช่วยทำให้มองเห็น มันก็ไม่ได้. ฉะนั้น เราก็ ต้องเลือกเอาเองว่า ความคิดชนิดไหนมันมีประโยชน์แก่เรา; ฉะนั้น โดยทาง

ศีลธรรมในโลก อยู่ในโลก แล้วก็ความคิดที่ว่า ตายแล้วเกิดนั่นแหละ มันมีประโยชน์กว่า, และความจริงเราก็ไม่อยากจะดับสูญด้วย เราก็ยังอยากจะเกิดอยู่ ก็เข้ากับความคิดของเราอยู่แล้ว; นี่เราตั้งใจจะเกิดให้ดี เราก็ทำดีโดยส่วนตัว ไม่ทำชั่วเลย, มันมีประโยชน์อย่างนี้.

ฉะนั้น สัมมาทิฐิขั้นต้น ๆ สำหรับลูกเด็ก ๆ นั้น ควรจะถือว่าตายแล้วเกิดนั่นแหละดี เพื่อจะได้ทำความดี; ถ้าถือว่าตายแล้วไม่เกิดนั่นมันไม่แน่ มันจะไม่คิดทำอะไรเสียเลยก็ได้. นี่เป็นปัญหาที่ต้องวินิจฉัย ตัดสิน ที่พูดว่าตายแล้วไม่เกิด ก็ไม่ถูกหรอก, เพราะว่าความจริงนั้นไม่มีคนที่เกิดหรือไม่เกิด; แต่เดี๋ยวนี้คนมันคิดกันอยู่ ๒ อย่าง, อย่างนั้น; ความคิดอย่างไหนมีประโยชน์ก็เลือกเอา. เรื่องไม่มีคน ไม่มีสัตว์ ที่จะเกิดหรือจะตายนี้ ยังเข้าใจไม่ได้, เดี่ยวนี้ก็สอนกันแต่เรื่องตายแล้วเกิด, แล้วเกิดดี - เกิดชั่ว ตามกรรมที่ได้ทำไว้, ฉะนั้นตั้งใจทำแต่กรรมดี.

เราไม่ขัดคอคนที่สอนอย่างนี้ ทั้งที่ไม่ใช่เป็นหลักของพุทธศาสนา เพราะว่า พุทธศาสนาที่แท้จริงสอนว่า ไม่มีสัตว์ ไม่มีคน ที่จะตาย หรือจะเกิด, มีแต่กระแสแห่งการปรุงแต่งของธาตุตามธรรมชาติที่เรียกว่าอิทัปปัจจยตา หรือ ปฏิจจสมุปบาท. คิดอย่างนี้ ไม่มีคนก็ไม่มีอะไรที่จะต้องเป็นทุกข์, เห็นอย่างนี้แล้วมันก็เฉยได้ ไม่ต้องเป็นทุกข์เพราะความเกิด แก่ เจ็บ ตาย; แต่เดี๋ยวนี้ยังไม่ได้ยังทำไม่ได้ ยังเด็กนั้ก ก็จำไว้ก่อน ศึกษาไว้ก่อน.

ทีนี้ ก็จะดูถึงปัญหาที่ ๒ คือหัวข้อที่ว่า การเกิดมะมันมีกี่ชนิด ? และ ชนิดไหนที่เป็นตัวปัญหา ชนิดไหนที่ไม่เป็นตัวปัญหา; เมื่อเราได้พูดขึ้นมาแล้ว เราก็อยากจะพูดกันให้สิ้นเชิง ให้ครบทุกเรื่อง. การเกิดมีกี่ชนิด ?

ถ้าเราแยกความหมายกันดูให้ดี ๆ ว่าความเกิดมีกี่ชนิด ? ข้อนี้จะต้อง พิจารณากันถึงคำพูด หรือความหมายทางภาษากันเสียก่อน :-

การเกิดชนิดที่ไม่เป็นปัญหา คือการเกิดของวัตถุ ของเนื้อหนัง

คำว่า “เกิด”, เกิดนี้ มีความหมายกว้าง คือเกิดของอะไรก็ได้ เรียกว่า เกิดทั้งนั้น, เช่นเรื่องมันเกิด, เรื่องมันก็เป็นเพียงเรื่อง ไม่มีวัตถุตัวตน ก็เรียกว่า “เรื่อง”, แล้วเรื่องมันเกิด อย่างนี้ก็มิ; วัตถุมันเกิด : เกิดเป็นก้อนหิน ก้อนดิน เป็นสิ่งของ เป็นอะไรขึ้นมา เรียกว่าวัตถุมันเกิด; ทีนี้เป็นพืชพันธุ์ต้นไม้ต้นใด เมื่อมันเกิด ก็เรียกว่าเกิดเหมือนกัน; ทีนี้สัตว์เกิด ก็เรียกว่าเกิด, กระทบคนหรือ มนุษย์เกิด ก็เรียกว่าเกิด, เทวดาถ้ามีเกิด มันก็เรียกว่าเกิด. นี้ดูความหมายของคำว่า “เกิด” สำหรับสิ่งที่เป็นวัตถุสิ่งของ หรือว่าเป็นเนื้อเป็นหนังแสดงให้ปรากฏ.

แต่มีความเกิดอีกชนิดหนึ่ง ของสิ่งที่ละเอียดมาก และจะเป็นตัวปัญหา ด้วย, ระวังให้ดี ! คือจิตเกิด : เกิดความคิดนึกขึ้นมาอย่างหนึ่ง เรียกว่า “จิตเกิด”; แล้วถ้าในจิตนั้นมีกิเลส ความชั่วร้ายแห่งจิต ก็เรียกว่ากิเลสเกิด. นี้จิตเกิด กิเลสเกิด นั่นแหละระวังให้ดี คือมันจะเป็นตัวปัญหา. เพียงแต่เรื่องเกิด วัตถุเกิด พืชพันธุ์เกิด สัตว์เกิด คนเกิด เทวดาเกิด, เกิดเฉย ๆ ไม่ได้เกี่ยวกับจิตเกิด หรือ กิเลสเกิด; นี้จะไม่เป็นปัญหา. และเป็นการเกิดที่สมบูรณ์หรือไม่สมบูรณ์ นี้ก็

ต้องพิจารณา ว่าเพียงแต่เกิดมาจากท้องแม่ ไม่คิดนึกอะไรได้ ตอนนี้อย่างไม่มีปัญหา เพราะการเกิดนั้นยังไม่สมบูรณ์; เด็กคลอดออกมาจากท้องแม่แล้ว ยังคิดนึกอะไรไม่ได้ เด็กก็เป็นทุกข์ไม่ได้, มันต้องมีความคิดนึกได้ มีกิเลสเกิดขึ้นในจิต จึงจะเรียกว่าสมบูรณ์สำหรับที่จะเป็นทุกข์.

ถ้าว่าเด็กทารกไม่มีความคิดว่าตัวกู – ของกูได้ ก็เรียกว่ายังไม่เป็นการเกิดที่สมบูรณ์, มันเกิดแต่เนื้อหนังร่างกาย คลอดออกมาจากท้องแม่ ลูกหมา ลูกแมว มันก็เกิดได้เหมือนกันทั้งนั้น; ต่อเมื่อมีความรู้สึกคิดนึก มีความหมายเป็นตัวกู – เป็นของกู เกี่ยวกับตัวกูได้แล้วนั้น จึงจะเรียกว่าเป็นการเกิดที่สมบูรณ์.

อาการที่เกิดตามหลักในพระคัมภีร์ มี ๔ ประการ

อาการที่เกิด เรานิยมถือกันตามหลักในพระคัมภีร์ :-

เกิดประการที่ ๑. ว่าสัตว์พวกหนึ่งเป็น *ชลายุชะ* – เกิดในน้ำ คือสัตว์ทั้งหลายทั่วไป : คน, สัตว์ – วัว ควาย, นี้ตั้งต้นด้วยธาตุในน้ำ เข้าไปทำหน้าที่ในกรรมของมารดา; อย่างนี้เรียกว่าเกิดในน้ำ.

เกิดประการที่ ๒. พวกหนึ่ง เกิดในฟองไข่ เช่น นก เป็นต้นเรียกว่า *อัมตชะ*.

เกิดประการที่ ๓. พวกหนึ่ง เกิดจากการหมักหมม เรียกว่า *สังเสทชะ*, ในที่หมักหมม เกิดเป็นสัตว์จุลินทรีย์ตัวเล็ก ๆ.

นี่สิ่งที่มีชีวิตธรรมดาสามัญ ที่เรารู้จักกันอยู่ มันเกิดอย่างนี้; เกิดในน้ำ เช่น คน สัตว์, เกิดในไข่ เช่น นก หรือสัตว์ที่ต้องไข่ก่อน, แล้วเกิดในการหมักหมม ก็พวกที่มองไม่ค่อยจะเห็นตัว แต่ก็ยังมีมากเหลือมากที่เกิดในความหมักหมม พวก

จุลินทรีย์ทั้งหลาย มากกว่าชนิดที่เห็นตัว, เพราะในน้ำเพียงหยดเดียว มันมีตั้งหมื่น ตั้งแสน ตั้งล้าน.

ที่นี้ เกิดประการที่ ๔. เรียกว่า โอปปาทิกะ - เกิดอุบัติ บังเกิดขึ้นมา. พวกนี้ให้ความหมายไว้ว่า ไม่ต้องมีพ่อไม่ต้องมีแม่ เกิดขึ้นมาก็โตเต็มที่เลย ไม่ต้องเป็นเด็กก่อน เรียกว่า “โอปปาทิกะ”.

ความคิดเกี่ยวกับ “โอปปาทิกะ” ๒ ชนิด

มีคำอธิบายอยู่เป็น ๒ ชนิด : อธิบายกันอยู่โดยทั่ว ๆ ไปมาแล้วว่าเป็นการเกิดของพวกเทพ พวกเทวดา หรือสัตว์ ประเภทนั้น : เกิดเป็นเปรต เกิดเป็นสัตว์นรก เกิดเป็นอะไรก็ตาม. พอละจากโลกนี้แล้ว ก็ไปเกิดผลงขึ้นมาเป็นเทวดา หรือเป็นสัตว์นรก โดยไม่ต้องอาศัยท้องของบิดามารดา ไม่ต้องเกิดเป็นทารกก่อน แล้วจึงเติบโต; อย่างนี้เรียกว่า “โอปปาทิกะ”. เขาอธิบายกันอย่างนั้น เป็นสัตว์จำพวกหนึ่ง.

แต่เราที่นี้ไม่อธิบายอย่างนั้น เราอธิบายว่า เป็นการเกิดทางฝ่ายจิต คือ **ความคิดปรุงแต่ง** : มีความคิดเป็นอะไร มันก็เกิดได้ โดยที่ไม่ต้องตาย, ไม่ต้องตายแล้วไปเกิด; พอคความคิดมันเลว : คิดอย่างโจร มันก็เกิดเป็นโจรในร่างกายมนุษย์ ยังไม่ต้องตาย, แต่พอคความคิด มันคิดอย่างโจร มันก็เกิดเป็นโจรขึ้นมา ในร่างกายมนุษย์, คิดอย่างเทวดา ก็เกิดเป็นเทวดาขึ้นมาในร่างกายมนุษย์. เป็นคนพาล เป็นบัณฑิต เป็นคนฉลาด แล้วแต่ว่าจะให้มีความหมายอย่างไร; แม้แต่เกิดเป็นพรหม มีจิตใจอย่างพรหม ทำสมาธิ สมาบัติอย่างพรหม ที่นี้เดี๋ยวนี้ ไม่ต้องตาย, จิตมันเป็นอย่างนั้นไปแล้ว ก็เรียกว่าเกิดเป็นพรหมแล้ว. คำอธิบายอย่างนี้ก็มิ.

อย่างไรหนจะมีประโยชน์ ท่านทั้งหลายก็ลองคิดดูเอง, ถ้าต้องตายแล้ว จึงไปเกิดเป็นเทวดา เป็นสัตว์นรก เป็นพรหม เป็นอะไรที่โลกอื่นนั้น, มันไกลมาก แล้วมันก็ทีเดียว. ส่วนที่ว่าเกิดด้วยจิตที่นี้ คิดอย่างไรเป็นอย่างนั้น, นี่มันอยู่ใกล้ ตัว แล้วมันเป็นได้ง่าย เป็นได้มาก แล้วก็ง่ายแล้ว; แต่มันยังดีที่ว่ามันอยู่ในวิสัยที่ เราจะควบคุมได้ คือเราอาจจะควบคุมจิตของเราไว้ อย่าให้ไปคิดเป็นอย่างนั้น ซึ่งมันจะเกิดเป็นอย่างนั้น เช่น ไม่ให้คิดอย่างคนพาล จะได้ไม่เกิดเป็นคนพาล ไม่เป็นโจรไม่เป็นอะไรขึ้นมา; ให้คิดอย่างดี ที่จะเป็นคนดี เป็นบัณฑิต เป็นพระอรหันต์. นี่การเกิดอย่างนี้แหละสำคัญ.

ท่านทั้งหลายจงเข้าใจ แล้วพยายามทำให้เกิดได้โดยทำนองนี้, หรือ ควบคุมให้ได้ ให้เกิดแต่ในลักษณะที่น่าปรารถนา, ให้จิตคิดอย่างคนดี ก็กลายเป็นคนดี, ถ้าจิตคิดอย่างชั่ว ก็กลายเป็นคนชั่ว.

การเกิดชนิดนี้เราควบคุมได้ เขาเรียกว่า “โอปปาติกะ” – เกิดผุดผ่องขึ้นมา โดยไม่ต้องมีบิดามารดาอย่างธรรมดา โดยไม่ต้องเป็นทารกก่อน.

การอุปบัติแห่งพระพุทธเจ้า เป็นชนิด “โอปปาติกะ”

คือจิตหมดกิเลส – หลุดพ้นจากตัวตน

ในพระคัมภีร์ วรรณคดีในภาษาไทยเรา เขาเรียกว่า “อุปบัติ”, อุปบัติ หรืออุปบัติ; พระพุทธองค์ทรงอุปบัติขึ้นมาในโลก นี้ขอให้ฟังดูให้ดี ๆ นะว่า พระพุทธเจ้านะ ทรงอุปบัติขึ้นมาในโลกนะ, ไม่ใช่พระสิทธัตถะเกิดจากท้องมารดา

ของท่าน มันคนละความหมาย; พระสิทธัตถะเกิดจากท้องมารดาของท่าน นั่นมันความหมายหนึ่ง, พระพุทธองค์ทรงอุบัติขึ้นมาในโลก นั่นมันอีกความหมายหนึ่ง.

พระพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้นในโลกเมื่อไร ? คนโง่มันก็จะต้องตอบว่า เมื่อคลอดพระสิทธัตถะออกมา. ที่จริงไม่ใช่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นมาในโลก ก็เมื่อท่านตรัสรู้ นั่นเอง, วินาทีไหนที่ท่านตรัสรู้ นั่นแหละ ท่านก็อุบัติขึ้นมาในโลก; ฉะนั้น การเกิดแห่งพระพุทธเจ้า ก็เป็นชนิดโอปปาติกะได้ คือจิตหมดกิเลส เปลี่ยนสภาพเป็นผู้รู้แจ้ง เป็นสัมมาสัมพุทธะอุบัติขึ้นมาในโลกแล้ว. การเกิดอย่างนี้มีความหมายมากมีค่ามาก อาจจะปรับปรุงให้เป็นประโยชน์แก่เราได้มาก คือให้จิตของเราเกิดแต่ในทางที่ถูกต้องยิ่ง ๆ ขึ้นไป.

ตายแล้วเกิด ตายแล้วเกิด หมายความว่าจิตชนิดนั้นดับไป จิตชนิดใหม่เกิดขึ้น; จิตชนิดนั้นดับไป จิตชนิดใหม่เกิดขึ้น, อย่างนี้ก็เรียกว่าตายเกิด ๆ ได้เหมือนกัน โดยที่ร่างกายไม่ต้องตาย ไม่ต้องเข้าโลง ไม่ต้องเอาไปเผาไปฝังที่ไหน. จิตเกิดดับ ๆ มันก็เหมือนกับเกิดตาย ๆ, แต่เป็นการเกิดที่เราควบคุมได้ คือให้มันดียิ่ง ๆ ขึ้นไป.

ฉะนั้น ขอให้สนใจการเกิดแห่งจิตของตน ๆ ว่าจิตของเรามันคิดไปในทางดียิ่งขึ้นไป สูงขึ้นไปหรือหาไม่? เราจะควบคุมให้จิตนี้เกิดสูงขึ้นไป ก็ว่ามีกิเลสลดลง มีความรู้สึกแจ่มแจ้ง เป็นโพธิมากขึ้น ทุกคราวที่มันเกิด, อบรมจิตให้เป็นอย่างนี้ เรียกว่าจะควบคุมความเกิดชนิดที่มีประโยชน์ได้เป็นอย่างมาก.

เราดูให้ดีว่า ความเกิดชนิดไหน มันเป็นหน้าที่หรือเรามีหน้าที่ที่จะต้องจัดการปรับปรุงควบคุมให้มันเกิดขึ้นมา. นี่ก็เกิดดีขึ้น ๆ แห่งจิต, เกิดดีขึ้น ๆ

แห่งจิต ความหมายคืออย่างนี้ เรียกว่าเป็นมนุษย์ที่ดี, คืออย่างนี้เรียกว่าเป็นเทวดา, คืออย่างนี้เรียกว่าเป็นพรหม, คืออย่างนี้เรียกว่าพระอรียเจ้า, คืออย่างนี้เรียกว่าพระอรหันต์, คืออย่างนี้เรียกว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปเลย; ให้เราพยายามพัฒนาการเกิดแห่งจิตให้สูงขึ้นไปอย่างนี้; นี่เป็นความเกิดที่พึงปรารถนา และเป็นการเกิดที่ไม่เป็นปัญหา คือไม่เป็นทุกข์.

การเกิดชนิดไหนที่เป็นทุกข์ – เกิดทางกาย, ทางจิต, ทางวิญญูณ

ส่วนความเกิดที่ไม่พึงปรารถนาหรือเป็นปัญหานี้ คือความเกิดขึ้นแห่งกิเลส เกิดขึ้นในจิตแล้วก็เป็นคนพาล เป็นเปรต เป็นเดรัจฉาน เป็นอสุรกายในร่างกายนี้แหละ. คนคนนี้นั่งอยู่ที่นี้, คิดอย่างเลว ร้อนเป็นไฟ ก็เป็นสัตว์นรก, ทั้งที่นั่งอยู่ที่นี้ ทั้งที่มีรูปร่างอย่างคนอย่างนี้ ข้างในมันเกิดเป็นสัตว์นรกขึ้นมาแล้ว; หรือถ้ามันมีความคิดที่เป็นอวิชชามากโง่มาก มันก็เกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานแล้วนั่งอยู่ตรงนี้ในร่างกายนี้; หรือถ้ามันหิว อยากเหลือประมาณเหลือขอบเขต ไม่มีเหตุผล มันก็เป็นเปรตแล้ว ซึ่งมีความหมายว่าหิว; หรือถ้าว่ามันเป็นคนฉลาดอย่างไม่มีเหตุผล ชี้ฉลาดอย่างไม่มีเหตุผล มันก็เกิดเป็นอสุรกายแล้ว, โดยร่างกายนี้ โดยนั่งอยู่ที่นี้ ไม่ต้องตายเข้าโลงแล้วจึงจะไปเกิด. นี่เกิดชนิดนี้เป็นปัญหาที่เลวร้าย ที่เต็มไปด้วยความเสียหาย เป็นความทุกข์; หรือจะต้องเลวร้ายยิ่งไปกว่าความทุกข์ เพราะมันเป็นของที่เลวร้าย, ความทุกข์มันเพียงแต่เจ็บปวดนี้ มันก็ยังไม่เลวร้ายนักก็ได้; แต่ว่าที่มันไม่มีความดีอะไรเหลืออยู่เลยนั้นนะ มันจะเลวร้ายอย่างนั้นน่ากลัวมาก.

ฉะนั้น ขอให้สนใจว่า ความเกิดมีหลายชนิด, แต่เดี๋ยวนี้เราเอาความเกิดของจิตของมนุษย์เป็นหลัก เกิดในทางที่พึงปรารถนาก็ดี ยิ่ง ๆ ขึ้นไปและดับทุกข์ได้; เกิดในทางที่ไม่พึงปรารถนาก็เลวลงมา, แล้วยิ่งเพิ่มความทุกข์ให้มากขึ้น; ขอให้เข้าใจข้อนี้.

เกิดแห่งอะไรที่เป็นปัญหา คือ การเกิดแห่งความทุกข์นั่นเอง

ถ้าถามว่าอะไรเป็นความเกิดที่เป็นปัญหา ? มันก็คือความเกิดแห่งความทุกข์, เกิดแห่งความทุกข์ เป็นความเกิดที่เป็นปัญหา ทนอยู่ไม่ได้ต้องแก้ไข เพราะมันทนไม่ไหว; เป็นความทุกข์ในความหมายที่รุนแรง คือทรมาณจิตใจ. เจ็บปวดแต่ที่ร่างกาย ถ้าไม่ทรมาณจิตใจมันก็ไม่เท่าใด, เจ็บปวดแต่ร่างกาย ไม่ทรมาณจิตใจก็มีอยู่, เจ็บปวดที่ร่างกายอย่างเดียวกัน แต่ทรมาณจิตใจด้วยก็มี คือมันโง่; แม้แต่ถูกหนามเกี่ยวแทงนิดหน่อยมันก็กลัวตายแล้ว มันก็เป็นความทุกข์มากแล้ว. คนที่มีจิตใจเข้มแข็ง : ให้ถูกเฉือน ถูกฟันอะไรแล้ว มันก็ยังไม่รู้สึกเท่าไร, มันยังไม่กลัวตาย มันก็ไม่เป็นทุกข์; มันจะเป็นทุกข์มากก็ต่อเมื่อมันเกิดความรู้สึกว่า **ตัวกู** แล้วตัวกูจะตาย.

ในข้อนี้ในเรื่องนี้ พระพุทธเจ้าท่านตรัสอุปมาไว้ ซึ่งควรจะเข้าใจ เพราะมันมีประโยชน์; ท่านเปรียบเทียบไว้ด้วยลูกศร ๒ ลูก : ลูกศรเล็กเล่น ปลิวมาปักเข้า มันก็เจ็บเท่านั้นแหละ, แต่ถ้าลูกศรขนาดใหญ่มียาพิษอย่างร้ายกาจอาบมาด้วย ปลิวมาปักเข้า มันก็เจ็บเหลือประมาณ เหลือที่จะกล่าวได้. นี่ความทุกข์ที่มัน

ไม่ยึดถือว่าตัวกูจะตาย มันก็เจ็บน้อย ๆ เหมือนลูกสรเด็กเล่น; แต่ถ้าว่าความทุกข์ที่มันให้เกิดความรู้สึกว่าตัวกูและตัวกูจะตายอย่างนี้ มันก็เหมือนกับถูกเสียบด้วยลูกศรขนาดใหญ่อาบด้วยยาพิษ.

ฉะนั้น เรา รู้จักความคิดที่จะเกิดขึ้นว่าตัวกูและตัวกูจะตายนั้นให้ดี ๆ, อย่าให้เกิดความคิดว่าตัวกู และตัวกูจะตาย, อย่าให้เกิดความคิดชนิดนี้ แล้วมันจะไม่มีความทุกข์มาก.

เมื่อเผชิญกับความเจ็บไข้ – การบาดเจ็บ อย่ารู้สึกมี “ตัวกู” เกิดขึ้นมาสำหรับจะตาย

ผู้ที่ต้องเผชิญกับการบาดเจ็บ การเจ็บปวด แล้วก็ระลึกไว้ให้ดี ๆ ว่าความเจ็บปวดนั้นมันเป็นเพียงความรู้สึกทางประสาท ทางระบบประสาท ธรรมชาติรู้สึกเท่านั้นเอง; อย่าคิดให้เลยไปกว่านั้น. ถ้าคิดเลยไปกว่านั้นก็คิดว่าตัวกูแล้วตัวกูจะตายนี้ มันก็เป็นทุกข์สุดเหวี่ยง.

ฉะนั้น เมื่อความเจ็บความไข้หรือความบาดเจ็บ ชนิดไหนก็ตามมาถึง เข้าก็พิจารณาว่า โอ้, มันเป็นเพียงแต่ความรู้สึกทางประสาท ทางระบบประสาท ตามธรรมชาติเท่านั้นหนอ, รู้สึกเจ็บโดยรู้สึกทางระบบประสาทเท่านั้นหนอ, อย่าให้เลยไปถึง “กู” จะตาย อย่ามีตัวกูเกิดขึ้นมาสำหรับจะตาย มันก็จะไม่มีความทุกข์มากมาย มีความทุกข์เหมือนกับลูกสรเด็กเล่นที่มันเสียบเอา ไม่ใช่ลูกสรใหญ่อาบยาพิษมาเสียบเอา.

ทำไมมันจึงกลายเป็นลูกศรใหญ่อาบยาพิษ เพราะว่าความโง่ซุ่มลึกมันเกิดขึ้น, ความคิดของจิตที่เป็นกิเลสซุ่มโง่มาก มันเกิดขึ้นเป็นตัวเป็นตน เขาเรียกว่า “อุปาทาน” – ความยึดถือ หมายถึงมันเป็นตัวตน เป็นของตน เกิดมาจากอวิชา.

เมื่ออะไรมากระทบเป็นผัสสะแล้ว, มันไม่มีสติปัญญามันมีแต่อวิชา มันก็เกิดเรื่องใหญ่แหละ : น่ารัก ก็น่ารักมาก, น่าเกลียด ก็น่าเกลียดมาก, น่ากลัว ก็น่ากลัวมาก, มันเป็นภูเขาคาใหญ่; มันยึดถือเป็นตัวกูขึ้นมา เป็นอุปาทานว่าตัวกู แล้วก็มีการอุปาทานว่าของกู, อย่างนี้แล้วก็ต้องเป็นทุกข์มากมาย มาจากความไม่รู้ เรียกว่า “อวิชา” ทำให้เกิดอุปาทาน – ยึดถือว่าตัวกู.

ลำดับแห่งการเกิดตัวกู – ของกู ที่เป็นทุกข์

เรื่องนี้เมื่ออธิบายไว้อย่างละเอียดในเรื่องที่เรียกว่า “ปฏิจจนุปบาท” เอาใจความสั้น ๆ ในที่นี้เดี๋ยวนี้ ก็ว่า พอมีอะไรมากระทบ ตา หู จมูก ลิ้น กาย มันก็มีสัมผัส; ถ้าเวลาที่มันสัมผัสนั้นมันโง่ มันก็มีผลอย่างหนึ่ง, ถ้าเวลาที่มันสัมผัสนั้นมันไม่โง่ มันมีความรู้จริง มันก็เป็นไปอีกอย่างหนึ่ง.

ถ้าสัมผัสแล้วโง่ ก็เกิดเวทนาโง่ เกิดความอยาก คือตัณหา – อยากอย่างโง่ ๆ, เมื่อเกิดความอยากชนิดนี้แล้ว จะต้องเกิดความรู้สึกว่าตัวกู ๆ ตัวกูเป็นผู้อยาก, ตัวกูเป็นผู้ได้ ที่จะได้ หรือจะยึดครองอะไรต่าง ๆ มันมาจากความอยาก; ความอยากอย่างโง่ ๆ ก็มาจากผัสสะที่โง่. เมื่อสัมผัสด้วยความโง่ ไม่มีปัญญา ในขณะที่สัมผัสแล้ว มันก็เกิดความอยากที่โง่; ความอยากที่โง่เกิดแล้ว มันก็เกิดความคิดถือที่โง่ว่าตัวกูว่าของกู. เป็นใจความที่สำคัญมาก แต่ก็เข้าใจไม่ถนัดเข้าใจ

ยาก, ต้องไปเรียนเอาเองศึกษาเอาเองจากภายในของตน, ว่าทำไมเราจึงเกิด ความรู้สึกว่าตัวกู แล้วมีอะไร ๆ เป็นของกูเต็มไปหมด ที่เป็นเรื่องตัวกู เป็นเรื่อง ของกู; นี่เป็นทุกข์กันจนได้เป็นโรคประสาท ได้เป็นบ้า ได้ตายกันก็มาก, เพราะ ความยึดถือแห่งตัวกู. **นี่ความเกิดที่เป็นปัญหา เรียกว่าความเกิดที่เป็นปัญหา คือ ความเกิดที่เป็นทุกข์.**

เกิดที่เป็นทุกข์ ก็เพราะเป็นความเกิดแห่งจิตที่โง่ หลงว่าตัวกู ว่าของกู, เพราะมันมีอารมณ์ที่มาหลอกล่อให้เข้าใจไปอย่างนั้น แล้วสติปัญญามันไม่พอ มัน ก็ถูกหลอก, มันก็ยินดี มันก็ยินร้าย, เกิดกิเลสเป็นตัวกู – ของกูขึ้นมา. นี่เรียกว่า เกิดขึ้นแห่งความทุกข์ เพราะเกิดขึ้นแห่งอุปาทาน ไปยึดถือเป็นตัวกู – ของกู; เพราะมีสิ่งที่ทำให้หลงยึดถือเป็นตัวกูของกู, มันก็เกิดตัวกู – ของกูซึ่งเป็นของมายา อย่างยิ่ง ไม่มีตัวจริง, แต่แล้วก็เป็นทุกข์อย่างยิ่ง. ไม่ต้องมีตัวตนที่แท้จริง มีแต่ ความคิดนึกผิด ๆ, เท่านั้นแหละ มันก็มีความทุกข์อย่างยิ่ง; ถ้ามีความทุกข์เกิดขึ้น แล้วก็ดูให้ดี อย่าต้องเป็นทุกข์กับมันเลย.

ดับทุกข์แท้จริง คือ ดับที่ต้นเหตุแห่งทุกข์

เราจะดับทุกข์กันอย่างไรดี ? นี่ถ้ามันมีการเกิดขึ้นแห่งความทุกข์ทำนอง นี้แล้ว เราจะดับทุกข์กันอย่างไรดี ? เราจะดับที่อาการแห่งความทุกข์ หรือจะดับ ที่ต้นเหตุแห่งความทุกข์. ถ้าเรามีโรคร้ายเกิดอยู่ เราจะแก้ไขแต่ที่อาการเจ็บปวด นั้น หรือว่าจะแก้ไขถึงต้นเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ หรือเกิดอาการเจ็บปวดนั้น; ผู้มี ปัญญาก็จะมองเห็นว่า ต้องไปจัดการกับต้นเหตุที่ทำให้เกิดอาการที่เป็นทุกข์, มัว แต่ใส่ยาชะแผลอยู่ที่อาการแห่งความทุกข์นั้น มันก็ไม่สิ้นสุด, มันต้องไปค้นหา ต้นเหตุที่ทำให้เป็นอย่างนั้น แล้วแก้ไขที่ต้นเหตุ แล้วความทุกข์ก็จะดับ เรียกว่า

อย่ามัวดับแต่ที่อาการแห่งความทุกข์ภายนอกเลย จงดับต้นเหตุภายใน แก่ใจ
ต้นเหตุภายใน ที่เป็นเหตุให้เกิดอาการอย่างนั้นเสีย.

สิ่งที่เกิดขึ้นมา มันจะเป็นทุกข์หรือจะไม่เป็นทุกข์, มันก็แล้วแต่ว่า เรา
โง่หรือเราฉลาด; ถ้าจิตมันไปรับเอามาเป็นเรื่องเกิดแก่เรา จะทำให้เราตาย, อย่างนี้
มันก็ต้องเป็นทุกข์แหละ; ถ้าจิตมันมองเห็น เอ้า, อย่างนั่นเอง นี่แก้ไขอย่างนี้ ๆ ก็
เลิกกัน, ไม่ต้องเป็นทุกข์; แม้จะเจ็บจะใช้ จะถูกอะไรก็ตาม ไม่ต้องเป็นทุกข์
ดีกว่า แก้ไขรักษาเสียอย่าไปโดยจิตที่ไม่เป็นทุกข์, โดยรู้สึกว่ามันอย่างนั่นเองไว้
มันอย่างนั่นเองไว้.

แต่ว่าคนธรรมดาทำอย่างนั้นไม่ได้ มันก็ต้องเป็นทุกข์ เพราะว่ามันมี
ความไม่รู้ ที่เรียกว่า “อวิชชา” พร้อมอยู่ในใจ ที่ทำให้รู้สึกว่าตัวกูจะตาย, ตัวกูจะ
ตายอยู่เรื่อยไป, มีตัวกูและตัวกูจะตายอยู่เรื่อยไป, มันก็เป็นทุกข์; มันก็ระแวงแต่
จะเป็นทุกข์ แม้ไม่มีอะไรเกิด, มันก็ระแวงว่าจะตาย มันก็ต้องเป็นทุกข์ ทั้งที่ไม่มี
อะไรเกิด. นี่ความคิดปรุงในจิตมันเป็นตัวตนอยู่เสมอ มันก็ได้เป็นทุกข์อยู่เสมอ,
ฉะนั้น ดับความคิดโง่เขลาว่าตัวตนว่าตัวกูนั้นเสียเถิด, จะไม่มีที่ตั้งแห่งความทุกข์;
ไม่มีที่ตั้งแห่งความคิดที่เป็นทุกข์ มันก็ไม่เป็นทุกข์, นั่นแหละคือดับทุกข์ที่แท้จริง.

ทุกข์เกิดได้โดยไม่มีตัวตน ก็ดับทุกข์ได้โดยไม่ต้องมีตัวตน

จะพูดเป็นประโยคที่พอจะเข้าใจได้ แต่มันก็ยากที่จะเข้าใจได้, แต่ว่า
มันพอที่จะเข้าใจได้ คือจะพูดว่าความทุกข์นะ มันเกิดขึ้นได้ทั้งที่มันไม่มีตัวตน,

ไม่มีตัวตน ไม่มีบุคคลที่จะเป็นทุกข์ หรือตัวความทุกข์ก็มีใช่ตัวตน, แต่มันก็เกิดขึ้นได้ตามเหตุตามปัจจัย ตามกฎของธรรมชาติที่ทำให้รู้สึกแ่ระบบประสาท แล้วก็เจ็บปวด แล้วก็เป็ทุกข์ ไม่มีตัวตนที่แท้จริง; แต่ความรู้สึกที่เป็นทุกข์ มันก็เกิดขึ้นได้กับจิตที่โง่เขลา ยึดถือให้เป็นตัวตนขึ้นมา ทั้งที่มันไม่มีตัวตน.

ความทุกข์เกิดได้ โดยไม่ต้องมีตัวตนแห่งความทุกข์, ดังนั้น ความทุกข์มันต้องดับไปได้ โดยที่ไม่ต้องมีตัวตนแห่งความทุกข์. พุคแล้วก็เหมือนกับคนบ้า พุค มันมีความทุกข์ได้ทั้งที่ไม่มีตัวตน แล้วความทุกข์มันก็ดับไปได้ทั้งที่ไม่มีตัวตนหรือไม่ใช่ตัวตน; นี่คือหลักอนัตตา สุนฺญตา หลักธรรมะสูงสุดในพระพุทธศาสนา, ให้เข้าถึงความจริงข้อนี้เกิด ว่ามันเป็นเช่นนั้นเอง ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ; ถ้ามันปรุงเป็นอย่างนี้แล้ว มันกระทำกันอย่างนี้แล้ว มันก็รู้สึกเจ็บปวดที่ระบบประสาทสำหรับรู้สึก, เราก็ปัดออกว่า โอ้, มันเช่นนั้นเอง ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติรู้สึกเจ็บปวดที่ระบบประสาท กุจะไม่เข้าไปเกี่ยวข้อง.

จิตที่ฉลาดจะไม่เข้าไปเกี่ยวข้องให้เกิดเป็นความเจ็บของกุ ไม่ให้เกิดเป็นความเจ็บของกุ ไม่ให้เกิดเป็นความตายของกุ, ไม่มีตัวกุที่จะต้องตายเพราะเหตุ นั้น ให้มันเป็นความเจ็บอยู่ที่ระบบประสาท; ถ้ามันมากจนถึงกับต้องตาย มันก็ตายไปซิ ร่างกายมันก็ตายไปสิ, ตัวกุไม่มีตัวกุสำหรับจะเป็นทุกข์ด้วยนั้น ไม่มีอย่างไร อย่งไรก็ไม่เป็นทุกข์, วินาทีสุดท้ายร่างกายแตกดับไป ตัวกุก็ไม่เป็นทุกข์ ไม่เกิดขึ้นเป็นทุกข์ มีแต่จิตที่ไม่ยึดถือเอา. นี่เป็นธรรมะสูงสุด มันเหมือนกับศิลปะสูงสุด เป็นงานฝีมือที่สูงที่สุดที่ยากที่สุด ที่บุคคลธรรมดาจะทำได้; งานฝีมือ งานศิลปะธรรมดาก็ยาก ยากที่จะทำได้อยู่แล้ว, ศิลปะฝีมือที่จะดับกิเลส ดับความทุกข์ ยิ่งยากไปกว่านั้น, แต่ก็อยู่ในวิสัยที่จะทำได้. พระพุทธเจ้าท่านไม่ตรัสสิ่งที่

เหลือวิสัย เราสิมาโลเล จี้เกียจ แล้วก็ว่าเหลือวิสัย ๆ ไม่เอา ๆ มันก็ต้องทนทุกข์ไป.

ถ้ายอมรับว่าไม่เหลือวิสัยเราจะต้องทำได้, ในฐานะที่เป็นมนุษย์คนหนึ่ง เราก็อำนาจได้ บังคับจิตให้ได้ ดำรงจิตไว้ให้ถูกต้องว่าไม่มีตัวตนไม่มีตัวกู - ของกู, เจ็บปวดอยู่ที่เนื้อหนัง ที่ร่างกาย ที่ระบบประสาท ตามกฎของธรรมชาติ. ไม่ถึงที่สุดมันก็หาย ถึงที่สุดมันก็ตาย มันก็เป็นเรื่องของขันธ ชาติ อายุตนะ ของชาติ ตามธรรมชาติ; อย่าให้กลายเป็นตัวกูเป็นของกู, มันก็ไม่ใช่ทุกข์ ชนิดที่ว่าถูกถูกรอบยาพิษดอกใหญ่ จะถูกลูกศรเด็กเล่นเล็ก ๆ น้อย ๆ พอระกายผิวหนังเท่านั้นเอง. นี่คือนิพพานที่จะเอาชนะความทุกข์.

จิตนี้เย็นได้ คือนิพพานได้ เมื่อหมดไฟกิเลส

การเกิดแห่งความทุกข์ เป็นความเกิดที่เลวร้าย ไม่พึงปรารถนาอย่างยิ่ง; เราจะถือหลักว่าไม่ทุกข์ : กูไม่ได้เกิดมาเพื่อเป็นทุกข์ ทำอย่างไร ๆ กูก็จะไม่เป็นทุกข์, เรารู้อย่างถูกต้องว่า จิตที่ไม่เป็นทุกข์นั้นมันมีได้ คือจิตของพระอรหันต์ เป็นจิตที่ไม่มีทุกข์ มันมีได้.

จิตของบุคคลที่ทุกข์ที่จะปรุงให้มาให้อุบัติเป็นทุกข์, แต่ว่าจิตนี้เป็นสิ่งที่ปรับปรุงได้ ไม่ให้มีทุกข์, จิตนี้เป็นสิ่งที่ทำให้เย็นได้ ไม่ต้องร้อน, จิตนี้ทำให้ไม่มีทุกข์ได้. เรามีความเชื่ออย่างนี้ ก็คือ ปฏิบัติด้วยสติปัญญาตามหลักของพุทธศาสนา ที่รู้ว่ามันไม่มีตัวตน; ตัวตนเพิ่งเกิดมาจากอวิชชา เกิดมาจากความโง่ เมื่อมีการสัมผัสอารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางผิวหนัง

ทางจิตใจ, สัมผัสแล้วเกิดความโง่ปรุงเป็นความคิดว่าตัวตน : มันก็มีรักบ้าง มีเกลียดบ้าง โกรธบ้าง กลัวบ้าง เป็นทุกข์ไปเสียหมด.

นี่ขอให้สนใจว่าเราจะรู้เท่าทันแห่งการเกิดของกิเลสชนิดที่ทำให้เป็นทุกข์, เราจะเปลี่ยนเป็นให้เกิดสติปัญญาเกิดโพธิ์เกิดความรู้แจ้งขึ้นมา, แทนที่จะให้เกิดกิเลสหรือความโง่; ฉะนั้น เราจึงมีความรู้ข้อนี้ให้เพียงพอ.

เมื่อรู้ว่ามันไม่ได้มีตัวตนที่แท้จริงแล้ว มันก็ไม่ต้องมีการถามว่า เกิดหรือไม่เกิด, ตายแล้วเกิดหรือไม่เกิด, ไม่ต้องมีการถามอย่างนั้นเพราะมันรู้ความไม่มีตัวตนเสียแล้ว : มีแต่ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม อากาศ อายตนะ เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ; อย่าเอามาเป็นตัวตนหรือของตน. นี่เข้าถึงพุทธศาสนาขั้นสุดท้ายว่า ไม่มีใครเกิด ไม่มีใครตาย; ฉะนั้นเราก็อยู่เหนือความทุกข์เหนือกรรมเหนือการกระทำความผิดเหนือการเสวยผลแห่งกรรม มันอยู่เหนือทุกอย่าง; แม้ว่าจะมีอะไรมาสะทอนให้เป็นทุกข์ มันก็ปิดออกไปโดยไม่รับเอามา.

เราเลิกกรรมทั้งหลายได้เมื่อเข้าถึง “สุญญตา”

ฉะนั้น เราสามารถที่จะเลิกกรรมทั้งหลายได้ ถ้าเราเข้าถึงความไม่มีตัวตน คือสุญญตา; ไม่ทำกรรมใหม่ กรรมเก่าก็มาทำให้เกิดทุกข์ไม่ได้, กรรมชนิดไหน ถ้าจะให้ผล มันก็ให้ผลเป็นทุกข์; ทีนี้เราควบคุมความรู้สึกที่เป็นทุกข์ ไม่ให้เกิดขึ้นในใจ กรรมนั้นก็เป็นหมันไปเอง ทำอะไรเราไม่ได้, แล้วเราก็ไม่เป็นที่ตั้งของความทุกข์.

คำว่า “เรา” ในที่นี้ หมายถึง จิต, จิตนะ จิตที่มันรู้จริง รู้ยั้งแล้วก็สมมติ เรียกว่า “เรา”; ถ้าไม่พูดว่าเรา มันก็ฟังกันไม่ถูก. เดียวนี้, อะไรมีทุกข์? ก็จิตนะ มีทุกข์, แต่เราก็พูดว่า เรามีทุกข์ เพราะเราเคยชินเป็นธรรมดาในการพูดจา ต้องพูดว่า “เรา”, พูดว่า “เรา”. แต่ระวังให้ดี เรา ถ้ามันเป็นตัวตนขึ้นมาจริง ๆ แล้วมันเป็นทุกข์, ถ้าไม่มีเราไม่มีของเราแล้ว ไม่มีทางที่จะเกิดทุกข์, เราก็ไม่มีทางที่จะเกิดปัญหา ว่าตายแล้วเกิด ตายแล้วไม่เกิด ตายแล้วเกิดบ้าง – ไม่เกิดบ้างนี่ มันเป็นปัญหายุ่งไปหมด.

ที่นี้คนเขาจะถืออย่างไร ก็ตามใจ, เขาจะถือลัทธิว่าเกิดหรือไม่เกิดก็ตามใจ, แต่เขาจะต้องดับทุกข์โดยวิธีนี้เท่านั้นแหละ ดับทุกข์โดยที่รู้เท่าทันการปรุงแต่งของจิตใจ ว่าถ้ามันปรุงแต่งเป็นทางเกิดตัวกู – ของกู แล้วมันเป็นทุกข์, อย่าไปปรุงแต่งให้เกิดตัวกู – ของกู มันก็ไม่เป็นทุกข์.

เรากล้าพูดได้ว่า เขาจะเป็นคนชาติไหน ถือศาสนาอะไร มีความคิดความเห็นอย่างไรก็ตามใจเขา, ถ้าเขาจะเป็นทุกข์ เขาก็เป็นทุกข์ เพราะทำผิดอย่างนี้; ถ้าเขาจะดับทุกข์ได้ ก็ดับทุกข์ได้เพราะว่า เขารู้เท่าทันข้อนี้ : ไม่เกิดความคิดว่าตัวตนหรือของตน. แม้เขาจะถือศาสนาอื่น สอนอยู่อย่างอื่น, แต่ว่าการดับทุกข์ที่แท้จริงจะมีอยู่ที่ตรงนี้ อยู่ที่ตรงดับความรู้สึกยึดถือ ว่าตัวตนว่าของตนเสีย : ไม่มีตัวตนสำหรับจะอยู่ ไม่มีตัวตนสำหรับจะตาย ไม่มีตัวตนสำหรับจะเกิดใหม่. นี้เรียกว่าจิตหลุดพ้น จิตว่าง จิตบริสุทธิ์หลุดพ้น มันเป็นอย่างนี้. จิตที่บริสุทธิ์หลุดพ้นอย่างนี้ มันไม่มีความรู้สึกว่ามีใครเกิดใครตาย, ตัวมันเองก็

ไม่เกิด – ไม่ตาย; ถ้าจิตเกิดก็ไม่ใช่ตัวตนเกิด จิตเกิดตามเหตุปัจจัยปรุงแต่ง จิตเกิดความรู้สึกเท่านั้น, จิตเกิดความรู้สึกเท่านั้น ไม่เกิดเป็นตัวตนอะไรขึ้นมาได้.

นี่เป็นเรื่องธรรมดาชั้นลึก เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า “การเกิด”, ไม่มีตัวตนสำหรับจะเกิดจะตาย; แต่ถ้าว่ามันยังเห็นไม่ได้ มันยังปฏิบัติไม่ได้ ก็เรียกว่าตายแล้วเกิดไปก่อนก็ได้ เพื่อจะได้ทำดี ๆ; ครั้นทำดี ๆ ทำดีจนถึงสุดแล้ว มันก็ยังไม่ดับทุกข์ได้, มันจึงจะเข้าหยุดเกิดกันเสียดีกว่า หยุดมีตัวเราที่เกิดหรือตายกันเสียดีกว่า. นี่ก็จะเลยขึ้นไปถึงขั้นที่เรียกว่า พันทุกข์ ดับทุกข์ เหนือโลก เป็นโลกุตตระ.

ถ้ายังเป็นโลกียะอยู่ในโลกนี้ ก็ต้องระคนกันอยู่กับความรู้สึกที่ว่าเกิดว่าตายหลีกเลี่ยงไม่ได้, แล้วก็พยายามทำให้ดีที่สุด สำหรับจะแก้ปัญหาระเบิดเกิดดี ไม่เกิดร้าย และก็จะได้ไม่เป็นทุกข์, ไม่เป็นทุกข์ในภพนี้ ในภพอย่างชาวโลกนี้; แต่แล้วมันก็ต้องเป็นทุกข์ เพราะเกิด แก่ เจ็บ ตาย อยู่那儿แหละ, แม้จะทำดี ทำบุญ ทำกุศล อย่างไร, มันก็ยังคงตายอยู่那儿แหละ; มันก็ต้องสูงขึ้นไปถึงกับว่าไม่มีตัวตนสำหรับจะเกิดจะตาย. นี่ท่านเรียกว่าเหนือบุญเหนือกุศลไปอีก, พันบาปแล้วมาถึงบุญ, พันบุญขึ้นไปอีก จึงจะหลุดพ้นอย่างที่ว่านี้, พันกุศล มาถึงกุศล, พันกุศลไปถึงโลกุตตระนี้ จึงจะอยู่เหนือความทุกข์ แล้วเรียกว่าไม่มีใครเกิด ไม่มีใครตาย; ในปัญหาที่ว่าตายแล้วเกิดหรือไม่เกิด ก็ยกเลิกไปในตัว เพราะไม่มีคนที่จะต้องทำอย่างนั้น, แล้วก็รู้ชัดทีเดียวว่า เกิดแห่งตัวตนนั้นแหละ เป็นตัวเกิดแห่งความทุกข์.

เราฉลาดพอแล้ว เดียวนี้เราศึกษาผ่านมามากแล้ว จะไม่เกิดความรู้สึกเป็นตัวกู – ของกูสำหรับจะเกิดจะตาย, อยู่เหนือความเกิดความตายซึ่งเป็นคำพูดที่ฟังยาก; ลูกเด็ก ๆ เหล่านี้คงจะไม่เข้าใจ. แต่ขอให้จำไว้ก่อนว่าสภาวะชนิดนั้นที่

พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ว่า “เหนือเกิด เหนือตาย เหนืออะไรหมดทุกอย่างนั้นมันมีอยู่ แล้วมันก็มีได้ เพราะเราปรับปรุงจิตใจของเรา คือทำจิตให้เจริญ อบรมจิตให้เจริญด้วยปัญญา ด้วยความรู้ จนถึงขนาดนั้น, นั่นเป็นสิ่งที่ทำได้”.

ฉะนั้น พวกเธออย่าทำผิดพลาด เดียวนี้พยายามเดินไปในทางที่ถูกต้อง คือดี ๆ ดี ๆ เรื่อยไป, เมื่อไปถึงที่สุดแห่งความดีแล้ว มันยังไม่ดับทุกข์สิ้นเชิง, มันก็ต้องขึ้นมาถึงขั้นที่เรียกว่าพ้นตัวตน เลิกมีตัวตน ก็จะดับทุกข์ได้, มันเรียกว่าอยู่เหนือโลก; เข้าไปอยู่ในเขตของพระอรหันต์ที่เหนือโลก หมดปัญหาเกี่ยวกับเรื่องตายแล้วเกิดหรือไม่เกิด

นี่พูดมาทั้งหมดนี้ ก็พูดเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเกิด เราได้พูดกันถึงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่เรียกว่าการเกิดมามากมายแล้ว พอสมควรแล้ว; อย่าได้มัวเถียงกันว่าตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิดเลย, ทำแต่อย่าให้เป็นทุกข์ก็แล้วกัน ทำอย่าให้มันเป็นทุกข์ได้ก็แล้วกัน. ถ้ายังเชื่อว่าจะเกิดก็ต้องทำให้ดีสำหรับจะเกิดดี, ที่นี้เกิดดี ๆ ดีจนยังไม่รู้จะทำอย่างไรแล้ว มันยังมีทุกข์อยู่ เพราะยังมีตัวตนที่จะเกิดจะตายอยู่, ก็ทำให้หมดความรู้สึกว่าตัวตนสำหรับจะเกิดจะตาย มันก็ไม่มีการเกิดการตาย, ไม่มีการได้ไม่มีการเสีย, ไม่มีการแพ้ไม่มีการชนะ, ไม่มีการได้กำไร ไม่มีการขาดทุน, ไม่มีอะไรทุก ๆ อย่างที่ทำให้โลกปั่นป่วนนั้น, มันไม่มีอีกต่อไป. นี่เรียกว่าเหนือโลก, ปลายทางมันอยู่ที่นั่น ใครจะไปถึงได้ก่อนกันก็ดูเอาเอง; เราจะวิ่งแข่งกันไปที่ปลายทางนี้ ใครจะถึงก่อนกัน? ใครถึงก่อนแล้ว ใครถึงแล้วก็จะอยู่เหนือความทุกข์โดยประการทั้งปวง.

นี่เกี่ยวกับการเกิดมันมีอยู่อย่างนี้ มันมีหน้าทีอย่างนี้ มันมีปัญหาอย่างนี้, เรารีบทำเสียให้เสร็จ; ถ้าเสร็จได้ทันในชีวิตนี้ก็ดีที่สุด เรียกว่าเป็นโชคดีที่สุด ที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์และพบพระพุทธศาสนา.

การบรรยายนี้ ก็สมควรแก่เวลาแล้ว อาตมาขอยุติการบรรยาย ให้ท่านทั้งหลายนำไปครุ่นพิจารณา ในที่สุดก็จะเห็นแจ้งเอง แล้วก็เชื่อตัวเอง ปฏิบัติอยู่ด้วยตัวเอง เอาชนะความทุกข์ให้ได้ด้วยกันจงทุก ๆ คนเถิด.

ขอยุติการบรรยายในวันนี้ไว้เพียงเท่านี้ เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย สวดบทคณสาธยายบทพระธรรมที่จะส่งเสริมกำลังใจในการปฏิบัติธรรมะสืบต่อไป.

หลักพระพุทธศาสนาที่ยังเข้าใจผิดกันอยู่

- ๗ -

ที่ลานหินโค้ง, ๑๔ สิงหาคม ๒๕๒๕

เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า “พระเจ้า”

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๗ ในวันนี้, อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่อง **หลักพระพุทธศาสนาที่ยังเข้าใจผิดกันอยู่** บางประการต่อไปตามเดิม. การบรรยายนี้ตั้งใจไว้ให้เป็นการบรรยายชุด ก็ต้องว่าไปตามที่มันเกี่ยวข้องกัน จนกว่าจะหมดชุด.

[บรรยายและทบทวน โทษของสิ่งที่ยังเข้าใจผิดกันอยู่]

สิ่งที่เข้าใจผิดกันอยู่ นี่เป็นเรื่องสำคัญ เพราะว่าถ้ายังเข้าใจผิดกันอยู่ ก็ต้องทะเลาะวิวาทกัน, ท่านลองคิดดูสิ; ถ้าเราทะเลาะวิวาทกันแล้ว มันจะเป็น

อย่างไรบ้าง ? ไม่ต้องอธิบาย, ที่ทะเลาะวิวาทกัน เพราะมันเข้าใจผิดกันอยู่ พวก
กันไม่รู้เรื่อง; ฉะนั้น ถ้าเรายังมีความเข้าใจผิดกันอยู่ แล้วก็จะหาความสงบสุข
ไม่ได้, แม้ในบ้านเรือน ในครอบครัวเดียว มันก็หาความสุขไม่ได้, ไม่ต้องพูดถึง
ทั้งบ้านทั้งเมืองหรือทั้งโลก.

ขอให้ช่วยกันกำจัดสิ่งที่ยังเข้าใจผิดกันอยู่นั้นแหละ ออกไปเสียให้มาก
ที่สุดเท่าที่เราจะทำได้, ถ้าเราตั้งใจกันจริง ๆ มันก็จะสูญหายไปได้ แต่ว่าไม่ใช่มัน
เป็นเรื่องง่าย, ไม่ใช่มันเป็นเรื่องง่าย ดังนั้น เราก็ต้องพูดกันมากหน่อย.

สิ่งที่ยังเข้าใจผิดกันอยู่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนานะ แม้จะแบ่งออกมา
เสียว่า เท่าที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา เรื่องอื่นไม่พูด, นี่มันก็ยังไม่ใช่บ่อย; เพราะ
แม้แต่ในขอบเขตของพุทธศาสนา ก็มีแง่มุมที่จะทำให้เข้าใจผิดกันอยู่มาก
เหมือนกัน.

ขอให้สนใจดูให้ดีเถิด, ท่านอยู่ที่ไหนก็ตาม คงจะได้ยินข้อถกเถียงกัน
เกี่ยวกับธรรมะที่เข้าใจไม่ตรงกัน. ถ้ามันเป็นเรื่องใหญ่ ๆ เป็นประเด็นใหญ่ ๆ มัน
ก็กระทบกระเทือนมาก ถึงกับทะเลาะวิวาทกันเป็นการใหญ่ก็มี, มีการนิทา
ว่าร้าย มีการขัดขวาง ต่อต้านกันเป็นการใหญ่, เหล่านี้ถ้าเกิดขึ้นแล้ว มันก็เป็น
ความเสื่อมเสียแก่ส่วนรวมแก่ประเทศหรือแก่ศาสนา หรือแก่พุทธบริษัทเอง; เรา
ก็หาความสงบสุขไม่ได้. เราจะอยู่กันอย่างมีความสุข ก็ต้องมีความเข้าใจ
เกี่ยวกับสิ่งที่เราจะทะเลาะหรือทู่เถียงกัน เพราะความเข้าใจผิดกันเหล่านั้น.

ได้พูดมาแล้วหลายเรื่องเช่นเรื่อง จิตว่าง ก็เข้าใจกันไม่ได้สักหนึ่ง,
เดี๋ยวนี้ก็ค่อย ๆ ดีขึ้น คือเข้าใจกันได้มากขึ้น.

เรื่อง **สันโดษ** ว่าเป็นธรรมะที่ขัดขวางต่อการพัฒนา นี่มันเข้าใจผิดเหลือเกิน, ถ้าไม่มีสันโดษ คือพอใจเท่าที่ได้มา เป็นเครื่องส่งเสริมกำลังใจบ้างแล้ว คนเราก็ทำอะไรไม่ได้. ทำได้เท่าไรยินดีเท่านั้น ทำได้เท่าไรยินดีเท่านั้น นั่นแหละ เป็นกำลังใจ สำหรับจะให้ทำต่อไปได้ไม่มีที่สิ้นสุด. สันโดษเป็นเครื่องส่งเสริมการพัฒนาเสียมากกว่าที่จะเป็นเครื่องขัดขวางต่อการพัฒนา.

เรื่อง **ธรรมะชั้นสูง** สอนให้มีจิตเกลี้ยงเกลาจากความผูกพันในอดีต และสร้างความผูกพันในอนาคต, อย่าให้เรื่องอดีต เรื่องอนาคต มากลุ่มรุมจิตใจ, ให้อยู่ด้วยเรื่องปัจจุบันโดยเฉพาะ; นี่มันสูงเกินไปกว่าที่คนสมัยนี้จะเข้าใจได้. อาตมาเคยสังเกต พอเอ่ยขึ้นอย่างนี้ มีคนสั่นหัวทั้งนั้น ว่าถ้าไม่ให้สนใจถึงอดีต อนาคต แล้วเขาก็ไม่รู้จะทำอะไร อย่างไร.

เราบอกไม่ได้หมายความว่า ไม่ให้สนใจเอาเสียเลย, จะสนใจในฐานะ เป็นบทเรียน หรือเป็นโครงการ หรือเป็นอะไรก็ได้; แต่อย่าเอาความผูกพันไว้ในใจ ชนิดที่ทำให้นอนไม่หลับ มันจะหาความสงบสุขไม่ได้ คือประสาทมันจะถูกหลอน หรือตื่นอยู่เรื่อย, ไม่เท่าไรก็ต้องได้เป็นโรคประสาทให้ละอายแมว.

ถ้าจะพักผ่อนกันบ้างสักวันหนึ่งหรือสักชั่วโมงหนึ่ง ให้จิตมันได้รับการพักผ่อนจริงๆ แล้ว ให้ตัดเรื่องอดีตออกไปเสีย กั้นเรื่องอนาคตไว้ อย่าให้มา, กำหนดสิ่งที่เป็นความถูกต้องอยู่เป็นปัจจุบันในสิ่งนั้นสิ่งเดียว แล้วจิตของเราก็จะพักผ่อน จะสงบระงับลงไป มีความสุขชนิดที่ว่าดีกว่าธรรมดา. นี่ก็ฟังกันไม่ค่อยจะถูก ทั้งที่สวดพระธรรมบทนี้กันอยู่เป็นประจำ ที่เรียกว่าภัทเทภัตตคคาถา.

ที่นี้ **เกี่ยวกับการเกิด** ก็รู้จักแต่การเกิดทางร่างกาย เกิดจากท้องแม่ซึ่งไม่ร้ายกาจ ไม่มีปัญหาอะไรนัก; เกิดแห่งจิต เกิดแห่งจิตใจ เดี่ยวเกิดอย่างนั้น เดี่ยว

เกิดอย่างนี้ เดียวเกิดอย่างโน้น, มีจิตใจที่เปลี่ยน : เป็นจิตใจสัตว์ก็มี จิตใจคนก็มี จิตใจเทวดาก็มี, มีจิตใจที่เปลี่ยนอยู่อย่างนั้น เราเปลี่ยนทุกที คือเกิดทุกที. แม้แต่เกิดโลหะ โทสะ โมหะ นี่ก็คือเกิดแห่งตัวกู – ของกูในรูปนั้น ๆ, มันก็เป็นการเกิดที่ร้ายกาจที่อันตราย ถ้าไม่รู้จักควบคุมแล้วเป็นความทุกข์ทั้งนั้นเลย; ก็ขอให้รู้จักการเกิดกันเสียให้ครบถ้วน อย่าเห็นแต่เรื่องเกิดทางร่างกายโดยส่วนเดียว.

วันนี้ก็จะพูดเรื่องเกี่ยวกับพระเจ้า, หลักธรรมะที่ยังเข้าใจผิดกันอยู่เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกกันว่า “พระเจ้า”; มีปัญหาหลายแง่หลายมุมเกี่ยวกับพระเจ้า เราจะพูดกันให้สิ้นสุด.

รู้จักคำว่า “พระเจ้า” ให้ถูกต้องจะมีความสุข

เรื่อง “พระเจ้า” นี้ บางคนจะรู้สึกว่ามีหรือไม่มี ก็ตามใจเขา, แต่ว่าถ้าเราทำผิดเกี่ยวกับเรื่องของพระเจ้าแล้วก็จะไม่มีความสุขเลย. เขาไม่รู้จักพระเจ้า เขาจึงพูดอย่างนั้น, ไม่เห็นความสำคัญของพระเจ้า จึงไม่สนใจที่จะมีพระเจ้า.

บางคนก็ไม่อยากมีพระเจ้า เขาพูดว่าเขาไม่มีพระเจ้า ไม่อยากมีพระเจ้า, แต่ที่จริงเขาก็ไปมีสิ่งที่ไม่ควรจะเป็นพระเจ้านั้น เอมมาเป็นพระเจ้า. เขาเอาความคิดที่เลวทราม เลวร้าย มาเป็นพระเจ้า ถืออยู่อย่างกับเป็นพระเจ้า, แล้วปากก็พูดว่าไม่ถือพระเจ้าอย่างที่คนอื่นเขาถือกันอยู่ทั่วไปนี้ อย่างนี้มันเป็นเรื่องที่เสียหายมาก เพราะเขาไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่า “พระเจ้า” เขาจึงไม่สนใจที่จะมีพระเจ้า, แต่แล้วโดยสัญชาตญาณแท้ ๆ นั้น คนเรามีพระเจ้า.

คนเราหรือสัตว์เครื่องาน หรือสิ่งที่มีชีวิตจิตใจก็แล้วกันนะ มันมีพระเจ้า, ต้องพิจารณากันให้ดี.

อะไรคือพระเจ้า – โดยภาษา คือ “สิ่งสูงสุด”

เราพูดกันถึงเรื่องตัวหนังสือก่อน เรื่องตัวหนังสือ หรือคำพูดก่อน, อะไรคือพระเจ้า? ตอบกันตามธรรมดาสามัญกว้าง ๆ ก็ว่าสิ่งสูงสุด สิ่งสูงสุดกว่าสิ่งใด เป็นสิ่งที่เราต้องกลัว ต้องหวังพึ่งพา ต้องเชื่อฟัง ต้องเคารพนับถือ; สิ่งนั้นเรียกว่า “พระเจ้า”.

ใครบ้างที่กล้าประกาศตัวออกมาว่า ไม่มีพระเจ้า? ใครบ้างที่กล้าประกาศตัวออกมาว่า ไม่มีสิ่งสูงสุดสำหรับเขา, เขาเป็นสิ่งสูงสุดเสียเอง เขาไม่มีอะไรที่เขาต้องกลัว, เขาไม่มีอะไรที่เขาจะต้องหวังว่า จะพึ่งพาอาศัยหรือว่าจะต้องเชื่อฟังอย่างยิ่ง แล้วก็เคารพนับถือเป็นสิ่งสูงสุด; ใครไม่มีสิ่งเหล่านี้ คิดดูเอง. และคนคนนั้นแหละ ก็จะพูดว่า ฉันไม่มีพระเจ้า ฉันไม่เคารพพระเจ้า, ไปกะเกณฑ์ให้คนนั้นคนนี้ไม่มีพระเจ้า แล้วไปด่าคนที่ถือพระเจ้าว่าโง่งง เต่า ปู ปลา, แล้วตัวเองก็ไม่ถือพระเจ้า ประกาศว่าไม่ถือพระเจ้า, แต่แล้วมันก็มีพระเจ้าที่ไม่ควรจะเป็นพระเจ้า มีความโง่บรมโง่เป็นพระเจ้า คนชนิดนั้น คนที่พูดอย่างนั้นมันจะมีความโง่ที่สุดเป็นพระเจ้า.

พระเจ้าคือสิ่งที่สูงสุดที่เขายอมรับว่ามันสูงสุด, แล้วเขาก็กลัว เขาต้องปฏิบัติตาม.

คนสมัยนี้มีเงินเป็นพระเจ้ากันมากนะ เขาถือว่าเงินเป็นพระเจ้า นี่ถือกันอยู่มาก, เพราะว่าเงินเป็นสิ่งสูงสุดที่เขาต้องกลัวว่าจะไม่มี เขาต้องหา เขาต้องเอาใจใส่ที่สุด; คนนี้มีเงินเป็นพระเจ้า.

ทุกชีวิตมีพระเจ้าและรู้จักได้เอง

ทีนี้ว่า บางคนจะมีเจ้านายเป็นพระเจ้า, คนบ้านนอกคอกนาอยู่ป่าเขา ไม่มีเจ้านาย จึงต้องพึ่งผี, นี่คำกลอนสุนทรภู่. ชาวบ้านนอกไม่มีเจ้านาย ไม่มีที่พึ่งพาก็ต้องพึ่งผีสาธไปตามเรื่อง, เพราะว่าคนอยู่โดยปราศจากพระเจ้านั้นไม่ได้แน่ แต่มันพูดไม่เป็นเรียกไม่ถูก; ถ้าเขามีเจ้านายเป็นที่พึ่งที่เคารพสูงสุด ก็มีเจ้านายเป็นพระเจ้า. ถ้าเขากลัวภรรยา ภรรยาของเขานั้นแหละเป็นพระเจ้า ก็ได้ยินว่ามีอยู่เหมือนกัน.

ฉะนั้น เขากลัวอะไรที่จะบัญชาแก่เขาได้ทั้งหมด อันนั้นเป็นพระเจ้า. ฉะนั้น ก็มีภรรยาเป็นพระเจ้า มีสามีเป็นพระเจ้า มีผีสาธเทวดาเป็นพระเจ้า หรือแม้แต่สิ่งที่เขาไม่รู้ว่าอะไร ไม่รู้จักว่าเป็นอะไร เป็นพระเจ้า, อย่างนี้ก็มียู่ทั่วไป เพราะเขารู้สึกว่ามันสูงสุดหรือเขาต้องเชื่อฟัง; นี้คำว่า “พระเจ้า”.

พระเจ้าตามตัวหนังสือ ตามภาษาที่พูดในภาษาไทยเรา คือสิ่งสูงสุดที่ต้องกลัว ต้องเชื่อฟัง ต้องหวังที่จะพึ่งพา จึงได้เคารพบูชา; ทุกชีวิตจึงมีพระเจ้าโดยสัญชาตญาณ.

สัตว์เดรัจฉานมันก็มีสิ่งที่ยันรู้สึกที่สูงสุด เป็นที่พึ่งได้ เป็นที่เคารพเป็นที่เกรงกลัว. อาตมาตั้งเกิดดูว่า ทำไมแมวจึงชอบมานอนในตัก ? เพราะเขา

ต้องการที่พึ่งพาต้องการมีสิ่งที่เขาารู้สึกว่าปลอดภัย, นี่เขาจึงมาประจบให้เป็นที่พึ่ง. สุนัขก็มี ก็มานอนใกล้ ๆ มานอนอยู่ใต้ธรรมาสันนี่ ไม่ใช่มาเฝ้าอารักขาอาตมา, มันมาเพื่อความปลอดภัยนะ ถ้าใครไม่รู้ก็รู้เสียนะ; ที่หมาจะติดตามเรานี้ ไม่ใช่ มันจะมาอารักขาเรา แต่มันมาให้เราอารักขามัน, มันไม่อยากจะจากเราไป ถ้ามันอยู่ห่างเรามันว่าเหว, ถ้ามันมาอยู่ใกล้ ๆ เรามันสบายใจ; ฉะนั้น มันจึงมา. ไก่ก็เหมือนกันแหละ ถ้ามันอยู่ใกล้ ๆ มันมาเกาะอยู่บนเข่าบนตักนี้ มันต้องการให้เป็นที่พึ่ง.

ฉะนั้น สัตว์ที่มันมีชีวิต แล้วมันมีความรู้สึก แล้วมันก็ต้องการที่พึ่ง. ฉะนั้น ก็แปลว่า ทุกชีวิตมันต้องการพระเจ้า ไปตามแบบภาษาของมัน, มันรู้สึกได้เอง เพราะว่ามันเป็นสัญชาตญาณ.

ลูกทารกเด็ก ๆ พอมีอะไรเป็นอันตรายเกิดขึ้น มันร้องหาใคร ? มันร้องหาแม่, แล้วมันวิ่งไปที่ไหน ? มันวิ่งไปหาแม่, ลูกคนนี่แหละ ไม่ใช่ลูกแมว ไม่ใช่ลูกสัตว์ พอมันกลัวอะไรขึ้นมามันต้องออกชื่อแม่ แล้วก็วิ่งไปหาแม่เป็นที่พึ่งที่คุ้มครอง; นี่โดยสัญชาตญาณมันเป็นได้แบบนี้.

ฉะนั้น คนที่พูดว่าไม่มีพระเจ้า ไม่ต้องการพระเจ้านั้น มันคงจะโง่กว่าลูกแมว ลูกหมา ลูกไก่ เหล่านั้นเสียอีก หรือว่ามันไม่รู้จักสัญชาตญาณของมันเอง จึงกล้าพูดว่าเราไม่มีพระเจ้า เราไม่ต้องมีพระเจ้า เราไม่ถือพระเจ้า.

นี่ขอให้พูดถึงพระเจ้ากันให้ถูกต้องเสียบ้าง มันเป็นความรู้สึกได้เองตามสัญชาตญาณ ว่าเราต้องมีสิ่งสูงสุดและคุ้มครอง แล้วก็สบายใจ แล้วก็นอนหลับ; ความสุขของมนุษย์นี่คือความรู้สึกว่าปลอดภัย จึงจะเป็นสุข.

พระเจ้ามาจากสัญชาตญาณแห่ง “ความกลัว”

หรือจะพูดว่า ความรู้สึกที่เป็นสุข คือความรู้สึกที่รู้สึกว่าการปลอดภัย ถ้ามันมีความรู้สึกว่าการปลอดภัยแล้วมันจะรู้สึกเป็นสุขเสมอ, ถ้าไม่รู้สึกว่าการปลอดภัย มันจะนอนไม่หลับ. ฉะนั้น ขอให้มองกันว่าความรู้สึกที่เป็นสุข นั่นก็คือความรู้สึกว่าการปลอดภัย : ร่างกายชีวิตก็ปลอดภัย การเศรษฐกิจก็ปลอดภัย อะไร ๆ ก็ปลอดภัย, พอรู้สึกว่าการปลอดภัยแล้วมันก็เป็นสุข.

ทีนี้ เราจะปลอดภัยได้ ก็ต้องมีสิ่งใดที่ทำความปลอดภัยให้, สิ่งนั้นจะเรียกว่า “พระเจ้า”; ฉะนั้น ทุกคนจึงมีพระเจ้าซึ่งจะช่วยทำความปลอดภัย.

ทีนี้ ในโลกนี้ บางพวกเขากล้าพูดว่าไม่มีพระเจ้า แต่เขาก็มีโดยความหมายที่เขาไม่รู้สึก คือเขาไม่มีพระเจ้าอย่างบุคคล.

ให้รู้ไว้ว่า พระเจ้ามีอยู่ ๒ ประเภท, ๒ จำพวก : พระเจ้าประเภทแรก ประเภทที่แพร่หลายที่สุด ถือก้นมากที่สุด ก็คือพระเจ้าอย่างที่เป็นบุคคล คือมีความรู้สึกอย่างบุคคล : พระพรหม พระนารายณ์ พระอิศวร หรือแม่ที่สูงสุดแต่พระยโสภา พระอัลลล่าอะไรก็ตาม; เราอ่านเรื่องเหล่านั้นแล้ว เราจะรู้สึกว่าท่านมีความรู้สึกอย่างบุคคล คือท่านโปรดปรานก็ได้, ท่านโกรธขึ้นมาก็ได้, มีความรู้สึกอย่างบุคคลนี้พวกหนึ่ง และถือก้นมาอย่างนี้นานแล้วและค้นพบก่อน ก่อนพระเจ้าอีกชนิดหนึ่งซึ่งมิใช่บุคคล.

ถ้าจะย้อนไปถึงคิคคำบรรพ์ มนุษย์ตอนแรกไม่มีความรู้เรื่องพระเจ้าอย่างนี้หรอก, แต่มันรู้สึกว่ามีสิ่งสูงสุดที่มันต้องกลัว : จะเป็นเรื่องฟ้าผ่า ฟ้าร้อง

มีอะไรก็ตามที่มันน่ากลัวแล้วมันก็กลัว, แล้วก็มีความรู้สึกว่า มีสิ่งนั้นอยู่เบื้องหลัง ก็คือพระเจ้า เขาก็กลัวพระเจ้า.

ต่อมาจึงสมมติให้เป็นพระเจ้าดีขึ้น ๆ สูงขึ้น ๆ จนมีพระเจ้าชนิดที่เรียกกันอยู่บรรยายกันอยู่ในศาสนาต่าง ๆ ล้วนแต่เป็นผลของความกลัว กลัวอันตราย กลัวจะเป็นทุกข์ แล้วคนก็สร้างพระเจ้าขึ้นมาให้เป็นผู้ป้องกันความทุกข์ ให้เป็นที่พึ่งทางจิตใจ ก็เลยมีพระเจ้าชนิดที่เป็นบุคคล.

แม้จะพูดว่า พระเจ้าไม่มีร่างกาย มีแต่วิญญาณ, แต่ถ้าวิญญาณนั้นมันยังรู้สึกแบบบุคคล ก็ยังเป็นบุคคลอยู่นั่นแหละ. บางลัทธิบางศาสนาเขากลัวว่า พระเจ้าจะไม่ดีอะไรกว่าคนนัก, เขาก็พูดว่าพระเจ้านี้ไม่มีร่างกาย มีแต่จิต มีแต่วิญญาณ, แต่แล้วก็ไม่พ้นไปจากที่ว่าพระเจ้าเหล่านั้นยังรู้จักรัก รู้จักโกรธ รู้จักเกลียด รู้จักกลัว รู้จักอะไรอยู่เหมือนอย่างคน ก็เลยต้องจัดว่า พระเจ้าเหล่านี้เป็นพระเจ้าอย่างบุคคล.

แล้วตามความเชื่อที่เขาตั้งขึ้นมาเองว่า พระเจ้านั้นท่านสามารถจะอำนาจอย่างนั้น จะอำนาจอย่างนี้, จนกระทั่งยุติเป็นหลักสำหรับพระเจ้าว่า พระเจ้าต้องเป็นสิ่งสูงสุด พระเจ้าต้องมีอยู่ก่อนสิ่งใด, พระเจ้าต้องเป็นที่กำเนิดออกมาของสิ่งทุกอย่าง แล้วพระเจ้าก็จะควบคุมสิ่งเหล่านี้ไว้ในอำนาจของพระองค์ แล้วพระเจ้าก็จะยกเลิกสิ่งเหล่านี้ หรือโลกเสียเป็นครั้งคราว แล้วสร้างใหม่, พระเจ้ามีอำนาจมากถึงกับว่ามีอยู่ในที่ทุกหนทุกแห่ง พระเจ้ามีอำนาจเหนือทุกสิ่ง และพระเจ้ารู้ทุกสิ่ง ไม่มีอะไรที่อยู่นอกจากความรู้ของพระเจ้า; เพราะเขาถือว่าพระเจ้านั้นสร้างทุกสิ่ง ฉะนั้นพระเจ้าต้องรู้ทุกสิ่ง ไม่อย่างนั้นจะสร้างถูกหรือ, แล้วพระเจ้าจะ

บันดาลให้เป็นอย่างไรก็ได้ ดังนั้น พระเจ้าก็ต้องรู้ทุกสิ่ง มิฉะนั้น ก็บันดาลอะไรไม่ได้.

นี่ช่วยฟังกันดูให้เถิดเถิดว่า พระเจ้านั้นเขาได้บัญญัติไว้แล้วว่าเป็นสิ่งที่มิได้อยู่ก่อนสิ่งใด, สร้างทุกสิ่งขึ้นมาควบคุมสิ่งทุกอย่างอยู่ ยกเลิกสิ่งทุกอย่าง หรือยุบเสีย ทำลายเสีย เมื่อไรก็ได้, แล้วท่านก็อยู่ในที่ทุกหนทุกแห่ง จึงทำอย่างนั้นได้, แล้วท่านมีอำนาจเหนือสิ่งใด แล้วท่านก็รู้ทุกสิ่ง; นี่คือพระเจ้า.

เอาความหมายของพระเจ้าอย่างนี้กันก่อน แล้วจึงค่อยถามทีหลังว่า บุคคลที่เป็นอย่างนั้นมีไหม? บุคคลที่ทำได้อย่างนั้นมีไหม? ถ้าว่าไม่ได้ไม่มี ก็ถือว่าพระเจ้าชนิดนั้นไม่มีก็แล้วกัน, หรือถ้าพระเจ้าจะมีก็ต้องไม่ใช่บุคคล; โดยเหตุผลง่าย ๆ นี้ว่า เมื่อบัญญัติว่าพระเจ้าต้องเป็นอย่างนี้ ๆ, แล้วเราหาดูสิว่า ใครมันเป็นอย่างนั้นได้บ้าง? ถ้ามันเป็นไม่ได้ ก็ต้องเรียกว่าพระเจ้าชนิดที่เป็นบุคคลไม่มี ต้องมีพระเจ้าที่เป็นอย่างอื่น, นั่นจึงเกิดมีพระเจ้าที่เป็นอย่างอื่น ที่ไม่ใช่บุคคล; แต่ว่ามีอำนาจ มีคุณสมบัติอะไรเหมือน ครบถ้วนเหมือนกับที่เขามีไว้สำหรับพระเจ้า คือมีอยู่ก่อนทุกสิ่ง แล้วก็สร้างทุกสิ่ง ควบคุมสิ่งทุกอย่าง ยุบเลิกสิ่งทุกอย่าง มีในที่ทั่วไป เป็นใหญ่กว่าสิ่งใด รู้ทั้งหมด ครบอยู่ในนั้น; พระเจ้านั้นคืออะไร? ถ้าไม่ใช่บุคคล.

พุทธบริษัทมีพระเจ้าอย่างที่ป็นกฏธรรมชาติ

เราก็เกิดมีพระเจ้าชนิดที่เป็นกฎ กฎเกณฑ์ กฎของธรรมชาติ ไม่ใช่บุคคล, กฎของธรรมชาตินี้แหละจะเป็นพระเจ้าในความหมายนี้. กฎอะไร ? กฎของกรรม ก็ได้, กฎอิทัปปัจจยตาโดยเฉพาะนั้นแหละ เป็นพระเจ้าที่สมบูรณ์.

ถ้าเราเป็นพุทธบริษัท เราก็จะอาศัยหลักของพระพุทธเจ้า เพื่อมีพระเจ้า, พระพุทธเจ้าท่านเป็นผู้มีพระเจ้า. นี่บางคนไม่เคยได้ยิน แล้วก็ไม่ได้เชื่อ แล้วก็ไม่ได้อยากจะเชื่อ, ถ้าเป็นของแปลกใหม่สำหรับบางคน ก็ขอให้ทนฟังไปก่อนว่า พระพุทธเจ้าของเราท่านมีพระเจ้า แล้วท่านเคารพพระเจ้านั้นแหละเป็นสิ่งสูงสุด, พระ-เจ้าที่พระพุทธเจ้ามีและเคารพนั้นแหละคือพระเจ้าโดยความเป็นกฎของธรรมชาติ ไม่ใช่เป็นบุคคล คือกฎอิทัปปัจจยตา.

การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้านั้นะ คือตรัสรู้กฎอิทัปปัจจยตา เป็นลำดับมา ตั้งแต่ความทุกข์ว่า ความทุกข์มาจากอะไร ? มาจากชาติ, ชาติมาจากอะไร ? มาจากภพ, ภพมาจากอุปาทาน อุปาทานมาจากตัณหา ตัณหาจากเวทนา เวทนามาจากผัสสะ ผัสสะมาจากอายตนะ อายตนะมาจากนามรูป นามรูปมาจากวิญญาณ วิญญาณมาจากสังขาร สังขารมาจากอวิชชา; อย่างนี้เป็นต้น. นี่เป็นรายละเอียด นี้คือกฎอิทัปปัจจยตาปฏิจสมุปบาทที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสรู้ คือค้นพบ ค้นพบกฎอิทัปปัจจยตา.

พอท่านตรัสรู้แล้ว คือค้นพบแล้ว, เกิดความคิดขึ้นมาว่าเป็นพระพุทธเจ้า รู้ถึงที่สุดแล้วนี่ จะเคารพใคร ? อยู่ไม่มีที่เคารพนั้นไม่สมควร ต้องมีที่เคารพ, แล้วผู้ที่รู้อย่างนี้แล้วจะเคารพใคร ? ท่านก็ตัดสินใจพระทัยว่าเคารพสิ่งที่ตรัสรู้นั่นเอง, ธรรมะที่ตรัสรู้นั่นเอง ก็คือเคารพกฎอิทัปปัจจยตา : กฎที่ทำให้ความทุกข์

เกิดขึ้นอย่างไร กฎที่ทำให้ความทุกข์ดับลงไปอย่างไร นี่เรียกว่ากฎอัทปปัจจยตา. พระพุทธองค์ก็เลยทรงเคารพกฎอัทปปัจจยตาในฐานะเป็นสิ่งสูงสุด.

และยังทรงประกาศออกมาว่า พระพุทธเจ้าในอดีตก็ดี ในอนาคตก็ดี ทุก ๆ พระองค์เคารพธรรมะ, ธรรมะที่ตรัสรู้นั้นแหละ และก็คือกฎอัทปปัจจยตา ทั้งนั้นแหละ. พระพุทธเจ้าจะมีก็พระองค์ อดีต อนาคต ก็ตามใจ, ท่านตรัสรู้ ธรรมะ และท่านก็เคารพสิ่งที่ตรัสรู้ คือธรรมะ คือกฎอัทปปัจจยตา. นี่กฎอัทปปัจจยตา นี่มันก็เรื่องเกิดขึ้นแห่งทุกข์และดับไปแห่งทุกข์.

กฎอัทปปัจจยตามีความหมายครบตามที่เขายัญญูติเรื่องพระเจ้า

ที่นี้ มันมีความหมาย ตามความหมายของคำว่า “พระเจ้า” ครบถ้วนอย่างไร ? กฎของอัทปปัจจยตา นี้คือกฎที่มีอยู่ก่อนสิ่งใดในสากลจักรวาล. เดียวนี้, เราไม่มีคำจะพูด เราพูดได้แต่เพียงว่าในสากลจักรวาล คือในทั้งหมด ในทุกแห่ง ทุกหน ทุกเวลา, ก่อนแต่ที่จะมีสิ่งใดนั้น มันมีกฎอัทปปัจจยตาอยู่. กฎอัทปปัจจยตา นี้บันดาลให้สิ่งทั้งปวงเป็นไป, นี่ก็แปลว่าสิ่งทั้งปวงมันเกิดมาจากกฎอัทปปัจจยตา แล้วก็ควบคุมอยู่โดยกฎอัทปปัจจยตา; ดังนั้น สิ่งทั้งหลายจึงเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป โดยกฎของอัทปปัจจยตา. นี่เรียกว่ากฎอัทปปัจจยตาควบคุมการเกิดขึ้นมา ควบคุมการเป็นอยู่เป็นไป และยุบเลิกดับไปเป็นครั้งคราว, แล้วก็เกิดใหม่ได้อีก. นี่กฎอัทปปัจจยตา แม้ไม่ใช่คน แม้ไม่ใช่จิตใจอย่างคน มีอำนาจควบคุมสิ่งทุกอย่างนี้.

แล้วที่ว่ามีอยู่ในที่ทุกแห่งนั้นแหละ อะไรล่ะที่จะเก่งถึงกับมีอยู่ในที่ทุกแห่ง ก็คือกฎอัทปปัจจยตาที่ทำให้ทุกสิ่งเกิดขึ้น ให้ทุกสิ่งเปลี่ยนแปลงไป ให้ทุกสิ่งดับไป

ให้ทุกสิ่งเกิดใหม่. กฎอิตัปปัจจยตาไปอยู่ในที่ทุกแห่ง ทุก ๆ ภาค, ทุก ๆ อนุภาค, ทุก ๆ ปริมาณ; ในทุก ๆ ปริมาณที่ประกอบกันขึ้นเป็นอะไรก็ตามนะ กฎอิตัปปัจจยตามีอยู่ในสิ่งนั้น. โลกทั้งหมดคือโลก ? ก็ร้อยโลก ? ก็โลกธาตุ ? ทั้งจักรวาลนี้, ทุก ๆ ปริมาณของจักรวาลนั้น ควบคุมอยู่ด้วยกฎอิตัปปัจจยตา.

นี่เราจะเห็นได้ว่า กฎนี้แท้จริง จริงที่สุด คือมีอยู่ในที่ทุกหนทุกแห่งได้จริง. อย่าลืมนะในตัวเราคนหนึ่งนี่ประกอบด้วยปริมาณก็ปริมาณ นับไม่ไหวนะมาก, แต่ในทุก ๆ ปริมาณ มีกฎของอิตัปปัจจยตาควบคุมอยู่ หรือสิ่งอยู่ เรียกว่ามีอยู่ในที่ทุกแห่งถึงขนาดนี้นะ.

ทีนี้ พระเจ้าที่เป็นคน ๆ นี้ เข้าไปอยู่ในก้อนหินนี้ก็ไม่ได้, ซึ่งพวกบางพวกเขาถือว่าพระเจ้าไปอยู่ในกองจี้หามาไม่ได้ เพราะว่าพระเจ้าเป็นคน. แต่ถ้าพระเจ้าอิตัปปัจจยตามีอยู่ในทุกปริมาณของทุกสิ่งที่เกิดขึ้นเกิดมา เพราะฉะนั้นจึงอยู่ได้ไม่ว่าในที่ไหน, ยิ่งกว่าในกองจี้หมาก็อยู่ได้ เพราะมันเป็นกฎ กฎของธรรมชาติ เป็นกฎอิตัปปัจจยตา. นี่เรียกว่าพระเจ้าแท้จริง อยู่ในที่ทุกหนทุกแห่งจริง ๆ แล้วมีอำนาจเหนือสิ่งใดจริง ๆ; เพราะกฎธรรมชาตินี้มันควบคุมทุกสิ่ง ให้ทุกสิ่งเป็นไป.

แล้วพระเจ้านี้รู้จักทุกสิ่ง ไม่อย่างนั้นจะสร้างลูกหรือ, กฎอิตัปปัจจยตาจะสร้างดวงอาทิตย์ สร้างดวงจันทร์ สร้างอะไรทุกสิ่งในสากลจักรวาลขึ้นมา; ถ้ามันไม่รู้ แล้วมันสร้างลูกหรือ ? นี่เรียกว่าพูดเอาเปรียบกันหน่อย, ถ้าจะพูดตรง ๆ ก็ว่า มันสามารถจะทำให้เกิดขึ้นทุกสิ่งได้ นี่ให้เกิดครบทุกสิ่งได้; เรามายักพูดเสียว่า รู้ทุกสิ่งและก็สร้างทุกสิ่งตามความประสงค์, ที่จริงมันก็เพียงแค่สามารถทำให้เกิดขึ้นได้ทุกสิ่ง ไม่ยกเว้นอะไร; นี่เรียกว่าพระเจ้าท่านรู้ทุกสิ่ง.

เรามีกฏอิตปิปัจจยตาเป็นพระเจ้า เพราะพระพุทธเจ้าท่านตรัสรู้แล้ว ท่านยกกฏอิตปิปัจจยตานี้เป็นสิ่งสูงสุด, ท่านเคารพเป็นพระเจ้า; ตามธรรมเนียมแห่งพระพุทธเจ้าทุกพระองค์เคารพธรรมะที่ตรัสรู้ คือกฏของอิตปิปัจจยตา.

พุทธบริษัทเคารพพระธรรมเป็นพระเจ้า อย่างพระพุทธเจ้าท่านเคารพ

ที่นี้ เราพุทธบริษัทลูกศิษย์มันก็หนีไปไหนพ้นล่ะ, เมื่อพระพุทธเจ้าเคารพอะไรเป็นพระเจ้า เราก็เคารพสิ่งนั้นเป็นพระเจ้า, ดังนั้น เราทุกคนจึงเคารพพระธรรม โดยเฉพาะคือกฏอิตปิปัจจยตาในฐานะเป็นพระเจ้า แล้วเป็นพระเจ้าที่แท้จริงสมบูรณ์ตามความหมายของพระเจ้า คือเกิดอยู่ก่อนสิ่งใด นั่นคือกฏอิตปิปัจจยตา, สร้างทุกสิ่งขึ้นมานั่นคือมือของกฏอิตปิปัจจยตา, ควบคุมสิ่งทุกอย่างอยู่นั่นคือกฏอิตปิปัจจยตา จนกระทั่งเดี๋ยวนี้ นั่นในทุก ๆ ปริมาณ, แล้วให้มันเล็ก ยุบ ดับ ก็ได้ โดยกฏอิตปิปัจจยตา. แล้วกฏอิตปิปัจจยตาเป็นใหญ่กว่าทุกสิ่งมีอยู่ในที่ทุกแห่งและรู้สิ่งทั้งปวง. แปลว่ากฏอิตปิปัจจยตาไม่ขาด ไม่ขาดคุณสมบัติใด ๆ ที่จะควรเรียกว่า “พระเจ้า”.

ส่วนพระนารายณ์ พระอิศวร พระพรหม หรือพระเจ้าชื่ออื่นทำอย่างนี้ได้ที่ไหนเล่า? ไปอยู่ในกองจี๋หมากี้ยังไม่ได้, นี้เรียกว่ามันขาดคุณสมบัติของความ เป็นพระเจ้า : สร้างทุกสิ่ง ควบคุมทุกสิ่ง ยุบเล็กทุกสิ่ง มีอำนาจเหนือทุกสิ่ง อยู่ในที่ทั่วไป แล้วก็รู้ทุกสิ่ง.

นี่เราได้พระเจ้าเป็น ๒ ชนิด แล้วเห็นไหม ว่าพระเจ้าอย่างคน ๆ อย่างมีความรู้สึกอย่างคนนั้นนะ พวกหนึ่งเลย. ทีนี้พระเจ้าอีกพวกหนึ่ง เป็นกฎของธรรมชาติ : ไม่ใช่คน ไม่ใช่จิต ไม่ใช่วิญญาณ, แต่มันเป็นกฎซึ่งอะไรก็บอกไม่ถูกเหมือนกันว่ากฎนี้คืออะไร ? แต่มันมีกฎของธรรมชาติที่ให้สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามกฎของธรรมชาตินั้นแหละ คือกฎของอิทัปปัจจยตา. นี่ก็เป็นพระเจ้าอีกพวกหนึ่ง คือพระเจ้าที่มีใจคน แต่เป็นกฎ.

อย่างน้อยก็ขอให้จำไว้ให้ได้สัก ๒ อย่างว่า พระเจ้าชนิดหนึ่งเป็นอย่างบุคคล มีความรู้สึกอย่างคน เหมือนที่เขาถือ ๆ กันอยู่ทั่วไปก่อน ๆ นั้นแหละ. ทีนี้พระเจ้าอีกพวกหนึ่ง อีกแบบหนึ่งมาทีหลัง คือเมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วนี่ จึงพบพระเจ้าชนิดนี้ คือไม่ใช่คน แต่เป็นกฎ เรียกว่า “กฎของสัจจะ” เป็นของจริง มีอยู่ตามธรรมชาติ : พระพุทธเจ้าจะเกิดหรือพระพุทธเจ้าจะไม่เกิด แต่กฎนี้มีอยู่แล้ว มีอยู่ตลอดเวลา ก็เคารพว่าเป็นพระเจ้า. นี่พระเจ้าชนิดที่ไม่ใช่คน.

พุทธบริษัทมีพระเจ้าชนิดไหน ? พุทธบริษัทมีพระเจ้าชนิดไหน จึงจะเป็นพุทธบริษัท, พุทธบริษัทขาดพระเจ้าชนิดไหน จะหมดความเป็นพุทธบริษัท; หรือถ้าพุทธบริษัทคนใด เขาถือกลับกันเสีย กลับกันเสีย เช่น ไปถือพระเจ้าอย่างคน เขาก็หมดความเป็นพุทธบริษัท; นี่พุทธบริษัทมีพระเจ้าอย่างกฎสูงสุดที่เรียกว่ากฎอิทัปปัจจยตา.

เหตุที่เถียงกันว่า พุทธศาสนา มี หรือ ไม่มีพระเจ้า ก็เพราะไม่รู้จักพระเจ้า

เฮ้อ, นี่ทำไมจะต้องมาเถียงกันว่า พุทธศาสนามีพระเจ้าหรือไม่มีพระเจ้า, มันเถียงกันจนเกิดเรื่อง ก็ต้องเห็นว่ามันไม่รู้ละ มันไม่รู้ว่พระเจ้ามีกี่ชนิด ? พระเจ้ามีอย่างไรบ้าง ? มันก็เอาตามที่ตัวเองรู้. เมื่อไม่รู้ทั้งหมด มันก็เถียงกันจนถึงกับว่าพระพุทธศาสนาไม่มีพระเจ้า, หรือว่าพระพุทธเจ้าไม่เคารพพระเจ้าอย่างนี้เป็นต้น ก็ต้องเถียงกัน.

บางที เขาจะกำลังคำเราอยู่แล้วก็ได้ ถ้าเราว่าพระพุทธเจ้าก็มีพระเจ้าคือกฎอืทัปปัจจยตา. คนที่มันรู้จักแต่พระเจ้าอย่างเป็นคน ๆ มันก็ไม่ยอมก็ไม่ยอมให้พระพุทธศาสนามีพระเจ้า มันก็ได้เถียงกัน; เราก็ไม่ต้องเถียงกัน ก็ปล่อยให้มันเป็นไปตามเรื่องของมัน ปล่อยให้เป็นไปตามความจริงของมัน ก็จะพบกันเองว่า พระพุทธเจ้านี้คือพระเจ้าหรือไม่ ? พระพุทธเจ้าไม่ได้ประกาศพระองค์ว่าเป็นพระเจ้า พระองค์ทรงประกาศพระองค์ว่า เคารพนับถือสิ่งสิ่งหนึ่งเป็นสิ่งสูงสุดคือธรรมะที่ได้ตรัสรู้ คือกฎอืทัปปัจจยตา.

เดี๋ยวนีั้ฝรั่งเขามาจัดให้ตามชอบใจเขาคือตามที่เขารู้ณะ, เขาจัดตามที่เขารู้ณะ ว่าพุทธศาสนาไม่มีพระเจ้า, พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ไม่มีพระเจ้า. ศาสนาคริสต์เยน ศาสนาอิสลาม ศาสนาฮินดูอะไร ที่ว่าเป็นศาสนา เพราะว่ามีพระเจ้า; นี้เขาว่าอย่างนั้น.

เราดูเองว่าเขาโง่ หรือเขาลาด, ถ้าเขาพูดไปอย่างโง่เขลา เราก็ไม่ต้องเชื่อ, เพราะว่าเราเห็น ๆ อยู่ ว่าเรามีพระเจ้าที่จริงกว่า ยิ่งกว่า สูงสุดกว่า แน่หนอกว่า, แน่หนอกว่าพระเจ้าเหล่านั้น; แต่ว่าเป็นกฎของธรรมชาติ ไม่ใช่เป็นบุคคล, พระเจ้าสูงสุดอยู่ที่นี้.

ที่นี้ ปัญหาที่มีว่าคนไทยแต่ก่อนนั้นไม่ได้ถือพุทธศาสนา, เขาถือศาสนาอะไรตามที่คนชนิดนั้น คนเวลานั้นถือก็ถือพระเจ้าอย่างผีสังเทวดากันทั้งนั้น. คนไทยก็ถือพระเจ้าอย่างผีสังเทวดา แบบคนป่าที่เขาถือกันมาแต่เดิมนั้น, ต่อมาก็ได้รับถือศาสนาที่มีพระเจ้าอย่างศาสนาพราหมณ์; คนที่ถือศาสนาพราหมณ์จากประเทศอินเดีย เขามาที่นี้ก่อนพุทธศาสนานะ, ให้รู้กันไว้เนะว่าบ้านเมืองนี้ ดินแดนนี้ พวกพราหมณ์ที่มีพระเจ้าอย่างพราหมณ์ เขามาก่อน มาสอนให้ก่อน แล้วพุทธศาสนามาก็หลัง. เพราะฉะนั้น คนไทยที่อยู่ที่นี่จึงถือพระอิศวร พระนารายณ์ พระพรหม พระอะไรที่เป็นพระเจ้าอย่างมีบุคคล, อย่างเป็นบุคคลของศาสนาพราหมณ์ นั้นนะอยู่ก่อนแล้ว เต็มที่แล้ว เต็มที่เลย.

ที่นี้ พอพุทธศาสนามาถึงมันก็ปะทะกัน ต่อต้านกัน ตามตำนานได้กล่าวไว้ว่า ต้องปราบยักษ์ ปราบผี ปราบรากษส ปราบอะไรเสียมากมายโน้น; จนกว่าจะยอมรับนับถือพุทธศาสนา นี้ไปอ่านดูในตำนานนะ เขาเขียนไว้ว่าอย่างนั้น.

สุวรรณภูมิดินแดนแคว้นนี้ เมื่อพระเจ้าอโศกส่งสาวกในพระพุทธศาสนา มาประกาศศาสนา คือพระโศณะและพระอุตตระ, พระเถระ ๒ องค์นี้ ต้องมาปราบยักษ์ ปราบผี ปราบรากษส ปราบอะไรต่าง ๆ มากมาย จนกว่าคนที่นี่เขาจะยอมรับนับถือพุทธศาสนา; เพราะว่าเขาถือผีถือสังเทวดา ถือพระเจ้าอย่างก่อนโน้นอยู่ก่อนแล้ว. ที่มันมาเปลี่ยนเขานี้ มันต้องต่อสู้กันมาก, แต่แล้วก็

ยอมรับว่าได้ประกาศพุทธศาสนาสำเร็จ จนประชาชนในสุวรรณภูมินี้ รับประทานถือพุทธ-ศาสนา; เลยกลายเป็นมีพระเจ้าอย่างเป็นทางการเป็นพระธรรม มีพระธรรมเป็นพระเจ้า เป็นตามแบบของพุทธศาสนา.

แต่แล้วมันยังเหลืออยู่ มันไม่หมดไปได้ในคนบางคนที่ไม่เข้าถึงพุทธ-ธรรม พุทธศาสนาโดยแท้จริง, ยังรับประทานถือพระเจ้าอย่างเก่าอยู่อีกมาก. ฉะนั้น จึงมีคนไทยที่นับถือพระอิศวร พระนารายณ์ พระพรหม อะไรอยู่ตามเดิมก็มีอยู่ พวกหนึ่ง, แล้ว เราจัดให้พวกนี้เป็นไสยศาสตร์ ไม่ใช่พุทธศาสตร์ คือของเดิม ๆ ที่ถือพระเจ้าอย่างบุคคลนั้นเป็นไสยศาสตร์ ไม่ใช่พุทธศาสตร์.

ถ้าพุทธศาสตร์ต้องมีพระเจ้าอย่างที่ว่า อย่างของพระพุทธรูปเจ้าท่านมี; ถ้ามีอย่างเดิม ๆ เป็นเทวดาที่อธิบายไม่ได้นั่น ให้ถือว่าเป็นไสยศาสตร์ มาฝังราก ลงไปในหัวใจของคนถิ่นนี้แน่นแฟ้นนานแล้ว, เอาออกไม่ได้จนกระทั่งเดี๋ยวนี้. ฉะนั้น เราต้องยกให้เป็นไสยศาสตร์โดยถือว่า ไสยศาสตร์เป็นสมบัติของคน ปัญญาอ่อน.

ไสยศาสตร์เป็นสมบัติของคนปัญญาอ่อน. ได้ยินไหม? ไสยศาสตร์ เป็นสมบัติของคนปัญญาอ่อน เก็บไว้ให้เขา เก็บไว้ให้เขา; อย่าไปแย่งชิงเอา มาทำอะไร? ไม่มีประโยชน์อะไร? เมื่อเขายังมีปัญญาอ่อนอยู่ เขาก็ต้องถือ ไสยศาสตร์ไปก่อน.

เข้าใจว่าที่นั่งกันอยู่ที่นี่คงมีหลายคน ยังเป็นปัญญาอ่อนอยู่ ยังต้องถือ ไสยศาสตร์ไปก่อน, นี่มันช่วยไม่ได้. เขาก็ต้องถือพระเจ้าอย่างชนิดที่เป็นบุคคลที่ อธิบายไม่ได้นั่นแหละ, เป็นพระเจ้าอย่างบุคคล ซึ่งจะมีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง จะสร้าง

สิ่งทั้งปวงอย่างไรได้? มันคนเหมือนกัน, มันจะสร้างอะไรกันได้เลย; มันต้องเหนือกว่าคนสิ มันจึงจะสร้างคนได้. มันจะรู้ทุกสิ่ง จะมีอยู่ในที่ทุกสิ่ง.

มีอำนาจเหนือทุกสิ่งอย่างไรได้? ถ้ามันคนเหมือนกัน. แต่แล้วมันก็ถือเพราะปัญญาอ่อน, มันก็ต้องถือไสยศาสตร์สำหรับคนปัญญาอ่อน เป็นมรดกตกทอดไปอีกนานแหวะ จนกว่าจะมีปัญญาจะหายอ่อน จึงจะโยนทิ้งไสยศาสตร์ แล้วมาถือพุทธศาสตร์กันได้.

นี่เรื่องเกี่ยวกับพระเจ้ามันเป็นอย่างไร, ฉะนั้น เราจะมีพระเจ้ากันสักทีก็ขอให้พระเจ้าที่มีคุณสมบัติครบถ้วนนั้นแหละ; อย่าเพ้อพูดว่าเป็นคน หรือเป็นอะไรกันเลย ให้ว่าเป็นสิ่งที่อยู่ก่อนสิ่งใด.

พระเจ้าแท้จริงที่สุด คือกฏอิตัปปัจจยตา

คุณจำไว้สิ พระเจ้าแท้จริงต้องมีอยู่ก่อนสิ่งใด, และพระเจ้าที่แท้จริงต้องสร้างทุกสิ่งขึ้นมา แล้วควบคุมทุกสิ่งไว้ตามความต้องการ ให้มันเกิดขึ้น ตั้งอยู่ดับไป, เกิดขึ้น-ตั้งอยู่-ดับไป, เกิดขึ้น-ตั้งอยู่-ดับไป; นี่ควบคุมมันไว้แบบนี้. แล้วพระเจ้านี้ต้องมีอยู่ในที่ทุกหนทุกแห่ง คือในทุก ๆ ปริมาณที่ประกอบกันขึ้นเป็นจักรวาลนี้, แล้วก็มีอำนาจเหนือสิ่งใดหมด เพราะว่ามันสร้างขึ้นมาเองนี่, แล้วก็รู้ทุกสิ่งแหวะ ไม่มีอะไรแหวะ ที่มันจะแปลกออกไปได้จากสิ่งที่กฏของอิตัปปัจจยตาจะสร้างขึ้นมา.

เดี๋ยวนี้จะสร้างคอมพิวเตอร์ สร้างยานอวกาศ สร้างอะไรก็ตามมันก็ไม่แปลกออกไปจากกฎอิทัปปัจจยตา. ฉะนั้น กฎอิทัปปัจจยตาจึงเป็นพระเจ้าที่รู้ทุกสิ่ง รู้ทุกสิ่งยิ่งกว่าอะไร ๆ หมด.

พระพุทธเจ้านั้นยังรู้แต่เรื่องดับทุกข์เท่านั้นแหละ ไม่ต้องรู้ทุกสิ่ง พระพุทธเจ้านั้นรู้แต่เรื่องดับทุกข์เท่านั้นแหละ รู้ทุกสิ่งเหมือนกันแต่รู้เรื่องดับทุกข์. ถ้านอกออกไปกว่านั้นแล้วต้องเป็นพระเจ้าอิทัปปัจจยตาเท่านั้น ที่จะเป็นผู้รู้ทุกสิ่ง จะดับทุกข์ ไม่ดับทุกข์อย่างไรก็ตาม, มันเป็นผู้สร้างขึ้นมาจากทุกสิ่ง; นี่พระเจ้าของพุทธบริษัทเรานี้จริง จริงที่สุด.

พระเจ้าของพวกอื่นนั้น ไม่ใช่คุณูกเขาหรอก, ถ้าว่าตามที่กล่าวไว้ใน คัมภีร์ของเขาแล้ว มันไม่ได้เป็นอย่างที่ว่า ไม่ได้มีอยู่ก่อนสิ่งใด ไม่ได้สร้างทุกสิ่งขึ้นมา ไม่ได้ควบคุมทุกสิ่งได้; แต่เขาก็รับนับถือกันอย่างนั้นแหละ เขาบูชา อ้อนวอนกันไปอย่างนั้นแหละ เพราะว่าเมื่อก่อนสมัยก่อนโน้น เขารู้เพียงเท่านั้น, เขารู้แต่เพียงพระเจ้าชนิดบุคคลหรือมีจิตใจอย่างบุคคล ก็เป็นพระเจ้าไป. ต่อมา พระพุทธเจ้าท่านรู้จักสิ่งที่เป็นพระเจ้า เหนือกว่านั้นนะ จึงมาสอน แล้วจึงมีพระเจ้า สุกต้าย ที่มีคุณสมบัติของพระเจ้าครบถ้วนจริง ๆ; นี่ขอให้รู้จักไว้ว่าพุทธบริษัท เรานี้มีพระเจ้าแท้จริงอย่างนี้.

นี่เราไม่เชื่อตามที่ฝรั่งเขาว่าเอาเอง ว่าพุทธศาสนาไม่มีพระเจ้า, เรา ต้องย้อนกลับไปว่าฝรั่ง โง่ ขอกภัยต้องพูดคำหยาบแล้ว, ฝรั่งโง่ที่มาพูดว่าพุทธศาสนาไม่มีพระเจ้า, ที่จริงพุทธศาสนามีพระเจ้ายิ่งกว่าศาสนาใดหมด จริงกว่า สูงกว่า แน่นอนกว่า แล้วจะมาเรียกว่าไม่มีพระเจ้าอย่างไรได้.

ทำไมเขาไม่เรียกว่าในพุทธศาสนามีพระเจ้า ? เพราะว่ามันไม่เหมือนในพระเจ้าในศาสนาเขา; พระเจ้าที่กล่าวไว้ในศาสนาของฝรั่งนั้น มันไม่เหมือนกับพระเจ้าอิทัปปัจจยตาของเรา เขาไม่รู้จักร, เขาก็เลยหาว่าในพุทธศาสนาไม่มีพระเจ้านี่ก็ถูกของเขาแหละ เพราะไม่มีพระเจ้าเหมือนอย่างของเขานี้.

ฝรั่งรู้จักพระเจ้าสูงสุดเพียงแค่พระยะโฮวา แล้วมีอาการอย่างนั้นดังที่ว่าแล้ว เป็นบุคคลโกรธได้นะ, พระยะโฮวาเวลาโกรธขึ้นมา ร้ายกาจมากนะ ไม่แพ้พระอิสวรเลย; นี่เราไม่ศรัทธา. ถ้าพระเจ้ายังโกรธได้ ยังรักได้ ยังให้รางวัลได้ ยังลงโทษได้ ยังมีอะไรเหมือนกับคนแล้ว เราไม่รับ.

แต่พระเจ้าอิทัปปัจจยตาของเราก็ก็นโกรธได้เหมือนกันนะ แต่ไม่ได้โกรธอย่างคนนะ. คุณลองทำให้ผิดกฎอิทัปปัจจยตาสิ คุณจะวินาศเลยแหละ, ไม่ว่าใครคนไหนแหละ; ที่นั่งอยู่ที่นี่ ลองทำให้ผิดกฎอิทัปปัจจยตา คุณจะวินาศไม่มีอะไรเหลือเลย; นั่นแหละพระเจ้าลงโทษ. แต่พระเจ้าอิทัปปัจจยตาไม่ใช่พระเจ้าอย่างคน.

นี่ถ้าเราจะอ่อนวอนพระเจ้าเหมือนพวกฝรั่งเขาบ้าง เราก็อ่อนวอนได้คือเราจะประจบพระเจ้าอิทัปปัจจยตา คือทำให้ถูกใจพระเจ้าอิทัปปัจจยตา, อย่าทำให้ผิดกฎอิทัปปัจจยตา แม้แต่นิดเดียว. เมื่อทำถูกต้องตามกฎอิทัปปัจจยตาแล้วไม่มีความทุกข์เหลือ ดับทุกข์สิ้นเชิงแหละ. เราอ่อนวอนพระเจ้า เราปฏิบัติตามพระเจ้า เรานูชาพระเจ้าของเราตามแบบของเรา เราก็ได้รับประโยชน์ที่สุด คือดับทุกข์ได้.

ทีนี้ จะนูชาพระเจ้าตามแบบของพวกเหล่าโน้น ที่เคยเห็นมาแล้ว มันเป็นไปได้ไหมนี่ มันไม่แน่นอน; นั่นเป็นพระเจ้าอย่างบุคคล รู้สึกอย่างบุคคล มัน

ถ้าเอียงได้. ฉะนั้น จะต้องเล่านิทานเด็ก ๆ, เมื่ออาตมาเป็นเด็ก ๆ ได้รับฟังนิทาน เขาเล่าเรื่องพระเจ้านี้ จำไว้ไม่ลืม :-

เมื่อพระอิศวรเป็นเจ้า เป็นพระเจ้าผู้กดขี่อยู่, ทั้งนี้มีสัตว์ทั้งหลายเข้าไปฟ้องพระอิศวร ว่ามนุษย์ เบียดเบียนสัตว์นั้น, ขอให้พระอิศวรจัดการเสียใหม่ อย่าให้มนุษย์เบียดเบียนสัตว์นั้น. แล้วในนิทานนั้นเขาเล่าว่า กุ้ง, กุ้งก็ไปฟ้องด้วยเหมือนกัน ไปฟ้องว่ามนุษย์กินกุ้ง, กินกุ้งอย่างไม่ไว้หน้าเลย เบียดเบียนยับยั้งมาก; พระอิศวรก็ตอบว่า ถ้าอย่างนั้นเนื้อของเอ็งคงจะกินดี ข้าอยากจะลองบ้างเหมือนกัน; กุ้งก็ไม่ว่าจะทำอย่างไร? ไม่ทันกลับหลังหันละ ถอยหลังกรูด เอาหลังไป. นี่กุ้งจึงเป็นสัตว์ที่เอาหลังไปจนกระทั่งบัดนี้, ใครไม่รู้ไปดู ไปดูกุ้งในน้ำ, มันวิ่งถอยหลังเอาฝ้ายโค้นั่นแหละไป; เพราะมันตกใจพระอิศวรว่าอยากจะลองกินดูบ้าง. กุ้งจึงเป็นสัตว์ที่วิ่งถอยหลัง ว่ายน้ำถอยหลัง เอาโค้นไปจนกระทั่งบัดนี้; มันกลับหลังหันไม่ทัน มันกลัวมาก.

นี่พระเจ้ายังอยากจะลองกินกุ้ง เหมือนที่เขาไปฟ้องว่า มนุษย์เบียดเบียนนั้น. นี่เป็นนิทานสำหรับเด็ก ๆ แต่มันก็มีความหมาย มีความหมายที่ต้องเอาไปคิดนึกดูให้ดี ว่าถ้าพระเจ้ายังมีความรู้สึกอย่างบุคคล อย่างคน ๆ แล้วไม่ไหวหрок ผู้ไม่ไหวหрок; อย่าเอาภัยแก่เลย. เอาพระเจ้านิดที่เที่ยงตรง เป็นกฎของสัจจะของธรรมชาติดีกว่า ไม่เข้าใจใครออกใคร.

ถ้าแก่ประพฤติตามกฎถูกต้องตามกฎ แกก็ได้ผลดีที่สุด, แกประพฤติผิดกฎ ก็ต้องมีทุกข์ทรมานไป; นี่มันเจ็บขาดอย่างนี้ แล้วเล่นตลกกันไม่ได้ เพราะมันมีอยู่ในที่ทุกหนทุกแห่ง.

พระเจ้ามีอยู่ในที่ทุกแห่ง ในทุก ๆ ปริมาณ ที่ประกอบกันขึ้นเป็นจักรวาล, แล้วใครจะหนีสายตาพระเจ้าไปได้เล่า เราก็เลยต้องยอม, ต้องยอม ยอมทุกอย่าง : ยอมนับถือ ยอมเคารพ ยอมบูชา เรียกว่ายอมกระทำตามทุกอย่างนั้นแหละ คือการบูชาพระเจ้าในพระพุทธศาสนา.

กฎของธรรมชาติของอทิปปัจจยตามีอยู่อย่างไร ? เราศึกษาให้รู้ปฏิบัติให้ดี ปฏิบัติให้ถูกต้องทุกอย่าง; นั่นแหละคือการมีพระเจ้าของพุทธบริษัท. เคารพบูชา อ้อนวอน บวงสรวงพระเจ้าอย่างพุทธบริษัท, ไม่ใช่ทำพิธีต้องอะไร คือต้องปฏิบัติให้ถูกต้องเต็มที่ต่อกฎเกณฑ์อันนั้น คือต่อธรรมะนั้น.

ข้อนี้พระพุทธเจ้าก็ตรัสว่า เราชอบการบูชาด้วยการปฏิบัติ ไม่ชอบการบูชาด้วยามิส. การบูชาด้วยดอกไม้ รูป เทียน ข้าว ปลา อาหาร นั้นเรียกว่าเป็นการบูชาที่ต่ำมาก; การบูชาที่แท้จริงที่สุด คือบูชาด้วยการปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎของธรรมะนั้น. ฉะนั้น เรามีธรรมชาติเป็นพระเจ้า แล้วบูชาพระเจ้า เรียกว่าปฏิบัติธรรมะอย่างถูกต้อง ตามกฎของธรรมะนั้นเอง.

ชาวพุทธต้องไม่ทำผิดในเรื่องพระเจ้า

คุณลองทบทวนดูอีกที ตั้งแต่ที่พูดมานี้ มีอะไรที่เป็นปัญหา ? มันไม่ควรจะมีอะไรที่เป็นปัญหา ที่เกี่ยวกับพระเจ้า ถ้าเราเข้าใจถูกต้อง. ปัญหามันเกิดมาจากเราเข้าใจไม่ถูกต้อง ไม่รู้ว่าพระเจ้านั้นคืออะไร ? พระเจ้าต้องประกอบด้วยคุณสมบัติอย่างไร ? เราก็อันตราย, แล้วเราก็ได้รับคำสอนมาตั้งแต่หลายชั่วบรรพบุรุษที่ศาสนาพราหมณ์ เขามาสอนไว้ก่อน.

พระเจดีย์ที่วัดแก้วทรงนี้แหละไปคูเถอะ, ในพระเจดีย์วัดแก้วองค์ใหญ่ ตรงช่องกลาง ช่องประธานนั้น ในนั้นเขาพบศิวลึงค์หนึ่ง, พบพระคณศวรรสอง, ศิวลึงค์และคณศวรร นั้นเป็นรูปปฏิมาของฝ่ายศาสนาพราหมณ์ ก็พบในพระเจดีย์ วัดแก้วที่เป็นพระเจดีย์พุทธ; ฉะนั้น ในพระเจดีย์พุทธนั้นมีของพราหมณ์มาปนอยู่ ด้วย. ทำให้สันนิษฐานได้ว่า เขาถือพร้อมกันทั้ง ๒ ศาสนา คงจะมีการอวมชอม หรือปรองดองกันของผู้มีอำนาจครองบ้านครองเมือง ว่าถือกันได้ทั้ง ๒ ศาสนา อย่างทะเลาะกัน.

แต่เอาตามาคิดว่า คงจะมีโบสถ์พราหมณ์อยู่ข้างหน้าโบสถ์พุทธทุกวัด แหละ แล้วในโบสถ์พราหมณ์นั้นก็มียูบปฏิมาอย่างพราหมณ์ เช่น พระคณศวรร ศิวลึงค์ เป็นต้น. แล้วต่อมาจะมีคนยกมารวมไว้ในพระเจดีย์ของพุทธ เลยไหว้ พร้อม ๆ กันไป, เพราะมันมีคนปัญญาอ่อนนี่จะทำอย่างไรได้. คนปัญญาอ่อนก็ แวะเข้าไปโบสถ์ศิวลึงค์ไปไหว้ หรือว่าไหว้ศิวลึงค์รวมอยู่กับพระพุทธรูปก็ได้ เหมือนกัน, คนปัญญาอ่อนจนกว่าจะปัญญาแก่.

นี่ลองคิดดูเถิดว่าปู่ ย่า ตา ยาย ของเราถอยหลังเข้าไปสัก ๒ ชั่วโมง, ท่านไม่ได้เคร่งครัดอะไรในเรื่องนี้นัก, ไหว้ทั้งนั้นแหละ จะไหว้ทั้งนั้นแหละ, พระเจ้าอะไรก็ไหว้ทั้งนั้นแหละ ศิวลึงค์ก็เคยไหว้, พระพุทธรูปก็เคยไหว้; นี่มัน จะเป็นอย่างนั้นแหละ.

เดี๋ยวนี้, เรามารู้ว่าอะไรเป็นอะไร เห็นแล้วมันจึงเกิดแยกกัน, เลยแยก พระเจ้าแบ่งพระเจ้า : แบ่งแยกพระเจ้าเป็น ๒ ฝ่าย คือพระเจ้าสำหรับคนปัญญา อ่อนเอาไปพวกหนึ่ง, พระเจ้าสำหรับคนปัญญาไม่อ่อนเอามาพวกหนึ่ง. ก็เลือก

ไหว่กันติ ต่อไปนี่ก็เลือกไหว่กัน จะเอาอย่างปัญญาอ่อน หรือปัญญาไม่อ่อน. แล้วที่ที่พูดให้ฟังมานี้พูดหมดแล้วนะ, พูดหมดแล้วนะ ว่าพระเจ้านั้นจะมีได้อย่างไรบ้าง มันหมดแล้วนะ. ฉะนั้นขอให้ชาวพุทธนั้น มีพระเจ้าของชาวพุทธเถอะ คือกฎของอิทัปปัจจยตา เป็นพระเจ้าของชาวพุทธ.

ส่วนพระเจ้าอย่างบุคคลนั้น เป็นพระพรหม พระอิศวร พระนารายณ์ พระ ฯลฯ อย่าออกชื่อเลย, เดี่ยวจะเป็นการดูถูกคนอื่น; นั้นอย่างบุคคลไม่ใช่ของอย่างชาวพุทธ. พระเจ้าอย่างบุคคล รู้สึกอย่างบุคคล, แม้จะอธิบายกันว่า ไม่มีร่างกายอย่างคน มีแต่จิตมีแต่วิญญาณ มันก็ยังไม่รู้สึกอย่างบุคคลอยู่นั้นแหละ; มันก็หนีไม่พ้น เราก็ไม่เอานะ, ถ้ามีความรู้สึกอย่างคนแล้ว เราก็ไม่เอา.

พระพุทธเจ้าท่านก็ยังมีพระเจ้าที่ท่านเคารพ แล้วก็ท่านเป็นผู้แจ้งข่าวของพระเจ้า คือท่านสอนเรื่องอิทัปปัจจยตาอย่างไรละ, แจ้งข่าวของพระเจ้าให้เรา รู้เรื่องอิทัปปัจจยตา, แล้วเราก็ปฏิบัติตามกฎอิทัปปัจจยตา ตามปฎิจจสมุปบาท จนกระทั่งเราไม่มีความทุกข์; พระเจ้าโปรดได้อย่างนี้ โดยพระพุทธเจ้าเป็นสื่อ. พระพุทธเจ้าเป็นสื่อให้เราไปเข้าถึงพระเจ้า เราก็เคารพบูชา อ้อนวอน หรือประจบก็ได้, อย่าละอายเลย; ถ้าพระเป็นเจ้าเป็นจริงแล้ว เราประจบก็ได้ ประจบท่านก็ได้ คือว่าประพฤติปฏิบัติอย่าให้ขัดใจท่านแม้แต่น้อยหนึ่ง คืออย่าปฏิบัติให้ผิดธรรมชาติแม้แต่น้อยหนึ่ง, นิดเดียวก็อย่าให้ผิดธรรมชาติเลย. นี่ก็เรียกว่าประจบพระเจ้า, ประจบพระเจ้าของพระพุทธเจ้า คือธรรมชาติกันจริง ๆ สักที่เกิด.

เอาละ, เป็นอันว่าต่อไปนี้ เราไม่ต้องเถียงกันแล้วกรรมังเรื่องพระเจ้า; ถ้าเรามัวทะเลาะเรื่องพระเจ้านั้นเราก็แตกแยก แตกสามัคคีกัน, เขาอยากถือพระเจ้า

อย่างนั้นก็ถือไป, เราจะถือพระเจ้าอย่างนี้ก็ถือไป; ต่างคนต่างมีพระเจ้า แล้วอย่าทะเลาะวิวาทกันด้วยเรื่องพระเจ้าเลย. ถ้าเขาถือศาสนาอื่น มีพระเจ้าอย่างอื่นก็เป็นที่พอใจของเขาแล้ว, เขาไม่มีเจตนาอะไร ที่จะมาขัดแย้งเป็นปฏิปักษ์ต่อเรา. เขาพอใจอย่างนั้น เขารับนับถือได้เพียงเท่านั้น เขาก็เอาเพียงเท่านั้น, และเราก็มีสิทธิ์ที่จะถือให้มากกว่านั้น เราก็ควรจะไต่ถามไต่ถามไปมากกว่านั้น แล้วเราก็ไม่ต้องทะเลาะกัน.

แต่อย่ากล้าคิดว่าไม่มีพระเจ้านะ; ถ้าใครคิดว่าฉันไม่ต้องมีพระเจ้าแล้ว คนนั้นโง่กว่าแมวแหละ, เพราะว่าแมวยังมีพระเจ้า มันยังมานั่งตักอาตมาบ่อย ๆ นี้, มันอยากมีพระเจ้า มันอยากมีที่พึ่ง; แล้วทำไมคนจึงกล้าคิดว่าไม่ต้องมีพระเจ้า, “ฉันไม่มีพระเจ้า” มันจะโง่กว่าแมวนะ, ระวังให้ดี. ฉะนั้น ต่างคนต่างมีพระเจ้ากันเสียทุกคน แล้วมิให้ถูกต้อง แล้วปฏิบัติต่อพระเจ้านั้นแหละให้มันถูกต้อง.

พระเจ้าอย่างคนนั้น ก็ต้องอย่าวิพากษ์วิจารณ์อะไรกันนัก นับถือด้วยศรัทธา มีศรัทธามาก ๆ ตามที่เขากล่าวไว้ก็พอแล้ว, อย่าไปวิพากษ์วิจารณ์ เดียวพระเจ้าจะตายเสีย. แต่ถ้าว่าพระเจ้าอย่างอิทัปปัจจยตากล้าทำ ทำให้มาวิพากษ์วิจารณ์พระเจ้าอิทัปปัจจยตา, แม้จะวิพากษ์วิจารณ์อย่างไร ก็ยังคงอยู่แหละ, ยังเข้มแข็ง ยังคงอยู่ ยังเป็นที่พึ่งอยู่ได้.

สุข ทุกข์ ของมนุษย์ขึ้นอยู่กับพระเจ้าอย่างกฎอิทัปปัจจยตา

นี่ พระเจ้าอิทัปปัจจยตาเป็นพระเจ้าอย่างกฎของธรรมชาติ เฉียบขาด ยุติธรรม มีอยู่ในที่ทุกหนทุกแห่ง; แล้วสุขหรือทุกข์ของมนุษย์ขึ้นอยู่กับพระเจ้าอย่างนี้.

ในบาลีนั้นมีอยู่ว่าการถือว่าสุข ทุกข์ ของมนุษย์ มาจากอิศวรเป็นเจ้านั้น เป็นมิจฉาทิฎฐิ. ถ้าถือว่าความสุข ทุกข์ ของเรา แล้วแต่พระอิศวรเป็นเจ้าจะประทานแล้ว เป็นมิจฉาทิฎฐิ.

แต่พุทธเราพูดได้เลยว่า สุข ทุกข์ ของเราขึ้นอยู่กับการปฏิบัติต่อพระเจ้า คืออิทัปปัจจยตา. เราปฏิบัติต่ออิทัปปัจจยตาผิด เราก็ต้องเป็นทุกข์, เราปฏิบัติต่ออิทัปปัจจยตาถูก เราก็ไม่ต้องเป็นทุกข์. ฉะนั้น สุข ทุกข์ ของพุทธบริษัทนี้ มันขึ้นอยู่กับการปฏิบัติตามกฎของพระเจ้าอิทัปปัจจยตา.

แต่ถ้าเราไปถือว่า สุข ทุกข์ ของมนุษย์ แล้วแต่พระอิศวรเป็นเจ้า, อย่างที่เขาสอนกันในอินเดียชั้นนี้ อย่างนี้เป็นมิจฉาทิฎฐิ; พระอิศวรเป็นเจ้าจะมาควบคุมเราถึงขนาดนี้ไม่ได้. แล้วถ้าถืออย่างนี้มันไม่ถูก มันผิดกฎอิทัปปัจจยตา, ถ้าให้พระเจ้าไปผูกขาดเสียว่า แล้วแต่พระเจ้าอย่างนี้ผิดหมด; แล้วเราก็แย่. ถ้าแล้วแต่พระเจ้าจะทำอะไรกับเรา เดียวก็ทำเหมือนกับกุ้ง เราก็ลำบาก.

เรามีอิทัปปัจจยตาเป็นพระเจ้า, เราปฏิบัติให้ถูกต้องแล้วเราก็ได้รับความสุข, เราปฏิบัติผิดเราก็ต้องได้รับความทุกข์. **สุข ทุกข์ ของมนุษย์ขึ้นอยู่กับกฎ**

อิทัปปัจจยตา นี้ถูกต้อง. แต่ถ้าสุข ทุกข์ของมนุษย์ขึ้นอยู่กับกฎของพระเจ้าอย่างชนิดเป็นบุคคลแล้วเป็นมิจฉาทิฎฐิ มันจริงไม่ได้ด้วย; เพราะมันตลัทธิมาก

เกินไป. มนุษย์ควรจะสร้างสุข ทุกข์ ของตัวเองได้ มนุษย์ควรจะแก้ความทุกข์ ให้กลายเป็นความสุขได้, ถ้าว่ามันมีความทุกข์มาก่อน เรายกเลิกให้เป็นความสุขก็ได้.

สมมติว่าพระเจ้าจะแกล้งให้เราเป็นทุกข์ เราก็ต้องมีอิทัปปัจจยตาเพื่อต่อสู้ ไม่เป็นทุกข์. เมื่อเราควบคุมผัสสะไว้ได้ในขณะผัสสะ ไม่มีอวิชชาแล้ว ไม่มี **ความทุกข์**. ผีสาง เทวดา เคราะห์ โโชค กรรม มันจะมาอย่างไรก็ไม่เป็นไร. นี่ ทำทายเป็นว่า ผีสาง เทวดา เคราะห์ โโชค กรรม พระเจ้า, ถ้ามันจะแกล้งสร้างให้เราเป็นทุกข์ เราก็ไม่เป็นทุกข์, เพราะเราปฏิบัติถูกต้องกฏอิทัปปัจจยตาอยู่เสมอ แล้วเราก็ไม่เป็นทุกข์.

นี่พุทธบริษัทมีหลักที่พึ่ง มีทางออก มีอะไรอย่างนี้ พุทธบริษัทจึงไม่ต้องเป็นทุกข์เลย; ไม่ต้องเป็นทุกข์เลย ขอให้เป็นพุทธบริษัทที่แท้จริงให้ถูกต้อง.

ทุก ๆ ปริมาณที่ประกอบกันเป็นร่างกายเรานี้ ขึ้นอยู่กับอิทัปปัจจยตา, เราปฏิบัติให้ถูก ให้ทุก ๆ ปริมาณที่ประกอบอยู่เป็นร่างกายเรานี้ ให้ถูกต้องเถิด เราจะไม่มีไข้เจ็บ เราจะสบายดี.

ที่เราเป็นโรคภัยไข้เจ็บนั้นนี่ เพราะมีการผิดพลาดจากกฏอิทัปปัจจยตา ที่อยู่ในทุก ๆ ปริมาณของร่างกายเราแล้ว, ถ้าเราปฏิบัติถูกต้องต่อทุก ๆ ปริมาณที่ประกอบกันอยู่เป็นร่างกายเราตามกฏอิทัปปัจจยตา เราจะไม่มีไข้เจ็บเลย; หรือว่าถ้าเราปฏิบัติถูกต้องจริง เราจะรักษาโรคหายหมดแหละ ไม่ว่าโรคไหน มนุษย์จะรักษาโรคภัยไข้เจ็บได้หายหมด.

เดี๋ยวนี้, มนุษย์ที่เป็นชั้นหมอ : ชั้นเลิศ ชั้นเอก, มันก็ 모르 มันก็ 모르 เรื่องทุก ๆ ประमाण ว่ามันอยู่ใต้กฎอิทัปปัจจยตาอย่างไร ? มันจึงรักษาโรคมะเร็ง ก็ยังไม่ได้ เพราะไม่รู้จริงนี่. ฉะนั้น ขอให้รู้จริง เรื่องอำนาจของอิทัปปัจจยตาที่มี อยู่ในทุก ๆ ประमाणของมนุษย์นั้นแล้ว, เราอาจจะรักษาโรคได้ หรือทำคนให้ไม่ ตายก็ได้. ตามหลักของพระพุทธเจ้า ถ้ารู้เรื่องนี้แล้ว มันก็ไม่มีใครตาย ไม่มีใครเกิด คือมันไม่ใช่คนตายหรือคนเกิด, มันมีแต่ทุก ๆ ประमाण หรือทุก ๆ ส่วนที่ประกอบ กันเป็นร่างกายเป็นไปตามกฎของอิทัปปัจจยตา. นี่พระเจ้าอิทัปปัจจยตายิ่งใหญ่ อย่างนี้ เราจึงต้องทำตามความประสงค์ของพระเจ้าอิทัปปัจจยตา อย่าไปฝืนความ ประสงค์ จะไม่มีทุกข์ จะไม่มีปัญหา.

เดี๋ยวนี้คนในโลกกำลังคือดั่งต่อพระเจ้าอิทัปปัจจยตา ทำตามกิเลส ตัณหา มันก็ได้ไข้เจ็บเป็นทุกข์ทางกาย, มันมีกิเลสตัณหา เป็นทุกข์ทางใจ เป็นไฟ เผาผลาญอยู่ตลอดเวลา เป็นทุกข์ทางใจ. ทางกายก็เป็นทุกข์ จิตล้วน ๆ ก็เป็นทุกข์, วิญญาณ ความรู้ สติปัญญา ก็ผิดพลาดหมด. เป็นทุกข์เพราะไม่รู้จักพระเจ้าอิทัปปัจจยตาในพระพุทธศาสนา.

แล้วยังคือดั่งกันอีกนะ เดี่ยวนี้คนในโลกเขาคือดั่งต่อพระเจ้าอิทัปปัจจยตา เขาไม่ยอมปฏิบัติตามกฎธรรมะเรื่องอิทัปปัจจยตา เขายอมเป็นทุกข์ เขาว่าเป็น ทุกข์มันก็สนุกดีแล้ว. คนเป็นอันมากเขาว่าเป็นทุกข์บ้าง สุขบ้างนั่นดีแล้ว, ดีกว่า ไม่เป็นทุกข์เสียเลย.

บางคนที่มาที่นี่ไกลไปถึงกับว่า ถ้าไม่เป็นทุกข์เลยนั้น เป็นคนผิดปรกติ แล้ว ไม่ใช่คนปรกติ; ถ้าเป็นคนปรกติธรรมดาต้องเป็นทุกข์บ้าง. ฉะนั้น พอเรา พูดยุว่า เราจะบอกเรื่องดับทุกข์สิ้นเชิง, เขาไม่เอา; เขาหันหัว. ชาวต่างประเทศที่มา

ที่นี้เป็นอย่างนี้ก็มี, เขาถือว่าไม่มีความทุกข์เลยนั้นผิดปรกติ ไม่ใช่คนปรกติ ก็ไม่ต้องพูดกัน.

มันมีกฎเกณฑ์ที่จะทำให้เราไม่ต้องเป็นทุกข์เลย คือเราขุบเลิกสิ่งทีเรียกว่า “เรา” หรือสัตว์ หรือคน หรือตัว หรือตน นั้นเสีย, มันก็ไม่มีความทุกข์เลย, เขาว่าผิดธรรมดา เขาไม่เอา; ฉะนั้น จิตใจนั้นก็ต้องเป็นทุกข์ต่อไปแหละ เพราะไม่ยอมรับระบบที่ว่าจะไม่เป็นทุกข์เลย.

ความคิดทุกขณะจิตเป็นไปตามกฏอทิปปัจจยตา

ที่นี้ ยิ่งอันธพาลตามท้องถนนในกรุงเทพฯ อาชญากรอันธพาลท้องถนนในกรุงเทพฯ นั้น เป็นพวกที่เขามีพระเจ้าของเขาเอง; เขามีพระเจ้าของเขาเอง เขามีกิเลส ตัณหา เป็นพระเจ้าของเขาเอง, เขาไม่มีกฏอทิปปัจจยตาที่ระมัดระวัง หรือประพฤติกฎปฏิบัติ; มันเป็นอันตรายที่มากน้อยเล่า; คนอันธพาลในโลกนี้เขาทำไปตามอันธพาล ทำความยุ่งยากลำบากให้แก่เพื่อนมนุษย์ทั้งโลกเลย, เพราะว่าเขาไม่มีพระเจ้า; ถ้าเขาเกิดรู้จักพระเจ้าอย่างถูกต้องเท่านั้นแหละ เขาจะเลิกเป็นอันธพาลทันที.

รัฐบาลทุก ๆ รัฐบาล ควรจะอบรมประชาชนให้รู้จักพระเจ้าที่แท้จริง คืออทิปปัจจยตา, แล้วคนอันธพาลเหล่านั้นก็จะเลิกทันที, จะเปลี่ยนเป็นสัตบุรุษเป็นคนดีไปหมดทั้งบ้านทั้งเมืองก็จะอยู่เป็นสุข. เดียวนี้ยิ่งไปส่งเสริมเหยื่อของกิเลส พวกเศรษฐกิจที่เป็นเหยื่อของกิเลส มันก็เท่ากับส่งเสริมให้คนที่เกลียดพระ

เจ้า

มากขึ้น ๆ, มีกิเลสแล้ว เกลียดพระเจ้า เพราะเขาเอากิเลสเป็นพระเจ้า; เขาไม่เอา
ธรรมะเป็นพระเจ้า เขาเอากิเลสเป็นพระเจ้า, เขาเอาเงินเป็นพระเจ้า เขาได้รับศีลว่า
สดี สรณ คจฺฉามิ, เขาว่า สดี สรณ คจฺฉามิ, เขาได้รับศีลว่าอย่างนั้น; แล้วเราจะทำกับ
เขาได้หรือ ? เขาเอาสตางค์เป็นพระเจ้าเสียแล้ว.

ถ้าอย่างไรรู้ไปช่วยกันหน่อย ช่วย ๆ ช่วยให้เห็นรู้จักพระเจ้าที่แท้จริง ที่
เอาเป็นที่พึ่งได้จริง, อย่าเอาสตางค์ สรณ คจฺฉามิ เลย, มันจะฆ่ากันหมดโลก; ถ้า
มันถือ สดี สรณ คจฺฉามิ, มันจะฆ่ากันหมดโลก มันไม่หยุด มันจะฆ่ากันเรื่อย ๆ ไป
จนหมดโลก.

ชาวพุทธต้องไม่ทำผิดในเรื่องนี้ พระเจ้ามีจริง, พระเจ้าคือพระธรรมที่
พระพุทธองค์ตรัสรู้; พุทธฺัสรู้ รู้จักพระเจ้า พระองค์ก็เคารพ พระเจ้าทันที ที่
ตรัสรู้, แล้วก็สอนพวกเราให้มีพระเจ้า คือกฎอภัยทัฬปัจจยตา ปฏิบัติอย่าให้ผิด ต่อ
กฎอภัยทัฬปัจจยตา แล้วก็จะไม่มีใครเป็นทุกข์เลย.

เอาพระเจ้าที่แท้จริงมาถือไว้ในดวงใจ อย่าเอามาแขวนที่คอ ยกแก้วเหล้า
ข้ามหัว, อย่ามาแขวนไว้ที่คอ พระเจ้าที่จริง แท้จริง ต้องเก็บไว้ในดวงใจ; อย่ามา
แขวนไว้ที่คอ แล้วยกแก้วเหล้าข้ามหัว.

รูปที่เขาถ่ายมาลงหนังสือพิมพ์นั้น รูปที่ตำรวจเขาไปจับอันธพาลมา,
พอเขาถอดเสื้ออันธพาล ที่ไหนได้ พระเครื่องเป็นพวงแขวนอยู่ใต้เสื้ออันธพาลที่

ตำรวจจับมานั้นแหละ, นั่นเขามีพระเจ้าแบบที่เขายกแก้วเหล้าข้ามหัวอยู่ทุกวัน มันก็ช่วยเขาไม่ได้.

ฉะนั้น ไปมีเสียใหม่ มีพระเจ้าที่แขวนไว้ในหัวใจ คอยควบคุมให้ปฏิบัติถูกต้องอยู่เสมอ, หมดปัญหา; หมดปัญหาแล้วมนุษย์ถ้ามีพระเจ้าที่แท้จริงที่ถูกต้อง แล้วจะไม่มีปัญหาอะไร จะอยู่กันเป็นผาสูก.

ไม่ควรวิวาทกันเรื่อง “พระเจ้า” เพราะต่างก็มีพระเจ้าของตน

แล้วข้อทะเลาะวิวาทที่เถียงกันว่า พระเจ้ามี พระเจ้าไม่มี พระเจ้าเป็นอย่างไร? พระเจ้าของแกเป็นอย่างไร? พระเจ้าของฉันเป็นอย่างไร? เลิกเถียงกันได้ ใครชอบใจพระเจ้าอย่างไรนั้นก็ถือไปได้, พระเจ้าไม่ทำอันตรายใครหรอก. พระเจ้าแม้แต่เป็นชั้นที่ว่าเป็นบุคคลก็ยังมีดี ก็สอนให้คนมีศีลธรรมอยู่นั่นเอง, ถ้ามีพระเจ้าแล้วดีกว่าไม่มีพระเจ้า อย่างน้อยก็จะมีศีลธรรม, ถ้ามีพระเจ้าสูงสุดก็มีสูงสุดถึงปรมาตมธรรม ถึงนิพพาน บรรลุนิพพาน.

นี่การบรรยายในวันนี้ ก็พูดเรื่องที่ว่า เราวิวาทกันอยู่เรื่องพระเจ้า เข้าใจผิดต่าง ๆ กันอยู่, เามาพิจารณาทำความเข้าใจกันเสีย ให้มันหมดแ่งขัดแย้ง ไม่ต้องมีข้อขัดแย้งจะอยู่กันได้, ชาวพุทธ ชาวคริสต์ ชาวอิสลาม ชาวไทย ชาวฮินดู ชาวอะไร จะอยู่ร่วมโลกกันได้, ต่างก็มีพระเจ้าของตน ๆ.

เมื่อเขาได้ถือพระเจ้าของเขาถึงที่สุดแล้ว เขาเห็นว่าไม่พอ เขาก็เปลี่ยนเอง, เขาจะเปลี่ยนเองแหละ; เหมือนเคยเปลี่ยนพระเจ้ากันมาตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์

เปลี่ยน ๆ เปลี่ยนมาจนเป็นพระเจ้าอย่างมีบุคคลสูงสุด. แล้วต่อมาพระพุทธเจ้าค้นพบว่า โอ, มันมีพระเจ้าที่เหนือกว่านั้น คือกฎของอิทัปปัจจยตา; ท่านตรัสรู้และท่านเคารพทันทีเลย เคารพพระเจ้าอิทัปปัจจยตาทันทีเลย.

นี่เราจะกล้าทำว่า ไม่มีใครจะค้นหาพระเจ้าที่ไหนให้สูงไปกว่านี้ได้อีกแล้ว, ไม่มีอีกแล้ว กล้าทำอย่างนี้; พระเจ้านั้นสุดกันแค่นี้แหละ. พระเจ้าอิทัปปัจจยตามีอยู่ก่อนสิ่งใดในจักรวาล ควบคุมทุกสิ่งในจักรวาล เกิดขึ้น – ตั้งอยู่ – ดับไป มีอยู่ในที่ทุกแห่ง คือในทุก ๆ ปริมาณที่ประกอบกันขึ้นเป็นจักรวาล.

นี่ถ้าพระเจ้านี้ลงโทษแล้วทุก ๆ ปริมาณ หรือจักรวาลจะไม่มีอะไรเหลือแหละ, จักรวาลจะไม่มีอะไรเหลือลองทำผิด, ลองทำผิดเกี่ยวกับเรื่องนี้ จักรวาลจะไม่มีอะไรเหลือ; ถ้าทำถูกต้องก็จะมีผลตามที่เราต้องการ.

หมดปัญหาแล้วเรื่องพระเจ้า ที่เข้าใจผิดกันอยู่ ถกเถียงกันอยู่, ต่อไปนี้อย่าได้ทะเลาะวิวาทเกี่ยวกับพระเจ้า เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องพระเจ้า; เป็นปัญหาทางสังคม ทำลายความสามัคคี ไม่เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในหมู่มนุษย์ที่จะอยู่กันเป็นผาสุก. พุทธเรื่องพระเจ้าให้ตกลงกันเสีย แล้วเราก็จะอยู่รวมกันได้ โดยไม่ต้องทะเลาะวิวาทกัน; แล้วจะมีสันติภาพมีสันติสุข สมกับที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ เป็นสัตว์สูงสุด ที่จะช่วยโลกนี้ให้มันดีที่สุด.

อาตมาขออยู่ติการบรรยายในวันนี้ ด้วยความหวังว่าท่านทั้งหลาย คงจะได้รู้จักพระเจ้ายิ่งกว่าแต่ก่อน. ท่านทั้งหลายได้ฟังแล้วจะรู้จักสิ่งที่เรียกว่า “พระเจ้า” นั้นชัดเจนถูกต้องดียิ่งกว่าแต่ก่อน คือสามารถจะถือเอาประโยชน์จากพระเจ้าให้ได้มากพอที่จะมีความเป็นอยู่ มีชีวิตอยู่เยือกเย็นเป็นผาสุก ทุกทิพาราตรี.

ขอยุติการบรรยาย เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย สวดบทพระธรรม
ส่งเสริมกำลังใจของท่านทุกคน ให้กล้าหาญ เข้มแข็ง ในการประพฤติปฏิบัติธรรม
ตามกฎเกณฑ์ของพระเจ้าอันสูงสุด สืบต่อไป.

หลักพระพุทธศาสนาที่ยังเข้าใจผิดกันอยู่

- ๘ -

ที่ลานหินโค้ง, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๒๕

เรื่องเกี่ยวกับนิพพานในทุกแง่ทุกมุม

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๘ ในวันนี้, อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่อง **หลักพระพุทธศาสนาที่ยังเข้าใจผิดกันอยู่** ต่อไปตามเดิม; แต่มีหัวข้อย่อยเฉพาะในวันนี้ว่า **เรื่องเกี่ยวกับนิพพานในทุกแง่ทุกมุม.**

[ปรารภทบทวน โทษของความเข้าใจผิดและขัดแย้งกัน]

ขอให้ท่านทบทวนการบรรยายในครั้งที่แล้วมา ว่าเราพยายามที่จะทำความเข้าใจให้ตรงกันในหมู่พุทธบริษัทเป็นอย่างยิ่ง, มันมีโทษ ในเมื่อเกิดการขัดแย้งกัน เข้าใจผิดต่อกันและกัน, แต่ในทางตรงกันข้าม มันมีคุณในเมื่อเข้าใจถูกต้องด้วยกัน.

แทบจะกล่าวได้ว่า สังคมของเรานี้ อยู่ได้ด้วยการที่มีอะไรเข้ากันได้ หรือเสมอกัน เรียกโดยบาลีว่า “สามัคคีตา”, สามัคคีตา – ความมี หรือความเป็นที่เสมอกัน โดยอะไรก็ได้หลาย ๆ อย่าง; ถ้าเรามีอะไรเสมอกัน มันก็เข้ากันได้ มันก็อยู่ด้วยกันได้. นับตั้งแต่วัตถุ เราจะมีวิตถุที่เข้ากันได้เหมือน ๆ กัน ก็ไม่ขัดขวางกัน, เรามีการกระทำที่เข้ากันได้ ก็อยู่ด้วยกันได้, เรามีความประพฤตินี้เข้ากันได้ เสมอกัน เช่น มีศีลเสมอกัน มีความคิดเห็นเข้าใจเสมอกันหรือตรงกัน ก็ไม่ทะเลาะวิวาทกัน แล้วก็อยู่กันได้. นี่แหละคือคุณของความเข้าใจถูกต้องตรงกันหรือเสมอกัน, ถ้าเรามีการขัดแย้งกัน ไขว้กันอยู่โดยเรื่องของธรรมะ ก็ไม่มีทางที่จะสามัคคีกัน มันจะแตกแยกกัน และในที่สุดจะโกรธเคืองกัน และเป็นศัตรูต่อกัน และกันก็ได้.

ขอให้มองเสียใหม่ว่า ความสามัคคีนี้นั้นอยู่ที่มีความรู้มีความเข้าใจ มีการกระทำที่ตรงกัน. การที่เราเรียกร้องความสามัคคี แล้วไม่สำเร็จ ก็เพราะว่ามันมีอะไรที่ไม่ตรงกัน, ถ้าต้องการความสามัคคีในชาติ ในบ้านในเมือง ในหมู่ ในคณะ ในครอบครัว ก็จะต้องพยายามปรับปรุงให้ทุกสิ่งมันไม่ขัดแย้งกัน, ตรงกัน เสมอกัน ไปด้วยกันได้.

เดี๋ยวนี้พุทธบริษัทเราแท้ ๆ ก็ยังมีอะไรที่ขัดแย้งกัน มันก็ไม่สามัคคีกัน
ได้, แล้วยังจะทำตนเป็นข้าศึกต่อกัน ก็เกิดความเสียหายแก่พระพุทธศาสนานั่นเอง;
มันมีหลายเรื่อง อย่างที่กล่าวมาแล้วในการบรรยาย ๗ ครั้ง.

วันนี้ เป็นเรื่องที่ ๘ คือเรื่องเกี่ยวกับนิพพาน, เราจะทำความเข้าใจกัน
ด้วยสิ่งที่เรียกว่า “นิพพานในทุกแง่ทุกมุม” ไม่ให้มีการขัดแย้งกัน. ขอให้ท่าน
ทั้งหลายตั้งใจฟังให้สำเร็จประโยชน์. ถ้าจะกล่าวสั้น ๆ สรุปก็เหลือเพียง ๒
ประเด็น คือว่านิพพานที่สามัญชนรู้จัก หรือว่านิพพานที่สามัญชนไม่รู้จัก.

คำว่า “สามัญชน” ในที่นี้ ก็คือคนธรรมดาที่ศึกษาอย่างคนธรรมดา ซึ่ง
ไม่มีใครรับรองว่าถูกต้อง, ศึกษาตาม ๆ กันมา เรียกว่าสามัญชน; นิพพานชนิดที่
สามัญชนรู้จัก จึงไปอย่างหนึ่ง, นิพพานชนิดที่สามัญชนยังไม่รู้จัก นี้ก็อย่างหนึ่ง.
ถ้าจะอนุญาตให้อาตมาพูดตรง ๆ ก็หยาบคายสักหน่อย ก็จะต้องพูดว่า นิพพาน
ที่คนไม่รู้จัก แล้วก็นิพพานที่คนยังไม่รู้จัก, มีอยู่ ๒ ชั้น หรือ ๒ ความหมาย
อย่างนี้.

นิพพานประเภท ๑. ที่สามัญชนหรือคนไม่รู้จักนะ เป็นนิพพานที่
เกือบจะไม่มี ความหมายอะไรเลยและไม่เป็นพุทธศาสนา หรือไม่เกี่ยวกับพุทธ
ศาสนา. ครูบาอาจารย์ก็มีอยู่มาก ขอให้ไปนึกดูว่า, คุณก็เป็นครูบาอาจารย์ แล้วคุณ
สอนเด็ก ๆ ว่าอย่างไร ? ว่านิพพานนั้นคืออะไร ?

ครูเขาสอนเด็ก ๆ เกี่ยวกับคำพูดที่จะต้องใช้ให้เหมาะสม หรือเหมาะแก่
ชนชั้น, เช่น ใช้กับสัตว์ก็ว่าตายหรือล้ม, ใช้กับคนธรรมดาที่ว่าตาย, ใช้กับคนมี
เกียรติก็ว่าถึงแก่กรรม, ถึงแก่พิราลัย, ถึงแก่ชีพิตักษัยหรือสวรรคต – ตายสำหรับ

พระราชาราช; แล้วก็สอนเด็ก ๆ ว่านิพพานนี่คือตายสำหรับพระพุทธเจ้า. นี่คือนิพพานที่คนโง่รู้จักว่านิพพานแปลว่าตาย แล้วก็ใช้สำหรับพระพุทธเจ้า, ช่วยจำว่านี่คือนิพพานที่คนโง่รู้จัก; เพราะว่าพระพุทธเจ้าแท้จริงนั้นตายไม่ได้ แล้วก็นิพพานนี้ไม่ได้แปลว่าความตายด้วย; นิพพานที่คนโง่รู้จัก คือที่สอนกันอยู่ในโรงเรียน, ครูสอนเด็ก ๆ ว่านิพพานคือตาย คำนี้ใช้สำหรับพระพุทธเจ้า ตามราชาศัพท์ที่สอนให้เด็ก ๆ ใช้ราชาศัพท์ให้ถูก.

แต่นิพพานอย่างนี้ก็สอนกันอยู่ในหมู่คนที่ไม่ศึกษาธรรมะ แต่ว่าตาม ๆ กันไป คือว่าเป็นนิพพานเป็นบ้านเป็นเมือง หรือจะได้ จะถึง ก็ต้องตายไปแสนชาติหมื่นชาติ แสนชาติ จึงจะได้นิพพาน; นี่คนพวกนี้เขารู้จักนิพพานกันอย่างนี้. แล้วคนพวกนี้บางคนก็ว่าที่นิพพาน ที่เมืองนิพพานไม่สนุกสนาน ไม่น่าไป, ไม่มีอะไรสนุกสนาน ก็เลยไม่อยากไป, แล้วยังต้องรอนานเกินไปด้วย. นี่นิพพานอย่างนี้ ขอใช้คำว่า “นิพพานที่คนโง่รู้จัก” คือรู้อย่างผิด ๆ ตามประสาคนโง่.

ที่นี้ นิพพานประเภท ๒. ก็คือนิพพานที่คนโง่ไม่รู้จัก, ลักษณะของนิพพานที่คนโง่ไม่รู้จัก คือนิพพานที่อยู่กะเราตลอดเวลา นิพพานที่ไม่ต้องรอตั้งหมื่นชาติ แสนชาติ นิพพานที่อยู่กับเราตลอดเวลา หล่อเลี้ยงชีวิตของเราให้รอดอยู่เดี๋ยวนี้ ที่นี้ยังไม่ต้องตาย. นี่ขอให้คอยกำหนดฟังดูเถิด อาตมาจะพยายามแยกให้เป็นข้อย่อย ๆ, ข้อย่อย ๆ สั้น ๆ เพื่อจะฟังง่าย เพื่อจะศึกษาง่าย สำหรับนิพพานที่คนโง่ยังไม่รู้จัก :-

ข้อแรก ก็คือว่า นิพพานที่หล่อเลี้ยงสัตว์ คน มนุษย์ นี้ไว้อย่าให้เป็นบ้า อย่าให้เป็นโรคประสาท หรืออย่าให้ต้องตาย. ที่เราไม่เป็นโรคประสาท ไม่เป็นบ้า ไม่ตายนั้น เพราะว่ามีนิพพานหล่อเลี้ยงไว้, นิพพานชนิดนี้คืออะไร ? คือ

ความว่างจากกิเลส : ความที่กิเลสไม่เกิด ความที่กิเลสไม่รบกวน ความที่ยังไม่มีกิเลสเกิดขึ้นรบกวน; ถ้ามีกิเลสก็คือไฟเผา, ถ้าไฟกิเลสเผาทั้งวันทั้งคืน คนก็เป็นบ้าแล้วหรือตายไปแล้ว. เดียวนี้ไฟกิเลสไม่ได้เกิดขึ้นเผาจิตใจของเราทั้งวันทั้งคืน, นาน ๆ จึงจะมาครั้งหนึ่ง แล้วก็มาประเดี๋ยวประด๋าว แล้วก็ดับไป.

ความว่างจากกิเลสเผาือนิพพานที่หล่อเลี้ยงชีวิตเราให้รอดอยู่ได้

ความที่ว่างจากกิเลสเผาือนั้นแหละ คือนิพพานที่หล่อเลี้ยงชีวิตจิตใจของเราที่นี้เดี๋ยวนี้ให้รอดอยู่ได้ หรือว่าไม่ต้องเป็นบ้า ไม่ต้องเป็นโรคประสาท ไม่เหี่ยวแห้ง; นิพพานกลายเป็นอยู่ที่เนื้อที่ตัวของเรา หล่อเลี้ยงชีวิตของเราให้สดชื่นอยู่ แล้วก็ไม่ต้องตาย. นี่ขอให้รู้จักพระนิพพานชนิดที่ไม่เคยสนใจ ไม่เคยมอง แล้วไม่เคยไต่ย่นไต่ฟัง, สอนกันแต่ว่าอีกหมื่นชาติ แสนชาติ จึงจะนิพพาน.

แล้วคำว่านิพพานอีกทางหนึ่ง ของคนพวกไหนล่ะ ? นิพพานแปลว่าตาย, แล้วใช้กับพระพุทธเจ้าซึ่งตายไม่ได้; แม้ท่านจะไม่เข้าใจ ท่านก็รู้เสียทีก่อนเถอะว่า พระพุทธเจ้าหรือพระอรหันต์นั้นตายไม่ได้, ท่านอยู่เหนือความตาย. แล้วทำไมครูจึงสอนเด็ก ๆ ในโรงเรียนว่า ตายคือนิพพาน ที่ใช้สำหรับพระพุทธเจ้า.

ที่นี้ ที่ว่านิพพานอยู่ที่นี้ จะปรากฏแก่เรานั้น, มันต้องเป็นคนสังเกตสักหน่อย; เมื่อใดจิตว่างจากกิเลส จิตสงบเย็น ไม่มีกิเลสมาทำให้ร้อน, เมื่อนั้นแหละ ดูให้ดี เพราะเราไม่ดูให้ดี เราจึงไม่รู้สึกรู้สีก, เราไม่ดูให้ดี เพราะเราไม่คิดว่ามันจะมี, เพราะเราไม่คิดว่าจะมีนิพพาน ที่นี้และเดี๋ยวนี้ เราก็ไม่ดู; พอไม่ดูก็ไม่เห็น แล้วก็คิดว่าไม่มี.

เดี๋ยวนี้จะขอร้องให้คุณ โดยตั้งข้อสังเกตว่า เมื่อใดจิตไม่เกิดกิเลส จิตว่างจากกิเลส เมื่อนั้นจิตเป็นอย่างไร ? กิเลสนั้นเหมือนกับเปลือกอะไอย่างหนึ่ง หุ้มห่อจิตอยู่, พอกิเลสนั้นออกไปจากการหุ้มห่อ จิตก็ได้สัมผัสกับ สิ่งสิ่งหนึ่ง คือ ความไม่มีกิเลส คือความเย็น เพราะไม่มีไฟเผา; ดังนั้น นิพพานก็คือสิ่งที่จะมาปรากฏแก่จิต เมื่อจิตไม่มีกิเลส ไม่ถูกกิเลสเผา.

ข้อนี้บางคนจะไม่รู้สึกรู้สีก เพราะสังเกตไม่ดี, แต่ควรจะสังเกตว่า คนเรานั้นไม่ได้มีกิเลสเผาอยู่ทั้งวันทั้งคืน กิเลสมาบางครั้งบางคราว เมื่อกิเลสไม่มาเผานั้นแหละจิตอยู่กับนิพพาน. ฉะนั้น จึงถือว่านิพพานนั้นปรากฏเมื่อจิตไม่มีกิเลสเผา หากแต่ว่าเป็นนิพพานระดับน้อย ระดับน้อย ๆ, ระดับชั่วคราวไม่ตลอดไป จะเรียกกันฟังง่าย ๆ ก็ว่านิพพานตัวอย่าง; นิพพานตัวอย่างให้ชิมลองดูก่อนก็ได้เหมือนกัน.

ดังนั้นจึงขอร้องให้ท่านทั้งหลายทุกคน มาตั้งใจกันให้ดีเป็นพิเศษ คอยสังเกตให้ดีที่สุด ระวังสังเกตให้ดีที่สุดว่า เมื่อจิต “ว่าง” ไปจากกิเลสนั้น จิตเป็นอย่างไร ? จิตเป็นอย่างไร ? รู้สึกเป็นอย่างไร ? อย่าเข้าใจไปตามคนบางพวกที่เขาพูดว่า “จิตมีกิเลสตลอดเวลา”, คนพวกนั้นก็พูดไปตามแบบนั้น เราไม่พูดแบบนั้น; เราพูดว่า “จิตว่างจากกิเลสได้” เพราะพระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสว่า “สิ่งเหล่านี้มันเป็นสังขาร คือสิ่งที่ถูกปรุงแต่ง มีเหตุมีปัจจัย เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย”; มีเหตุมีปัจจัย ก็คือมันเกิดได้ ดับได้, เกิดได้ ดับได้ อยู่, ไม่ได้เกิดอยู่อย่างตายตัว หรือไม่ได้ดับไปอย่างตายตัว; มันจึงมีการเกิดขึ้น – การตั้งอยู่ – แล้วการดับไป.

ฉะนั้นสังเกตดูให้ดี ๆ ว่า เมื่อใดกิเลสเกิดขึ้น ? เมื่อใดกิเลสตั้งอยู่ ? เมื่อใดกิเลสดับไป ? พอกิเลสดับไปจากจิต จิตไม่มีกิเลส ตอนนี่สังเกตให้ดี ๆ ว่า จิตมันรู้สึกอย่างไร ? ไม่มีไฟเผาไม่มีโลภะ โทสะ โมหะเผา; มันเป็นจิตอย่างไร ? พุดง่าย ๆ ก็ต้องพูดว่า มันเป็นจิตที่เย็น นี่มันเย็นชั่วขณะ เพราะว่ามีอะไรมากระทบปรุงแต่งไม่ให้กิเลสเกิด มันก็เย็นชั่วขณะเรียกว่าโดยการบังเอิญ หรือโดยการกระทบของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง. แม้ที่สุดแต่ที่เราไปที่ทะเลไปเที่ยวที่ทะเล, บรรยากาศที่ทะเลทำให้จิตว่างเปล่าไปจากกิเลส เราก็รู้สึกสบาย เรียกว่าองค์ของมัน ก็คือบรรยากาศที่ทะเลนั่นแหละ, เข้ามากระทบจิตปรุงจิตให้ว่างจากกิเลสไป ขณะหนึ่ง, มันต้องมีอะไรมาทำให้กิเลสว่างไปขณะหนึ่ง; อย่างนี้ก็เรียกว่านิพพาน โดยเหตุปัจจัยนั้น ๆ โดยองค์นั้น ๆ.

บางทีไปที่ป่าช้าหรือที่ควรสังเวช, มีความสังเวช กิเลสไม่เกิด จิตว่างจากกิเลส ก็เรียกว่าองค์นั้น ๆ.

หรือว่า บางทีก็ทำสมาธิ กำลังเป็นสมาธิ องค์ของสมาธิครอบงำจิต กิเลสไม่เกิด, จิตมันก็เย็น ชิมรสของนิพพานด้วยอำนาจขององค์ของสมาธิ; ฉะนั้น สมาธิทุกชั้นตอน ไม่ว่าชั้นตอนไหน, ถ้ามีขึ้นในจิตแล้ว ประกอบอยู่ในจิตแล้ว จิตนั้นก็ว่างจากกิเลสคือไม่รู้ร้อน.

แม้วิปัสสนา ที่เห็นแจ้งอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาเพียงชั่วคราว ไม่ตัดกิเลส ได้โดยเด็ดขาด; วิปัสสนานั้นก็ทำให้จิตว่างจากกิเลสไปชั่วคราว มันก็เป็นองค์แห่งนิพพานชั่วคราวได้เหมือนกัน.

ชนิดของนิพพาน

ฉะนั้น นิพพานโดยอาศัยอะไร เป็นเหตุปัจจัยให้รู้สึกได้ แล้วเป็นระยะ เพียงชั่วคราวนี้มีอยู่บ่อย ๆ เรียกว่า “ตถังคนิพพาน”; นิพพานเพราะเหตุมาประจวบ นั้น ๆ เรียกว่า “สามายิกนิพพาน”; นิพพานชั่วสมัยชั่วขณะ แล้วมันก็เปลี่ยนกลับไป – กลับมาอยู่อย่างนี้ นี่เรียกว่านิพพานที่อยู่กับเรา เกิด – ดับ, เกิด – ดับ, อยู่ในชีวิตประจำวันของคนเรา แต่มันไม่ถาวร เป็นนิพพานจริง.

ถ้ามันถาวรเป็นนิพพานจริงเด็ดขาด ไม่กลับเปลี่ยนอีกแล้ว ก็เรียกว่า “อนุปาทิสเสสนิพพาน”; เป็นอนุปาทิสเสสนิพพาน นิพพานจริงนั้นยังไม่ถึง นั้นมันจะถึงต่อเมื่อตัดกิเลสได้สิ้นเชิง เป็นพระอรหันต์.

แต่ถ้ายังเป็นบุคคลธรรมดา ยังไม่เป็นพระอรหันต์นี้ ก็มีนิพพานชั่วคราวนี้หลอเลียงอยู่, ถ้าไม่มีนิพพานชั่วคราวมาหลอเลียงอยู่ มันก็ตายแล้ว หรือมันก็เป็นบ้าแล้ว; เหมือนกับต้นไม้ เอาไฟลนนิดหน่อย แต่ว่าเอาน้ำรดไว้มากกว่า, เอาน้ำรดไว้บ่อย ๆ ต้นไม้นั้นมันก็ไม่ตาย. ชีวิตนี้ถูกกิเลสเผาผลาญอยู่บ่อย ๆ แต่เวลาที่มันว่างจากกิเลส มันอยู่กับนิพพานชั่วคราวนั้นมันมากกว่า, มันจึงไม่ตายและไม่เป็นบ้า มันไม่เป็นโรคประสาท.

ฉะนั้น ถ้าใครกลัวเป็นบ้า กลัวเป็นโรคประสาท หรือกลัวตาย เพราะกิเลสเผา แล้วก็จงรู้สึกขอบพระคุณพระนิพพานชนิดชั่วคราว ๆ ชั่วคราว ๆ นี้กันบ้างจะยุติธรรมดี; จะรู้จักสิ่งที่มีบุญคุณ ไม่เนรคุณสิ่งที่มีบุญคุณ, ขอให้ขอบพระคุณพระนิพพาน แม้สั้น ๆ ชั่วคราว ๆ นี้ที่หลอเลียงจิตไว้นี้ ไม่ต้องตาย ไม่ต้องเป็นบ้านี้กันเสียบ้าง. นี้อาตมาจะเรียกว่า “นิพพานที่คนโง่ไม่รู้จัก” หรือว่า สามัญชนไม่รู้จัก.

ทีนี้ เพื่อจะให้รู้จักสิ่งที่เรียกว่า “นิพพาน” นี้มากขึ้น เรามาพูดกันถึงคำ หรือถ้อยคำหรือศัพท์; ศัพท์นี้ ที่ว่านิพพานนี้กันเสียบ้างก็จะดี ครูบาอาจารย์ที่เป็น นักศัพทศาสตร์นะ, เรียนรู้ภาษานั้นเพราะว่านิพพานคำนี้ เมื่อกล่าวกันโดยศัพท- ศาสตร์ หรือโดยภาษาศาสตร์ โดยตัวพยัญชนะแล้ว หมายถึงอะไร ?

คำว่า “นิพพาน” คำนี้แปลว่า “เย็น”, ไม่ได้แปลว่าตายนะ, ไม่ได้แปลว่า ตาย แล้วใช้สำหรับพระพุทธเจ้า. คำว่า “นิพพาน” คำนี้แปลว่า “เย็น”, แล้วใช้กัน มาตั้งแต่แรก แต่ดึกดำบรรพ์; ที่ภาษานี้ : ภาษาบาลีหรือภาษาอินเดียนี้ มันมิใช่ คำว่า “นิพพาน” แปลว่า “เย็น”.

ทุกคนจะพูดคำว่านิพพาน ในเมื่อหมายถึง “สิ่งที่เย็น”; ฉะนั้น จึงพูดกัน ทั่วไป ในบ้านในเรือน ทุกหนทุกแห่ง, เช่นถ่านไฟแดง ๆ หยิบขึ้นมาจากเตา เอา คีมคีบขึ้นมาจากเตา, พอถ่านไฟแดง ๆ เปลี่ยนเป็นสีดำ คนก็พูดว่า ถ่านไฟ นิพพานแล้ว, คนสมัยนี้ก็ให้หรือหัวเราะ หรือให้กันเลย, แต่คำธรรมคำที่ใช้อยู่ สมัยโน้นนั่นนะ คือคำที่เขาพูดกันอยู่จริง อะไรที่มันร้อนเป็นไฟ ดับเย็นลงไป ก็ เรียกว่านิพพาน.

ข้าวต้มนิพพานแล้วมากินได้, ข้าวต้มยังร้อนอยู่นั้นกินไม่ได้ ต้องรอ สักครู่, พอข้าวต้มนิพพานลงไปหน่อยหนึ่ง พอจะกินได้; คนในครัวก็ร้องบอก คนข้างนอกว่า มากินข้าวต้ม มันนิพพานแล้ว. ถ้าพูดอย่างเดี๋ยวนี คนก็ให้กันตาย เลย แต่ว่าคำพูดที่พูดกันจริงในสมัยโน้น มันเป็นอย่างนี้ : อะไรที่มันร้อนเป็นไฟ อยู่ เย็นลง ก็เรียกว่านิพพานกันทั้งนั้น.

ดังนั้น ความหมายของคำว่า “นิพพาน” ก็แปลว่า “เย็น” คือไปแห่งความร้อน หมดแห่งความร้อน ก็หมายถึงเย็น; จะเป็นเย็นของวัตถุสิ่งของก็ได้ ก็เรียกว่านิพพาน, เย็นของร่างกาย ก็เรียกว่านิพพาน, เย็นของจิต ก็เรียกว่านิพพาน, เย็นของความรู้ สติปัญญาหรือวิญญูณ ก็เรียกว่านิพพาน; นั่นแหละแปลว่าเย็น. แม้สัตว์เคราะห์จมาน สัตว์ครุร้ายเอามาจากป่า ฝึกศิจนไม่มีอันตราย แล้วก็เรียกว่ามันนิพพานด้วยเหมือนกัน.

ขอให้สังเกตดูว่าคำว่า “นิพพาน” นี้ ไม่ได้เสียแปล่า ไม่ได้สูญเปล่านะ, กลับเป็นประโยชน์ เพราะความหมายของมันคือเย็น, แล้วมันปรากฏอยู่ มันคงอยู่ในฐานะที่เป็นของมีประโยชน์ คือเย็น, ไม่ได้แปลว่าตาย หรือไม่ได้แปลว่าสูญหายไป; เอาความหมายตรงที่ว่าเย็น, เย็นโดยส่วนเดียวไม่มีร้อน เพราะตอนนั้นความร้อนไม่มี เมื่อความร้อนไม่มีเลย ตรงนี้เรียกว่านิพพาน.

ที่น่าสนใจอยู่อีกคำหนึ่ง ภาษาชาวบ้านในเมืองไทย ไม่ใช่ในอินเดียนะ, เท่าที่อาตมาทราบนั้นไม่ใช่ในอินเดีย ก็คือ **ต้นไม้นิพพาน** เขาหมายถึง**ต้นไม้ตายยืนต้น** : ไม่ได้มีใครไปตัด ไปโค่น ไปฟันมัน, ต้นไม้ต้นหนึ่ง มันตายยืนต้น, ต้นของมันก็ยังใช้ประโยชน์ได้; อย่างนี้เขาเรียกว่าต้นไม้นั้นนิพพาน. คนโบราณเขาคงจะรู้จักความหมายของนิพพานดีกว่าคนเดี๋ยวนี้, เขาจึงพูดสำหรับต้นไม้นั้นว่าต้นไม้นั้นนิพพาน คือตายยืนต้น; แล้วแก่นไม้นั้นก็ยังใช้ประโยชน์ได้ ยังทำอะไรได้ ไม่สูญเปล่า.

ฉะนั้น นิพพานไม่ใช่ตาย นิพพานไม่ใช่สูญเปล่า นิพพานใช้เป็นประโยชน์ได้; ขอให้เข้าใจความหมายของคำว่านิพพานไว้ให้ดี ๆ คือมันเย็น แล้ว

มีประโยชน์ คือมันไม่ร้อน แล้วความเย็นนี้ มันทำให้รู้สึกเป็นสุข, ตามความรู้สึกธรรมดาที่ต้องว่ารู้สึกเป็นสุข; แล้วถ้าเป็นชีวิตจิตใจเย็นมันก็สบาย : มันก็ไม่ทรมาณ มันไม่ต้องตาย ไม่ต้องเป็นโรคประสาท ไม่ต้องเป็นบ้า. นี้ขอให้ขอบคุณสิ่งทีเรียกว่าเย็น คือทีเรียกชื่อนานิพพาน.

เฮ้, ทีนี้ข้อต่อไป นิพพานต้องหาพบทีวิภูสงสาร หรือจากวิภูสงสาร หรือในวิภูสงสาร, วิภูสงสารตรงกันข้ามกับนิพพาน; วิภูสงสารคือกิเลส กรรม และวิบาก, กิเลส กรรม และวิบาก, ป่วนอยู่ด้วยการปรุงแต่งของกิเลส กรรมและวิบาก คือความทุกข์นั่นเอง เรียกว่าความทุกข์ก็แล้วกัน; ความทุกข์แจกออกเป็นวิภูสงสาร : มีกิเลส มีกรรม มีวิบาก. ถ้าจะดูหรือหากี่แล้วแต่ จะต้องดูไปยังวิภูสงสาร คือดูทีความทุกข์ ให้เห็นความดับแห่งทุกข์.

เห็นนิพพานทีความทุกข์ : ดับไฟ มีทีไฟ

พูดกันง่าย ๆ ว่า ถ้าเราจะดูความดับแห่งไฟ ดูทีไหนละ ? เราจะดูความดับของไฟนะ เราจะดูทีไหน ? ก็ต้องดูทีไฟ ก็เห็นไฟดับลงไป. ฉะนั้น จะดูนิพพาน คือความดับของทุกข์ จะดูทีไหน ? ก็ต้องดูทีความทุกข์ เห็นความทุกข์ดับลงไปอย่างไร ? การทีความทุกข์ดับลงไป นั่นนะคือนิพพาน เรียกว่ามันดับไฟ. จะดูจากความทุกข์ หรือดูทีความทุกข์ หรือดูในความทุกข์ มันก็เหมือน ๆ กันแหละ, เพราะว่าจะต้องดูไปยังความทุกข์ แล้วก็เห็นความทุกข์ดับลง ๆ ดับลงนั่นแหละ คือเห็นนิพพานทีความทุกข์; เช่นเดียวกับเราจะดูความดับไฟ เราต้องดูทีไฟทีมันลุกโพลงอยู่ แล้วไฟมันดับลง ๆ อย่งไร ? ก็ดูความดับไฟทีไฟ ไปดูทีอื่นไม่มี.

นิพพานเป็นสันติภูมิจิโก

จะดูความดับทุกข์ ก็ต้องดูที่ความทุกข์, แล้วก็ต้องดูกันที่นั่นและเดี๋ยว
 นั้น จะเอาไปไว้ต่างหากกันคนละชาติ คนละภพ หลายหมื่นชาติ หลายแสนชาติ
 จึงจะมี; อย่างนี้มันก็ผิดหลักหมด. หลักที่แท้มันต้องสันติภูมิจิโก คือรู้สึกได้ด้วย
 ตนที่นั่นและเดี๋ยวนั้น, ไม่ต้องจำกัดเวลาว่าเมื่อนั้นเมื่อนี้ เมื่อดับลงเมื่อไรมันก็เห็น
 เมื่อนั้น, เมื่อดับลงเมื่อไรมันก็เย็นเมื่อนั้น เมื่อดับลงเมื่อไรมันก็รู้สึกได้ด้วยตนเอง
 เมื่อนั้น.

นี่ความที่นิพพานเป็นสันติภูมิจิโก คนนั้นจะเห็นได้เอง แล้วไม่ต้อง
 จำกัด เวลาว่าหมื่นชาติ แสนชาติ หลังจากตายแล้ว จึงจะได้เห็นได้พบได้ประสบ.
 มันก็ต้องดูที่กิเลส ที่กำลังเผา เผาอยู่ในจิต แล้วกิเลสนั้นสิ้นสุดลงโดยวิธีใดก็ตาม,
 นั้นนั่นะคือนิพพาน. กิเลสที่เป็นความร้อนเย็นลง ๆ นั้นนั่นะคือนิพพาน : จะเป็น
 ชนิดตึงคะ – มีอะไรมาช่วยทำ, หรือว่าจะเป็นการสามายิกะ คือเป็นไปอย่างชนิด
 ชั่วระยะ ก็เป็นนิพพานทั้งนั้น.

จงดูนิพพานที่กิเลสที่ดับลง กิเลสที่ลุดโพลง ๆ ทำให้ใจร้อนเหมือนกับ
 ตกนรก ก็ให้รู้ว่านี่มันนรกหรือความทุกข์, แล้วพอปัจจัยแห่งการดับไฟมาถึงเข้า
 ไฟนี้มันก็ดับ, มันก็เย็น ๆ เย็น ๆ แล้วก็ดูว่านี่มันเย็น เย็น ๆ เย็น ๆ นี่คือนิพพาน
 ที่นี้และเดี๋ยวนี.

จะนั่น ถ้าเราสามารถฝึกฝนปฏิบัติ ดับกิเลส ควบคุมกิเลส ได้ที่ไหน ?
 เมื่อไร ? มันก็มีนิพพานที่นั่นและเมื่อนั้น; อย่างนี้เราจะเรียกว่านิพพานที่นี้และ

เดี๋ยวนี้; นี่ก็คือนิพพานที่คนโง่ไม่รู้จัก เพราะคนโง่รู้จักแต่ว่านิพพานอีกแสนชาติ หมื่นชาติ, หรือว่านิพพาน คือความตายของพระพุทธเจ้า.

เราจะดู ข้อต่อไป นิพพานไม่ใช่เรื่องหนีโลกทิ้งโลก หรือถอนกำลังของคนพัฒนา, แล้วเขาพูดกันทั่ว ๆ ไปว่า ถ้าเป็นเรื่องนิพพาน ต้องทิ้งบ้านทิ้งเมือง ต้องหนีโลกทิ้งโลก ตัดโลกไปอยู่ที่อื่น; แล้วถ้าใครมีจิตคิดจะนิพพานแล้ว คนนั้นจะไม่พัฒนา จะเป็นคนรกเปล่า ๆ ไม่ทำการพัฒนา, เพราะวานิพพานไม่ต้องการอะไร นิพพานไม่ทำอะไร นิพพานนอนอยู่เฉย ๆ; นี่มันเข้าใจผิดอย่างนี้.

ไปรู้จักเสียใหม่ว่า มันไม่ต้องทิ้งโลก มันอยู่กลางกองไฟก็ได้, ที่ไฟมันไหม้ไม่ได้ เราอยู่นิดที่ไฟไหม้ไม่ได้ กิเลสเผาไม่ได้ ที่ตรงนั้นแหละเป็นนิพพาน; ไม่ต้องหนีไปอยู่ที่อื่น อยู่ในโลกนี้แหละ แต่มันไม่เป็นไฟแก่เราไม่ เป็นความทุกข์แก่เรา, อยู่ในโลกด้วยความเย็นนั้นแหละคือนิพพาน. ไม่ต้องทิ้งโลกไม่ต้องหนีโลก แล้วไม่ต้องปรับโทษ ให้นิพพานนี้ไม่พัฒนา ทำให้หยุดชะงักถอยหลัง เป็นหมันเปล่า ๆ; เหมือนกับเรื่องสันโดษที่เคยเข้าใจผิดกันมาแล้ว นิพพานที่ไม่ต้องทิ้งโลก นิพพานที่อยู่เหนือโลก แต่ขณะโลกอยู่ที่นี้ไม่รู้จัก, นิพพานที่คนโง่ไม่รู้จัก.

ทีนี้ ดูต่อไปนิพพานนั้นอยู่ที่ตายเสียก่อนตาย, ตายเสียก่อนตายคำนี้ถ้าไม่เข้าใจแล้วก็ฟังไม่ถูกหรอก แล้วจะหาว่าบ้าด้วย, ตายเสียก่อนตาย; ตัวกู, ตัวกู, กิเลสที่ว่าตัวกูว่าของกูนั้นแหละ ให้นมันตายเสียเถิด, ให้นมันหมดเสียเถิด ก่อนแต่ร่างกายตาย, ร่างกายยังไม่ทันตาย ตัวกู – ของกู หรือกิเลสนั้นตายเสียก่อนเถิด; นี้เรียกว่า “ตายก่อนตาย”.

กิเลสที่ทำให้รู้สึกตัวกูตัวเราตัวตน, นั้นมันตาย; ดังนั้น ตัวกูหรือตัวตน นั้นนะมันตาย มันไม่อาจจะเกิดอีกเพราะมีปัญญา มีความรู้, รู้ความไม่ใช่ตน ตัวตน ก็ไม่เกิด, หรือที่กำลังเกิดอยู่ก็ต้องตาย ต้องสลายไปทันที นี่เรียกว่า “ตายก่อนตาย”.

ให้คำว่าตัวกูหรือตัวตน ตายก่อนแต่ร่างกายตาย แล้วก็จะสบายดี, เรามีชีวิตอยู่ที่นี่ โดยไม่ต้องมีความยึดถือว่าตัวตน นั้นนะสบายดี; ถ้าเรามีความคิดหรือความยึดถือว่าตัวตน ก็แบกตัวตน ก็ทนทรมาน, เป็นของหนักที่ถือไว้. การถือของหนัก แบกของหนัก คือเบญจขันธ์ทั้ง ๕ นั้นนะมันเป็นทุกข์, การโยนของหนัก คือเบญจขันธ์ทั้ง ๕ ทิ้งไปเสียก็ไม่เป็นทุกข์ แล้วไม่ต้องตาย; ไม่มีใครต้องตายนี้ มันอยู่อย่างไม่แบกถือของหนักแล้วก็เย็นสบาย. อยากจะเรียกว่าเป็นสุขก็ได้เหมือนกัน, แต่ธรรมะแท้ ๆ จะเรียกว่าความไม่ทุกข์ ความไม่มีทุกข์ ที่นี้และเดี๋ยวนี้.

เราไม่ต้องเป็นทุกข์ ทำให้ตัวตนตายเสียก่อนแต่ร่างกายตาย, เมื่อตัวกู, ตัวกูที่เป็นความโง่หรืออวิชชาตาย, มันก็ไม่ต้องเป็นทุกข์ เพราะว่าพญามารจะตามหาคนนั้นไม่พบ เพราะคนนั้นตัวตนมันตายเสียแล้ว; เพราะที่ใช้คำว่ามารหาไม่พบ พญามารเที่ยวตามหาเท่าไร ๆ มันก็ไม่พบคนคนนี้ เพราะคนคนนี้นั้นดับความรู้สึกว่าตัวตน ไม่มีตัวตนอยู่; นี่เรียกว่า “ตายเสียก่อนตาย” แล้วก็สบายดี.

ที่นี้ ข้อต่อไปก็คือการที่พูดกันอยู่ทั่ว ๆ ไปว่า “ไปนิพพาน”, คำพูดที่พูดกันอยู่ทั่ว ๆ ไปว่า “ไปนิพพาน” นี้เป็นคำพูดที่ผิด; ผิดเหลือประมาณ ผิดเกินผิดแหละ. ถ้าพูดว่าไปนิพพาน แล้วก็ไปนิพพาน ผิดเหลือที่จะผิดแหละ เพราะนิพพาน

นั่นนะมันเป็นสิ่งที่ไม่ต้องไป : ไม่ต้องขึ้นรถลงเรือ, ไม่ต้องขึ้นเรือบิน; ไม่ต้องไปนิพพาน ไม่ต้องไปที่นิพพาน.

นี่ใครพูดว่าไปนิพพาน คนนั้นไม่รู้อะไร, มันหลับตาพูด พูดว่าไปนิพพาน เป็นคำพูดที่ผิดเหลือผิด.

นิพพาน ก็คือดับกิเลสเสียที่ตรงนี้ แล้วไม่ต้องไปอีก, ดับไฟที่เป็นกิเลสเป็นไฟเสียตรงนี้ แล้วมันก็เย็น, ก็เป็นนิพพานอยู่ที่ตรงนี้ ไม่ต้องไปไหน; เพียงแต่ว่าต้องเสียดละกิเลสเท่านั้นแหละ ยอมเสียดกิเลสออกไป ดับไปแล้ว มันก็เย็นเป็นนิพพานอยู่ที่ตรงนี้.

ฉะนั้น ถ้าท่านจะพูดให้ถูกต้อง อย่าพูดว่าไปนิพพาน, นิพพานไม่ต้องไป. ทีนี้จะพูดเสียใหม่ว่า **ถึงได้โดยไม่ต้องไป**, ถึงโดยไม่ต้องไปนั่นแหละถูกต้องที่สุด; ถ้ามันไปอยู่จะไม่ถึง มันไม่รู้ไปไหน, ถ้ามันไม่ไป มันอยู่ที่นี่ แล้วมันดับกิเลสที่เป็นตัวกู-ของกูเสีย, มันก็ถึงคือถึงโดยไม่ต้องไป. ถ้าเขาฟังไม่ถูก เขาก็ว่าคนพูดนี้มันบ้าอีกแล้ว, เพราะฉะนั้นตั้งข้อสังเกตเสียใหม่สิว่า ภาษาที่ใช้กับพระนิพพานหรือโลกุตตระนี้, ความมันจะกลับตรงกันข้ามอยู่กับภาษาชาวบ้านเสมอ; ฉะนั้นเราจึงพูดว่านิพพานที่คนโง่รู้จักชนิดหนึ่ง, นิพพานที่คนโง่ไม่อาจจะรู้จักนี่มันอีกชนิดหนึ่ง นี่ก็คือคำพูดฝ่ายนี้แหละ ถ้าพูดว่า “นิพพานถึงได้โดยไม่ต้องไป” เป็นคำพูดที่ถูกต้องที่สุด จะยิ่งกว่าถูกไปเสียอีก.

ทีนี้ ก็มาถึงข้อว่า **ดับขันธด้วยนิพพานธาตุนี้ถูกต้อง**, ครูบาอาจารย์สนใจไว้หน่อยว่าที่เคยบอกเด็ก ๆ ว่า นิพพานคือตายใช้สำหรับพระพุทธเจ้า นั่นนะ, มาารู้เสียว่าพระพุทธเจ้าท่านดับขันธด้วยปรินิพพานธาตุ ก็อนิพพานที่สมบูรณ์แล้วที่

ท่านบรรลุแล้วเมื่อตรัสรู้นะ, เมื่อพระพุทธเจ้าท่านตรัสรู้นะ ท่านได้บรรลุความหมดสิ้นแห่งกิเลสโดยไม่มีเชื้อเหลือ เรียกว่าท่านได้รู้ หรือเข้าถึงอนุปาติเสสนิพพานธาตุ แปลว่า ท่านดับกิเลสของท่านเสียแล้วด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ นั้นนี่คือตายก่อนตายละ.

กิริยาที่พระพุทธเจ้าตายก่อนตาย ก็หมายความว่า เมื่อท่านตรัสรู้นั้นท่านได้ทำให้กิเลสตายหมด, ตายไปแล้วก่อนแต่ร่างกายตาย; ครั้นอยู่มาหลาย ๆ ปี ถึงคราวที่ร่างกายนี้มันจะแตกสลาย ไม่ใช่พระพุทธเจ้านะ ร่างกายหรือเปลือก เบญจขันธ์นี้มันจะดับของมัน มันก็ดับ; ทีนี้เขาใช้คำว่า ดับด้วย อนุปาติเสส-นิพพานธาตุ.

ถ้าคนธรรมดาอย่างเรา ๆ ตายลงไป ไม่พูดได้ว่าดับด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ, มันจะต้องพูดว่า ตายลงไปด้วยกิเลส คนที่มีกิเลสมันก็ดับขันธ์ลงไปด้วยกิเลส, หรือถ้าว่าเป็นพระโสดา สกิทาคาอะไร ก็เรียกว่าดับขันธ์ลงไป ด้วย **สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ** ก็ได้เหมือนกัน, คือเป็นพระอรหันต์ขั้นที่ไม่สูงสุด; เมื่อท่านดับขันธ์ ท่านก็ดับขันธ์ด้วยนิพพานธาตุตามที่ท่านได้ ท่านถึง ชนิดนั้นเขาเรียกว่า **สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ**.

พระโสดา พระสกิทาคา พระอนาคานี้ เมื่อท่านดับขันธ์ ก็ดับด้วย **สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ**; ส่วนพระอรหันต์ขึ้นไปถึงพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธะอะไรก็ตาม ท่านก็ดับขันธ์ด้วย **อนุปาติเสสนิพพานธาตุ** พูดอย่างนี้ถูก, ดับขันธ์ด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ.

อย่าใช้คำสมมติมากเกินไปว่าเข้าสู่นิพพาน หรือให้เป็นพระพุทธเจ้า นิพพาน, นี้ผิดแล้ว. สิ่งที่เราเรียกว่าพระพุทธเจ้านั้นตายไม่ได้ นิพพานไม่ได้, แต่ว่ากิเลสละนิพพานได้ กิเลสนิพพานแล้ว ก็มีอนุปาติเสสนิพพานธาตุ; พอถึงคราวที่ร่างกายที่เป็นเปลือกที่เหล็อยู่มันจะดับอีกที มันก็ดับด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ นั่น.

พูดแล้วว่าอนุปาติเสสนิพพานธาตุนั้น พระพุทธเจ้าหรือพระอรหันต์ ท่านบรรลุแล้วเมื่อขณะที่สิ้นกิเลส, พระพุทธเจ้าท่านสิ้นกิเลสเมื่อตรัสรู้; ฉะนั้น การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ก็คือการปรินิพพานของกิเลส, ที่นี้การปรินิพพานของกิเลส นั้นมันยังอยู่ เรียกว่าอนุปาติเสสนิพพานธาตุ, จนถึงวาระสุดท้ายบุคคลนี้ก็ดับเบญจขันธ์โดยหรือด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุนั่นเอง.

ฉะนั้น คำพูดที่ว่าดับขันธ์ด้วยนิพพานธาตุนั้นจะถูก เป็นคำพูดที่ถูก, พูด พูดธรรมดา ๆ ก็ว่า “ตายด้วยนิพพานธาตุ” อย่างนี้ก็ยังถูกนะ; พูดว่าตายด้วยนิพพานธาตุอย่างนี้ก็ยังถูก, หมายถึงพระอรหันต์ทั้งหลายท่านตายด้วยนิพพานธาตุ ชนิดสอุปาทิเสสก็มี, อนุปาติเสสก็มี เรียกว่านิพพานธาตุ; ถ้าเป็นพระอรหันต์แล้ว ท่านตาย คือร่างกายดับขันธ์ด้วยนิพพานธาตุอันนั้น, แต่คนธรรมดาไม่ได้ คนธรรมดาตายด้วยกิเลส ตายด้วยความมีกิเลสแหละ เพราะมันกลัวตายบ้าง อะไรบ้าง.

ที่นี้ ข้อต่อไปการที่พูดกันทั่ว ๆ ไปว่า นิพพานเป็นเมืองแก้ว, นิพพานเป็นเมืองแก้ว กล่าวแล้วคือโลกอุดร, มักจะได้ยินในคำเทศน์ที่พระเจ้าเทศน์ “นิพพานคือเมืองแก้ว กล่าวแล้วคือโลกอุดร”. นี่คำพูดนี้อันตรายมาก คือทำให้คน

ที่ไม่รู้ เข้าใจไปว่านิพพานนั้นเป็นเมืองเป็นนคร เหมือนในศาสนาอื่น, เขาเรียกว่า โลกอุดร – เป็นบ้านเมืองของพระเป็นเจ้า เข้าไปอยู่ในบ้านเมืองของพระเป็นเจ้า.

“นิพพานเป็นเมืองแก้ว กล่าวแล้วคือโลกอุดร”, นี่ให้รู้เถิดว่ามันเป็น คำพูดสมมติ สมมติอย่างยิ่ง แล้วมันก็ไม่ตรงความจริง, เพราะว่ามันไม่ใช่เมือง ไม่ใช่เมืองแก้วหรือว่าเป็นโลกอุดร; ที่ว่าไปอยู่กันที่นั่น แล้วไม่มีใครตายอย่างนี้, มันเป็นคำพูดสมมติจนเข้าใจผิด, แล้วจะเป็นไสยศาสตร์ไปเสียด้วย ไม่ใช่พุทธ-ศาสตร์หรอก; ถ้าจะต้องไปอยู่กันที่เมืองนั้นเมืองนิพพาน แล้วไม่ตายกันอยู่ที่นี่ มันก็เป็นไสยศาสตร์ไปเสีย ไม่ใช่พุทธศาสตร์.

นิพพานอยู่ที่ดับแห่งกิเลส อยู่ที่จิตใจ รู้สึกได้ที่จิตใจ

นิพพานอยู่ที่ดับแห่งกิเลส จะเข้าสู่นิพพาน ก็คือเข้าสู่ความดับแห่งกิเลส ภาวะที่ไม่มีกิเลส นั่นแหละ, ถ้าจะสมมติให้เป็นเมืองนิพพาน คือภาวะที่ไม่มีกิเลส จิตเข้าถึงภาวะนั้น ก็เรียกว่าลุดถึงนิพพาน. แต่ถ้าพูดอย่างนี้ คนธรรมดาไม่เข้าใจไม่สนใจ, เขาก็พูดเสียใหม่ว่า มันเป็นเมืองแก้ว เมืองแก้วกล่าวแล้ว คือพระนิพพาน; พระนิพพานเป็นเมืองแก้ว เราไปอยู่ที่เมืองแก้วกันแล้วก็จะไม่ต้องตาย. คนบางคน ก็นี่จะไป นี่จะชอบ ชอบจะไป, แต่พอว่าไม่สนุกอะไร ไม่มีบุตร ภรรยา สามี อะไรเลย ไม่เอาอีกแล้ว; มันเป็นเรื่องที่ไม่เข้าใจไม่เข้าใจ แต่ว่าฟังแล้ว ฟังแล้วมันก็น่าจะเอา เพราะเป็นเมืองแก้ว เข้าถึงแล้วก็ไม่มีใครตาย.

ระวังให้คินะ, ถ้าพูดว่านิพพานเป็นเมืองแก้วมันจะเป็นไสยศาสตร์ ไป; มันจะออกไปนอกพุทธศาสตร์ ตายแล้วไปเกิดในเมืองแก้วนั้น, ถ้าอย่างนี้มัน

เป็นไสยศาสตร์ไป; มันต้องนิพพานที่สิ้นกิเลส ดับกิเลสที่ตรงไหน นิพพานที่ตรงนั้น, มันรู้สึกได้ที่จิตใจ; เพราะฉะนั้นมันอยู่ที่จิตใจ จะรู้สึกได้ที่จิตใจ.

ที่นี้ ข้อต่อไปก็อยากจะบอกว่า ที่พูด ๆ กันว่าพระพุทธเจ้าเข้าสู่ นิพพานอันนี้ก็หมิ่นเหม่มาก, เป็นคำพูดที่หมิ่นเหม่ต่อการเข้าใจผิดมาก; คนธรรมดาที่ขอบพูดกันเสียด้วยว่า พระพุทธเจ้าเข้าสู่นิพพาน พระอรหันต์เข้าสู่ นิพพาน มันก็คล้าย ๆ กับเมืองแก้วอีกแหละ.

พระพุทธเจ้าก็เข้าสู่เมืองแก้วคือนิพพาน, พระอรหันต์ทั้งหลายก็เข้าสู่ เมืองแก้ว คือนิพพาน, นี่มันเป็นความเข้าใจผิดได้ง่าย; ถ้าตีความหมายถูกต้อง ก็ไม่เป็นไร ถ้าตีความหมายไม่ถูกมันก็เป็นไสยศาสตร์ไป ไม่ใช่พุทธศาสตร์; เป็น เมืองที่จะเข้าไปอยู่กัน พระพุทธเจ้าก็เข้าไปในเมืองนั้น พระอรหันต์ก็เข้าไปใน เมืองนั้นใช้คำพูดสรุปว่าพระพุทธเจ้าเข้าสู่นิพพาน. ถ้าใครขอบพูดอย่างนี้ ก็ขอให้ รู้ว่าสมมติ, เราสมมติพูดว่าพระพุทธเจ้าเข้าสู่นิพพาน.

พระอรหันต์จริงท่านไม่ไปไหนไม่เข้าสู่อะไร

ถ้าเป็นพระอรหันต์จริงท่านไม่ไปไหน ท่านไม่ไปไหน ไม่เข้าสู่อะไร; จิตที่หมดกิเลส มันก็มีความเป็นนิพพานอยู่ที่นั่น ไม่มีกิเลสที่นั่นนะคือนิพพาน, ห่างจากกิเลสที่นั่นแหละคือนิพพาน; ถ้าใช้คำว่าเข้าไปสู่ล่ะ มันหมิ่นเหม่ต่อความ ผิดพลาด, ถ้าใช้คำว่าบรรลุ ค่อยยังชั่วหน่อย; จิตเปลื้องกิเลสออกไปหมด ดับกิเลส ได้หมด ก็ดูหรือพบกันเข้ากับพระนิพพาน คือสถานะที่ห่างจากกิเลส ไม่มีกิเลส ไม่มี ไฟ แล้วก็เย็นอยู่เป็นปกติ.

ถ้าใครชอบพูดว่า พระพุทธเจ้าเข้าสู่นิพพาน ก็ขอให้เข้าใจเสียอย่างนี้, มิฉะนั้น จะเป็นเรื่องสมมติ แล้วกลายเป็นเรื่องไสยศาสตร์ไปโดยไม่รู้ตัว เป็น สัตว์พศปรามาสไปโดยไม่รู้ตัว.

นี่ การที่จะพูดว่านิพพานไม่มีการตาย นิพพานไม่ใช่การตาย นิพพานต้องถึงได้ก่อนตายนี้ถูกที่สุด; นิพพานไม่ใช่การตาย นิพพานคือการดับไป แห่งไฟ คือกิเลส, มันไม่ใช่การตายของพระพุทธเจ้า.

ขอเตือนอยู่บ่อย ๆ ว่า พระพุทธเจ้านั้นตายไม่ได้หรือ ไม่มีตายหรือ, พระพุทธเจ้าไม่มีตายหรือ คือเข้าถึงความไม่ตายเข้าถึงอมตธรรม อมตธรรม คือความไม่ตาย; อย่าเกณฑ์ให้พระพุทธเจ้าตาย อย่าเกณฑ์ให้พระอรหันต์ตาย มันผิดหมดแหละ.

เราจะพูดได้ว่านิพพานไม่ใช่การตาย ในนิพพานไม่มีการตายแห่งอะไร นอกจากการดับแห่งกิเลส, นิพพานเป็นสิ่งที่ถึงได้ก่อนแต่ร่างกายตาย คือชีวิตยังไม่ตาย, ชีวิตยังไม่ดับก็เข้าถึงนิพพานได้; นี่เป็นคำพูดที่ถูกที่สุด.

อีกข้อหนึ่งก็ว่า นิพพานนี้ว่างอย่างยิ่ง, นิพพานว่างอย่างยิ่ง เป็นคำพูด ประโยคที่สำคัญที่สุด ว่านิพพานนั้นว่างอย่างยิ่ง คือดับไปแห่งกิเลสแล้วก็ว่างจาก กิเลส แล้วก็ว่างจากความทุกข์ ว่างจากความยึดมั่นถือมั่นว่าตัวเรา – ว่าของเรา, ไม่เกิดความคิดนึกรู้สึกว่าตัวกู – ว่าของกูอีกต่อไป.

ถ้ามันไม่มีอะไรที่เป็นตัวกู ไม่มีอะไรที่เป็นของกู แล้วจะไม่ให้เรียกว่า ว่าง แล้วจะให้เรียกว่าอะไรละ, เมื่อมันไม่มีทั้งตัวกูและของกู มันก็มีความว่าง.

ฉะนั้น การที่พูดว่านิพพานว่าง เป็นของว่าง ว่างอย่างยิ่ง; ไม่มีตัวเรา ไม่มีกังวล
อาลัยอารมณ์ว่าตัวเรา ไม่มีความรู้สึกของเรา ไม่กังวลอาลัยอารมณ์ว่าของเรา
นั่นนะคือว่างอย่างยิ่ง.

นิพพาน : ว่างอย่างยิ่งโดยปรมัตตโฆหาร หมายถึง ไม่มีความทุกข์

ฉะนั้น ขอให้จำว่าปรมัตตโฆหาร คำพูดที่มีความหมายลึกน่ะ คือคำพูด
ที่ว่านิพพานว่างอย่างยิ่ง, นิพพานเป็นของว่างอย่างยิ่ง แต่ว่าไม่ใช่ไม่มีอะไร, อย่า
ไปเข้าใจเป็นว่างทางวัตถุ ว่างทางวัตถุ คือความไม่มีอะไรเลย; ว่างทางธรรมะนี้
มันก็มีไปตามที่มันจะมีแหละ แต่ไม่มีตัวตนที่เป็นของตน, ไม่มีตัวตน ไม่มีของตน
ไม่มีกิเลส ไม่มีความทุกข์ ไม่มีความหมายแห่งตัวตนหรือของตน นั่นแหละมัน
ว่างอย่างยิ่ง; นี้เรียกว่านิพพาน โดยเฉพาะหมายถึงไม่มีความทุกข์น่ะ : ว่างจาก
ความทุกข์นั่นแหละ มันมีความหมายมาก.

ที่นี้ คำพูดข้อต่อไปนี้ ก็คือสิ่งที่ชอบพูดกันเป็นประจำว่า ปัจจัยแก่
พระนิพพาน, สิ่งที่เป็นปัจจัยแก่พระนิพพาน; นิพพานปัจจโย โหตุ - ขอให้
สิ่งนี้เป็นปัจจัยแก่พระนิพพานของข้าพเจ้าในอนาคตกาล, ปัจจัยแก่พระนิพพาน
นั่นนะ ก็คือเครื่องช่วยให้คนนี้ถึงนิพพาน.

ตัวนิพพานจริงไม่ต้องการปัจจัยอะไร, นิพพานไม่ใช่ปัจจัย นิพพาน
ไม่ต้องการปัจจัย นิพพานไม่มีปัจจัย.

นี่ถ้าจะให้ให้เป็นปัจจัยแก่พระนิพพาน แล้วก็แก่คนนั้นแหละ, แก่คนที่มีความทุกข์นั้นแหละ; มันอยากจะถึง หรือลู่ถึงพระนิพพาน เขาก็สร้างเหตุสร้างปัจจัยเพื่อนิพพาน ก็คือการกำจัดกิเลส, กำจัดเหตุปัจจัยของกิเลส. สิ่งใดที่จะเป็นเหตุปัจจัยแก่กิเลส กำจัดมันเสีย, กำจัดมันเสีย การทำอย่างนั้นแหละ เป็นปัจจัยแก่พระนิพพานแก่คนนั้น แต่ปากมันพูดว่า แก่พระนิพพาน; เป็นปัจจัยของคนนั้นเพื่อการบรรลุถึงนิพพาน เช่นว่าเราจะทำทาน ถวายทาน ทำบุญทำทานนี้, ถ้าเป็นปัจจัยแก่กิเลสนะ เราก็ถวายทานว่าให้เราได้เกิดในสวรรค์ ได้วิมาน ได้นางฟ้า, อย่างนี้ทำทานเป็นปัจจัยแก่กิเลส. ถ้าเราตั้งใจว่านี่จงหมดไป ๆ แห่งความยึดมั่น ถือมั่นว่าตัวเราว่าของเรา, หมดไปแห่งกิเลส; ทำบุญทำทานนี้ ขอให้เป็นไปเพื่อความหมดไปแห่งกิเลส นี่เรียกว่าทำบุญทำทานเพื่อเป็นปัจจัยของบุคคลนั้นต่อพระนิพพาน, เป็นปัจจัยแห่งพระนิพพานของบุคคลนั้น.

ทุกเรื่องที่ทำไปแล้วเพื่อตัดทอนทำลายกิเลส เป็นปัจจัยแก่พระนิพพาน

ฉะนั้นเรื่องที่เป็นปัจจัยแก่พระนิพพานนั้นมีมาก มากมายแหละ คือทุกเรื่องที่ทำไปแล้วมันทำลายกิเลส; ทุกเรื่องทุกอย่างทุกประการที่ประพฤติกะทำไปแล้วมันตัดทอนกิเลสละก็ สิ่งนั้นเป็นปัจจัยแก่พระนิพพานทั้งนั้น. ฉะนั้นขอให้เรารู้จักปัจจัยแก่พระนิพพาน แล้วก็สร้างสมไว้ให้มาก ๆ มันก็จะนิพพานได้ง่ายขึ้น คือปฏิบัติธรรมะทุกอย่างทุกประการ : ความอดกลั้นไว้ ไม่โลภ, อดกลั้นไว้ ไม่โกรธ, อดกลั้นไว้ ไม่หลง นั่นนะคือปัจจัยแก่พระนิพพาน; หรืออะไร ๆ

ที่มันรวมกันได้กับในเรื่องนี้ เรื่องที่จะทอนกำลังของกิเลส ก็เรียกว่าเป็นปัจจัยแก่พระนิพพาน.

ทีนี้ ที่ว่าในอนาคตกาลนั้นนะ ขอบอกว่าอย่าให้มันยาวนาน; อนาคตกาลของคุณ อย่าให้มันยาวนาน : เป็นหมิ่นชาติเสนาชาติเลย มันรอไม่ไหวหรอก.

คำว่า อนาคต หมายความว่า พอเสร็จไปจากนี้ ก็เป็นอนาคตทั้งนั้น, ชั่วโมงหน้าก็เป็นอนาคต หรือว่านาทีข้างหน้า มันก็เป็นอนาคตแล้ว; ฉะนั้น มีอนาคตสั้น ๆ กันสักหน่อยเถิด อย่าอนาคตให้ยาวนาน, ในอนาคตกาลนะ ขอให้ชั่วโมงหน้าหรือพรุ่งนี้ เดือนหน้าก็ยังดี; อย่าให้มันตายไปแล้วหลายชาติมัน มันไกลนัก มันไม่มีประโยชน์อะไร.

ในอนาคตกาลนะ หมายความว่าหลังจากนี้ทันทีก็ได้, หลังจากนี้ไปอีก ๒ - ๓ ชั่วโมงก็ได้, ๒ - ๓ วันก็ได้ ล้วนแต่จัดเป็นอนาคตทั้งนั้น; ขอให้ปัจจัยแก่พระนิพพานในอนาคตกาล อย่าไปว่าโน้นเทอญนะ มันจะไกลนัก, โน้นเทอญ มันไกลนัก, เป็นปัจจัยแก่พระนิพพานในอนาคตกาลใกล้ ๆ นี้เอง. นี้คำว่าปัจจัยแก่พระนิพพาน ควรจะรู้จักไว้เสีย.

ทีนี้ จะถึงนิพพาน บรรลุนิพพานกันอย่างไร ? ที่ไหน ? เมื่อไร ? ก็คือประพจน์ให้ถูกต้อง กิเลสเกิดไม่ได้; ประพจน์ถูกต้องกิเลสเกิดไม่ได้ กิเลสที่กำลังเกิดอยู่ดับสลายไปทันที ที่นั่น เมื่อนั้น อย่างนั้น คือชนิดที่ว่ากิเลสเกิดไม่ได้, แล้วกิเลสที่กำลังเกิดอยู่ก็สลายไปทันที; นั่นแหละจะถึงนิพพาน ที่นั่น อย่างนั้น และเมื่อนั้น.

จะลู่ถึงนิพพานเมื่อประพฤติกะทำอย่างถูกต้อง ในขณะที่แห่งผัสสะ

สรุปความแล้วว่า เมื่อประพฤติกะทำอย่างถูกต้องต่อสิ่งที่เรียกว่าผัสสะ, พุดถึง “ผัสสะ” อีกแล้ว พุดซ้ำ ๆ ซาก ๆ ชวนรำคาญที่สุดแล้ว แต่มันเป็นสิ่งจำเป็นที่สุด ที่เราจะต้องพุดถึง “ผัสสะ” เสมอ บ่อย ๆ เพราะมันอยู่ที่ตรงนั้น, ตัวเหตุตัวการอันตราย มันอยู่ที่ตรงนั้น อยู่ที่ตรงผัสสะ.

ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ กระทบกันเข้ากับ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ เป็นคู่ ๆ กันตามคู่ของมัน แล้วเกิดวิญญาณขึ้นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ รู้สึกต่ออารมณ์นั้น ๆ อยู่ นั่นแหละเรียกว่าผัสสะ; มีทุกคน ทุกวัน ตลอดเวลา เพราะตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มันทำหน้าที่ของมันอยู่ตลอดเวลา. พอมันกระทบเป็นผัสสะแล้ว จิตมันยังโง่อยู่ นี่เป็นผัสสะโง่ : ต้องเกิดกิเลส ต้องเกิดกิเลส ไม่มีนิพพาน. ถ้าว่ามันมีวิชา มีปัญญา มีสติสัมปชัญญะที่สะสมอบรมไว้พอกระทบผัสสะแล้ว มันจัดการกันถูกต้องกับผัสสะนั้น ๆ กิเลสไม่เกิด; กิเลสไม่อาจจะเกิดก็เย็นเป็นนิพพาน, กิเลสที่เกิดอยู่ก็ดับไป มันก็เย็นเป็นนิพพาน.

ฉะนั้น ใช้คำจำกัดความว่า ประพฤติกะทำอย่างถูกต้องในขณะที่แห่งผัสสะ ประพฤติกะทำอย่างถูกต้องในขณะที่แห่งผัสสะ ในชีวิตประจำวันเลย ในชีวิตประจำวันทุกวัน ๆ ที่เรายังมีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจอยู่ แล้วไปสัมผัสอะไรเข้าเรียกว่ามีผัสสะ, ประพฤติกะทำให้ถูกต้องในขณะที่แห่งนั้น ในเวลานั้น ที่นั่นแหละ, แล้วก็จะพบกับความไม่มีกิเลส แล้วความไม่มีกิเลสนั้นก็คือนิพพาน.

ฉะนั้น ถ้าจะถามว่า จะถึงนิพพานอย่างไร ? เมื่อไร ? ที่ไหน ?
 อย่างนี้เป็นต้นนะ ก็ตอบว่าเมื่อประพาศิกระทำให้ถูกต้องต่อผัสสะ, อย่างไม่เรียกว่า
 ถูกต้อง ก็คือ ถูกต้องตามกฎหมายของอิทัปปัจจยตาปฏิจสมุปปาต คือมีวิชา มีสติ
 มีปัญญา ในขณะที่แห่งผัสสะ นั้นแหละเรียกว่าถูกต้องตามกฎหมายของอิทัปปัจจยตา. มี
 ปัญญา มีสติ ในขณะที่แห่งผัสสะ ถูกต้องตามกฎหมายของอิทัปปัจจยตา เรียกว่าประพาศิ
 กระทำต่อผัสสะอย่างถูกต้อง ไม่เกิดกิเลสมันก็เย็นเป็นนิพพาน, แล้วมันก็จะเก่ง
 มากขึ้น คือเย็นเป็นนิพพานมากขึ้น ๆ คือกำจัดกิเลสได้มากขึ้น; **นี่คือลักษณะ
 ของพระนิพพานที่คนโง่ไม่รู้จัก.** ขออภัยพูดคำหยาบนะ เพราะว่ามันประหยัดเวลา
 นิพพานที่คนโง่ไม่รู้จัก; คนโง่รู้จักแต่นิพพาน คือการตายของพระพุทธเจ้า,
 นิพพานคือเมืองอะไร อยู่ที่ไหนก็ไม่รู้, ทำบุญมาก ๆ เข้าแล้วจะไปอยู่ที่นั่น
 หลังจากหมื่นชาติ แสนชาติ จึงจะนิพพาน; นั่นคือนิพพานที่คนโง่รู้จัก.

อาตมาไม่ได้ตำใคร ว่าใครนะ, พูดเป็นกลาง ๆ นะ ว่านิพพานที่คนโง่
 รู้จัก กับนิพพานที่คนโง่ไม่รู้จัก; ท่านทั้งหลายก็ไปแยกแยะดูเอาเองว่า คนโง่เขา
 รู้จักนิพพานอย่างไร ? เขาไม่รู้จักนิพพานอย่างไร ?

เดี๋ยวนี้เราเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน, แล้วเราก็
 จะต้องเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานไปตามพระพุทธเจ้าด้วย; เราก็ควรจะรู้จักพระ
 นิพพาน อย่างถูกต้องตามที่เป็นจริง ก็เลิกเป็นคนโง่, ด้วยเหตุนี้แหละ ด้วยเหตุนี้
 มันจะเลิกเป็นคนโง่.

แล้วก็ ขอให้ถือเป็นหลักว่า **ถ้าไม่มีนิพพานแล้วก็ไม่ใช่พุทธศาสนา**
 ถ้าเป็นพุทธศาสนาต้องมีนิพพาน ต้องมีเรื่องของนิพพาน, ถ้าไม่มีเรื่องนิพพาน

ไม่ใช่พุทธศาสนา. นี่เป็นหลักทั่วไปที่จะต้องแน่ใจเห็นอย่างแจ่มแจ้ง ว่าถ้าเป็นพุทธศาสนาต้องมีเรื่องของนิพพาน; ถ้าเป็นพุทธบริษัทต้องรู้เรื่องนิพพานไม่อย่างนั้นไม่ใช่พุทธบริษัท, ถ้าไม่มีนิพพานก็ไม่ใช่พุทธศาสนา หรือมันจะมีนิพพานในลัทธิอื่น ซึ่งไม่ใช่อย่างเดียวกัน; อาจจะมีเดิรลัทธิอื่น คือลัทธิอื่น ซึ่งเขาอธิบายนิพพานไปตามแบบของเขา, นิพพานอย่างนั้นไม่มีในพุทธศาสนา.

นิพพานในพุทธศาสนาหมายถึง “ความเย็น” ไม่มีกิเลส

ในพุทธศาสนาก็มีนิพพานอย่างของพุทธศาสนา ซึ่งหมายถึง “ความเย็น” เพราะไม่มีไฟ กล่าวคือกิเลส, ดับไฟกิเลสสนิทสิ้นเชิง ทั้งเชื้อของมันด้วย แล้วก็มีความดับความร้อนหมดสิ้นเชิง; นี่คือนิพพานในพุทธศาสนา.

ถ้ามันยังไม่ถึงที่สุด มันก็เป็นเพียงนิพพานชั่วคราวไปก่อน, เป็นตัวอย่างสินค้าก็ไม่ใช่เป็นไร, ตัวอย่างขนม ของกิน สินค้าอะไรก็ตามที่มันเป็นตัวอย่างนะ, มันก็เหมือนกับของจริงแหละ เพียงแต่ว่ามันมาน้อยกว่ากัน; ฉะนั้น เราชิมนิพพานน้อย ๆ คุก่อนก็ได้, เมื่อว่างจากกิเลส : ไม่มีราคะ ไม่มีโทสะ ไม่มีโมหะ, นั้นมันเย็นอย่างไร ? ชิมคุนึ่งหนึ่งก่อนก็ได้ ถ้าชอบใจแล้วก็ทำให้มันตลอดไปให้มันหมดเลย; เรียกว่าตัวอย่างสินค้า มันก็มีประโยชน์อยู่เหมือนกัน.

นิพพานไม่มีกิเลส เย็น เพราะกระทบอะไรเข้าแล้วมันเป็นอย่างนั้นได้, อย่างนี้ก็เรียกว่าตถกนิพพาน – จะโดยอะไรก็ได้ ต่ำ ๆ ก็ได้ สูง ๆ ก็ได้, โดยองค์แห่งฌานก็ได้; ทีนี้เพราะมันเป็นชั่วคราว แล้วมันกลับเปลี่ยนอีก จึงเรียกว่า

นิพพานชั่วสมัย, ทีนี้เราก็ตลาดขึ้น ๆ เราทำให้สมัยของนิพพานนะ มันยืดออกไป ยืดออกไป, ให้มันนาน ๆ นานออกไป ๆ เป็นนิพพานที่ยาวออกไป, อย่าให้ชั่วสมัยสั้น ๆ นึก มันก็นิพพานได้ในที่สุด. นี่คือนิพพานที่คนโง่ไม่รู้จัก และเขาจะต้องรู้จัก เขาจึงจะหายจากความเป็นคนโง่, พุทธบริษัทโง่ไม่ได้ ถ้าโง่ไม่ใช่พุทธบริษัท.

[สรุปความ]

ต่อไปนี่ ก็ขอให้ท่านทั้งหลายไปคำนวณเอาเองว่า ความเข้าใจผิดเรื่องนี้จะมียผลอย่างไร ? ความเข้าใจถูกในเรื่องนี้จะมีผลอย่างไร ? ไม่ยาก จะพอสังเกตเองได้ ถ้าเข้าใจถูก มันก็ไม่ทะเลาะวิวาทกัน ไม่เถียงกัน แล้วมันก็จะได้ผลของการปฏิบัตินั้น ๆ ด้วย คือเราก็จะเย็นโดยอำนาจของนิพพาน.

แล้วช่วยคิดกันสักหน่อยว่า พวกเราสมัยปัจจุบันนี้ เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันอยู่ในทุกวันนี้ละ, จะใช้เรื่องนี้ให้เป็นประโยชน์ได้อย่างไร ? เรา พวกเราทุกคนในปัจจุบันนี้จะช่วยกัน ซึ่งกันและกัน ให้ใช้เรื่องพระนิพพานนี้ให้เป็นประโยชน์ได้อย่างไร, ช่วยปรึกษาหารือกัน แล้วใช้เรื่องของพระนิพพานให้เป็นประโยชน์ให้มากที่สุด คือให้ตนเองก็เย็น, ให้สังคมเพื่อนฝูงของเราก็จะเย็น แล้วทั้งโลกก็เย็น. **นี่เรียกว่าใช้พระนิพพานให้เป็นประโยชน์ได้ถึงที่สุด : ทุกคนเย็น ทั้งโลกเย็น, เย็นในระดับชาวบ้านก็ยังมีดี; เย็นในระดับสูงสุด ก็เย็นเพราะหมดกิเลสจริงก็ยังมีดี, เย็นเพราะควบคุมกิเลสไว้ได้ก็ยังมีดี; นี่เรียกว่าระดับโลก. เย็นเพราะหมดกิเลสก็ยังมีดีที่สุด เพราะว่ามันหมดปัญหา.**

เมื่ออยู่ในโลกนี้ ยังอยู่ในสภาพอย่างนี้ ก็มีนิพพานน้อย ๆ ไปเกิด, พยายามที่จะให้พบกับกับความไม่มีกิเลส หรือไม่เกิดกิเลส นั้นนะให้บ่อยที่สุด เรียกว่าให้มันอยู่ด้วยจิตที่ว่างจากกิเลสให้มากที่สุด. อุตส่าห์ค้นคว้าศึกษาหาโอกาส เสพคบบุคคลธรรมดา, การกระทำชนิดที่มันจะปิดกั้นการเกิดแห่งกิเลส; คบบุคคล ไหน สถานที่ไหน การประพฤติอย่างไร กระทำอย่างไร มันเป็นการปิดกั้นการเกิดแห่งกิเลส; ขอให้เสพคบบุคคล หรือการกระทำชนิดนั้นให้มาก ก็จะมีความเย็นเป็นนิพพานตามมากตามน้อย ที่เรียกว่า ตังคณิพพาน สามายิกนิพพานได้ พอสมแก่สัดส่วนของความเป็นพุทธบริษัทของตน เรียกว่า ชีวิตนี้เป็นชีวิตเย็น.

ช่วยภาวนาไว้หน่อยว่า เราต้องการชีวิตเย็น เราไม่ต้องการชีวิตร้อน, แล้วเรื่องมันก็จะไปแต่ในทางฝ่ายเย็น; รู้ชัดแน่นอนว่าชีวิตนี้ทำให้เย็นได้ ทำผิดมันก็ร้อน ทำถูกต้องมันก็เย็น, ชีวิตนี้มันทำให้เย็นได้ แล้วก็เป็นผู้ไม่ประมาท ระมัดระวังให้ดี ชีวิตนี้มันก็เย็น.

นี่ความเข้าใจผิดต่อกันและกันของพุทธบริษัท เกี่ยวกับเรื่องของพระนิพพาน มันมีอยู่อย่างนี้, ทะเลาะวิวาทกัน มันถึงกับด่าทอกัน ประณาม คูหมิ่น คูถูกกัน ว่าพวกนั้นพูดผิด ตัวกูพูดถูก, พวกนั้นพูดผิด แล้วมันก็ได้ทะเลาะวิวาทกันกับเรื่องเย็นนั่นเอง; มันก็ทำเรื่องเย็นให้กลายเป็นเรื่องร้อน มันก็เสียหายมาก.

อาตมาเห็นว่า นี่เป็นสิ่งที่พุทธบริษัท ควรจะทำความเข้าใจให้ถูกต้อง แก่กันและกัน ความเห็นที่ผิดมีอยู่อย่างที่ได้อามากกล่าวให้ฟังแล้ว นั้นมันควรจะหมดไป; เราก็มีความเข้าใจถูกต้องเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า พระนิพพานทุกแห่งทุกมุม.

นี่กล่าวโดยสรุป เรื่องพระนิพพานในทุกแง่ทุกมุม มันก็มีอย่างนี้; มันก็มีอย่างนี้ หรือโดยเค้า โดยหัวข้อ โดยย่อ ๆ มันก็มีเท่านี้.

อาตมาขอยุติการบรรยายในวันนี้ ด้วยความสมควรแก่เวลาเป็นโอกาสให้ พระคุณเจ้าทั้งหลายได้สวดบทพระธรรมคณสาชยาย ส่งเสริมกำลังจิตของท่านทั้งหลายให้เข้มแข็ง ให้แก่กล้า ให้สามารถ ในการที่จะปฏิบัติธรรมะ ให้เข้าถึง สภาวะแห่งพระนิพพานได้ สืบต่อไป.

หลักพระพุทธศาสนาที่ยังเข้าใจผิดกันอยู่

- ๙ -

ที่ลานหินโค้ง, ๒๘ สิงหาคม ๒๕๒๕

เรื่องเกี่ยวกับสังสารวัฏ

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๕ ในวันนี้, อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่อง **หลักธรรมะในพุทธศาสนาที่ยังเข้าใจผิดกันอยู่** ต่อไปตามเดิม; แต่มีหัวข้อย่อยเฉพาะในวันนี้ว่าความเข้าใจผิดใน **เรื่องเกี่ยวกับสังสารวัฏ** ก็จะมาพูดเรื่องสังสารวัฏเท่าที่ยังเข้าใจผิดกันอยู่ จนกระทั่งว่ามันไม่มีประโยชน์อะไร.

ความรู้ที่ไม่มีประโยชน์อะไรนั้น จะเอาไปทำไม ที่เรียกว่ารู้จนท่วมหัวก็เอาตัวไม่รอดนั่น ก็เพราะมันรู้ผิด ๆ รู้ไม่ถูกเรื่อง หรือรู้ไม่ตรงจุดหมาย; เรา

จะต้องรู้เรื่องนั้น ๆ ให้ตรงจุดหมาย และใช้ประโยชน์ให้ได้, อาตมาเห็นว่านี่เป็นปัญหา มาก มันเป็นความเสียหายแก่พุทธบริษัทนั่นเอง.

[ปรารถนาทวน]

ความเข้าใจผิดหลายเรื่องถึง ๘ เรื่องที่กล่าวมาแล้ว ในการบรรยายครั้งก่อน ๆ โน้น ก็แสดงให้เห็นทั้งหลายเห็นแล้วว่า มันใช้ประโยชน์ไม่ได้เพราะเหตุอะไร; โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เช่นเรื่องนิพพานของคนโง่ พุดหยาบคายไปหน่อยว่านิพพานของคนโง่, เขาว่าอีกหมื่นชาติ แสนชาติ จึงจะบรรลุถึงนิพพาน แล้วมันจะได้ประโยชน์อะไร, แล้วพอครบหมื่นชาติ แสนชาติ นิพพานก็ถอยหลังไปอีกหมื่นชาติแสนชาติ เลยไม่มีวันพบกัน; นี่นิพพานของคนโง่.

ที่นี้ นิพพานของคนไม่โง่ ก็คือการที่ควบคุมราคะ โทสะ โมหะ ได้, เมื่อใด ราคะ โทสะ โมหะ ไม่เกิดขึ้นรบกวน คือไม่มีไฟราคะ โทสะ โมหะ; จิตใจก็เย็น. ความเย็นเพราะไม่มีไฟนั่นแหละ หล่อเลี้ยงชีวิตนี้ เดี่ยวนี้ที่นี้ให้ป็นชีวิตที่เย็น, คนจึงรอดชีวิตอยู่ได้ ไม่ถูกกิเลส ไฟกิเลส เผาจนตาย หรือว่าอย่างน้อยไม่เป็นโรคประสาทไม่เป็นโรคจิต เพราะว่ามีความเย็นของพระนิพพานหล่อเลี้ยงไว้ที่นี้เดี่ยวนี, ที่นี้เดี่ยวนี; เราเรียกวานิพพานของคนไม่โง่.

ถ้านิพพานของคนโง่ ก็ต้องรออีกหมื่นชาติ แสนชาติ, พอถึงหมื่นชาติแสนชาติ มันก็เลื่อนไปอีกหมื่นชาติ แสนชาติ, แล้วก็เลื่อนไปอีกอยู่อย่างนี้ มันก็ไม่มีประโยชน์อะไร เรียกว่าทำลายเกียรติคุณของพระธรรม หรือของพระศาสนาไปเสียอีก. ยิ่งเมื่อจะต้องเผชิญหน้ากันกับศาสนาอื่น ที่ล้วนแต่ประดังกันเข้ามา

ประมวลคุณค่าแห่งศาสนาของตน, เพื่อให้ประชาชนในโลกนี้พอใจหรือเลื่อมใส แล้วก็จะไม่มีประโยชน์อะไรเลย จะไม่มีใครเอา จะไม่มีใครสนใจในเรื่อง พระพุทธศาสนาที่จะมีนิพพานให้ ต่ออีกหมื่นปีแสนปีเหล่านี้เป็นต้น. นี่ก็เป็น ตัวอย่างที่เพียงพอแล้วว่า ถ้ายังเข้าใจผิดกันอยู่มันก็มีแต่โทษ.

ในบรรดาเรื่องที่เข้าใจผิดกันอยู่นั้น ก็มีมากเรื่อง, วันนี้จะพูดเรื่อง **สังสารวัฏฏ์ที่เข้าใจกันอยู่.**

อาตมาเชื่อว่าทุกคนเคยได้ยินคำคำนี้ หรือเคยพูดคำคำนี้ด้วยซ้ำไป, แม้ เด็กนักเรียนก็น่าจะเคยได้ยินคำว่า “วัฏฏสงสาร” หรือสังสารวัฏฏ์; บางทีก็จะเรียกว่า “วัฏฏสงสาร”, บางทีก็จะเรียกว่า “สังสารวัฏฏ์” ตามความพอใจของผู้เรียก และ คำแปลก็เหมือนกันแหละ แปลว่าการหมุนเวียนที่เป็นวงกลม เป็นการหมุนเวียนที่เป็นวงกลม แล้วก็หมุนอย่างมีกำลังที่จะดึงดูดเอาสิ่งที่พลัดตกเข้าไปในวงนั้นแล้ว ออกมาไม่ได้.

ที่เป็นอย่างวัตถุ เห็นได้ง่าย ๆ ก็คือน้ำวน, น้ำวน – วนอย่างแรงเป็นวงกลม; ถ้าเรือลำไหนพลัดเข้าไปสู่ความวน มันก็จะถูกววน พัดวนเข้าไปหาจุดศูนย์กลาง ซึ่งลึกแล้วก็จมหายไปเลย. นั่นแหละสิ่งที่เรียกว่าสังสารวัฏฏ์โดยวัตถุ, โดยทางวัตถุ.

ที่นี้ **สังสารวัฏฏ์โดยทางจิตใจ** ไม่ได้เกี่ยวกับวัตถุ ก็หมายความว่า กิเลส ความเห็นผิด ความเข้าใจผิด ทำใหวนอยู่ในเรื่องของกิเลส และทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกิเลส ทำให้เป็นวงวนลึกลงไปทุกที. จิตของคนโง่ พลัดเข้าไปในวงกลมนี้ ก็จะทำให้หมุนเป็นวง แล้วก็เข้าไปหาศูนย์กลาง คือลึกลงไป ๆ ลึกลงไป ๆ จนจม

อยู่ในวัฏฏะนั้น ไม่มีทางที่จะขึ้นมาได้ เรียกว่า “วัฏฏะแห่งความทุกข์”; แล้วมันก็จมอยู่ในวงกลมแห่งความทุกข์ ก็ขึ้นมาไม่ได้ เพราะว่ามันเป็นวงกลม; นี่คือสิ่งที่เรียกว่า “วัฏฏะ”.

ทีนี้ เราได้ยินได้ฟัง หรือ คำสั่งสอนที่สอน ๆ กันมาว่า วัฏฏสงสาร อันนานไกลนานไกล, วัฏฏสงสารอันนานไกล มันก็ไกลเป็นร้อยปี พันปี หมื่นปี แสนปี อีกเหมือนกัน เรียกว่าคู่กันไม่ได้ยิน คู่กันไม่ถึง, คู่กันไม่ได้ยิน เพราะวัฏฏสงสารมันนานไกล เอาไปเป็นเรื่องนานไกล ยาวออกไป ยาวออกไปอย่างลิบลับ.

แล้วมันมีปัญหาอะไรเกี่ยวกับเรา ถ้าวัฏฏสงสารมันนานไกล, เตี่ยนี้มันนานไกลอยู่ที่ไหน ? ดูให้ดีมันนานไกลอยู่ในหัวใจของเรา มันหมุนอยู่ในหัวใจของเราอย่างไม่สิ้นสุด, มันนานไกลอยู่ในหัวใจของเรา คือความที่มันหมุนอยู่ในหัวใจของเรา นั้นมันยาวนานไม่ค่อยจะสิ้นสุด, ไม่ใช่ว่าอีกหมื่นปีแสนปี เราจึงจะไปถึงวัฏฏสงสาร หรือครบรอบ หรือถึงจุดใดจุดหนึ่ง. ขอให้รู้ว่ามันหมุนอยู่ในหัวใจของเราเป็นรอบ ๆ ๆ ๆ ยาวนาน ไม่รู้จักสิ้นสุด; พูดอย่างภาษาเด็ก ๆ ก็ว่า มันฉายซ้ำ มันฉายซ้ำอยู่ที่นั่น.

เราจะต้องรู้จักสิ่งที่เรียกว่า “วัฏฏสงสาร” นั้น จนสามารถควบคุมมันได้ คือไม่ให้มันหมุน หรือให้มันหยุดหมุน จึงจะเรียกว่า “มีประโยชน์”; มิฉะนั้น ก็จะเป็นเรื่องนิทาน เป็นเรื่องนิยาย เป็นเรื่องในฝัน จนกลายเป็นเรื่องนิยายไปก็ได้ ว่าชีวิตนี้เวียนว่าย เวียนว่าย เวียนว่าย.

แล้วบางลัทธิก็กายก็ไม่รู้ ก็ไม่ได้สอนว่า จะไปจบกันเมื่อไร, หรือบางลัทธิก็กายที่สอน ก็สอนอย่างเข้าใจไม่ได้ ว่ามันจะจบลงอีกสักวันหนึ่ง แต่อีกก็

หมื่นปี ก็แสนปี ก็ไม่รู้, แล้วมันจะไปจบในลักษณะที่เข้าถึงพระเป็นเจ้า ออกไปรวมกันกับพระเป็นเจ้า แล้วก็จบวัฏฏสงสารกันเสียที; ถ้าอย่างนี้มันก็มีลักษณะเป็นนิยาย แล้วยังมีลักษณะออกไปเป็นไสยศาสตร์ ไม่ใช่พุทธศาสตร์, มันคล้ายกับนิยายการท่องเที่ยวอะไรอย่างหนึ่งของจิตใจ เทียวไป ๆ เทียวไปจนกว่าจะไปพบที่ ที่หยุดอยู่กับที่นั่นตลอดกาลไปเลย; นี่เค้าเงื่อนในศาสนาอื่นนั่นมันเป็นอย่างนี้.

ชาวพุทธซึ่งไม่เข้าใจอย่างถูกต้อง ก็ไปรับเอามา, มาจัดให้นิพพานกลายเป็นเมือง เป็นบ้านเป็นเมือง, ให้เราเวียนว่าย ๆ เวียนว่ายกัน จนไปพบเมืองนิพพาน แล้วก็อยู่ในเมืองนิพพานนั้นเป็นนิรันดร : ที่นี้เป็นนิรันดรไม่กลับมาเวียนว่ายอีก. นี่มันจะกลายเป็นลักษณะไสยศาสตร์ คือเข้าใจไม่ได้ ไม่มีเหตุผล, เป็นเรื่องที่บังคับให้เชื่อ หรือขอร้องให้เชื่อโดยไม่ให้ถาม ไม่ให้วิจัยวิจารณ์อะไรหมด. เอากันอย่าง ๆ ว่า ทำอะไรก็ตั้งใจว่าไปนิพพาน, ทำอะไรสักหน่อยก็ตั้งใจว่าไปนิพพาน ก็ทำไว้ ๆ สักคราวหนึ่ง ก็จะได้ไปที่เมืองนิพพาน ก็ไปอยู่ที่เมืองนิพพาน; ถ้าถือหลักกันอย่างนี้แล้ว เรื่องวัฏฏสงสารก็เป็นเรื่องไสยศาสตร์ ไม่ใช่พุทธศาสตร์ คือเป็นเรื่องที่เชื่อ เชื่อตาม ๆ กันไปเท่านั้นเอง ก็ไม่ได้ประโยชน์อะไร.

สังสารวัฏฏ์ในพุทธศาสนา

แล้วสิ่งที่เรียกว่า “สังสารวัฏฏ์” หรือ “วัฏฏสงสาร” ในพุทธศาสนานั้นไม่เป็นเช่นนั้น มันไม่เป็นเช่นนั้น คือมันเป็นวงกลมที่หมุนอยู่ข้างในใจของคน ธรรมดาคนอยู่ในวงนั้น ๆ ในจิตใจของคนนั้น ๆ หลาย ๆ รูปแบบ แล้วก็อย่างซ้ำ

ๆ; เพราะมันซ้ำจึงได้เรียกว่าวิภูฏสงสาร, เพราะมันซ้ำจึงได้เรียกว่าวิภูฏสงสาร, เพราะมันซ้ำ มันจึงเกิดวงกลม หรือถ้าเกิดวงกลมซ้อนกันอยู่ มันก็เรียกว่ามันซ้ำ. ฉะนั้น ความผิดพลาดทางจิตใจที่ซ้ำกันอยู่ ในภายในใจเป็นวง ๆ แล้วก็ทรมาณคน นั้นอยู่ตลอดเวลา นั่นแหละเรียกว่า “วิภูฏสงสาร” หรือ “สังสารวิภูฏ”.

จะยกตัวอย่างเบื้องต้น ว่าท่านทั้งหลายอยากมาที่นี่ อยากมาสวนโมกข์ แล้วก็มา, ความอยากมาทำให้มา มาฟัง, มาฟังแล้วสมมติว่าพอใจ พอใจเรื่องที่ได้ ฟัง, กลับไปบ้านแล้ว มันก็อยากมาอีก; พออยากมา มันก็มาอีก มันก็ได้ฟังอีก แล้วก็พอใจอีก, แล้วมันกลับมามี ฟังอีก พอใจอีก; นี่วิภูฏสงสารของนักฟังเทศน์ ของสวนโมกข์.

ท่านลองเข้าใจคำว่า “วงกลม” คือมันอยากมา แล้วมันก็มา มาแล้วก็ พอใจ; พอใจแล้วมันอยากมา แล้วมันก็มา, แล้วมันก็พอใจ; พอใจมันก็อยาก มาแล้วก็มา, มาแล้วก็พอใจ; นี่มันเป็นกึ่งวงกลมซ้อน ๆ กันอยู่. เดียวนี้, ดีแต่ว่า วิภูฏสงสารนี้ ชนิดนี้เป็นฝ่ายดี แล้วมันได้ประโยชน์, แต่มันก็ทำให้ต้องมาอยู่ นั้นแหละ ถ้ายังไม่หยุดมา ก็เรียกว่ายังไม่ได้ประโยชน์ถึงที่สุดแหละ เพราะว่าการ มานั้นมันไม่ใช่สนุกนัก.

ทีนี้ ถ้าว่าเป็นฝ่ายชั่ว เป็นวิภูฏสงสารฝ่ายชั่ว : ก็เกี่ยวทำงานก็อยาก ขโมย แล้วก็ขโมยได้ของก็อยากขโมยอีก; ใต้ของก็อยากขโมยอีก พอใจอยาก ขโมยอีก, ใต้ของขโมยอีก พอใจอยู่นั้นแหละ, ซ้ำ ๆ อยู่แต่ในการขโมย. นี่ก็เป็น ลักษณะแห่งวิภูฏสงสารด้วยเหมือนกัน แต่ในฝ่ายชั่ว.

นี่ท่านคงจะงบบ้าง เพราะเคยได้ยินมาแต่ว่าฝ่ายชั่ว, ถ้าเป็นวิภูฏสงสาร แล้วเป็นฝ่ายชั่ว ไม่ใช่อย่างนั้น; แม้แต่ฝ่ายดีก็ได้ ถ้ามันทำให้ติดอยู่ในวงกลมแล้ว

ก็เรียกว่า “วัฏฏสงสาร” ทั้งนั้น. ดังนั้น แม้จะทำความดีอย่างช้า ๆ ชาก ๆ แล้วก็หลุดออกไปจากการกระทำนั้นไม่ได้ มันก็เรียกว่า “วัฏฏสงสาร” เหมือนกัน เช่นว่าทำดีได้ไปสวรรค์แล้วก็พอใจ, พอหมดฤทธิ์ครั้งนั้นแล้ว ก็มาทำความดีเพื่อไปสวรรค์อีก; ไปสวรรค์แล้ว ถึงที่สุดแล้ว จุติแล้ว ก็มาทำความดีอีก แล้วก็ไปสวรรค์อีก; วนเป็นวงกลมอยู่แต่กับการไปสวรรค์ นี่ก็เรียกว่า “วัฏฏสงสาร” เหมือนกัน, วงกลมของวัฏฏะ.

ที่นี้ ไม่ต้องพูดถึงสวรรค์ธรรมดาหรอก แม้สวรรค์ชั้นพรหมโลกที่เป็นรูปพรหมก็ตาม ที่สูงขึ้นไปเป็นรูปพรหมก็ตาม ถ้ามันยังพอใจอยู่ มันก็เวียนวนอยู่แต่ที่นี้ ไม่ออกไปจากความเป็นอย่างนี้ วนอยู่ในกามภพ ในรูปภพ ในอรุภพ ก็เรียกว่า “วัฏฏะ” เหมือนกัน.

ไม่ต้องเวียน เลิกเวียน, ไปสู่ความหยุดสงบดับว่าง จึงจะเรียกว่าไม่อยู่ในวัฏฏะ : ออกไปจากวัฏฏะได้แล้ว. ถ้ายังเวียนอยู่เป็นวง ๆ ในวงแห่งความชั่วก็ตาม, ในวงแห่งความดีก็ตาม; มันก็ยังเป็นวัฏฏะทั้งนั้น. ฉะนั้น หลักระระจะจึงต้องการให้ออกไปเสียจากการวนเป็นวงอยู่ที่นี่ ในความชั่วความดี, จึงจะเรียกว่าออกไปเสียจากวัฏฏะ.

แต่เดี๋ยวนี้ไม่ได้พูดถึงเรื่องทางกายนะ พูดถึงเรื่องทางจิต, เอาละ, แม้ว่าร่างกายมันอยู่ใต้จิต แต่เขาเอาจิตเป็นสำคัญ; จิตพอใจอยู่แต่ในเรื่องอย่างนี้ คตินึกวนอยู่แต่ในเรื่องอย่างนี้ นั่นแหละคือวัฏฏสงสาร ที่หมุนอยู่ในจิตใจของเรา ในหัวใจของเรา.

ท่านแบ่งไว้ให้สังเกตง่าย ๆ เป็น ๓ ตอน วงกลมวงหนึ่ง ๆ นี้ แบ่งเป็น ๓ ตอน :- ตอนหนึ่งเป็น กิเลส คือความโง่ ความหลง มีอวิชชา เป็นต้น เป็นประธาน, แล้วเกิดความโลภ ความโกรธ ความหลง; นี่ส่วนที่เป็นกิเลส.

ส่วนที่เป็นกิเลสนี้ ก็เป็นเหตุให้กระทำ กรรม อย่างไรอย่างหนึ่ง ไป ตามความต้องการของกิเลส, ส่วนนี้เป็นการกระทำกรรม กระทำกรรมแล้วจะเป็น กรรมดีก็ได้ เป็นกรรมชั่วก็ได้.

กิเลสชั้นสูงนะ ท่านหมายถึงความอยาก, แม้อยากดี แต่อยากด้วยความโง่ ความหลง; ขึ้นชื่อว่าความอยากแล้วก็เป็นกิเลสทั้งนั้น, ติดอยู่ในความดี จนเป็นบ้าไปเลย, มีคนเป็นอันมาก ฆ่าตัวตาย เพราะปัญหาเกี่ยวกับความดี.

ฉะนั้น เราไม่หลงในอะไร ไม่ติดอยู่ในอะไร ไม่ติดอยู่ในความชั่ว ไม่ติดอยู่ในความดี จึงจะมีความเป็นอิสระและเป็นสุข; ฉะนั้นกิเลสชั้นดี ก็เป็นเหตุให้ทำดี, กิเลสชั้นเลว ก็เป็นเหตุให้เลว.

ทีนี้ครั้นทำกรรมแล้ว มันก็มี ผลกรรม คือได้ดีได้ชั่ว, ได้สุขได้ทุกข์, ไปตามประเภทของกรรม; ได้สุข ได้สุขแล้วก็หลงในความสุข นั้นหลงในความสุข หรือหลงในปัจจัยของความสุข มันก็ทรمانเป็นทุกข์ชนิดหนึ่ง. นี้ เรียกว่า ผลกรรม.

ผลกรรม ได้รับผลกรรมแล้ว กิเลสยังไม่หมด กิเลสยังเหลืออยู่ หรือว่าจะเพิ่มกิเลสเข้าอีกก็มี, มันก็มีกิเลสเหลืออยู่อีกสำหรับจะทำกรรม แล้วก็ได้รับผลกรรม; มันก็ยังมีกิเลสเหลืออยู่อีกสำหรับจะทำกรรม แล้วก็ได้รับผลกรรม.

เหมือนอย่างที่ว่ามาสวนโมกข์ มาพึ่งเทศน์ ชอบใจ กลับไป ยังชอบอยู่ ก็ยังอยากอยู่, ก็มาอีก ก็พึ่งอีก กลับไป; มาอีก พึ่งอีก กลับไป นี่ก็เรียกว่า มันเป็นวิญญูะฝ่ายที่ดี. ถ้าไปทำชั่ว เป็นต้น ก็ลองดู, หรือแม้แต่เรื่องทำมาหากิน ไปหาอาหารในป่ามากิน : มันก็อยากไป แล้วก็ไป แล้วก็หา แล้วก็ได้, แล้วก็อยากไป แล้วก็หา แล้วก็ได้ วนอยู่อย่างนั้น.

แต่ทีนี้ มันมีความสำคัญซ่อนเร้นอยู่ว่า มันทำไปด้วยความโง่ หรือว่าทำไปด้วยกิเลส ซึ่งมันทรมาณใจอยู่ตลอดเวลา, จะเป็นในขณะที่กิเลสหรือในขณะที่การกระทำความกรรม หรือในขณะที่ได้รับผลของกรรม มันเห็นคิดเห็น้อยทางจิต ทางวิญญูณ ตามประสาทคนโง่มีอยู่ตลอดเวลา; เรื่องได้มาก็เห็น้อย เห็น้อยจิตใจชนิดหนึ่ง, เรื่องสูญเสียไป ก็เห็น้อยจิตใจชนิดหนึ่ง เรื่องได้มา ก็เห็น้อยจิตใจชนิดหนึ่ง. นึกมองกันในแง่นี้บ้าง จึงจะเห็นว่าในวิญญูสงสาร นี่มันเป็นเรื่องทนทรมาณ, ทนทรมาณอย่างงดงาม สวยงามก็มี, ทนทรมาณอย่างน่าเกลียดน่าชังก็มี; เพราะอำนาจของกิเลส ซึ่งเป็นเหตุให้ยึดมั่นในสิ่งนั้น ๆ : ได้ไปเมืองสวรรค์ ก็ยึดมั่นเมืองสวรรค์ ได้ไปเมืองพรหม ก็ยึดมั่นเมืองพรหม, แล้วบางอย่างหรือส่วนมากนั้น ไม่ได้ไปถึงจริงหรอก มันยึดมั่นด้วยจิตใจ เท่านั้นก็เป็นทุกข์พอแล้ว. สมมติว่าถึงเข้าจริง มันก็ยึดมั่นและเป็นทุกข์ เช่นว่าคนร่ำรวย ยึดมั่นในความร่ำรวยของตน

มันก็นอนไม่หลับหรอก, ไม่เท่าไรก็ต้องเป็นโรคประสาท ได้ไปหาหมอแหละ เพราะความยึดมั่นด้วยกิเลส ซึ่งมีวิชานำหน้านั้นแหละ มันเป็นความทนทรมาน.

วงกลมในวัฏฏสงสาร ล้วนเป็นทุกข์ทรมานทั้ง ๓ ส่วน

นี่ในวงกลมซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ ส่วน, ล้วนแต่เป็นความทรมานทั้งนั้น; วงกลมส่วนที่ ๑. คือกิเลส ก็ทรมาน, วงกลมส่วนที่ ๒. คือการทำความ ต้องกระทำ กรรมนั้นก็เป็นการทนทรมาน, วงกลมส่วนที่ ๓. ได้รับผลกระทบ มายึดถือเอาไว้ มาแบกไว้เป็นของกู มันก็ทนทรมาน แล้วมันก็ย้อนไปหากิเลสอีก มันก็ทนทรมานอีก; นี้เรียกว่า “วัฏฏสงสาร”.

พูดให้สั้นที่สุดด้วยคำ ๓ คำ ก็ว่าอยาก แล้วทำ แล้วรับผล : อยากกระทำ นี่อันที่ ๑, แล้วกระทำ อันที่ ๒, แล้วได้รับผลการกระทำ อันที่ ๓; แล้วมันไปอยากอีก แล้วทำอีก ได้รับผลอีก, อยากอีก ทำอีก ได้รับผลอีก ด้วยความยึดมั่นถือมั่นตลอดเวลา : ยึดมั่นในตัวผู้กระทำ ว่าเป็นตัวผู้กระทำ มันก็แบก

ตัวกู ก็ทรมานเพราะแบกตัวกู; ยึดมั่นในการกระทำ เป็นการกระทำของกู มันก็อยู่ด้วยความหวัง และหิวเป็นเปรต, มันไม่ได้กระทำด้วยสติปัญญา แต่มันกระทำด้วยความหวัง, ได้ผลมา มันก็รักหรือพอใจ จนเหนื่อย, แล้วไม่ได้ผลเป็นที่พอใจ ก็ยังเป็นทุกข์; นี้เพราะมันยึดมั่นถือมั่น.

“เป็นหลักตอปักลงไปในวัฏฏสงสาร”

คือจิตที่จมอยู่ในวัฏฏสงสาร

นี่ขอให้ทุกคนสนใจ เรื่องชนิดนี้ที่มีอยู่กับตัวเอง ว่าวัฏฏสงสาร คือ อยู่นี่และอยู่ในใจเรา แล้วหมุนกลมอยู่ในตัวเรา แล้วก็หมุนเข้มงวดเข้า เข้มงวดเข้า จนตรงกลาง “ลึก” เป็นจุดลึกของความวน หมายความว่าพลัดลงมาถึงขั้นนี้ แล้วขึ้นมายาก, พลัดลงไปจุดลึกนี้ แล้วมันขึ้นมายาก นี้เรียกว่า “วัฏฏสงสาร”.

คนที่ขึ้นมาไม่ได้ จิตที่ขึ้นมาไม่ได้ ก็คือจิตที่จมอยู่ในวัฏฏสงสาร เขาก็เรียกว่า “เป็นหลักตอ ปักลงไปในวัฏฏสงสาร”, แล้วไม่ต้องขึ้นกันแล้วทีนี้; จนกว่าเมื่อไร จะเรียกว่า มีโชคดี หรือจะอะไรก็ตาม, เจ็ดหลาบหรืออะไรก็ตาม; มันนึกได้ มันพยายามต่อสู้ มันจะขึ้นนั่นแหละ, มันจะตั้งต้นกันใหม่ แล้วก็เจ็ด จะเจ็ดหลาบต่อการที่จะวนอยู่ในวงกลมนี้ ต้องการจะออกมาเสีย, นี้เรียกว่าปัญญาอันใหม่.

วิธีที่จะออกมาเสียจากวัฏฏสงสาร

ปัญญาใหม่ ปัญญาที่ไม่เคยมี : จะพลัดลงไปในวงกลม แล้วเจ็ดหลาบ แล้วเอือมระอาเมื่ออยากจะทำออกมาเสียจากวงกลม, จึงมาตั้งต้นกันใหม่; ถ้าโชคดีหรือบังเอิญก็ตามใจนะ มาพบวิชาความรู้อันนี้ สามารถที่จะตั้งจิต ดำรงจิตกันเสียใหม่, อย่าให้เป็นเหมือนกับพลัดลงไปทะเลวน, ในทะเลวนนั้นนั่นแหละก็เรียกว่าจะหลุดพ้นจากวัฏฏสงสาร.

หลุดพ้นจากวัฏฏสงสาร ก็คือจิตนั้นหายโง่ หายหลง หายวนอยู่ในความอยาก ในการกระทำ และรับผลของการกระทำ, แล้วอยากซ้ำ แล้วทำอีก แล้วรับผลอีก ทยุค ๆ; อย่างนี้เรียกว่าออกมาเสียได้จากวัฏฏสงสาร. พอออกมาเสียได้ จิตนั้นก็พบกับนิพพาน ก็ในจิตนั้นอีกแหละ ไม่ต้องออกไปที่อื่นที่ไหน; แล้วก็ไม่ต้องรอกันเป็นหมื่นปี แสนปี มันรู้ถูกต้อง เท่านั้นแหละ มันก็ออกมาเสียได้, พอออกมาเสียได้ มันก็หมดความทุกข์ทันที. อย่างนี้เรียกว่านิพพาน : ไม่ไปลอยวนกลมอยู่ในวัฏฏสงสาร ออกมาเสียได้ ก็เรียกว่าการบรรลุนิพพาน : ไม่มีความอยาก ไม่มีการกระทำ ไม่มีผลของการกระทำที่ยึดถือว่าเป็นของเรา; จึงไม่หนักอกหนักใจในความอยาก ในการกระทำและในการรับผลของการกระทำ นี้ก็เลยสบายคือเป็นคนที่ไม่มีความทุกข์.

แม้ว่าจะทำมาหากิน จะทำงาน จะทำอะไรไป ก็ไม่มีกิเลสที่เป็นเหตุให้ทำ; เมื่อคนโน้นมันโง่ มันทำไปด้วยกิเลส, คนนี้ไม่โง่ มันทำไปด้วยสติปัญญา ตรงนี้แหละขอให้เข้าใจให้ดีเถิด **วิธีที่จะออกมาเสียจากวัฏฏสงสาร มันคืออย่างไร ? คือความไม่โง่** คือความรู้ที่ถูกต้องมีมา ความเข้าใจถูกต้องมีมา; เกลียดความโง่ ความหลงที่เป็นกิเลสให้ทำกรรมและทรมาณใจ.

เดี๋ยวนี้จะไม่คิด 'ไม่รู้' สึกคิดนึกแบบมีตัวกู และทำอะไรเพื่อตัวกู, รู้ว่าชีวิตนี้เป็นธรรมชาติ ของธรรมชาติ ตามธรรมชาติ ไม่ใช่ตัวกู ไม่ใช่ของกู; ถ้าจิตมันเกิดรู้สึกเป็นตัวกู - ของกูขึ้นมาแล้ว นั่นมันเป็นตัวจิตโง่ จิตโง่เพิ่งเกิดใหม่.

ลูกเด็ก ๆ ในท้องมันก็คิดไม่เป็น เด็ก ๆ ในท้องคิดไม่เป็น ว่าตัวกู ของกู แล้วอยาก แล้วกระวนกระวาย, **มันเพิ่งโง่** เมื่อมันเกิดมาจากท้องมารดา

แล้ว มาได้สัมผัสทาง ตา หู จมูก ลิ่น ภายใจ, พบของเอรีคอร้อย แล้วมันชอบ มันชอบแล้วมันอยากได้ แล้วมันอยากได้ยิ่งขึ้นไป ไม่มีที่สิ้นสุด; นี้อวิชา-ความโง่ มันก็ได้ตั้งต้นขึ้น แล้วก็ตลอดเป็นกิเลส : เป็นความโลภ เป็นความโกรธ, เป็นความหลงออกมา. แม่ของกิเลส คือความโง่ หรืออวิชา ตลอดลูกออกมา ก็อรากะ โทสะ โมหะ, มีกิเลสสำหรับจะทำไปตามอำนาจของกิเลส เพราะได้มาพบของเอรีคอร้อย ก็วิ่งตามอำนาจของกิเลส.

วันนี้มีคนมาใหม่หลายคน โดยเฉพาะลูกเด็ก ๆ, อยากจะเล่นนิทาน ที่เคยเล่าแล้วเล่าอีกว่า : เด็กโง่ทิ้งพ่อแม่วิ่งตามโจรไป ไปอยู่ในอำนาจของโจร โจรก็ทำตามความปรารถนาของโจร ให้เป็นทุกข์และนั่งร้องไห้อยู่; เด็กคนนั้นในที่สุดทิ้งพ่อแม่ไปอยู่กับโจร มันต้องไปนั่งร้องไห้อยู่ เพราะอยู่ใ้อำนาจของโจร จนกว่ามันอยากจะพ้นจากอำนาจโจร มันจึงจะหาทางหนีเสีย หรือฆ่าโจรเสีย; นั่นแหละหน้าที่ของมัน มันก็มีขึ้นมาอย่างนั้น มันอยู่ใ้อำนาจโจร.

นี่เราก็เหมือนกันแหละ เด็กหัวงอกก็ได้ เด็กหัวงอกเหล่านี้, มันก็วิ่งหนีพ่อแม่ของมันไปอยู่กับโจร หรือลูกเด็ก ๆ เล็ก ๆ มันก็วิ่งหนีพ่อแม่ของมันตามไปอยู่กับโจร; คือที่แรกมันไม่ได้มีกิเลส มันไม่ได้โง่อะไร มันอยู่กับพ่อแม่คือพระธรรม ธรรมะ ศีลธรรม, มันอยู่กับความถูกต้อง หรือความปรกติ; ต่อมา มันไปพบของสวยงาม หอมหวาน นุ่มนวล เอรีคอร้อยทางเนื้อทางหนังเข้า มันก็ทิ้งธรรมะที่เป็นพ่อแม่เสีย, วิ่งตามโจรไป ก็ตามกิเลสไป แล้วไปสนุกสนาน เอรีคอร้อย กันใหญ่เลย; นี่ไปอยู่กับโจร. แล้วมันก็ต้องเป็นทุกข์ เพราะความหลงไหลในเหยื่อเหล่านั้น แล้วก็นั่งร้องไห้อยู่ เป็นวิญญูะอย่างที่ว่านั่นแหละ.

ไปตกอยู่ที่อำนาจของโจร แล้วมันก็มีกิเลส ทำกรรม รับผลกรรม, มีกิเลส ทำกรรม รับผลกรรม, มีกิเลส ทำกรรม รับผลกรรม, คุณนั่งว่าทั้งวัน ๆ ก็ได้ มันมีอยู่ ๓ คำนี้เท่านั้นแหละ ว่ามีกิเลส แล้วก็ทำกรรม แล้วก็รับผลกรรม, แล้วก็ส่งเสริมกิเลส แล้วก็ทำกรรม แล้วก็รับผลกรรม.

นี่เด็กมันทิ้งพ่อแม่หนีตามโจรไป แล้วไปอยู่กับโจร, แล้วมันก็ต้องทนทุกข์ เพราะการกระทำชนิดที่เป็นวิญญูะ วนเวียนอยู่ในกองทุกข์, สมน้ำหน้าหรือไม่ว่าไปคิดดู; มันทิ้งพ่อแม่หนีตามโจรไป แล้วไปกระทำอย่างโจร แล้วมันก็ต้องนั่งร้องไห้อยู่. ที่นี้ถ้ามันจะรู้สึกคิดนึกได้ เพราะความเจ็บปวดเหล่านั้น คืออยากจะเปลี่ยน อยากจะไม่ทำอย่างนั้น อยากจะออกมาจากอำนาจโจร ก็คือเหมือนกับเราที่อยากจะออกมาเสียจากวิญญูะ ออกมาเสียจากวนแห่งสังสารวิญญูะ มาสู่ความเป็นอิสระ หรือนิพพาน.

นี่ขอให้จำเรื่องอุปมานี้ไว้สิ มันง่ายดี : พัดตกลงไปในวงของวิญญูะ เหลือทนแล้ว, ที่นี้ นานเข้า ๆ เหลือทนแล้ว อยากจะออกมาเสียที คืออยากจะทิ้งโจร กลับมาอยู่กับพ่อแม่ใหม่.

นี่ลูกเด็ก ๆ ระวังให้ดี พวกเธอจะทิ้งพ่อแม่ คือความถูกต้อง, ระวังตามความไม่ถูกต้อง คือกิเลสตัณหา : ระวังตามโจรไป แล้วถูกโจรกระทำเอาเจ็บปวด แล้วจึงนึกถึงพ่อแม่ ก็จะคิดกลับมาหาพ่อแม่ จะประพฤติกกระทำให้ถูกต้องกันเสียใหม่ จะกลับมาหาพ่อแม่.

ที่นี่ จะกลับมาได้อย่างไร ? เมื่อโจรมันไม่ให้มา, เมื่อโจรมันมีความผูกพันเหนียวแน่น อย่างเหนียวแน่น ก็ต้องฆ่าโจรเท่านั้นแหละ; **ธรรมะนี้มีลักษณะเหมือนกับฆ่ากิเลสหรือฆ่าโจร, หลุดพ้นจากมือโจรก็มาหาธรรมะได้.**

ความหมายของนิทานถึงความถูกต้อง ไปวิ่งตามกิเลส

นี่นิยายหรือนิทานนี้ ไม่ใช่เขาต้องการให้เชื่อตัวนิทาน ไม่ต้องเชื่อตัวนิทาน, แต่ให้รู้ความหมายของนิทานว่า มันหมายความว่าอย่างไร ? คนเราเกิดมาจากท้องแม่ ทีแรกไม่โง่ ไม่ฉลาด หรือไม่อะไร มันกลาง ๆ มันไปตามธรรมชาติตามธรรมดา; ต่อมามันไปหลงเริ่ดอ่อยสวยงาม ของสิ่งที่ได้พบได้ปะกันคราวหลัง เมื่อเป็นเด็ก ๆ, จิตมันก็เหไปหาความสวยงาม สนุกสนาน, ทั้งระเบียบ ทั้งคำสั่งสอน ทั้งความถูกต้อง, มันจึงไปเป็นอันธพาล : ไปเป็นขโมย ไปเป็นทุกอย่างที่ว่ากิเลสมันจะพาไปให้ทำ จนกว่ามันจะเซ็ดหลาบ; ถ้าไม่เซ็ดหลาบ มันก็ซ่า ๆ อยู่ในนั้น อยู่ในความผิด ในวนเวียนของความผิด ของความทุกข์.

นี่เรา ดูจะเป็นอย่างนี้ กันมาทุกคนแล้วกรรมัง ไม่มากก็น้อย; คือยินดีที่จะไปหาสวยงาม สนุกสนาน เริ่ดอ่อย แทนที่จะยึดหลักความดี ความถูกต้อง ไว้ อย่างมั่นคง, เพราะว่าเราได้เห็นกันอยู่ชัด ๆ ในโรงเรียนก็ดี ในวัดวาอารามก็ดี มีการทำผิดมีคนที่หันเหไปในทางการทำผิด แล้วก็ทำผิด ทำผิด, จนกว่าจะสะใจเจ็บปวด แล้วก็หันมาหาความถูกต้อง. ถ้ามันจะต้องเป็นอย่างนั้น โดยที่หลีกเลี่ยงไม่ได้เหมือนกัน, แต่อย่าให้มันนานนัก เพียงแต่ซึมเข้าไปแล้วก็ถอยหลังกลับก็จะดี. ทั้งพ่อแม่ตามโจรไป พอรู้ว่า เอ้า, เป็นโจร ก็รีบทิ้ง รีบกลับเสีย, นั่นยังมี

ส่วนที่จะไม่ต้องเป็นทุกข์มากนัก คือให้อภัยกันได้; ถ้ามีฉะนั้นแล้วจะต้องเป็น
อัมพาตจนตาย นี่ไม่ไหวแล้ว.

การเวียนอยู่ในวัฏฏะนี้เป็นความทุกข์

นี่คือวัฏฏะ ความที่หมุนซ้ำซาก เป็นวงกลมอยู่ในความคิด ความโง่
ความหลง ของกิเลสของตน, ก็ทำกรรมไปตามอำนาจของกิเลสต่าง ๆ นานา ได้รับ
ผลกรรม แล้วก็ยังหลงอยู่นั่นแหละ จนกว่าจะมองเห็นว่า การเวียนอยู่ในวัฏฏะนี้
เป็นความทุกข์; จนกว่าจะรู้สึกว่ายวนอยู่ในวัฏฏะเช่นนี้ ในวงกลมนี้เป็นความ
ทุกข์, ถ้าเริ่มรู้สึกอย่างนี้แล้ว คนนั้นจะเอาตัวรอดได้; ถ้าคนใดไม่รู้สึกอย่างนี้แล้ว
มันก็จะหลับหูหลับตาเวียนอยู่ในวัฏฏะ ไม่มีทางออกมาได้; ถ้าคนใดเริ่ม
มองเห็นว่า วัฏฏะนี้เป็นความทุกข์ มันก็จะได้มีโอกาสออกมาได้.

ฉะนั้น จึงอยากจะให้ทุกคนศึกษาเรื่องวัฏฏะ ดูให้ดี ๆ เอาเรื่องวัฏฏะ
ชั่วกัณก่อน : อยากได้อะไร อย่างไม่มีเหตุผล มีกิเลสไปทำชั่ว เช่นไปขโมยเป็น
ต้น ไปโกงเขา ไปคอร์รัปชั่นไปอะไรก็ตาม ได้ผลมาแล้ว มันก็ไม่ละกิเลส มันก็
อยากจะทำอีกกระทำซ้ำ ๆ.

ที่นี้ ในฝ่ายดีก็หมายความว่าได้ผลดีมา ถ้ายังมีกิเลสไปหลงรักหลงพอใจ
ยึดมั่นถือมั่น แล้วมันก็ต้องทนทรมาน, เศรษฐีโง่มันก็จะเป็นอย่างนี้มาก เท่ากับ
ความมั่งมีของมัน เพราะมันเป็นเศรษฐีโง่ มันต้องยึดมั่นถือมั่นในความมั่งมีของมัน,
หนักอกหนักใจ เท่ากับความมีเงินมาก; ถ้าเศรษฐีฉลาด มันก็ไม่มี ความยึดมั่น
ถือมั่น มันก็นอนหลับสบาย.

ยึดมั่นถือมั่น ต้องเป็นทุกข์ – ไม่ยึดมั่น ไม่เป็นทุกข์

ทีนี้ ไม่ต้องเป็นเศรษฐีกันแล้ว เป็นคนธรรมดาไม่ใช่เศรษฐี, ถ้ามันมีอะไรสักชนิดหนึ่ง มันยึดมั่นถือมั่น มันก็ต้องเป็นทุกข์ธรรมดา; ถ้ามันไม่ยึดมั่นถือมั่น มันก็ไม่เป็นทุกข์ธรรมดา, ฉะนั้น คนขอทานมันมีโอกาสที่จะเป็นสุขยิ่งกว่าเศรษฐี. คนขอทานที่ไม่ยึดมั่นถือมั่นในสมบัติ ๒-๓ สตางค์ของมันแล้ว มันก็มีความสุขยิ่งกว่าเศรษฐี ซึ่งมีเงินร้อยล้านพันล้าน แต่เต็มไปด้วยความยึดมั่นถือมั่น.

เล่านิทานอีกเรื่องดีใหม่ ว่านิทานของคนจีน เขาเล่า ๆ กันมา, คนขอทานคนหนึ่ง อาศัยอยู่ชายคาบ้านของเศรษฐี เพียงแต่อาศัยชายคาอยู่เท่านั้นแหละ; พอเช้าขึ้น มันก็ไปขอทาน มันได้ ๑๐ สตางค์, ๒๐ สตางค์ ก็พอแล้ว, กลับมาจาก

ขอทาน ค่าลงก็สี่ขอ, คนขอทานนี้ เขาก็มีขอสำหรับสี่ขอ; เขาได้มา ๒๐ สตางค์ วันนี้เขาก็สี่ขอสบายไป จนกว่าจะหลับ, เขาทำอย่างนี้อยู่ทุก ๆ วัน; วันหนึ่งเขากลับมาแล้ว ถึงเวลานอนแล้ว ก็ไม่ได้สี่ขอ, ไม่ได้ยินเสียงสี่ขอ; เศรษฐีเจ้าของบ้านข้างบนมาถามว่า เอ้า, วันนี้ทำไมแกไม่สี่ขอ, บอกว่าวันนี้มันนอนไม่หลับ มันได้มาบาทหนึ่ง, มันได้มาบาทหนึ่ง มันนอนไม่หลับ เลยไม่ได้สี่ขอ เพราะมันเป็นทุกข์ จนสี่ขอไม่ลง.

นี่คิดดูเถิดว่า มันเรื่องของความยึดมั่นหรือไม่ยึดมั่น มันเป็นอย่างไร ? ถ้าลงยึดมั่นแล้ว เท่าไร ๆ มันก็ต้องเป็นทุกข์, ไม่ยึดมั่นแล้ว มันก็ไม่เป็นทุกข์เลย; ฉะนั้น เราอย่ายึดมั่นถือมั่นสิ่งใด ๆ.

ตามหลักธรรมะสูงสุดแล้ว จะไม่ยึดมั่นแม้แต่ในชีวิตของตน ไม่ยึดมั่นแม้ในตัวชีวิตนั้น, ถ้าพูดอย่างนี้ คนโง่สมัยนี้เขาไม่ยอมเชื่อ เขาว่าเขาเป็นคนฉลาด เขาต้องยึดถือในชีวิต, เขาต้องยึดถือในทรัพย์สินสมบัติเกียรติยศชื่อเสียงของเขา เขาไม่ยอมปล่อย; แต่แล้วเขาก็ต้องเป็นทุกข์ เพราะมันเต็มไปด้วยกิเลส.

ถ้าเขาไม่ยึดมั่น เขาปล่อยให้มันเป็นของตามธรรมชาติตามธรรมดา, เป็นตถตา – เช่นนั่นเองของธรรมชาติ; เราจะทำอะไรก็ทำดี ได้อะไรก็ได้ดี จะกินอะไรก็กินดี โดยไม่ต้องยึดมั่นถือมั่น คือทำโดยถูกต้อง โดยสุจริต; มันก็ได้มากจนเหลือเกิน มีมากจนเหลือเกินแหละ, อย่าไปยึดมั่นเข้านะ พอไปยึดมั่นแล้ว มันกัดเอาทันทีแหละ, ไม่ว่าอะไร : ที่จะเป็นทรัพย์สินสมบัติ เกียรติยศชื่อเสียง อะไรก็ตาม พอไปยึดมั่นมั่นว่าของกู แล้วมันกัดทันที; นี่มันเป็นอย่างนี้. ฉะนั้น จึงต้องมีสติรู้ตัวอยู่ ควบคุมกิเลสอยู่ อย่าให้กิเลสมันมาทำงานบัญชาการ เป็นผู้บัญชาการในชีวิต.

ขั้นที่ ๕ เป็นภาระหนักเพราะไปยึดมั่น

ไปยึดมั่นสิ่งใด สิ่งนั้นจะเป็นของหนัก อย่างที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า “ขั้นที่ ๕ เป็นภาระหนัก” เพราะไปยึดมั่น เพราะมันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น; ยึดถือกายนี้ว่าเป็นของกู มันก็หนัก, ยึดถือจิตว่าเป็นของกู มันก็เป็นของหนัก เช่นเดียวกับยึดถือกายว่าเป็นของกู; จะยึดถือจิตส่วนที่เป็นเวทนา หรือสัญญา หรือสังขาร หรือวิญญูณก็ตาม, ไม่ว่าส่วนไหน ไปยึดถือเข้าเป็นของกูแล้ว มัน

หนัก; มันหนักแบบจิตใจ เราเปรียบด้วยของหนักแบบร่างกายนี้ : เราแบก เราหาม เราทูนไว้บนศีรษะ มันก็หนัก; ถ้าเป็นทางวัตถุ – ทางกายหนักอย่างไร ทางจิตใจมันก็หนักอย่างนั้นแหละ, แต่มันหนักฝ่ายจิตใจ นั่นแหละคือความทุกข์.

ฉะนั้น เราไม่รู้จักมัน ก็ไปยึดมันเรื่อย ยึดมันกิเลสเป็นตัวกุเสียด้วยซ้ำไป, แล้วทำกรรมเป็นของกุ ได้รับผลกรรมเป็นของกุ, มาส่งเสริมกิเลส คือตัวกุให้มันยิ่งขึ้นไป ก็วนเวียนอยู่ในวัฏฏะหนักขึ้น ๆ นี่หมายความว่ามันวนวนเข้าไปหาจุดศูนย์กลาง ตรงที่ลึกของน้ำวนมากเข้า ๆ คือมันยิ่งโง่มากเข้า มันก็ยิ่งไปใกล้วงกลมของน้ำวนนั้นมากเข้า. นี้ระวังให้ดี ๆ เข้าไปถึงนั้นแล้ว มันจะจมจนจึ้นมายาก หรือจึ้นมาไม่ได้, ในชั่วที่เห็น ๆ กันนี้ มันจะจึ้นมาไม่ได้หรือมันเป็นทุกข์หนักก็แล้วกัน.

วัฏฏะมักจะตั้งต้นจึ้นมาโดยไม่รู้สึกรู้ตัว

ขอให้มองดูว่าสิ่งที่เรียกว่า “วัฏฏะ” แล้วหมุนอยู่อย่างอันตรายร้ายกาจนั้น, ไม่ใช่มันอยู่ที่กลางทะเล มันอยู่ในหัวใจของคนทุกคน. เราไปดูน้ำวนที่กลางทะเลหรือที่ตรงไหน ที่พอจะเห็นได้ เราก็กลัวเหมือนกันแหละ; แต่ว่าน้ำวนนั้นมันยังเล็กนัก มันอยู่ข้างนอกด้วย, น้ำวนในหัวใจนั้นน่ากลัวกว่า : กิเลสที่วนอยู่ในหัวใจ ทำกรรมอยู่ด้วยใจ ด้วยจิต ความคิด แล้วรับผลกรรม พอใจในผลกรรมหลงใหลอยู่ในน้ำวนนี้ น่ากลัวกว่าและออกยาก, มักจะตั้งต้นจึ้นมาโดยไม่รู้สึกรู้ตัว เหมือนกับเด็กเล็ก ๆ เกิดมาอยู่กับพ่อแม่ แล้วมันเผชิญมันวิ่งหนีตามโจรไป เพราะของล่อของโจรนั้น มันรู้สึกรู้ตัวเมื่อไหร่เล่า, คิดดูสิมันรู้สึกรู้ตัวเมื่อไร. การที่จะ

เปลี่ยนไปสู่ความผิคนั้น มันไม่รู้สึกรอคตัวหอรอก มันไม่รู้เรื่องเลย; ถ้ารู้เรื่องแล้ว มันก็ไม่ไปหอรอก มันไม่เปลี่ยน มันไม่ทิ้งพ่อแม่ ไปตามโจร.

ตรงนี้อาจจะพูดชนิดที่มันขวางโลกสักหน่อย ว่าที่พ่อแม่ชอบเอาของ เอรีดอรรอย นำรัก นำพอใจไปให้ลูกนั้น, ระวังให้ดี นั่นแหละพ่อแม่จะกลายเป็นโจร หรือว่ายั่วให้ลูกตามโจรไปเสีย; การขบกล่อมพะเน้าพะนอลูกเล็ก ๆ ให้หลงไหล ในความสุขสนุกสนาน เอรีดอรรอยนั่นแหละ คือของยั่วให้เด็กเล็ก ๆ นั้น มันวิ่งตามโจรไปเสีย พ่อแม่ก็กลายเป็นโจร.

อย่าทำเด็กให้หลงในความเอรีดอรรอย

ฉะนั้น อย่าทำเด็กให้หลงในความเอรีดอรรอย ที่เขาเรียกกันไพเราะ นักหนา บ้า ๆ บอ ๆ ว่า ความอบอุ่น ความอบอุ่น, เดียวนี้พูดกันแต่เรื่องความอบอุ่น; เด็ก ๆ : เด็กหญิงเด็กชายกระทั่งวัยรุ่นนี้ มันไม่ได้รับความอบอุ่นจากพ่อแม่ มันไม่ได้รับความอบอุ่นจากโรงเรียน, มันโกรธครู มันโกรธโรงเรียน, มันโกรธพ่อแม่ จนมันอยู่ที่บ้านไม่ได้, เป็นโรคประสาท พูดอะไรฟังไม่รู้เรื่อง เรียกว่าเป็นบ้าครึ่งหนึ่งแล้ว; มาที่สวนโมกข์นี้บ่อบที่สุดเลย และเป็นเด็กหญิงโดยมากด้วย, มาที่สวนโมกข์นี้ไม่มีปัญหาอะไรนอกจากว่า ไม่ได้รับความอบอุ่นจากพ่อแม่ ไม่ได้ได้รับความอบอุ่นจากโรงเรียน; ทะเลาะกันเรื่อยกับที่บ้านที่โรงเรียน แล้วก็มาหาแล้วก็รู้สึกเป็นทุกข์ แล้วก็อยากจะหาความดับทุกข์ด้วยธรรมะ, ก็วิ่งมาถึงสวนโมกข์.

ได้รับผลกระทบ ก็ไปส่งเสริมกิเลส; จนเรามีกิเลสอันซ้ำซาก : มีโลก โกรธ หลง, โลก โกรธ หลง อย่างซ้ำ ๆ ซาก ๆ. ที่นี้ เมื่อมีโลกก็ร้อนอย่างความโลก, เมื่อมี โกรธก็ร้อนอย่างความโกรธ, เมื่อโง่หลงก็ร้อนอย่างโง่หลง; มันเป็นไฟทั้งนั้นแหละ.

นี่ไปค้นให้พบสิ ไฟที่มันไหม้อยู่นี้ ไหม้อยู่ที่ศีรษะ ไหม้อยู่ที่เสื้อผ้า, ยังไม่รู้สึกรู้จัก ไฟความโลภ ไฟความโกรธ ไฟความหลง แล้วก็นอนอยู่ที่นี้; วนเปลี่ยนหน้ากันอยู่ที่โลก-โกรธ-หลง ๆ โลก-โกรธ-หลง นี่วนอยู่ในไฟกิเลส เป็นวัฏฏะวงกลม โลก โกรธ หลง, โลก โกรธ หลง.

ที่นี้ วนอีก วนอีกถัดไปนั้น ก็เป็นเรื่องส่วนผลของมัน ก็วนอยู่ในความเกิด-แก่-เจ็บ-ตาย ๆ เกิด-แก่-เจ็บ-ตาย ๆ ของร่างกายอย่างที่เขาเชื่อ ๆ กันก็ได้ นั้นมันเขาพูดกันอยู่แล้ว; แล้วก็พูดอย่างบังคับให้เชื่อ : เกิดแล้วแก่-แก่แล้วเจ็บ-เจ็บแล้วตาย-ตายแล้วเกิด ๆ อย่างที่คนเขาพูดกันนั้น : เกิดจากท้องแม่ เข้าโลงไป เกิดใหม่ เจ็บตายอีก, นั้นก็วนเหมือนกันแหละ, วนเกิด แก่ เจ็บ ตาย อย่างที่เขาพูด.

ที่นี้ อาตมาไม่ค่อยชอบจะพูดอย่างนั้น วนข้างใน วนข้างใน วนอยู่ที่ปัญหาของการเกิด แก่ เจ็บ ตาย; เดี่ยวปัญหาเรื่องเกิดเข้ามาแผดเผา, เดี่ยวปัญหาเรื่องแก่เข้ามาแผดเผา, เดี่ยวปัญหาเรื่องเจ็บเข้ามาแผดเผา, เดี่ยวปัญหาเรื่องตายเข้ามาแผดเผา; ยังไม่ทันเข้าโลง ยังไม่ต้องเข้าโลง มีชีวิตเป็น ๆ อยู่อย่างนี้ อายุมาก

ขนาดนี้แล้ว ก็วนอยู่ในปัญหาเรื่องความทุกข์ ที่เกิดมาจากความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ที่คนโง่ไปยึดเอามาเป็นของกู.

ไฟทุกข์ตามธรรมชาติคือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย

ที่จริงความเกิด แก่ เจ็บ ตาย นั้นเป็นของธรรมชาติ, แล้วคนโง่มันไปยึดเอามาเป็นของกู ไปปลิ้นเอามาจากธรรมชาติเอามาเป็นของกู; แล้วมันก็หนักอกหนักใจ เตื่อร้อนเหลือประมาณ อยู่ด้วยความเกิด แก่ เจ็บ ตาย, เกิด แก่ เจ็บ ตาย โดยที่ร่างกายยังไม่ได้ตาย หรือยังไม่ได้เจ็บ; มันก็ยังมีปัญหาที่กลัวเจ็บ กลัวตาย กลัวแก่, ปัญหาที่จะดำรงชีวิตอยู่ เพราะว่ามันยึดถือเป็นตัวกู – ของกู มันก็มีปัญหาไปหมดแหละ; มันจะกินอะไร มันจะได้อะไร มันจะเสียอะไร มันจะพิกลพิการ มันเป็นปัญหาไปหมด; นี่ก็เรียกว่าเขามีปัญหาด้วยไฟทุกข์ เกิด-แก่-เจ็บ-ตาย ๆ, เกิด แก่ เจ็บ ตาย.

ถ้าพูดให้ละเอียดกว่านี้อีก ก็ว่า เมื่อเกิดตัวกู – ของกูขึ้นมาในใจครั้งหนึ่ง นั้นแหละมันเป็นทุกข์แหละ, ที่นี้ตัวกู – ของกู นั้นมันมีเหตุปัจจัยร่อยหรอ มันก็ลดลง, มันแก่หรือมันไม่ได้สบายใจ มันก็เจ็บหรือมันดับไป, ตัวกู – ของกูมันดับไป มันก็ตาย : ตายแห่งความคิดนึกว่าตัวกู – ของกู, เดียวมันเกิดมาอีกแหละ เดียวมันก็เกิดความรู้สึกตัวกู – ของกูมาอีกในเรื่องอื่น กระทั่งมันดับไป; เดียวมันเกิดมาอีกแหละ ตัวกู – ของกูนี้มันเกิดแล้วเสื่อมไป แล้วดับ, เกิดแล้วก็เสื่อมไป แล้วดับ; อันนี้ละเอียดกว่า ละเอียดที่สุดเลย แล้วก็รับกวนที่สุดเลย เพราะมันเกิด

ได้ไว้มาก, มันละเอียดอ่อนมาก มันจึงเกิดได้ไว้มาก แล้วมันทรมาณจิตของเรา มากกว่า; นี่เกิด แก่ เจ็บ ตาย แห่งความคิดของจิต.

ความเกิดขึ้นของจิตว่าตัวกูว่ของกู แล้วเปลี่ยนไป แล้วก็ดับไป แล้วก็ดับไป แล้วก็ดับไป แล้วก็ดับไป แล้วก็ดับไป; เดี่ยวก็มาใหม่เรื่องอื่นอีก เป็นทุกข์ แล้วก็ดับไป; เดี่ยวมาเรื่องใหม่อีก เป็นทุกข์ แล้วก็ดับไป เพราะมันมีทางเกิดมากนั้ : ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้เกิดได้ทุกทาง, นี้อาศัยรูปบ้าง เสียงบ้าง กลิ่นบ้าง รสบ้าง โผฏฐัพพะบ้าง ธรรมารมณ์บ้าง, ข้างนอกบ้าง ข้างในบ้าง อะไรต่าง ๆ นานาเต็มไปหมด ที่จะช่วยให้เกิดความยึดมั่นถือมั่นว่าตัวกูว่ของกู แล้วมันก็เป็นทุกข์; นี้ก็เรียกว่าเกิด แก่ เจ็บ ตาย ได้เหมือนกันแหละ.

แต่ตามธรรมดาที่เขาพูด ๆ กันอยู่ตามวัดตามวา ก็หมายถึงเกิด แก่ เจ็บ ตาย ทางร่างกายเท่านั้นแหละ : เกิดจากท้องแม่ อยู่มาหน่อยก็แก่ อยู่มาหน่อยก็เจ็บ อยู่มาหน่อยก็ตาย, อย่างนี้ไม่ทำไหร่หรือ; ถ้ามันอยู่ตามธรรมชาติของมัน แล้วไม่มีปัญหาอะไรเลย. มันจะเป็นทุกข์ต่อเมื่อเราไปเอามาเป็นเรื่องของเรา มีตัวเรา, แล้วเอามาเป็นเรื่องของเรา ยึดถือว่าความเกิดของกู ความแก่ของกู ความเจ็บของกู ความตายของกู, นั่นแหละมันกัดเอา แล้วก็ดับไปอย่างยิ่ง.

ต้องรู้ความจริงว่าความเกิด แก่ เจ็บ ตาย

เป็นของธรรมชาติ ไม่ใช่ของกู

ถ้าว่าความเกิดก็ความเกิดของธรรมชาติไว้, ไม่ใช่ของกู; ความแก่ก็ความแก่ของธรรมชาติไว้, ไม่ใช่ของกู; ถ้าว่าความเจ็บก็ความเจ็บของธรรมชาติ

ไม่ใช่ของกู; ความตายก็ความตายของธรรมชาติ ไม่ใช่ของกู; ถ้าอย่างนี้ไม่มีทุกข์เลย ไม่มีกิเลสสำหรับจะเป็นวิภูฏะ หมุนจิตใจ; เราต้องรู้ความจริงข้อนี้.

พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้เกี่ยวกับข้อนี้ว่า ถ้าได้อาศัยตถาคตเป็นกัลยาณมิตรแล้ว สัตว์ที่มีความเกิดเป็นธรรมดา จะพ้นจากความเกิด, สัตว์ที่มีความแก่เป็นธรรมดา จะพ้นจากความแก่, สัตว์ที่มีความตายเป็นธรรมดา จะพ้นจากความตาย, สัตว์ที่มีอะไรเป็นธรรมดา เป็นความทุกข์ แล้วจะพ้นจากสิ่งนั้น ๆ เพราะว่าเมื่อได้อาศัยพระพุทธองค์เป็นกัลยาณมิตรแล้ว มันฉลาดจนไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไรว่าเป็นของตน : ไม่ยึดมั่นความเกิดว่าเป็นของตน, ไม่ยึดมั่นความแก่ว่าเป็นของตน, ไม่ยึดมั่นความเจ็บว่าเป็นของตน, ไม่ยึดมั่นความตายว่าเป็นของตน; มันก็พ้นจากความเกิด แก่ เจ็บ ตาย นี้ เพราะได้อาศัยพระพุทธองค์เป็นกัลยาณมิตร, แล้วก็ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เกิดสัมมาทิฐิ ไม่ยึดถืออะไรว่าเป็นตัวตน - ของตนอีกต่อไป; นี้เรียกว่าได้อาศัยพระพุทธเจ้าเป็นกัลยาณมิตรแล้ว ทำให้ปัญหาเรื่องนี้หมดไป.

บางที่ท่านก็ตรัสว่า เมื่อได้อาศัยสัมมัตตะ ๑๐ แล้วก็จะพ้นเหมือนกัน, เมื่อได้อาศัยสัมมัตตะ ๑๐ ประการ - ความถูกต้อง ๑๐ ประการ แล้วสัตว์ก็จะพ้นจากความเกิด แก่ เจ็บ ตาย เหมือนกัน; แต่นั่นมันอาศัยพระพุทธเจ้าเป็นกัลยาณมิตร มันจึงรู้สัมมัตตะ ๑๐ ประการ แล้วก็ใช้ขจัดปัญหาเหล่านี้ออกไป.

สัมมัตตะ ๑๐ ประการ ก็คืออริยมรรคมีองค์ ๘ นั้นแหละ, แล้วเติมเข้าไปอีก ๒ คือสัมมาญาณะ - รู้ชอบ, สัมมาวิมุติ - หลุดพ้นชอบ; เอา

อัฐังคิกมรรค ๘ นั้นมาเติมเข้าอีก ๒ คือสัมมาญาณะ และสัมมาวิมุติ ได้มีสัมมัตตะ ๑๐ แล้วก็มีที่ความเกิดจะพ้นจากความเกิด, ที่มีความแก่จะพ้นจากความแก่, ที่มีความเจ็บจะพ้นจากความเจ็บ, ที่มีความตายจะพ้นจากความตาย.

เท่าที่พบนะ เท่าที่อาตมาพบ และนึกได้, ที่พระพุทธเจ้าตรัสนี้ มีอยู่ ๒ เรื่องนี้แหละ : เรื่องหนึ่งใช้คำว่า อาศัยเราเป็นกัลยาณมิตรแล้วจะพ้นจากความเกิดแก่ เจ็บ ตาย, อีกเรื่องหนึ่งว่า มีสัมมัตตะ ๑๐ แล้วจะพ้นจากความเกิดแก่ เจ็บ ตาย; ฉะนั้นถ้าใครกลัวนะ ที่จะวนอยู่ในความเกิดแก่ เจ็บ ตาย, เรากลัวที่จะวนอยู่ในความเกิดแก่ เจ็บ ตาย, แล้วก็รีบเถอะ รีบมีพระพุทธเจ้าเป็นกัลยาณมิตรเถิด ก็คือประพฤติกฎต้องตามสัมมัตตะ ๑๐, ประพฤติตามอัฐังคิกมรรค ๘ แล้วเติมเข้าไปอีก ๒ เป็น ๑๐; แล้วก็พ้นจากความวนอยู่ในความเกิดแก่ เจ็บ ตาย, นี้เรียกว่า วนอยู่ในกองทุกข์.

อันแรกนั้นวนอยู่ในกองกิเลส : โลภะ โทสะ โมหะ, ราคะ โทสะ โมหะ; วนอยู่ในกองกิเลส ก็วนอยู่กลางกองไฟ. อันที่ ๒. เดียวนี้วนอยู่กลางกองทุกข์ คือเกิดแก่ เจ็บ ตาย เพราะไม่รู้ ก็ไปเอามาเป็นของเรา ก็ทนทุกข์ทรมานอยู่เหมือนกับคนทุกข์ มีความทนทุกข์.

ฉะนั้น ช่วยจำไว้ง่าย ๆ ว่า คนโบราณเขาพูดไว้ดีแล้ว ว่ามีไฟอยู่ ๒ ไฟ คือไฟกิเลส และไฟทุกข์, พระอรหันต์ท่านพ้นแล้วจากไฟกิเลส และไฟทุกข์ คือไม่ต้องวนอยู่ในราคะ โทสะ โมหะ, แล้วก็ไม่ต้องวนอยู่ในเกิดแก่ เจ็บ ตาย; นี้มันเลยมี ๒ วน ตามธรรมดานี้ก็ ๒ วน.

ที่นี้ ๒ วนนี้ บางทีมันก็เข้ามารวมกัน มันเนื่องกัน เช่น มันมีกิเลส, มันมีกิเลสที่วนอยู่ในกองกิเลส แล้วกิเลสมันโยง เป็นกิเลสโยง ไปรับเอาเกิด แก่ เจ็บ ตายมาเป็นของกู ไปรับเอาวนทุกข์มาเป็นของกู; วนกิเลส กิเลสที่มีอยู่ในวนกิเลส นี้ มันโยง แล้วมันออกไปรับเอาวนในกองทุกข์มาเป็นความทุกข์ของกู; ถ้าอย่างนี้ แล้ว มันได้รับผล ๒ เท่า : ทั้งกิเลสและกองทุกข์ ทั้งวนกิเลส และวนทุกข์, มันมารวมอยู่ในคนนั้น มันหนักขึ้นไปอีก.

ฉะนั้น เรารู้ว่าวนอยู่ในกิเลสอย่างหนึ่ง วนอยู่ในกองทุกข์อย่างหนึ่ง, แล้ววนอยู่ในสิ่งทั้ง ๒ ที่มันสัมพันธ์ ผูกพันกัน เนื่องกัน อาศัยกันก็ได้; อย่างน้อยก็มีวนอยู่ ๓ ชนิดแหละ : ที่เราวน ๆ ๆ ๆ ในวงของกิเลส วนในวงของความทุกข์ แล้ววนในวงของกิเลส และวงของความทุกข์ ที่มันสัมพันธ์ เกี่ยวข้อง เกี่ยวคล้องกันไป. นี่สังสารวัฏฏ์ที่ควรจะรู้จัก.

ที่เขาพูดกันแต่เรื่องไกล ๆ ไกลหมิ่นชาติ แสนชาติ แล้วไกลที่ไม่รู้ ต่อเมื่อไร แล้วอยู่นอกตัวเรา; สังสารวัฏฏ์ก็ดี อะไรก็ดี เขาเอาไว้นอกตัวเรา แล้วไกลมากหมิ่นชาติ แสนชาติ นี้ มันไม่มีประโยชน์อะไร; ที่มันวน มันไหม้ มันเผาเผา อยู่ในหัวใจกลับไม่รู้จัก, จะไม่ให้เรียกว่าคนโง่ แล้วจะให้เรียกว่าอะไร ? พอเรียกว่าคนโง่หน่อยก็โกรธ โกรธแล้ว ฟังไม่รู้เรื่องแล้ว; แต่เพราะว่ามันโง่นี้ จะให้เรียกว่าอะไร, มันเผาอยู่ข้างใน มันยังไม่รู้จักไม่รู้สีก แล้วมันไปเป็นห่วง ต่อเมื่ออีกหมิ่นชาติ แสนชาติ แล้วอยู่ข้างนอก แล้วหลังต่อตายแล้ว; จากตายแล้ว นั้น จะไปทำอะไรกับมันได้ละ จะไปควบคุมอะไรมันได้ละ.

มีความทุกข์อยู่ที่นี่ แล้วจะดับกันต่อ همینชาติ แสนชาติ แล้วมันจะไม่โง่ จะไม่โง่อย่างไร ? มันก็ลองคิดดูเถอะ มันมีความทุกข์อยู่ที่นี่ แล้วมันจะค่อยดับ กันอีกแสนชาติ همینชาติ ต่อตายแล้ว มันต้องโง่ร้อยเท่า พันเท่า. มันต้องดูความทุกข์ที่มันมีอยู่ในหัวใจ แล้วก็ดับมันเสีย ป้องกันมันเสีย, นี่จึงจะเรียกว่าเป็นพุทธ-บริษัทสาวกของพระพุทธเจ้า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน.

ฉะนั้น อย่าไปสนใจแต่เรื่องนอกตัวหรือหลังจากตายแล้วกันนัก; ที่เขา พูด ๆ กันมักจะเอาไว้นอก ๆ ตัว และหลังจากตายแล้ว แล้วก็ไกลเป็นหมื่นปี แสนปี, อย่างนี้อาจมาเรียกว่ามันไม่ถูก ขอคัดค้าน ขอแย้ง ว่ามันไม่มีประโยชน์ หรอก ที่จะไปศึกษาอย่างนั้นปฏิบัติอย่างนั้น, แล้วจะถูกเขาหัวเราะเยาะ; ถ้าไป เષชัญหน้ากับศาสนาอื่น แล้วเราก็คงไม่มีทางที่จะทำให้เกิดประโยชน์อะไรได้ จะต้องพ่ายแพ้หรือพ่ายแพ้เหมือนกันไปหมด; ถ้าพูดอย่างนั้นมันพ่ายแพ้แก่ความทุกข์.

ถ้าพูดอย่างนี้มันจะเอาชนะแก่ความทุกข์ได้ที่นี่และเดี๋ยวนี้, ถ้าพูดอย่าง นั้นแล้วต้องรอกันไป همینชาติ แสนชาติ หลังแต่ตายแล้วนั้นป่วยการ มันไม่ได้ ประโยชน์อะไรคุ้มค่า แล้วก็ไม่ใช่พุทธะ ไม่ใช่พุทธะ; ถ้าพุทธะต้องรู้ ต้องตื่น ต้องเบิกบาน ต้องจัดการกับปัญหาที่มีอยู่จริงที่นี่และเดี๋ยวนี้, นับตั้งแต่ว่าจะเป็น เด็กที่ไม่วิ่งตามโจรไป เราจะเป็นเด็กที่ไม่วิ่งตามโจรไป.

**สังสารวัฏฏ์แห่งความโง่ น่ากลัวที่สุด ลึกลับที่สุด ถูกมองข้าม
ที่สุด**

นี่ลูกเด็ก ๆ นักเรียนทั้งหลายนี้ ช่วยฟังไว้หน่อยเถิด อย่าวิ่งตามโจรไป, มันมีอะไรมาล่อให้สวาย ให้งาม ให้เอร็ดอร่อย ให้สนุกสนาน นั่นเป็นเครื่องล่อของโจร ให้เราวิ่งตามโจรไป; ทั้งพ่อแม่ คือกรรมเสียแล้ววิ่งตามโจรไป, นี้จะไปได้ไปกระโดดน้ำตาย ไปผูกคอตาย โดยไม่ได้รับประโยชน์อะไรแน่ เพราะมันวิ่งหนีตามโจรไป.

กิเลสมันรวมอยู่ที่วิชา แล้วก็ไม่เห็นตามที่เป็นจริง, กิเลสนั้นมันรวมอยู่ที่วิชา แล้วมันไม่รู้จักกองทุกข์ มันก็ไปเอากองทุกข์มาใส่ตัวเอง; นี้วิ่งตามโจรไป. มันไม่รู้จักกิเลสว่าเป็นทุกข์ ไม่รู้จักกองทุกข์ว่าเป็นทุกข์, กิเลสที่มันโง่งนี้ มันก็ยินดีจะเอา จะพอใจ หรือเอากับความทุกข์.

ที่นี้ความทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย นี้ก็เหมือนกันแหละ, มันบังคับไว้ไม่ให้ “กิเลส” มองเห็นว่ามันเป็นเช่นนั้นเอง มันจึงไปเอาความเกิด แก่ เจ็บ ตาย หรือสิ่งที่มีความเกิด แก่ เจ็บ ตาย มาเป็นของดี ของประเสริฐ ของวิเศษสำหรับมัน ก็เรียกว่าคนโง่เหมือนกัน; มันเป็นการแสวงหาอย่างโง่ : แสวงหาสิ่งที่มีความเกิด แสวงหาสิ่งที่มีความแก่ แสวงหาสิ่งที่มีความเจ็บ แสวงหาสิ่งที่มีความตาย, เอามาเป็นของกุ; คิดดูสิ เลยมันไม่มีคำจะพูดแล้วนั้น จะเรียกว่าโง่ ก็ยังน้อยไปนั้น หรือจะพูดว่าบรมโง่ ก็ดูยังจะน้อยไปนั้น, มันไปเอาข้าศึกมาเป็นมิตรนี้ มาเป็นของกุ นั้นแหละคือวิภูฏสงสารแห่งความโง่ : มีกิเลสทำให้เห็นความทุกข์ว่าเป็นของสนุกไปเสีย.

รู้จักที่มันเป็นอยู่ข้างใน ที่มันเผาอยู่ข้างใน ว่ามันเป็นปัญหาอย่างยิ่ง, ถ้าไฟมันไหม้อยู่ที่ตรงโน้น ที่กองขยะ มันจะเป็นอะไรไป; แต่ถ้าไฟมันมาไหม้อยู่

บนหัวเรา ที่เสื้อผ้าของเรา แล้วจะว่าอย่างไร, ทำไมไม่ลองคิดดูบ้าง? ถ้าไฟมันไหม้ไหม้ ไหม้หญ้า ไหม้อยู่ที่ไกล ๆ โน้น มันก็ไม่มีปัญหาอะไร; แต่เดี๋ยวนี้ไฟมันได้ไหม้อยู่ที่ศีรษะของเรา มันได้ไหม้อยู่ที่เสื้อผ้าที่เราสวมอยู่แล้ว เราจะทำอย่างไร? นี่จะต้องรู้สิ จะต้องรู้ และจะต้องดับเสียให้ได้, นี่กลับไม่รู้ มันก็วิ่งเข้าไปหาไฟเรื่อยไปแหละ มันก็วิ่งเข้าไปหากิเลส ที่โง่กว่าเรื่อยไปแหละ; นี่เรียกว่ามันลุกเป็นไฟ แล้วมันยังวิ่งเข้าไปหาไฟอยู่เรื่อย ๆ ที่ยิ่งกว่า, มันก็ลำบากมาก.

เวลาจะสั้น หรือยาว ขึ้นอยู่กับความโง่ของคนนั่นเอง

นี่สังสารวัฏฏ์แหละ ที่พูดกันไม่ค่อยรู้เรื่อง แล้วพูดกันคนละทิศคนละทาง, เขว่ามันเป็นเรื่องหลังจากตายแล้ว อีกหมื่นปี แสนปี, อีกหมื่นชาติ แสนชาติ เป็นสังสารวัฏฏ์ยาวนานอย่างนั้น; หลุดแล้วก็ได้ไปอยู่ที่เมืองเมืองหนึ่ง ซึ่งเรียกว่าเมืองพระนิพพาน อยู่กันเป็นนิรันดร. ถ้าว่าแปลความหมายนี้ถูกก็จะดีนะ แต่กลัวจะแปลความหมายนี้ไม่ถูก.

คำว่า “ยาวนาน” นั้นหมายความว่า มันทรมานมาก เจ็บปวดมาก ก็เรียกว่ายาวนานเท่านั้นแหละ, ยิ่งเจ็บปวดมากเท่าใด ก็ต้องเรียกยาวนานเท่านั้น; อย่างเวลาวันคืนนี้ มันก็เท่านั้นแหละ เช่นว่าพระอาทิตย์ขึ้นมาที่หนึ่งก็วันหนึ่ง, แต่มันให้ความรู้สึกต่างกัน สำหรับคนโง่ที่ต้องการอะไรมาก ต้องการแรง ๆ วันคืนมันจะยาว; ถ้าคนที่ไม่ต้องการอะไร มันหลับสบายอยู่ วันคืนก็ไม่มี. ฉะนั้นวันคืนจะสั้นหรือยาว เวลาจะสั้นหรือจะยาว มันขึ้นอยู่กับความโง่ของคนนั่นเอง;

ถ้ามันโง่มาก มันก็อยากมากมันต้องการมาก มันก็เดือดร้อนมาก มันก็ยาว, วัน ๆ มันก็ยาว เวลามันก็ยาว ทั้งที่มันเท่าเดิมนั้นแหละ.

พระอรหันต์ท่านไม่ต้องการอะไร ฉะนั้น เวลาไม่มีสำหรับพระอรหันต์ ท่านไม่มีสิ้นหรือยาว ท่านไม่ต้องการอะไรเลย ไม่ต้องการอะไรเลยแม้แต่คนเดียว มันไม่มีกิเลสที่ต้องการอะไรเลย ฉะนั้น ไม่มีเวลานาน วินาทีหนึ่งก็ไม่มี เพราะท่านไม่ต้องการอะไรนี่. เรามันต้องการมากนี่ มันก็เกิดความหมายเป็นเวลานานขึ้นมา, วินาทีหนึ่ง ก็อาจจะเท่ากับหลายร้อยหลายพันวินาทีก็ได้ เพราะมันไม่ได้มาตามที่เราต้องการทันใจเรา; เวลามันก็แสดงตัวเหมือนกับยาวหรือนาน ก็ต้องเป็นทุกข์มาก. ฉะนั้น ระวังให้ดี กิเลสโง่นั้นแหละ มันทำให้เกิดปัญหา; ไม่มีอวิชาไม่มีความโง่แล้ว ปัญหาใด ๆ ก็ไม่มี คือไม่มีความทุกข์ขึ้นมาได้.

ในวิภูฏสงสารนั้นแหละมีความดับทุกข์ซ่อนอยู่

เฮ้, ทีนี้ก็จะใช้วิภูฏสงสารนี้ ให้เป็นประโยชน์กันเสียบ้าง วิภูฏสงสารที่เลวร้าย ที่พูดมาตั้งพักหนึ่งแล้ว, วิภูฏสงสารที่เลวร้ายนี้ จะเอามาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ไหม ? จะเอามาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ไหม ? นี่เป็นเรื่องที่อาตมาถูกเขาค่า, ถูกเขาค่าว่าเขาไม่จริง พูดหลอกลวง พูดตามสะดวก พูดตามสบายใจ; ว่าถ้าคุณให้ดี ในวิภูฏสงสารนั้นแหละ ในกองทุกข์นั้นแหละ เราจะพบความดับทุกข์. แต่เราต้องฉลาดดู ฉลาดมอง ฉลาดดูแล้วจะมองเห็นความไม่มีทุกข์ ที่ความมีทุกข์.

จะมองเห็นความไม่มีที่ความมี, มันมีอะไรอยู่ มันมีอะไรอยู่ เราดูให้ดีเถอะ ความไม่มีมันก็อยู่ที่ตรงนั้นแหละ คือเอาความมีออกไป ความไม่มีก็เหลืออยู่. ถ้ามันไม่มีความมีแล้ว ความไม่มีมันก็ไม่มีแหละ, ฉะนั้น มันต้องมีความมี แล้วมันจึงมีความไม่มีอยู่ข้างได้นั้น.

หรือว่ามันจะดับไฟ จะดับไฟ ต้องดับที่ไฟสิ ไปดับที่อื่น มันก็ยิ่งกว่าบ้าแหละ; ถ้าจะดับไฟ มันก็ต้องดับที่ไฟ, แล้วความดับไฟมันก็มีที่ไฟ; คนมีปัญหา เขามองเห็นล่วงหน้าว่า ความดับไฟนั้นมันมีที่ไฟ, เห็นไฟลูกโพลง ๆ อยู่ แล้วก็ดูอีกทีหนึ่งว่า ถ้าโพลง ๆ นี้ไม่มี มันก็คือความไม่มีไฟ. ฉะนั้น เราจะดับทุกข์ ก็ต้องดับที่ความทุกข์, ถ้าไม่ดับที่ความทุกข์แล้ว จะดับทุกข์ได้อย่างไรเล่า ? มันก็ดับลม ๆ แล้ง ๆ มันก็ไม่มีอะไร; มันต้องมีความทุกข์ แล้วก็ดับลงไปทีความทุกข์ มันก็จะปรากฏความดับทุกข์ คือนิพพาน, นิพพานคือความดับทุกข์.

นี่ เราพูดว่าในวิภูฏสงสาร ในสังสารวัฏฏ์จะหาพบนิพพาน ดูให้ดีสิดับสังสารวัฏฏ์นั้นเสียก็เป็นนิพพาน; ฉะนั้น คุณลงไปทีสังสารวัฏฏ์ กองทุกข์อันวนเวียนอยู่นั้นแหละ ความทุกข์ที่วน ๆ อยู่, ดูให้ลึก ดูให้ลึกไป ว่าถ้ามันไม่มีแล้ว มันจะมีอะไร ? มันก็ไม่มีทุกข์ ไม่มีวิภูฏสงสาร มันก็มีนิพพาน.

พอเราบอกว่า มีนิพพานอยู่ในวิภูฏสงสาร, เขาก็ดำเรา คือดำอาตมา, ที่เคยถูกดำมาแล้ว เพราะพูดสิ่งที่ว่ามันไม่มีใครพูด หรือพูดชนิดที่มันเข้าใจยาก; แต่ก็ยังจะพูดอยู่เรื่อยไป จะดำกันอีกสักเท่าใดก็เชียว ก็ยังพูดอีกต่อไป, ว่าดูให้ดี ความดับทุกข์จะหาพบที่ความทุกข์นั่นเอง, ความดับไฟก็จะหาพบที่กองไฟนั่นเอง, นิพพาน ก็จะหาพบที่ความทุกข์ หรือวิภูฏสงสารที่วนเวียนนั่นเอง.

อุตสาหกรรมเสียค่าน้ำมันเยอะ เสียเวลาเดือนหนึ่ง สร้างสะพานปิแก็ร์นั้น นั้นเสียเวลาเดือนหนึ่งแหละ รถแทรกเตอร์ขนาดใหญ่ที่มันมีอยู่ แล้วก็จอดอยู่เดือนหนึ่งก็ได้สะพานปิแก็ร์, ลงทุนมากเพื่อประโยชน์คนเดียว เพื่อประโยชน์ที่จะให้คนทั้งหลายไปคิดว่า ในกลางวิภูฏสงสารนั้นมีนิพพาน, น้ำในสระคือวิภูฏสงสาร, ทะเลคือสิ่งวิภูฏสงสาร; มะพร้าวสะพานปิแก็ร์อยู่กลางสระทะเลซึ่งได้ อยู่กลางวิภูฏสงสารได้, มันต้องเห็นพร้อมอย่างนั้นแหละ จึงจะเรียกว่าเห็นความจริง.

ทุกข์เป็นอย่างนี้ เหตุให้เกิดทุกข์เป็นอย่างนี้ ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์เป็นอย่างนี้ ทางปฏิบัติเพื่อความดับไม่เหลือแห่งทุกข์เป็นอย่างนี้; ชอบไปนั่งดูต้นมะพร้าวที่สะพานปิแก็ร์กันบ้าง มอง ๆ จนเห็นว่า โอ้, มันอยู่ด้วยกัน แต่มันไม่ใช่สิ่งเดียวกัน, ในไฟนั้นมันมีความดับไฟ ในกองทุกข์นั้นมันมีความดับทุกข์ ในวิภูฏสงสารก็มีนิพพาน.

จะใช้คำว่าหาพบ จะค่อยยังชั่ว ในวิภูฏสงสารนั้นแหละจะหาพบนิพพาน ถ้าพูดว่ามี เดี่ยวคนโง่ ๆ มันเข้าใจเหมือนมีสิ่งของ หรือมีอะไรตั้งอยู่เสียอีก มันยังโง่ไปอีก; มันต้องพูดว่า หาพบ : ในกลางกองไฟ จะหาพบความดับแห่งไฟ, ในกลางกองทุกข์จะหาพบความดับทุกข์, ในวิภูฏสงสารจะหาพบนิพพาน.

วิธีปฏิบัติก็คือว่า ขอให้วิภูฏสงสารปรากฏขึ้นมาจริง ๆ สิ, ให้วิภูฏสงสารคือความทุกข์ วนเวียนกลม ๆ นี้มาปรากฏขึ้นในใจจริง ๆ สิ แล้วดูสิ ขอให้ดู
เท่านั้นแหละ ดู ๆ ๆ ๆ เท่านั้นแหละ, เดียวก็จะพบความน่าเบื่อหน่าย น่าเกลียด น่าชิงขึ้นมาแหละ ในกลางวิภูฏสงสารแห่งความทุกข์; ขอให้ดู ๆ ดู ๆ ๆ เดียว

จะพบ โอ้ แหม, น่าเกลียดน่าชัง น่าเบื่อน่าระอา นั่นถ้ารู้สึกอย่างนี้ได้แล้ว ก็รอดตัวแหละ, มันจะเห็นความน่าระอา หรือนิพพิทา มันมีอยู่ในวิภูฏสงสารนั่นเอง; พอมันมีนิพพิทาเกิดขึ้นในใจ แล้วความหลงรัก ความยึดถือ มันจะคลายออก คือวิราคะ เพราะเห็นนิพพิทาในกองทุกข์ ในวิภูฏสงสารนะ, มันก็จะเกิดความคลายออกแห่งความหลง ความรัก ความยึดถือ, จิตมันถอยตัวออกแล้วก็เรียกว่า “วิมุตติ”; จิตมันสะอาดกว่าเดิมแล้ว ก็เรียกว่า “วิสุตฺธิ”, จิตมันสงบกว่าเดิมแล้ว ก็เรียกว่า “สันติ”, พอมันปล่อยวางวิภูฏสงสารนั้นหมด มันก็เป็นนิพพาน.

ฉะนั้น มีรูปเปรียบคือสระนาฬิกา, ไปนั่งดูทะเลสีฟ้าคือน้ำ, ทะเลสีฟ้าคือดี คือชั่ว, คือบุญ คือบาป, คือสุข คือทุกข์, คือได้ คือเสีย, คือแพ้ คือชนะ, อะไรที่เป็นคู่ ๆ คู่นี้ เขาเรียกว่า “วิภูฏะ” – ทะเลสีฟ้า.

คนโบราณเขาฉลาดมาก ที่เขาเปรียบวิภูฏสงสารกับสีฟ้า, เพราะสีฟ้า นั้น พอมันมีความร้อน มันก็เป็นของเหลว, พอมีความเย็น มันก็เป็นของแข็ง; มันหลอกลงอย่างนั้นแหละ. บุญบาปสุขทุกข์นี้ก็เหมือนกัน มันหลอกลงอย่างนั้น, หลอกลงให้คนหลง แล้วมันกักเอาทั้งนั้นแหละ; ทั้งดี ทั้งชั่ว, ทั้งบุญ ทั้งบาป, นั้นแหละไปหลงกับมัน แล้วมันกักเอาทั้งนั้นแหละ; เขาจึงเรียกว่าสีฟ้า. เพราะมันมาก จึงเรียกว่าทะเล, ทะเลสีฟ้าทะเลแห่งบาป-บุญ, ดี-ชั่ว, สุข-ทุกข์, ได้-เสีย, แพ้-ชนะ, ก็คู่ ๆ ก็เอามา เรียกว่ามันเป็นความหลอกลงทั้งนั้นแหละ ทะเลแห่งความหลอกลงนั้นแหละ เรียกว่าวิภูฏะ มันคือน้ำตัวน้ำ.

ที่นี้ ต้นมะพร้าวมันอยู่ที่ตรงนั้น ที่นั้นฝนตกไม่ต้อง ฟ้ำร้องไม่ถึงก็อยู่กลางทะเลสีฟ้านั้นแหละ, ไปถึง ถึงได้ที่มะพร้าวต้นนั้น เฉพาะผู้ที่พ้นเหนือวิภูฏะมาแล้ว : เหนือบุญ เหนือบาป, เหนือดี เหนือชั่ว, เหนือสุข เหนือทุกข์ มาแล้ว;

จึงพูดว่า ถึงได้แต่ผู้พ้นบุญเคย. ถ้ามันยังบำบุญอยู่ มันก็ยังคงอยู่ในวัฏฏสงสาร, มันบ้ำดี บ้ำได้, บำบุญ บำกุศล, บำของกู-ตัวกูอยู่ มันก็ติดอยู่ในทะเลชีวิตี้; พอ มันหลุดออกมาได้ คือมันพ้นบุญ เรียกว่าพ้นบุญ มันก็มาสู่ต้นมะพร้าวนาฬิกาเกอร์ คือ นิพพาน.

ทำไมไม่เรียกว่าพ้นบาปพ้นบุญ? เรียกว่าพ้นบุญอย่างเดียว เพราะว่า บุญมันพ้นยากกว่านี้ พ้นบาปมันง่ายกว่า, ถ้าพ้นบุญได้ มันก็พ้นบาปได้แหละ. คนเราไม่ต้องโง่ให้มันเกินขนาด ถ้ามันพ้นบุญได้ มันต้องพ้นบาปได้, เพราะบาป มันน่ากลัวกว่า มันกัดเอามากกว่า; ส่วนบุญนี้มันกัดให้สบาย เหมือนมันมานวด มาพินให้สบาย, อย่างนี้ มันก็หลงสิ. ฉะนั้น เรียกว่าพ้นบุญได้ ก็คือพ้นบาปได้, อยู่กลางทะเลชีวิตี้ ผนตกไม่ต้อง ฟ้ำร้องไม่ถึง อยู่กลางทะเลชีวิตี้ ถึงได้แต่ผู้ที่ข้าม พ้นทะเลชีวิตี้ไปได้ ก็คือผู้ที่พ้นบุญ พ้นจากบุญ.

ต้องดูให้เห็นวิธีที่จะดับทุกข์ที่ตัวความทุกข์นั่นเอง

นี่อุตสาหกรรมถึงที่นี้ละ ถึงอย่างนี้แล้วก็ยังมีใครใช้ให้ เป็น ประโยชน์, พอเรียกว่าคนโง่ก็โกรธ, ถ้าไม่ให้เรียกว่าคนโง่แล้ว จะให้เรียกว่า อะไรเล่า? มันควรจะได้รับประโยชน์ ควรจะใช้ให้ เป็นประโยชน์ แล้วมันก็ไม่ใช้ให้ เป็นประโยชน์; นี่จึงพูดตรง ๆ ว่าอย่างนี้แหละ ว่าในทะเลชีวิตี้ มันหาพบ มะพร้าวนาฬิกาเกอร์, ในวัฏฏสงสารนั้นจะหาพบพระนิพพาน, ดู ๆ เข้าไปในวัฏฏ-สงสาร เดียวจะเกิดนิพพิทา เกิดนิพพิทาแล้วก็เกิดวิราคะ แล้วมันก็ค่อยดี ๆ ดี ๆ มาจนหมด จนหลุด; ฉะนั้น ไปหาพบกลางสิ่งนั้น เราจะพบการแก้ปัญหามาได้จาก ตัวปัญหา.

เราดูตัวปัญหาให้เข้าใจ แล้วเราจะพบการแก้ปัญหาก็ดี ถ้าเราไม่ดูที่ตัวปัญหา เราจะไม่พบวิธีแก้ปัญหาก็ดี; คนโง่เท่านั้นที่จะไปดูที่อื่น มันไปดูที่อื่นแล้วมันจะไปแก้ปัญหาก็ดีอย่างไร? ถ้าคนฉลาดมันก็ดูที่ตัวปัญหา แล้วมันก็จะพบวิธีแก้ปัญหาก็ดี มันก็แก้ปัญหาก็ดี; ฉะนั้นต้องดูให้เห็นวิธีที่จะดับทุกข์ หรือภาวะที่เป็นความดับทุกข์ ที่ตัวความทุกข์นั่นเอง. แต่พูดอย่างนี้ไม่มีใครพูด ถ้าใครพูดมันด่า คำก็คำดี, เราเห็นว่าวิธีนี้มันง่ายกว่า มันสั้นกว่า มันเร็วกว่า มันมีประโยชน์กว่า; ฉะนั้น จึงพูดว่า คุณความหลุดจากวัฏฏสงสารที่ตัววัฏฏสงสาร, ว่ามันเกิดขึ้นอย่างไร? มันผูกพันอย่างไร? มันหุ้มห่ออย่างไร? พอเข้าใจเรื่องนี้ แล้วมันก็พบทางที่จะหลุดออก หลุดออก.

นี่เรื่องวัฏฏสงสาร หลักพระพุทธศาสนาที่ยังเข้าใจผิดกันอยู่ ก็เอามาพูดอีกเรื่องหนึ่ง เป็นเรื่องที่ ๕ ในบรรดาเรื่องที่ยังเข้าใจผิดกันอยู่, ฝนก็บอกให้เลิกแล้ว ก็เป็นการสมควรแก่เวลา ไม่ต้องเปียกฝน.

อาตมาขอยุติการบรรยายในวันนี้ เพราะความสมควรแก่เวลา ด้วยความหวังว่า ท่านทั้งหลายทุกคนจะรู้จักตัวเองดีขึ้น จะรู้จักตัวเองดีขึ้น ว่าวนเวียนอยู่ในน้ำวนแห่งวัฏฏสงสารเท่าไร?

คุณได้เคยได้ยินได้ฟังว่า สะคือทะเล สะคือทะเล แล้วเคลิ้มไปตามคนบอกว่าอยู่ที่ไหน ไกลแสนโยชน์, ที่จริงสะคือทะเล มันอยู่ในตัวคุณเองนั่น ที่วน ๆ วนจมลงไป, วน ๆ จมลงไป; สะคือทะเลอยู่ในตัวของคุณเอง หวังว่าคุณจะได้พบมัน แล้วก็จะได้แก้ปัญหานี้ได้มากขึ้น.

ขอยุติการบรรยายให้เป็นโอกาสแก่พระคุณเจ้าทั้งหลาย จะได้สวดบทพระ
ธรรม ที่ให้เกิดกำลังใจมากขึ้นในการที่จะข้ามจากวัฏฏสงสารนี้ สืบต่อไป.

หลักพระพุทธศาสนาที่ยังเข้าใจผิดกันอยู่

- ๑๐ -

ที่ลานหินโค้ง, ๑๑ กันยายน ๒๕๒๕

เรื่องที่เกี่ยวข้องกับโลกและธรรม

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๑๐ ในวันนี้, อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่อง **หลักพระพุทธศาสนาที่ยังเข้าใจผิดกันอยู่** ต่อไปตามเดิม. แต่จะมีหัวข้อย่อยเฉพาะการบรรยายในวันนี้ว่า **เรื่องที่เกี่ยวข้องกับโลกและธรรม.**

เรื่องโลกและธรรมฟังคู่ก็เป็นเรื่องหญ้าปากคอก ใคร ๆ ก็เคยได้ยิน, ใคร ๆ ก็เคยได้ฟัง และอาจจะนึกว่าเรารู้แล้ว เรื่องโลกกับเรื่องธรรม; แต่อาตมา

เห็นว่าวันนี้ก็มีลูกเด็ก ๆ มากมาย อาจจะยังไม่เคยได้ยินได้ฟัง คงจะมีประโยชน์บ้าง, แต่แม่คนแก่ ๆ ที่เคยได้ยินได้ฟังมามากแล้ว เรื่องโลกกับธรรมนั้น ก็ขอให้ฟังดูให้ดี คงจะมีอะไรที่ยังจะต้องเข้าใจมากยิ่งขึ้นไปอีก คือเพิ่มความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่อง ทั้ง ๒ นี้ เรื่องหญ้าปากคอกนี้, ก็เป็นเรื่องที่คนไม่ค่อยจะสนใจ มันก็เลยไม่ค่อยจะรู้จักเรื่องหญ้าปากคอกกันเสียเป็นส่วนมาก เพราะไปดูถูกดูหมิ่นว่ามันง่ายนั่นเอง. ฉะนั้น ขอให้อดทนทำความเข้าใจกันอีกสักครั้งหนึ่ง.

[ปรารภทบทวน]

การบรรยายเรื่อง หลักพระพุทธศาสนาที่ยังเข้าใจผิดกันอยู่ นี้มีมาก มีหลายประเด็นทีเดียว, ถ้าพูดกันให้ละเอียดแล้วอาจจะหลายสิบประเด็น ที่เรายังไม่เข้าใจกันอยู่ รวมทั้งเรื่องคำพูด ๒ คำนี้ด้วยว่าโลกกับธรรม.

สิ่งที่เข้าใจผิดกันอยู่แล้ว ก็จะมีโทษทั้งนั้นแหละ ขอให้ดูให้ดีว่า สิ่งใดที่ยังมีความเข้าใจผิดกันอยู่ แล้วก็ไม่เคยมีคุณเลย ไม่มีประโยชน์เลย มีแต่โทษ. ที่นี้ โทษนั้นก็ยังมีทั้งฝ่ายที่ว่า ตนเองจะได้รับ และฝ่ายที่ว่าผู้อื่น หรือเพื่อนของเราจะพลอยได้รับ; เราเข้าใจผิดในสิ่งใด สิ่งนั้นก็จะมีประโยชน์อะไรแก่เรา เราเอามาใช้ให้เป็นประโยชน์ไม่ได้, ขึ้นเอามาใช้มันก็ผิด ผิดมันก็เกิดโทษ.

ทุกสิ่งที่เกี่ยวข้องกับเรา เราต้องเข้าใจอย่างถูกต้องกับมันทุก ๆ สิ่ง แล้วเอามาใช้ให้เป็นประโยชน์ให้ได้. เข้าใจผิดก็ใช้ผิด, พอใช้ผิดมันก็เกิดโทษ, ไม่ว่าจะอะไรทั้งหมดแหละ; ที่เรามีอยู่ในบ้านในเรือน หรืออยู่กับเนื้อกับตัว, ถ้าใช้ผิดมันก็เกิดโทษ ถ้าใช้ถูกมันก็ได้ประโยชน์.

ที่มันไปเกิดโทษถึงคนอื่น ก็เพราะว่ามันเนื่องกันอยู่, คนเรามันไม่ได้ อยู่คนเดียว มันมีอะไรเนื่องกันอยู่ บางอย่างเนื่องกันอยู่อย่างจำเป็น คือเรื่องที่เรา ต้องช่วยกันทำ หรือว่ามารับผิดชอบร่วมกัน เช่นว่า ในครอบครัวเดียวกัน ก็มี รับผิดชอบร่วมกัน, ถ้าเข้าใจผิดในสิ่งใด มันก็ร่วมกันไม่ได้ก็ทะเลาะวิวาทกัน. แม้ที่สุดแต่เรื่องของประเทศชาติ ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่เรื่องโต, ถ้าคนในชาติใน ประเทศ มีความเข้าใจอะไรไม่ถูกต้องหรือถึงกับขัดกัน, มันก็มีผลอย่างที่เราเห็น ๆ กันอยู่ คือหาความสุขไม่ได้. ครอบครัวที่มีความเข้าใจไม่ตรงกัน ก็ดูเถิด มันก็มีแต่สิ่งเลวร้าย.

ตัวอย่างที่เป็นปัญหาเกี่ยวกับคำว่า “โลก” หรือคำว่า “ธรรม” พุคกันอยู่ ทั่วไปว่า ถ้าจะเอาดีกันแล้วต้องทิ้งโลก แล้วไปหาธรรม, ทิ้งโลกเสีย แล้วไปหา ธรรม เช่น ทิ้งโลกเสีย แล้วก็ไปนิพพาน; ถ้าผู้ใดจะดับทุกข์ คนนั้นต้องทิ้งโลก เสียก่อน, นี่มันเป็นคนที่หลับตาพูด หรือมันพูดไปทั้งที่ไม่รู้เรื่องโลกและเรื่องธรรม. ขอให้ผู้ตั้งต้นศึกษาทั้งหลาย ลูกเด็ก ๆ เหล่านี้ เข้าใจคำ ๒ คำนี้ ให้ถูกต้อง คือ คำว่า “โลก” กับคำว่า “ธรรม”, อย่าไปเชื่อคนที่เขาหลับตาพูดว่า ต้องทิ้งโลกแล้ว จึงจะไปหาธรรม, หรือบางคนก็พูดว่า ถ้าจะดับทุกข์ให้หมดต้องทิ้งโลก แล้วมัน จะอยู่ที่ไหน ?

เดี๋ยวนี้มันมีภาษาพูดที่ใช้พูดกันอยู่ ๒ ภาษา คือภาษาคนธรรมดา ภาษาชาวบ้าน ชาวโลกธรรมดา ที่ยังไม่รู้เรื่องนี้ ก็พูดกันโดยภาษาโลก; ทีนี้ คน พวกหนึ่ง เขารู้เรื่องธรรมะ รู้เรื่องเหล่านี้ เขาก็พูดกันด้วยภาษาที่ลึกซึ้งกว่า เรียกว่า ภาษาธรรม. ภาษาชาวโลกสำหรับชาวโลกพูด ภาษาธรรมสำหรับคนที่รู้ธรรมพูด, เขาก็พูดกันคนละระดับ บางทีก็เกือบจะตรงกันข้ามก็มี.

ภาษาชาวโลก เมื่อพูดถึงโลก, คำว่า “โลก” เขาก็หมายถึงโลกแผ่นดินนี้ โลกแผ่นดินนี้; แต่ ภาษาธรรมะของผู้รู้ธรรม คำว่า “โลก” ก็หมายถึงระดับแห่งจิตใจ หรือจิตใจที่มีระดับต่ำ; ภาษาของผู้รู้ธรรม เมื่อเขาพูดว่าโลก เขาหมายถึงจิตใจที่อยู่ในระดับต่ำ; ภาษาเด็ก ๆ ภาษาชาวบ้านทั่ว ๆ ไปหรือภาษาโลก, คำว่าโลก หมายถึงโลก ก้อนโลก ตัวโลก โลกกลม ๆ นี้; มันต่างกันอย่างนี้ : อันหนึ่งพูดถึงแผ่นดิน, อีกอันหนึ่งพูดถึงจิตใจของคน ที่ยังอยู่ในระดับต่ำ ก็เรียกว่าโลก.

ฉะนั้น เดียวนี้เราพูดภาษาธรรม ที่กำลังจะพูดกันต่อไปนี้ พูดในภาษาธรรม, คำว่าโลก คือระดับของจิตใจของคนที่ยังต่ำ; ส่วนคำว่า ธรรม นั้น หมายถึงสิ่งที่จะช่วยโลก, จิตใจในระดับสูง ที่จะช่วยโลก หรืออยู่เหนือโลก. แต่ ถ้าภาษาคนแล้ว เขาพูดคำว่าธรรม ก็หมายถึงคำสอนของพระพุทธเจ้า : เป็นหนังสือ เป็นคัมภีร์ เป็นพระไตรปิฎก หรือเป็นพระธรรมเทศนาอะไรแล้วแต่; นั้นเขาเรียกว่า ธรรมในภาษาคน.

ธรรมในภาษาธรรม คือจิตใจที่สูงหรือสิ่งที่ทำให้จิตใจสูง, ภาวะที่สูงของจิตใจ เรียกว่าธรรม. ฉะนั้น เราพูดกัน เรามักจะไม่รับผิดชอบว่า คำที่พูดนั้น หมายถึงอะไร ? ในระดับไหน ? ก็พูดไปตามความรู้สึก มันก็ก้าวก่ายกัน จนฟังไม่ค่อยจะถูก.

ในภาษาพระพุทธเจ้า คำว่า “โลก” คือทุกข์

ถ้าภาษาที่ลึกที่พระพุทธเจ้าท่านใช้พูดนะ คำว่าโลก หมายถึงความทุกข์, คำว่าโลก ในภาษาของพระพุทธเจ้าท่านหมายถึงความทุกข์; ความทุกข์คือโลก,

เหตุให้เกิดทุกข์ คือเหตุให้เกิดโลก, ความดับแห่งทุกข์ คือความดับแห่งโลก, ทางให้ถึงความดับแห่งทุกข์ ก็คือทางให้ถึงความดับแห่งโลก ก็คืออริยสัจ ๔. เรียกตัวทุกข์หรือความทุกข์นั้นว่าโลก ก็หมายถึงจิตใจที่อยู่ในระดับต่ำ ล้วนแต่ทำผิดอยู่ตลอดเวลา มันก็คือความทุกข์จริงเหมือนกัน. ถ้าพูดว่าโลกคือความทุกข์แล้วก็หมายถึงภาษาธรรม ที่เล็งไปยังจิตใจที่ยังอยู่ในระดับต่ำ, โลกคือความทุกข์หมายความว่าอย่างนี้.

โลกตามธรรมดา เช่นแผ่นดินทั้งโลกนี้ ไม่สุขไม่ทุกข์ ไม่กล่าวได้ว่าสุขหรือทุกข์, ไม่ได้กล่าว ไม่ควรจะกล่าว หรือไม่อาจจะกล่าวว่าเป็นสุขหรือเป็นทุกข์; ถ้ากล่าวว่าเป็นทุกข์ ก็หมายความว่าถึงจิตใจของสัตว์ที่อยู่ในภูมิต่ำ, ไม่รู้อะไรด้วยอำนาจของอวิชชา ก็เคลื่อนไหวไปตามอำนาจของอวิชชา มันก็เต็มไปด้วยความทุกข์; นี่โลกคือความทุกข์ มันหมายความว่าอย่างนี้.

ส่วนธรรม ก็คือตรงกันข้ามที่จะช่วยดับทุกข์ได้, ให้โลกหมดความหมายที่เป็นทุกข์ แล้วมันก็ต้องดับที่โลก; เพราะความทุกข์อยู่ที่โลก ธรรมจะดับทุกข์ก็ต้องดับที่โลก, ถ้าไม่ดับที่โลกแล้ว จะไปดับที่ไหน ? เพราะฉะนั้นมันจึงแยกกันไม่ได้. เมื่อคนเขาไม่รู้ว่า ตัวความทุกข์อยู่ที่ไหน ? หรือโลกอยู่ที่ไหน ? เขาก็ไม่อาจจะรู้ว่า จะดับทุกข์กันที่ไหน ?

ขอให้ดูให้ดี ๆ ว่าโลกนั้นอยู่ในหัวใจของเรา, โลกนี้กลายเป็นสิ่งที่เข้าไปอยู่ในหัวใจของเรา คือจิตใจที่ไม่มีความรู้อยู่ในระดับต่ำ ต้องเป็นทุกข์อยู่เสมอ; นั้นเรียกว่าโลก; ความทุกข์ก็อยู่ที่นั่นแหละ อยู่ในใจ จิตใจชนิดนั้น แล้ววนเวียนอยู่แต่ในกองทุกข์ ทะเลวนแห่งความทุกข์ทั้งหลายอันใหญ่หลวง มันก็อยู่ในใจ

ของคน; เราจะต้องดับทุกข์กันที่ทุกข์คือที่โลก, และโลกในความหมายนี้ ในภาษาคน มันอยู่ที่หัวใจที่ยังโง่ หัวใจที่ไม่สนใจธรรมะนั้นเอง.

ทีนี้ถ้าว่า โลกนี้จะไม่มีการทุกข์ ก็เพราะว่ามีธรรมะอยู่ในโลก มันแยกกันไม่ได้, ไม่อาจจะแยกออกเป็นคนละเรื่อง แล้วอยู่กันคนละแห่ง; ถ้าต้องการความสุข หรือความดับทุกข์, โลกไม่มีการทุกข์ก็เพราะว่ามีธรรมะอยู่ในโลก.

นี่เรียกว่า มีภาษาอยู่ ๒ ภาษา : ภาษาคน – พุดง่าย ๆ ตามความรู้สึกของคน, ภาษาธรรม – พุดลึกตามความหมายของธรรม.

สิ่งที่เรียกว่า “โลก”

คือสิ่งที่เกิดขึ้นมาตามธรรมชาติโดยปราศจากญาณ

เฮ้, ทีนี้จะพุดถึงสิ่งที่เรียกว่าโลก โดยเฉพาะยิ่งขึ้นไป, สิ่งที่เกิดขึ้นมาตามธรรมชาติ ปราศจากปัญญา วิชชา ความรู้ เรียกว่าโลก หรือสิ่งที่เกิดขึ้นไปตามกฎของอิทัปปัจจยตาอย่างหลับหูหลับตา คือชีวิตที่มันเกิดขึ้นมาอย่างหลับหูหลับตา ไม่รู้ความจริงอะไร; นี่คือโลก หรือสัตว์โลก.

ชีวิตเกิดขึ้นมาอย่างไร ? มันก็ไม่รู้, คนเกิดขึ้นอย่างไร ? ไม่รู้จักตัวเองว่า เป็นอะไร ? ไม่มีความรู้สิ่งทีควรจะรู้หรือต้องรู้เกี่ยวกับสิ่งที่ตัวเองมีอยู่ เป็นอยู่ หรือจะต้องเป็นไป; ถ้ารู้จักก็จะรู้จักว่าตัวเองเกิดขึ้นมาในโลก.

ฟังดูให้ดี ว่าเราเกิดขึ้นมาในโลก ก็คือชีวิตของเรา เกิดขึ้นมาในท่ามกลางความไม่รู้อะไรของเรา; พุดอย่างหยาบคายก็ว่า คนเกิดขึ้นมาในท่ามกลางแห่ง

ความโง่ ความหลงของมันเป็น, นี้เรียกว่า คนอยู่ในโลก ติดจมอยู่ในโลก; ได้แก่ตัวเราหรือไม่ ได้แก่เราอย่างไร, ขอให้เราทบทวนดู. ความที่เราเกิดขึ้นมาในโลกวันนี้ จนถึงวันนี้ มันเป็นอย่างไรร ? มันอยู่ในลักษณะนี้หรือไม่ ? ถ้ามันอยู่ในลักษณะที่ยังหลับหูหลับตา ไม่รู้อะไรตามที่เป็นอย่างจริง ก็ถูกแล้ว; เกิดขึ้นมาในโลกอยู่ในโลก อยู่ในกองทัพ อย่างหลับหูหลับตา.

ถ้าใครยังมีความทุกข์ ก็รู้เถอะว่า เรามันยังหลับหูหลับตาต่อธรรมะ ยังไม่รู้ธรรมะ : เดียวก็ดีใจ เดียวก็เสียใจ, เดียวก็ร้องไห้ เดียวก็หัวเราะ; นี่คนที่ยังไม่รู้ว่าโลกคืออะไร ? ชีวิตคืออะไร ? ถ้าใครยังชอบอยู่ ก็เอาสิ : เดียวหัวเราะ เดียวร้องไห้, เดียวดีใจ เดียวเสียใจ, ขึ้น ๆ ลง ๆ อยู่อย่างนี้; แต่ถ้าไม่ต้องการ ก็ต้องทำความเข้าใจกันเสียใหม่ จนไม่ต้องเป็นอย่างนั้นแหละ : ไม่ต้องหัวเราะ ไม่ต้องร้องไห้, ไม่ต้องดีใจ ไม่ต้องเสียใจ.

สิ่งที่เรียกว่าโลก คือมันเกิดขึ้นมาในโลกตามธรรมชาติ, คนนี้แหละเกิดขึ้นมาในโลกตามธรรมชาติอย่างหลับหูหลับตา ก็เรียกว่าสัตว์โลก; สัตว์ที่ตั้งอยู่ในโลก โลกเป็นอย่างนี้.

เรื่องนี้มันออกจะละเอียดอยู่บ้าง ถ้าว่าที่จริงแล้ว มันเพียงจะหลับหูหลับตากันมากขึ้น ต่อเมื่อมาหลงอยู่ในโลก; อยู่ในท้องแม่ คุณไม่ได้มีความหลงใหลอะไร เพราะมันหลงไม่เป็น, พอคลอดออกมาจากท้องแม่แล้ว มันก็ได้กิน เช่นกินนม, ได้ฟังเสียงอันไพเราะ, ได้เห็นสิ่งที่สวยงามอะไรต่าง ๆ; มันก็ค่อย ๆ หลงเข้าไปในสิ่งเหล่านั้น คือหลงเข้าไปในสิ่งที่มีความสวยงามทางตา, มีความไพเราะทางหู, มีความหอมหวานทางจมูก, มีความอร่อยทางลิ้น, ได้รับเพิ่มขึ้นมาทุกที ๆ; เด็กทารกนี้ ได้รับสิ่งเหล่านี้เพิ่มขึ้นทุกที ๆ ก็รู้สึกชอบในส่วนที่ถูกใจ ทั้งรูป เสียง กลิ่น

โตขึ้น ๆ ตา หู จมูก ลื่น ภาย ใจ นี้มันได้รับสิ่งที่มาสัมผัส : สิ่งใดเอรีดอรร้อย
 สนุกสนาน เป็นที่พอใจ ก็ยอมรับสิ่งนั้น, แล้วก็ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งเหล่านั้นว่าเป็น
 ของกู มีตัวกูสำหรับจะเป็นเจ้าของ หรือเป็นผู้บริโภคละสิ่งนั้น. ตรงนี้ธรรมะลึก ๆ ก็
 มีอยู่ว่า มันต้องไปอรร้อยในสิ่งใด อยากพอใจในสิ่งใดอยู่, จึงจะเกิดความรู้สึกว่าตัว
 กูผู้อยาก ผู้พอใจอยู่; นี่ตัวกูเกิดที่หลังของกู นี่เป็นธรรมดาของจิตใจของคน.
 เดียวนี้เราก็มีความพอใจในสิ่งใด ๆ คือสิ่งที่เรียกว่าโลก, ฉะนั้น เราจึงเป็นสัตว์
 โลก แล้วจิตใจของเราก็จมอยู่ในสิ่งเหล่านั้น เรียกว่าจมอยู่ในโลก; นี่ภาษาธรรม.

จมอยู่ในโลกหมายถึงจิตใจจมลงไปในความงมงาย ความหลง

เมื่อพูดว่า “จมอยู่ในโลก” ก็ไม่ได้หมายความว่า จมลงไปในพื้นที่ดิน,
 เหมือนพระบาทที่ตกแผ่นดินสูบ อย่างนั้นก็ไม่ใช่; อย่างนั้นมันจมลงไป
 แผ่นดิน. แต่จิตใจจมลงไปความงมงาย ความหลง เอรีดอรร้อย ยึดมั่นถือมั่นในรูป
 เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์; ความจมนี้มันน่าหัว : ถ้านำรักนำพอใจ
 มันก็จมลงไปด้วยความรัก ความพอใจ, ถ้ามันไม่นำรักไม่พอใจ มันก็จมอยู่ด้วย
 ความโกรธ ความเกลียด ความอึดอัดขัดใจ มันจมอยู่อีกแบบหนึ่ง. ฉะนั้น คนที่
 จมโลกนี้ จึงเดียวหัวเราะ เดียวร้องไห้, เดียวดีใจ เดียวเสียใจ, เดียวหัวเราะ
 เดียวร้องไห้, นี่ใครเคยเป็นอย่างนี้ ก็รู้จักตัวเองเสียทีก่อนว่า เรากำลังจมอยู่ในโลก
 เป็นสัตว์โลกที่จมอยู่ในโลก.

ที่นี้ ที่มันจะอันตรายอย่างยิ่ง ก็คือว่าเราจะหลงโลกนี้ หลงอยู่ในโลกที่
 เราจมอยู่จนไม่เห็นแก่อะไร; จนไม่เห็นแก่อะไรที่ดีกว่านั้นแหละ เพราะเราหลงรัก

เสียแล้ว, สิ่งที่เราหลงรัก มันก็เป็นสิ่งสูงสุดเสียแล้ว; ฉะนั้น จะมาพูดเรื่องดี เรื่องชั่ว เรื่องบุญ เรื่องบาป เรื่องอะไรกันไม่รู้เรื่องแล้ว; มันเหมือนกับคนมันติดบุหรี่ ติดเหล้าแล้ว, บุหรี่หรือเหล้ามันก็เป็นของดีสูงสุดของคนนั้น จะพูดเรื่องทั้งบุหรี่ ทั้งเหล้ากัน มันก็ฟังไม่ถูก, มันไม่เห็นว่าเป็นอะไร บุหรี่หรือเหล้ามันเป็นสิ่งดีสูงสุดเสียแล้ว.

นี่ระวังพวกเรานะ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์, ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ, มันเป็นสิ่งเสพติดยิ่งไปกว่าบุหรี่ หรือเหล้าเสียอีก; แต่เนื่องจากมันไม่แสดงโทษเจ็บปวดรุนแรงตรง ๆ หรือว่ามันไม่เป็นที่รังเกียจของใคร เพราะคนเป็นกันทั้งโลก. เพราะคนเป็นกันทั้งหมดนี้ ก็เลยไม่ค่อยมีใครรังเกียจคนโง่ คนหลงในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ หรือหลงโลก; แต่แล้วคนก็เห็นอยู่ว่า มันก็ทรมานจิตใจคนนั้นแหละ, คนที่หลงอยู่ในสิ่งเหล่านี้ : รูปสวยทางตา เสียงเพราะทางหู กลิ่นหอมทางจมูก สิ่งอร่อยทางลิ้น ความสัมผัสนิ่มนวลทางผิวหนัง ความรู้สึกคิดนึกที่คนรู้สึกเป็นสุขแก่จิตใจ ก็หลงไปสำหรับจะเป็นทาสมัน เพื่อจะดีใจ; เราดีใจทุกคราวที่เราได้สิ่งเหล่านี้ ตามที่กิเลสมันอยาก, แต่พอเราไม่ได้แบบนี้ เราได้ฝ่ายตรงกันข้าม เราก็โกรธ เราก็อึดอัดเราก็เป็นยักษ์เป็นมารขึ้นมา; นี่เพราะว่าเป็นทาสของสิ่งเหล่านี้ด้วยเหมือนกัน.

คนที่อยู่ในโลก หรือสัตว์โลกที่จมอยู่ในโลก แสดงได้เพียงเท่านั้นแหละ, มันแสดงบทบาทได้เพียงเท่านั้น คือสองอย่างนี้ : ยินดี-ยินร้าย, ก็ทะเลาะวิวาททะเลาะวิวาทกับความยินดี-ยินร้าย จึงได้เด็ยვნั่งร้องไห้ เด็ยვნั่งหัวเราะ, เด็ยยยินดี เด็ยยยินร้าย, สนุกเมื่อไรละ สนุกเท่าไรลองคิดดู; เด็ยยหัวเราะ เด็ยยร้องไห้แล้วเราอย่าเป็นอย่างนั้น จะดีไหม ?

แต่เด็ก ๆ เป็นธรรมชาติของเด็ก ๆ ไม่รู้มาแต่ในท้อง ไม่มีความรู้มาแต่ในท้อง, พอได้อร่อยเด็กก็ชอบ พอไม่ได้อร่อยมันก็โกรธ; ถ้าเด็กมีความรู้มาแต่ในท้อง ก็ไม่หลงรักที่อร่อย แล้วก็ไม่หลงเกลียดที่ไม่อร่อย; ถ้ามีความรู้มาแต่ในท้องว่า โอ้, มันอย่างนั้นเองนี่ : พออร่อย มันคืออย่างนี้เอง, ไม่อร่อย มันคืออย่างนี้เอง ก็ตามธรรมชาติทั้งนั้น แล้วแต่สิ่งนั้นจะมาทำให้ระบบประสาทของเรารู้สึกอย่างไร? บางอย่างถูกกันกับระบบประสาทของเราโดยเฉพาะ เช่นที่ลิ้นนี้ ถูกกันกับระบบประสาทที่ลิ้น ก็รู้สึกอร่อยเท่านั้นแหละ ไม่มีอะไรพิเศษมากไปกว่านั้น; พอมันไม่ถูกกับระบบประสาท ก็เกิดรสอันหนึ่ง ซึ่งเรารู้สึกว่าไม่อร่อย.

โดยง่าย ๆ ก็เช่นคำว่าหวาน กับคำว่าขม, รู้สึกพอคืออย่างนั้น มันรู้สึกเรียกว่าหวาน, อีกอย่างหนึ่งเรียกว่าขม; แต่แล้วมันเหมือนกันตรงที่ว่าระบบประสาทรู้สึกได้ตามธรรมชาติ เราก็ไปหลงรักที่หวาน เราก็ไปชดเค้นที่ขม; เราก็ได้กระโดดโลดเต้น ยินดียินร้าย ขึ้น ๆ ลง ๆ ก็เรียกว่าคนบ้า, คนบ้าชนิดหนึ่ง : หลงยินดียินดี หลงโกรธ หลงรัก หลงกลัว หลงวิตกกังวล อิจฉาริษยา หึงหวง อะไรต่าง ๆ นานา; เพราะเราไม่รู้ว่ สิ่งนั้นคืออะไร ?

ผลที่เกิดขึ้นเมื่อสัตว์โลกจมอยู่ในโลก

จงดูไปที่ผล ที่มันเกิดขึ้นนี้ : ทำให้เราหลงรักบ้าง ทำให้เราหลงเกลียด บ้าง หลงโกรธบ้าง หลงกลัวบ้าง หลงอิจฉาริษยากันบ้าง หลงหึงหวง ขัดใจบ้าง วิตกกังวลอาลัยอาวรณ์บ้าง มากเข้ามันก็เป็นโรคประสาท เป็นบ้า ไปฆ่าตัวตาย ไปกระโดดน้ำตาย; เพราะความหลงของตัวเอง ที่ไม่รู้จักตัวเอง ว่ามันคือ สัตว์โลกที่หลงอยู่ในโลก แล้วมันก็ต้องรู้สึกอย่างนั้น.

ฉะนั้น ถ้าเรารู้จักสิ่งเหล่านี้กันเสียทีจะดีไหม ? จะเป็นประโยชน์ จะเป็นอนิสงส์ ที่เรียกว่าเป็นโศคติ : ที่เราไม่ต้องไปหลง ไม่ต้องนั่งร้องไห้ ไม่ต้องมาหัวเราะ, หัวเราะเราก็เหนื่อยนะ ไม่เชื่อลองดู, ลองนั่งหัวเราะดูสักครึ่งชั่วโมงทีเดียวตายเลยแหละ; ร้องไห้ก็เหนื่อย หัวเราะก็เหนื่อย ฉะนั้น ไม่ต้องทั้งสองอย่างนั้นดีกว่า ก็เลยอิสระ อยู่เหนือสิ่งที่มาทำให้หัวเราะ หรือมาทำให้ร้องไห้ คือเหนือสิ่งที่มาทำให้ดีใจ หรือให้เสียใจ.

เราไม่เสียใจ เราไม่ดีใจ เราไม่ยินดียินดีร้าย เราอยู่เป็นปรกตินี้ดีกว่า ถ้าไม่ชอบ ไม่ชอบอยู่ปรกติ เหนือยินดียินดีร้าย ก็ไม่มีอะไรจะพุดกันแล้วนะ; ถ้าพวกคุณไม่ชอบอยู่ปรกติ เหนือความยินดียินดีร้าย ไม่มีกรรมสำหรับจะพุดกันแล้วนะ, จะเอาหรือไม่เอาก็ตามใจ; ธรรมะนี่มุ่งจะช่วยให้พ้นทางให้อยู่เหนืออำนาจของสิ่งต่าง ๆ ที่มาทำให้เราหัวเราะ หรือร้องไห้, จนเราไม่ต้องหัวเราะและร้องไห้อีกต่อไป. ถ้าใครไม่ชอบ เพราะเห็นว่าไม่สนุกก็ตามใจ ธรรมะไม่มีประโยชน์อะไรแก่คุณแล้วแหละ, เว้นไว้แต่ยังจะชอบว่า หัวเราะก็สนุกดี ร้องไห้ก็สนุกดี, หัวเราะกันใหญ่ ร้องไห้กันใหญ่, อย่างนี้ก็ได้อะไรก็ตามใจ ไม่เกี่ยวกับกรรมเลย.

นักเรียนนักศึกษาทุกคนว่า ต้องการจะเรียนธรรมะ รู้ธรรมะ ศึกษาธรรมะกันมากขึ้น, แต่กลัวว่าจะไม่รู้ความประสงค์อันแท้จริง ถ้าเขายังชอบหัวเราะ ชอบร้องไห้อยู่แล้ว มันก็ไม่เข้ารูปกันหรอก, เพราะที่ธรรมะนี้ จะช่วยให้พ้นเหนือการหัวเราะ อยู่เหนือการร้องไห้, เอาหรือไม่เอา; คืออยู่เหนือโลกที่จะทำให้เราหัวเราะหรือร้องไห้. ในโลกมีเท่านั้นแหละ มีแต่ที่ทำให้เราหัวเราะ เมื่อชอบใจ, ร้องไห้ เมื่อไม่ชอบใจ, ธรรมะจะช่วยให้อยู่เหนือมัน ถ้าไม่ชอบก็ไม่มี

อะไรพูดกันแล้ว; ถ้าชอบจะอยู่เหนือหัวเราะ เหนือร้องไห้ ก็ยังมีเรื่องที่จะพูดกันต่อไปอีก. นี่คือคำว่าโลก, สิ่งที่เรียกว่า “โลก” คือเป็นโลกที่เต็มไปด้วยสิ่งที่จะทำให้เรายินดียินดีร้าย หัวเราะหรือร้องไห้ วนเวียนอยู่แต่ในสองอย่างนี้; ไม่อยู่เหนืออาการเหล่านี้ได้ นี่เรียกว่า “โลก”.

สิ่งที่เรียกว่า “ธรรม” คือความเป็นไปอย่างถูกต้อง สำหรับไม่เป็นทุกข์

ที่นี่ ก็สิ่งที ๒, สิ่งที ๑ เรียกว่า “โลก”, สิ่งที ๒ เรียกว่า “ธรรม”; สิ่งทีเรียกว่า “ธรรม” นี้ก็ตรงกันข้ามกันแหละ คือจิตใจที่รู้ ที่ลืมตา, แล้วสิ่งที่เรียกว่า “โลก” นั้น คือจิตใจที่ไม่รู้ เหมือนกับว่าหลับตาอยู่; จิตที่มีความรู้สึกถูกต้อง มีภาวะแห่งความถูกต้อง, ภาวะแห่งความถูกต้องของจิตนั้น เรียกว่า “ธรรม”, “ธรรมะ” ก็ได้ คือจิตไม่จมอยู่ในความโง่ ความหลง ที่ทำให้หลงในโลก; เดียวนี้จิตดำรงตนอยู่ได้สูง ไม่จมลงไปในความหลอกลวงของโลก ภาวะอย่างนี้เรียกว่า “ธรรม”, มันก็ตรงกันข้าม คือช่วยโลกให้ไม่ต้องจมลงไปในโลก คือช่วยสัตว์โลกไม่ให้จมลงไปในโลก.

คนทุกคนเป็นสัตว์โลก คนบุญชนธรรมดาทุกคนเป็นสัตว์โลก เพราะว่าเขาจมอยู่ในโลก นี่ยกเว้นพระอรียเจ้านะ; นักเรียนทุกคนรู้กันไว้ก่อนว่า ถ้าว่าสัตว์โลกมันจมอยู่ในโลก ส่วนพระอรียเจ้าท่านไม่จมอยู่ในโลก อย่าเอามารวมกัน; พระอรหันต์ พระพุทธเจ้านี้ท่านไม่ได้จมอยู่ในโลก, ท่านอยู่เหนือโลก และท่านสอนเรื่องอยู่เหนือโลก; แต่พวกเราที่เป็นสัตว์โลกนี้ มันจมอยู่ในโลก ซึ่งมีให้แต่ความยินดียินดีร้าย. ส่วนธรรมะนั้น คือจิตที่ไม่เป็นอย่างนั้น; จิตที่รู้จักโลกว่าเป็น

อย่างนั่นเอง : ทั้งยินดีก็เป็นอย่างนั้น ยินร้ายก็เป็นอย่างนั้น แล้วก็ไม่หลงในความยินดียินร้าย, ลักษณะอย่างนี้ไม่จมโลก เรียกว่าไม่จมโลก; เป็นสิ่งที่ทำให้เป็นไปอย่างถูกต้อง ไม่จมลงไปในความทุกข์.

แต่จะบอกให้ทราบเป็นพิเศษอีกสักหน่อยว่า เกี่ยวกับภาษานี้ลำบากนะ : ภาษาบาลี, คำว่าธรรมะ หรือธรรม นั้น หมายถึงทุกสิ่งไม่ยกเว้นอะไร; แต่เดี๋ยวนี้เราแยกเอาเฉพาะส่วนที่จะเป็นคู่ปรปักษ์ต่อกัน : โลกก็เป็นธรรมะในความหมายหนึ่ง – ธรรมะฝ่ายโง่ ฝ่ายผิด ฝ่ายหลง ฝ่ายอวิชา; ธรรมะนี้เป็นธรรมะในความหมายหนึ่ง – คือสว่างไสว ลืมหลืมตา มีวิชา; มันตรงกันข้าม.

ฉะนั้น ธรรมะเป็นคำกว้าง อะไร ๆ ก็เป็นธรรมะ, แต่ขอให้รู้ธรรมะเถอะ จะเป็นธรรมะฝ่ายผิด รู้ธรรมะฝ่ายผิด ก็เพื่อจะไม่ผิด, แล้วมันก็จะถูก; ธรรมะฝ่ายโลกก็ให้รู้เถอะ มันจะได้ไม่จมโลก, เพราะฉะนั้นการรู้ธรรมะแล้วดีทั้งนั้นแหละ ไม่ว่าธรรมะอะไร ในความหมายไหน; พอเราไปรู้จักมันแล้ว เราก็ประพตติถูกต้องต่อสิ่งเหล่านั้น. ธรรมะโลกหรือฝ่ายเป็นทุกข์ ก็รู้เสีย ก็ไม่จมลงไป ในกองทุกข์, ธรรมะที่ออกมาจากความทุกข์ อยู่เหนือความทุกข์ ก็รู้มันเสีย แล้วก็ได้อยู่เหนือความทุกข์นี้; ความรู้ส่วนที่ไม่จมโลกนี้ ก็เรียกว่า “ธรรมะ”.

รู้ธรรมะแล้วก็จะดับทุกข์ได้ ไม่ว่าธรรมะในความหมายไหน, รู้ความจริงของธรรมะแล้วก็จะดับทุกข์ได้ ส่วนนั้นส่วนนี้แ่งนั้นแ่งนี้ ระดับนั้นระดับนี้ได้เสมอไป; ฉะนั้น ธรรมะที่เรียนรู้นี้ไม่เสียหลายหรอก : ถ้าเรารู้เรื่องชั่วณะ ก็คือไม่ทำชั่ว จะช่วยให้ไม่ทำชั่ว, รู้เรื่องความทุกข์ เราก็ไม่ทำสิ่งที่ เป็นความทุกข์.

ฉะนั้น ขอให้รู้ธรรมะเถอะ ในความหมายของธรรมะ ความหมายที่มันจะช่วยคนไม่ให้จมลงไป ในกองทุกข์, นี้รู้ธรรมะจึงดีทั้งนั้นแหละ สำหรับสัตว์โลก

จะได้รู้, รู้แล้วจะไม่จมโลก จะอยู่ข้างบนโลก เหนือปัญหาต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลก.

พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสว่า “ให้มีธรรมะเป็นที่พึ่ง มีธรรมะเป็นแสงสว่าง ให้มีธรรมะเป็นดวงประทีป” คือความรู้ว่าอะไรเป็นอะไร; จิตที่ไม่เียงอยู่ในอวิชชา ที่ไม่เียง ไม่หลงอยู่ในอวิชชา, จิตที่ลืมตา ที่มันรู้สิ่งทั้งปวงตามที่เป็นจริง; ความจริงนั้น มันเป็นความรู้ รู้ความจริงเหล่านั้น ก็ช่วยคนนั้น.

ฉะนั้น ถ้าเธอจะเรียนธรรมะ ก็ต้องเรียนความจริง ที่มันช่วยเธอให้อยู่เหนือความทุกข์ได้, ไม่ใช่มาเรียนธรรมะเพื่อเขียนตอบเอาคะแนน นั่นมันน้อยเกินไป มันไม่ค่อยพอ; ถ้ารู้ธรรมะก็ต้องรู้สำหรับบังคับตัวเอง บังคับจิตใจ ให้อยู่ในทางของธรรมะ แล้วก็ไม่มีความทุกข์เลย, ไม่ต้องหัวเราะ ไม่ต้องร้องไห้อีกต่อไป. นี้เรียกว่ารู้ธรรมะ ที่เป็นธรรมะ และจำเป็นสำหรับคนที่อยู่ในโลก.

เรียนธรรมะเพื่อจะรู้วิธีอยู่เหนือโลก

ดังที่พูดมาแล้วว่า สัตว์โลกนั้นคือสัตว์ที่จมอยู่ในโลก ซึ่งเต็มไปด้วยความทุกข์; ที่นี้ ธรรมะคือสิ่งที่ช่วยไม่ให้เป็นอย่างนั้น เรียกเป็นสมมติก็เรียกว่าขึ้นมาเสียจากโลก ไม่จมลงไปในโลก; ที่แท้ก็รู้ แล้วก็ไม่ได้ทำผิดในสิ่งเหล่านั้น แล้วก็ไม่มีความทุกข์ ที่จะเกิดมาจากสิ่งเหล่านั้น; นี้ธรรมะ. จะเป็นใครก็ตาม ถ้าจะเรียนธรรมะ ก็ต้องเรียนเพื่อประโยชน์อย่างนี้, จะเป็นนักเรียนก็ดี เป็นพ่อแม่ก็ดี เป็นใครก็ดี เป็นพระเจ้าพระสงฆ์ก็ดี; เขาก็เรียนธรรมะเพื่อจะรู้วิธีอยู่เหนือโลก คือความทุกข์, ไม่เป็นสัตว์โลกที่จมอยู่ในโลก; แต่เป็นมนุษย์ที่อยู่เหนือขึ้นมา เพราะว่ามันไม่จมอยู่ในโลก ไม่จมอยู่ในความทุกข์.

ฉะนั้น เรื่องจมอยู่ในความทุกข์นี้ มันเป็นมาแล้ว และกำลังเป็นอยู่โดยไม่รู้สีกตัว : เธอก็หัวเราะบ้าง ร้องไห้บ้าง โดยไม่รู้สีกตัว, เป็นอยู่แล้วโดยไม่รู้สีกตัว; นี่ถ้าเบื่อ เราก็มีหนทางที่จะรู้สิ่งเหล่านั้น โดยไม่ต้องหัวเราะ โดยไม่ต้องร้องไห้, แต่จะใช้คำอีกคำหนึ่งว่าหัวเราะเยาะ; ถ้ามันมาให้เธอหลงรัก ก็หัวเราะเยาะว่า มันเช่นนั้นเอง, ถ้ามันมาให้เธอหลงโกรธ หลงเกลียด ก็หัวเราะเยาะมันว่าเช่นนั้นเอง, มาให้หลงอย่างใด ให้กลัว ให้อะไรก็ตาม ก็หัวเราะเยาะมันว่าเช่นนั้นเอง, เราไม่รัก ไม่โกรธ ไม่เกลียด ไม่กลัว ไม่อิจฉาริษยา ไม่หึงไม่หวง ไม่อะไรต่าง ๆ นานา, ที่มันเป็นความทุกข์; นี้เรียกว่าธรรมะช่วยได้.

ต้องรู้จักความทุกข์จึงมีความสนใจในธรรมะ

ต้องรู้จักความทุกข์จึงจะชอบธรรมะ ถ้าเธอยังไม่รู้จักความทุกข์ของเธอเอง ไม่มีวันแหละที่เธอจะรู้จักธรรมะ หรือจะชอบธรรมะ; ต้องรู้จักความทุกข์ที่มันเบียดเบียนเรา ย่ำยีเราอยู่เหลือประมาณนั้นแหละ แล้วจึงจะชอบธรรมะที่มันตรงกันข้าม. ฉะนั้น เขาจะชอบธรรมะ จะดับทุกข์ จะไปนิพพาน ก็ภายหลังแต่รู้จักความทุกข์แล้วทั้งนั้น, ต้องมีความทุกข์มาสอนให้รู้ว่าเป็นอย่างไร ? แล้วเราก็ไม่ชอบมันเหลือทน; เราก็ต้องการจะพ้นจากความทุกข์ เราจึงจะมีความสนใจในธรรมะ ก็จะมีศรัทธา - ความเชื่อในธรรมะ พอใจ เชื่อ เลื่อมใส ในพระพุทธ ในพระธรรม ในพระสงฆ์ ซึ่งเป็นระบบ ๆ หนึ่งรวมกันสำหรับจะดับทุกข์. นี้เรียนธรรมะ คืออย่างนี้ คือว่าจะช่วยสัตว์โลกให้ขึ้นมาเสียจากการจมอยู่ในโลก จะไม่เป็นสัตว์โลกที่จมอยู่ในโลก แต่จะเป็นสัตว์ที่อยู่เหนือโลก เหนือโลก ไม่จมอยู่ในโลก; นี้ธรรมะมันมีลักษณะช่วยไม่ให้จมอยู่ในโลก.

จนพระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า “เธอทั้งหลายจงมีธรรมะเป็นสรณะ มีธรรมะเป็นประทีป อย่ามีสิ่งอื่นเป็นสรณะ หรือเป็นดวงประทีปเลย”. แต่ว่าสิ่งเหล่านี้ ผู้ นั้นจะต้องรู้จักเอง แล้วก็ต้องทำด้วยตนเอง ไม่ให้คนอื่นมาทำแทน เพราะมัน ทำไม่ได้ เพราะมันเป็นของเฉพาะตน; ปัจจุคฺค เวทิตฺตฺโท วิญญูหิ เราสวดอยู่บ่อย ๆ ว่า มันเป็นของเฉพาะตน, ดังนั้น เราต้องทำเอง รู้จักตัวเองเสียก่อน ว่าจมอยู่ใน โลกอย่างไร ? จมอยู่ในกองทุกข์อย่างไร ? แล้วก็อยากจะพ้นทุกข์ด้วยตนเอง แล้วก็ศรัทธาในธรรมะด้วยตนเอง แล้วก็ปฏิบัติธรรมะด้วยตนเอง แล้วก็รอดขึ้นมา ได้ด้วยตนเอง.

พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า “จงมีตนเป็นที่พึ่ง มีตนเป็นดวงประทีป อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง หรือเป็นดวงประทีปเลย”. นี่ช่วยจำไว้ให้ดีว่า ธรรมะเป็นที่พึ่ง แต่ ว่า ตนต้องทำเอง, ฉะนั้น จึงเรียกว่ามีตนเองเป็นที่พึ่ง โดยเอาธรรมะมาเป็นสิ่งที่ ประพฤติกระทำอยู่.

ต้องรู้จักพุทธศาสนาอย่างเป็นพุทธศาสตร์

เรารู้จักพุทธศาสนาของเราให้ดี ๆ ว่า การที่เราทำเอง ด้วยตนเอง แล้ว มีผลเกิดขึ้นมาเป็นความดับทุกข์ นั่นแหละเป็นพุทธศาสนา; ถ้าให้ผีสิง เทวดา พระเจ้า อะไรที่ไหนมาช่วย อย่างนั้นเป็นไสยศาสตร์ เป็นเรื่องระบบของไสย- ศาสตร์; ไม่มองเห็นแจ่มแจ้งชัดเจนลงไปว่าอะไร ? อย่างไร ? เลยหมาเอาว่า ทำอย่างนี้แล้วกัน ทำตามพิธีรีตองอย่างนี้ก็แล้วกัน แล้วก็จะมิโชคดี มีความสุข, ถ้า อย่างนี้เป็นไสยศาสตร์; มันจะมีผลบ้าง ก็เล็กน้อยและชั่วคราว.

ถ้าจะให้มันเป็นพุทธศาสตร์ เราจะต้องมองเห็นชัดอยู่ว่า ความทุกข์นั้นเกิดมาจากเราเอง : ไปหลงรัก หลงโกรธ หลงยินดียินร้ายในสิ่งต่าง ๆ, เดียวนี้เรารู้แล้วว่า โอ้, มันเท่านั้น ไม่มีอะไรมากกว่านั้น แล้วก็หยุดหลงรัก หลงเกลียดเกลียด ก็มีความปรกติ ไม่เป็นทุกข์ เห็นชัดอยู่อย่างนี้ตั้งแต่ต้นจนตลอด ถ้าอย่างนี้ก็เป็นพุทธศาสตร์.

เราต้องศึกษาธรรมะ ปฏิบัติธรรมะ ได้รับผลของธรรมะ อย่างที่เป็นพุทธศาสตร์ อย่าได้เป็นไสยศาสตร์เลย; นักเรียนคนใดเรียนธรรมะ ปฏิบัติธรรมะหวังผลธรรมะ อย่างเป็นไสยศาสตร์อยู่บ้าง แล้วรีบกลับเสียเถิด รีบกลับตัวเสียเถิด, กลับให้มันเป็นพุทธศาสตร์เสียเถิด; มิฉะนั้น มันก็เตลิดเปิดเปิงออกไปนอกพุทธศาสนา ไปเป็นศาสนาไสยศาสตร์.

ช่วยดับทุกข์ให้แก่ตนเองเรียกว่ามีตนเป็นที่พึ่ง

เรื่องนี้ก็เห็นใจเหมือนกัน เห็นใจพวกเธอว่า ตั้งแต่อ่อนแต่ออก คลอดออกมาจากท้องแม่ มันได้รับการสั่งสอนแต่ให้พึ่งผู้อื่นทั้งนั้น, แล้วพึ่งผู้อื่นชนิดที่มองไม่เห็นตัว พึ่งผู้อื่นชนิดที่ไม่รู้ว่าเป็นอะไร; เราได้รับคำสั่งสอนมาอย่างนี้ ตั้งแต่อ่อนแต่ออกโน้น มันเป็นไสยศาสตร์. เดียวนี้พ้นสมัยเสียแล้วที่จะทำอย่างนั้น เราจะต้องรู้จักตัวปัญหา และตัวเราเอง จิตใจของเราเอง รู้จักตัวความทุกข์ว่าเกิดขึ้นมาอย่างไร? มีมูลเหตุที่ตรงไหน ก็ทำลายมูลเหตุนั้นเสีย, เห็นชัด ๆ อย่างนี้ เห็นตัวความทุกข์ แล้วก็ดับความทุกข์เสีย. ฉะนั้น การกระทำของเรานั้น

แหละ มันเป็นเทวดาช่วยเรา การกระทำของเราเป็นพระเจ้าที่ช่วยเรา, เราช่วยดับทุกข์ให้แก่ตัวเอง เรียกว่ามีตนเป็นที่พึ่ง หมายความว่าอย่างนี้, นี้อย่างนี้เป็นพุทธศาสตร์.

ฉะนั้น ก็รีบทำเสียให้ถูกชั้ ที่เราทำผิดมาแต่ก่อน ๆ นั้น ไม่เป็นไรหรอก, เพราะไม่ทันจะรู้ เราไม่ทันจะรู้ก็ทำผิดไปก่อน ก็ให้อภัย; แต่ต่อไปนี่ถ้าว่าทำผิดอย่างนั้นอีก แล้วเราจะต้องรับโทษแหละ : จะต้องนั่งร้องไห้ นั่งหัวเราะ เหมือนกับคนบ้า แล้วในที่สุดมันก็จะบ้าเอาจริง ๆ นะ; เดี่ยวหัวเราะ เดี่ยวร้องไห้, เดี่ยวยินดี เดี่ยวยินร้าย, นี่ในที่สุดมันก็จะบ้าเอาเสียจริง ๆ; ทำไม่ได้อีกแล้วนะ เลิกเสียที ไปทำเสียให้ถูก, ต่อไปนี้เราจะไม่มีอะไร เราจะไม่มีอะไรมาหลอกเรา ให้รัก ให้โกรธ ให้เกลียด ให้กลัว ให้หลงใหลนานาประการ; แล้วก็เราจะแก้ไขด้วยตัวเอง เอาการกระทำของตนเองเป็นเทวดา เป็นพระเจ้า เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุดมาช่วยเรานี้, เราก็ประสบความสำเร็จช่วยตนเองได้ในส่วนนี้เป็นธรรมะ.

ส่วนที่โง่ ส่วนที่หลงนั้นเป็นโลก เป็นชาวโลก เป็นสัตว์โลกที่จมอยู่ในไสยศาสตร์, ไม่รู้ตามที่เป็นจริง แม้ในสิ่งที่เรียกว่าโลก ซึ่งตัวเองจมอยู่; เขาเปรียบไว้ดีนะ ลองฟังสักหน่อยว่า นกไม่เห็นฟ้า คงไม่เชื่อ, คนแต่ก่อนเขาพูดว่า นกไม่เห็นฟ้า ทั้งที่มันบินไปบนฟ้า ตามันเปิดโร่ กระทบอยู่กับฟ้า นกก็ไม่เห็นฟ้า; ปลาไม่เห็นน้ำ – ปลาว่ายอยู่ในน้ำ น้ำก็ถูกตาปลาอยู่เสมอ แต่ปลาก็ไม่เห็นน้ำ; หอนอนไม่เห็นคูด – หอนอนเกิดอยู่ในอุจจาระ เกือบกกล้ว คีมดำ กินถ่ายอยู่ในอุจจาระ หอนอนก็ไม่เห็นคูด; ไข่เดือนก็ไม่เห็นดิน – ไข่เดือนก็ค้ำอยู่ในดิน กินดิน ถ่ายดิน อะไรอยู่ในดิน ไข่เดือนก็ไม่เห็นดิน. นี่ว่าคนอยู่ในโลกก็ไม่เห็นโลก คนเป็นสัตว์

โลก จมอยู่ในโลก ก็ไม่เห็นโลก, เหมือนกับไส้เดือนไม่เห็นดิน นกไม่เห็นฟ้า ปลาไม่เห็นน้ำ หนอนไม่เห็นคูด; เธอเป็นอย่างนั้นหรือเปล่า? ลูกเด็ก ๆ ที่เพิ่งเกิดมาในโลกนั้น มันเป็นอย่างนี้หรือเปล่า? มันเหมือน นกที่ไม่เห็นฟ้า ปลาไม่เห็นน้ำ หรือเปล่า? ถ้าเห็นมันทำผิดไม่ได้ละ ถ้ามันเป็นนกที่เห็นฟ้า เป็นปลาที่เห็นน้ำ เป็นหนอนที่เห็นคูด นี่มันจะทำผิดไม่ได้; แล้วมันจะมานั่งหัวเราะ จะมานั่งร้องไห้อยู่ไม่ได้, แต่มันจะหัวเราะเยาะ มันจะอยู่เหนือเสมอ, นี่มันอยู่เหนือโลก เพราะมันรู้จักโลก; ถ้ามันไม่รู้จักโลก มันก็เหมือนกับนกไม่เห็นฟ้า ปลาไม่เห็นน้ำ หนอนไม่เห็นคูด ไส้เดือนไม่เห็นดิน ก็เรียกคนนี่มันไม่เห็นโลก.

นี่โลกมันเป็นแบบนี้ : คนอยู่ในโลกก็ไม่ได้เห็นโลก สัตว์โลกจมอยู่ในโลกก็ไม่ได้เห็นโลก; ทีนี้ถ้าเราจะเกิดเห็นขึ้นมา มันกลายเป็นเรื่องของกรรมะ แล้วกรรมะนี่จะเป็นความเห็นโลก เห็นโลก รู้จักโลก จะไม่จมอยู่ในโลก, ฉะนั้นกรรมะก็มีสำหรับสัตว์โลก อยู่ในโลกโดยไม่ต้องเป็นทุกข์.

กรรมกับโลก นี่แยกกันไม่ได้

ก่อนนี้สัตว์โลกอยู่ในโลกโดยเป็นทุกข์ มีความทุกข์อยู่ตลอดเวลา; เดียวนี้สัตว์โลกได้กรรมะแล้ว ตามที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสสอนให้ แล้วสอนต่อ ๆ กันมา, รู้กรรมะแล้วมันก็ไม่จมอยู่ในโลก มันไม่มีความทุกข์ชนิดที่จมอยู่ในโลก. นี่กรรมะกับโลก นี่เอาออกจากกันไม่ได้ละ, ถ้าเอาออกจากกันแล้ว มันก็มีความทุกข์นะ; ฉะนั้น อย่าพูดเขลา ๆ ตามที่เขาพูดกันว่า ทิ้งโลกเสียแล้วไปอยู่กับกรรมะ, นี่ทำไม่ได้หรอก เพราะว่าส่วนร่างกายของเราก็ต้องอยู่ในโลก ต้องเกี่ยวข้องกับโลก ต้องกินอาหาร ต้องทำทุกอย่างอยู่ในโลก; เอากรรมะมาช่วย

ประคับประคองไว้ อย่าให้ต้องเป็นทุกข์ก็แล้วกัน, อยู่ในโลกโดยไม่ต้องจมโลก
ไม่ต้องมีความทุกข์ เพราะสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลก.

เธออุตส่าห์เรียนธรรมะ มาเรียนธรรมะ มาศึกษาธรรมะกัน ก็ขอให้
ได้รับผลเป็นอย่างไรแหละ, จะได้มีทุกข์น้อยเข้า หรือว่าต่อไปนี้จะมีความทุกข์น้อย
เข้า หรือจนกระทั่งไม่มีความทุกข์เลย, ได้ประโยชน์จากธรรมะแล้ว; ถ้าไม่ได้
ประโยชน์อย่างนี้ ไม่คุ้มค่ารถ ไม่คุ้มค่าเวลาที่อุตส่าห์มา, ต้องได้รับประโยชน์
ที่ว่า มีจิตใจสว่างไสว สะอาด สงบ แจ่มแจ้ง, แล้วก็ชีวิตนี้จะเป็นของเย็น ชีวิตนี้
จะไม่เป็นของมืด จะไม่เป็นของร้อน : เดี่ยวหัวเราะ เดี่ยวร้องไห้ อีกต่อไป; นี้
เรียกว่า ได้ธรรมะ ได้รู้ธรรมะ ได้มีธรรมะ, คุ้มค่าที่ว่ามาศึกษาธรรมะ.

ฉะนั้น เราไม่ต้องทิ้งโลกหรอก เพราะมันทิ้งกันไม่ได้, เพราะโดยปรกติ
ส่วนร่างกายนี้ต้องอยู่ในโลก แล้วจิตใจนั้นอย่าไปจมโลก, มีธรรมะสำหรับจิตใจ
ไม่จมอยู่ในโลก แม้ว่าร่างกายหรือชีวิตนี้ยังต้องอาศัยโลก; โลกนั้นคือความทุกข์
ที่เกิดขึ้นเพราะการกระทำผิดต่อสิ่งต่าง ๆ.

โลก, โลกแท้ ๆ, แผ่นดิน หรือว่าสิ่งของต่าง ๆ มีอยู่ในโลกนั้น ไม่ได้
สุข ไม่ได้ทุกข์, ไม่ได้ดี ไม่ได้ชั่ว; แต่ถ้าเราไปทำผิดต่อมัน มันก็เป็นชั่วหรือเป็น
ทุกข์ขึ้นมาทันที, ถ้าเราไปทำถูกทำดี มันก็มีประโยชน์, ใช่ว่าจะเป็นประโยชน์ได้
เช่น เรามีข้าวของเงินทอง ทรัพย์สมบัติพัสถาน มีอะไรต่าง ๆ นี้ ก็ใช้ให้เป็น
ประโยชน์ได้ไม่ต้องเป็นทุกข์; แต่ถ้าเราไม่รู้ ก็ใช้มันผิด ๆ แล้วมันก็เป็นทุกข์,
แม้เงินทองข้าวของนั้น เราคิดผิด เราตั้งไว้ผิด หรือใช้มันผิด ๆ มันก็กลายเป็น
ทุกข์ไปหมด; เราจะต้องมีความรู้ที่จะมีสิ่งเหล่านี้ให้ถูกต้อง : ไม่ให้จิตใจไป
หลงรัก หลงยินดีในอะไร, แม้แต่สิ่งที่เรียกว่าดี ๆ หรือได้ ๆ; อย่าไปหลงรักกับ

มันนัคนะ ถ้าหลงรักมันแล้ว มันจะกัดเอานะ.

ที่เธอร้องไห้เมื่อสอบไล่ตกนะ เธอร้องไห้เมื่อสอบไล่ตกนะ เพราะเธอ มันรักดีโง่ ๆ ไซ้ไหม ? มันรักความดีอย่างโง่เขลา รักจะสอบไล่ให้ได้, มันรักดีพอมันไม่ได้, พอสอบไล่ตก มันก็ร้องไห้อยู่; เพราะฉะนั้น คนที่นักร้องไห้เพราะสอบไล่ตก เพราะหลงในความดีมากเกินไป, ฉะนั้น เราก็ไม่ต้องร้องไห้หรอก เพราะเราเรียนไม่พอก็สอบไล่ตก, ถ้าเราไม่อยากจะสอบไล่ตก เราก็เรียนให้มันพอ. นี้เรียกว่ารู้ธรรมชาติ, อย่างน้อยมันก็ช่วยให้ไม่เป็นทุกข์ เหมือนกับคนไม่รู้ มันเป็นทุกข์.

คนไม่รู้ธรรมชาติ มันอยู่ในโลก จมอยู่ในโลก, มันมีความทุกข์มากเต็มที สมมติว่าร้อยเปอร์เซ็นต์; เราไม่เป็นอย่างนั้นหรอก เราจะไม่ทุกข์ถึงขนาดนั้น จนกว่าเราจะไม่ทุกข์เลย, เราเอาแต่ความถูกต้อง ไม่เป็นทุกข์เลย; ความถูกต้อง คือความไม่เป็นทุกข์, ถ้ายังเป็นทุกข์อยู่ มันยังไม่ถูกต้อง, หรือความถูกต้องนั้น คือมันสำเร็จประโยชน์, มันใช้เป็นประโยชน์ไม่มีโทษ ทุกคนได้รับประโยชน์ นั้นแหละคือความถูกต้อง; ฉะนั้น เราอยู่ในโลกกันโดยที่ทุกคนมีประโยชน์ เป็นประโยชน์ ไม่มีความทุกข์ เรียกว่าถูกต้อง. นี้คือธรรมชาติ สิ่งที่เรียกว่าธรรมชาติ มันเป็นอย่างนี้.

ผู้ใดเห็นธรรมชาติอันดับทุกข์ของตัวเองได้ ผู้นั้นเห็นพระพุทธเจ้า

ผู้ใดเห็นธรรมชาติ ผู้นั้นเห็นพระพุทธเจ้านะ, พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้ ถึง

ขนาดนั้น : “ผู้ใดเห็นธรรมะ ผู้นั้นเห็นพระพุทธเจ้า”, ให้เอาพระพุทธรูปมาแขวนคออยู่ ก็ไม่เห็นพระพุทธเจ้าหรอก ถ้าเขาไม่เห็นธรรมะ; แต่ถ้าเห็นธรรมะ เห็นความจริง อย่างที่พูดมาแล้วตั้งแต่ต้นนั่นแหละ, **ความจริงคือธรรมะที่ว่าสัตว์โลกจมอยู่ในโลก มีความทุกข์**; เราอย่าจมอยู่ในโลก อย่าหลงยินดียินดีร้ายในโลก, เห็นความจริงข้อนี้แล้ว เห็นธรรมะแล้วเห็นพระพุทธเจ้า, ผู้ใดเห็นธรรมะจนดับทุกข์ของตัวเองได้ เรียกว่าผู้นั้นเห็นพระพุทธเจ้า; เราพยายามเห็นธรรมะ จะเห็นพระพุทธเจ้า.

ผู้ใดมีธรรมะ ผู้นั้นมีพระพุทธเจ้า ไม่ใช่พูดเล่นนะ, คู่ชกจะว่าง ๆ หลับ ๆ กันเสียหมดแล้ว, ไม่ใช่พูดเล่น ผู้ใดเห็นธรรมะ ผู้นั้นเห็นพระพุทธเจ้า, ผู้ใดมีธรรมะ ผู้นั้นมีพระพุทธเจ้า, ผู้ใดเป็นธรรมะ ผู้นั้นเป็นพระพุทธเจ้า; เดียวจะไม่เอาเสียอีก จะโกรธเสียอีก, เป็นธรรมะ เนื้อตัวเป็นธรรมะ : กาย วาจา ใจ เป็นธรรมะ, วิญญาณเป็นธรรมะ อะไรเป็นธรรมะ ผู้นั้นเป็นพระพุทธเจ้าองค์น้อย ๆ ก็ได้ ไม่ต้ององค์ใหญ่หรอก; แต่ขอให้**เป็นธรรมะ มีธรรมะอยู่ที่เนื้อที่ตัว ให้สติปัญญาอยู่กับธรรมะ** เขาเรียกว่าคนนี้เห็นพระพุทธเจ้า มีพระพุทธเจ้า เป็นพระพุทธเจ้าอยู่ที่นี่.

อย่าเข้าใจผิดว่า พระพุทธเจ้านิพพานแล้ว ตายแล้ว เผลแล้ว เหลือแต่กระดูกแล้ว, นั่นคนโง่พูด; คนมีปัญญาตามพระพุทธเจ้า เขาไม่พูดอย่างนั้นหรอก, เพราะพระพุทธเจ้าท่านตรัสว่ายังอยู่ **ธรรมะวินัยอันใดที่ได้แสดงแล้ว บัญญัติแล้ว, นั้นอยู่เป็นพระพุทธเจ้าแก่พวกเธอทั้งหลาย** ภายหลังแต่ที่ร่างกายนี้มันแตกสลายไป; ร่างกายของพระพุทธเจ้าจะแตกสลายไป แต่พระพุทธเจ้าก็ยังอยู่ ก็อยู่ในรูปของธรรมะ, ตามที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า “ผู้ใดเห็นธรรมะ ผู้นั้นเห็นเรา”; ธรรมะที่

เห็นนี้ ก็คือเรื่องทุกข์และเรื่องดับทุกข์, ธรรมะคือเรื่องทุกข์และเรื่องดับทุกข์, เห็นความจริงเรื่องทุกข์และเรื่องดับทุกข์ เรียกว่าเห็นธรรมะ; เมื่อเห็นธรรมะก็คือเห็นพระพุทธเจ้า.

เดี๋ยวนี้มันน่าสงสารที่ว่าธรรมะอยู่ในเราแล้ว เรายังไม่เห็นคือความทุกข์ก็มีอยู่ในเรา หนทางที่จะดับทุกข์ ก็จะต้องมีอยู่ในเรา คือเราจะต้องประพฤติ หรือเรียกว่าเราเห็นก็แล้วกัน, ยังไม่ได้ปฏิบัติ ยังไม่ได้ประพฤติก็ขอให้เห็น; เรื่องความทุกข์และเรื่องความดับทุกข์ มีอยู่ในตัวเรา จะค้นพบในตัวเรา; ต้องดับทุกข์ที่ความทุกข์ : ความทุกข์อยู่ตรงไหน ต้องดับมันลงไปตรงนั้น, แล้วทั้งสองอย่างมันสำเร็จอยู่ที่จิตใจของเรา อยู่ในตัวเรา.

เธอสนใจในเรื่องของความทุกข์ให้ถูกต้องซิ อย่าปล่อย อย่าปล่อยอย่างประมาท ไม่สนใจ, พอมีความทุกข์เมื่อไรสนใจให้มาก ๆ, สนใจในความทุกข์ที่ตัวได้รับอยู่นั้นแหละ แล้วเดี๋ยวก็จะมองเห็นแหละว่า มันจะดับได้ แล้วก็พอใจธรรมะที่จะดับทุกข์ได้; เห็นธรรมะอย่างนี้คือเห็นพระพุทธเจ้า มีพระพุทธเจ้าอยู่ในเรา ไม่พูดแต่ปาก.

โดยมากพูดกันแต่ปากว่า พุทธฺ์ สรรณํ กจฺฉามิ – ถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ, แล้วก็ไม่รู้จักทั้งตัวเรา ไม่รู้จักทั้งพระพุทธเจ้า แล้วก็ถือว่าถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ, นี่มันหลับตาพูด. ต้องเห็นตัวเราที่มีความทุกข์ แล้วเห็นธรรมะที่ดับทุกข์ได้ นั่นคือพระพุทธเจ้า, ฉะนั้น เราจึงมีพระพุทธเจ้า มีพระธรรม มีพระสงฆ์, ตัวเราก็เป็นพระพุทธ เป็นพระธรรม เป็นพระสงฆ์ขึ้นมาได้เหมือนกัน; นี้โชคดีที่สุดของดีที่สุด ที่มนุษย์ควรจะได้รับ ในฐานะที่เป็นพุทธบริษัท.

หลักปฏิบัติธรรม คือจงอยู่ในโลกอย่างมีธรรมะ อย่างเหนืออำนาจของโลก

เอาละ, เราพูดกันเรื่องโลก กับเรื่องธรรมะ, โลกคือสัตว์โจ่งมอยู่ในกองทุกข์ก็ไม่ว่าทุกข์; ธรรมะคือจิตที่ฉลาด : ความฉลาดของจิต ความรู้ของจิต การประพฤติกะทำของจิตที่ดับทุกข์ได้ เรียกว่าธรรมะ. ถ้าโลกนี้ไม่มีธรรมะ ก็เป็นโลกนรก ทนทุกข์ทรมาน, ถ้าโลกนี้มีธรรมะ ก็เป็นโลกที่สงบสุข น่าอยู่ น่าพอใจ, ฉะนั้น โลกจะแยกจากธรรมะไม่ได้; ถ้าเอาธรรมะออกไปเสียจากโลก โลกนี้ก็แตกสลาย คือไม่มีความหมายที่มีประโยชน์อะไร, ฉะนั้น ขอให้เราอยู่ในโลกชนิดที่มีธรรมะ.

โลกจะมีธรรมะ ก็คือคนที่อยู่ในโลกนั้นแหละ ประพฤติธรรมะ, คนกำลังมีทุกข์ ก็ประพฤติธรรมะเสียสิ อย่าให้มันมีทุกข์; ในโลกนี้มันก็ไม่มี ความทุกข์ ถ้าว่าทุกคนในโลกมันไม่มีความทุกข์ ในโลกนี้ก็ไม่มี ความทุกข์. เดียวนี้ทุกคนในโลกยังมีความทุกข์นี้ : เดียวหัวเราะ เดียวร้องไห้อยู่นี้, โลกนี้ก็ยังไม่ น่าดู ยังเป็นโลกที่มีความทุกข์ เป็นโลกของสัตว์ที่จมอยู่ในกองทุกข์; อยู่ในโลกโดยที่ไม่ต้องเป็นทุกข์ เรียกว่าไม่จมโลก, เมื่อไม่จมโลก ก็คืออยู่เหนือโลก.

มีคำพูดอีกคำหนึ่งว่า “โลกุตตระ” พวกเธอควรจะได้ยินและรู้จัก และเข้าใจคำว่า “โลกุตตระ”; เดียวจะถูกหลอกเสียอีกข้อหนึ่งแหละเรื่องโลกุตตระ, เรื่องโลกอุดร เรื่องโลกทางทิศเหนือ, นี้ไม่ถูก; โลกุตตระนั้น เขว่ามันเหนือโลก มันไม่ใช่โลก. แต่คำบาลีเขาต้องมียังนั้นว่า *โลกอุดร* แปลว่า *เหนือโลก*, ภาวะที่เหนือโลก มันไม่ใช่โลก มันไม่ใช่จมอยู่ในโลก นี้เขาเรียกว่าโลกุตตระ;

ภาษาไทยชอบเรียกว่าโลกอุดร, ถ้าคนไม่รู้เรื่องนี้ ฟังแล้วเข้าใจผิด ก็คิดว่าโลกอยู่ทางทิศอุดร คือทิศเหนือ, คำว่า “อุดร” ในที่นี้เขาแปลว่าอยู่ข้างบน, โลกุตตระหรือโลกอุดร นั้นคืออยู่ข้างบนโลก ไม่จมอยู่ในโลก อยู่เหนือโลก คือพระอรหันต์ทั้งหลายทั้งปวง ท่านมีจิตใจอยู่เหนือโลกไม่จมโลก ไม่มีความทุกข์อยู่ในโลก; ภาวะอย่างนี้เรียกว่า “โลกุตตระ”.

ที่จริงเรานี้ ทุกคนนี้ พวกเขาค้วยนั้นแหละ, บางเวลาก็ออยู่เหนือโลก ไม่ใช่ว่าเธอจะโง่จมอยู่ในโลกตลอดเวลาที่, บางเวลาบางนาทีเธอก็รู้เท่าทัน ไม่จมโลก ไม่ลงไปสู่ความทุกข์ คือบางเวลาเธออาจจะยับยั้งการหัวเราะ หรือการร้องไห้ได้, ยับยั้งความยินดียินดีร้ายเสียได้ เมื่อนั้นก็เป็นอิสระแก่ตัว ก็เรียกว่ามีโลกุตตระชนิด ๆ โลกุตตระตัวอย่าง โลกุตตระชนิดที่ชิมลอง; เราชอบเรียกว่าพระนิพพานตัวอย่าง พระนิพพานชิมลอง.

เมื่อใดจิตใจของเธออยู่สูง เหนือสิ่งที่ทำให้เป็นทุกข์ เมื่อนั้นไม่เป็นทุกข์ มีจิตใจเกลี้ยงเหมือนอยู่สูง, เหมือนเราอยู่บนที่สูง เราดูลงไปข้างล่าง : เห็นเป็นทะเล เป็นโคลน เป็นหนอง เป็นเปือกตม เป็นอะไรต่าง ๆ ที่น่าเกลียดน่ากลัว; แต่เราอยู่ที่สูง เราอยู่สูง เราไม่จมลงไปในเรื่องนั้น บางเวลานะ, เราก็เป็นอย่างนั้น; นี่แหละเวลาที่ดีที่สุด ที่สบายที่สุด ที่เป็นสุข, ควรจะเรียกว่าดีที่สุด สบายที่สุด เป็นสุขที่สุด, เมื่อเราไม่จมอยู่ในความยินดียินดีร้าย ในเหยื่อของโลกที่มาล่อให้เรายินดียินดีร้าย.

คำพูดนี้สำคัญมากนะ จำไว้หน่อยนะ, ว่าโลกนี้เต็มไปด้วยเหยื่อที่มาล่อให้เรายินดียินดีร้าย; พอเราโง่เท่านั้นแหละ ก็วิ่งตามมันไป ไปยินดียินดีร้ายกับมัน,

ฉะนั้น เราอย่าไปโง่ อย่าไปหลงยินดียินดีร้าย ในสิ่งที่มายั่วให้ยินดียินดีร้าย, นี่คือประโยชน์ของธรรมะ; พระคุณของพระพุทธเจ้า พระคุณของพระพุทธเจ้า อยู่ที่ตรงนี้ อยู่ที่ช่วยให้เราไว้ไม่ให้จมลงไปในความทุกข์, ฉะนั้น เรามีธรรมะ ก็มีพระพุทธเจ้า, มีธรรมะคือมีพระพุทธเจ้า, มีพระพุทธเจ้า คือมีธรรมะ คึงไว้ไม่ให้จมลงไปในความทุกข์.

เมื่อรู้ทั้งธรรมและโลกก็อยากอยู่เหนือโลก

นี่เราก็เรียนธรรมะกันอยู่เรื่อย ๆ ขอให้รู้จักธรรมะว่าจะช่วยโลก, ธรรมะจะต้องมีอยู่สำหรับจะช่วยโลก แล้วเราก็รู้ชัด เห็นชัด ว่ามีทางที่จะทำได้ ก็จะไปอยู่เหนือโลกเหนือทุกข์ นั่นมีทางที่จะทำได้, เราก็อยากจะทำแหละ; พอเรามองเห็นว่าเป็นสิ่งที่ทำได้ เราก็อยากจะทำ, นี่คือศรัทธา ตั้งต้นที่ตรงนี้แหละ, ที่เรามองเห็นว่าเป็นสิ่งที่ทำได้ ที่จะเอาชนะความทุกข์นี้เป็นสิ่งที่ทำได้, นั่นเป็นระบบของธรรมะที่จะชนะความทุกข์.

พอเรามองเห็นว่าเป็นสิ่งที่ทำได้ เราก็มีความเชื่อ มีศรัทธา แล้วเราก็มีการปฏิบัติ โดยศรัทธา, เห็นชัดว่ามันช่วยได้ ถ้าไม่มองเห็นว่ามันช่วยได้ มันไม่มีศรัทธาแล้ว, มันศรัทธาหลอก ๆ ศรัทธาตามเขาว่า ศรัทธาเหมือนเขาชวนไปดูหนัง มันเป็นการที่เห่อ ๆ ตาม ๆ กันไป; ต่อเมื่อเห็นจริงว่าชีวิตเป็นอย่างนี้ จมอยู่ในโลกอย่างนี้ แล้วมีทางที่จะขึ้นมาเสียจากโลก อยู่เหนือความทุกข์ได้; เราก็มีศรัทธาในพระพุทธ ศรัทธาในพระธรรม ศรัทธาในพระสงฆ์ จึงเสียสละมาเรียนกันอย่างไร ยิ่งกว่านั้นก็มาบวชเลย ก็เพื่อจะมีเวลาศึกษาธรรมะ ให้มีพระพุทธเจ้าให้มาก ๆ เข้า

ไว้.

เรียกว่าเรื่องโลกกับเรื่องธรรมะ ก็ยังเข้าใจผิดกันอยู่, ยังพูดผิด ๆ ว่า ต้องทิ้งโลกจึงจะมาถึงธรรมะ หรือว่าจะดับทุกข์ต้องทิ้งโลก เป็นคำพูดที่ไม่ถูกต้อง ก้าวความอยู่; ถ้าจะดับทุกข์ต้องจัดการกับโลกให้ถูกต้อง ถ้าจะดับทุกข์ ก็ดับทุกข์เสีย, ถ้าไม่อยากจะดับทุกข์ ก็ดับทุกข์เสีย จะวิ่งหนีอยู่ทำไม? ฉะนั้น อยากรจะดับทุกข์ ก็ดับลงไปซิ; ถ้าชีวิตมันเป็นทุกข์ เราแก้ไขส่วนที่มันจะเป็นทุกข์ หรือเหตุที่จะเป็นทุกข์นั้นแหละอย่าให้มันมี, ให้เราฉลาดรู้เท่าทันเหตุที่จะทำให้เป็นทุกข์.

เดี๋ยวนี้เขาไม่สนใจกัน เขาก็เป็นทุกข์ : นั่งร้องไห้ นั่งหัวเราะ สลับกัน อยู่, จนเป็นโรคประสาท แล้วเป็นบ้า; ถ้าเกินกว่านั้น มันก็ไปกินยาฆ่าแมลงตาย ฆ่าตัวตาย กระโดดน้ำตาย นั่นหมดปัญญา. เราเกิดมาทั้งทีอย่าต้องเป็นอย่างนั้น เลย อย่าต้องเป็นอย่างนั้นเลย มันน่าละอายนัก : อย่าต้องกินยาฆ่าแมลง อย่าต้องไปกระโดดน้ำตาย อย่าได้แขวนคอตาย อย่าได้ทำอะไรอย่างนั้น มันไม่มีประโยชน์อะไร; ถ้ามีธรรมะแล้ว มันก็จะไม่ต้องเป็นอย่างนั้น มันรู้จักบังคับจิตใจให้เปลี่ยนไป โดยไม่ต้องเป็นอย่างนั้น.

ธรรมะจำเป็นอย่างนี้ จำเป็นสำหรับโลก คือโลกต้องมีธรรมะ, สัตว์โลก ต้องมีธรรมะ แล้วสัตว์โลกก็จะขึ้นมาเสียจากโลก ไม่จมอยู่ในโลก แล้วก็ไม่ต้องมีความทุกข์; พุคโดยสมมติก็ว่า ไปอยู่กับพระอรหันต์ ไปอยู่ในโลกของพระอรหันต์ แต่คำนั้นเขาหมายถึงเหนือโลก มันอยู่เหนือโลก, จิตใจของเราอยู่เหนือโลก ทั้งที่ร่างกายของเราก็อยู่ในโลก; ร่างกายของพระพุทธเจ้า ร่างกายของพระอรหันต์ก็อยู่ในโลก, เทียบเดินอยู่ในโลก : กิน ดื่ม อาบ ถ่าย อะไรอยู่ในโลก; แต่จิตใจของ

ท่านไม่เป็นเช่นนั้น ไม่มีอะไรในโลกจะทำให้ท่านยินดีหรือยินร้ายได้, ท่านอยู่เหนือโลกธรรม ไม่มีความยินดียินร้ายโดยประการใด ๆ ในโลกนี้.

ถ้าใจไม่จมโลก กายก็จะไม่จมโลกด้วย

ถ้าจิตไม่โง่งมอยู่ในโลก ร่างกายก็ไม่ใช่ไรหรือ, จิตอย่าจมลงไปในโลก ร่างกายก็ไม่จมไปเองแหละ; ถึงแม้มันจะอยู่ในโลก : มันจะเจ็บจะไข้ จะเกิด จะแก่ จะเจ็บ จะตาย, แต่จิตไม่ยอมรับเอาไม่เอาด้วย, มันไม่ใช่ตัวมันที่จะเกิด จะแก่ จะเจ็บ จะตาย, มันเป็นอย่างนั้นเองตามธรรมชาติ; เราไปรู้ตัวมันมากเกินไป เราไปยึดมันถือมันมากเกินไป จนเอาความเกิด แก่ เจ็บ ตาย มาเป็นของฉัน, ก็ปล่อยให้ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นของธรรมชาติไปก็แล้วกัน; พระพุทธเจ้าหรือพระอรหันต์ ร่างกายของท่านก็ยังคงแก่ ยังเจ็บ ยังตาย, แต่ทำไมพูดว่าไม่เกิด ไม่แก่ ไม่เจ็บ ไม่ตายเล่า ? เพราะไม่ยอมรับเอามาเป็นของตน.

นี่ที่เราจะไม่เกิด ไม่แก่ ไม่เจ็บ ไม่ตาย มันมีทางเดียวเท่านั้นแหละ คือมีธรรมะสูงสุด : ไม่หลงไปว่าเป็นความเกิด แก่ เจ็บ ตายของเรา, ไม่มีตัวเราซึ่งเป็นผู้เกิด แก่ เจ็บ ตาย; จิตทำได้ถึงอย่างนี้จะไม่น่าเชื่อนะ, แต่ว่าจิตนี้เป็นสิ่งที่อบรมได้ถึงขนาดนี้เลย; ถ้าสนใจก็ศึกษาก็ปฏิบัติดูเถอะ มันจะเปลี่ยนเป็นไม่ยึดมันถือมันอะไรโดยความเป็นของตนอย่างนี้.

ที่เขาพูดว่า อนัตตา สุนฺญตา, อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อย่าไปหัวเราะเยาะเขานะ จะโง่งเองนะ, เด็กคนไหนไปหัวเราะคำพูดว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เด็กคนนั้นมันโง่งเอง; เขาบอกความจริงที่สุดของโลก ของสัตว์โลก มันเป็นอนิจจัง ทุก

ข้าง อนัตตา, ฉันไม่ไปโง่ ไปหลง ถือเอามาเป็นตัวฉัน หรือมาเป็นของฉัน; จิตใจชนิดนี้แหละมันไม่จมโลก ไม่ตกลงไปในความทุกข์ที่มีอยู่ในโลก.

ความจริงก็มีแต่เรื่องว่า สัตว์โลกจมอยู่ในโลก, สัตว์โลกรู้แล้วก็ถอนตนขึ้นมาเสียดจากโลก คือมีจิตใจอยู่เหนือโลก, เรื่องมีเท่านั้นแหละ ก็เป็นนิพพาน; นิพพานแปลว่าเหนือโลก เย็น เหนือโลก, โลกมันร้อน เหนือโลกมันก็เย็น, ขอให้จิตใจของเราเย็นอยู่เป็นปกติ.

สรุปความว่า เราทุกคนจงอยู่ในโลกอย่างเหนือโลก อยู่ในโลกอย่างเหนือโลก, ลูกคล้าย ๆ กับพูดบ้า ๆ บอ ๆ; อยู่ในโลกอย่างเหนือโลก ท่องไว้บ้างว่า อยู่ในโลกแต่อย่างเหนือโลก, มันไม่จมอยู่ในโลก อยู่ในโลกนี้ เรียกว่าอยู่ในโลกนี้ก็แล้วกัน; แต่จิตใจของเราอยู่เหนือ สิ่งที่จะมาทำให้เรายินดียินร้าย หรือเป็นทุกข์.

เราอยู่ในโลกแต่อยู่เหนืออำนาจของโลก, อย่างนี้ค่อยฟังง่ายหน่อย; อยู่ในโลกแต่เหนืออำนาจของโลกที่จะบีบคั้นเรา : ร่างกายของเราก็อยู่ในโลก จิตใจของเราอาศัยร่างกายอยู่, แต่ว่าจิตใจเขาอยู่เหนืออำนาจบีบคั้นของโลก ไม่มีอำนาจใด ๆ ในโลกมาบีบคั้นจิตใจนี้ ให้ยินดียินร้าย, ให้เกิดความโลภ ความโกรธ ความหลง, ไม่มี; เพราะว่าจิตใจนี้มีธรรมะ ถึงธรรมะ รู้ธรรมะ. นี้โลกกับธรรม, ธรรมะกับโลก เกี่ยวข้องกันอยู่อย่างนี้; จงอยู่ในโลกโดยชนะโลกนั่นคือธรรมะเรื่องมันก็จบ.

จงอยู่ในโลกอย่างเหนือโลก นั่นแหละคือพุทธบริษัท

เราเป็นพุทธบริษัท เราปฏิบัติตนเป็นพุทธมามกะบ้าง เป็นพุทธบริษัท บ้าง, อย่าเป็นสัตว์โลกที่จมอยู่ในโลกนะ เหมือนหนอนที่จมอยู่ในคูด แล้วไม่เห็น คูด มันเลวมากถึงอย่างนั้นนะ; เราอย่าอยู่ในโลกจนถึงกับว่า จมอยู่ในโลก แล้วก็ ไม่เห็นโลก, อย่าเป็นนกไม่เห็นฟ้า ปลาไม่เห็นน้ำ หนอนไม่เห็นคูด ใส่เดือนไม่ เห็นดิน; นี่คนที่อยู่ในโลก แล้วจมอยู่ในโลก, หลับตาตลอดเวลา ไม่รู้จักโลก; มาสวนโมกข์ทีหนึ่ง ให้ลืมตาขึ้นนิดหนึ่งนะ, ไม่อย่างนั้นไม่คุ้มค่ารณะ บอกตรง ๆเลย เราไม่หลอก.

เอาละ, เป็นอันว่าการบรรยายในวันนี้ มันก็สมควรแก่เวลาแล้ว โดย บอกให้ท่านทั้งหลายให้เข้าใจว่า เรามีความเข้าใจผิดอยู่ด้วยคำพูดสองคำ คือเรื่อง ธรรม เรื่องโลก จนแยกออกจากกัน ซึ่งมันทำไม่ได้; มันแยกกันไม่ได้ เพราะดับ ทุกข์ก็ดับที่ทุกข์, ดับความทุกข์ก็ต้องดับที่ความทุกข์ จะดับทุกข์ต้องดับที่ความ ทุกข์; ฉะนั้น มันไม่มีทางที่จะแยกกัน จะดับโลก จะอยู่เหนือโลก มันก็อยู่ที่โลก , แต่ว่าจิตใจอยู่เหนือโลก ไม่ยึดถือโลก ไม่จมอยู่ในโลกก็ไม่มีความทุกข์.

ขอแสดงความหวังว่า พุทธบริษัททุกคนจะเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ตาม พระพุทธองค์; เพราะรู้เรื่องนี้ : รู้เรื่องโลก รู้เรื่องดับโลก แล้วตื่นจากงัว ตื่นจาก หลับ คืออวิชชา; มันไม่มีความทุกข์ แล้วก็เบิกบาน, พุทธะ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน, จะเป็นพุทธบริษัทก็ได้ เป็นพุทธมามกะก็ได้; ขอให้ท่านทั้งหลายทุกคน จง ประสบผลแห่งความเป็นพุทธบริษัทของตน ๆ อยู่ตลอดทุกทีพาราตริกาลเทอญ.

การบรรยายสมควรแก่เวลาแล้ว ขอยุติการบรรยายนี้ไว้ เป็นโอกาสให้
พระคุณเจ้าทั้งหลาย จะได้สวดบทพระธรรมเป็นคณสาชยายส่งเสริมกำลังใจของท่าน
ทั้งหลาย ให้มีความเข้มแข็งกล้าหาญในการปฏิบัติธรรมะ สืบต่อไป.

หลักพระพุทธศาสนาที่ยังเข้าใจผิดกันอยู่

- ๑๑ -

ที่ลานหินโค้ง, ๒๕ กันยายน ๒๕๒๕

พุทธศาสตร์กับไสยศาสตร์

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๑๑ ในวันนี้, อาตมาก็จะได้กล่าวเรื่อง **หลักพระพุทธศาสนาที่ยังเข้าใจผิดกันอยู่** ต่อไปตามเดิม, ปาฐกถาชุดนี้กล่าวแต่เรื่องนี้ และวันนี้ก็จะเป็นวันสุดท้ายแล้ว; ขอกล่าวโดยหัวข้อย่อเฉพาะวันนี้ว่า **พุทธศาสตร์กับไสยศาสตร์**.

ขอให้สนใจฟังให้เข้าใจให้ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักเรียนทั้งหลาย ซึ่งมีมากเป็นพิเศษในวันนี้, ขอให้เธอสนใจที่จะเข้าใจคำทั้ง ๒ คำนี้ให้ถูกต้องคือคำว่า **พุทธศาสตร์กับไสยศาสตร์**.

การบรรยายชุดนี้ มุ่งหมายทำความเข้าใจในสิ่งที่กำลังขัดแย้งกันอยู่ อย่างที่กล่าวมาข้างต้น ๑๐ ครั้งนั้น ก็ล้วนแต่อธิบายเรื่องสิ่งที่เข้าใจผิดจนขัดแย้งกันอยู่; เดียวนี้, เรื่องพุทธศาสตร์กับไสยศาสตร์นี้ มันมีความขัดแย้งต่อกันและกันอยู่มากกว่าเรื่องใด ๆ ด้วยซ้ำไป คือโดยเนื้อแท้ของสิ่งนั้นก็ขัดแย้งกันอยู่; โดยความเข้าใจและการปฏิบัติของคนในโลกก็ยังขัดแย้งกันอยู่ มีอะไรมากเกินที่เป็นปัญหาเกิดจากความขัดแย้งเหล่านี้ จะเรียกว่าเกินขอบเขตของสิ่งที่เรียกว่าศาสนาด้วยซ้ำไป; ข้อสำคัญมันอยู่ที่ว่ามันจะเกิดผลเสียขึ้นอย่างไรโดยทั่ว ๆ ไป หรือว่ามันจะเกิดผลเสียขึ้นอย่างไร โดยเฉพาะแก่พุทธบริษัท.

นี่เราจะเป็นพุทธบริษัทก็มีอะไรเป็นอุปสรรคที่ทำให้เราเป็นไม่ได้, โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ก็คือสิ่งที่เรียกว่า “ไสยศาสตร์” นั่นเอง; ไสยศาสตร์เข้าไปมีอยู่เป็นพื้นฐานแห่งจิตใจ หรือความรู้สึกอยู่ก่อนแล้ว, พุทธศาสตร์ก็เข้ามายาก.

ที่จะนึกถึงเรื่องในประวัติศาสตร์ที่พอจะเชื่อถือได้สักเรื่องหนึ่ง ก็มีว่าเมื่อพระเจ้าอโศกจะส่งผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังดินแดนนี้, ดินแดนสุวรรณภูมินี้; ต้องมาต่อสู้กับยักษ์ กับมาร กับผี กับรากษส กับอะไรต่าง ๆ อย่างมากมายก่อนแล้ว, จึงจะประดิษฐานพระพุทธศาสนาลงในดินแดนสุวรรณภูมินี้ได้. ดินแดนสุวรรณภูมิ ก็คือประเทศไทยในปัจจุบันนั่นเอง, แต่ขยายตัวออกไปถึงพม่าทางโน้นด้วย และมีเรื่องที่ชวนให้เข้าใจได้ง่ายยิ่งขึ้น ก็คือว่าได้สอนพระพุทธศาสนา หรือประดิษฐานพระพุทธศาสนาลงในดินแดนสุวรรณภูมินี้ด้วยพรหมชาลสูตร.

ท่านที่ไม่คุ้นเคยก็ไม่ว่าพรหมชาลสูตรนั้นเป็นเรื่องอะไร ? ขอบอกให้ทราบว่า เรื่องพรหมชาลสูตรนั้น ก็คือเรื่องมัจฉาทิฎฐิทุกชนิด นับได้ถึง ๖๒

ชนิด, เรื่องพรหมชาลสูตร นั้นก็คือเรื่องมิจฉาทิฏฐิผิต ๆ ถึง ๖๒ ชนิด, ก็ได้ประดิษฐานพระพุทธรูปในสุวรรณภูมินี้ด้วยพรหมชาลสูตร. หมายความว่า ถ้ากำจัดมิจฉาทิฏฐิออกไปเสียได้ทุกชนิด ก็เหลือแต่สัมมาทิฏฐิ มันก็มีประโยชน์, แต่ก่อนที่จะทำการประดิษฐานพระพุทธรูปศาสนาได้ ต้องต่อสู้กับสิ่งที่เรียกกันใน คัมภีร์ว่ายักษ์ ว่ามาร ว่าภูตผีปีศาจ ว่าราक्षส อะไรต่าง ๆ นั้น ก็คือคนที่ไม่มี ความรู้ที่ถูกต้องนั่นเอง; เขาถือมั่นเชื่อมั่นอยู่ในเรื่องเหล่านั้น ตามแบบของเขาเป็น แบบ ๆ ไป, ถ้าไม่ยอมสละลัทธิเหล่านั้นแล้ว ก็รับพระพุทธรูปศาสนาไม่ได้.

ฉะนั้น พระมหาเถระผู้นำพระพุทธรูปมาจากอินเดีย จะมาสอนคน ที่นี้ สุวรรณภูมินี้, จึงมีปัญหาหนัก เพราะว่าเขามีอะไร ๆ ที่เราอาจจะเรียกได้ว่า ไสยศาสตร์นั่นเอง; คือพวกนั้นเป็นพวกที่มีไสยศาสตร์อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือ หลายอย่างอยู่อย่างเต็มที่, จึงต่อต้านไม่ยอมรับพุทธศาสตร์ก็ต้องต่อสู้กัน แล้วใน ที่สุดก็ชนะ ตามเรื่องราวเขาว่าอย่างนั้น; ว่าพระมหาเถระทำหน้าที่ของท่านสำเร็จ ในการประดิษฐานพระพุทธรูปในสุวรรณภูมิ.

คำว่า “สุวรรณภูมิ” กล่าวโดยสรุปแล้วก็คือแผ่นดินประเทศไทยปัจจุบัน นั่นเอง ที่เป็นที่กว้างขวางบน ตอนบนโน้นเป็นสุวรรณภูมิ, ที่ลงมาทางปลายแหลม มลายูนี้เขาเรียกว่าสุวรรณทวีปะ; ทวีปะคือทวีป, ทวีปแปลว่ามีน้ำสองข้าง, เลยลง ไปเป็นเกาะสุมาตรา ชวนั้นเขาเรียกกันว่าสุวรรณโกณฑะ คือมีเกาะ, มันเป็นเกาะ ๆ; เราควรจะรวมเรียกกันหมดว่าสุวรรณภูมิ เพราะมันมีอะไรที่เหมือนกัน คือมี ทอง, คำว่า “สุวรรณ” แปลว่าทอง, แผ่นดินที่มีทองก็เรียกว่าสุวรรณภูมิ.

นี้จะชี้กันในข้อแรก ก็คือว่าเรามีต้นทุนหรือจิตใจ หรืออะไรก็ตามแหละ พื้นฐานเดิมนี้เป็นไสยศาสตร์; การที่จะเปลี่ยนมานับถือพุทธศาสตร์ มันก็ยาก

เพราะมันเป็นคนละเรื่อง; แล้วไสยศาสตร์ก็เป็นเรื่องยึดมั่นถือมั่นอย่างเหนียวแน่น แน่นแฟ้น มันก็เปลี่ยนยาก ปัญหามันก็เกิดขึ้น, เดี่ยวนี้ก็ยังไม่เหลืออยู่ ซึ่งเราจะต้องทำความเข้าใจกันให้ดี ๆ.

นักเรียนทั้งหลาย ก็ศึกษาเล่าเรียนเรื่องที่เป็นวิทยาศาสตร์ หรือเป็นศิลปศาสตร์ หรืออะไรก็ตาม ซึ่งมันไม่มีความมงายตามแบบไสยศาสตร์; แต่ถ้าเราไม่รู้จากมันก็มีได้โดยที่ไม่รู้ตัว, ฉะนั้น คนที่ว่าถือพุทธศาสนาก็มีไสยศาสตร์ได้; แม้ นักวิทยาศาสตร์ยุคปัจจุบัน มันก็มีไสยศาสตร์ได้ เพราะเขาถือตามขนบธรรมเนียมประเพณีทำเป็นพิธี : อ้อนวอนพระเป็นเจ้าอ้อนวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งไม่ว่าอะไร, นี่ก็ทำเป็นพิธี; ทั้งที่ตัวไม่ได้เชื่ออย่างนั้น มันก็เรียกว่าเป็นไสยศาสตร์ได้เหมือนกัน. ดังนั้น ในโลกนี้ ปัจจุบันนี้ มันยากที่จะหลีกเลี่ยงเรื่องไสยศาสตร์ ในระดับที่มันละเอียดประณีต ติดอยู่ในนิสัยสันดานของมนุษย์เรา.

เดี๋ยวเราก็จะได้วินิจฉัยกันให้ละเอียดให้เป็นที่เข้าใจให้ได้รับประโยชน์ หรือป้องกันโทษที่มันอาจจะเกิดขึ้น. ในขั้นแรกนี่ก็จะพิจารณากันถึงถ้อยคำ ๒ คำที่ใช้เรียกนั่นเอง คือคำว่า “ไสยศาสตร์” กับ “พุทธศาสตร์”.

คำว่า “พุทธศาสตร์” นี้ก็รู้กันดีอยู่แล้ว ว่าหมายถึงพระพุทธศาสนา หลักเกณฑ์ตามแนวของพระพุทธศาสนาที่จะใช้ดับทุกข์ได้อย่างไร ? เราเรียกว่า พุทธศาสตร์นี้ไม่มีปัญหา; แต่คำว่าไสยศาสตร์นั้นยากที่จะถือเอาความหมาย, แล้วก็ดูเป็นเรื่องที่ยังสงสัยลังเลไม่แน่ใจกันอยู่ทั้งนั้น; แต่เราอาจจะสันนิษฐานได้ ตามเหตุผลที่ควรจะสันนิษฐาน หรือเอาหลักเกณฑ์ที่เขาใช้ถือกันอยู่มาเป็นเครื่องวัดดู ก็พอจะพบว่า มันตรงกันข้ามกับพุทธศาสตร์อย่างไร.

โดยพยัญชนะ : พุทธ – ตื่น, ไสย – นอนหลับ

คำว่า “ไสย” นี้ เคยถามผู้รู้มาแล้วท่านก็อึ้ง หรือว่าไม่แน่ใจว่าจะตอบกันอย่างไร; นี่เอาตนเองก็ไม่แน่ใจว่า มันจะเป็นอย่างไรกันแน่ เพราะมันเป็นคำเก่าแก่ เป็นคำที่ไม่ทราบ ไม่รู้ว่ามันจะเกิดขึ้นมาอย่างถูกต้องหรือไม่ ?

ทีนี้ ก็เอากันอย่างที่รู้อยู่เดี๋ยวนี้ก็แล้วกัน เอาอย่างความรู้ของเด็กนักเรียนบาลี ในโรงเรียนบาลีก็ได้, ถ้ามันหมดทำขึ้นมา ไม่รู้ว่าจะไปตามใครที่ไหน ? จะยุติเป็นอย่างไร ? ก็เอาตามกระแสกระแสของวิชาความรู้ภาษาบาลีเท่าที่จะรวบรวมมาได้.

คำว่า “ไสย” นี้ มันแปลได้ ๒ อย่าง คือแปลว่านอนหลับอยู่ก็ได้ หรือจะแปลว่าตีกาก็ได้; นี่ไม่ได้ยืนยันว่าเป็นความจริง หรือเป็นความถูกต้องร้อยเปอร์เซ็นต์, แต่เพราะไม่มีทางที่จะอธิบายเป็นอย่างอื่นได้ ก็อาศัยคำพูดนี้แหละเป็นหลัก.

ความหมายแรกไสยะ แปลว่านอนหลับ มันตรงกันข้ามกับพุทธะ ซึ่งแปลว่าตื่นจากหลับ; ฉะนั้น เป็นอันว่าไสยศาสตร์นั้นต้องตรงกันข้ามกับพุทธศาสตร์ ราวกับว่าการนอนหลับกับการตื่นอยู่; เมื่อเป็นอย่างนี้ก็หมายความว่า ไสยศาสตร์ก็มีรากฐานอยู่บนความไม่รู้ด้วยปัญญาเหมือนกับคนหลับอยู่, มันฝันไปอย่างไร มันก็ยึดเอาอย่างนั้นเป็นหลัก; ถ้าเป็นพุทธศาสตร์มันตื่นอยู่ รู้สึกอยู่ ไม่ต้องเอาความฝัน หรือไม่ต้องเอาการคาดคะเน หรืออะไรทำนองนั้นเป็นหลัก, นี้เราจะเรียกว่าพุทธศาสตร์; ศาสตร์ของคนตื่นกับศาสตร์ของคนหลับต่างกันอยู่.

พุทธ – ดีถึงที่สุด, ไสย – ดีกว่าไม่มีเสียเลย

ที่นี้ ดีกว่านั้น, คำว่าไสยนี้มันยังแปลได้อีกความหมายหนึ่ง คือว่า ดีกว่า, ดีกว่า, ดีกว่าอะไร? ก็ต้องดีกว่าสิ่งที่มาเป็นคู่เปรียบ. ที่นี้ถ้าว่ามีอยู่ก่อน พุทธศาสตร์ มันก็ต้องดีกว่าอะไร ๆ ที่มีอยู่ก่อนไสยศาสตร์นั้นเป็นแน่, ความหมายที่ว่าดีกว่านั้น ก็คือดีกว่าไม่มีเสียเลย เป็นความรู้ชนิดที่เรียกว่าดีกว่าที่จะไม่รู้อะไรเสียเลย; ฉะนั้นจึงเป็นความรู้ขั้นต้น หรือความรู้แรกของมนุษย์เรา สมัยดึกดำบรรพ์, ในสมัยที่ยังจะเรียกว่าเป็นสัตว์ก็ไม่ได้แล้ว แต่จะเรียกว่าเป็นคน ก็ยังไม่สมบูรณ์, เขาก็มีภาษาอยู่คำหนึ่งว่า *ape* คำว่า *ape* นั้นไม่ใช่ *animal* แล้วก็ไม่ใช่ *human*, มันระหว่างคนกับสัตว์; ตอนนั้นมันก็มีอะไรตามแบบของคนที่ยังครึ่งคนครึ่งสัตว์ เป็นหลักถือปฏิบัติกันตามธรรมชาติ หรือตามที่ธรรมชาติจะอำนวยให้.

ที่นี้ ต่อมาจะมีการก้าวหน้าของใครสักคนหนึ่ง หรือพวกหนึ่งมาพิสูจน์ได้ว่าอย่างนี้ดีกว่าอย่างนั้น ก็เลยจะต้องมีคำว่า “ดีกว่า” ขึ้นมาเรียกว่าไสยศาสตร์อย่างนี้ได้; ถ้าเป็นอย่างนี้ มันก็เป็นความรู้ชนิดที่เรียกว่าที่ไม่มีเสียเลย, แต่ก็ไม่ใช่ความรู้อันสูงสุด; ฉะนั้น ความรู้อันสูงสุดจึงมาตกอยู่ที่พุทธศาสตร์ ตามความหมายของคำว่า “พุทธ” คือตื่นจากหลับ.

ที่นี้ ก็เห็นได้ชัดขึ้นไปว่า มันอาศัยสิ่งที่ทำให้เกิดขึ้นนั้น หรือที่ตั้งที่อาศัยเป็น ๒ ชนิด : อย่างที่แรก, มันเห็นไม่ได้ เข้าใจไม่ได้ ก็ต้องอาศัยความเชื่อเป็นรากฐาน, เรามีอะไรมาทำให้เราเชื่ออย่างไร เราก็เชื่ออย่างนั้น เพราะเราไม่

มีปัญหาที่จะเข้าใจเอาเองหรือจะรู้ให้ดีกว่านั้น; ฉะนั้น ในขั้นแรกมันก็มีความเชื่อเป็นรากฐาน คือไสยศาสตร์.

แล้วต่อมามีความก้าวหน้าในการศึกษา การค้นคว้า ก็มีความรู้, มีความรู้ หรือมีสติปัญญานี้เป็นรากฐานเพิ่มขึ้น; ความรู้มันก็เปลี่ยนไปจากไสยศาสตร์มาเป็นพุทธศาสตร์ เปลี่ยนจากความรู้ของคนหลับมาเป็นความรู้ของคนตื่น, ความรู้ของคนหลับอย่างดีก็ความฝัน แต่มันก็ยังมีความหลับอีกระดับหนึ่ง คือหลับด้วยโมหะ หลับด้วยอวิชชา, นี้อวิชชาก็เหมือนกับความหลับ พอเอาอวิชชาออกก็เหมือนกับตื่น; ถ้ายังมีอวิชชาเป็นรากฐานอยู่ มันก็คือหลับอยู่, ฉะนั้น ความรู้ที่มีอวิชชาเป็นรากฐานเหมือนกับหลับอยู่ ก็เรียกว่าไสยศาสตร์; เมื่อไม่มีอวิชชา มีอวิชชาเกิดขึ้นเป็นสติปัญญา มันก็ตรงกันข้าม เรียกว่าพุทธศาสตร์ คือความรู้ของคนตื่น.

พุทธ : ความรู้ – ความเชื่อหลังความรู้, ไสย – ความเชื่อ

เดี๋ยวนี้เราก็มีเรื่องที่ใช้พูดจากันอยู่ เช่นชอบพูดว่า สบหลักวิทยาศาสตร์ คือ *scientific*, คำนี้ก็เป็นที่ไสยศาสตร์ไม่ได้ เพราะมีตัวจริง มีเหตุผล มีความรู้ มีข้อเท็จจริง มีการพิสูจน์ทดลอง, อะไรทั้งหมดนี้มันก็มีลักษณะเป็น *scientific* คือว่าเป็นความรู้ ของผู้รู้ ไม่มีลักษณะแห่งไสยศาสตร์; แต่มันก็ยังมีอะไรเหลืออยู่อีกมาก ซึ่งมันทำอย่างนี้ไม่ได้, มันก็ยังเป็นไสยศาสตร์ ซึ่งเรานิยมเรียกกันเดี๋ยวนี้ว่า *superstitious* คือการถืออย่างที่ไม่ต้องมีเหตุผล, ความเชื่ออย่างที่ไม่ต้องมีเหตุผล เช่นถือโชค ถือกลาง ถือผี ถือสาง ถืออะไรชนิดที่ไม่ต้องมีเหตุผล ไม่ต้องมีการพิสูจน์อย่างนี้ก็มีอยู่; แล้วก็จะมียากกว่าเสียด้วย.

ท่านลองคำนวณดูเองเถิดว่า คนในโลกทั้งหมดนี้ เป็นผู้มีความรู้อย่าง พุทธศาสตร์มาก หรือว่ามีเชื่ออย่างไสยศาสตร์มาก, อาตมาเชื่อว่ายังมีความรู้ อย่างไสยศาสตร์นั้นแหละมากกว่า; แต่เราไม่ค่อยมองกัน หรือมองกันอย่างไม่ ละเอียด, แม้พวกที่เรียกตัวเองว่าพุทธบริษัทก็ยังเป็นไสยศาสตร์อยู่ตั้งครึ่งตั้งก่อน.

พุทธบริษัทคนไทย นี่ฟังให้ดี ๆ พุทธบริษัทคนไทย กราบพระพุทธรูปลงไปโดยคิดว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ช่วย ๆ, อย่างนี้นั้นก็ยังเป็นไสยศาสตร์; แม้มันกราบในโบสถ์ของชาวพุทธ กราบพระพุทธรูป, แต่มันกราบลงไปด้วยความ โง่ความงมงาย อย่างนั้นแล้วมันก็ยังเป็นไสยศาสตร์. แต่ถ้ามีพุทธบริษัทคน ใดมารู้ว่าพระพุทธรูปเจ้าตรัสรู้อะไร มาปฏิบัติตามแล้วดับทุกข์ได้ ดับทุกข์ได้ ๆ ดับ ทุกข์ได้ เห็นความดี ความจริง ความถูกต้อง ของพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ อย่างนี้แล้ว, กราบพระพุทธรูปลงไปอย่างนี้ กราบนั่นเป็นพุทธศาสตร์.

ทีนี้ พวกเรานักเรียนทั้งหลายนี้ ก็ลองสอบไล่ตัวเองดูซิ เข้าไปในโบสถ์ กราบพระพุทธรูปนั้น, กราบด้วยความรู้สึกอย่างไร? ถ้ากราบด้วยความรู้สึก ว่า ให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วย มันก็ยังเป็นไสยศาสตร์อยู่นั้นแหละ, ทั้งที่จดทะเบียนเป็น พุทธบริษัท.

เอาข้อเท็จจริงเป็นหลัก จะพบว่าไสยศาสตร์ยังครองโลกอยู่

ฉะนั้น ขอให้เอาข้อเท็จจริงเป็นหลัก แล้วเราก็จะพบว่าไสยศาสตร์ ยัง ครองโลกอยู่นั้น; แล้วคนที่รู้พระคุณของพระพุทธรูปเจ้าด้วยใจจริงจนรู้สึกเลื่อมใส พอใจ ศรัทธา อะไรโดยแท้จริงนี้มันยากนะ, ต้องรู้พุทธศาสตร์ : ความรู้จริงตาม

ธรรมชาติดับทุกข์ได้จริง จึงจะมองเห็น. ฉะนั้น คนที่จะศรัทธา เชื่อในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์จริง ก็ต้องเป็นผู้ที่ได้รับผลของการปฏิบัติมาแล้ว; ถ้าว่าเขายังไม่เคยได้รับผลของการปฏิบัติ คือไม่เคยดับทุกข์ได้จริง, เขาก็รู้จักพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อย่างละเมออย่างเงา ๆ เหมือนกับอย่างในความฝัน.

ถ้าเขาปฏิบัติดับทุกข์ได้จริงแล้วเห็นชัดอยู่ที่ดับทุกข์ได้อย่างไร, นั่นแหละเขาจึงรู้จักพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์จริง; ว่าพระพุทธเจ้าท่านดับทุกข์ได้จริง ก็อย่างนี้ที่เชื่อมใสในพระพุทธเจ้า, ว่าพระธรรมนั้นปฏิบัติอย่างนี้แล้วดับทุกข์ได้จริง ก็เชื่อมใสในพระธรรม, ว่าพระสงฆ์ปฏิบัติแล้วดับทุกข์ได้จริง จึงเป็นพระสงฆ์ และเชื่อมใสในพระสงฆ์; อย่างนี้มีกี่คน ? อย่างนี้มีกี่คน ? ที่ว่ารู้สึกถึงขนาดนี้ แล้วกราบพระพุทธรูปลงไป นี่มันมีกี่คน ? คนนั้นแหละคือพุทธบริษัทที่มีพุทธศาสตร์.

แต่ถ้ายังกราบพระพุทธรูป บางทีก็ไม่ว่าพระพุทธรูปนั่นคืออะไร ? ด้วยเข้าไป, รู้แต่ว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะช่วยได้ ก็กราบให้ช่วย; เข้าใจว่านักเรียนหลายคนคงจะไปกราบพระพุทธรูปในโบสถ์ อธิษฐานให้สอบไล่ได้, อย่างนี้นั่นคือไสยศาสตร์ เพราะไม่ได้รู้ว่าพระพุทธรูปนั่นคืออะไร ? ฉะนั้น เราอย่าเพ้ออวดว่า เรามีพุทธศาสตร์กันหมดแล้ว, เราอาจจะยังมีไสยศาสตร์เหลืออยู่โดยนัยนี้; ถ้ามันเป็นอย่างนี้ มันก็จะกลายเป็นว่าเป็นไสยศาสตร์นั่นแหละ ยิ่งมากกว่าพุทธศาสตร์มากนัก.

เดี๋ยวนี้เอาพระเครื่องมาแขวนคออยู่หรือเปล่า ? ถ้าเอามาแขวนคออย่างสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้วก็เป็นไสยศาสตร์แหละ; ถ้าแขวนคออย่างรู้จักพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์โดยแท้จริง, เอามาแขวนคอก็ได้; นี่ก็จะเป็นพุทธศาสตร์ได้.

ฉะนั้น การที่มีพระเครื่องแขวนคอนั้นเป็นพุทธศาสตร์ก็ได้ เป็นไสยศาสตร์ก็ได้, ถ้าแขวนอย่างกับว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ก็ตามแบบไสยศาสตร์; นี่เราอย่าเพ่อเข้าใจว่าเอาพระเครื่องมาแขวนคอ แล้วจะเป็นพุทธศาสตร์ไปเสียหมด, อาจจะเป็นไสยศาสตร์ร้อยเปอร์เซ็นต์ได้เหมือนกัน.

ฉะนั้น ถ้าใครเอาพระเครื่องมาแขวนคอแล้ว รีบศึกษาเสียเร็ว ๆ ให้รู้จักพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เสียเร็ว ๆ ว่าท่านเป็นอย่างไร ? และพระเครื่องนี้แทนเป็นสัญลักษณ์ แทนละก็ได้, เราก็ยังเป็นพุทธบริษัทที่มีพุทธศาสตร์อยู่; ถ้าไม่อย่างนั้น เราก็เป็นผู้ที่มีไสยศาสตร์เป็น *superstitious* ด้วยเหมือนกัน; แต่ถ้าเราเอามาแขวนด้วยความสำนึกในพระคุณของพระพุทธเจ้า แล้วคอยเตือนเราอยู่เสมอว่าอย่าลืม ๆ ต้องทำอย่างนั้น ๆ, อย่างนี้ก็ไม่ใช่ไสยศาสตร์หรอก; มันเป็นเรื่องที่มีประโยชน์ทางจิตใจ เป็นพุทธศาสตร์.

นี่ขอให้รู้จักแยกพุทธศาสตร์กับไสยศาสตร์, มาตั้งแต่คำพูด : ไสยศาสตร์แปลว่าศาสตร์ของคนหลับอยู่; พุทธศาสตร์แปลว่าศาสตร์ของคนตื่นแล้ว. ไสยศาสตร์มีรากฐานอยู่ที่ความเชื่อ ไม่เกี่ยวกับปัญญา, พุทธศาสตร์มีรากฐานอยู่ที่ปัญญา, ถ้าจะใช้คำว่า “ความเชื่อ” ต้องเป็นความเชื่อของปัญญาหรือหลังจากที่มีปัญญา; แต่แยกกันเด็ดขาดดีกว่า เพราะว่าไสยศาสตร์ ก็เอาศรัทธาและความเชื่อไป, พุทธศาสตร์ ก็เอาปัญญาหรือความรู้ไป.

ไสยศาสตร์เข้ากันได้กับสัตยชาติญาณแห่งความกลัว

ดังที่ได้บอกแล้วข้างต้นว่าไสยศาสตร์ มีความหมายว่าดิกว่าไม่รู้, อย่างนี้มันเป็นเรื่องชั้นแรกเต็มที่ ชั้นแรกที่ยังไม่รู้อะไร แล้วมันเข้ากันได้กับธรรมชาติ

หรือที่เรียกว่าสัญชาตญาณของคนเรา. เข้าใจว่าลูกเด็ก ๆ ที่เคยเรียนวิทยาศาสตร์มาแล้ว คงจะได้เรียนเรื่องสัญชาตญาณของมนุษย์, ในสัญชาตญาณหลาย ๆ อย่างนั้น มีสัญชาตญาณแห่งการหวังพึ่งผู้อื่นอยู่ด้วย, สัญชาตญาณแห่งการหวังพึ่งสิ่งอื่นรวมอยู่ด้วย และเราก็ต้องเป็นอย่างนั้นด้วย.

พอเราเกิดมาจากท้องแม่ เราก็ใช้สัญชาตญาณแห่งการหวังพึ่งผู้อื่นของเราอย่างเต็มที่ : พึ่งพ่อ พึ่งแม่ พึ่งพี่เลี้ยง พึ่งคนข้างเคียง พึ่งผู้อื่นทั้งนั้น; นั้นแหละความคิดที่จะรู้จักตัวเองหรือช่วยตัวเอง มันยังไม่มี, เพราะมันก็มาเข้าร่องเข้ารอยของไสยศาสตร์ คือพึ่งสิ่งอื่น ซึ่งเรารู้สึกว่าดีกว่าเรา เหนือกว่าเรา หรือเราเข้าใจไม่ได้. ดังนั้น เราจึงถือหลักว่าเราต้องพึ่งสิ่งอื่นที่ดีกว่าเรา เหนือกว่าเรา มีอำนาจมากกว่าเราเรื่อย ๆ มา; อย่างนี้เรียกว่ามันได้เปรียบทางไสยศาสตร์ที่เข้ากันได้กับสัญชาตญาณแห่งความกลัว แล้วก็คิดพึ่งสิ่งอื่น ไม่เคยคิดพึ่งตน, เพราะมันง่ายกว่าแล้วมันก็ถูกสอนถูกอบรมให้เป็นอย่างนั้นมาตั้งแต่เล็ก ๆ ตั้งแต่เป็นทารกขึ้นมาจนถึงเป็นคนโต เต็มโตขึ้น; ในประเทศเหล่านี้ ก็ล้วนแต่มีลัทธิไสยศาสตร์ถือกันอยู่ทั้งนั้น; ไม่ว่าจะประกาศตนว่าถือพุทธ หรือถือฮินดู หรือถือคริสเตียน ก็มีการสอนให้ถือสิ่งสูงสุดที่เราเข้าใจไม่ได้ เป็นหลักฐานกันอยู่ทั้งนั้น, แล้วมันก็ไปเข้าร่องเข้ารอยของไสยศาสตร์ คือมีแต่ความเชื่อก็อพอแล้ว.

ไสยศาสตร์มีรากฐานจากสิ่งที่มีมนุษย์เข้าใจไม่ได้

ที่นี่ มันก็มีสิ่งที่เราเข้าใจไม่ได้มากมายนัก สิ่งที่เราเข้าใจไม่ได้ มันมากมายนัก, แล้วก็ล้วนแต่น่ากลัว; อย่างที่เขาเขียนไว้ในหนังสือเรียนนั้นนะ เช่นปรากฏการณ์ของธรรมชาติ : มีฟ้าร้อง มีฟ้าผ่า มีน้ำท่วม มีแผ่นดินถล่ม มีโรค

ระบาด, อย่างนี้เป็นต้น; แล้วก็มีอะไร ๆ ที่เห็น ๆ อยู่ก็เข้าใจไม่ได้ เช่นคนที่มัน ผิเข้า คนโรคจิต คนเป็นโรคประสาท, เห็น ๆ อยู่ก็เข้าใจไม่ได้ ก็เลยยกให้เป็น เรื่องของสิ่งที่เข้าใจไม่ได้ : เป็นผีเป็นสาว เป็นเทวดา เป็นพระเจ้า เป็นอะไรไปหมด; นี่มันเป็นร่องรอยของไสยศาสตร์ หรือมาเข้าร่องเข้ารอยของไสยศาสตร์ หรือแม้ที่สุดแต่ความฝัน.

คนทุกคนนั้นพูดได้ว่า ฝันเป็นกันทั้งนั้นแหละ ตั้งแต่เล็ก ๆ มากี่ฝัน เป็น, แล้วก็เข้าใจไม่ได้ว่า ความฝันนั้นคืออะไร ? ก็ยกให้เป็นเรื่องของสิ่งศักดิ์สิทธิ์พิเศษซึ่งเราจะเข้าใจไม่ได้ ไม่ใช่เรื่องธรรมดา, เราควบคุมความฝันไม่ได้; ฉะนั้น จึงเชื่อว่า มีอะไรอยู่นอกเหนือเรา นอกอำนาจของเรา เราจึงฝัน, ถึงแม้แต่ความฝันของเรา ก็สนับสนุนเราให้เอียงไปในทางร่องรอยของไสยศาสตร์.

กว่าเราเติบโตขึ้นมาถึงปานนี้ เชื่อแห่งไสยศาสตร์ มันเข้าไปสิงสถิตอยู่เต็มทีไปหมด, คือพร้อมที่จะเชื่อผู้อื่น พร้อมที่จะเชื่อสิ่งที่เราเข้าใจไม่ได้ และถ้ามีอะไรมาทำให้เราหวาดกลัว เราก็จะต้องยอมรับทันที. ฉะนั้น ทุกคนคิดดูเถิดว่า พ่อแม่เขาเคยทำอะไร ? ทำอย่างไร ? วิธีใด ? เสกเป่าอย่างไร ? ลูกคลำอย่างไร ? ใ้เราหวาดกลัว. ตั้งแต่เราเด็ก ๆ อยู่ เราก็รับพิธีกรรมอันนี้มาเป็นของจริง ก็เลยเป็นไสยศาสตร์ทั้งนั้น เพราะเรายังไม่มีปัญญาพอ เพราะว่าเรายังหลับอยู่อย่างน้อยก็ยังหลับอยู่ด้วยวิชา. ไสยศาสตร์คือศาสตร์ของคนของสัตว์ที่ยังหลับอยู่, คำว่า “ไสย” แปลว่าหลับอยู่.

ไสยศาสตร์เข้าครองโลกอย่างไร ?

เอาละ, ทีนี้ก็ดูตามที่มันเป็นจริง ว่าไสยศาสตร์เขาคงโลกอย่างไร ?
นี่มัน จะดูกันในแง่ของธรรมชาติ ก็ได้ ว่า เราเป็นเด็กทารกอยู่ในครรภ์มารดา เรา
โตขึ้นมาเราไม่รู้อะไร, พอเราคลอดมาจากท้องแม่ เราก็เข้าร่องรอยของระบบไสย-
ศาสตร์ที่บิดามารดาเขาถืออยู่ เพราะว่าเราจะต้องหวังพึ่งผู้อื่น เราจะต้องถูกทำให้
เชื่อตามที่พ่อแม่เขาเชื่อกันอยู่; สิ่งใดเราเข้าใจไม่ได้ เราก็ต้องเชื่อตามที่เขาเชื่อกัน
อยู่ แล้วก็ยากที่จะสลัดได้.

เข้าใจว่าหลาย ๆ คนที่นั่งอยู่ที่นี้ จะต้องมีความเชื่อชนิดนั้นเหลืออยู่มาก
เช่น กลัวกิ่งกือ กลัวลูกหนู จึงจกทักก็สะดุ้งแล้ว; ที่จริงจึงจกร้องตามธรรมดา
ไปหาว่าจึงจกทัก, จึงจกทัก จึงจกห้ามอย่างนี้; หรือว่าจึงจกมันตกลงมาตายต่อหน้า
ก็ถือว่าเป็นโชคร้าย ตัวสั้นแล้ว กลัวตัวสั้นแล้ว; นี่คือไสยศาสตร์ที่มันก่อรูปขึ้น
ทีละน้อย ๆ ในจิตใจในวิญญาณของเด็กทารกจนกระทั่งบัดนี้.

ไปจดเป็นรายการดู เราถือไสยศาสตร์กันอยู่อย่างไร ? จะกินข้าว จะ
อาบน้ำ จะต้องมีความต่าง ๆ ที่จะต้องทำอย่างไร ให้ถูกต้องตามแบบที่คนก่อน ๆ
เขาสอนไว้ : จะรับประทานอาหาร หันหน้าไปทางทิศไหน ? จะถ่ายอุจจาระ
หันหน้าไปทางทิศไหน ? อะไร ๆ มันก็ล้วนแต่มีฝังเข้าไป ๆ นี้.

เฮ้, ทีนี้ก็ดูทางประวัติศาสตร์ ดูทางธรรมชาติอะไรกันนักแล้ว ก็ดูว่า
ทางประวัติศาสตร์ : คนไทยเราเป็นชนชาติไทย อยู่เก่าแก่หลายพันปี หมื่นปี
มาแล้ว ก็มีวัฒนธรรมของตน มีระบบที่ยึดถือแน่นแฟ้นอยู่; แม้ว่ามันจะไม่
เหมือนจีน แม้ว่ามันจะไม่เหมือนอินเดีย แต่มันก็ต้องมีระบบไสยศาสตร์ ไม่ต้อง
สงสัยแหละ. คนไทย คนไทยเก่าแก่ คนไทยแต่ก่อน ก็มีความคิดความเชื่อที่สืบ

ๆ กันมา แต่มนุษย์คิดคำบรรพนี้ เป็นระบบกลัวสิ่งที่อธิบายไม่ได้ กลัวสิ่งที่เข้าใจไม่ได้ กลัวสิ่งที่มองไม่เห็นตัว; นี่เขาก็เป็นอย่างนี้กันมาแล้ว นี่แหละคนไทยแท้ๆ นี่.

แล้วเมื่อคนไทยเขาลงมาอยู่บนแผ่นดินแถวนี้ เขาได้รับวัฒนธรรมใหม่ ของพวกอินเดียที่เข้ามาสอนให้ก่อนพระพุทธศาสนา, ก่อนพระพุทธศาสนามาถึง ชาวอินเดียเขาก็มาสอนวัฒนธรรม ให้วัฒนธรรมแก่คนแถวนี้, วัฒนธรรมอินเดีย อย่างนี้ ก็เต็มไปด้วยไสยศาสตร์ นั่นแหละ : เชื่อพระเจ้า เชื่อผีสาว เทวดา อะไร เต็มไปหมด ตามแบบของชาวอินเดีย ซึ่งหาอ่านคุณเถอะ มันมีเยอะเยอะไปหมด ก็ได้รับไสยศาสตร์ซ้ำสอง.

แม้เดี๋ยวนี้เราเป็นคนไทย เดี๋ยวนี้มีการศึกษาอย่างคนไทยปัจจุบันมันก็ไม่มีอะไรนอกไปกว่ารวมเข้าทั้งสองไสยศาสตร์นั่นแหละ ก็เป็นไสยศาสตร์ของคนไทยปัจจุบัน; ไสยศาสตร์เดิมก็ดี ไสยศาสตร์อินเดียก็ดี เอามารวมกันเข้านี้แหละคือไสยศาสตร์ของคนไทยในปัจจุบัน, อย่างที่เราเห็นถือๆ กันอยู่บัดนี้; นี้เรียกว่าประเพณี หรือวัฒนธรรมนั้น มันไม่แยกตัวออกจากไสยศาสตร์เสียเลย ยังไปตามหลักเกณฑ์ของไสยศาสตร์ เพราะว่าทุกคนมันอยู่ด้วยความกลัว; ความกลัวมันไม่ทำอะไรได้ นอกจากแสวงหาสิ่งที่ทำให้ไม่กลัว, ที่นี้สิ่งที่ไม่กลัวมันเป็นไสยศาสตร์; ฉะนั้น เรารับเอามาอย่างสนิทใจสำหรับจะไม่กลัว ทั้งเนื้อทั้งตัวของเราเลยกลายเป็นไสยศาสตร์เพราะเหตุนี้. ที่นี้กว่าจะมีเหตุผลจะรู้จะเข้าใจในเรื่องสิ่งเหล่านี้ เราก็ยังทำไม่ได้ เช่น เรายังเชื่อว่าโรคอหิวาต์นี้มีผี เราก็จัดการกับโรคอหิวาต์ที่กำลังระบาดอย่างผี; แม้แต่โรคบางอย่าง ก็คิดว่าเป็นเรื่องของผี. เดี๋ยวนี้ก็ยังมีคนไหว้ หรือกลัวจอมปลวกอยู่เดี๋ยวนี้, นี่มันเหนียวแน่นอย่างนี้; นี่ก็

แปลว่ายังไม่ดีขึ้น. นี้เรียกว่าโดยประเพณีวัฒนธรรมนั้นแหละ มันจะยิ่งรักษาสวน ถนอมไสยศาสตร์ไว้, ขอให้สังเกตเอาเอง จนกว่าเราจะได้รับการศึกษานิดที่เข้าใจ ถูกต้องในสิ่งนั้น ๆ; แม้ว่าเดี๋ยวนี้รู้ว่าโรคอหิวาต์นี้ เป็นเชื้อโรคที่มองด้วยตาไม่เห็น เข้ามาทำให้คนเป็นอหิวาต์ ควบคุมได้ด้วยหยูกยา; แต่ก็ยังมีคนอีกพวกหนึ่ง ที่ถือว่าเป็นผีทำอยู่นั้นแหละ หรือเป็นผีเป็นอะไรก็สุดแท้เถอะ ซึ่งมันไม่ใช่เรื่อง เชื้อโรค; นี่มันยากที่จะหมดไป.

ความต่างระหว่างพุทธศาสตร์ กับไสยศาสตร์

ทีนี้จะเปรียบเทียบเกี่ยวกับทฤษฎี เราพูดหรือว่าต้องถือโอกาสพูดว่า ไสยศาสตร์นั้นต้องขอจัดไว้เป็นฝ่ายมิจนาทฤษฎี, พุทธศาสตร์ต้องขอจัดไว้อย่าง สัมมาทฤษฎี; ฉะนั้น ใครก็ตามที่ยังเชื่อถือโชคกลางอย่างไสยศาสตร์อยู่ อาจจะ โกรธก็ได้, ถ้าพูดอย่างนี้ อาจจะไม่ชอบ อาจจะโกรธก็ได้, ว่าลัทธิที่ถืออยู่นั้นเป็น มิจนาทฤษฎี หรือจะเอาแต่ต่อรองว่ามิจนาทฤษฎีที่ดีกว่า, มิจนาทฤษฎีที่ดีกว่ามิจนาทฤษฎี ที่แรก ซึ่งไม่มีส่วนดีเสียเลย, เพราะที่ไสยศาสตร์มันก็ยังทำให้คนหายกลัวได้ ทำให้คนหยุดร้องไห้ได้ หรือถ้ารู้จักใช้ซะ; นี่ฟังให้ดี ๆ ถ้ารู้จักใช้ไสยศาสตร์ก็ อาจจะมิประโยชน์ได้เหมือนกัน เพราะกลัวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แล้วไม่กล้าทำชั่ว, นี้ก็มี ประโยชน์; แม้จะเป็นไสยศาสตร์ ก็มีประโยชน์.

ถ้าเรากลัว กลัวบาป กลัวความชั่ว แล้วไม่ทำความชั่วโดยตรง, นี้ก็เป็น พุทธศาสตร์; แต่ถ้าเรากลัวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งไม่รู้ว่าจะอะไร แล้วไม่ทำชั่ว, อย่างนี้มันก็เป็น ไสยศาสตร์; ยังเป็นไสยศาสตร์ แต่ก็ยังมีผลดี. ฉะนั้น ถ้าว่าไสยศาสตร์ นำ

ให้ทำอะไรที่ดี ๆ บ้าง ก็ยังมีประโยชน์ ไม่ใช่ว่าจะเป็นมิจฉาทิฎฐิไปเสียทั้งหมด, แต่มันก็ยังคงเป็นมิจฉาทิฎฐิ เพราะว่ามันไม่ใช่สัมมาทิฎฐิ เพราะว่าเป็นทิฎฐิของคนหลับตา, นี่มันต้องเป็นความรู้ ความคิด ความเห็นของคนที่มีตา จึงจะเป็นสัมมาทิฎฐิ.

แต่เนี่ย แม้ว่าไสยศาสตร์นั้นจะเอามาใช้ประโยชน์แก่สังคมได้อย่างไร มันก็ยังถูกจัดเป็นมิจฉาทิฎฐิหรือมิจฉาทิฎฐิขั้นดี; ถ้าว่าประชาชนเขายังโง่ ยังหลงอยู่มาก มันก็จำเป็นแหละที่จะต้องใช้วิธีนี้. ถ้าพูดว่าประชาชนยังโง่อยู่มาก นี่เขาก็คงค่าเรา ถ้าเราไปว่าเขาอย่างนั้น, แต่แล้วความจริงมันก็เป็นอย่างนั้น คือ ยังมีประชาชนที่เหมาะสมสำหรับไสยศาสตร์อยู่มากกว่าที่จะใช้พุทธศาสตร์; ถ้าว่าคนตื่นกันขึ้นถึงขนาดที่รับพุทธศาสตร์ได้แล้วโลกนี้ดีกว่านี้แน่ ไม่มีอะไรที่เป็นเรื่องเข้าใจผิด โง่เขลาหลงงมงายกันอยู่ทั่ว ๆ ไป.

ขอให้นึกถึงตัวอย่างที่ได้ยกมาแล้วข้างต้น เช่น ในการกราบพระพุทธรูปเหมือนกันแหละ, กราบพระพุทธรูปวิธีเดียวกันนี้ อย่างหนึ่งเป็นไสยศาสตร์, อีกอย่างหนึ่งเป็นพุทธศาสตร์; มันเหมือนกันแท้ ๆ.

ฉะนั้น เดียวนี้เราก็มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งใคร ๆ ก็ยอมรับว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คำเดียวกัน ความหมายเดียวกัน, แต่มันก็ยังมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างไสยศาสตร์ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างพุทธศาสตร์.

ช่วยจำไว้ดี ๆ นะ, สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศักดิ์สิทธิ์นั้นยังมีทั้งชนิดที่เป็นไสยศาสตร์ และชนิดที่เป็นพุทธศาสตร์ เช่นถ้าเราจะดับทุกข์กันด้วยเหมา ๆ เอาอะไร ก็ไม่รู้มาช่วยนี้ มันก็เป็นไสยศาสตร์; ถ้าเห็นอยู่ชัดว่า ดับทุกข์อย่างนี้ซิ :

อย่ามีโลก อย่ามีโกรธ อย่ามีหลง, ปฏิบัติอย่างนี้ก็ดับทุกข์ได้; นี่มันเห็นอยู่แท้ ๆ ก็เป็นพุทธศาสตร์; สิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงมีทั้งไสยศาสตร์และพุทธศาสตร์.

ดังนั้น พระเป็นเจ้าอันสูงสุด นั่นแหละจึงมีทั้งไสยศาสตร์ และมีทั้งพุทธศาสตร์; ถ้าพระเป็นเจ้าอันสูงสุดมีทั้งที่เป็นไสยศาสตร์ และเป็นพุทธศาสตร์, พระเป็นเจ้าชนิดที่ไม่ยอมให้ใครวิพากษ์วิจารณ์ เหมามาผูกขาด บังคับมาแต่เบื้องบน สำหรับคนเชื่อ สำหรับคนโง่เชื่อนั่นคือพระเป็นเจ้าอย่างไสยศาสตร์; พระเป็นเจ้าชนิดที่เอาชี วิพากษ์วิจารณ์อย่างไรก็ได้, ยิ่งดูยิ่งชอบ ยิ่งดูยิ่งเลื่อมใส ยิ่งดูยิ่งเข้าใจ; พระเป็นเจ้าอย่างนี้ คือพระเป็นเจ้าอย่างพุทธศาสตร์.

ฉะนั้น เราเรียกพระเป็นเจ้าเหมือน ๆ กัน แล้วจะเป็นพระเป็นเจ้าที่เหมือนกันนั้นไม่ได้ เพราะพระเจ้าของคนนี้เกิดจากความโง่ของประชาชน, พระเจ้าของคนนี้เกิดมาจากสติปัญญาของประชาชนเหมือนกันไม่ได้; ฉะนั้น เราจึงมีปัญหาอยู่ในโลกปัจจุบันนี้ คือข้อที่เรามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุดเป็น ๒ แบบอย่างนี้ : เป็นไสยศาสตร์ก็มี เป็นพุทธศาสตร์ก็มี.

ถ้าเราจะพูดตรง ๆ ก็ถูกค่าแหละ อาตมาเป็นคนถูกค่าก่อน ผู้ฟังไม่ถูกหรือ เพราะ พระเจ้าที่ต้องอาศัยศรัทธาแล้วก็เป็นพระเจ้าไสยศาสตร์, พระเจ้าที่อาศัยปัญญาของประชาชน ก็ต้องเป็นพุทธศาสตร์; ฉะนั้น เราจึงมีพระเจ้า ๒ ชนิด นะ ที่ชิงกันครองโลก, พระเจ้า ๒ ชนิดที่ชิงกันครองโลก พระเจ้าแห่งไสย-ศาสตร์ดูจะได้เปรียบนะ, ถ้ามาลงคะแนนโหวตกันแล้ว พระเจ้าไสยศาสตร์นี้จะได้เปรียบ; เฉพาะที่นั่งอยู่ตรงนี้ ก็คงจะยกมือให้พระเจ้าไสยศาสตร์เสียมากกว่า เพราะมันง่ายดีนี่ : เพียงแต่ขอร้องก็ได้ มันไม่ยุ่งยากลำบากอะไร เพียงแต่บูชา

อ่อนนอนก็จะได้รับผล แล้วไม่ต้องปฏิบัติให้เหน็ดเหนื่อย หรือไม่ต้องเสียสละอะไรให้หมดเปลือง.

พระเจ้าแบบไสยศาสตร์ จะอยู่ได้ชั่วที่ว่าคนยังเชื่อหรือคนยังกลัวอยู่, พอคนตื่นนอนหมดแล้ว พระเจ้าแบบไสยศาสตร์ก็ตายหมดแหละ ตายเอง ตายหมดแหละ; ถ้าพระเจ้าชนิดที่เป็นพุทธศาสน์นั้นจะอยู่ได้ตลอดไป แม้ว่าคนจะตื่นขึ้นมาอย่างไร.

พระเจ้าอย่างพุทธศาสนา

คือ กฎอัทปปัจจยตา ที่นักวิทยาศาสตร์รับได้

ที่นี่ ในบรรดาพระเจ้า ๒ ชนิดนี้ พระเจ้าชนิดไหน ที่นักวิทยาศาสตร์ยอมรับได้? นักเรียนก็เรียนวิทยาศาสตร์ หรือกฎเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์มากขึ้น มันก็พอจะตัดสินใจได้เองว่า พระเจ้าชนิดไหนที่นักวิทยาศาสตร์แห่งยุคปัจจุบันจะยอมรับได้? เราเสนอพระเจ้าชนิดที่มองเห็นได้ พิสูจน์ได้ รู้จักได้ คือกฎ กฎของอัทปปัจจยตา, โดยเฉพาะอย่างยิ่งสัจจะ ความจริงของธรรมชาติที่เรียกว่ากฎอัทปปัจจยตา, นี่เป็นพระเจ้า; เป็นพระเจ้าในพุทธศาสนา คือกฎอัทปปัจจยตา : ยิ่งไปแต่ต้องจะยิ่งนับถือ ยิ่งไปพิสูจน์ ไปพิสูจน์ทดลองก็จะยิ่งนับถือ, ไม่เหมือนกับพระเจ้าแบบไสยศาสตร์ : ยิ่งไปพิสูจน์ไปทดลองเข้าก็ยิ่งสิ้นความนับถือ จะยิ่งคลายความนับถือ แล้วจะยิ่งสิ้นความนับถือ.

พระเจ้าที่เขาเรียกกันทั่ว ๆ ไปในพวกอื่น เขาเรียกว่า *God*, พระอิศวร พระนารายณ์ พระอะไรก็ตามใจในศาสนาอื่น เขาเรียกว่า *God*; เราไม่เรียกว่า *God*, เราเรียกสั้น ๆ ว่ากฎ; กฎนี้เป็นภาษาไทยไปสักหน่อย กฎของธรรมชาติ กฎของธรรมชาติ ใครตั้งไม่ได้.

คำว่า “กฎ” ในความหมายนี้ คือสิ่งที่ใครตั้งให้ไม่ได้, ถ้าใครตั้งให้ หรือมีอะไรมาตั้งให้ไม่ใช่กฎ; ถ้าเป็นกฎโดยแท้จริงนี้ไม่มีใครตั้งให้ เช่นกฎวิทยาศาสตร์, กฎวิทยาศาสตร์ในปัจจุบันไม่ใช่ นักวิทยาศาสตร์ตั้งให้ มันเป็นกฎของธรรมชาติ, นักวิทยาศาสตร์รู้แล้วเอามาบอกเด็กนักเรียน ว่ากฎวิทยาศาสตร์ข้อนั้น เป็นอย่างนั้น, ไม่ใช่ นักวิทยาศาสตร์คนนั้น เขาจะตั้งกฎวิทยาศาสตร์นั้นได้; มัน เป็นของธรรมชาติไม่มีใครตั้งมันได้ นอกจากมันตั้งของมันเอง, นี้อย่างนี้เรา เรียกว่ากฎ สิ่งสูงสุดที่ใครตั้งให้ไม่ได้; ฉะนั้น พระเจ้าจะมาตั้งกฎไม่ได้ ถ้ากฎ เป็นสิ่งที่ตั้งได้ สิ่งนั้นไม่ใช่กฎ.

ทีนี้ ถ้าถามว่าพระเจ้านั้นใครตั้งให้? ใครสร้างพระเจ้า? ผู้ที่นับถือ พระเจ้า เขาก็จะตอบว่าไม่มีใครสร้างพระเจ้า ใครจะสร้างพระเจ้าไม่ได้; ถ้ามีใคร สร้างได้ พระเจ้าก็ไม่ใช่พระเจ้าที่แท้จริง, พระเจ้าที่แท้จริงต้องไม่มีใครสร้าง หรือ สร้างไม่ได้. ถ้าคุณมีอย่างนั้นก็ได้ แต่เราก็มีอย่างนี้ว่ากฎของเรานี้ คือพระเจ้าที่ แท้จริงที่ใครสร้างให้ไม่ได้ มันเป็นตัวมันเอง; ถ้ากฎที่ยังคนสร้างให้ได้แล้วก็ ไม่ใช่กฎ, พระเจ้าที่คนสร้างให้ได้ แล้วก็ไม่ใช่พระเจ้าหรอก เพราะพระเจ้าชนิด นั้นถูกสร้าง ก็อยู่ใต้อำนาจของสิ่งที่สร้าง, ฉะนั้น พระเจ้านั้นก็อยู่ใต้อำนาจของ ผู้สร้าง; ต้องไม่มีใครสร้างต้องอยู่เหนือ.

เดี๋ยวนี้พระเจ้าที่ถือกันอย่างไสยศาสตร์นั้น พระเจ้าที่ถือกันอย่างไสยศาสตร์นั้น, ช่วยฟังให้ดี ๆ นะ พระเจ้าที่ถือกันอย่างไสยศาสตร์นั้น พระเจ้าเหล่านั้นยังอยู่ได้อำนาจของสิ่งแวดล้อม เพราะว่าพระเจ้าชนิดนั้นบางทีโกรธนะ พระเจ้าชนิดนั้นบางทีชอบนะ, พระเจ้ายังโกรธเป็นยังรักเป็น; อย่างนี้จะป็นพระเจ้าได้อย่างไร ? ต้องอยู่เหนือการปรุงแต่งของสิ่งใด ๆ คงที่.

นี้อยู่กันพร้อมหน้าอย่างนี้ ดีมาก อยากจะเล่าเรื่องพระเจ้าที่น่าสนใจให้ฟัง, บางคนคงจะเคยฟังแล้ว แต่บางคนยังไม่เคยฟัง ว่าพระเจ้าชนิดที่มีความรู้สึกล้นไม่ใช่พระเจ้าที่แท้จริง เป็นพระเจ้าที่มีอะไรปรุงแต่ง.

เมื่อเราเด็ก ๆ นะ คนแก่ ๆ เขาเล่านิทานสำหรับเด็กให้ฟัง มีมากเรื่อง, แต่เรื่องหนึ่งที่ไม่รู้จักลืม ก็คือเรื่องพระอิศวรกินกุ่ม ใครเคยได้ยิน ? ยกมือ, เด็ก ๆ ใครเคยได้ยิน ? ยกมือ, พระอิศวรกินกุ่มเห็นไหมล่ะ มันไม่เคยได้ยิน, ลูกเด็ก ๆ เหล่านี้ไม่เคยได้ยินเรื่องพระอิศวรกินกุ่ม. จะเล่าตั้งแต่ต้นว่า สัตว์ทั้งหลาย, สัตว์ทั้งหลาย ๆ ทุกชนิดเข้าไปเฝ้า ไปฟ้องพระอิศวร ว่า มนุษย์เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง : ว้าว ควาย ช้าง ม้า อะไร; ไปเฝ้าพระอิศวร บอกพระอิศวรว่า มนุษย์เบียดเบียน. ทีนี้ในสัตว์เหล่านั้นมีกุ่มไปด้วย พอ กุ่มบอกพระอิศวรว่า มนุษย์เบียดเบียนกุ่มมากกว่าสิ่งอะไร, ชอบกินกุ่มมากกว่าสิ่งอะไร; พระอิศวรก็เฉลียวใจขึ้นมาว่า ถ้าอย่างนั้นเนื้อของแกก็คงจะกินดี เข้าก็อยากจะลอง, ถ้ามนุษย์ทั้งหลายมันชอบกินแกเป็นพิเศษ เนื้อของแกก็คงจะกินดี เข้าก็อยากจะลอง; นี้กุ่มก็ผิดหวัง ผิดหวังที่พระเจ้าอิศวรจะลองกินเนื้อกุ่มเสียอีก กุ่มก็เลยกระเด็นมาทางด้านหลัง, หันหน้าไปหาพระอิศวรอยู่ กลับหลังหันไม่ทัน กระเด็นทิ้งถอยหลัง; ฉะนั้น กุ่มเอาหลังไปทั้งนั้นแหละ สัตว์กุ่มมันเอาหลังไปทั้งนั้น เพราะมันกลับหน้าไม่ทัน, แล้ว

ก็เขาเรียกว่าจี๋ขึ้นอยู่บนสมองหัวหมด เพราะความกลัว, ความกลัวที่สุด วัตถุประสงค์ด้วย จี๋ขึ้นไปอยู่บนสมองหัวหมด; นี่ความกลัวถึงที่สุด.

เรื่องนี้เขาจะบอกให้เด็ก ๆ จำไว้ว่า ทำไมกึ่งจึงเอาหลังไป, จะไปให้เร็วเท่าไร ก็ยังต้องเอาหลังไป กระเด็นทีเดียว แล้วก็มือจากระกึ่งไปอยู่บนหัวกึ่งหมด เพราะความกลัวสูงสุด จนกระทั่งบัดนี้, จนกระทั่งเวลานี้แหละ นี่กึ่งมันเป็นอย่างนี้.

นี่เป็นนิทานเล่าสำหรับเด็ก ว่าทำไม อะไร จึงเป็นอย่างนี้, อะไรจึงเป็นอย่างนี้; แต่เดี๋ยวนี้เรื่องกึ่งมันแสดงเนื้อความให้เราเห็นว่า แม้แต่พระเจ้าก็มีจิตใจหวนไหว, พระเจ้าที่มีจิตใจหวนไหวอย่างนั้นจะเป็นพระเจ้าแท้จริงไม่ได้; พระเจ้าจริงต้องไม่หวนไหวด้วยอะไรหมด : จะรักไม่ได้ จะโกรธไม่ได้ จะเกลียดไม่ได้. พระเจ้าของใครก็ตาม ถ้ายังชอบได้ ไม่ชอบได้, ยังโกรธได้ เกลียดได้ โมโหได้ ก็ยังไม่ใช่พระเจ้าที่แท้จริง, เป็นพระเจ้าที่มีสิ่งใดสิ่งหนึ่งสร้างขึ้นมานั้นไม่ใช่พระเจ้าที่แท้จริง.

เราจะต้องมีพระเจ้าที่แท้จริงที่หวนไหวไม่ได้ เปลี่ยนแปลงไม่ได้นี้
คือกฎของธรรมชาติ, เป็นพระเจ้าฝ่ายพุทธศาสตร์; พระเจ้าที่หวนไหวได้
เปลี่ยนแปลงได้ เป็นพระเจ้าของไซยศาสตร์ คือคนที่ยังไม่รู้พุทธศาสตร์บัญญัติ
พระเจ้าชนิดนั้นขึ้นมา; มันเป็นเรื่องแรก ๆ ของคำว่า “ไซยะ” ที่แปลว่ายังดีกว่า
ไม่มีเสียเลย, ไซยะนี้แปลว่าดีกว่าไม่มีเสียเลย, พระเจ้าชนิดที่ว่าดีกว่าไม่มีเสียเลย
คือ

พระเจ้าที่มีความรู้ลึกอย่างคน; ต่อมาเราพบพระเจ้าสูงสุด ไม่มีอะไรดีกว่าแล้ว
คือพระเจ้าที่ไม่มีความรู้ลึกอย่างคน เป็นกฎของธรรมชาติ.

เราจึงได้พระเจ้าแยกออกเป็น ๒ พวก หรือ ๒ ชนิด, หรือ พระ
เจ้าของไสยศาสตร์ มีความรู้ลึกอย่างคน, พระเจ้าของพุทธศาสตร์ ไม่มี
ความรู้ลึกอย่างคน : เป็นของตายตัวเที่ยงแท้อย่างเดียวของธรรมชาติ; ฉะนั้น
เมื่อเรารู้จักพุทธ-ศาสตร์ ไสยศาสตร์กันแล้ว, ก็รู้จักกระทั่งว่าแม้แต่พระเจ้า หรือ
พระเป็นเจ้า มันก็ยังมีทั้งที่เป็นพุทธศาสตร์ และเป็นไสยศาสตร์.

พระเจ้าของพวกอื่นจะเรียกว่า *God* ก็ตามใจ แต่พระเจ้าของพุทธศาสตร์
นี้จะเรียกว่า “กฎ”, กฎ กฎของธรรมชาติที่ตายตัว ที่มีอำนาจ เข้าไปถึงสถิตอยู่ใน
ทุก ๆ ปริมาณของสิ่งที่ประกอบกันขึ้นเป็นจักรวาล.

นักเรียนทั้งหลายเรียนวิทยาศาสตร์มาแล้วรู้ว่าปริมาณนั้น อะตอมนั้น
เป็นจุดเล็กที่สุดที่เราจะแบ่งแยก หรือจะแบ่งแยกอีกไม่ได้; ในส่วนของอะตอมก็มี
กฎของวิทยาศาสตร์, ในอะตอมหนึ่ง ๆ ก็มีกฎของวิทยาศาสตร์, มันจะมีสักเท่าใด
ก็ล้วนแต่มีกฎ กฎของธรรมชาตินี้; กฎของธรรมชาติควบคุมอยู่ ถึงสถิตอยู่ใน
ทุก ๆ ปริมาณ, นี้เราเรียกกฎนี้ว่า “พระเจ้า”. แล้วไม่มีใครมายกเลิกพระเจ้านี้ได้
พระเจ้านี้จริงเด็ดขาดสูงสุด, แม้แต่นักวิทยาศาสตร์ก็ต้องชอบพระเจ้าชนิดนี้
เรียกว่า พระเจ้าของพุทธศาสตร์นั้น, ใคร ๆ จะหักล้างไม่ได้ ใคร ๆ จะมาเลิกล้าง
ไม่ได้. แต่พระเจ้าของไสยศาสตร์นั้นจะต้องถูกหักล้างเรื่อยไป : จะต้องตายเกิด –
ตายเกิด – ตายเกิด คืออธิบายกันเสียใหม่, อธิบายอย่างนี้ไปไม่รอด ก็อธิบายกันเสีย
ใหม่, ไปไม่รอดก็อธิบายกันเสียใหม่, พระเจ้าชนิดนั้นจะต้องตายเกิด – ตายเกิด,
เดี่ยวถูกอธิบายใหม่เรื่อยไป. พระเจ้าของพุทธศาสตร์ คือกฎของธรรมชาติ

โดยเฉพาะอิทัปปัจจยตา ไม่มีอย่างนั้น : ตายตัวไม่เปลี่ยนแปลง ไม่มีใครเลิกล้าง
ได้.

นี่สัมมาทิฐิที่แท้จริง เป็นเรื่องของพุทธศาสตร์, สัมมาทิฐิที่ไม่แท้จริง
ยังมีเป็นมิจฉาทิฐิอยู่ เป็นเรื่องของไสยศาสตร์; ทำไมจึงมาขอแบ่งเรียกว่าสัมมา
ทิฐิบ้าง เพราะว่ายังมีประโยชน์อยู่บ้าง, แม้แต่ไสยศาสตร์ปัดเป่านั้นแหละ มันก็
ยังมีประโยชน์ทำให้เด็กหุขร้องไห้ได้; ในถิ่นที่เขาใช้ไสยศาสตร์กันอย่างสูงสุด
เขายังใช้ประโยชน์ได้, เรื่องเสกปัดเป่า อะไรนี่ : เอาใบมะยมมาลูบ ๆ ว่าคาถา
อะไร เด็กก็หุขร้องไห้ได้, มันก็ยังมีประโยชน์อยู่เหมือนกัน; ฉะนั้น เราก็ยังไม่
ถือว่าไร้ประโยชน์เสียทีเดียว แต่จะจัดว่าเป็นสัมมาทิฐิสมบูรณ์ มันก็ยังไม่ได้,
ถ้าจัดกันตรง ๆ ก็ต้อง เป็นมิจฉาทิฐิที่ยังมีประโยชน์อยู่บ้าง แต่จะมาโอน
อนุโลมให้เป็นสัมมาทิฐิขั้นต่ำสุด ก็ยังได้เหมือนกัน; นี่เป็นเหตุให้เราไม่อาจจะ
แยกออกไปโดยเด็ดขาดว่า เราปัจจุบันนี้ อยู่ในโลกนี้ จะถือพุทธศาสตร์โดยส่วน
เดียวนั้น คงจะยากแหละ.

ยังไม่เป็นพระอรหันต์อยู่เพียงใด

ยังต้องถือพุทธศาสตร์ ไสยศาสตร์ เจือกัน

พูดเอาเปรียบหน่อยก็ต้องพูดว่า เป็นพระอรหันต์แล้วเท่านั้นแหละ ที่
จะถือพุทธศาสตร์ได้โดยส่วนเดียว, ยังไม่เป็นพระอรหันต์อยู่เพียงใด จะถือพุทธ-
ศาสตร์โดยส่วนเดียวไม่ได้ ยังต้องมีไสยศาสตร์เจือปนอยู่แหละ เพราะมันยังมี

ตัวตนอยู่, ยังมีความรู้สึกที่ตัวตนอยู่ มันก็ต้องมีความกลัว แล้วก็ต้องมีความคิดนึกไปตามอำนาจของความกลัว ต้องหวังพึ่งสิ่งที่มาช่วยให้หายกลัว; ฉะนั้น จึงไม่อาจจะสลัดกลิ่นไอของไสยศาสตร์ให้สิ้นเชิงได้.

แต่พูดอย่างนี้นะ ก็ไม่พ้นที่จะถูกค่า มีคนเขาค่าอีกแหละ, เพราะเราพูดว่า จะพ้นจากไสยศาสตร์ได้เฉพาะพระอรหันต์เท่านั้น; แล้วพระอนาคามี พระสกิทาคามี พระโสดาบันนั้นจะเอาไปไว้ที่ไหน? มันก็ต้องมีอะไรเหลืออยู่ เพราะยังมีตัวตนอยู่ มันก็เป็นส่วนเข้าใจผิดอยู่. แต่ว่าที่เขาสอนกันอยู่ทั่วไปในหมู่ชาวพุทธนี้ ว่าพระโสดาบันต้องละไสยศาสตร์หมดนะ, ต้องละไสยศาสตร์หมดไปตั้งแต่เป็นพระโสดาบัน; สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส นี่เป็นเรื่องไสยศาสตร์ทั้งนั้น ต้องละหมด, แต่เราอาจจะแบ่งแยกว่าไสยศาสตร์ขั้นพื้นฐานก็ได้ ไสยศาสตร์ชนิดที่ไม่รู้สึกตัวนั้นยังมีเหลืออยู่ คือความรู้สึกที่ตัวตนยังละไม่ได้; อดตวาทุปาทานยังละไม่หมด ยังละได้ไม่หมด ไปหมดกันต่อเมื่อเป็นพระอรหันต์.

ฉะนั้น เมื่อยังไม่เป็นพระอรหันต์ ไสยศาสตร์บางอย่างก็แฝงตัวอยู่ที่นั่นแหละ ก็ยังไม่รู้เรื่องอนัตตาโดยสมบูรณ์ มันเหลืออยู่อย่างแฝงอยู่มาก; การละตัวตนนั้นยังไม่สิ้นเชิง มันเหลือแฝงอยู่ในนั่นแหละ, ฉะนั้น จึงเรียกว่ามีอำนาจมากแหละ ไสยศาสตร์นี้มีอำนาจมาก มีอำนาจใหญ่หลวงยากที่จะชัก จะล้าง จะฟอก ออกไปให้หมดจากจิตใจ.

ทีนี้ เราจะทำอย่างไร? กับ สิ่งที่เรียกว่าไสยศาสตร์, อาตมานี้ยอมรับว่า ยังจำเป็นสำหรับประเทศที่ด้อยพัฒนา; ประเทศไทยเราด้อยพัฒนาหรือเต็มพัฒนา? ถ้ายังด้อยพัฒนาอยู่แล้ว ก็หลีกเลี่ยงไม่พ้นที่มันจะต้องมีไสยศาสตร์ไว้ : เอา

ควายลงนาก็ต้องทำพิธี, จะหว่านข้าวก็ต้องทำพิธี, จะอะไรก็ทำพิธี, ข้าวจะออกรวงก็ต้องทำพิธี, อะไรก็ต้องทำพิธีชนิดที่ไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไรแบบไสยศาสตร์อยู่; ฉะนั้น ประเทศที่ด้อยพัฒนานี้มันหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่จะไม่มีไสยศาสตร์ หากแต่ว่า มันช่วยให้มีประโยชน์ก็ยอมรับไว้.

ฉะนั้น เราจึงเห็น พิธีทั้งหลาย ที่มีพิธีลักษณะเป็นไสยศาสตร์, เอาเป็นว่า ประเทศที่ยังด้อยพัฒนานี้ มันหลีกเลี่ยงไม่พ้นแหละที่จะไม่อาศัยไสยศาสตร์.

ไสยศาสตร์ยังจำเป็นต้องแฝงอยู่ในพุทธศาสนา

แล้วทีนี้จะต้องพูดว่ายังเป็นนะ, ที่จะต้องผนวกกันอยู่กับพุทธศาสตร์; พุทธศาสตร์นี้ยังต้องอาศัยไสยศาสตร์. พระศาสนาพุทธศาสนายังต้องอาศัยไสยศาสตร์ในชั้นลูกเด็ก ๆ คือจะพาลูกเด็ก ๆ มาวัด มาหาพระ, มาวัดนี้ต้องอาศัยความเชื่อทางแบบไสยศาสตร์นะ, มาวัดนั้นจะได้ดี จะได้โชคดี จะได้เจริญ จะได้รวย จะได้รวย; แล้วก็เข้ามากราบพระในโบสถ์ ก็ยังเป็นไสยศาสตร์อยู่ จนกว่าเด็ก ๆ เหล่านั้นจะได้ศึกษา จนรู้แท้จริงว่า พระพุทธเจ้า คืออะไร ? พระพุทธรูปคืออะไร ? พระธรรมคืออะไร ? ตอนนี้อย่างเขาจะเป็นพุทธศาสตร์ จะมีพุทธศาสตร์ จะเป็นพุทธบริษัท. รู้สึกว่าพวกเราเด็ก ๆ นั้นที่มาวัดก็ด้วยความรู้สึกแบบไสยศาสตร์ คือจะได้อะไรที่ดี จะได้มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วย จะเจริญรุ่งเรืองโดยไม่ต้องมีเหตุผล มันมาโดยไม่มีเหตุผลโดยได้เชื่อด้วยหวังว่าจะต้องได้อะไรดี.

ลองนึกดูที่ว่า เมื่อยังเล็ก ๆ อยู่ นั่น พ่อหรือแม่เขาให้ว่า นโม ตสฺส ภควโต อรหโต นั้น เด็ก ๆ นั้นมันว่าทำไม ? ก็ว่าเพื่ออยากจะได้อะไร; เด็กู้หรือเปล่าว่าอะไร ? ที่เด็ก ๆ นั้นว่า อิติปิโส ภควา จนจบ, ว่าอะไรเรื่อย ๆ ไปนั่น เขาไม่รู้

ว่าอะไรหรอก; นี่เป็นพุทธศาสตร์ไปไม่ได้ มันก็เป็นไสยศาสตร์ที่เชื่อพ่อแม่พี่
เลี้ยง, ว่านี่ดี ว่าชาติ ๆ; เด็กก็ว่า นโม กันได้ทุกคน, ว่า อิติปิ โส กันได้ทุกคน; นี่
คือ
ตั้งต้นด้วยศาสตร์ที่ยังหลับอยู่.

ไสยศาสตร์เป็นเครื่องมืออุยานพาหนะ นำคนเข้ามาสู่พุทธศาสตร์

ไสยศาสตร์ ความรู้ที่ยังหลับอยู่มันยังจำเป็นนะ ที่จะต้องเป็นรากฐาน
เป็นเครื่องมือทางศาสนา, เป็นยานเป็นพาหนะที่จะนำคนเข้ามาสู่พุทธศาสนา หรือ
พุทธศาสตร์ คือออกมาจากไสยศาสตร์ แล้วมาสู่พุทธศาสตร์ แล้วก็มีไสยศาสตร์
นั้นแหละเป็นพาหนะ; เพราะว่าคนทั่วไปมีความรู้สึกตามแบบสัญชาตญาณ :
กลัวสิ่งที่ไม่รู้ว่าอะไร, นี่เป็นไสยศาสตร์; แล้วก็อยากจะให้ผู้อื่นช่วย นั่นมันเป็น
ไสยศาสตร์.

เด็กที่ไม่มีความคิดจะช่วยตัวเองได้ ฉะนั้น พ่อแม่ช่วย พี่เลี้ยงช่วย, พอ
ได้รู้ว่าจะมีอะไรช่วย ว่า นโม ตสฺส ภควโต จะมีอะไรช่วย, ว่า อิติปิ โส ภควา จะมี
อะไรช่วย เขาก็เอากันใหญ่แหละ; มันก็มีลักษณะที่ว่าเป็นพาหนะนำมาสู่สิ่งที่ดียิ่ง
ๆ ขึ้นไป. ที่ว่าดีกว่า ๆ ดีกว่า ก็ต้องเป็นไสยศาสตร์ไปพลาง จนกว่าจะดีที่สุด
มันจึงจะเป็นพุทธศาสตร์; ฉะนั้น เราก็ใช้พุทธศาสตร์ให้มากขึ้น ลดไสยศาสตร์
ให้น้อยลง มันก็จะถูกต้อง. ในขั้นแรกนี้มันละไม่ได้ เพราะมันเป็นทุนเดิม มีมา
แต่กำเนิด, มีมาแต่สัญวิญญานจิตใจได้มีไสยศาสตร์ติดมาแล้ว ตามสัญชาตญาณ

ของสิ่งที่มีชีวิต ซึ่งกลัวสิ่งที่น่ากลัว โดยไม่ต้องรู้ว่าอะไร แล้วมันก็อยากให้สิ่งอื่น มาช่วย, นี่เป็นหลักเกณฑ์ของไสยศาสตร์; จนกว่าจะรู้จักว่าอะไรเป็นอะไร แล้วก็ รู้จักช่วยตัวเอง.

ฉะนั้น เรายังจำเป็นที่จะต้องผนวกกันอยู่ให้ไสยศาสตร์นั้นเป็น เหมือนกับเรือ หรือรถ หรือเกวียนอะไรก็ได้ เพื่อจะลากพาไปสู่ที่ปลายทาง จุดประสงค์ปลายทาง; สิ่งที่เป็นเครื่องมือมีประโยชน์นี้ก็ไม่มีใครรังเกียจ, แต่ว่า พระพุทธเจ้าท่านก็สอนให้ ไม่ยึดถือติดอยู่ที่นั่น; ธรรมะ พระธรรม ธรรมะเป็น ยานพาหนะเหมือนเรือแพข้ามทะเลแล้วก็สลัดทิ้งเรือแพเสีย ขึ้นไปอยู่บนเกาะ คือ พระนิพพาน.

ที่แล้วมาแต่หลังไสยศาสตร์ก็เป็นชนวนจุดตั้งต้นให้แสวงหาสิ่งที่ดีกว่า, ด้วยความหวาดกลัวว่าจะไม่ได้สิ่งที่ดีกว่า เรามีความกลัวกันอยู่ตลอดเวลา; ฉะนั้น ตลอดเวลาที่เรายังกลัวเป็นทุกข์อยู่เพราะสิ่งที่เรากลัว, เราก็ยังโง่เป็นไสยศาสตร์อยู่ เพียงนั้นแหละ เพราะว่ายังอยู่กับความกลัว; จนกว่าเราจะฆ่าความกลัวเสียได้ มีความแน่ใจในความถูกต้อง ไม่ต้องกลัวนี่; เราจึงจะมาเป็นพุทธศาสตร์.

จึงหวังว่าลูกเด็ก ๆ ทั้งหลายเหล่านี้ ควรจะเลิกกลัวอะไรบางอย่างที่ กลัวอย่างมงายกันเสียบ้าง, มารู้จักกลัวที่มันมีเหตุผล ที่มันจะจัดการได้ ที่จะแก้ไข ได้ จึงจะเป็นพุทธศาสตร์มากขึ้น.

มนุษย์ควรจะรู้จักถอนตัวออกจากไสยศาสตร์มาสู่พุทธศาสตร์

นี่เป็นอันว่า เราเริ่มจะรู้จักมนุษย์ ความเป็นมนุษย์หรือชีวิตของเรา ที่ผูกพันไว้กับไสยศาสตร์อย่างแน่นแฟ้น แล้วเราจะค่อย ๆ ถอนตัวออกมา, ถอนตัวออกมาเข้าสู่พุทธศาสตร์ หมายความว่าเราเกิดมาในไสยศาสตร์ แล้วเราก็จะค่อย ๆ ถอนตัวออกจากไสยศาสตร์ ไปสู่พุทธศาสตร์; เหมือนกับขุม พวกเราเหมือนกับขุม เกิดในน้ำเป็นลูกน้ำ, แล้วใครสมักรเป็นลูกน้ำอยู่ในน้ำ ไม่เป็นขุมที่บินไปในอากาศ มันก็จะโง่มากเกินไปกระมัง, ถ้าลูกน้ำตัวไหนมันไม่สมักรที่จะเป็นขุมบินไปในอากาศ มันก็เป็นลูกน้ำอยู่ในน้ำนั่นแหละ.

ฉะนั้น เราอย่างมอยู่ในไสยศาสตร์ ซึ่งเป็นเหมือนน้ำที่อาศัยเกิดที่แรก ตลอดกาลเลย, เราขึ้นมาเสียจากไสยศาสตร์เรื่อย ๆ เรื่อย ๆ แล้วก็จะกลายเป็น พุทธ-ศาสตร์มากขึ้นจนกว่าจะเต็มตัว, เต็มตัวร้อยเปอร์เซ็นต์ก็เป็นพระอรหันต์; นั่นแหละจึงจะพ้นจากไสยศาสตร์. เดียวนี้, มันก็ยังเป็นลูกน้ำที่จะอยู่ในน้ำของ ไสย-ศาสตร์ ยังหลับอยู่ทั้งนั้นใช่ไหม? ความรู้ชีวิตของเรามันยังหลับอยู่ทั้งนั้น ยังฝากไว้กับไสยศาสตร์อยู่.

สภาพปัจจุบันไสยศาสตร์ยังจำเป็นสำหรับคนปัญญาอ่อน

ฉะนั้น ก็เลยขอโอกาสพูดคำพูดประโยคหนึ่ง ว่า “ไสยศาสตร์เป็น ศาสนาจำเป็นสำหรับคนปัญญาอ่อน”; ใครปัญญาไม่อ่อนยกมือ เอ้า, ไม่มีเลย; ไสยศาสตร์เป็นถึงจำเป็นสำหรับคนปัญญาอ่อน ก็เป็นอันว่ายังจะต้องมีไสยศาสตร์ กันไปก่อน; แล้วก็ช่วยปรับปรุง ๆ ปรับปรุงให้เป็นไสยศาสตร์ที่น้อยลง ๆ เป็น พุทธศาสตร์มากขึ้น.

เราเป็นพุทธบริษัท จดทะเบียนเป็นพุทธบริษัท นั้นมันเป็นเรื่องจดทะเบียน, เราเกิดมาจากบิดามารดาเป็นพุทธบริษัท ก็ต้องลงทะเบียนเป็นพุทธบริษัท ต้องเป็นพุทธบริษัทกันเกือบทั้งประเทศไทยแหละ; แต่มันก็ยังเป็นไม่ได้หรอก จนกว่าจะละไสยศาสตร์ได้หมด, เดียวนี้เป็นแต่ทะเบียนกันก่อน เป็นพุทธบริษัท แต่ทะเบียนกันก่อน เพราะยังละไสยศาสตร์ไม่ได้; จนกว่าเมื่อไรละไสยศาสตร์ได้หมด ก็เป็นพุทธบริษัทเต็มเนื้อเต็มตัว.

เดี๋ยวนี้พุดดีหรือไม่พุดดี ? พุทธสมาคมบางแห่งมีศาลพระภูมิบ่อยเรื่อย, พุดดีหรือไม่พุดดี ? พุทธสมาคมบางแห่งมีศาลพระภูมิอันบ่อยเรื่อย อย่าออกชื่อที่ไหนเลย เดียวจะถูกค่า, แต่เห็นมาหลายแห่งแล้ว ความรู้ยังไม่พอนี้. เรื่องศาลพระภูมินั้นมันเป็นเรื่องของเก่า มรดกเก่าแก่ของไสยศาสตร์ สิ่งที่เขาใจไม่ได้ สิ่งที่เขาเชื่อกันว่า เป็นเครื่องบันดาลอะไรได้, ก็ถือศาลพระภูมิ; เมื่อหลายสิบปีมาแล้ว ศาลพระภูมิมีมาก แล้วศาลพระภูมิหมดไป ๆ, เมื่อเราเป็นเด็ก ๆ นั้น ศาลพระภูมิก็ไม่ค่อยมีใครไหว่นักแล้วแหละ; แต่เดี๋ยวนี้ไม่รู้เป็นอย่างไร ศาลพระภูมิมันกลับมาอีก, แล้วก็ใหญ่กว่าเดิม แล้วก็มากด้วย สวยด้วย แพงด้วย; ที่บ้านใครเพิ่งตั้งศาลพระภูมิใหม่บ้าง ? ยกมือซิ ไม่มีก็ดี, ไม่มีก็ดี อันหนึ่งหลายร้อยบาทแล้วเดี๋ยวนี้; ฉะนั้น ก็ว่าอย่ากลับมาก็ได้ ไสยศาสตร์ไม่ต้องกลับมาก็ได้ให้เป็นพุทธศาสตร์มากขึ้น ๆ, นี้ในสภาพปัจจุบันเรายังมีปัญหาเรื่องไสยศาสตร์ที่หมดไปไม่ได้ ฉะนั้น เราจึงทำให้เป็นพุทธศาสตร์มากขึ้น. ไสยศาสตร์เห็นได้ว่าการแขวนเครื่องราง กราบไหว้ การบูชา อ้อนวอน.

ถ้าเราจะแขวนพระเครื่อง ก็แขวนให้เป็นพุทธศาสตร์, ถ้าจะเข้าไปในโบสถ์ กราบพระพุทธรูป ก็จง กราบให้เป็นพุทธศาสตร์, จะมีอะไร ๆ เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาว่าดีวาทธรรมก็ทำให้เป็นพุทธศาสตร์มากขึ้น ๆ เกิด อย่างประมาท นี้ อย่าตายใจ, อย่าแพ้ตายใจ เพราะว่ามันยังเป็นไสยศาสตร์อยู่มาก; พยายามแก้ไขให้เป็นพุทธศาสตร์ แล้วก็จะได้เป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์ของพระพุทธศาสนา. เลิกกลัวอย่างมมกายเสียที ความขลาด กลัวอย่างมมกาย จนทำให้คนเป็นโรคประสาท นั่นก็เลิกกลัวกันเสียที, พุทธบริษัทต้องไม่เป็นโรคประสาท คนไหนกำลังเป็นโรคประสาท คนนั้นก็ไม่ใช่พุทธบริษัทเต็มตัว เพราะว่ามันมาจากความไม่มีเหตุผลมาจากความกลัวแบบไสยศาสตร์ เขาจึงเป็นโรคประสาท.

ปรับปรุงไสยศาสตร์มาเข้าหลักพุทธศาสตร์เสียก็ใช้ได้

ฉะนั้น เราจะต้องปรับปรุงและไสยศาสตร์ใช้ได้แต่คนปัญญาอ่อน ดีสำหรับคนปัญญาอ่อน, นี้เราจะเป็นคนปัญญาอ่อนอยู่อย่างนั้นไม่ได้ ต้องปรับปรุงเกี่ยวกับพุทธศาสตร์เกี่ยวกับไสยศาสตร์. ถ้าเราจะบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุดก็อย่าบูชาอย่างไสยศาสตร์, เราบูชาด้วยความรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่มีประโยชน์หรือช่วยโลกช่วยมนุษย์; เรารู้จักเราขอบพระคุณ เราบูชาเช่นว่าจะบูชาพระพุทธรูปอย่างนี้หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์อะไรก็ได้ที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สำหรับมนุษย์จริง เราก็บูชาได้ เราก็อ่อนน้อมได้, อ่อนน้อมว่าจะปฏิบัติตาม; อ่อนน้อมพระพุทธ อ่อนน้อมพระธรรม อ่อนน้อมพระสงฆ์ได้, ไม่เป็นไสยศาสตร์หรอก ถ้าอ่อนน้อมด้วยการสัญญาว่าจะปฏิบัติตาม จะปฏิบัติตามให้ถูกต้องที่สุด; นี้ขออ่อนน้อมอย่างนี้. จะปฏิบัติตาม

พระธรรมคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าสุคตคัมภีร์ อ่อนวอนอย่างนี้ไม่เป็นไร ไม่ใช่ไสยศาสตร์.

ถ้าอ่อนวอนเอากำไรเกินควร : ทำบุญบาปหนึ่ง เอาวิมานหลังหนึ่ง นี้ไม่ได้ มันยิ่งกว่าไสยศาสตร์; ฉะนั้น เราจะบูชา จะอ่อนวอน จะบวงสรวง อะไรก็ได้ แต่ที่ต้องทำตามแบบของพุทธศาสตร์.

เราจะทำการล้างบาปก็ได้นะ, คำว่า “ล้างบาป” นี้ก็คือไม่ทำแหละ คือ รู้จักบาป เกลียดบาป กลัวบาป ขจัดบาปออกไป, นี่คือการล้างบาป; แต่ที่จะล้างบาปด้วยเอาน้ำมนต์มาพรมนี้ไม่ไหวหรอก ล้างบาปด้วยเอาน้ำมนต์มาพรม ๆ นี่เป็นไสยศาสตร์เกินไสยศาสตร์, อย่ายอมให้ใครล้างบาปโดยวิธีนั้น มันเป็นไสยศาสตร์สุดเหวี่ยง. เราจะล้างบาปโดยชนิดที่รู้จักบาป แล้วเกลียดบาป, แล้วประกาศสงครามกับบาป : เราจะฆ่าบาป เราจะทำลายล้างบาป; อย่างนี้เรียกว่าเป็นการล้างบาปตามแบบของชาวพุทธ.

ใครยังถือฤกษ์ยาม ? ยกมือ, คงจะไม่กล้า อายุเขา ไม่กล้ายกมือ; พุทธศาสนาก็มีฤกษ์ยาม : เมื่อแนใจทำดี ทำถูก, แนใจทำดี ทำถูก นั่นแหละคือฤกษ์ดี; เราจงทำเถอะเมื่อแนใจ เมื่อมีสติปัญญาเพียงพอ รู้ว่านี่ดีแล้วนี่ถูกแล้วทำเถอะ; อย่ามัวนับชั่วโมง นับนาฬิกา นับดวงดาว นับอะไรอยู่เลย, ฤกษ์อย่างนั้นมันช่วยไม่ได้; เรามีฤกษ์ของพระพุทธเจ้า คือจิตมีปัญญารู้แน่ๆ นี่ถูกต้องแน่ๆ นี่ดีแน่ๆ นี่ถูกต้องที่สุดแล้ว, แล้วก็ทำให้ถูกให้ตรงกับเวลาที่ควรจะทำ.

ในพุทธศาสนานี้ก็มีฤกษ์ดียามดีมีอะไรดีเหมือนกัน ตามแบบของพุทธศาสตร์ คือมีสัมมาทิฐิถึงที่สุด มีปัญญาถึงที่สุด, มีอะไรพร้อมถึงที่สุด แล้วก็ทำ แล้วก็ได้ผลดีร้อยเปอร์เซ็นต์; ไม่ต้องคำนวณดวงดาว ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ หรือว่าอะไรก็ตามแบบนั้นนะ มันไม่ใช่พุทธศาสตร์ มันเป็นไสยศาสตร์ที่กำลังเหลืออยู่, ไม่มีในพระพุทธศาสตร์ ไม่มีในวงของพุทธบริษัท.

ที่ว่าเราจะใช้อำนาจพุทธศาสตร์รักษาโรคภัยไข้เจ็บ ก็ทำได้เหมือนกัน แต่ไม่ใช่ไสยศาสตร์, ไสยศาสตร์เขามีพิธีไสยศาสตร์รักษาโรคภัยไข้เจ็บ เราก็มีวิธีของชาวพุทธที่รักษาโรคภัยไข้เจ็บ ก็เราจะต้องรู้จักพระคุณของพระพุทธเจ้านี้ให้ถึงที่สุด รู้จักพระคุณของพระธรรมให้ถึงที่สุด รู้จักพระคุณของพระสงฆ์ให้ถึงที่สุด, แล้วมีปิฎกปาโมทย์ ปัสสัทธิ สมาธิ อะไรก็เกิดขึ้น แล้วมันก็จะจับโรคภัยไข้เจ็บได้ตามส่วน.

เดี๋ยวนี้เราจะรู้จักพระธรรมถึงที่สุดไม่ได้ เพราะเรายังเป็นคนธรรมดา, แต่ถ้าเราเป็นผู้บรรลุธรรมะแล้ว รู้จักธรรมะดีแล้ว, พอเอ่ยถึงพระคุณของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เราก็รู้สึกมาก ๆ มากจนโรคภัย ไข้เจ็บหายไปหมด; นี่เราเชื่อในพระบาลี ที่ว่าพระอรหันต์องค์ใดองค์หนึ่งไม่สบาย พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสสั่งให้พระอรหันต์ หรือภิกษุอีกองค์หนึ่งไปแสดงโพชฌงค์ ๗ ประการให้ฟัง คือไปแสดงวิธีดับทุกข์ที่แท้จริงที่อย่างยิ่งให้ฟัง; นี่พระองค์ที่เจ็บนั้นก็พอใจในวิธีดับทุกข์นั้น ความพอใจมีอำนาจสูง จนระงับความเจ็บปวดให้หายไป, นี่เขาเรียกว่าพิธีสวดโพชฌงค์ให้คนเจ็บฟัง แล้วคนเจ็บนั้นก็หาย; อย่างนี้ไม่ใช่ไสยศาสตร์ แต่เป็นวิทยาศาสตร์, เพราะเขาสร้างความรู้ลึกสูงสุดในจิตใจขึ้นมา ได้โรคภัยไข้เจ็บไป; แต่มันทำไม่ได้สำหรับคนธรรมดาทำยาก จะได้ก็เพียงความ

เชื่อ, ถ้ามันเชื่อจริง โรคภัยไข้เจ็บมันก็บรรเทา; แต่จะหายจริงเหมือนที่พระอรหันต์ท่านรู้เรื่องพรหมจรรย์ รู้เรื่องการประพาศดับทุกข์ได้จริง แล้วก็ไล่โรคให้หายไป, นี่ไม่ได้ก็ได้ ถ้าเราไม่อยู่ในระดับนั้น, เราได้แต่เชื่อว่ามันคงจะเป็นอย่างนั้น มันก็หายไปได้บ้าง; แต่ถึงอย่างนั้นก็ต้องเรียกว่าหายไปได้ด้วยอำนาจของสติปัญญาของความรู้ หรืออำนาจของจิตที่เป็นสัมมาทิฏฐิ จิตมีสัมมาทิฏฐิมากขึ้น ก็ไล่โรคภัย

ไข้เจ็บออกไปได้.

ฉะนั้น พิธีรตองบางอย่างนั้นมีทั้งไสยศาสตร์และทั้งพุทธศาสตร์, ถ้าเป็นพุทธศาสตร์จะเรียกว่า “เป็นพิธี” ที่มาจากวิธี วิธี; ถ้าเป็นไสยศาสตร์เราเรียกว่า “พิธีรตอง” เพราะว่ามันต้องเอาใบตองมาทำอะไรกันกรุงรังไปหมด พิธีรตอง, ฉะนั้น ยกไว้ให้ไสยศาสตร์; แต่พุทธศาสตร์ไม่ต้องมีพิธีรตอง ไม่ต้องมีใบตองก็ได้, เพราะทำด้วยจิตใจแจ่มแจ้ง ลึกซึ้ง สงบเย็น แล้วก็แก้ไขกันในภายใน, สัมมาทิฏฐิเข้าไปแก้ไขมิถิฏฐิในภายใน เปลี่ยนสภาพของจิตใจเสียใหม่ สังขารร่างกายเสียใหม่ มันก็หายโรคได้.

พุทธศาสตร์แก้ปัญหาด้วยเหตุผล

ฉะนั้น อย่างถั่ว ในฝ่ายพุทธศาสตร์เราก็มีวิธี, ใช้คำว่า “วิธี” ที่จะแก้ปัญหาทุก ๆ อย่างทุก ๆ ประการได้ ตามที่พวกไสยศาสตร์เขาจะทำกัน; เขากระทำด้วยความมุ่งหมายอย่างไร เราก็มีวิธีอย่างของเรา ที่จะทำให้ได้ผลตามที่ต้องการได้เหมือนกัน, แม้เราจะบูชา จะอ่อนนวย จะล้างบาป หรือว่าจะรักษาโรค หรือจะทำอะไรก็ตามเถอะ, ให้ได้ผลด้วยอำนาจของพระธรรม ด้วยอำนาจของ

ปัญญา ด้วยอำนาจของพุทธศาสตร์; แล้วอะไร ๆ ที่เป็นเรื่องราวของไสยศาสตร์นั้น เหลือเชื่ออยู่ ไร้สลัดทิ้งไปเสีย สลัดทิ้งไปเสีย : จึงจกหักเล็กสะดุ้งกันทีนะ, ยังเห็นคนเป็นอันมาก พอจะออกไปไหนจะทำอะไร, เสียงจิ้งจกร้องจก ๆ เขาก็หยุดเลย เขาว่าจิ้งจกหัก; อย่างนี้ไม่ต้องมีในพวกเรา ถ้าจะหักก็ต้องคนมีสติปัญญาหัก.

ถ้าเหี้ยขึ้นมาบนเรือนไม่ต้องกลัวนะ บางคนต้องไปเอาพระมาสวมมนต์ เพราะกลัวเหี้ยขึ้นมาบนเรือน, เพราะเหี้ยไม่รู้อะไร มันขึ้นไปที่ไหนก็ได้, บางคนจับแกงเสียบยังคิดว่ากระมัง ถ้าว่ามันจะมากกว่าไสยศาสตร์ มันก็ควรจะทำมาแกงเสียบหรือว่าอะไรก็ตามแหละ. ได้ยินได้เห็นบางคน ผีมาจับที่หลังคานี้, แหมเดือดร้อนกันใหญ่ เห็นเป็นโชคร้าย เห็นเป็นอะไรร้ายไป; เราควรจะต้องว่า โอ้, มันคงจะโชคดี ได้กินน้ำผึ้งโดยไม่ต้องเสียด่างค์ ไม่ดีกว่าหรือ.

นี้ไสยศาสตร์กับพุทธศาสตร์ควรจะปรับปรุงกันได้, เมื่อคนอื่นเขามีความกลัว เราไม่กลัว, คนอื่นเขามีความทุกข์เราไม่ทุกข์, เมื่อคนอื่นเขามีปัญหา มีเรื่องยุ่งยากลำบาก เราไม่มี; อย่างนี้เรียกว่าเป็นพุทธบริษัท แล้วก็มีพุทธศาสตร์. เอาละ, นี้ก็เรียกว่าพุทธศาสตร์เกิดขึ้นจากปัญญา ไสยศาสตร์เกิดขึ้นจากความเชื่อ.

ไสยศาสตร์มาจากอำนาจจิต หรืออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พุทธศาสตร์มาจากอำนาจปัญญา ซึ่งจัดเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็ได้. นี่สรุปความแล้วพูดมาแต่ต้นนี้ ไสยศาสตร์ก็มาจากความเชื่อ พุทธศาสตร์ก็มาจากปัญญา, เพราะฉะนั้น เป็นอันเดียวกันไม่ได้; ถ้าพูดถึงศักดิ์สิทธิ์ ใครจะเลือกเอาอย่างไร? ศักดิ์สิทธิ์ด้วยความเชื่อ กับศักดิ์สิทธิ์ด้วยปัญญานี้ เราจะเอาอย่างไร? เราไม่มีเสียเปรียบกันนะ, เราจะมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ : ศักดิ์สิทธิ์ของปัญญา หรือกฎของธรรมชาติเป็นหลัก;

ฉะนั้น เราไม่ต้องอ้อนวอนอย่างขอทาน : เราไม่ต้องอ้อนวอนว่า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ จงมาช่วยหรือ, เราทำให้ดีให้ถูกให้น่าช่วย แล้วพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ช่วยทันที; ไม่ต้องอ้อนวอนว่า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ จงมาช่วย, อย่างนั้นยังไม่ไหวหรือ มันยังเป็นไสยศาสตร์อยู่; หรือจะลึงค์ลึงชิตีชนิดไหนก็ตาม ถ้ามีความลึงชิตีหรือช่วยผู้อื่นได้แล้วก็ไม่ต้องอ้อนวอนหรือ; เราทำให้ถูกวิธีที่เขาจะช่วย แล้วเขาช่วยเอง, ถ้าต้องอ้อนวอนแล้วก็เหมือนกับว่าไปให้สินบนแหละ มันไม่ใช่เรื่องที่ถูกต้อง.

ฉะนั้น ขอให้ทุกคนทำตนให้เหมาะสมตามวิธีทางพุทธศาสตร์ ที่จะให้พระพุทธช่วย พระธรรมช่วย พระสงฆ์ช่วย ลึงชิตีทั้งหลายช่วย, เพราะว่าเราทำถูกกฎของธรรมชาติ ในทางที่จะดับทุกข์เสียได้โดยประการทั้งปวง; ทำตนให้ถูกต้องตามระเบียบของพุทธศาสตร์ แล้วลึงชิตีทั้งหลายจะมาระดมกันช่วย โดยที่ไม่ต้องไปจ้าง.

เดี๋ยวนี้ อะไรชนิดหนึ่งก็ต้องไปอ้อนวอนว่า โอ้, ขอให้ลึงชิตีทั้งหลายมาช่วยกูที; อย่างนี้มันไม่มีอะไรดี มันไม่มีอะไรดีนี่ แล้วอะไรจะมาช่วย ? เราทำอะไรให้ถูกต้อง ให้ดีเถอะ สิ่งที่มาช่วยก็มาเองมาพร้อมกันหมดเลย, นี่จึงจะเป็นพุทธศาสตร์; ฉะนั้น พุทธศาสตร์ไม่ต้องอ้อนวอนให้ใครมาช่วย เราทำตัวให้เหมาะสมสำหรับลึงชิตีจะช่วย แล้วลึงชิตีก็จะระดมกันมาช่วย อย่ากลัว. ลูกเด็ก ๆ ไม่ต้องมีอะไรกลัว เหมือนที่เคยกลัวมาแต่ก่อน เดี่ยวจะเป็นโรคประสาท, ที่นี้จะไม่ใช่ไสยศาสตร์ จะเป็นโรคประสาท มันจะแรงกว่าไสยศาสตร์ไปเสียอีกนั่น, ฉะนั้น ถ้าใครเป็นโรคประสาทแล้ว ต้องละอายเพื่อนให้มาก ๆ นะ,

ไม่ใช่พุทธบริษัทนะ; วิชาเสียหรือป้องกันเสีย อย่าให้ตกเป็นเหยื่อของโรคประสาท ไม่ต้องไปหาหมอที่สราญรมย์นะ, ผลของพุทธศาสนาจะต้องเป็นอย่างนี้.

พุทธบริษัทไม่มีความจำเป็นที่จะต้องถือไสยศาสตร์ ถ้ายังไปพึ่งพาไสยศาสตร์อยู่ ก็คือความเป็นพุทธบริษัทยังไม่สมบูรณ์, ถ้ามีความเป็นพุทธบริษัทสมบูรณ์ ไม่ต้องพึ่งไสยศาสตร์เลย; เดียวนี้เรายังทำไม่ได้ยังต้องอาศัยอยู่บ้าง ก็ต้องรีบทำให้มันดีขึ้น ๆ จนไม่ต้องอาศัย. เดียวนี้ถ้ายังมีสิ่งที่เรากลัว เราเข้าใจไม่ได้ เราก็ยังกลัว ก็มีความคิดแบบไสยศาสตร์; เราก็ศึกษาให้รู้เสียว่าสิ่งนั้นคืออะไร? ความทุกข์คืออะไร? ที่เรียกกันว่าโชคร้ายนั้นคืออะไร? ที่จริงมันก็เป็นเรื่องเล็ก ๆ ทั้งนั้นแหละ : เรื่องโชคดีโชคร้าย เรื่องผีตาง เทวดาอะไรก็ตามนี้, มันเป็นเรื่องที่เราไม่รู้ แล้วก็มีปัญหา; ถ้ารู้แล้วมันก็คือธรรมชาติธรรมดา เราปฏิบัติให้ถูกต้องแล้ว เราก็ไม่มีอะไร, ถ้าถึงคราวที่จะต้องตายมันก็ตายแหละ มันช่วยไม่ได้; ถ้ามันมีเหตุปัจจัยที่จะต้องตายมันก็ตายแหละ ถ้าไม่ตายมันมีเหตุปัจจัยที่จะไม่ตาย, ฉะนั้น เราอย่าไปกลัวว่ามันจะต้องตายไม่มีประโยชน์; ถ้าว่าไม่ต้องตาย เราก็จะต้องคิดว่ามันเป็นอย่างนั้นเองบ้าง.

อย่าไปดีใจ อย่าไปลิงโลดอะไรให้มันเหนื่อย, อย่าดีใจ อย่าเสียใจ ดีใจจนโลดเต้นนั้นเรียกว่าคนไม่รู้อะไร; คนที่เขาทำอะไร เขาจะไม่ดีใจอะไรจนโลดเต้น เพราะว่ามันอย่างนั้นเอง. นี่ถ้ามันสูญเสีย มันไม่ได้ ก็อย่าไปเศร้าสร้อย อย่าไปโศก อย่าไปกระโดดน้ำตาย มันเป็นอย่างนั้นเอง. ถ้าเราสอบไล่ได้ มันก็เป็นอย่างนั้นเอง เพราะว่าเราเรียนดี เรียนจริง, ถ้าเราสอบไล่ไม่ได้ก็อย่างนั้นเอง เพราะว่าเราเรียนไม่พอ, มันมีเหตุปัจจัยที่มาแทรกแซง เราก็ไม่ต้องเสียใจ เราก็ตั้งหน้าตั้งตา

เรียนใหม่ให้มันพอ; อย่างนี้เขาเรียกว่าเป็นคนคงที่. คงที่ความหมายแบบพระอรหันต์ แปลว่าคงที่ตายตัว : ไม่มีอะไรทำให้ดีใจ ไม่มีอะไรทำให้เสียใจ ไม่มีอะไรทำให้กลัวได้ ไม่มีอะไรทำให้หลงได้ เขาเป็นคนคงที่; นั่นแหละจุดมุ่งหมายของพุทธศาสตร์ จะเป็นคนคงที่ไม่มีความทุกข์ ไม่มีควมหวั่นไหว ก็ไม่มีอะไรมากระตุ้นให้ลุกขึ้นกระโดดโลดเต้น ไม่มี แต่แล้วก็ไม่มีอะไรมาชูงูให้กลัว ให้นั่งร้องไห้อยู่ มันก็ไม่มีเหมือนกัน; เราอยู่กันอย่างสบาย ๆ เป็นคนคงที่ มีปัญญาถูกต้องในสิ่งทั้งปวงตามที่เป็นจริง, ระบบนี้เราเรียกว่าระบบพุทธศาสตร์อยู่เหนือปัญหาทั้งปวง อยู่เหนือความทุกข์ทั้งปวง.

ฉะนั้น ดีแล้วอุตสาหกรรมมาศึกษาธรรมะกันมาถึงที่นี่ ก็ขอให้ได้รับความรู้ธรรมะนั้นชนิดที่เป็นพุทธศาสตร์ยิ่ง ๆ ขึ้นไป, แล้วจะมีประโยชน์แก่ความเป็นอยู่ของเรายิ่ง ๆ ขึ้นไป ยิ่ง ๆ ขึ้นไป จนเราจะเป็นผู้ที่ไม่มีความทุกข์เลย; ชีวิตที่ไม่มีความทุกข์เลย นั่นแหละคือความเป็นพุทธบริษัท.

เอาละ, การบรรยายนี้ก็สมควรแก่เวลาแล้ว พูดเป็นเรื่องสุดท้ายของการบรรยายชุดนี้ เรื่องความเข้าใจผิดที่เข้าใจผิดกันอยู่ระหว่างพุทธศาสตร์กับไสยศาสตร์; ขอให้นำไปศึกษาให้เข้าใจ ไปใช้ให้สำเร็จประโยชน์เป็นพุทธศาสตร์ มีพุทธศาสตร์เป็นพุทธบริษัทยิ่ง ๆ ขึ้นไป ทุกทิพาราตรีกาลเทอญ.
